Редован годишњи извештај

Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину

Београд, март 2020. године

Сви појмови употребљени у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род лица на која се односе

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ 5

САЖЕТАК 7

1. О ПОВЕРЕНИКУ ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ 25

1.1. Стручна служба Повереника 26

2. НОРМАТИВНИ ОКВИР ОСТВАРИВАЊА И ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ 27

2.1. Преглед важећих прописа 27

2.2. Нормативне измене у току 2019. године 29

3. ОПИС СТАЊА У ОСТВАРИВАЊУ И ЗАШТИТИ РАВНОПРАВНОСТИ 36

3.1. Посебан извештај, истраживања и анализа Повереника за заштиту равноправности 36

3.1.1. Посебан извештај о дискриминацији у области рада и запошљавања 37

3.1.2. Истраживање Дискриминација на тржишту рада 40

3.1.3. Истраживање јавног мњења Однос грађана и грађанки према дискриминацији 44

3.1.4. Анализа Упитника о партиципацији младих у јединицама локалне самоуправе 49

3.2. Извештаји и други акти ЕУ, међународних организација и уговорних тела 50

3.3. Извештаји и истраживања домаћих институција и организација 71

3.4. Пракса Европског суда за људска права у области заштите од дискриминације 82

3.5. Пракса Повереника за заштиту равноправности 93

3.6 Кључни проблеми у остваривању равноправности и заштити од дискриминације 107

3.6.1. Дискриминација на основу инвалидитета 118

3.6.2. Дискриминација на основу пола 134

3.6.3. Дискриминација на основу здравственог стања 156

3.6.4. Дискриминација на основу старосног доба 172

3.6.5. Дискриминација на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама 192

3.6.6. Дискриминација на основу неког другог личног својства 202

3.6.7. Дискриминација на основу брачног и породичног статуса 205

3.6.8. Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла 215

3.6.9. Дискриминација на основу сексуалне оријентације 230

3.6.10. Дискриминација на основу осталих личних својстава 242

3.6.11. Вишеструка дискриминација 248

3.7. Предлози за оцену уставности 257

3.8. Мишљења на нацрте закона и других општих аката 259

3.9. Судски поступци 260

3.9.1. Парнични поступци 260

3.9.2. Кривични поступци 262

3.9.3. Прекршајни поступци 264

3.10. Остали исходи поступака 265

4. САРАДЊА ПОВЕРЕНИКА 267

4.1. Сарадња са органима јавне власти 268

4.1.1. Сарадња са Народном скупштином Републике Србије 268

4.1.2. Сарадња са представницима извршне власти 269

4.1.3. Сарадња са представницима судске власти 270

4.1.4. Сарадња са јединицама локалне самоуправе *271*
4.2. САРАДЊА СА ОРГАНИЗАЦИЈАМА ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА 272
4.3. МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА 275
4.3.1. Сарадња са Мисијом ОЕБС-а у Србији *278*
4.3.2. Сарадња са Саветом Европе *279*
4.3.3. Сарадња са агенцијама Уједињених нација *280*
4.3.4. Сарадња са Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) *281*
4.4. ОСТАЛИ ВИДОВИ САРАДЊЕ 283
4.4.1. Регионална сарадња на унапређењу равноправности *285*
4.4.1. Годишња конференција Повереника поводом Међународног дана толеранције *286*

5. МЕДИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ 286

6. ИЗВРШАВАЊЕ ОБАВЕЗА ПО ЗАКОНУ О СЛОБОДНОМ ПРИСТУПУ ИНФОРМАЦИЈАМА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА…….. 289

7. ИЗВЕШТАЈ О ИЗВРШЕЊУ ФИНАНСИЈСКОГ ПЛАНА 290

8. ПРЕПОРУКЕ ЗА СУЗБИЈАЊЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ РАВНОПРАВНОСТИ 295

ПРИЛОГ: СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ РАДА ПОВЕРЕНИКА У 2019. ГОДИНИ 296

УВОДНА РЕЧ

Поштоване народне посланице и посланици,
Уважене читатељке и читаоци,

Пред Вама је десети редовни извештај Повереника за заштиту равноправности Републике Србије. Иза нас је још једна година интензивног рада и активног деловања на спречавању и заштити од дискриминације, као и унапређивању равноправности на свим пољима и у свим областима, у складу са мандатом и надлежностима које су нам поверене Законом о забрани дискриминације.

Током 2019. године Повереник је поступао у 1.479 предмета. Поред мишљења на притужбе у појединачним случајевима, Повереник је дао 686 препорука мера за остваривање равноправности, упућено је 16 иницијатива за измену прописа, 31 мишљење на нацрте закона и других општих аката, поднето је шест кривичних пријава и три захтева за покретање прекршајног поступка. У једном случају је предложено покретање поступка посредовања (мирења), поднета је једна тужба за заштиту од дискриминације и један предлог Уставном суду за оцену уставности.

Највише притужби поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, затим на основу пола, здравственог стања, док је на основу старосног доба и чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама поднет исти број притужби. Следе притужбе на основу брачног и породичног статуса, националне припадности и етничког порекла, имовног стања и сексуалне оријентације, а затим други основи дискриминације са мањим бројем притужби.

Када су у питању области дискриминације, на првом месту је и даље област рад и запошљавање са трећином од укупног броја поднетих притужби. На другом месту су поступци пред органима јавне власти на које се односи петина притужби, затим следе друге области као што су на пример област образовања, пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина, социјалне и здравствене заштите, јавна сфера/општа јавност и др.

Настављен је тренд поступања по препорукама Повереника - када су у питању препоруке мера за остваривање равноправности које су упућене органима јавне власти и другим лицима, поступљено је у преко 90% случајева, што укупно са поступањем по препорукама датим у појединачним случајевима дискриминације у просеку износи 88,9%. Евидентно је повећање поступања по препорукама Повереника, у односу на прошлу, али и све претходне године.

У складу са законским овлашћењима, Повереник је поднео Народној скупштини *Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања*, имајући у виду да се од оснивања институције област рада и запошљавања налази се у врху по броју поднетих притужби грађана и грађанки.

Такође, као и претходних година Повереник је наставио праксу спровођења различитих истраживања са циљем пружања свеобухватног увида у стање остваривања и заштите равноправности, те су ове године спроведена истраживања: *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији* и *Дискриминација на тржишту рада*. Како би утврдио степен укључености младих до 30 година старости у процесе доношења одлука у својим заједницама и препознатост младих као посебне циљне групе на чијем побољшању положаја треба радити,

Повереник је у току 2019. године, свим општинама и градовима упутио *Упитник о партиципацији младих у јединицама локалне самоуправе.*

Као и претходних година Повереник је наставио праксу одржавања обука и предавања из области препознавања и реаговања на дискриминацију, као и примене антидискриминационих прописа, којима су обухваћени полицијски службеници, представници локалних самоуправа, послодавци, организације цивилног друштва, саветници Националне службе за запошљавање, туристички радници, запослени у социјалној заштити на локалном нивоу, итд. Такође, Повереник је учествовао на бројним домаћим и међународним конференцијама и округлим столовима намењеним унапређењу људских права маргинализованих друштвених група, као и на трибинама, радним састанцима и радионицама посвећеним сагледавању стања у појединим областима и унапређењу положаја различитих друштвених група.

На крају, сумирајући бројне активности које су предузете у 2019. години, настављамо са проактивним приступом, уз уверење да на тај начин доприносимо даљој изградњи друштва на темељима поштовања људских права, толеранције и уважавању различитости. Верујемо да овај извештај пружа преглед како уочених позитивних помака, проблема и изазова у погледу остваривања равноправности и заштите од дискриминације, тако и могуће начине за њихово превазилажење, те да ће народним посланицима и посланицама представљати добар и користан алат у заједничком раду на изградњи друштва којем тежимо.

Бранкица Јанковић
Повереница за заштиту равноправности

САЖЕТАК

Повереник за заштиту равноправности је у 2019. години наставио рад на заштити грађана и грађанки од дискриминације, као ина унапређивању равноправности, у складу са законским овлашћењима.

Током 2019. године Повереник је поступао у 1.479 предмета. Поверенику је поднето 711 притужби, а поред тога, у складу са законским овлашћењима, Повереник је дао 686 препорука мера за остваривање равноправности, у једном случају је предложено покретање поступка посредовања (мирења), поднета је једна тужба за заштиту од дискриминације, један предлог Уставном суду за оцену уставности, шест кривичних пријава и три захтева за покретање прекршајног поступка. У току 2019. године упућено је и 16 иницијатива за измену прописа, као и 31 мишљење на нацрте закона и других општих аката. Такође, издато је 23 упозорења јавности и 34 саопштења за јавност. У поступку по 70 притужби донета су мишљења, од чега је у 52 притужбе донето мишљење којим је утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације и дата препорука мера, у четири случаја је утврђено да није дошло до повреде одредаба Закона, али су дате препоруке мера за остваривање равноправности, а у 14 случајева није утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације. По препорукама Повереника поступљено је у 35 случаја (87,5%), док у пет случајева није поступљено (12,5%), а у 12 случајева рок за поступање по препоруци још увек није истекао. У 24 случаја донето је мишљење којим је утврђена дискриминација групе лица (особа са инвалидитетом, старијих, деце, особа са здравственим потешкоћама, жена, припадника ромске националне мањине и ЛГБТ), док се у осталим случајевима радило о дискриминацији појединаца. Настављен је тренд поступања по препорукама Повереника, што може водити ка закључку да је дискриминаторно поступање ретко производ намере, иако намера у поступку за заштиту од дискриминације није релевантна. По препорукама мера за остваривање равноправности органима јавне власти и другим лицима, поступљено је у 90,3%, што укупно са поступањем по препорукама датим у појединачним случајевима у просеку износи 88,9%.

Физичка лица су Поверенику поднела 579 притужби због дискриминације, што чини 81,4% од укупног броја поднетих притужби. Мушкарци су се обраћали нешто чешће него жене, па су поднели 51,1% од свих притужби које су поднела физичка лица, а жене 48,9%. Током 2019. године, организације цивилног друштва су поднеле 110 притужби (15,5% од укупног броја). У току 2019. године Повереник је примио већи број грађана у седишту органа у Београду и Канцеларији у Новом Пазару, а повећан је и број грађана који су тражили информације путем телефона или електронском поштом. Разлози за то су, пре свега, потребе грађана који траже заштиту од различитих повреда права, њихова потреба за разним информацијама, делом и веће препознавање дискриминације, проблеми у примени бројних закона и, на крају, активности које предузима Повереник, доследност и рад на повећању доступности грађанима и грађанкама.

Повереник је и ове године одржао низ обука и радионица за препознавање и реаговање на дискриминацију, као и примене антидискриминационих прописа, којима су обухваћени полицијски службеници, представници локалних самоуправа, послодаваца, организација цивилног друштва, саветници Националне службе за запошљавање, радници у туризму, пружаоци услуга социјалне заштите на локалном нивоу, а одржан је и семинар о заштити људских и мањинских права и локалном планирању у вези са инклузијом Рома. У сарадњи са Националном академијом за јавну

управу континуирано се одржавају обуке о заштити од дискриминације за државне службенике, а одржан је и семинар намењен женама на средњем и вишем управљачком нивоу. Такође, Повереник је учествовао на саветовању судија апелационих судова, одељења судске праксе, на тему решавања спорних питања у циљу усаглашавања судске праксе у предметима из области дискриминације, одржан је семинар за полазнике девете генерације почетне обуке Правосудне академије, као и два саветовања за адвокате.

Такође, Повереник је учествовао на бројним домаћим и међународним конференцијама и округлим столовима намењеним унапређењу људских права маргинализованих друштвених група, као и на трибинама и радним састанцима посвећеним сагледавању стања у појединим областима, унапређењу положаја појединих друштвених група, попут оснаживања жена, унапређења положаја младих, националних мањина, особа са инвалидитетом, старијих суграђана и др, као и размени искустава и примера добре праксе са представницима локалних самоуправа, органа јавне власти, синдикалних организација, послодавцима и организацијама цивилног друштва. Током 2019. године, одржани су састанци и са представницима појединих компанија које су се обратиле Поверенику ради помоћи у вези са израдом Кодекса равноправности.

Повереник је, у складу са законским овлашћењима, крајем 2019. године, поднео Народној скупштини *Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања*, имајући у виду да се од оснивања институције област рада и запошљавања налази се у врху по броју поднетих притужби грађана и грађанки. Такође, као и претходних година Повереник је наставио праксу спровођења различитих истраживања са циљем пружања свеобухватног увида у стање остваривања и заштите равноправности, те су ове године спроведена истраживања: *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији* и *Дискриминација на тржишту рада*. Повереник је такође, током 2019. године, јединицама локалне самоуправе упутио *Упитник о партиципацији младих у јединицама локалне самоуправе*, са циљем утврђивања степена њихове укључености у процесе доношења одлука, на основу кога је извршена анализа.

Друштво се и даље суочава са бројним изазовима на плану унапређења равноправности. Постојећим антидискриминационим законодавством у Србији постављен је темељ за унапређење равноправности и сузбијање дискриминације, али је тај правни оквир потребно унапређивати и усклађивати са правним тековинама Европске уније и међународним стандардима. Повереник је у овом као и у претходним годишњим извештајима, између осталог, давао препоруку да је неопходно успоставити и операционализовати стандардизован систем прикупљања података који се односе на ову област. С тим у вези, Република Србија је у процесу приступања Европској унији, у Акционом плану за Поглавље 23 и 24, сагледала потребу за изменама Закона о забрани дискриминације, како би се у потпуности извршило усклађивање са правним тековинама Европске уније и међународним стандардима у овој области. Изменама, односно допунама Закона о забрани дискриминације, потребно је извршити и успостављање система за праћење појаве дискриминације и начине функционисања система правне заштите од дискриминације. Поред измена, односно допуна Закона о забрани дискриминације, потребно је донети нове или унапредити постојеће прописе који могу бити од утицаја на остваривање равноправности и унапређење положаја појединих група становништва (примера ради потребно је изменити, однонос донети поједине прописе попут: Закона о ванпарничном поступку, Породичног закона, Закона о социјалној заштити, Закона о финансијској подршци породици са децом, Кривичног

законика, Закона о спречавању насиља у породици, Закона о заштити лица са менталним сметњама, Закона о родној равноправности и др). Уочено је да се прописана процедура у погледу прибављања мишљења свих надлежних органа и учешћа јавности у поступку утврђивања прописа не спроводи доследно, што касније доводи до усвајања прописа који међусобно нису усклађени или нису усклађени са Уставом, као и до проблема у примени.

Поред Повереника као централног државног органа за заштиту од дискриминације и унапређење равноправности, изузетно важну улогу имају судови. Велики изазов у поступцима за заштиту од дискриминације и даље представља поштовање законске норме која прописује хитност у поступању пред судовима и наступање апсолутне застарелости за вођење прекршајних поступака што умањује ефикасност и обесмишљава прекршајноправну заштиту.

Иако је Закон о спречавању насиља у породици постигао одређене ефекте и унапредио координисано деловање институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, проблем насиља у породици представља велики друштвени проблем. Решавању овог проблема је потребно посветити посебну пажњу, уз јачање надлежних институција као и јачање система подршке жртвама.

У медијима и јавном простору присутан говор који карактерише говор мржње, сензационализам, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање, нарочито о женама, посебно онима које обављају јавне функције, и припадницима ЛГБТ популације. С тим у вези, потребно је посебну пажњу посветити одговорном извештавању, нарочито о насиљу у породици и партнерским односима. Са друге стране приметно је и мало веће интересовање медија за тему људских права, њихове заштите и повреда.

У току 2019. године настављен је тренд поступања по препорукама Повереника који у просеку износи 88,9% док је 2018. године износио 88,2%.

Највише притужби ове године поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, (16,2%), пола (13,2%), здравственог стања (11,8%), старосног доба (9,9%), чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама (9,9%), затим следе притужбе због дискриминације по основу неког другог личног својства (8,9%), брачног и породичног статуса (7,9%), националне припадности и етничког порекла (6,8%), имовног стања (4,5%), сексуалне оријентације (2,5%), док су остали основи дискриминације навођени у мањем проценту.

У погледу области друштвених односа у којима се најчешће подносе притужбе, на првом месту се ове године налази област рада и запошљавања са 32,2%. На другом месту налази поступак пред органима јавне власти (21,8%). Следећа област у којој грађани најчешће подносе притужбе због дискриминације је образовање и стручно оспособљавање (14,3%), затим следи област пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина са уделом од 7,5%, социјална заштита (5,8%), здравствена заштита (3,8%), јавна сфера (3,4%), док је број притужби у осталим областима друштвених односа заступљен у нешто мањем проценту, испод 3%.

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је против државних органа, односно органа јавне власти (43,2%), након тога следе физичка лица (20,5%) и правна лица (19,3%). Остало чине групе лица, организације и институције, у значајно мањем проценту.

Највећи број притужби примљен је из Београдског региона (36,7%), затим следи Регион Шумадије и Западне Србије (20,1%), Регион Јужне и Источне Србије (14,2%), Регион Војводине (13,2%), Регион Косова и Метохије (0,3%) и непознати регион (15,5% - регион је непознат када је притужба поднета електронском поштом, а подносилац не назначи адресу). У 2019. години може се закључити да постоји већа уједначеност региона према броју поднетих притужби, за разлику од претходне године када је преко 50% притужби поднето из Београдског региона. Међутим како је још увек највећи број притужби из Београдског региона то указује на потребу даљег рада на информисаности грађана о постојећим механизмима заштите.

Највише притужби и ове године поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, који се као основ дискриминације већ годинама налази у врху по броју поднетих притужби. Истраживања међународних организација и домаћих организација цивилног друштва и институција, као и пракса Повереника показују да се особе са инвалидитетом суочавају са већим проблемима када је у питању доступност објеката и услуга, информација и комуникација. У циљу обезбеђивања приступачности, Повереник је у 2019. години, поступајући по притужбама грађана и грађанки донео више мишљења у којима је утврдио дискриминацију особа са инвалидитетом због постојања физичких баријера које онемогућавају самосталан приступ објекту и услугама. Такође, Повереник је упутио препоруку мера Републичкој изборној комисији да предузме све неопходне мере и активности из своје надлежности у циљу обезбеђивања приступачних бирачких места уз обезбеђивање комуникација и информација, како би се свим особама са инвалидитетом омогућило самостално и равноправно учешће на изборима. Медицински приступ инвалидитету још увек није напуштен у пракси, а особе са инвалидитетом се и даље углавном посматрају кроз инвалидитет уз претпоставку неспособности. Није ретка ни пракса покретања поступка за потпуно лишење пословне способности лица или продужења вршења родитељског права, због чега је важеће прописе потребно ускладити са чланом 12. Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Поред тога, проблем институционализације особа са инвалидитеом није решен, због чега је потребно више радити на деинституционализацији и остваривању права на самосталан живот особа са инвалидитетом. Притужбе због дискриминације на основу инвалидитета су подносили и родитељи деце са инвалидитетом и сметњама у развоју који су, применом одредби члана 12. став 7. Закона о финансијској подршци породици са децом, изгубили право на накнаду зараде, односно накнаду плате за време одсуства са рад ради посебне неге детета у случају када дете остварује право на додатак за помоћ и негу другог лица. На иницијативу организација цивилног друштва и Повереника, у 2018. години, Уставни суд је покренуо поступак оцене уставности и законитости, а Повереник је упутио и иницијативу за измену наведеног закона Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, као овлашћеном предлагачу. Међутим, Закон и даље није измењен, нити је Уставни суд донео одлуку. Такође, проблеми са којима се сусрећу деца са инвалидитетом у области образовања, нарочито у погледу њихове инклузије и обезбеђивања одговарајуће подршке и даље су присутни. Тако се у 2019. години један број притужби односио на то да деци са инвалидитетом није обезбеђен превоз или услуга личног пратиоца, због чега је Повереник упутио 119 препорука мера за остваривање равноправности јединицама локалне самоуправе којима је препоручио предузимање мера и активности којима ће се обезбедити успостављање и пружање услуге личног пратиоца деци.

На другом месту према броју поднетих притужби у 2019. години налази се пол. У току 2019. године Поверенику се, као и претходне године, по овом основу дискриминације, обратило више жена него мушкараца. Иако жене и даље у већем броју подносе притужбе због дискриминације на основу пола, приметно је да и све више мушкараца то чини. Уочено је посебно да су сви подносиоци притужби због дискриминације на основу пола у области здравствене заштите били мушкарци. Жене су се и у 2019. години највише обраћале Поверенику због погоршања њиховог положаја на раду током трудноће и након повратка са породиљског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, што је био одлучујући разлог за покретања стратешке парнице. Због ускраћивања права по основу трудноће и породиљског одсуства, Повереник је у 2019. години поднео и две прекршајне пријаве. Такође, поднет и већи број притужби које су се односиле на дискриминаторне конкурсе и огласе за посао. Након области рада и запошљавања, следе притужбе које су поднете у области која се односи на поступање органа јавне власти, иако је приметан незнатан пад броја притужби у овој области по основу пола у односу на претходну годину, с тим што су ове године већину притужби поднели мушкарци углавном због незадовољства поступањем центара за социјални рад приликом давања мишљења на захтев судова у поступцима за развод брака и поверавање детета. У области јавне сфере/опште јавности, највећи број притужби се односио на дискриминаторне и непримерене изјаве према женама, посебно политичаркама у јавном говору, као и на рекламне садржаје којима се подражавају обрасци понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова. Повереник је упутио препоруку мера за остваривање равноправности маркетиншким агенцијама да промовишу различитост и афирмативно медијски представљају оба пола. Овим поводом Повереник је издао и више упозорења.

Такође, потребно је обезбедити укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција, имајући у виду да је родну равноправност у пракси тешко остварити без сразмерног и непосредног учешћа жена у процесу доношења одлука у свим областима јавног живота и на свим нивоима. У овој области потребно је извршити усклађивање прописа са свим релевантним међународним документима, а имајући у виду далеко мању заступљеност жена на свим нивоима одлучивања у различитим областима, прописати обавезне веће квоте, као и обавезу вођења родно осетљиве статистике у свим областима, нарочито статистике која се односи на насиље са посебним акцентом на угрожене групе, као што су девојчице, старије жене, Ромкиње, жене са инвалидитетом и сл.

У току 2019. године Повереник је Уставном суду поднео Предлог за оцену уставности одредбе Закона о пензијском и инвалидском осигурању чијом се непосредном применом врши дискриминација удоваца у поступку остваривања права на породичну пензију на основу пола, имајући у виду да не постоји оправдање за прописивање различитог услова за остваривање права на породичну пензију у погледу година живота које су навршили у тренутку смрти брачног друга у односу на пол другог брачног друга. Поред тога у 2019. години покренута је и једна стратешка парница, односно парница за заштиту од дискриминације у области рада, а на основу пола, породичног статуса и позивања на одговорност - виктимизације као посебног облика дискриминације. Такође, поднете су и две кривичне пријаве у вези са овим основом дискриминације. Током 2019. године поднета су три захтева за покретање прекршајног поступка,

од чега се два захтева односе на прекршаје у области рада, и то због дискриминације на основу пола и породичног статуса.

Следећи основ дискриминације према броју притужби било је здравствено стање, које је, као основ дискриминације у протекле четири године један од пет најчешћих основа који су грађани и грађанке наводили у притужбама. О овом основу дискриминације нема довољно података за доношење закључака, али притужбе указују на могућност веће присутности дискриминације у овој области, посебно у комбинацији са другим личним својствима попут инвалидитета, старосног доба, имовног стања, генетских особености и сл. У току 2019. године грађани и грађанке су се обраћали Поверенику указујући да здравствне установе означавају ХИВ статус пацијената и пацијенткиња тако што ХИВ статус уписују црвеном бојом или повећаним словима, ван рубрика у медицинској документацији. С тим у вези Повереник је упутио препоруке мера за остваривање равноправности здравственим установама (230) да предузму мере из своје надлежности у циљу обезбеђивања да се ови подаци уписују истом величином и бојом слова којом се уобичајено уписују дијагнозе и стања од значаја за медицински поступак. Такође током године притужбе су се односиле и на положај особа које болују од ретких болести, затим од хепатитиса Ц, као и других болести које захтевају лечење адекватним лековима, односно лековима новије генерације, а посебно је указивано и на стигаматизацију и предрасуде према особама које имају аутизам, као и на положај деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом.

Пракса Повереника такође показује потребу унапређивања палијативног збрињавања у циљу побољшања квалитета живота пацијената и очувања достојанства у последњим данима живота. Поред тога, постоји и потреба унапређења информисаности грађана о неопходности спровођења како превентивних, тако и скрининг прегледа у циљу раног откривања болести и унапређења општег здравља становништва.

На четвртом месту по бројности притужби је старосно доба, које се, као основ дискриминације, често појављује у комбинацији са још неким личним својством – инвалидитет, здравствено стање и др. Ово је нарочито случај код дискриминације старијих особа са инвалидитетом у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина. Старији суграђани се и даље Поверенику обраћају углавном лично, док су ретке притужбе организација цивилног друштва у њихово име.
Унапређење свих видова подршке нарочито деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, спровођење активности на инклузији и равноправном укључивању све деце у образовни систем, ангажовање стручњака и шире јавности у вези са положајем и правима деце која живе и раде на улици, превенција и заштита деце од сваке врсте насиља која подразумева и дечији рад, дечији брак и друге врсте експлоатације и социјалне искључености, као и забрана телесног кажњавања, неопходни су предуслови за остваривање равноправности. Особе између 50 и 65 година старости најчешће се сусрећу са потешкоћама у поступку запошљавања и рада због распоређивања на ниже радно место, отказивања или незакључивања уговора о раду због година живота и односа према „старијим“ радницима, предрасуда о њиховој неефикасности и непродуктивности. У последње време се ови проблеми повећавају и постају изазов за решавање у актуелној неповољној демографској структури и стању на тржишту рада. Поред тога, неповољан је и положај суграђана старијих од 65 година живота, који се, према истраживањима, без обзира на бројне проблеме, и даље ређе обраћају надлежним органима. Проблеми са којима се старији суочавају су доступност услуга здравствене и социјалне заштите, пружање неге и помоћи од стране неформалних неговатеља, као и велики број физичких, друштвених и економских

баријера, уврежене предрасуде и стереотипи, али и недостатак инклузивних јавних политика које укључују представнике свих узраста и група у планирање и развој насеља. У току 2019. године Уставни суд је донео одлуку по предлогу Повереника за оцену уставности и законитости члана члана 28а Закона о пензијском и инвалидском осигурању којим су се захтевали додатни услови за лица која су одлучила да склопе брак са осигураницима који су навршили 65 година живота, а која се односе на дужину трајања брачне заједнице, односно услов да са умрлим осигураником имају дете. Наиме, Уставни суд је усвојио предлог Повереника и у јуну 2019. године донео одлуку којом је утврдио да оспорена одредба, у делу који гласи: „Ако је умрли осигураник или умрли корисник старосне, превремене старосне или инвалидске пензије у тренутку закључења брака навршио године живота из члана 19. став 1. овог закона“, није у сагласности са Уставом, те да иста престаје да важи даном објављивања Одлуке Уставног суда у „Службеном гласнику Републике Србије“.

Пети основ дискриминације према учесталости током 2019. године било је чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама. По овом основу поднет знатно већи број притужби него претходне године. Већину притужби по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама поднеле су организације, а највећи број притужби се односи на дискриминацију у области рада и запошљавања. Тако је синдикална организација у здравству поднела 41 притужбу, у име и сагласност својих чланова, против послодавца зато што су појединачним решењима стављена ван снаге решења којима је запосленима одобрено плаћено одсуство са рада, ради обављања функције у синдикату и накнада плате за одобрене часове плаћеног одсуства, јер нису чланови репрезентативног синдиката. Поред притужби, Синдикати су се обраћали Поверенику указујући и на недовољан број запослених, даље слабљење капацитета за рад као и немогућност унапређења рада установа, првенствено због примене Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору. У дописима синдиката је истицано да је број запослених испод сваког минимума, да је оваква ситуација у дужем временском периоду довела до оптерећења и „сагоревања“ запослених, те да је систем здравствене и социјалне заштите додатно угрожен због повећања броја корисника из године у годину, као и да овај закон посебно негативно погађа одређене друштвене групе, као што су жене и млади. Такође, анализом праксе Повереника је уочено да, када се ради о дискриминацији по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама у области рада и запошљавања, приликом извођења доказа у појединим поступцима по притужбама, поједини подносиоци притужби или сведоци истичу проблем страначког запошљавања, односно давања предности у поступку запошљавања члановима владајућих политичких странака, наводећи да осећају страх од последица пријављивања, због чега или не подносе притужбе или одустају од даљег вођења поступка, односно предложени сведоци одбију да дају исказ. У току 2019. године Уставни суд је донео одлуку по предлогу Повереника за оцену уставности и законитости одредбе члана 136. став 2. Колективног уговора за Јавно предузеће „Пошта Србије“ из 2018. године. Иако је Уставни суд одбио поднети предлог, ова одлука је важна јер наглашава да чињеница да је оспореним чланом 136. став 2. Колективног уговора, предвиђена заштита од позивања на одговорност или довођења у неповољан положај, за време мандата и након истека мандата, само за представнике репрезентативних синдиката, сама по себи не значи да је тиме ускраћена заштита представницима синдиката који немају својство репрезентативности те да они та права остварују непосредно на основу одредаба Закона о раду, као и остали запослени код послодавца.

Дискриминација на основу другог личног својства је шести основ по учесталости, а овај основ обухвата лична својства која у Закону о забрани дискриминације нису експлицитно наведена. Тако у ову групу спадају притужбе због дискриминације у којима је као основ наведено пребивалиште или припадност групама као што су мигранти, азиланти, тражиоци азила, интерно расељена лица и сл. Приметно је повећање броја притужби у односу на 2018. годину из разлога што је у 2019. години Поверенику поднето више притужби родитеља у име њихове деце/ученика, против једне средње школе, јер деца нису уписана у наредну школску годину, због чега су сматрали да су деца дискриминисана на основу пребивалишта.

По броју притужби следе притужбе поднете због дискриминације на основу брачног и породичног статуса и то највише у области рада и запошљавања и области социјалне заштите. Пракса Повереника показује да се брачни и породични статус као основ дискриминације ређе појављује у притужбама као једини основ дискриминације, већ најчешће у комбинацији са још неким личним својством нпр. полом, што је очекивано посебно када су у питању жене због уврежених образаца понашања и патријархалних улога. И даље је присутна пракса појединих послодаваца да у пријавама, на конкурсима и интервјуима за посао неоправдано укључују питања о породичном и брачном статусу, или аутоматски искључују жене због претпоставке о немогућности усклађивања приватних и пословних обавеза.

Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла је осми основ дискриминације по учесталости навођења. Више од половине притужби, слично као и претходних година, поднето је због дискриминације припадника ромске националне мањине. У Републици Србији постоји добар законодавни и институционални оквир за заштиту права националних мањина. У одређеним областима друштвеног живота још увек постоје проблеми када је реч о прирадницима ромске националне мањине. Имајући у виду да су избори за савете националних мањина спроведени релативно скоро, Повереник је успоставио сарадњу са овим саветима, а планирано је и одржавање обука о појму и облицима дискриминације и механизмима заштите.

У току 2019. године приметан је пораст броја притужби у области поступања пред органима јавне власти, као и у области рада и запошљавања. Такође из обраћања Поверенику може се закључити да су и даље присутни проблеми који се односе на неадекватне услове живота у неформалним ромским насељима, због чега су представници Повереника обишли ромске породице које живе у насељу у Макишу, након сазнања о намери Секретаријата за социјалну заштиту да из насеља принудно исели породице који не поседују уговоре о коришћењу стамбених јединица. Процес збрињавања и интеграције оваквих породица мора бити спроведен у сарадњи и уз активно учешће становника, сагласно међународним стандардима и смерницама за расељавање грађана из неформалних насеља. Такође, у 2019. години Повереник је поднео и једну кривичну пријаву због кривичног дела изазивања расне, националне и верске мржње и нетрпељивости. Покренут је и један прекршајни поступак због дискриминације ромске националне мањине.

У току 2019. године организације цивилног друштва спровеле су три ситуациона тестирања. Према ситуационом тестирању у области пружања услуга такси превоза особама ромске националне припадности у Нишу, забележени су случајеви дискриминације пружања услуга такси превоза особама ромске националне припадности. Друго тестирање је такође спроведено у Нишу, у области запошљавања особа ромске националности код привредних субјеката који

обављају трговинску и услужну делатност, али случајеви дискриминације нису забележени. Треће ситуационо тестирање, које је спроведено крајем 2019. године, односило се на област пружања услуга изнајмљивања простора и област запошљавања националних мањина.

Сиромашни грађани су у истраживањима такође перципирани као једна од три највише дискриминисане друштвене групе, међутим број притужби по основу имовног стања је занемарљиво мали и подносе их углавном физичка лица. Рад на социјалном укључивању сиромашних захтева добру повезаност свих система заштите, почев од система социјалне и здравствене заштите до система образовања, уз усаглашавање републичког и локалног нивоа и интезивнију сарадњу државних институција и цивилног сектора, као и бољу повезаност услуга подршке, развијање солидарности и толеранције нарочито од ране младости.

Што се тиче сексуалне оријентације као основа дискриминације, као и претходних година присутан је тренд да се највећи број притужби по овом основу као и по основу родног идентитета подноси у области јавног информисања и медија, као и да притужбе претежно подносе организације цивилног друштва. Анализа ових притужби указује да је у медијима и јавном простору и даље присутан говор који карактерише говор мржње, сензационализам, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање, нарочито о женама и припадницима ЛГБТ популације. Према извештајима и истраживањима, и даље су присутни примери дискриминаторних инцидената и злочина мотивисаних хомофобијом и трансфобијом.

По броју притужби следе притужбе поднете због дискриминације на основу верских или политичких убеђења, затим на основу родног идентитета и рођења. После ових основа дискриминације, према броју притужби следе као основи осуђиваност, изглед, језик, држављанство, генетске особености, преци и раса.

Афирмативне мере запошљавања дале су одређене резултате, међутим остваривање равноправности теже запошљивих група лица, поред предузимања афирмативних мера у области запошљавања и пажљивог сагледавања њихових ефеката, захтева и мере сталног инспекцијског надзора, као и брзу и ефикасну судску и сваку другу заштиту у случају повреде права. У циљу промовисања толеранције и равноправности Повереник је у 2019. години наставио са доделом награде за *Општину/град једнаких могућности*, која је установљена 2018. године.

Притужбе Поверенику свакако јесу један од показатеља присутности дискриминације и степена поштовања принципа равноправности у друштву, али не и једини, на шта континуирано указујемо у извештајима о раду, управо дајући и кратак преглед свих релевантних и доступних истраживања, као и података од значаја за сагледавања стања у области заштите равноправности. Наиме, на стање у погледу заступљености дискриминације у друштву утичу и други фактори, међу којима су друштвени и културни контекст у којем живимо, однос друштва према дискриминацији, грађанска свест о неопходности и значају поштовања прописа, спремност да пријаве њихово кршење, степен толеранције према различитостима, поверење у рад институција, познавање основа и облика дискриминације, као и активности цивилног друштва у заштити људских права и др.

Највећи број притужби примљен је из Београдског региона (36,7%), затим следи Регион Шумадије и Западне Србије (20,1%), Регион Јужне и Источне Србије (14,2%), Регион Војводине (13,2%),

Регион Косова и Метохије (0,3%) и непознати регион (15,5%). У 2019. години може се закључити да постоји већа уједначеност региона према броју поднетих притужби, за разлику од, примера ради, претходне године када је преко 50% притужби поднето из Београдског региона. Међутим како је још увек највећи број притужби из Београдског региона то указује на потребу даљег рада на информисаности грађана о постојећим механизмима заштите.

У току 2019. године Повереник је Народној скупштини поднео *Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања,* имајући у виду да се већ десету годину заредом, од оснивања институције Повереника, област рада и запошљавања налази у врху по броју поднетих притужби грађана и грађанки. Садржина примљених притужби, између осталог, говори да је дискриминација, неретко, препрека у остваривању права на достојанствен рад, на правичне и повољне услове за рад, правичну зараду и једнаку накнаду за рад исте вредности без икакве разлике, напредовање, безбедност и заштиту здравља на раду, одмор, разоноду, разумно ограничење радног времена, повремена плаћена одсуства, право да се оснује синдикат и да се у њега учлани по сопственом избору, као и друга права по основу рада и у вези са радом. Циљ овог извештаја је био да се посланицима и посланицама, као и другим и заинтересованим лицима, укаже на стање у овој области, имајући у виду важност права на рад као основног људског права и његову повезаност са остваривањем начела равноправности.

У току 2019. године Повереник је спровео два истраживања о учесталости дискриминације и остваривању равноправности у Републици Србији.

Резултати истраживања Повереника *Дискриминација на тржишту рада* је припремљено и спроведено у оквиру пројекта Немачке развојне сарадње „Инклузија Рома и других маргинализованих група у Србији“ који спроводи Немачка организација за међународну сарадњу, ГИЗ. Резултати истраживања продубљују увиде о распрострањености дискриминације на раду и у процесу запошљавања стечене испитивањем јавног мњења и кроз праксу Повереника. Према резултатима истраживања, код перцепције о распрострањености дискриминације, 92% послодаваца сматра да је дискриминација распрострањена, као и 86% незапослених и 84% запослених. Тек сваки двадесети запослени и незапослени сматра да дискриминације у Србији нема, а ниједан послодавац није навео да у Србији нема дискриминације у области рада и запошљавања. Међутим, лично искуство о доживљеној дискриминацији има свега око трећина испитаника - 38% послодаваца и незапослених лица сматрају да су били изложени дискриминацији и то приликом заснивања радног односа, а 40% запослених лица сматрају да су били изложени дискриминацији у процесу рада/радног односа.

Истраживање *Однос грађана и грађанки према дискриминацији* представља шесто по реду истраживање на ову тему у последњих десет година. Истраживање је спроведено у оквиру пројекта Немачке развојне сарадње „Инклузија Рома и других маргинализованих група у Србији“ који спроводи Немачка организација за међународну сарадњу, ГИЗ. Добијени резултати, као и њихово упоређивање са претходним истраживањем представљају важан извор информација о перцепцији грађана према дискриминацији, постојању социјалне дистанце према особама различитих група, њиховој упознатости са законодавним антидискриминационим оквиром и механизмима заштите од дискриминације. Између осталог, за рад Повереника, драгоцена је перцепција грађана о улози различитих актера у сузбијању дискриминације. Грађани у већој мери

него у 2016. препознају значај проблема дискриминације у друштву, постоји и благо повећање броја особа које сматрају да је дискриминација забрањена законом. Четири петине испитаника је става да дискриминација не сме да постоји без обзира о којој групи грађана се ради, а више него раније грађани подржавају и увођење посебних (афирмативних) мера. Резултати су показали да и даље треба радити на развоју и примени антидискриминационих мера у оквиру државних институција, а мере и активности треба посебно усмерити на сузбијање дискриминације у области рада и запошљавања која је поново перципирана као област у којој најчешће долази до дискриминације.

Повереник је такође, током 2019. године, јединицама локалне самоуправе упутио *Упитник о партиципацији младих у јединицама локалне самоуправе*, са циљем утврђивања степена њихове укључености у процесе доношења одлука у својим заједницама, на основу кога је извршена анализа. Резултати анализе достављених попуњених упитника су показали да је учешће младих у процесу доношења одлука у јединицама локалне самоуправе на ниском нивоу, почевши од руководећих положаја, па до скупштине општине, односно града. Млади су на позицији председника општине/градоначелника заступљени са 1,83%, на позицији заменика председника општине/градоначелника са 0,9%, док на позицији председника скупштине општине/града нема ниједне особе која спада у категорију младих. Овакви резултати су очекивани и разумљиви, али би веће учешће младих у скупштинама и извршним органима допринело унапређењу њиховог положаја.

Током 2019. године настављен је рад на повећању доступности и видљивости институције и на промовисању принципа равноправности и забране дискриминације кроз бројне обуке, предавања, организовањем и учешћем на конференцијама и стручним скуповима, издавањем публикација и сл. Унапређена је сарадња са органима јавне власти, организацијама цивилног друштва, међународним организацијама, другим институцијама и медијима.

Повереник је Народној скупштини Републике Србије поднео Редовни годишњи извештај Повереника о стању у области заштите равноправности за 2018. годину, који је 10. септембра представљен Одбору за људска и мањинска права и равноправност полова, а 2. октобра на пленарној седници свим посланицима Народне скупштине Републике Србије.

Имплементацијом пројекта *„Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета“*, који се реализује уз подршку Краљевине Норвешке, Повереник је у 2019. години наставио доделу годишње награде *„Општина/град једнаких могућности“*, Прво место припало је општини Медвеђа, друго општини Прибој док је треће место заузео град Аранђеловац. Приликом сагледавања података пристиглих из општина и градова, испоставило се да сиромашније и неразвијеније локалне самоуправе више воде рачуна о појединим угроженим друштвеним групама у односу на друге.

У оквиру пројекта *„Инклузија Рома и других маргинализованих група у Србији“* који спроводи Немачка развојна сарадња (ГИЗ) реализована су истраживања *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији* и *Дискриминација на тржишту рада.* Такође, у оквиру пројекта *„Социјалне услуге за рањиве групе“* који финансира Немачка развојна сарадња (ГИЗ) одржана је обука за пружаоце социјалних услуга на локалном нивоу у области примене

антидискриминационих прописа, усмерена ка стицању основних теоријских и практичних знања пружалаца услуга социјалне заштите о појму и облицима дискриминације.

Настављена је успешна сарадња са Европском мрежом тела за равноправност ЕКВИНЕТ, кроз редовно учешће представника институције у раду радних група, кластера, семинара, конференција и тренинга које ЕКВИНЕТ организује, о чему ће бити више речи у делу извештаја под називом *Сарадња Повереника*.

У 2019. години настављене су активности у оквиру регионалне сарадње учешћем Повереника на четвртој регионалној конференцији тела за равноправност Југоисточне Европе у Подгорици, у организацији Заштитника људских права и слобода Црне Горе, на коме су, на панелу „Медији и тела за једнакост-природни савезници или само извор информација у борби против дискриминације“, представљени примери добре праксе и сарадње Повереника са медијима, као важним партнером у сузбијању дискриминације. На панелу „Како обезбедити апсолутну независност тела за равноправност“ истакнуто је да је Народна скупштина Републике Србије усвојила Закључак којим даје подршку препорукама Повереника. Поред тога одржани су и панели на тему борбе против дискриминације деце, поводом тридесетогодишњице Конвенције о правима детета.

У оквиру пројекта *„Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији“*, који Повереник реализује од 2012. године, настављена је вишегодишња сарадња са Саветом Европе и одржане 23 „Живе библиотеке“ и једна обука за организаторе. Током 2019. године у реализацију „Живе библиотеке“ укључиле су се четири основне, пет средњих школа и један факултет, а у децембру је одржана и трибина под називом „Равноправност међу младима“ посвећена размени искустава о дискриминацији и унапређењу положаја младих.

Повереник је наставио и активности на реализацији програма *„Симулација суђења (Moot court) у области заштите од дискриминације“*, уз подршку Фондације за отворено друштво Србије. У 2019. години Повереник је у сарадњи са Агенцијом Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена у Србији (UN Women), организовао креативну радионицу за чланове Панела младих, која је имала за циљ стицање посебних знања панелиста о правима жена са села и осмишљавање начина на које млади могу да допринесу унапређењу њиховог положаја. Такође, расписан је конкурс за израду вајбер-стикера под називом „Вајбером до бољег положаја жена на селу“ у сусрет 15. октобру, Међународном дану жена на селу, поводом кога је одржана и конференција „Снажна жена – снажно село“ у Новој Вароши, у заједничкој организацији Повереника, Амбасаде Аустралије, UN Women и Форума жена Пријепоља.

У склопу новог циклуса активности на превенцији дискриминације на тржишту рада и унапређењу равноправности, Повереник је у сарадњи са Мисијом Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) у Републици Србији - Одељењем за рад са полицијом, наставио са спровођењем програма обука полицијских службеника за препознавање и реаговање на дискриминацију, започетог 2016. године. У 2019. години реализоване су четири обуке за полицијске службенике, као и обуке за представнике Националне службе за запошљавање, на тему познавања и примене антидискриминационих прописа у области рада и запошљавања. У сарадњи са Мисијом ОЕБС-а и Министарством трговине, туризма и телекомуникација организован је семинар „Право на равноправност и недискриминацију у области туризма“ коме су

присуствовала 24 туристичка радника из Краљева, Врњачке Бање, Новог Пазара, Рашке и Санџака.

Поводом 16. новембра, Међународног дана толеранције и 10 година од усвајања Закона о забрани дискриминације, Повереник је одржао редовну годишњу конференцију, уз подршку Мисије ОЕБС у Србији и Амбасаде Краљевине Норвешке. На конференцији су по пети пут уручене Годишње новинарске награде за толеранцију, коју заједнички додељују Повереник и Мисија ОЕБС-а у Србији. На конференцији су додељене и награде „*Општина/град једнаких могућности*".

Већина медија у Србији препознаје значај извештавања о људским правима, равноправности и недискриминацији. Упркос томе што дневни догађаји у приличној мери диктирају одабир тема, повећава се број новинара који су спремни да својим причама указују на проблеме различитих мањинских и маргинализованих друштвених група. Приметно је, такође, да и медији на локалу, све више актуелизују теме које су мање видљиве и у јавности мање заступљене, попут положаја жена на тржишту рада, жена са инвалидитетом и живота трансродних особа у мањим срединама.

На другој страни, 2019. годину обележила је кулминација различитих врста увреда, од дискриминаторних ставова и омаловажавања до говора мржње и претњи у медијима, као и крајње недопустив и непримерен говор, у највећем броју случајева против жена. Своју кулминацију, овакав говор је доживео на друштвеним мрежама, пре свега твитеру, који је постао полигон за обрачун са неистомишљеницима, у првом реду политичким, али су на мети неретко били и новинари и новинарке, као и јавне личности, а претње су биле упућене и деци председника Србије и организацијама цивилног друштва. С тим у вези повереница је више пута реаговала упозорењима за јавност, указујући да овакво извештавање подстиче насиље и дискриминацију.

Законом о буџету Републике Србије за 2019. годину[1] Поверенику су опредељена средства за Програм *Унапређење и заштита људских и мањински права и слобода*, у износу од 96.911.000 динара. Како су средства обезбеђена Законом о буџету Републике Србије за 2019. годину за исплату зарада за постојећи број запослених била недовољна, Законом о изменама и допунама Закона о буџету Републике Србије за 2019. годину[2] обезбеђена су недостајућа средства уз истовремено смањење износа средстава на економској класификацији 512, а укупна расположива средства из извора 01 повећана су за 430.000 динара.

Укључивањем неутрошених средстава донација из претходне године и средстава која су као нове донације пристигле у току 2019. године, расположива средства у буџету за Програм, односно износ који се налазио на текућим апропријацијама, био је 114.081.102 динара. Укупно утрошена средства на крају 2019. године износила су 89.155.989 динара.

У 2019. години спроведене су у целости поједине препоруке које је Повереник дао у свом годишњем извештају за 2018. годину, а поједине препоруке спроведене су у само одређеном делу. Имајући у виду да су препоруке дате током претходних година имале општи карактер, као и

[1] „Службени гласник РС", број 95/18
[2] „Службени гласник РС", број 72/19

да је у појединим случајевима потребан дужи временски период како би се реализовале, поједине препоруке које су дате у годишњем извештају за 2018. годину се понављају и у овом извештају.

У том смислу у извештајном периоду донети су: *Програм о заштити менталног здравља у Републици Србији за период 2019-2026. године, Програм за ретке болести у Републици Србији за период 2020-2022. године, Програм за оснаживање жена у области информационо-комуникационих технологија за период 2019-2020. године, Акциони план за спровођење Стратегије превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава за 2019. и 2020. годину, Стратегија за развој вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2020–2025. године, Стратегија заштите потрошача за период 2019-2024. године.* Током 2019. године усвојени су и нови закони или измене и допуне важећих, попут *Закона о ученичком и студентском стандарду, Закона о централном регистру становништва, Закона о здравственој заштити, Закона о здравственом осигурању, Закона о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи, Закона о изменама и допунама Кривичног законика, Закона о изменама и допунама Закона о предшколском васпитању и образовању, Закона о изменама и допунама Закона о основном образовању и васпитању, Закона о дуалном моделу студија у високом образовању, Закона о изменама и допунама Закона о високом образовању, Закона о изменама и допунама Закона о ауторским и сродним правима, Закона о изменама и допунама Закона о пензијском и инвалидском осигурању, Закона о науци и истраживањима* и др. као и *Правилник о изменама и допунама Правилника о начину остваривања права на специјална помагала за читање и писање која се обезбеђују из средства Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање, Правилник о смерницама добре праксе за остваривање учешћа јавности у припреми нацрта закона и других прописа и аката, Правилник о измени Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центара за социјални рад*, као и низ других правилника, као што су правилници који се односе на субвенције у пољопривреди и развој руралних области и др.

На основу увида стечених у поступку по притужбама током 2019. године, као и на основу других релевантних података о проблемима у остваривању равноправности, Повереник даје следеће препоруке:

1. Приступити изради стратешких докумената и акционих планова чије је важење истекло у претходном периоду или истиче у 2020. години. То се првенствено односи на доношење стратегије превенције и заштите од дискриминације, развој социјалне заштите, превенције и заштите деце од насиља, развој образовања одраслих, друштвено одговорног пословања, као и стратегије о старењу. Нови стратешки документи треба да буду базирани на евалуацији претходно важећих стратегија и уз уважавање тренутног стања и потреба друштвених група на које се односе. Приликом припреме свих стратешких докумената реално дефинисати циљеве и активности, обезбедити изворе финансирања и спровести широк консултативни процес са свим релевантним актерима.

2. На републичком, покрајинском и локалном нивоу предвидети спровођење мера и активности у циљу смањења сиромаштва, подстицања руралног развоја, задржавања и веће укључености младих, веће једнакости при запошљавању без давања предности по било ком основу, као и постизања пуне равноправности грађана и грађанки, нарочито рањивих и маргинализованих друштвених група укључујући и децу и жене који припадају овим групама. Приликом креирања

прописа и мера посебну пажњу треба посветити статистичким показатељима и подацима из релевантних истраживања за поједине области уз сагледавање дугорочних ефеката примене у пракси и реалних ефеката на грађане и грађанке и локалне заједнице.

3. Унапредити систем социјалне заштите и финансијске подршке породици са децом у циљу побољшања ефикасности и квалитета помоћи ради савладавања социјалних и животних тешкоћа, стварања услова за задовољење основних животних потреба појединца и породице, као и мера заштите породице са децом и подршке рађању. Посебно посветити пажњу јачању материјалне подршке намењене осетљивим и сиромашним групама становништва, унапређењу доступности и разноврсности услуга подршке (дневне услуге у заједници, услуге подршке за самосталан живот, интензивне услуге подршке породици која је у кризи, саветовање и подршка родитеља, подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју и др), као и других услуга социјалне заштите. Ојачати контролне механизме и увести праћење и оцену квалитета услуга социјалне заштите.

4. Неопходно је ојачати све (квантитативне и квалитативне) капацитете центара за социјални рад, као и других установа социјалне заштите како би могли да правовремено одговоре свим пословима у области социјалне и породично-правне заштите и обезбеде квалитетно мапирање потреба, препознавање социјалне искључености и благовремено активирање свих облика подршке и помоћи.

5. Унапредити функционисање јавних служби у области здравља, просвете, социјалне заштите, друштвене бриге о деци, науке, културе, инспекцијских послова и др, посебно у погледу броја запослених и предузети мере у правцу враћања одговорности руководиоцима јавних служби у управљању и функционисању ових служби, а у циљу омогућавања остваривања свих права грађана у пуном обиму и разумном року.

6. Интензивирати рад на унапређивању архитектонске и информационе приступачности и примену универзалног дизајна у свим областима, са циљем омогућавања несметаног приступа јавним објектима и површинама, превозу, информацијама, комуникацијама и услугама за особе са инвалидитетом, лица која се отежано крећу, старије суграђане и децу. Обезбедити да информације о раду свих органа јавне власти буду доступне у одговарајућим форматима, укључујући и садржаје интернет презентација, повећати број медијских садржаја који се преводе на знаковни језик и медијских саржаја прилагођених слепим лицима, као и комуникацију преко тумача за знаковни језик. Потребно је обезбедити једнаке могућности за приступ службама за хитне интервенције, услугама обавештења, СОС линијама и сл.

7. Унапредити остваривање права особа са инвалидитетом на приступачно бирачко место и изборни материјал. Унапредити прописе који уређују питање лишења пословне способности и старатељства над пунолетним особама уз омогућавање самосталног одлучивања и промоцију способности особа са инвалидитетом и донети прописе који се односе на радно ангажовање особа са инвалидитетом, просторно техничке услове, стручну оспособљеност запослених и друге услове за рад радног центра.

8. Особама са инвалидитетом омогућити подршку за самосталан живот у најмање рестриктивном окружењу, несметан приступ здравственој заштити и превентивним прегледима, онемогућити присилно, односно смештање без пристанка лица у установе здравствене и социјалне заштите. Наставити процес деинституционализације корисника смештених у

установама, уз истовремено обезбеђивање адекватне подршке и развој услуга на локалном нивоу, као и континуирано развијање сарадње система социјалне и здравствене заштите, образовања и запошљавања.

9. Наставити спровођење мера активне политике запошљавања у односу на сагледане ефекте до сада предузиманих мера и активности. Креирати нове мере и механизме активне политике запошљавања којима се постижу најбољи ефекти на запошљавање теже запошљивих лица на тржишту рада, посебно имајући у виду пол, године живота, здравствено и социјално стање и друге карактеристике незапослених лица, уз смањења учешћа нестандардних облика рада у циљу смањења несигурности и одласка младих. Јачати институције локалне самоуправе за креирање мера и спровођење активне политике запошљавања, уз уважавање карактеристика локалног тржишта рада.

10. Континуирано предузимати мере за подстицање запошљавања жена и развој женског предузетништва, за заштиту жена од дискриминације на тржишту рада уз посебну пажњу на остваривање равноправности у приступу радним местима, једнаким условима за напредовање и остваривање једнаке зараде. Предузимати мере за усклађивање рада и родитељства, смањење родне диспропорције и утицаја патријархалних образаца у бављењу децом, старању о другим члановима породице и обављању породичних обавеза, уз промовисање једнаког дељења обавеза у односу на здравствене, економске и професионалне обавезе. У циљу постизања равноправног учешћа жена у радној снази и равноправног учешћа мушкараца у неплаћеном старању, радити на дефинисању и имплементацији законских одредаба о флексибилном радном времену, промоцији и подстицању одсуства очева са рада ради неге детета, иновирању и повећању броја наставних садржаја који обрађују теме равноправног бављења породичним обавезама и сл.

11. Законом прописати и обезбедити укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама друштвеног живота, посебно у доношењу одлука и вршењу јавних функција на свим нивоима, као и вођење родно балансиране кадровске политике и родно осетљиве статистике, а у складу са међународним стандардима и Законом о забрани дискриминације.

12. Интензивирати процес имплементације Акционог плана за спровођење Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020), са посебним акцентом на активностима у локалним заједницама.

13. Радити на унапређивању координисаног и ефикасног деловања свих институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља уз развој сервиса за подршку жртвама насиља као и деци сведоцима насиља. Наставити континуиране активности на подизању свести о препознавању и обавезности пријаве насиља, нарочито запослених у систему здравствене и социјалне заштите. Увести обавезу вођења родно осетљиве статистике која се односи на пријаве насиља и процесуиране случајеве, са акцентом на посебно осетљиве групе као што су девојчице, старије жене, жене са инвалидитетом, Ромкиње и сл.

14. Предузети мере и активности за обезбеђивање услова за пружање услуга корисницима који због специфичног социјалног и здравственог статуса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом заштитом прописивањем стандарда за пружање тих услуга. Подизати информисаност о овим правима и услугама, посебно у погледу палијативне неге

и збрињавања, поједноставити процедуре за њихово остваривање, побољшати коришћење информационих технологија у сврху помоћи, обезбедити доступан и приступачан приступ палијативној нези како старијих тако и других лица која имају такву потребу, у склопу права на здравствену заштиту, без дискриминације. Радити на унапређењу положаја неформалних неговатеља унапређењем система формалне подршке онима којима је помоћ потребна, сагледавањем потреба самих неформалних неговатеља, увођењем различитих врста услуга подршке и др.

15. Наставити рад на обезбеђивању ефикаснијих терапија, лекова, материјала и помагала новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање, посебно за особе са инвалидитетом, старије, особе које се лече дијализом, које болују од ретких болести, хепатитиса, меланома, особе које живе са ХИВ-ом/АИДС-ом и др. Предузимати мере превентивне заштите, скрининг прегледа и посветити посебну пажњу подизању свести и информисаности о здравственим ризицима и репродуктивном здрављу, посебно деце и младих, али и старијих. Обезбедити већу доступност психолошке подршке.

16. Унапредити нормативни оквир за заштиту права детета усаглашавањем са Конвенцијом о правима детета, а посебно у погледу дефинисања појмова и забране физичког кажњавања. Донети нови Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања.

17. Унапредити доступност основношколског и средњошколског образовања деци из осетљивих друштвених група, предузимањем афирмативних мера нарочито усмерених према деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, ромској деци и „деци улице“ у циљу квалитетније подршке и унапређења инклузивног образовања и предузимањем мера на правовременом обезбеђивању уџбеника у прилагођеним форматима, повећању броја уписане деце али и смањењу осипања из образовног система. Предузети све неопходне радње и мере којима ће се обезбедити ангажовање личног пратиоца, педагошког асистента за децу и ученике којима је потребна додатна подршка у образовању и васпитању и наставити рад на развоју инклузивног образовања, у складу са принципима једнакости и доступности у образовању на свим нивоима.

18. Спроводити активности усмерене ка укључивању одраслих из осетљивих друштвених група у образовни систем. Радити на обезбеђивању једнаких могућности у приступу високом образовању младима из маргинализованих друштвених група, увођењем посебних мера и допуном стандарда за акредитацију високошколских установа, а нарочито у погледу приступачности простора, обезбеђивања асистивних технологија и одговарајућих сервиса за подршку студентима.

19. Спроводити програме за децу у циљу неговања вредности које промовишу културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерацијске солидарности и недискриминације. У школске програме увести здравствено и васпитање о репродуктивном и сексуалном здрављу и кроз грађанско васпитање подстицати усвајање вредности равноправности и толеранције кроз отклањање бројних уврежених стереотипа и предрасуда о различитим друштвеним групама и друштвеним појавама.

20. Интензивирати рад на побољшању положаја старијих, нарочито у руралним и неприступачним подручјима. Потребно је повећати доступност услуга здравствене и социјалне заштите за старије (кућно лечење и нега, јачање патронажних служби за обилазак и помоћ старима, саветовање путем телефона и сл, као и увођење мобилних и иновативних услуга које одговарају на специфичне потребе старијих, као што су телеасистенција, неформални неговатељи, услуге

повременог и привременог смештаја и сл.). Неопходно је и боље повезивање новчаних давања са услугама, као и побошање услуга превоза што је услов за бољи приступ услугама и спречавање социјалне искључености.

21. Унапредити прописе о раду у погледу унапређења достојанственог рада, смањења несигурности на раду и омогућавања примене флексиблног радног времена у циљу побољшања положаја радника, уз ефикасније механизме контроле редовне уплате доприноса за обавезно социјално осигурање од стране послодаваца као обвезника како би се избегле последице у случајевима престанка рада послодавца. У континуитету реализовати едукативне програме намењене органима јавне власти, инспекцијаким органима, судијама, послодавцима и синдикалним организацијама, запосленим и незапосленим лицима на евиденцији Националне службе за запошљавање, како би били обучени за препознавање и адекватно реаговање у случајевима дискриминације у области рада и запошљавања.

22. Подстицати социјални дијалог јачањем капацитета државних институција и социјалних партнера да би се у складу са потребама одговорило на понуду и потражњу на тржишту рада, подстицати дијалог о секторским политикама заснован на доброј обавештености и партиципативности свих актера, пружати подршку колективном преговарању укључујући и преговарање на нивоу предузећа, са циљем осигурања доследне примене свих прописа и поштовања савремених принципа и препорука међународних тела.

23. Предузети све потребне мере како би састав државних органа, органа локалне самоуправе и других органа јавне власти одговарао националном саставу становништва на њиховом подручју, повећањем броја запослених припадника националних мањина и њиховим школовањем и оспособљавањем за обављање послова и предузети мере у циљу управљања националном, етничком, верском, језичком и другом разноврсношћу.

24. Активно радити на унапређивању положаја Рома, посебно Ромкиња у погледу обезбеђивања личних докумената, приступа адекватном становању, здравственим, образовним и услугама социјалне заштите, као и запошљавању уз остваривање међуресорске сарадње свих актера у систему заштите и остваривања појединих права, на свим нивоима. Реализовати активности и мере предвиђене Акционим планом за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, уз редовно мерење резултата.

25. Донети прописе којима се омогућава регистрација истополних парова и регулишу дејства, правне последице и начин престанка регистрованих партнерства, у складу са препорукама Савета Европе, као и предузимати мере усмерене ка елиминисању дискриминације и стигматизације ЛГБТ особа.

26. Посебну пажњу посветити одговорном извештавању које не сме да карактерише говор мржње, сензационализам, сексизам, мизогинија, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање које је најчешће усмерено на жене и припаднике ЛГБТ популације. Подстицати интегрисање тема које развијају културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, међугенерацијске солидарности, међусобног поштовања, родне равноправности и недискриминације у медијима и на друштвеним мрежама.

27. Радити на укључивању свих друштвених актера на препознавању и превенцији говора мржње у јавном простору, са посебним акцентом на његовом благовременом и адекватном санкционисању.

28. Континуирано радити на едукацији запослених у државној управи и локалној самоуправи, запослених у систему образовања, запошљавања, здравствене и социјалне заштите, носилаца правосудних функција, полицијских службеника, запослених у инспекцијским службама, новинара и новинарки и др, у циљу упознавања са појмом, облицима, као и механизмима заштите од дискриминације.

29. У циљу постизања пуне усклађености са правним тековинама Европске уније и превазилажења проблема уочених у досадашњој примени закона, изменити и допунити Закон о забрани дискриминације и прописати адекватна решења за успостављање и операционализовање јединственог, централизованог и стандардизованог система за прикупљање и анализу релевантних података који служе за праћење дискриминације и ефикасности система заштите од дискриминације, уз предвиђање потребних буџетских средстава за његову имплементацију.

1. О ПОВЕРЕНИКУ ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

Повереник је инокосни државни орган, установљен Законом о забрани дискриминације[3], самосталан и независан у обављању послова утврђених законом. Повереник има широк круг законских овлашћења која га чине централним националним органом специјализованим за сузбијање и заштиту грађана од дискриминације и унапређивање равноправности.

Самосталност и независност институције Повереника представљају основне постулате и кључне претпоставке за успешно остваривање законом прописаних надлежности. Једна од основних надлежности Повереника јесте поступање по притужбама због дискриминације. Притужбу може поднети свако физичко и правно лице, група лица, као и организација које се баве заштитом људских права. У поступку по притужбама Повереник даје мишљење да ли је дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације, даје препоруке о начину отклањања повреде права и изриче законом утврђене мере за случај да дискриминатор не поступи по препоруци Повереника. Повереник није овлашћен да дискриминаторе кажњава ако не поштују препоруке, али их може уверити ауторитетом институције и снагом аргумената, односно осудом јавности.

Повереник пружа информације подносиоцу притужбе о његовом праву и могућности покретања судског или другог поступка заштите, односно о начинима заштите права, а овлашћен је да препоручи медијацију, уколико оцени да је случај подобан за медијацију.

Повереник је законом овлашћен да у јавном интересу покреће парнице за заштиту од дискриминације (стратешке парнице), најчешће у случајевима учестале и широко распрострањене дискриминације, као и оним случајевима који изазивају теже последице на припаднике маргинализованих друштвених група, а у погледу којих постоје добри изгледи за

[3] „Службени гласник РС”, број 22/09

успех и потенцијал за остваривање циљева стратешког парничења. Поред тога, Повереник је овлашћен да подноси захтеве за покретање прекршајног поступка. Такође у складу са законом може поднети и кривичне пријаве, као и предлоге за оцену уставности и законитости.

Повереник је овлашћен да упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације, као и да препоручује органима јавне власти и другим лицима предузимање мера за остваривање равноправности. Такође, прати спровођење закона и других прописа у области заштите равноправности и забране дискриминације, даје мишљења о нацртима закона и других прописа и иницира доношење нових прописа или измену прописа са аспекта своје надлежности.

Народној скупштини Републике Србије, Повереник подноси редован годишњи извештај о стању у области заштите равноправности, а ако постоје нарочито важни разлози, може самоиницијативно или на захтев Народне скупштине да поднесе и посебне извештаје. Сваки извештај садржи препоруке за предузимање мера чији је циљ превазилажење уочених слабости и делотворније спречавање и сузбијање дискриминације.

Део активности Повереника односи се и на успостављање и одржавање сарадње са органима надлежним за остваривање равноправности и заштиту људских права на територији аутономне покрајине и локалне самоуправе.

Повереник остварује сарадњу и са организацијама цивилног друштва, међународним и домаћим организацијама и институцијама које се баве заштитом људских права.

1.1. Стручна служба Повереника

Законом о забрани дискриминације прописано је да Повереник има Стручну службу. Од свог оснивања, Стручна служба Повереника се константно развија и јача капацитете, водећи рачуна о планском и рационалном попуњавању кадровских капацитета.

Правилником о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у Стручној служби Повереника систематизовано је укупно 60 државних службеника и намештеника (без лица које бира Народна скупштина - повереница). *Кадровским планом Повереника за 2019. годину* планирано је да до краја 2019. године у Стручној служби Повереника буде запослено укупно 39 државних службеника и намештеника (без лица које бира Народна скупштина - повереница), што је за 5 (пет) државних службеника и намештеника мање у односу на одобрени Кадровски план за 2018. годину. За реализацију Кадровског плана Повереника за 2019. годину обезбеђена су средства Законом о буџету Републике Србије за 2019. годину[4]. У складу са Кадровским планом, у 2019. години, у Стручној служби Повереника, има укупно 37 запослених на неодређено време, од којих су два запослена распоређена у Канцеларији Повереника у Новом Пазару. У току 2019. године споразумом је преузет један државни службеник, док је троје запослених на неодређено време престало са радом.

[4] „Службени гласник РС", бр. 95/18 и 72/19

У Стручној служби Повереника попуњеност систематизованих радних места износи 62%, односно 37 запослених на неодређено време. У циљу додатног јачања кадровских капацитета неопходно је планско и континуирано попуњавање слободних радних места.

Стручну праксу од три месеца у 2019. години, у сарадњи са ОЕБС-ом, похађало је једно лице. У току 2019. године запослени у Стручној служби Повереника похађали су обуке у организацији Националне академије за јавну управу - „Women Leadership“ који је организовала Национална академија за јавну управу у сарадњи са Повереником и Амбасадом Републике Француске; „Поступак одабира кадрова заснован на компетенцијама – методе и технике“; „Анти-стрес“ радионица; обука „Отворени подаци у Србији“, у организацији Канцеларије за информационе технологије и електронску управу у сарадњи са Програмом Уједињених нација за развој у Србији, а уз подршку Светске банке и Фонда за добру управу Владе Уједињеног Краљевства; „20. Летњи семинар за професионалце у области јавних политика Југоисточне Европе и Црноморске области“, у Бугарској, у организацији Института за економску политику – Бугарска; „Универзитет за омладину и развој“, у Шпанији, у организацији Север-Југ центра и Савета Европе и Асоцијација европских региона; „Годишња конференција Института за европско право, у Аустрији, у организацији Института за европско право; „Зимска школа о управљању интернетом, дигиталним политикама и иновацијама“, у Румунији, у организацији Факултета за јавну управу и покрет „Дијалог Југоисточне Европе о управљању интернетом“; Тренинг о незаконитом етничком профилисању, на Кипру, у организацији ЕКВИНЕТ-а и ФРА (Агенције ЕУ за фундаментална права). У току је обука – курс пословног конверзацијског енглеског језика за запослене у Поверенику, у организацији Института за стране језике, а.д. Београд.

Захваљујући чланству у Европској мрежи тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) запослени који обављају стручне послове заштите и унапређења равноправности активно су укључени у рад свих радних група ове мреже, што омогућава размену искустава и упознавање са антидискриминационом праксом и стандардима рада других институција за равноправност.

Постигнут ниво знања, стручност и искуство запослених у Стручној служби Повереника омогућавају им да и сами држе обуке и семинаре из области антидискриминационог права за различите професионалне групе и најширу јавност. У току 2019. године запослени су одржали више семинара о заштити од дискриминације за службенике запослене у државној управи, у оквиру програма обуке Националне академије за јавну управу. Поред тога, одржане су обуке у области антидискриминационог законодавства за полицијске службенике, службенике у туризму, службенике социјалног рада, адвокате, службенике Националне службе за запошљавање, као и за службенике у локалним самоуправама, о чему ће бити више речи у даљем тексту.

2. НОРМАТИВНИ ОКВИР ОСТВАРИВАЊА И ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ

2.1. Преглед важећих прописа

Разумевајући важност поштовања људских права и поштовања принципа равноправности, Република Србија је протеклих година изградила адекватан антидискриминациони оквир и

ратификовала најважније универзалне и регионалне споразуме у области људских права и забране дискриминације.

Дискриминација је забрањена *Уставом Републике Србије*[5], који у члану 21. прописује да су пред Уставом и законом сви једнаки, да свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације, да је забрањена свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Поред тога, Уставом је прописано да се не сматрају дискриминацијом посебне мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима.

Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена *Законом о забрани дискриминације*[6], који на детаљан начин уређује општу забрану дискриминације, облике и случајеве дискриминације, као и поступак заштите од дискриминације и који је у највећој мери хармонизован са прописима Европске уније који уређује ову област.

Акционим планом за преговарачко Поглавље 23 – Правосуђе и основна права у оквиру приступних преговора Републике Србије са Европском унијом, поред осталог, предвиђено је да је потребно поједина решења из Закона о забрани дискриминације усагласити са правним тековинама Европске уније. Иако је Републик Србија преузела ову обавезу, о чему је указивано у претходним годишњим извештајима Повереника, Закон о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације није донет ни у току 2019. године.

Остварењу равноправности значајно доприносе и посебни антидискриминациони закони, као што су Закон о заштити права и слобода националних мањина[7], Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом[8] и Закон о равноправности полова[9]. Поред тога, антидискриминационе одредбе су садржане у многим законима којима се уређују поједине области друштвених односа: Закон о раду[10], Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом[11], Закон о здравственој заштити[12], Закон о основама система образовања и васпитања[13], Закон о основном образовању и васпитању[14], Закон о средњем образовању и васпитању[15], Закон о црквама и верским заједницама[16], Закон о правима пацијената[17], Закон о

[5] „Службени гласник РС”, број 98/06
[6] „Службени гласник РС”, број 22/09
[7] „Службени лист СРЈ”, број11/02, „Службени лист СЦГ”, број 1/03 – Уставна повеља и „Службени гласник РС”, бр. 72/09 – др. закон, 97/13 – УС и 47/18
[8] „Службени гласник РС”, бр. 33/06 и 13/16
[9] „Службени гласник РС”, број 104/09
[10] „Службени гласник РС”, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 – УС, 113/17 и 95/18-аутентично тумачење
[11] „Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 32/13
[12] „Службени гласник РС”, бр. 25/19
[13] „Службени гласник РС”, бр. 88/17 и 27/18 – др. закон
[14] „Службени гласник РС”, бр. 55/13, 101/17 и 27/18 – др. закон
[15] „Службени гласник РС”, бр. 55/13, 101/17 и 27/18 – др. закон
[16] „Службени гласник РС”, број 36/06
[17] „Службени гласник РС”, број 45/13

заштити лица са менталним сметњама[18], Закон о кретању уз помоћ пса водича[19], Закон о употреби знаковног језика[20] и други закони.

Систем правне заштите од дискриминације у Републици Србији обухвата механизме грађанскоправне, кривичноправне и прекршајноправне заштите. Правни оквир садржи инструменте за заштиту од дискриминације, њено спречавање и сузбијање.

За даљи развој и унапређење антидискриминационог законодавства и политика, поред усаглашавања законодавства са правним тековинама Европске уније, од велике је важности је и правовремена и адекватна примена важећих прописа, као и укључивање свих релевантних актера у процес израде прописа, уз прибављање мишљења свих органа у складу са законом.

2.2. Нормативне измене у току 2019. године

У овом делу Извештаја биће представљени поједини прописи који су донети у току 2019. године, а који су од утицаја на заштиту од дискриминације и унапређивање равноправности у појединим областима. Такође Повереник је у претходним годишњим извештајима указивао на потребу доношења појединих стратешких докумената и акционих планова чије је важење истекло у претходном периоду. То се првенствено односи на доношење стратегије превенције и заштите од дискриминације, унапређења положаја особа са инвалидитетом, развој социјалне заштите, менталног здравља, превенције и заштите деце од насиља, развоја образовања одраслих, друштвено одговорног пословања, као и стратегије о старењу. У 2019. години донет је Програм о заштити менталног здравља у Републици Србији за период 2019-2026. године, који Поверенику није достављен на мишљење, док други наведени стратешки документи нису усвојени.

У току 2019. године усвојена је *Стратегија за развој вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2020–2025. године*, којом се утврђују циљеви и мере за развој вештачке интелигенције чија имплементација треба да резултира економским растом, унапређењем јавних услуга, унапређењем научног кадра и развојем вештина за послове будућности. Повереник је у свом мишљењу поздравио доношење Предлога стратегије, чијим ће се усвајањем створити предуслови за даљи развој вештачке интелигенције са једне, и осигурати да се она у Републици Србији примењује на безбедан начин уз поштовање стандарда у заштити људских права, са друге стране. Међутим, овлашћени предлагач овог документа није био у прилици да размотри и евентуално усвоји примедбе Повереника, будући да је документ усвојен пре истека рока који је Пословником Владе утврђен као рок за достављање мишљења предлагачу.

Усвојена је и *Стратегија заштите потрошача за период 2019-2024. године*, која заштиту потрошача третира у засебном делу, фокусирајући се на приоритете за наредни период од којих су релевантни: усклађивање домаћих прописа са најновијим прописима Европске уније у домену заштите потрошача, сарадња између ресорних министарстава и удружења потрошача, развој колективне заштите потрошача, као и санкционисање непоштене пословне праксе и неправичних уговорних одредаба, уз посебно наглашавање потребе даљег развоја вансудског решавања потрошачких спорова, као и подстицање и обавезивање самих привредних субјеката да га

[18] „Службени гласник РС", број 45/13
[19] „Службени гласник РС", број 29/15
[20] „Службени гласник РС", број 38/15

спроводе. У стратегији је посебно наведено да осим описаних канала за електронско пословање, развој нових могућности, као што су вештачка интелигенција и одлучивање на основу алгоритама или интернет ствари имају озбиљне импликације на заштиту потрошача, те да у случају вештачке интелигенције или машинског учења, потрошачима је поново тешко да добију јасну, транспарентну слику о логици одлучивања машине, која може дискриминисати потрошаче на основу финансијског статуса и профила, спречавајући потрошача да приступи повољнијим понудама.

У 2019. години усвојен је и *Програм за ретке болести у Републици Србији за период 2020-2022. године* у сврху унапређења здравствене заштите и квалитета живота лица оболелих од ретких болести, чији је општи циљ унапређење здравствене заштите и квалитета живота лица оболелих од ретких болести. У овом документу између осталог је констатовано да поред тога што су од 2011. године учињени значајни кораци у унапређењу здравствене заштите лица оболелих од ретких болести, због комплексности саме области ретких болести, постоје многобројни проблеми, а један од главних проблема је неблаговремено постављање тачне дијагнозе ретке болести, што повлачи за собом многобројне последице које могу бити веома озбиљне по физичко и ментално здравље оболелог лица. Такође, чињеница је да је дијагностиковање ретких болести у већини случајева изузетно скупо и комплексно, да изискује најновија научно-технолошка достигнућа, добро обучен кадар, формиране центре за ретке болести за поједине дијагностичке методе и процедуре и знатна материјална средства. Податак да је код 80% ретких болести узрок генетско порекло је довољан да би се препознао значај дијагностиковања болести путем генетичких тестова и то у пренаталном периоду, али и по рођењу, како би се благовремено започело са лечењем. Визија Програма је правовремена дијагностика, лечење и унапређење квалитета живота лица оболелих од ретких болести.

Такође, у 2019. години усвојен је и *Програм о заштити менталног здравља у Републици Србији за период 2019-2026. године*, који представља усаглашен систем мера, услова и инструмената јавне политике које Република Србија треба да спроведе ради заштите менталног здравља превенцијом настанка менталних поремећаја, унапређењем менталног здравља, анализом и дијагнозом менталног стања лица, лечењем и рехабилитацијом лица са менталним поремећајима, као и сумње на постојање менталних поремећаја, а уз поштовање људских права и јачање достојанства лица са менталним сметњама и примене најмање рестриктивних облика третмана.

Током 2019. године Повереник је давао мишљења на нацрте аката који су наведени у делу овог извештаја *Мишљење на нацрте закона и других општих аката* и доступни на званичној интернет презентацији Повереника.[21] Поједине примедбе које је Повереник дао у мишљењима су прихваћене и уграђене у текст прописа, док поједине нису. Неки законски и стратешки документи, иако веома важни за остваривање и унапређење равноправности, Поверенику нису достављени на мишљење, односно процедура за достављање мишљења није спроведена на начин нити у роковима који су дефинисани законом. Повереник константно указује да је приликом израде прописа потребно укључити све релевантне актере, прибавити и детаљно размотрити мишљења органа надлежних за поједине области, како би се свеобухватно сагледала материја на коју се прописи односе и избегли проблеми који могу настати у примени.

[21] Доступно на интернет страници: http://ravnopravnost.gov.rs/rs/misljenja-i-preporuke-lat/zakonodavne-inicijative-i-misljenje-o-propisima-lat/

У 2019. години усвојене су измене и допуне Закона о ученичком и студентском стандарду[22] којим се уређују права, обавезе и одговорности ученика и студената у области ученичког и студентског стандарда, оснивање, организација и рад установа ученичког и студентског стандарда, финансирање ученичког и студентског стандарда, надзор над спровођењем овог закона, као и друга питања у области ученичког и студентског стандарда. Изменама и допунама овог закона између осталог су дефинисане одредбе које се односе право ученика и студената на одмор и додатне активности и услове под којима се ово право остварује (члан 6. Закона), затим обавезе и одговорности ученика у установи (члан 8. Закона), обавезе и одговорности студената у установи и повреде обавеза ученика (члан 9. Закона), као и повреде обавеза студената (члан 10. Закона). Такође, наведеним изменама и допунама прецизиране се одредбе које се односе на суспензију лиценце васпитачу и стручном сараднику (члан 28. Закона), односно одузимање лиценце васпитачу и стручном сараднику (члан 29. Закона) и стручно усавршавање и професионални развој васпитача и стручног сарадника (члан 30. Закона). Наведени закон није достављен Поверенику на мишљење.

Усвојен је и Закон о туризму[23] којим се уређују услови и начин планирања и развоја туризма; туристичке организације за промоцију туризма; туристичке агенције; услуге у туризму; Регистар туризма; друга питања од значаја за развој и унапређење туризма. Наведеним законом у члану 2. утврђено је да је једно од начела на којима су уређени односи у области туризма начело поштовања људских права и достојанства особа са инвалидитетом, равноправности и забране дискриминације у туризму, у складу са прописима којима се спречава дискриминација особа са инвалидитетом. Такође, чланом 3. овог закона дефинисан је појам знаковног језика као показног језика који означава визуелни начин споразумевања глувих особа, посебно уговореним, односно стандардизованим знацима руку и прстију, са или без мимике, са сопственом граматиком и синтаксом, помоћу кога се преносе мисли, представе, намере и појмови. Наведени закон није достављен Поверенику на мишљење.

У 2019. години усвојен је и Закон о угоститељству[24] којим се уређују услови и начин обављања угоститељске делатности, обављање угоститељске делатности у објектима наутичког туризма и објектима ловног туризма, боравишна такса и пенали, као и друга питања од значаја за њихов развој и унапређење. Овим законом је између осталог у члану 36. прописано да министар надлежан за послове здравља ближе прописује санитарно-хигијенске услове за уређење и опремање угоститељских објеката у зависности од начина услуживања и врсте услуга које се претежно пружају у угоститељском објекту и ван угоститељског објекта, у покретном објекту и домаћој радиности и сеоском туристичком домаћинству, као и за уређење и опремање угоститељског објекта и пружање услуга за особе са инвалидитетом. Такође, овим законом су у члану 74. утврђене категорије грађана које су ослобођене од плаћања боравишне таксе, међу којима су и особе са инвалидитетом са телесним оштећењем од најмање 70%, војни инвалиди од прве до пете групе, цивилни инвалиди рата од прве до пете групе, слепа лица, лица оболела од дистрофије и сродних мишићних и неуромишићних обољења, параплегије и квадриплегије, церебралне и дечје парализе и мултиплекс склерозе, особе ометене у развоју, као и пратилац. Наведени закон није достављен Поверенику на мишљење.

[22] „Службени гласник РС”, бр. 18/10, 55/13, 27/18 - др. закон и 10/19
[23] „Службени гласник РС”, бр. 17/19
[24] „Службени гласник РС”, бр. 17/19

Усвојен је и Закон о централном регистру становништва[25], којим се уређује успостављање и вођење, садржина, начин коришћења, као и друга питања од значаја за успостављање и вођење Централног регистра становништва Републике Србије. Повереник је у 2018. години дао мишљење на текст Нацрта закона, при чему су примедбе Повереника претежно усвојене.

Усвојен је и Закон о здравственој заштити[26] којим се уређује систем здравствене заштите у Републици Србији, његова организација, друштвена брига за здравље становништва, општи интерес у здравственој заштити, надзор над спровођењем овог закона, као и друга питања од значаја за организацију и спровођење здравствене заштите. Овим законом је између осталог у члану 15. став 4. прописано да је појединац дужан да се одазове на позив за циљани превентивни преглед, односно скрининг, према одговарајућим националним програмима. Наведени закон није достављен Поверенику на мишљење, те Повереник није био у прилици да упути примедбу на одредбе које се односе на обавезан скрининг преглед, имајући у виду да је у члану 131. тачка 4) подтачка (5) Закона о здравственом осигурању прописано да се осигураним лицима обезбеђују здравствене услуге у висини од најмање 65% од цене здравствене услуге из средстава обавезног здравственог осигурања за лечење болести чије је рано откривање предмет циљаног превентивног прегледа, односно скрининга, према одговарајућим националним програмима, уколико се осигурано лице није одазвало ни на један позив у оквиру једног циклуса позивања, нити је свој изостанак оправдало, а та болест је дијагностикована у периоду до наредног циклуса позивања. Такође, Повереник сматра да је потребно посебну пажњу посветити скрининг прегледима становништва и раном откривању болести, као и већем обухвату нарочито старијих грађана и грађанки овим прегледима.

Усвојен је и Закон о здравственом осигурању[27] којим се уређује здравствено осигурање у Републици Србији. Овим законом су у члану 72. утврђене категорије осигураника које имају право на накнаду зараде за време привремене спречености за рад. Наведено право је утврђено и за јавне бележнике и јавне извршитеље, с обзиром да им је овим законом дат посебан основ осигурања, док је су члану 73. Закона наведени разлози привремене спречености за рад осигураника, односно случајеви у којима осигуранику припада право на накнаду зараде за време привремене спречености за рад, без обзира на исплатиоца, као и који је стручно-медицински орган надлежан за утврђивање дужине те привремене спречености за рад. Па је тако у тачки 3) овог члана утврђено да накнада зараде за време привремене спречености за рад припада осигураницима из члана 72. овог закона, ако је здравствено стање осигураника, односно члана његове уже породице такво да је осигураник спречен за рад из разлога прописаних овим законом, без обзира на исплатиоца накнаде зараде, и то ако је привремено спречен за рад због болести или компликација у вези са одржавањем трудноће. Такође, у чл. 80-83. Закона утврђени су услови и начин за упућивање на оцену радне способности, односно инвалидности осигураника који је привремено спречен за рад, док је су у чл. 84-85. Закона утврђени случајеви када осигуранику не припада право на накнаду зараде, а у циљу спречавања злоупотребе у коришћењу овог права. У чл. 86-90. Закона уређује се основ за обрачун накнаде зараде. Новина је да основ за обрачун накнаде зараде која се исплаћује из средстава обавезног здравственог осигурања чини просечна зарада коју је осигураник остварио у претходних 12 месеци пре месеца у којем је наступила привремена спреченост за рад (чл. 87-89.), што у већини случајева може довести до умањења

[25] „Службени гласник РС", бр. 17/19
[26] „Службени гласник РС", бр. 25/19
[27] „Службени гласник РС", бр. 25/19

накнаде зараде у односу на период пре ступања на снагу овог закона. Наиме, по ранијем Закону о здравственом осигурању основ за обрачун накнаде зараде која се обезбеђује из средстава обавезног здравственог осигурања је зарада коју је осигураник остварио у претходна 3 месеца. Новина овог закона је и да зараду, у смислу овог закона, чини зарада за обављени рад и време проведено на раду, утврђене у складу са прописима о раду и то: основна зарада запосленог, део зараде за радни учинак и увећана зарада. У чл. 91-93. Закона утврђује се усклађивање основа за накнаду зараде за време привремене спречености за рад са кретањем зарада код послодавца и то како у случају повећања, тако и у случај умањења зараде код послодавца. У чл. 94-97. Закона уређује се висина накнаде зараде. Усвојено је и ново решење, а то је да висина накнаде зараде у случају из члана 78. став 3. износи 100% од основа за накнаду зараде. На тај начин осигураник који је привремено спречен за рад због неге члана уже породице (дете) који је тешко оболео и коме се та привремена спреченост за рад продужава на основу одлуке другостепене лекарске комисије, на предлог здравствене установе на терцијарном нивоу где се дете лечи, остварује право на накнаду зараде у износу од 100% од основа за обрачун накнаде зараде, чиме се побољшава материјални положаје те породице, која је суочена са тешком болешћу детета. Наведени закон није достављен Поверенику на мишљење, те Повереник није био у могућности да упути примедбе на одредбе овог закона. По ступању на снагу овог закона, Поверенику су се обратиле организације цивилног друштва а у вези примене одредба чл. 78 и 95. овог закона. С тим у вези Повереник се обратио Министарству здравља и предложио да ово министарство размотри могућност евентуалних измена и допуна појединих одредаба Закона о здравственом осигурању, а у циљу његове ефикасније примене и отклањања нејасноћа до којих примена појединих одредаба овог закона доводи у пракси. Наведеним дописом предложено је да предмет разматрања измена и допуна буду одредбе чл. 78. и 95. Закона о здравственом осигурању. Истим дописом, Повереник је тражио и додатна појашњења у погледу процедуре за остваривање права прописаних овим члановима, односно да ли је након доношења овог закона, упућен допис свим филијалама Фонда, а како би се обезбедила уједначена примена наведених чланова Закона. О наведеној иницијативи ће бити више речи у даљем тексту овог извештаја.

У 2019. години усвојене су и измене и допуне Закона о планирању и изградњи[28] којим се уређују услови и начин уређења простора, уређивање и коришћење грађевинског земљишта и изградња објеката; вршење надзора над применом одредаба овог закона и инспекцијски надзор; друга питања од значаја за уређење простора, уређивање и коришћење грађевинског земљишта и за изградњу објеката. Повереник је у свом мишљењу предложио измену одредбе прописане у члану 5. став 2. Закона на начин да се обавеза поштовања стандарда приступачности приликом пројектовања и грађења стамбених и стамбено – пословних зграда услови спратношћу зграда, а не бројем стамбених јединица, јер би на овај начин свим корисницима, а нарочито особама са инвалидитетом, деци и старијим особама био омогућен несметан приступ, кретање, боравак и рад и у зградама које имају мање од десет станова и баријере које ове особе у пракси имају приликом одабира простора за живот или рад била би отклоњене. Такође, у мишљењу је предложена и допуна члана 8. Закона, на начин да посебне организационе целине у саставу министарства надлежног за послове грађевинарства, надлежног органа аутономне покрајине, односно јединице локалне самоуправе, приликом спровођења процедуре за издавање локацијских услова, грађевинских дозвола, пријаву радова, издавање употребне дозволе, као и за

[28] „Службени гласник РС”, бр. 2/09, 81/09 - испр., 64/10 - одлука УС, 24/11, 121/12, 42/13 - одлука УС, 50/13 - одлука УС, 98/13 - одлука УС, 132/14, 145/14, 83/18, 31/19 и 37/19 - др. закон

прибављање исправа и других докумената које издају имаоци јавних овлашћења, а услов су за изградњу објеката, као један од обавезних докумената прибављају и документ којим се потврђује испуњеност стандарда приступачности у складу са тачком 40) члана 2. Закона. Наведену измену Повереник је предложио имајући у виду да се у пракси највећи број притужби због дискриминације на основу инвалидитета упораво односи на постојање физичких баријера које онемогућавају особама са инвалидитетом да користе одређене услуге или објекте, због чега је обавезу поштовања стандарда приступачности неопходно увести у све фазе планирања и изградње објеката јавне и пословне намене, као и других објеката за јавну употребу. Такође, Повереник је предложио да се предвиди да Инжењерска комора Србије, која је овлашћена да приликом утврђивања испуњености услова за издавање лиценце за одговорног планера, урбанисту, пројектанта и извођача радова, врши и проверу знања ових лица у области стандарда приступачности, јер би се на овај начин, кроз обезбеђивање одговарајућег нивоа знања из ове области свих одговорних особа, који осим учешћа у пројектовању и грађењу обављају и послове инспекцијског надзора, обезбедила доследна примена Закона. Повереник је предложио и да се размотри могућност за прописивање новчане казне у вишем износу за прекршај из члана 5. Закона. Међутим, примедбе Повереника нису усвојене.

У 2019. години усвојене су и измене и допуне Кривичног законика[29], којим је уведена казна доживотног затвора и утврђено да се за најтежа кривична дела и најтеже облике тешких кривичних дела може уз казну затвора изузетно прописати и казна доживотног затвора. Такође, овим законом је између осталог прописано да суд не може условно отпустити осуђеног за кривична дела: тешко убиство (члан 114. став 1. тачка 9), силовање (члан 178. став 4), обљуба над немоћним члан (179. став 3), обљуба над дететом (члан 180. став 3) и обљуба злоупотребом положаја (члан 181. став 5). Наведени закон није достављен Поверенику на мишљење.

Усвојен је и Закон о дуалном моделу студија у високом образовању[30] којим се уређују се садржај и начин остваривања дуалног модела студија у високом образовању, узајамна права и обавезе студената, високошколских установа и послодаваца, материјално и финансијско обезбеђење студената, као и друга питања од значаја за реализацију студија по дуалном моделу. Повереник је у поступку давања мишљења на овај закон указао да је одредбу из члана 10. став 2. Закона, којим је прописана забрана дискриминације током обављања учења кроз рад код послодавца, потребно изменити и ускладити са одредбом из члана 5. Закона о забрани дискриминације. Примедба Повереника није усвојена.

У 2019. години усвојене су и измене и допуне Закона о високом образовању[31], којим се уређује систем високог образовања, услови и начин обављања делатности високог образовања, основе финансирања високог образовања, као и друга питања од значаја за обављање ове делатности. Наведеним изменама између осталог прописан је рок у којем студенти који су уписали основне, мастер или докторске студије до 10. септембра 2005. године исте морају завршити. Повереник је анализирајући текст овог закона посебно указао да међу студентима који су уписали основне, мастер или докторске студије до 10. септембра 2005. године, а који нису завршили студије има и студената који то нису урадили из различитих објективних разлога који се односе на њихово материјално или здравствено стање, брачни и породични статус, место пребивалишта и сл.

[29] „Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19
[30] „Службени гласник РС”, бр.66/19
[31] „Службени гласник РС”, бр. 88/17, 73/18, 27/18 - др. закон и 67/19

Такође, Повереник је указао на Стратегију развоја образовања у Србији до 2020. године[32] и Стратегију развоја образовања одраслих у Републици Србији[33] према којима је, без обзира на значајан број високообразованих и квалификованих, образовна структура становништва Републике Србије неповољна, те да се скоро 50% одраслог становништва налази на елементарном образовном нивоу или испод њега, а да у структури незапослених доминантно место заузимају неквалификовани и полуквалификовани радници, који имају значајне тешкоће да нађу или задрже посао. Сагласно наведеном Повереник је у свом мишљењу предложио да се евентуално још једном преиспита да ли је рок који је предвиђен чланом 1. Нацрта закона довољан рок да се постигну наведени циљеви. Међутим, примедба Повереника није усвојена.

У 2019. години усвојене су и измене и допуне Закона о пензијском и инвалидском осигурању[34] којим је утврђено да је пензијско и инвалидско осигурање у Републици Србији обавезно, као и да пензијски систем у Републици Србији чине и добровољни пензијски фондови и пензијски планови који се уређују посебним законом. Изменама је између осталог прописано да право на породичну пензију може остварити супружник и ванбрачни партнер уколико су брак, односно ванбрачна заједница живота трајали најмање три године, или ако са умрлим осигураником, односно корисником права, има заједничко дете, као и да право на породичну пензију може остварити и супружник из разведеног брака и ванбрачни партнер после престанка заједнице живота ванбрачних партнера, ако им је судском пресудом утврђено право на издржавање. Овај закон није достављен Поверенику на мишљење. Повереник је упутио предлог за оцену уставности члана 30. тачка 1. Закона о пензијском и инвалидском осигурању о чему ће бити више речи у другом делу извештаја.

Такође, Повереник је у 2019. години поднео и иницијативу за измене и допуне чл. 28. и 34. Закона о пензијском и инвалидском осигурању. У иницијативи је указано да је неоправдано направљена разлика између ванбрачних партнера у односу на брачне, а на основу њиховог личног својства – брачни статус. Ова иницијатива је усвојена и Закон измењен. У даљем тексту овог извештаја биће више речи о овој иницијативи.

У 2019. години усвојен је и Закон о науци и истраживањима[35] којим се уређује систем науке и истраживања у Републици Србији, и то планирање и остваривање општег интереса у науци и истраживању, обезбеђивање квалитета и развоја научноистраживачког рада, правни положај института, оснивање и управљање институтима, стицање звања истраживача, институционално финансирање и финансирање других програма од општег друштвеног интереса, вођење евиденције, као и друга питања од значаја за систем науке и истраживања. Нацрт закона је достављен Поверенику на мишљење. У мишљењу је предложено да се као једног од начела на којима се заснива наука и истраживање, предвиди и начело забране дискриминације. Такође, Повереник је имајући у виду да се ради о једном од системских прописа у области науке и истраживања Републике Србије, указао да је при уређивању права и обавеза, неопходно водити рачуна да се ниво људских права достигнут применом важећих прописа не смањује. Примедба Повереника није усвојена.

[32] „Службени гласник РС”, бр. 107/12
[33] „Службени гласник РС”, бр.1/07
[34] „Службени гласник РС”, бр. 34/03, 64/04 - одлука УСРС, 84/04 - др. закон, 85/05, 101/05 - др. закон, 63/06 - одлука УСРС, 5/09, 107/09, 101/10, 93/12, 62/13, 108/13, 75/14, 142/14, 73/18, 46/19 - одлука УС и 86/19
[35] „Службени гласник РС”, бр. 49/19

Такође у току 2019. године Повереник је Министарству за државну управу и локалну самоуправе поднео иницијативу за измене и допуне, односно стављање ван снаге Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору[36]. У иницијативи је указано да примена Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору далеко више погађа жене, имајући у виду да у јавном сектору, нарочито у јавним службама, ради неупоредиво више жена него мушкараца. Такође, применом овог закона и Закона о раду који ограничава максималну дужину трајања радног односа на одређено време, практично је онемогућено прерастање радног односа на одређено у радни однос на неодређено време, што нарочито погађа жене након повратка са трудничког, односно породиљског одсуства, а поред тога ствара и правну несигурност и отежава трансфер знања и искустава врло важних за ефикасно и континуирано функционисање државне управе. Такође, Повереник је истакао да посебно у системима образовања и васпитања, здравствене и социјалне заштите, овај закон се негативно одразио и на квалитет услуга које се у оквиру ових система пружају, као и на запошљавање првенствено младих. Више о овој иницијативи ће бити дато у даљем тексту овог извештаја. Закон је престао да важи али је Законом о буџетском систему предвиђена даља контрола запошљавања код корисника буџетских средстава до краја 2020. године.

Такође, у току 2019. године, након обраћања синдиката, Повереник се обратио Одбору Народне скупштине , поводом подношење амандмана на члан 1. став 1. тачка 4. и члан 8. Предлога закона о буџету Републике Србије за 2020 у циљу обезбеђивања права грађана из области социјалне заштите, односно одржања постојећег нивоа права утврђених законом, обима и квалитета услуга социјалне заштите, као остваривања права запослених у социјалној заштити који се односе на безбедне и здраве услове за рад.

У току 2019. године, користећи законом прописано овлашћење из члана 33. тачка 7. Закона о забрани дискриминације, Повереник је упутио 16 иницијатива за измену прописа, које ће детаљно бити представљене у деловима овог извештаја који се односе на поједине основе дискриминације.

3. ОПИС СТАЊА У ОСТВАРИВАЊУ И ЗАШТИТИ РАВНОПРАВНОСТИ

Са циљем пружања свеобухватног увида у стање остваривања и заштите равноправности, распрострањености дискриминације, њених обележја и облика, најчешће жртве, извршиоце и области где је најучесталија, у овом делу Редовног годишњег извештаја биће најпре представљени резултати извештаја, истраживања и анализе које је Повереник спровео током 2019. године, а потом и извештаји Европске уније, међународних организација и уговорних тела, извештаји и истраживања домаћих институција и организација, пракса Европског суда за људска права, пракса Повереника, као и кључни проблеми у остваривању равноправности и заштити од дискриминације, на основу сазнања из поступака по притужбама, као и из других извора.

3.1. Посебан извештај, истраживања и анализа Повереника за заштиту равноправности

[36] „Службени гласник РС”, бр. 68/15, 81/16- одлука УС и 95/18

Повереник је, у складу са законским овлашћењима[37] по сопственој иницијативи, у децембру 2019. године, поднео Народној скупштини *Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања*[38]. Већ десету годину заредом, од оснивања институције Повереника, област рада и запошљавања налази се у врху по броју поднетих притужби грађана и грађанки, што је основни разлог упућивања посебног извештаја посланицима највишег законодавног тела Републике Србије.

Такође, Повереник је, у току 2019. године спровео два истраживања о учесталости дискриминације и остваривању равноправности у Републици Србији. У периоду од јула до септембра 2019. реализовано је истраживање *Дискриминација на тржишту рада*[39], које представља и интегрални део Посебног извештаја Повереника о дискриминацији у области рада и запошљавања, док је у августу 2019. реализовано истраживање *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији*[40].

Основни циљ реализације истраживања је пружање свеобухватног увида у стање остваривања и заштите равноправности. Истраживања овог типа представљају важан извор информација које утичу на постављање смерница и приоритета у раду Повереника, поред сазнања која се црпе из поступака које Повереник спроводи по притужбама грађана, као и из других активности. Такође, резултати истраживања од значаја су и за доношење одлука у креирању и вођењу јавних политика у овим друштвеним областима.

Повереник је такође, током 2019. године, јединицама локалне самоуправе упутио Упитник о партиципацији младих у јединицама локалне самоуправе, са циљем утврђивања степена њихове укључености у процесе доношења одлука, на основу кога је извршена анализа.

У овом поглављу ћемо, у најкраћем, представити Посебан извештај и приказати неке од најважнијих закључака реализованих истраживања.

3.1.1. Посебан извештај о дискриминацији у области рада и запошљавања

Улога Повереника, као централног механизма за спречавање и заштиту од дискриминације, поред различитих законских овлашћења, јесте и праћење стања у области заштите равноправности, али и указивање на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације. С тим у вези, још један од основних разлога за подношење овог извештаја, поред чињенице да је у области рада и запошљавања Поверенику поднета трећина од укупног броја свих примљених притужби од оснивања институције, јесте управо потреба да се сагледа стање у овој области, имајући у виду важност права на рад као основног људског права и његову повезаност са остваривањем начела равноправности. Садржина примљених притужби, између осталог, говори да је дискриминација, неретко, препрека у остваривању права на достојанствен рад, на правичне

[37] Члан 33.став 1. тачка 5. Закона о забрани дискриминације

[38] *Посебан извештај о дискриминацији у области рада и запошљавања,* Повереник за заштиту равноправности, 2019, доступно на интернет страници: http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/

[39] Истраживање *Дискриминација на тржишту рада*, Повереник за заштиту равноправности, 2019, доступно на интернет страници: http://ravnopravnost-5bcf.kxcdn.com/wp-content/uploads/2020/01/diskriminacija-na-trzistu-rada-FINAL.pdf

[40] Истраживање *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији*, Повереник за заштиту равноправности, 2019, доступно на интернет страници: http://ravnopravnost.gov.rs/izv%d0%b5st%d0%b0%d1%98-%d0%be-istr%d0%b0ziv%d0%b0nju-%d1%98%d0%b0vn%d0%beg-mnj%d0%b5nj%d0%b0-%d0%bedn%d0%bes-gr%d0%b0d%d0%b0n%d0%b0-i-gr%d0%b0d%d0%b0nki-pr%d0%b5m%d0%b0-diskrimin%d0%b0ci-cir/

и повољне услове за рад, правичну зараду и једнаку накнаду за рад исте вредности без икакве разлике, напредовање, безбедност и заштиту здравља на раду, одмор, разоноду, разумно ограничење радног времена, повремена плаћена одсуства, право да се оснује синдикат и да се у њега учлани по сопственом избору, као и друга права по основу рада и у вези са радом. Све ово јесу права која су егзистенцијална и суштински утичу на живот грађана и развој друштва у целини.

Циљ овог истраживања је био да се посланицима и посланицама, као и другим професионалним групама и заинтересованим лицима, укаже на позитивне помаке у овој области, којих је несумњиво било. Но, много важније, циљ је био да се укаже на уочене недостатке и изазове у погледу остваривања равноправности и заштите од дискриминације на тржишту рада. Уочени проблеми односе се на дискриминацију у случајевима када, на пример, послодавци у пријавама, на конкурсима и интервјуима за посао неоправдано укључују питања о породичном и брачном статусу, жене након повратка са одсуства у вези са трудноћом и родитељством бивају премештене на нижа радна места, не напредују или добијају отказ, као и у случајевима давања предности код запошљавања припадницима политичких партија. И даље постоји проблем неприступачних објеката, радних места и послова за особе са инвалидитетом, као и посебно тежак положај жена са инвалидитетом. „Старији“ радници тешко долазе до поновног запослења, а стопа незапослености младих је међу највећима у Европи. Изазов се уочава и у важности решавања положаја Рома чија незапосленост, према неким подацима из 2018. године износи 36%, док је незапосленост Ромкиња чак 45%, што је далеко више од опште незапослености. Према неким истраживањима, чак 90% ромских породица нема ниједног запосленог члана[41].

Један од циљева је, такође, да што више актера на тржишту рада постане свесно појаве дискриминације, њених облика и механизама заштите, како би је у свом свакодневном раду препознавали и реаговали на њу, а посебно како би је превенирали доприносећи афирмацији правих вредности и равноправности у свом колективу и друштву у целини.

Податак о највећем броју притужби поднетих Поверенику у области рада и запошљавања нужно не указују да је област рада и запошљавања област у којој има највише дискриминације, већ да су грађани спремнији да пријаве дискриминацију у овој области друштвеног живота, а неретко под дискриминацијом сматрају и друге неправде или повреде права. На стање у погледу заступљености дискриминације у друштву утиче низ фактора, међу којима су друштвени и културни контекст у којем живимо, однос друштва према дискриминацији, грађанска свест о неопходности и значају поштовања прописа, као и спремност грађана да пријаве њихово кршење, степен толеранције према различитостима, поверење у рад институција, познавање основа и облика дискриминације, активности цивилног друштва у заштити људских права и др. Такође, у пракси Повереника је, приликом извођења доказа у појединим поступцима, уочено да је код лица која траже заштиту или код појединих сведока присутан страх од губитка посла, мобинга или касније виктимизације, односно других последица пријављивања дискриминације, због чега појединци одустају од даљег вођења поступка односно у датом року не изврше допуну или предложени сведоци одбију да дају исказ. Овакав страх или обесхрабреност да се пријави дискриминација, што се дешава посебно када је у питању сексуално узнемиравање у области рада и запошљавања као и дискриминација на основу чланства у синдикалним, политичким и другим организацијама, може утицати на смањење броја пријављених, откривених и

[41] Алтернативни извештај о положају националних мањина, доступно на интернет страници: http://fer.org.rs/wp-content/uploads/2018/05/Forum-3-2018-SRP-290502018.pdf

санкционисаних повреда права, што показују и бројна истраживања јавног мњења. Један од најекспонираних медијских случајева је и пример, сад већ бившег председника општине кога су жене пријавиле због сексуалног узнемиравања и злостављања тек након дужег периода, при чему је у најширој јавности случај релативизован креирањем слике да су жртве саме криве за све што им се догодило.

Анализа праксе Повереника и спроведена истраживања, као и истраживања, анализе и извештаји других органа и организација, указују да у области рада и запошљавања немају сви једнаке шансе, да су неке друштвене групе изложеније дискриминацији, да примена појединих прописа доводи до негативних ефеката на остваривање равноправности у овој области, да постоје негативна предубеђења о продуктивности радника на основу неког њиховог личног својства (пол, брачни и породични статус, здравствено стање, инвалидитет, старост, припадност одређеној етничкој или мањинској групи…).

Притужбе поднете Поверенику указују да у области рада, а поготово запошљавања, иначе рањиве групе постају још рањивије и подложније дискриминацији. Тако су жене у лошијем положају на тржишту рада од мушкараца, а у великом ризику од дискриминације су и све особе из осетљивих друштвених група, пре свега особе са инвалидитетом, млади и старији, Роми и Ромкиње, припадници ЛГБТИ популације. Поред тога, грађани у притужбама неретко наводе више личних својстава као основе дискриминације што је најчешћи случај код дискриминације жена на основу пола и брачног и породичног статуса, али и особа са инвалидитетом или тзв. старијих радника због година живота и здравственог стања.

У Посебном извештају су дате и препоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности у области рада и запошљавања.

Препоруке се односе, најпре, на потребу правовременог и свеобухватног креирања одговарајућих мера, планова, програма и стратешких докумената у читавом низу области, попут смањења сиромаштва, образовања, социјалне заштите, запошљавања, популационе политике, регионалног развоја и развоја инфраструктуре, субвенција и подстицаја, промоције толеранције и уважавања различитости, имајући у виду повезаност тржишта рада са низом области друштвеног живота. Овакве активности би требало спроводити на свим нивоима од националног до локалног, истовремено подстичући међусекторску и међуресорну сарадњу, као и укључивањесвих релевантних актера - пре свега социјалних партнера, стручњака из различитих области и представника одговарајућих друштвених група. Када су у питању поједине друштвене групе, приликом креирања ових мера и активности потребно је нарочито водити рачуна о оним групама које су препознате као најугроженије.

Препоручено је и да се афирмативним мерама и даље подстиче родна равноправност, и што веће укључивања жена на тржиште рада**,** измена постојећих патријархалних образаца и унапређење координисаног и ефикасног деловања свих институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља. У вези са положајем особа са инвалидитетом, препоруке се односе на ефикасност спровођења законских прописа о образовању, запошљавању и професионалној рехабилитацији, као и прописа који се односе на уклањање баријера применом принципа универзалног дизајна, уз измену прописа о пословној способности и стављању под старатељство одређених лица. Када је реч о младима који своје

место морају наћи на тржишту рада након завршеног школовања, у Посебном извештају препоручено је да треба спроводити читав низ активности у правцу њиховог задржавања у земљи, мера популационе политике, али и посебних мера усмерених ка унапређењу положаја младих на тржишту рада, док је за „старије“ раднике могуће организовати специфичне обуке и размену знања и искустава које поседују, уз промоцију тих искустава. Такође, у Посебном извештају је препознато да је од изузетне важности обезбеђивање равноправног учешћа припадника националних мањина у раду органа јавне власти и јавних служби како би састав ових органа одговарао националном саставу становништва, а када је у питању положај Рома и посебно Ромкиња, остваривање пуне сарадње свих актера у правцу подизања нивоа њихове запошљивости и запошљавања, укључивањем све деце у процес образовања, мерама за спречавање раног напуштања образовања и дечијих бракова, као и обезбеђивање адекватног приступа услугама из области задравствене и социјалне заштите и становања. У Посебном извештају је наведена и потреба увођења нових и иновирања постојећих мера усмерених ка унапређењу положаја припадника ЛГБТИ популације, особа које живе са ХИВ/АИДС-ом и других лица, посебно вишеструко дискриминисаних, у правцу њихове пуне социјалне укључености, без икакве стигматизације и предрасуда. Када су у питању ова лица, неретко је у медијима и јавном простору присутан говор који има елементе говора мржње, сензационализма, дискриминаторних ставова и увредљивог извештавања, што се свакако одражава и на њихов положај на тржишту рада и на атмосферу на радном месту.

Препоруке из Посебног извештаја се односе и на потребу унапређења правних прописа, измене постојећих и доношење нових, јачање механизама контроле поштовања прописа, као и капацитета појединих органа и организација чије је деловање непосредно или посредно повезано са остваривањем права на рад и по основу рада, док је учињене повреде права потребно адекватно процесуирати и санкционисати, уз убрзање решавања судских спорова и поступања у роковима, водећи рачуна о застарелости, подстицању мирног решавања радних спорова, прописивању и изрицању одговарајућих санкција за учињене повреде.

Унапређење стања на тржишту рада повезано је и са промоцијом друштвено одговорног пословања и спровођењем медијских кампања којима се повећава знање и разбијају предрасуде о способностима и могућностима појединих друштвених група, промовише систем вредности који подржава правичне и повољне услове рада, напредовање на основу резултата рада, једнаку накнаду за рад исте вредности и сл.

3.1.2 Истраживање Дискриминација на тржишту рада

Истраживање *Дискриминација на тржишту рада* је припремљено и спроведено у оквиру пројекта Немачке развојне сарадње „Инклузија Рома и других маргинализованих група у Србији“ који спроводи Немачка организација за међународну сарадњу, ГИЗ, на којем је Повереник један од партнера. Истраживање се бави дискриминацијом у области рада и запошљавања у Републици Србији и спроведено је на узорку од 1112 испитаника, од чега је 96 послодаваца, 513 запослених и 503 незапослених лица. Истраживање пружа резултате испитивања перцепције, ставова и знања послодаваца, запослених и незапослених о дискриминацији у свим фазама радног односа. Подаци добијени у овом истраживању говоре о ставовима испитаних актера на тржишту радакоји се заснивају на вербалним исказима, а не о објективној мери заступљености дискриминације, имајући у виду да су у пракси могуће разлике између вербалних ставова и понашања. Свакако,

резултати истраживања продубљују увиде о распрострањености дискриминације на раду и у процесу запошљавања стечене испитивањем јавног мењања и кроз праксу Повереника.

3.1.2.1. Перцепција дискриминације

Перцепција испитаника о дискриминацији обухвата неколико сегмената и односи се на перцепцију о распрострањености дискриминације, перцепцију дискриминаторног понашања, лично искуство о доживљеној дискриминацији, перцепцију дискриминације појединих група, као и перцепцију забране дискриминације у области рада и запошљавања.

У погледу перцепције о распрострањености дискриминације, испитани актери на тржишту рада су сагласни у процени да је дискриминација присутна у Србији, док тек сваки двадесети запослени и само 6% незапослених сматра да дискриминације у Србији нема. Послодавци у већој мери истичу постојање дискриминације на тржишту рада (92%)а затим следе незапослени (86%) и запослени (84%). Већина анкетираних послодаваца сматра да је степен распрострањености дискриминације повећан у последњих неколико година.

У вези са перцепцијом дискриминаторног понашања, испитаници су закључке доносили на основу понуђених тврдњи. Тако, више од 90% испитаних на прво место ставља запошљавање на основу чланства у политичким организацијама, следи дискриминација по основу брачног и породичног статуса. У великој мери (око 90%) испитаних је сагласно да особа која покрене поступак због дискриминације или неке друге повреде права на рад или у вези са радом због тога трпи последице. Постојање конкурса који садрже услове који стављају у неравноправан положај неке кандидате по основу личног својства (пола, година живота, националне или етничке припадности, инвалидитета и сл.) су у такође врху по степену сагласности испитаних.

Ипак, резултати истраживања показују да око две трећине испитаних нема лично искуство о доживљеној дискриминацији. Доминантна област дискриминације, према испитаницима који имају то искуство, је процес рада, односно одређивање зараде, могућности за стручно усавршавање, напредовање, прилагођавање услова рада, остваривање права из радног односа и сл. Доминантна област доживљене дискриминације за незапослене је заснивање радног односа (око 50%). Занимљив налаз истраживања је и то да је за све испитане актере на тржишту рада најзаступљеније лично својство у личном искуству дискриминације чланство у политичким организацијама (58% послодаваца, 57% незапослених и 50% запослених). Такође, жене су најчешће дискриминисане, према личном искуству, по основу пола (45%), старости (44%), брачног и породичног статуса (37%) и изгледа (24%).

У вези препознавања дискриминације појединих друштвених група, сви испитани су сагласни да су најдискриминисаније групе на тржишту рада особе са инвалидитетом, старији радници, особе другачијих политичких уверења и Роми. Такође, дискриминисане су и особе које живе са ХИВ/АИДС, мигранти, сиромашни и ЛГБТ популација. 79% испитаних послодаваца сматра да су особе са инвалидитетом *много*[42] дискриминисане, њих 75% сматра да су старији такође *много* дискриминисани. Ставови запослених се не разликују у многоме, па 70% сматра да су *много* дискриминисане особе са инвалидитетом, а 70% да су на тржишту рада дискриминисани старији

[42]Термини „много“ и „мало“ су статистичка референца из табеларног приказа резултата истраживања – стр.23

радници. Према ставовима незапослених, 66% сматра да су *много* дискриминисане особе са инвалидитетом, а 69% старији радници.

Међутим, велики број анкетираних актера на тржишту рада испољава неодлучност у оцени дискриминације појединих друштвених група. Неодлучност је мала само када су у питању жене, особе са инвалидитетом, сиромашни и Роми. Ако се посматрају рангови у оцени колико су поједине групе неравноправне у области рада и запошљавања, према оцени анкетираних на тржишту рада најдискриминисанији су особе са инвалидитетом, старији и Роми.

Занимљиво је да незапослени, иако сматрају да према Ромима постоји већа дискриминација на тржишту рада, ипак сматрају да су неке друге групе више дискриминисане. За мушкарце су Роми мало дискриминисани (34%), а за жене много (49%). Дискриминацију Рома јасније и у већем обиму препознају најмлађи (52%) и најстарији радници (52%), као и лица са радним искуством већим од 30 година (65%).

Да је дискриминација у области рада и запошљавања забрањена сматра 62% запослених, сваки други послодавац (54%) и 45% незапослених. Истраживање је показало да сваки пети испитани послодавац (21%) сматра да нема забране дискриминације у области рада и запошљавања, док 13% незапослених и 9 % запослених имају такву перцепцију. Испитани запослени су боље упознати са забраном дискриминације од испитаних послодаваца. Сваки пети старији радник је неодлучан (или без одговора) о томе да ли је дискриминација у Србији забрањена. Најмање су информисани о забрани дискриминације запослени у Јужној и Источној Србији, где сваки пети анкетирани сматра да није забрањена, док је 15% неодлучно. Највећа неодлучност испољена је је код младих (32%), најмање образованих (33%) и незапослених без радног искуства (23%).

Анкетирани послодавци имају веома критички став у погледу санкционисања дискриминације. Сваки други послодавац (50%) сматра да се дискриминација само делимично кажњава, односно да се санкције селективно примењују или да се уопште не примењују. Они у знатно мањој мери (4%) него запослени (10%) и незапослени (8%) сматрају да се дискриминаторно понашање санкционише у потпуности, односно, да свако ко врши дискриминацију трпи и последице.

3.1.2.2. Ставови о дискриминацији

Анализа истраживања о дискриминацији на тржишту рада пружила је увид и у ставове о дискриминацији испитаних на тржишту рада, имајући у виду различите аспекте који граде коначне ставове, и то осетљивост на дискриминацију, равноправност и ставове о проблему дискриминације.

Аспект осетљивости на дискриминацију процењиван је кроз различите тврдње понуђене испитаницима који су исказивали висок или средњи степен сагласности. Може се рећи да су сви испитани исказали веома висок ниво сагласности (87%) са тврдњама које представљају дискриминацију која се односи на поједине групе (Роми, ЛГБТ популација, особе које живе са ХИВ/АИДС и др.) или родно засновану дискриминацију.

Анализом резултата може се закључити да сви испитани актери на тржишту рада имају позитиван став према равноправности на тржишту рада. Примера ради, тврдњу да особама са

инвалидитетом треба обезбедити једнаке могућности да раде и самостално зарађују за живот подржава преко 90% анкетираних запослених, незапослених и послодаваца.

Међу испитаницима се уочава и утемељеност стереотипа и предрасуда што илуструје и степен прихватања тврдње „Немам ништа против Рома, али они не воле да раде". Формулација тврдње садржи стереотип да Роми не воле да раде. Сагласност или делимичну сагласност са овим стереотипом испољавају у већој мери запослени са нижим образовањем (82%), мушкарци (72%), старији радници (79%) и они са великим радним искуством (76%). Посматрано по регионима, овај стереотип је најмање присутан код запослених у Београду (34%), а највише у Јужној и Источној Србији (82%) где се сваки трећи потпуно слаже са овом тврдњом. И код незапослених се може уочити релативно висока заступљеност стереотипа о Ромима, чак у нешто израженијем виду него код запослених. Анкетирани послодавци, готово у подједнаком односу прихватају и одбацују овај стереотип. Једна трећина неодлучних указује да је, уз добро информисање и афирмацију добре праксе, могућа промена стереотипа и предрасуда.

Испитани актери на тржишту рада су, углавном, одбацили тврдње у којима се изражавају уобичајени стереотипи и предрасуде према особама са инвалидитетом, деци са сметњама у развоју, старијим радницима, женама, ЛГБТ популацији, особама које живе са ХИВ/АИДСом.

Истраживање је показало да се сви испитани актери на тржишту рада слажу у високом проценту (75,5%) да је дискриминација у области рада и запошљавања значајан проблем, да треба да буде међу приоритетима и да заштиту од дискриминације у области рада и запошљавања треба унапредити и учинити ефикаснијом.

Веома широко је заступљено уверење да је чланство у политичким организацијама услов за запошљавање у Србији. Четири од пет анкетираних незапослених сматра да треба да буде члан политичке организације да би се запослио у Србији. И послодавци се слажу са овом тврдњом, али у нешто мањем степену (66%).

Анкетирани послодавци (41%), запослени (49%) и незапослени (41%) се слажу да су закони за заштиту од дискриминације у области рада и запошљавања добри, али да се не примењују.

Већина анкетираних, како послодаваца (28%) тако и запослених (30%) и незапослених (15%) радника сматра да у Србији постоји институција за заштиту од дискриминације. Значајно је међутим, да је више оних који „мисле да постоји" (38% послодаваца, 38% запослених и 43% незапослених) од оних који кажу да постоји „сасвим сигурно". Међу онима који су обавештени о постојању институције за заштиту од дискриминације, већина је могла да наведе и назив институције (скоро 2/3 послодаваца и запослених), а најмању обавештеност показали су незапослени радници.

Сваки четврти послодавац и 23% запослених, као и 31% незапослених није чуло да постоји институција за заштиту од дискриминације. Број оних који „никад нису чули" за ову институцију је највећи међу младима (44%), са нижим образовањем (42%) и особама без радног искуства (38%).

Испитани актери на тржишту рада изјашњавали су се и у вези са тврдњама које су се односиле на имплементацију афирмативних мера за стварање једнаких могућности у области образовања,

рада и запошљавања. Већина анкетираних се сложила да припадници теже запошљивих група (особе са инвалидитетом, Роми, етничке мањине и сл.) треба да имају олакшице приликом уписа у средње школе и на факултете. Незапослени се у нешто већем проценту (57%) слажу са овом мером. Значајно је, међутим, да сваки четврти послодавац и сваки пети незапослени не одобравају такве мере, док највеће противљење (27%) испољавају запослени радници, ниже образовани (36%) и старији радници (31%).

Четири од пет испитаних послодаваца, међутим, подржава афирмативне мере за запошљавање теже запошљивих група, као и две трећине запослених. Међу незапосленима је изразитије неслагање са овом мером. Сваки десети млади (9%) и старији радник (10%) и са већим радним искуством (10%) не подржава посебне мере за запошљавање Рома и особа са инвалидитетом. Највеће неслагање је у београдском региону (13%).

3.1.2.3. Закључци

У овом истраживању је закључено да вишегодишње активности и кампање за афирмацију равноправности и стварање једнаких могућности за маргинализоване групе има препознатљиве резултате у вербалним ставовима актера на тржишту рада, који препознају дискриминацију уопште и дискриминацију на раду, као друштвени проблем. Иако верују да је дискриминација широко распрострањена, већина испитаних актера на тржишту рада, око две трећине, нема непосредно искуство дискриминације на радном месту. Но, забрињава чињеница да сваки пети анкетирани послодавац сматра да у Србији дискриминација у области рада и запошљавања није забрањена законом, што се одражава и на непоштовање равноправности које за последицу има одређени број притужби упућених Поверенику. С тим у вези, у истраживању је закључено да је потребно наставити са интензивним кампањима и едукацијама актера на тржишту рада о дискриминацији и механизмима заштите.

При мерењу перцепције дискриминације највиши степен слагања свих актера на тржишту рада постоји око личног својства чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, као основа дискриминације, док је при испитивању личних искустава у вези са дискриминацијом, овај основ присутан у далеко мањој мери. И у перцепцији испитаника и у њиховом личном искуству други најзаступљенији основ дискриминације јесу брачни и породични статус. Сви испитани актери на тржишту рада су сагласни да су најдискриминисаније групе на тржишту рада особе са инвалидитетом и старији, а затим и особе другачијих политичких уверења, Роми, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом, мигранти, сиромашни и ЛГБТ популација.

3.1.3. Истраживање јавног мњења Однос грађана и грађанки према дискриминацији

Истраживање *Однос грађана и грађанки према дискриминацији* представља шесто по реду истраживање на ову тему у последњих десет година. Посебно је значајно истаћи да су последња два истраживања (2016. и 2019.) заснована на истим упитницима, односно на истој методологији узорка, како би се стекао квалитетнији увид у промене односа грађана и грађанки према дискриминацији у протекле три године, односно о социјалној дистанци која постоји према припадницима различитих група.

Истраживање је спроведено у оквиру пројекта Немачке развојне сарадње „Инклузија Рома и других маргинализованих група у Србији“ који спроводи Немачка организација за међународну сарадњу, ГИЗ. Свеобухватни циљ пројекта је подршка у спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016.до 2025. године. Истраживање је реализовано током августа 2019. године на територији Републике Србије (без Косова и Метохије), на случајном, репрезентативном узорку од 1200 грађана старијих од 15 година.

Добијени резултати, као и њихово упоређивање са претходним истраживањем представљају важан извор информација о перцепцији грађана према дискриминацији, постојању социјалне дистанце према особама различитих група, њиховој упознатости са законодавним антидискриминационим оквиром и механизмима заштите од дискриминације. Између осталог, за рад Повереника, драгоцена је перцепција грађана о улози различитих актера у подстицању и сузбијању дискриминације. Грађани у већој мери него у 2016. препознају значај проблема дискриминације у друштву, постоји и благо повећање броја особа које сматрају да је дискриминација забрањена законом. Четири петине испитаника је става да дискриминација не сме да постоји без обзира о којој групи грађана се ради, а више него раније грађани подржавају и увођење посебних (афирмативних) мера.

Резултати су показали да и даље треба радити на развоју и примени антидискриминационих мера у оквиру државних институција, а мере и активности треба посебно усмерити на сузбијање дискриминације у области рада и запошљавања која је поново перципирана као област у којој најчешће долази до дискриминације.

3.1.3.1. Перцепција дискриминације и заступљености дискриминације према различитим групама

Резултати истраживања показују да само 5% испитаних грађана сматра да дискриминација у Србији није присутна. Петина испитаника и испитаница сматра да је дискриминација у Србији у потпуности присутна, а половина да је углавном присутна.

На питање да ли се дискриминација смањила или повећала у Србији у протекле три године, четвртина испитаника и испитаница је навела да се дискриминација по њиховом мишљењу повећала, док је 11% грађана и грађанки навело да се смањила. Скоро половина испитаника и испитаница сматра да је дискриминација иста као и у периоду од пре три године (48%). Испитаници као прву слободну асоцијацију о групи према којој је дискриминација у Србији најизраженија наводе припаднике ромске националности (51%), а затим жене (42%), ЛГБТ особе (33%), особе са интелектуалним потешкоћама и менталним сметњама (33%), и сиромашне (31%). На основу питања колико су одређене групе стављене у неједнак положај у односу на остале грађане (на основу одговора много, прилично, и да и не, мало, нимало и не знам), истраживање је показало да испитаници сматрају да су групе које су највише дискриминисане сиромашни (27%), Роми (25%), особе са интелектуалним потешкоћама и менталним сметњама (24%), а за њима следе старији и припадници ЛГБТ популације (по 21%).

3.1.3.2. Испољавање дискриминације у различитим областима

Испитаници у истраживању област рада и запошљавања виде као област у којој се дискриминација најчешће испољава (74%).Овај проценат је готово идентичан као и 2016.године (72%). Након рада и запошљавања, следе социјална заштита (30%), здравство (29%) и образовање (20%), што је исти редослед као и у истраживању из 2016. године. Ипак, уочава се повећање броја испитаних који сматрају да је дискриминација присутна у области здравства у односу на 2016. годину, када је такав став имало 25,2% испитаних, док се смањује број особа које сматрају да дискриминација постоји у образовању, када је такав став имало 23,2% испитаних.

3.1.3.3. Перцепција говора мржње и социјална дистанца према припадницима различитих група

Резултати спроведеног истраживања показују да 94% (91% у истраживању из 2016.) испитаника и испитаница сматра да тврдња „Србе на врбе“ представља говор мржње, 89% (85% у истраживању из 2016.) да говор мржње представља тврдња „Нож, жица, Сребрница“, док 80% испитаника и испитаница (76% у истраживању из 2016.) сматра да тај говор представља изјава „Хомосексуалци су јалово дрво које треба посећи и у ватру бацити“. Такође, и даље највеће дилеме постоје код изјаве „Политичари су лопови“, коју је мали проценат грађана и грађанки перципирао као говор мржње (31%), што је идентично као у истраживању из 2016. године.

Група према којој постоји највећа социјална дистанца су мигранти, односно тражиоци азила (3,2)[43], а затим грађани и грађанке албанске националности (2,57) и ЛГБТ популација (2,57), особе које живе са ХИВ/АИДС-ом (1,72), а потом припадници и припаднице ромске националности (1,37). Другим речима, трећина испитаника не би волела да мигранти живе у истој држави као и они (37%). Четвртина не жели Албанце у својој држави (25%).Трећа најнепожељнија група су припадници ЛГБТ популације (17%), а потом и особе које живе са ХИВ/АИДС-ом (13%). Најнижа социјална дистанца постоји према Србима (0,11), сиромашнима (0,15) и женама (0,16).

Када се пореде резултати са оним из 2016. године, уочава се да је дошло до промена у социјалној дистанци према одређеним групама. Тако је, на пример, 2016. године највећа дистанца постојала према ЛГБТ популацији, док је сада највећа према мигрантима. Дистанца према припадницима албанске националности остала је иста, те је ова група на другом месту, као и 2016. и 2013. године. Последња три места су, такође, иста у оба истраживања, што значи да се социјална дистанца није променила према Србима, женама и сиромашнима у последње три године.

3.1.3.4. Упознатост са законодавним оквиром и перцепција о степену примене закона

У истраживању из 2019. године приметно је благо повећање броја грађана који сматрају да је дискриминација у Србији забрањена законом (69% у односу на 67% према истраживању из 2016. године).

Сваки осми испитаник и испитаница сматра да дискриминација није забрањена законом (12%), што је идентичан проценат као и 2016. године (12,1%). Петина испитаника не зна да ли је дискриминација забрањена законом или не (19%), за разлику од 2016. године када је тај проценат био нешто већи (21,4%).

[43] Бројеви у заградама представљају средње вредности

Истраживање је показало да две петине испитаника и испитаница сматра да дискриминација у Србији уопште није санкционисана (41%), а да свега 7% грађана и грађанки сматра да је дискриминација у потпуности санкционисана, што је, иако мали проценат, ипак значајно повећање у односу на 2016. годину када је такав став заступало 3,7% испитаника и испитаница.

3.1.3.5. Однос грађана према посебним мерама

У овогодишњем истраживању фокус је стављен на посебне (афирмативне) мере подстицаја у области образовања и запошљавања. Истраживање је показало да нешто мање од половине испитаника и испитаница (46% наспрам 40,2% у истраживању из 2016.) сматра да треба увести мере које подразумевају да послодавци морају да запосле одређен број припадника и припадница дискриминисаних група, док се 12% не слаже са њима (2016. је тај број био 16,6%). Истраживање је, такође, показало да 38% испитаника и испитаница подржава увођење посебних (афирмативних) мера приликом уписа у средње школе (35,6% 2016.године). Петина испитаних, пак, не подржава ове афирмативне мере, што је смањење у односу на 2016. годину (25,8%). Трећина испитаника подржава увођење посебних мера приликом уписа на факултет, трећина само делимично, а четвртина уопште не подржава. Скоро сви испитаници (96%) сматрају да јавне установе морају да буду приступачне за све особе са инвалидитетом.

3.1.3.6. Улога различитих институција

Као актера који у највећој мери подстиче, односно доводи до дискриминације, грађани препознају медије (59%), политичке странке (54%) и грађане (53%). С друге стране, као актере који у најмањој мери подстичу, односно доводе до дискриминације, наводе Повереника за заштиту равноправности (10%), Војску Србије (11%) и Заштитника грађана (12%).

Као институције које највише могу да допринесу смањењу дискриминације испитаници виде медије (84%), а затим породицу (78%), школу, Владу и саме грађане (по 76%). Такође, Повереник за заштиту равноправности је препознат као актер који у великој мери може да допринесе сузбијању дискриминације (65%). Петина препознаје војску као институцију која нимало не може да допринесе смањењу дискриминације у Србији.

Приликом одлучивања за једну институцију која највише може да утиче да се смањи појава дискриминације у друштву, грађани су мишљења да Влада може највише да утиче на смањење дискриминације у друштву (22% у односу на 16% у истраживању из 2016.), а потом медији (15%) и породица (14%), као и сами грађани (9%). Када се упореде резултати добијени истраживањем из 2016. године, уочљиво је да се прва четири места нису променила.

3.1.3.7. Перцепција важности дискриминације као друштвеног проблема у Србији

Скоро трећина грађана (28%) сматра да је дискриминација изузетно важан проблем и да треба да се сврста међу приоритете у друштву, док је 2016. године то сматрало 23,6% испитаника. Са друге стране, највећи број грађана (60%) сматра да је дискриминација значајан проблем, али да ипак постоје већи проблеми са којима се грађани свакодневно суочавају, што је готово истоветно као 2016. године (59%). Тек сваки тринаести испитаник сматра да дискриминација није значајан проблем (8%), што је мање него 2016. године када је такав став изнело 12,1% особа. Ови

резултати јасно указују да грађани у већој мери него 2016. године препознају значај проблема дискриминације у друштву.

3.1.3.8. Препознавање институције Повереника за заштиту равноправности

Нешто више од половине (56%) грађана зна да постоји институција која штити равноправност свих грађана, што је повећано у односу на 2016. годину (50,8%). У односу на 2013. годину број грађана који зна да постоји институција која штити равноправност повећан је за чак 23%. Само 7% особа наводи да таква институција у Србији не постоји, што је нешто мање него 2016. (8,7%). Две трећине грађана који знају да постоји институција којој се треба обратити за помоћ, зна њен тачан назив, односно да је реч о Поверенику за заштиту равноправности (64%), док је 2016. године тачан назив институције знало 41% грађана и грађанки (повећање од чак 23%).

3.1.3.9. Изложеност дискриминацији и поверење у државне институције

У 2019. години је чак 80% испитаних грађана сматрало да нису били изложени дискриминацији током свог живота. Овај број је смањен у односу на 2016. годину, када је такав одговор дало 87% испитаника. Дакле, петина особа сматра да је била изложена дискриминацији (20%), што је пораст у односу на 2016. годину, када је проценат оних који су потврдно одговорили на ово питање био 13%. Овај тренд указује на пораст свести међу грађанима о томе шта је дискриминација. На питање да ли је неко од њихових ближњих био изложен дискриминацији у последњих годину дана, чак 87% грађана сматра да нису имали у свом окружењу особу која је била дискриминисана у последњих годину дана. Од оних који су позитивно одговорили на ово питање (13%), најмање је оних узраста од 70 и више година (5%), а највише оних узраста од 15 до 19 година (19%). Такође, подаци указују на то да је дупло више особа из Београда који су изразили овај став (21%), у односу на Војводину и јужну и источну Србију (по 10%). Забрињава одговор да се чак 41% испитаних ником не би обратило за помоћ, уколико би били изложени дискриминацији, што је повећање у односу на 2016. (36,1%). На другом месту се налази Повереник за заштиту равноправности (22%), док је 2016. године 18,1% испитаника изјавило да би помоћ потражило од Повереника. Највећи је проценат факултетски образованих особа које би се обратиле некој институцији за помоћ (65%), док половина испитаних са незавршеном основном и завршеном основном школом не би потражила помоћ. Међу грађанима који се не би обратили државним институцијама, чак три петине испитаника (59%) као главни разлог наводи неповерење у институције. У значајно мањем проценту се као одговор јављају незнање коме се може обратити за помоћ, сложеност процедура и страх од негативних последица уколико би се пријавила дискриминација (по 11%).

3.1.3.10. Медији и информисаност грађана о дискриминацији

Анализом ставова долази се до податка да половина испитаних (52%) сматра да се у медијима мало прича о дискриминацији (2016. године 45%). Такође, 12% испитаника је става да медији уопште не посвећују пажњу дискриминацији (11,8% у 2016. години). Грађани препознају двоструку улогу медија, као актера који доприноси проблему дискриминације, а и као друштвени алат који може да смањи појаву дискриминације. Грађани су изразили став да медији највише пажње посвећују људима другачије сексуалне оријентације (27%), док осталим наведеним темама не посвећују довољно пажње (2016. године 27,4%). По перцепцији испитаника, најмање пажње се

посвећује сиромашнима (32%) што је готово истоветан став као и 2016. године (29,2%), као и старијима (30% у односу на 28,6% у 2016. години). У складу са овом констатацијом, 72% грађана сматра да равноправност сиромашних треба да буде најзаступљенија тема у медијима, док је у 2016. години тог става било 66,7% испитаних грађана. Затим, пажњу треба посветити положају особа са инвалидитетом (70% испитаних), што је повећање у односу на 2016 (66%). Најмање, према овом истраживању, друштво треба да се бави равноправношћу ЛГБТ популације (50% испитаних), што је истоветно мишљењу из истраживања реализованог у 2016. години. У односу на истраживање из 2016. године смањен је број испитаника који сматрају да се дискриминацији посвећује довољно пажње. Тако се са овом изјавом слаже 8%, у односу на 10,7% у претходном истраживању.

3.1.4. Анализа Упитника о партиципацији младих у јединицама локалне самоуправе

Полазећи од надлежности утврђене Законом о забрани дискриминације да прати стање у области равноправности, Повереник је, желећи да направи својеврсан пресек стања у области партиципације младих у процесу доношења одлука на локалном нивоу, свим јединицама локалне самоуправе упутио *Упитник о партиципацији младих у јединицама локалне самоуправе*. Основни циљ слања овог упитника био је утврђивање степена укључености младих до 30 година старости у процесе доношења одлука у својим заједницама и препознатост младих као посебне циљне групе на чијем побољшању положаја треба радити кроз активности утврђене стратешким документима која се на њих односе.

Подаци добијени сагледавањем достављених упитника су важни како би се даље унапређивао положај младих у Србији и обезбедило њихово учешће на свим нивоима доношења одлука, посебно оних који директно утичу на њихов живот и положај у друштву. На упитник је одговорило 109 јединица локалне самоуправе, што чини 75,2% од њиховог укупног броја у Републици Србији.

Резултати анализе достављених попуњених упитника су показали да је учешће младих у процесу доношења одлука у јединицама локалне самоуправе на изузетно ниском нивоу, почевши од руководећих положаја, па до скупштине општине, односно града. Млади су на позицији председника општине/градоначелника заступљени са 1,83%, на позицији заменика председника општине/градоначелника са 0,9%, док на позицији председника скупштине општине/града нема ниједне особе која спада у категорију младих. Када је у питању састав скупштине општине/града, млади су заступљени са 4,74%, док су у општинским/градским већима заступљени са 5,32%.

Нарочито су интересантни подаци који се односе на заступљеност младих жена у односу на укупан број жена на позицијама одлучивања на локалном нивоу. Наиме, од укупног броја одборница (1371), младе жене чине само 9% (односно 102 одборнице), док је тај проценат међу чланицама општинских/градских већа нешто виши и износи 14%. Наведени подаци указују на изузетно мали проценат партиципације жена до 30 година старости у процесу доношења одлука у својим локалним заједницама.

Иначе, према подацима из достављених упитника, у само 7,6% случајева жене су председнице општина/градоначелнице, док су у нешто више од 18% случајева жене на позицији заменице председника општине/града. На позицији председнице скупштине, према достављеним подацима, има такође нешто више од 18% жена, док на позицији заменице председника

скупштине жене чине 17,4%. На позицији секретара скупштина жене чине 57%, док на позицији заменика секретара скупштине жене чине око 62%. Резултати упитника су такође показали да је проценат одборница у скупштинама општина/градова у Републици Србији 31,75%, док је у општинским већима 19% жена.

Када говоримо о механизмима за младе на локалном нивоу, односно саветодавним телима, која се оснивају у складу са Законом о младима, резултати су показали да је Канцеларија за младе формирана у 75,2% ЈЛС, док је Савет за младе формиран у 60,5% ЈЛС. Нарочито брине податак да у 10% ЈЛС не постоји ни Канцеларија за младе, нити Савет за младе, што је околност која са једне стране, додатно отежава учешће младих у процесу доношења одлука на локалном нивоу, а са друге стране онемогућава јединицу локалне самоуправе да конкурише за средства за финансирање и суфинансирање програма и пројеката у областима омладинског сектора, која се додељују у складу са Законом о младима из буџета Републике Србије.

Важно је истаћи и да је локални акциони план за младе, према достављеним попуњеним упитницима, усвојен у 56% случајева, што је за 14% мање од индикатора дефинисаног Акционим планом за спровођење Националне стратегије за младе за период од 2018. до 2020. године. Млади као друштвена група су препознати у другим стратешким документима у само 50,5% случајева. Када су у питању програми подршке за младе, 45,9% јединица локалне самоуправе је навело да имају неки вид подршке (попут подршке за рађање деце, вантелесну оплодњу, подстицајне активности кроз Канцеларије за младе, бесповратне помоћи за куповину сеоских кућа, подршке запошљавању и самозапошљавању, награде студентима и ученицима, младим талентима и сл.), док је на питање о програмима подршке за младе из осетљивих друштвених група само 23,9% одговорило потврдно. Индикативан је и податак да су приликом креирања програма подршке, млади били консултовани само у 19,3% случајева.

3.2. Извештаји и други акти ЕУ, међународних организација и уговорних тела

У *Извештају Европске комисије за 2019. годину*[44] је, између осталог, наведено да је законодавни и институционални оквир за заштиту људских права углавном успостављен, да су у јуну 2018. године усвојене измене и допуне које побољшавају законодавни оквир везан за националне мањине. Међутим, у извештају је наведено да је потребно обезбедити доследну и ефикасну примену законодавства и политика, те да поред улагања напора да се подржи слобода изражавања, треба отклонити недостатке који су већ идентификовани у извештају из 2018. године, пре свега оне који се односе на: ојачање институција за људска права и гарантовање њихове независности, укључујући неопходна финансијска средства и људске ресурсе, као и поштовање препорука; појачање мера за заштиту права лица која се суочавају са дискриминацијом, попут припадника ЛГБТИ популације, особа са инвалидитетом, особа које живе са ХИВ/АИДС-ом и других рањивих појединаца; активно спровођење истраге и доношење пресуда за кривична дела учињена из мржње; усвајање нове стратегије за борбу против дискриминације; доследну примену законодавства које се односи на националне мањине, укључујући Роме, што доводи до конкретног побољшања у остваривању њихових права.[45]

[44] Радни документ Комисије, *Република Србија Извештај Европске комисије за 2019. годину*, доступно на интернет страници: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-_REVIDIRANO.pdf
[45] *Извештај Европске комисије за 2019. годину*, стр. 25

У овом извештају је такође наведено да је усвајање новог Закона о родној равноправности озбиљно одложено, али да нови индекс ЕУ за равноправност полова за Србију, објављен у децембру 2018. године, указује да је највећи напредак у овој области постигнут повећањем учешћа жена у парламенту, Влади и локалним скупштинама. Међутим, старије, жене са села и Ромкиње, као и жене са инвалидитетом су и даље међу најдискриминисанијим у друштву. Улога медија у одржавању родних стереотипа и минимизирању родно заснованог насиља је и даље проблем. Што се тиче особа са инвалидитетом, указано је на недостатак средства за развој услуга у заједници, лиценцираних пружалаца услуга и самих услуга, а стратешки оквир још увек није усвојен. Када су у питању националне мањине, у овом извештају се наводи да је правни оквир усклађен са Оквирном конвенцијом Већа Европе о националним мањинама, међутим, упркос законској обавези да се узме у обзир етнички састав становништва, националне мањине нису довољно заступљене у јавној управи. Стопа запослености за особе старости 15–64 године повећала се са 57,3% у 2017. години на 58,8% у 2018. години, а незапосленост се смањила са 14,1% у 2017. години на 13,3% у 2018. години, док се стопа активности повећала са 66,7% у 2017. години на 67,8% у 2018. години. Незапосленост младих се смањила са 31,9% у 2017. години на 29,7% у 2018. години, али је и даље висока. Дугорочно незапослени, радници који су технолошки вишак, жене и млади људи суочавају се са неколико изазова приликом интеграције на тржиште рада. Стопа незапослености Рома 36% (45% за Ромкиње) је знатно виша у односу на стопу незапослености остале популације. Неформална запосленост је и даље висока међу ромском популацијом, а овај јаз је највећи у региону западног Балкана. Стопа запослености мушкараца (15-64 године) већа је за 13,6 процентних поена, а стопа активности за 14,5 процентних поена од стопа запослености и активности жена[46]. Неактивност жена условљена је неплаћеним радом у домаћинству, укључујући бригу о деци, болесним и/или старијим особама, неадекватном подршком у усклађивању радних и породичних обавеза, дискриминаторним поступањем послодаваца према младим женама, постојећим јазом у платама, нижом границом за одлазак у пензију као и постојањем законског минимума за уплату доприноса за социјално осигурање, који обесхрабрује формални рад са скраћеним радним временом.

У овом извештају се наводи и да се у области социјалне укључености и заштите, у 2017. години, за 7,2% становништва сматрало да живи у апсолутном сиромаштву (7,3% у 2016. години). Око пола милиона људи у Србији није у могућности да задовољи основне животне потребе. Као и претходних година, има више сиромаштва у руралним подручјима него у урбаним (10,5% према 4,9%), док су региони јужне и источне Србије нарочито погођени сиромаштвом. Неједнакост у расподели дохотка у Србији је највећа међу свим европским земљама које воде статистику о приходима и животним условима (SILC), а износи 37,8% коефицијента Џини у 2017. години. Стопа ризика од сиромаштва износи 25,7%, што подразумева да око 1,8 милиона људи живи у сиромаштву.[47]

У Извештају за 2019. годину је наведено да би Србија у наредном периоду посебно требало да: обезбеди адекватне финансијске и институционалне ресурсе за социјалну политику и запошљавање који ће систематски бити усмерени на младе, жене и дуготрајно незапослене, те да побољша адекватност социјалних давања за најсиромашније; значајно ојача бипартитни и трипартитни социјални дијалог на свим нивоима; обезбеди доследну примену Закона о раду и Закона о социјалној заштити широм земље. Стални пад становништва од 0,5% сваке године,

[46] Исто, стр. 88
[47] Исто, стр. 87

заједно са емиграцијом и одливом мозгова, посебно образованих младих људи, остају кључни средњорочни и дугорочни економски изазови. У области забране дискриминације наведена је потреба поштовања препорука Повереника које се односе на развој антидискриминационе политике за послодавце, као и да Србија треба да појача мере заштите права особа које се суочавају са дискриминацијом, укључујући припаднике ЛГБТИ популације, особе са инвалидитетом, особе са ХИВ-ом и особе оболеле од сиде и друге рањиве појединце.Такође је наведено да је у области забране дискриминације потребно даље усклађивање законодавног оквира уз узимање у обзир и нове препоруке Европске комисије о стандардима за тела за равноправност, која је усвојена 22. јуна 2018. године.

У најновијем *Non-paper*[48] документу Европске комисије у вези са напретком у преговорима са Републиком Србијом у оквиру поглавља 23 и 24, истакнуто је да је Србија остварила напредак на плану законодавне и институционалне реформе у неким областима, док се у другим суочава са озбиљним кашњењима, као и да у неким областима резултати почињу да се примећују, док у другима још увек нису опипљиви. Такође, у овом документу је нагалшено да Србија мора да убрза реформе у областима независности и одговорности правосуђа, слободе изражавања, спречавања корупције и борбе против организованог криминала. У погледу промовисања и остваривања људских права, наведено је да су годишњи извештаји независних тела размотрени на пленарној седници Скупштине и донети су закључци први пут од 2014. године. Што се тиче једнакости жена и мушкараца, констатовано је да усвајање новог Закона о родној равноправности, као и Националне стратегије и Акционог плана за сузбијање насиља над женама у породици и партнерским односима, озбиљно касни. Што се тиче права особа са инвалидитетом, истакнуто је да усвајање закона о заштити лица са менталним сметњама у установама социјалне заштите озбиљно касни, као и да Србији још увек недостаје свеобухватна стратегија о инвалидитету и деинституционализацији. Што се тиче ЛГБТИ особа, у овом документу је наведено да је парада поноса у Београду одржана у јуну и септембру 2019. године, без инцидената, као и да је Међународни дан борбе против хомофобије, трансфобије и бифобије први пут обележен изван главног града, у Новом Саду, у мају 2019. године, али да централизовани званични подаци о злочинима из мржње и даље недостају. Што се тиче права припадника мањина наведено је да је настављено спровођење Акционог плана за остваривање права националних мањина, о чијем спровођењу Канцеларија за људска и мањинска права редовно извештава, те да су локални савети за међунационалне односе успостављени у 73 општине, односно у свим општинама у којима је таква обавеза прописана законом, да су повећана средства намењена националним мањинама, као и да је отпочело прикупљање података о њиховој заступљености у јавној управи, а током 2019. године је још једно лице, припадник националне мањине, изабрано за заменика јавног тужиоца.[49]

Посебан Еуробарометар - Дискриминација у Европској унији[50]*,* је истраживање Европске комисије којим се испитује дискриминација у Европској унији и представља последње у низу истраживања. Ово истраживање садржи већину истих питања која су била постављана и у претходним (2006, 2009, 2012. и 2015.) ради упоређивања резултата и праћења стања у погледу дискриминације. Истраживање се фокусира на перцепцију, ставове и мишљења људи о етничком

[48] *Non-paper о тренутном стању у поглављима 23 и 24 за Србију новембар 2019. године,* доступно на интернет страници: *http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/non_paper_23_24/non_paper_pg_23_24_19_sr.pdf*
[49] *Non-paper*, стр. 11
[50]*Посебан Еуробарометар - Дискриминација у Европској унији,* Европска комисија, 2019. година, доступно на интернет страници: https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinionmobile/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/special/surveyky/2251

пореклу, боји коже, сексуалној оријентацији, полу, старости, инвалидности, религији и уверењима. У поређењу са 2015. годином, истраживање показује да мање грађана Европске уније сада дискриминацију доживљава као распрострањену у својој земљи, али перцепције, мишљења и ставови се и даље разликују у зависности од дискриминиране групе и од државе.

У овом извештају је наведено да је уопштено посматрајући, дискриминација према Ромима најраспрострањенија, (61% испитаника је то изјавило), више од половине испитаника (59%) је рекло да је дискриминација на основу етничког порекла широко распрострањена, 53% сматра да је распрострањена дискриминација на основу сексуалне оријентације, 44% истиче инвалидитет као распрострањен основ дискриминације, 40% дискриминацију на основу старосног доба, док 35% испитаника сматра да је распрострањена дискриминација на основу пола.[51] На питање како би се осећали да неко из једне од ових група буде изабран на највише политичке позиције, истраживање је показало да се испитаницима све више свиђа та идеја, у поређењу са резултатима из 2015. године, па 88% испитаника наводи да би волело то буде жена, 78% млада особа, 77% особа са инвалидитетом и 49% припадник ромске популације.[52]

Један део овог истраживања се односи на искуство о дискриминацији, па је дискриминацију у последњих 12 месеци лично доживело 17% испитаника, у поређењу са 21% у 2015. години. Испитаници би, у случају дискриминације, радије пријавили тај случај: полицији (35%), пријатељу или члану породице (20%), органу за равноправност (12%), адвокату (9%), невладиној организацији (4%), суду (4%), синдикату (4%), систему за решавање спорова (3%), док је 7% њих одговорило да не зна коме би пријавило[53].

Извештај о основним правима 2019[54] Агенције за основна права Европске уније (ФРА) разматра како остварења тако и неиспуњавања циљева у подручју заштите људских права у Европској унији током прошле године. Као позитиван аспект у извештају је указано да је ратификација Конвенције Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом у свим државама чланицама ЕУ завршена до 2018. године, као и привремени договор ЕУ о предложеном Европском акту о приступачности. Уопштено посматрано Програм одрживог развоја до 2030. године и његових 17 циљева одрживог развоја јесу план за стварање бољег света у којем ће владати једнакост, правда и мир. У 2018. години дошло је до мешовитог напретка у вези с правним и политичким инструментима Европске уније за промоцију једнакости и недискриминације, наведено је у овом извештају. Иако Савет Европске уније још увек није усвојио предложену Директиву о једнаком третману након 10 година преговора, како би се осигурала свеобухватна заштита од дискриминације у кључним животним областима, укључујући дискриминацију на основу религије или уверења, инвалидитета, старости или сексуалне оријентације, Европска комисија је предложила финансијске инструменте Европске уније у контексту новог вишегодишњег финансијског оквира који подржава анти-дискриминационе политике на нивоу Европске уније и на националном нивоу. Комисија је такође издала Препоруку о стандардима за тела за равноправност, пружајући корисне смернице за јачање заштите од дискриминације. Европска унија је наставила да сарађује са државама чланицама како би подржала њихове напоре за унапређење равноправности припадника ЛГБТИ популације, а неколико држава чланица увело је

[51] *Посебан Еуробарометар - Дискриминација у Европској унији,* стр. 6
[52] Исто, стр. 9
[53] Исто, стр. 28
[54] *Извештај о основним правима 2019,* Агенција за основна права Европске уније (ФРА),доступно на интернет страници: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-fundamental-rights-report-2019_en.pdf

правне и политичке мере у том смислу. Забране верске одеће и симбола и даље изазивају контроверзе па се истиче да би државе чланице требало да осигурају да законска ограничења симбола или одеће повезане са религијом у потпуности буду у складу са међународним прописима о људским правима, укључујући релевантну судску праксу Европског суда за људска права. У међувремену, Европска унија и државе чланице су предузеле различите кораке да би ојачале прикупљање и употребу података о равноправности, а низ студија и анкета објављених 2018. године пружио је доказе о обиму и облицима дискриминације. У извештају је констатовано да су и даље присутне расна дискриминација и узнемиравање широм Европске уније, па се препоручује строжији приступ у погледу злочина из мржње и говора мржње.

У сфери информационог друштва, приватности и заштити података, у 2018. години вести о злоупотребама личних података изазвале су забринутост и подигле свест о потреби снажних заштитних података о приватности, наведено је у извештају, а државе чланице, у трци за вештачком интелигенцијом и конкурентношћу, остављају основна права на маргини расправе.

Поред тога, када је реч о правима детета у овом извештају је наведено да је стопа сиромаштва у Европи незнатно смањена али је свако четврто дете и даље изложено ризику од сиромаштва, укључујући децу странаца и децу која припадају етничким мањинама[55].

Европска комисија против расизма и нетолеранције Савета Европе (ECRI) у свом *Годишњем извештају за 2019. годину*[56] указује на алармантне трендове појачаног утицаја ултранационалистичке и ксенофобне политике широм Европе. Указује се на говор мржње у друштвеним медијима, распрострањен антисемитизам и мржњу усмерену на муслимане, као и све непријатељскије окружење за невладине организације које раде са осетљивим групама. Указује се да је порасло насиље у екстремном облику против Јевреја и јеврејских институција, а такође су изазови расизам против црнаца и социјална маргинализација Рома. Такође се указује да је порасла популарност ултранационалистичких странака у неким земљама, што се види на изборима за Европски парламент и неколико националних парламената. Увредљиве и деградирајуће изјаве које су некад сматране неприхватљивим сада постају нова норма, а говор мржње који изазива општи принцип људског достојанства се прелива у недигитални свакодневни живот. Указује се на забринутост због све непријатељскијег правног, вербалног и понекад физичког окружења у коме делују неке невладине организације и активисти за одбрану људских права у неким земљама. Чланови националних, регионалних или локалних влада, парламентарци и политички лидери који отворено подржавају маргинализоване групе, попут мигранта или ЛГБТИ особа, често су изложени говору мржње или насиљу мотивисаном мржњом. Важна улога организација цивилног друштва тек треба у потпуности да буде призната и подржана. Те организације се приказују као претња за национални интерес и безбедност и застрашују се они који отворено подржавају осетљиве групе.

Када је реч о телима за равноправност она су ефикасно средство за промовисање равноправности и обезбеђивање пуног спровођења постојећих антидискриминационих прописа на националном нивоу. Кључна улога у овом процесу је, међутим, значај и упориште које националне владе приписују препорукама тела за равноправност тамо где она немају моћ

[55] *Извештај о основним правима 2019,* стр. 17
[56] *Annual report on ECRi's activities*, The European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), Стразбур 2020. година, доступно на интернет страници: https://rm.coe.int/ecri-annual-report-2019/16809ca3e1

доношења обавезујућих одлука и наметања санкција. У многим земљама праћење ових препорука од стране влада и јавних управа остаје крајње недовољно, па ако се према налазима и препорукама тела за равноправност у погледу дискриминације не поступа на одговарајући начин, њихова веродостојност у очима жртава постаје озбиљно угрожена.

Поред тога, појављују се нови изазови који су везани за утицај вештачке интелигенције на дискриминацију у друштву. За сада су ретки случајеви намерне дискриминације, али је све више ненамерних примера, обично због неуочене пристрасности међу дизајнерима система као што је недостатак транспарентности у процесима вештачке интелигенције.

Извештај о првој евалуацији Србије - ГРЕВИО[57] Експертске групе за борбу против насиља над женама и насиља у породици представљен је у јануару 2020. године. Извештај пружа оцену предузетих мера за усклађивање српског законодавства и праксе у свим областима са Истанбулском конвенцијом Савета Европе у целости и низ даје препоруке мера за оснаживање процеса имплементације конвенције. У извшетају је истакнут позитиван утицај који је усвајање Закона о спречавању насиља у породици имао на поступање у оваквим случајевима и као позитивно оцењено је оснивање Координационог тела за родну равноправност Републике Србије и Националне коалиције за окончање дечијих бракова. Констатовано је да је број особа оптужених за насиље над женама од 2012. године у порасту, али је и даље екстремно низак. Каде се случај заврши осудом, изречене санкције су често условне и ретко се користи пуни распон казни.[58] Жртве породичног насиља имају приступ бесплатној правној помоћи, али жртве других облика насиља морају у дуготрајном процесу да доказују своју подобност. Поред тога, наводи се да постоје значајне празнине у пружању услуга женама жртвама насиља, а многе жене у Србији остају без икакве подршке, недостају специјализоване службе за подршку жртвама силовања и сексуалног насиља, није доступно посебно саветовање или подршка жртвама присилних и раних бракова, сексуалног узнемиравања и других облика насиља над женама[59]. ГРЕВИО указује на потребу да се осигура виши ниво свести, сензибилизације и изградње капацитета у вези са свим облицима насиља над женама обухваћеним конвенцијом, посебно у вези са новоуведеним кривичним делима прогањања и сексуалног узнемиравања, те да се хитно морају предузети напори против преовлађујућих патријархалих ставова и родних стереотипа, као и за унапређење равноправног статуса жена у друштву, јавном дискурсу, медијима и свим другим релевантним областима. У извештају се наводи и да се ромске жене и девојке и даље сусрећу са стереотипима када траже помоћ од власти, а вишеструки фактори који доприносе њиховој изложености родно заснованом насиљу и даље постоје[60]. Поред тога, потребно је деци сведоцима насиља у породици обезбедити терапеутско саветовање и подршка, те прекинути праксу одвајања деце од ненасилних родитеља. Снажно се охрабрују власти да наставе са напорима да обезбеде сарадњу између свих релевантних институција и са женским службама подршке које воде невладине организације.Поред тога, ГРЕВИО позива да се реформишу одредбе Кривичног законика о сексуалном насиљу, како би се кривично дело силовања дефинисано као сексуални чин на који жртва није пристала, у складу са Истанбулском конвенцијом и одредбе о гениталном сакаћењу, те да се обезбеде одговарајуће санкције. Такође, препоручује се измена дефиницјне сексуалног узнемиравања како би била у складу са чланом 40.

[57] *GREVIO Baseline Evaluation Report Serbia*, Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), Стразбур 2019(20), доступно на интернет страници: https://rm.coe.int/grevio-report-on-serbia/16809987e3
[58] *GREVIO Baseline Evaluation Report Serbia,* стр. 7
[59] Исто, стр. 63
[60] Исто, стр. 6

конвенције. Практичне мере за спровођење Истанбулске конвенције углавном зависе од техничке и финансијске помоћи међународних организација и донатора, те се препоручује обезбеђивање више средстава у државном буџету за ове мере и услуге.

Декларација о улози тела за равноправност - Агенде за одрживи развој 2030[61] Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) указује да су равноправност и недискриминација дубоко уграђени у Агенду за одрживи развој 2030 и Циљеве одрживог развоја, што значи да овакав оквир политике одрживог развоја следи двоструки приступ једнакости, кроз мапирање људи који су искусили неједнакост, смањење неједнакости и интегрисање њене перспективе у циљеве о: смањењу сиромаштва, здравом животу, инклузивном образовању, пуном запошљавању, сигурним и одрживим насељима, приступу правди и подацима о једнакости. Одрживи развој не може бити постигнут без шире и дубље посвећености влада на промоцији равноправности. На међународном, европском и националном нивоу у погледу напретка у спровођењу Агенде 2030, потребно је признање и подршка улози националних тела за равноправност која треба да буду укључена у имплементацију и промоцију циљева одрживог развоја. Мандат који имају тела за равноправност их ставља у кључни положај у погледу доприноса успешном спровођењу Агенде 2030 и циљева одрживог развоја, кроз: спровођење закона о једнаком третману, правну подршку дискриминисанима, истраживања о једнакости, различитости и дискриминацији, комуникацију о питањима равноправности, савете о политици и препоруке о питањима равноправности, прикупљање податка о равноправности и подршку доброј пракси послодавцима, пружаоцима услуга и креаторима политика. Тела за равноправност би требало подржати у преношењу искустава и стручности на националном и међународном нивоу, приликом планирања и спровођења Агенде 2030, омогућавајући им значајно учешће у структурама и процесима дијалога са заинтересованим странама, планирање, координацију и сагледавање примене Агенде 2030 и циљева одрживог развоја, допринос акционом планирању за њихово спровођење, укључујући циљне акције за остваривање једнакости, давање савета о политици једнакости релевантним органима одговорним за њихову примену, пружање техничке помоћи у постизању једнакости, допринос унапређењу прикупљања и анализе података, као и припреми, подношењу и разматрању националних алтернативних извештаја о напретку постигнутом у њиховој примени.

Студија *Квалитет живота — Живот и друштво у земљама кандидатима за чланство у ЕУ*[62], коју је објавио Eurofound, настала је као резултат сагледавања Анкете о квалитету живота и даје преглед стања о квалитету живота, квалитету јавних услуга и стању у друштву пет земаља кандидата за чланство у Европској унији - Албаније, Црне Горе, Северне Македоније, Србије и Турске. Резултати ове студије показују да је ниво задовољства животом и срећа у земљама кандидатима и даље је на ниској позицији у односу на државе чланице Европске уније. Везано за Србију, у овој студији је наведено да су основи за економски раст и макроекономску стабилност позитивно оцењени од стране Европске комисије, али да су констатовани и проблеми везани за квалитет друштва, слабост владавине права и потреба за реформом јавне администрације. Ситуација везана за младе, жене и дугорочно незапослене, није се побољшала пропорционално напретку оствареном у области економије и запошљавања[63].

---

[61] *Декларација о улози тела за равноправност - Агенде за одрживи развој 2030,* Европска мрежа тела за равноправност, 2019. година,доступно на интернет страници: http://equineteurope.org/2019/07/09/declaration-on-the-role-of-equality-bodies-2030-agenda-for-sustainable-development/

[62] *Quality of life – Life and society in the EU candidate countries,* Eurofound, Tadas Leončikas, Kristina Doda, Sevinç Rende, Žarko Šunderić, Ivana Vujović and Merita Xhumari, Luksemburg 2019., доступно на интернет страници: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18032en.pdf

[63] *Quality of life – Life and society in the EU candidate countries*, стр. 37

У просеку, наведено је у овој студији, подаци показују да је степен задовољства животом у Србији био на сличном нивоу у 2016. као у 2011. години, као и да је овај ниво нижи од просека у земљама Европске уније, али је на вишем нивоу у поређењу са другим земљама у региону. Међутим, упркос релативно високом нивоу задовољства животом, подаци, према овој студији, указују на изузетно низак ниво оптимизма у вези са будућношћу – најнижи у поређењу са другим земљама кандидатима за чланство у Европској унији[64]. Што се тиче менталног здравља, у овој студији је наведено да Србија има веома негативне резултате за различите показатеље који мере здравље и ментално благостање, те да мањи проценат жена (50%) него мушкараца (60%) оцењује своје здравље као добро, што је нижи удео него у осталим земљама кандидатима и далеко испод просека Европске уније[65]. Поред тога, у студији је констатовано да изузетно велики проценат мушкараца и жена у Србији наводи проблем слабе усклађености породичног и пословног живота, што погађа око четири петине свих испитаника (83%)[66]. С друге стране, задовољство квалитетом јавних услуга у Србији се побољшало у последњих неколико година, и иако су рејтинзи нешто нижи од просека за Европску унију, слични су или незнатно виши него у осталим земљама кандидатима. Ниво задовољства образовним системом (оцењен са 6,4 од 10) је највиши од свих јавних служби у Србији и међу осталим земљама кандидатима, док државни пензиони систем има најнижи рејтинг квалитета свих јавних служби у Србији, иако је само нешто нижи од просека Европске уније. Такође, у овој студији је наведен податак да 62% испитаника исказује забринутост око несигурности приходовања у старијем добу[67]. Поверење у људе у Србији прилично је ниско и износи само 4,4 од максималне оцене 10, наведено је у студији, што је слично као у 2011. години. Поверење у политичке институције се, међутим, повећало - поверење у Владу знатно је порасло са 3,0 у 2011. на 5,1 у 2016. години, док поверење у локалне самоуправе у Србији (4,7) заостаје за националним институцијама и ниже је од просека за Европску унију (5,6), што је заједнички налаз за све земље кандидате и потенцијална препрека у развоју локалних и социјалних услуга. У студији је констатовано и да су се друштвене тензије у Србији смањиле. Напетости између различитих расних и етничких група смањиле су се са 33% у 2011. години на 23% у 2016. години, што је нижи проценат него у осталим земљама кандидатима (осим Албаније која има исти резултат) и нижи него у земљама Европске уније (41%). Перцепција напетости међу људима различите сексуалне оријентације такође се значајно смањила, са 60% у 2011. на 34% у 2016. години, што вероватно одражава већу јавну свест и прихватање права ЛГБТ особа.[68] У студији је наведено да Србија има висок индекс социјалне искључености (2,5 на склали 1-5), који је на истом нивоу као и 2011. године. Овај индекс је највиши међу старосним групама од 50 до 64 године (2,7) и међу четвртином становништва са најнижим примањима (2,9), а најнижи је у старосној групи од 18 до 24 године (2,1) и међу четвртином становништва на трећем месту по приходима (2,1).[69]

У извештају Програма уједињених нација за развој (УНДП) *Human Development Report 2019*[70] обрађена су главна развојна питања, трендови и политике, на темељу новог аналитичког оквира који разматра нарастајуће неједнакости у земљама превазилазећи бављење само приходима и

[64] Исто, стр. 37
[65] Исто, стр. 39
[66] Исто, стр. 39
[67] Исто, стр. 40
[68] Исто, стр. 42
[69] Исто, стр. 43
[70] *Human Development Report 2019*, United Nations Development Programe - UNDP, New York 2019, доступно на интернет страници: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf

просечним вредностима појединих индикатора. Главни налази ове публикације се односе на: и даље распрострањене неприхватљиво велике разлике у остваривању различитих права упркос достигнућима у смањењу екстремног сиромаштва, настанак нових великих неједнакости везаних за приступ образовању, напредак технологије и климатске промене[71]. У овом извештају је констатовано да економска неједнакост постоји, али постоје и неједнакости у кључним елементима људског развоја као што су здравље, образовање, достојанство и поштовање људских права. Ово су неједнакости које ће вероватно одредити способност људи да искористе могућности 21. века, функционишу у економији знања и носе се са климатским променама.[72] Поред тога, у извештају је наведено да се неједнакости у људском развоју могу акумулирати током живота, често појачане дубоким неравнотежама моћи, као и да нова генерација неједнакости захтева револуцију у начину њиховог мерења. Неке групе људи су систематски угрожене на више начина, али родна неједнакост је несумљиво најзаступљенија и будући да утиче на половину светског становништва, једна је од највећих препрека људском развоју.[73] У овом извештају су предложене политике за отклањање неједнакости у људском развоју унутар оквира који повезује ширење и расподелу како способности тако и прихода. Према индексу развоја из овог извештаја који представља збир предузетих мера за напредак у три основне животне димензије: дуг и здрав живот, приступ образовању и пристојан животни стандард, Србија је у 2018. години на 63. месту од укупно 189 земаља, са индексом 0.799, што је сврстава у категорију земаља са високим степеном људског развоја.[74]

Извештај Специјалног известиоца за тортуру и других сурових, нељудских и понижавајућих казни или поступака[75], који је сачињен након посете Специјалног известиоца 2017. године и представљен почетком 2019. године. Једна од препорука из овог извештаја односи се на измену дефиниције кривичног дела мучења према члану 137. Кривичног законика, како би се криминализовао цели спектар дела обухваћених чл. 1. и 16. Конвенције против мучења, значајно повећавајући максималне казне за таква кривична дела.

Када је реч о институцијама за лица ометена у развоју, у извештају је истакнута забринутост због тога што корисници нису раздвојени према узрасту, полу и инвалидитету, што може да проузрокује изложеност насиљу и сексуалном злостављању. У овом извештају је указано и на присутне проблеме у погледу смештаја појединаца у установе социјалне заштите и потребе редовног преиспитивања континуираности потребе њихове институционализације, што доводи до тога да корисници углавном остају институционализовани до краја живота, што је у супротности са међународним стандардима о правима особа са инвалидитетом. Поред тога, у извештају је указано да су многи корисници, а посебно деца, одвојени од својих родитеља и породице, те смештени у институције искључиво због недостатка подршке и услуга у заједници.

Када је реч о избеглицама и мигрантима, у овом извештају је наведено да је неопходно обезбедити адекватне материјалне услове у подручјима где се ове категорије лица налазе, као што су аеродромске транзитне зоне, где лица могу боравити до депортације или повратка на полазни аеродром. Такође је наведено да је потребно осигурати да доношење одлука граничних

[71] *Human Development Report 2019,* стр. 3
[72] Исто, стр. 10
[73] Исто, стр. 12
[74] Исто, стр. 305
[75] *Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman ordegrading treatmentor punishment*, Human Rights Council, 2019, доступно на интернет страници: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/019/18/PDF/G1901918.pdf?OpenElement

органа, укључујући одбијање уласка и одлуке о депортацији, буду документоване и подвргнуте независној судској ревизији, као и да свака особа погођена таквом мером буде информисана о својим правима, на језику који разуме.

Комитет за елиминисање дискриминације жена Уједињених нација је током 2019. године издао *Закључна запажања у вези са Четвртим периодичним извештајем Србије*[76] у којима је наглашена потреба усвајања новог Закона о забрани дискримианције и новог нацрта Закона о родној равноправности, као и рада на подизању степена друштвене свести о правима утврђеним тим законима, нарочито међу женама из осетљивих друштвених група, како би могле да их у потпуности искористе. Комитет у овим закључним запажањима захтева да се у року од две године доставе информације о предузетим корацима у вези са:усвајањем измена и допуна Закона о забрани дискриминације;укидањем члана 16. Закона о јавном реду и миру и осигурањем да жене које се баве проституцијом нису криминализоване, те обезбеђењем програма и алтернативних могућности за остварење прихода за оне које желе да напусте проституцију; напорима који се односе на елиминацију вишеструке и међусобно повезаних облика дискриминације којима су изложене групе жена које су у неповољнијем положају, истовремено осигуравајући њихово економско оснаживање; спровођењем свеобухватне анализе о положају, потребама и могућностима Ромкиња, старијих жена, сиромашних, жена са инвалидитетом, избеглица и интерно расељених жена, оних које воде домаћинства и сл, у циљу прикупљања података за унапређење законодавног оквира и развој политика у тој области; елиминацијом дискриминације жена у вези са имовином и наслеђивањем, изједначавањем брачне и ванбрачне заједницу у погледу имовинских и наследних права, примене права заједничког власништва и успостављања система регистрације заједничке имовине.

У *Извештају о трговини људима у Србији 2019*[77] наведено је да Влада Србије не испуњава минимум стандарда за елиминацију трговине људима, али чини значајне напоре у том правцу. Република Србија је у општем делу овог извештаја описана као земља транзита и дестинације мушкараца, жена и деце који су жртве трговине људима у циљу сексуалне експлоатације, радне експлоатације, укључујући и рад у кући и принудне прошње. Држављанке Србије су изложене трговини људима у циљу сексуалне експлоатације коју организују српске криминалне групе у суседним земљама и широм Европе, посебно у Аустрији и Немачкој, док су мушкарци држављани Србије, изложени принудном раду у радно интензивним секторима, као што је грађевинарство, у државама Европе и Уједињених Арапских Емирата. Деца – држављани Србије, посебно Роми, су изложени трговини људима у циљу сексуалне експлоатације, принудног рада, принудне прошње и вршења других кривичних дела на територији Србије.

У овом извештају је наведено да су хиљаде миграната и избеглица из Авганистана, Ирака, Сирије и суседних земаља који пролазе или су заустављени у Србији, у ризику од трговине људима, да је Влада повећала напоре за заштиту жртава, идентификовала их и отворила центар за хитно примање (са закашњењем од пет година), међутим случајеви трговине људима нису прослеђивани обученим и искусним тужиоцима и судијама. Посматрачи су известили да је

[76] *Concluding observations on the fourth periodic report of Serbia, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 2019,* доступно на интернет страници: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2fSRB%2fCO%2f4&Lang=en

[77] *Извештај о трговини људима у Србији 2019 (2019 Trafficking in Persons Report: Serbia)*, United States Department of State Publication Office of the under Secretary for civilian security, democracy and human rights, June 2019, доступно на интернет страници: https://www.state.gov/reports/2019-trafficking-in-persons-report/serbia/

тужилаштво често случајеве трговине људима гонило као друга кривична дела. За питања трговине људима обучено је 98 социјалних радника и 40 волонтера и стручњака[78]. Републици Србији се у овом извештају препоручује да енергично спроводи истраге, кривично гоњење и кажњавање трговаца људима и осуђује их на строге затворске казне, да обучи истражне органе, тужиоце и судије како да у раду на предметима трговине људима примењују приступ у чијем центру је жртва, формализује процедуре и сарадњу са невладиним организацијама како би се осигурало приступ жртава неопходним услугама подршке.

Светски извештај 2020[79] међународне организације Human Rights Watch (HRW) представља тридесету по реду ревизију праксе људских права широм света у којој су сумирани кључни проблеми људских права у више од 100 земаља и територија широм света, укључујући и Републику Србију, за период од краја 2018. до новембра 2019. године. Овај извештај указује да је Србија мало напредовала у заштити људских права. Када је реч мигрантима, тражиоцима азила и дугорочно расељеним лицима, у овом извештају се истиче да систем азила треба унапредити јер је низак степен признања тог статуса, као и да Србији и даље недостају формални поступци процене старости деце без пратње, што доводи старију децу у опасност да се третирају као одрасли уместо да добију посебну заштиту. Поред тога, наведено је да је постигнут мали напредак у правцу трајних решења за избеглице и интерно расељена лица из ратова током деведесетих година 20. века који живе на територији Србије. У делу овог извештаја који се односи на особе са инвалидитетом, наведено је да Србија није усвојила свеобухватан план за премештање особа са инвалидитетом из институција у живот у заједници, као и да деца са инвалидитетом немају приступ инклузивном образовању. Такође, наведена је и забринутост због напада на припаднике ЛГБТИ популације и активисте. У погледу положаја новинара наведено да је још увек несигуран, да има извештаја о нападима и претњама медијима и новинарима због извештавања о осетљивим питањима, као и да постоји медијски плурализам који је компромитован великим бројем медија који су блиски владајућој странци.

Студија Међународног монетарног фонда *Ризици демографских промена у Централној и Источној Европи*[80] бави се импликацијама које ће велики демографски притисци са којима се суочавају земље овог региона имати. У студији је истакнуто да се очекује да ће се број становника земаља овог региона (изузев Турске) значајно смањити током наредних 30 година, услед негативних или ниских стопа наталитета и миграција. Процењује се да ће скоро половина земаља Централне и Источне Европе доживети укупне нето губитке у броју становника од 5% до 2030. године и 15% до 2050. године.[81] Те промене ће имати значајан утицај на раст, животни стандард и фискалну одрживост, услед смањења понуде радне снаге, старења становништва које ће повећати захтеве за здравственом заштитом и пензијама, те могућег опадања продуктивности услед старења радне снаге. Процене су да ће се понуда радне снаге смањити за 10% до 2030. године, односно 26% до 2050. године. За Србију и Словачку, процене су да ће се проценат радне снаге до 2050. године смањити за 20%[82]. Такође, у половини анализираних земаља пројекције су

[78] *Извештај о трговини људима у Србији 2019,* стр. 409
[79] *World Report 2020 - Events of 2019,*Human Rights Watch, New York 2020 - доступно на интернет страници: https://www.hrw.org/world-report/2020
[80]*Demographic Headwinds in Central and Eastern Europe,* International Monetary Fund, Cristina Batog, Ernesto Crivelli, Anna Ilyina, Zoltan Jakab, Jaewoo Lee, Anvar Musayev, Iva Petrova, Alasdair Scott, Anna Shabunina, Andreas Tudyka, Xin Cindy Xu, Ruifeng Zhang, Washington 2019, доступно на интернет страници: https://www.imf.org/en/Publications/Departmental-Papers-Policy-Papers/Issues/2019/07/11/Demographic-Headwinds-in-Central-and-Eastern-Europe-46992
[81] *Demographic Headwinds in Central and Eastern Europe*, стр. 61
[82] Исто, стр. 16

да ће однос старијих према онима старости од 20 до 64 године премашити 50%.[83] Уз напомену да нема једноставног решења, констатовано је да мере за повећање наталитета вероватно неће надокнадити губитак радне снаге. Међу препорукама, у овој студији је наведено да неке од земаља имају простора за повећање степена партиципације, посебно жена и старијих радника, заједно са повећањем старосне границе за одлазак у пензију. У студији је, такође наведено да постоји знатан простор за повећање учешћа радне снаге у неким земљама (на пример, Мађарска, Молдавија и Србија)[84]. Такође је констатовано да ће доносиоци политика бити суочени са тешким изборима да, између осталог, обуздају издатке повезане са старењем, као што је опсег покривености здравственом заштитом и ниво пензија, као и да ће одговарајући пакет политика морати да буде прилагођен свакој земљи. Поред тога је наведено да би, с обзиром на ограничен домет за јачање понуде радне снаге у земљама Централне и Источне Европе, требало учинити више да се задржи и боље користи постојећа радна снага, као и да би подршка образовању и преквалификацији одраслих, као и аутоматизација, могле помоћи повећању продуктивности. За владе ових земаља ће бити важно, наведено је у овој студији, да се настави улагање у образовање и обуку, иако ће се број младих смањити, јер постоји снажна веза између образовних достигнућа и стопе раста, имајући у виду да образовање постаје све важније када се мере зависности повећавају.[85] Такође, наведено је да би се могла размотрити и даља либерализација имиграционих режима, посебно за квалификоване раднике, јер је поред политика које привлаче локалне раднике да остану, потребно привлачити и иностране раднике да траже посао у региону.

У истраживању *Како пословни модел Гугл-а и Фејсбука-а угрожава људска права*[86] се наводи да је, имајући у виду да је интернет револуционарно изменио свет на скали која није виђена од проналаска електричне енергије, широко прихваћен став да је приступ интернету од виталног значаја за омогућавање остваривања људских права. Више од 4 билиона људи користе интернет, од чега се већина ослања на услуге само две корпорације: Гугл и Фејсбук, а готово трећина људи на Земљи користи услугу у власништву Фејсбук-а сваког дана. Фејсбук поставља услове за већину људских односа у дигиталном добу. Преко Гугл-а се обавља 90% глобалне употребе претраживача[87]. Како би смислено учествовали у данашњој економији и друштву и остваривали своја људска права, људи се ослањају на приступ интернету - и на алате које Гугл и Фејсбук нуде. Међутим, упркос вредности услуга које пружају, у извештају се наводи да оне долазе по високој цени. Пословни модел ових компанија који се зансива на надзору, присиљава људе да се подвргну систему заснованом на злоупотреби људских права, како би остваривали људска права на интернету.[88] Дугогодишња историја скандала у вези са приватношћу корисника је показатељ злоупотребе која је у основи пословног модела ових компанија.[89]

У овом истраживању се наводи да алгоритамски системи које користе ове компаније имају низ ефеката који представљају озбиљну претњу људским правима, укључујући слободу изражавања и мишљења, слободу мисли, и право на равноправност и недискриминацију[90]. Слање циљаних садржаја одабраним лицима и групама људи може подстаћи дискриминацију од стране физичких

[83] Исто, стр. 62
[84] Исто, стр. 26
[85] Исто, стр. 67
[86] *SURVEILLANCE GIANTS: How the business model of Google and Facebook threatens human rights*, Amnesty International, Лондон 2019, доступно на интернет страници: https://www.amnesty.org/download/Documents/POL3014042019ENGLISH.PDF
[87] *SURVEILLANCE GIANTS: How the business model of Google and Facebook threatens human rights,* стр. 5
[88] Исто, стр. 5
[89] Исто, стр. 23
[90] Исто, стр. 27

лица или директно од стране самих платформи, подривајући кључан принцип да сви треба да имају једнак приступ људским правима. Профилисање прави разлику међу људима на основу личних својстава, веровања или понашања. У прошлости се показало да је таргетирање корисника Фејсбук-а и Гугл-а (тј. одлучивање о укључивању или искључивању одређених група) од стране оглашивача и политичких странака укључивало профилисање људи на осетљиве начине, укључујући заштићена лична својства (нпр. млађи од 18 година, мултикултурални афинитети, заинтересовани за абортус, заинтересовани за геноцид, сексуална орјентација).[91] У овом извештају је констатовано да је очигледно да се доба саморегулације у технолошком сектору ближи крају и да је неопходна даља регулација од стране држава, као и да владе треба да следе приступ заснован на људским правима.

Светски економски форум је издао годишњи *Глобални извештај о родној равноправности за 2020*[92]. Током протеклих 14 година Глобални индекс родне равноправности, укључен у овај извештај, мери размере родно условљеног јаза у четири кључне димензије (економска партиципација и могућности, ниво образовања, здравље и живот и политичко оснаживање) на основу чега се прати напредак у процесу отклањања ових разлика у 153 обухваћене земље. Главни налази Извештаја за 2020. годину су да је на глобалном нивоу родна дистанца смањена у односу на прошлу годину, те је сада просечан родни јаз 31.4%[93]. Поред тога, упркос томе што је ове године највеће побољшање забележено у области политичког оснаживања, ово је и даље област највеће родне неравноправности, након које следи област економске партиципације и могућности, у којој је забележено назадовање у односу на прошлу годину. У овом извештају је констатовано да је индекс родне равноправности везано за политичко оснаживање побољшан углавном захваљујући значајном повећању броја жена заступљених у парламентима 108 земаља. Иако је разлика још увек велика, повећан је број жена на водећим позицијама у области економске партиципације. Са друге стране, проценат учешћа жена на тржишту рада се не побољшава, док је финансијска неједнакост повећана, што објашњава укупно назадовање у овој области. У извештају је наведено да ће се укупан родни јаз, овим темпом, смањити за 99,5 година.[94]

Република Србија је ове године у укупном скору заузела 39. позицију од 153 рангиране земље, при чему је гледано по димензијама Србија најбоље рангирана у области политичког оснаживања где заузима 41. место, затим следи ниво образовања, па економска партиципација и могућности, док је најлошије рангирана у односу на остале земље, димензија здравље и живот[95]. Поред тога, у овом извештају Србија према неким индикаторима заузима и прва места, углавном у области образовања (у погледу учешћа у основном, средњем и факултетском образовању)[96]. У овом извештају низ индикатора показује да мали број жена поседује већинско власништво у фирмама или се налази на позицијама водећих менаџера, велику диспропорцију у обављању неплаћеног рада у корист мушкараца, те знатно мањи проценат жена у образовању у области ИКТ и инжењерства[97]. У овом извештају је наглашена растућа потреба за хитним деловањем, јер без једнаког укључивања половине светског потенцијала, државе неће бити у могућности да испуне

[91] Исто, стр. 37
[92] *Global Gender Gap Report 2020*, World Economic Forum, Geneva 2019, доступно на интернет страници: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf
[93] *Global Gender Gap Report 2020,* стр. 5
[94] Исто, стр. 6
[95] Исто, стр. 305
[96] Исто, стр. 305
[97] Исто, стр. 306

циљеве Четврте индустријске револуције за цело друштво, унапреде економије за заједнички просперитет или остваре Циљеве одрживог развоја.

Индекс *Жене, мир, безбедност*[98] систематски мери, анализира и рангира добробит жена у 167 обухваћених земаља, те даје важан увид у трендове у области добробити и оснаживања жена широм света. У публикацији је наведено да је дошло до значајног напретка добробити жена, нарочито по питању укључивања, приступа правди и сугурности. Као области у којима је дошло до побољшања наводе се и финансиијско оснаживање жена, образовање, заступљеност у парламентима и реформе правосуђа, али је констатовано и да је напредак спор и неуједначен. Запосленост жена глобално опада, упркос доказима да је економско учешће жена неопходно за растуће економије (2,7 милијарди жена широм света и даље је законски ограничено да раде на истим пословима као и мушкарци)[99]. Такође, наводи се да велики ризик по безбедност жена представљају интимно партнерско насиље, сексуално насиље везано за сукобе, као и политичко насиље. У региону Централне и Источне Европе и Централне Азије проценат жена које тренутно доживљавају насиље од стране интимног партнера износи 7.1%[100]. Према индексу за 2019/20, Србија се налази на 24. месту, док је најбоље рангирана Норвешка, а на последњем месту је Јемен.[101]

У извештају *Индекс родне равноправности* 2019[102], који представља алат за мерење напретка у области родне равноправности у Европској унији, развијен од стране Европског института за родну равноправност, наводи се да у области родне равноправности Европска унија и даље напредује брзином пужа и са индексом родне равноправности од 67,4 од укупних 100 поена, има много простора за напредак. Од 2005. године, укупан резултат Европске уније је порастао за само 5,4 поена (1,2 поена од 2015). Најближе родној равноправности у Европској унији је домен здравља (88,1) и новца (80,4), док су најлошији резултати забележени у домену моћи (51.9), иако је управо је у тој области забележен највећи напредак.[103] Неједнакости у расподели доходка су се повећале у односу на 2005. годину: разлика у месечним примањима је 20% у корист мушкараца, са значајним разликама између земаља[104]. Везано за коришћење времена наводи се да 79% жена кува и обавља кућне послове у поређењу са само 34% мушкараца.[105] У области запослења ситуација је боља него 2005, са стопом запослености (код особа у доби од 20 до 64 године) од 67% за жене и 79% за мушкарце[106]. Стопа напретка ка равноправности полова унутар ЕУ је неуједначена, па су тако најбоље рангиране Шведска (83,6) и Данска (77,5), док су најлошије рангиране Грчка (51,2) и Мађарска (51,9). Индекс родне равноправности је важан мерни инструмент Европске уније који мери родну равноправност на скали од 1 (потпуна неравноправност) до 100 (потпуна равноправност) кроз шест домена: знање, рад, новац, здравље, време и моћ, као и два сателитска домена: насиље и унакрсне неједнакости. Република Србија је прва држава ван Европске уније која је увела праћење родне равноправности применом Индекса родне равноправности 2016. године и према резултатима последњег извештаја *Индекс*

[98] *Women, Peace and Security Index: 2019/20: Tracking sustainable peace through inclusion, justice, and security for women*, Georgetown University, Peace Research Institute Oslo (PRIO), Washington 2019, доступно на интернет страници: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/WPS-Index-2019-Report.pdf
[99] *Women, Peace and Security Index: 2019/20: Tracking sustainable peace through inclusion, justice, and security for women,* стр. 39
[100] Исто, стр. 3
[101] Исто, стр. 81
[102] *Gender Equality Index 2019 in brief: Still far from the finish line*, European Institute for Gender Equality (EIGE), 2019, доступно на интернет страници: https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2019-brief-still-far-finish-line
[103] *Gender Equality Index 2019 in brief: Still far from the finish line*, стр. 1
[104] Исто, стр. 2
[105] Исто, стр. 3
[106] Исто, стр. 2

родне равноправности у Републици Србији[107] он износи 55,8 поена. У поређењу са европским просеком, Србија је између два извештајна периода направила већи помак (2014. и 2016.). Док је на нивоу ЕУ забележен помак од 1,2 поена, Србија је за две године остварила скоро троструки напредак. Важно је истаћи и да Србија ни у једном домену није забележила негативне промене.

Индекс родне равноправности 2019 - Равнотежа између приватног и пословног живота[108] је анализа Европског института за родну равноправност у чијем фокусу су равнотежа између пословног и приватног живота и њена повезаност с родном равноправношћу. У извештају се наводи да је родитељско одсуство једна од најзначајнијих мера политике којом се подржавају родитељи који балансирају између неге и запослења, али оно није доступно свима. Такође нестандардни и нови облици рада су брзо растући тренд на тржишту рада, који стављају људе у несигурне ситуације искључивањем из социјалне политике због чега је хитно потребно ревидирати механизме социјалне заштите.[109] Поред недостатака у правима на одсуство, не постоје увек ни довољне услуге чувања деце. Свеукупно, 14% домаћинстава у Европској унији 2016. године пријавило је незадовољене потребе за услугама чувања деце, и још увек је већа вероватноћа да ће жене попунити тај јаз (било на штету свог посла или радећи дупле смене) што такође има јасне последице по стопе запослености жена, а шире и на родну равноправност[110]. Поред тога, 15% жена и 10% мушкараца пружа неформалну негу старијим особама и/или особама са инвалидитетом. Такође се наводи да прикладна, брза, сигурна и погодна превозна средства омогућавају бољу равнотежу између приватног и пословног живота, те да су жене чешће него мушкарци корисници јавног превоза, јер имају ограничени приступ приватним аутомобилима - знак родне неједнакости на другим пољима живота. Осим тога, наводи се да породичне обавезе спречавају жене да учествују у целоживотном учењу и обуци, а овај ефекат је најјачи међу женама са малом децом. У просеку у Европској унији 40% жена и 24% мушкараца не могу учествовати у целоживотном учењу због породичних обавеза.

Да је неравноправност жена глобални проблем указано је у истраживању Европске парламентарне истраживачке мреже *Жене у спољним пословима и међународној безбедности*[111] у којем је наведено да се све већа пажња усмерава на неравнотежу у заступљености жена на руководећим и другим кључним позицијама у области спољне и безбедносне политике, као и на све већи број доказа о позитивним ефектима укључивања жена у ове области. Истраживања показују да родна равноправност доприноси миру и да мировни преговори који укључују жене имају веће шансе да буду одрживи и ефикасни. Упркос овим налазима и релативном напретку оствареном у неколико земаља и мултилатералних организација широм света у последњим годинама, жене су и даље у великој мери недовољно заступљене у политици, нарочито у области спољне политике и међународне безбедности. Статистике показују да су само 15% амбасадора у свету жене, од 47 земаља чланица Савета Европе њих само 5 има жену за министра спољних послова, међу 28 земаља чланица Европске Уније тренутно њих шест има жену за министра

[107] *Индекс родне равноправности у Републици Србији,* Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, доступно на интернет страници:
http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2018/12/Indeks_rodne_ravnopravnosti_u_Republici_Srbiji_2018.pdf
[108] *Gender Equality Index 2019 - Work-life balance*, European Institute for Gender Equality (EIGE), 2019, доступно на интернет страници: https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2019-work-life-balance
[109] Gender Equality Index 2019 - Work-life balance, стр. 123
[110] Исто, стр. 124
[111] *Women in foreign affairs and international security- Contours of a timely debate*, European Parliamentary Research Service, Elena Lazarou with Francesca Braden, 2019, доступно на интернет страници:
http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/640159/EPRS_BRI(2019)640159_EN.pdf

одбране и три за министра спољних послова[112]. Када је реч о Европском Парламенту, у погледу представничких и руководећих места, жене чине 40,4% чланова тренутног сазива(2019-2024. године), док у одборима и пододборима који се баве спољним пословима њихов број опада на 35,2%[113]. У истраживању је констатовано да је један од главних проблема то што, иако су се административне, институционалне и структуре за обуку можда развијале, оне су далеко од тога да могу да делују као прави покретачи уравнотежене родне једначине на руководећим позицијама. Неки су од главних изазова који предстоје су, како је наведено у овом истраживању, измена перцепције јавности, подизање свести о неравнотежи полова, између осталог кроз начин на који су жене представљене у јавном простору, бављење институционалном културом и скривеним сексизмом, као и подстицање менторства и узора за жене.[114]

Добробит и безбедност жена – основни извештај Србија[115] је анкета о насиљу над женама коју је спровела Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), која насиље над женама и девојчицама препознаје као претњу и шири сигурносни проблем, чије спречавање препознаје као један од приоритета. Истовремено, ОЕБС је о добробити и безбедности жена спровео и међурегионално истраживање[116] које је обухватило Албанију, Босну и Херцеговину, Црну Гору, Северну Македонију, Србију, Молдавију и Украјину. Налази међурегионалног истраживања, којим је обухваћено 3.25 милиона жена (од којих је 2.5 милиона имало модрице и огреботине, 700 хиљада је претрпело ране, уганућа или опекотине, 352 хиљада је имало преломе или сломљене зубе, 145 хиљада је доживело унутрашње повреде, 652 хиљаде је доживело потрес мозга или другу повреду мозга), се у великој мери подударају са истраживањем спроведеним само у Србији.

С обзиром да родна неравноправност лежи у корену родно заснованог насиља над женама и девојчицама, ОЕБС има кључну улогу у раду са националним актерима у изградњи њихових капацитета за спречавање родно заснованог насиља и заштиту жртава. Кључни налази истраживања спроведеног у Србији представљају разлог за забринутост. Тако, 29% испитаних жена (30% у међурегионалном истраживању) сматра да је насиље у породици приватна ствар и да је треба решавати у оквиру породице[117], а чак 85% испитаних жена (68% у међурегионалном истраживању) сматра да је насиље над женама уобичајено у Србији[118]. Распрострањеност насиља над женама је укорењена у традиционалним, патријархалним структурама и ставовима већине анкетираних жена, које мушкарце представљају као доминантне, а жене као подређене, сматрајући да су овакви ставови последица недостатка свести и образовања о насиљу над женама. Психичком насиљу почињеном од стране партнера било је изложено 44% жена (60% испитаних жена у међурегионалном истраживању) које су биле у партнерском односу[119], жене које су биле жртве психичког насиља нису га пријављивале све док се није десило у комбинацији са неким другим облицима насиља и то углавном са физичким, али је присутна и чињеница да се неки аспекти психичког насиља и присилне контроле још увек сматрају прихватљивим у друштву. Главни закључци овог истраживања јесу да културне норме и ставови доприносе родној неједнакости и насиљу над женама, да се насиље над женама не пријављује, да је потребно

[112] *Women in foreign affairs and international security- Contours of a timely debate*, стр. 3
[113] Исто, стр. 7
[114] Исто, стр. 8
[115] *Добробит и безбедност жена – основни извештај Србија, Организација за европски безбедност и сарадњу, 2019. година,* доступно на интернет страници: https://www.osce.org/sr/secretariat/419756?download=true
[116] *Well-being and safety of women - led survey on violence against women: Mainreport*, OSCE, 2019, доступно на интернет страници: https://www.osce.org/secretariat/413237?download=true
[117] *Добробит и безбедност жена – основни извештај Србија*, стр. 18
[118] Исто, стр. 19
[119] Исто, стр. 26

побољшати рад служби за пружање помоћи, као и међусекторску сарадњу и да постоје недостаци у примени закона и прикупљању података. И поред наведених резултата, из низа изјава о ставовима који су тестирани може се уочити да се ти ставови мењају и да млади, особе вишег степена образовања и они који живе у урбаним срединама сматрају да је код њихових пријатеља постојала знатно мања склоност да се сложе са распрострањеним уверењем да је жена у потчињеном положају у односу на мушког партнера. Такође, млађе жене, са високим образовањем и оне које живе у урбаним срединама ређе имају конзервативне ставове о насиљу над женама у односу на старије жене, без високог образовања и оне које живе у руралним подручијима што упућује на то да се ипак гледишта мењају.

Студија *Примена Агенде жене, мир и бзбедност у региону ОЕБС-а*[120] пружа информације о напретку оствареном у спровођењу ове агенде у региону земаља ОЕБС-а, наглашавајући главне трендове и изазове, кроз анализу Националних акционих планова у Босни и Херцеговини, Киргистану, Молдавији, Србији и Украјини. У публикацији се наводи да се кључан напредак може видети у повећању броја НАП-ова са 27 на 36 током последњих 5 година (60% земаља чланица ОЕБС-а има НАП-ове за имплементацију Резолуције 1325)[121]. НАП-ови у пет анализираних земаља несумњиво су имали утицаја на институције сектора безбедности у смислу увођења родне димензије и побољшања начина на који се сигурносни и одбрамбени сектори баве равноправношћу полова, упркос сталним изазовима, наведено је у овој студији. Такође, побољшани су механизми реаговања на насиље у породици/интимном партнерском насиљу, те су развијени механизми реаговања на полно и сексуално узнемиравање унутар институција сектора безбедности, али је суштинској промени родно одређене институционалне културе посвећено мало пажње. Када је реч о Србији, жене и женске организације су се ангажовале да се супротставе насиљу и етнонационализму, да промовишу помирење у политичким и друштвеним поделама као и правду и позивање на одговорност за наношење штете женама засновано на полу током сукоба. Ипак, наводи се да су жене често искључене из формалних мировних преговора. У Србији, иако је дијалог Београда и Приштине укључен у НАП за спровођење Резолуције 1325, дошло је до малог напретка у погледу учешћа жена у том процесу. Такође се наводи да је остварен известан напредак у погледу партиципације жена у политичком животу, да су квоте довеле до веће заступљености жена које имају 37,7% мандата у Народној Скупштини и 19% министарских позиција.[122] Констатовано је да је Национална стратегија Србије за родну равноправност 2016-2020 у складу са Пекиншком платформом за акцију, Конвенцијом CEDAW и другим обавезама према УН-у и Савету Европе. Испитаници су оценили да је други НАП за примену Агенде Жене, Мир и Безбедност боље усаглашен и интегрисан са ширим националним државним политикама и оквирима за родну равноправност у односу на први. Истакнуто је да је главни изазов који се јавља у свих пет земаља обухваћених овом анализом био недостатак наменског буџета за НАП и његове активности. Србија се наводи као позитиван пример где су уложени упорнији и систематичнији напори на локализацији НАП-а за примену Резолуције 1325.

Род, разноликост и правда – преглед и препоруке[123] је студија коју је спровела Канцеларија за демократске институције и људска права Организације за европску безбедност и сарадњу у

[120] *Implementing the Women, Peace and Security Agenda in the OSCE Region*, OSCE, Centre for Woman, Peace and Security, Henri Myrttinen, Laura J Shepherd, and Hannah Wright, 2020, доступно на интернет страници: https://www.osce.org/secretariat/444577?download=true

[121] *Implementing the Women, Peace and Security Agenda in the OSCE Region*, стр. 3

[122] Исто, стр. 47

[123] *Род, разноликост и правда – преглед и препоруке,* Канцеларија за демократске институције и људска права Организације за европску безбедност и сарадњу, 2019. година, доступно на интернет страници: https://www.osce.org/odihr/419840?download=true

правосудним системима девет земаља чланица: Босна и Херцеговина, Данска, Казахстан, Киргистан, Црна Гора, Србија, Шпанија, Украјина и Уједињено Краљевство. Учесници у овој студији су се сложили да недостатак различитости међу актерима правосудног система има далекосежан утицај, изван динамике радног места, што може утицати на доношење судских одлука и на правичност исхода правосудног система. Када је реч о заступљености жена у сектору правде резултати до којих се дошло овим истраживањем указују да родне баријере за напредовање у каријери постоје и у земљама са уравнотеженом заступљеношћу жена, да мушкарци чешће напуштају сектор правде проналазећи послове у приватном сектору, што доприноси феномену познатом као „феминизација“ сектора правде. Разлози оваквог стања су, према самој студији, ниже зараде и радно време које одговара породичним обавезама за разлику од радног времена у адвокатским фирмама и приватним корпорацијама, што није карактеристично само за сектор правде. Може се сматрати да смањење и елиминација родног јаза у политикама родитељског одсуства има позитиван утицај, јер подстиче мушкарце да коришћењем родитељског одсуства доприносе родној равноправности на радном месту.

Заступљеност појединих мањина у сектору правде значајно варира у земљама које су испитане у овој студији, па тако чак и у државама са високим степеном представника етничких мањина у јавном животу, одређене мањине остају недовољно заступљене. У сектору правде је ниска заступљеност и особа са инвалидитетом, што се у студији приписује неодговарајућим образовањем особа са инвалидитетом и физичким препрекама односно приступачношћу. Што се тиче припадника ЛГБТИ популације у сектору правде, ситуација се значајно разликује у региону ОЕБС-а, од високих нивоа прихватљивости до дискриминаторских ставова, што резултира потпуним одсуством ЛГБТИ представника који се отворено декларишу међу актерима правосудног система. Резултати овог истраживања показују да би више актера у сектору правде са мањинским пореклом помогло разбијању стереотипи и стварању већег поверења у сектор правде, како у мањинским заједницама, тако и у популацији у целини.

Публикација *Смернице за унапређење политичке партиципације особа са инвалидитетом*[124] представља алат државама чланицама ОЕБС-а за ојачавање способности демократских институција, конкретно политичких партија и парламената, како би оснажили и укључили особе са инвалидитетом у политичке процесе, што је од пресудног значаја за борбу против постојећих стереотипа, предрасуда и сегрегације. У документу се наводи да се особе са инвалидитетом сусрећу са многим препрекама за учешће у политичком и јавном животу, укључујући недостатак друштвене подршке, проблеме у образовању, рестриктивне законске оквире, физички неприступачно окружење и неприлагођене методе комуникације, ниска примања и незапосленост и вишеструка дискриминација.[125] Многе од тих препрека могу се отклонити уз снажну подршку политичких странака и парламената, у сарадњи са организацијама за права особа са инвалидитетом и телима за управљање изборима. Констатовано је да су политичке партије важни чувари партиципације и репрезентације, и као такви су у доброј позицији да подрже веће укључивање особа с инвалидитетом у политичку сферу кроз спровођење процена приступачности, израде политика приступачности и недискриминације, подршке инклузивном процесу регрутације чланова и кандидата са инвалидитетом, обуке особља и слично. Такође се наводи да се жене са инвалидитетом сусрећу са вишеструким препрекама да постану кандидати

[124] *Guidelines on Promoting the Political Participation of Persons with Disabilities,* OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), Warsaw 2019, доступно на интернет страници: https://www.osce.org/odihr/414344?download=true
[125] *Guidelines on Promoting the Political Participation of Persons with Disabilities,* стр. 45

и изабрани службеници, по основу инвалидитета и пола, те да подршка политичких странака може бити ефикасна у превазилажењу тих вишеструких баријера са којима се жене са инвалидитетом често суочавају приликом кандидовања на дужност. Поред тога, констатован је суштински значај парламената у осигуравњу инклузивности и репрезентативности демократија, нарочито када се говори о особама са инвалидитетом. Неки од могућих метода које парламенти могу да користе за постизање овог циља су спровођење процена приступачности, формирање радних група, ревизија изборног законодавства у циљу идентификације и ублажавања препрека политичкој партиципацији особа са инвалидитетом, инклузивне јавне консултације, обуке особља, израде политика приступачности, развој буџета за финансирање мера приступачности парламената. У закључку ових смерница је истакнуто да је политичка партиципација мотор који покреће демократију, те да је учешће особа са инвалидитетом из различитих средина - младих, жена, старијих људи, мушкараца, етничких мањина, као што су Роми и Синти, и других група - од суштинског значаја за успешне, легитимне и репрезентативне демократије.

Извештај *Европа која стари – Поглед на животе старијих у ЕУ*[126] обухвата широк спектар показатеља из здравственог, социјалног и економског домена и даје детаљну слику живота старијих људи у земљама чланицама Европске уније. У извештају се наводи да је почетком 2018. године 19,7% становништва Европске уније спадало у категорију старијих особа (65+), те да се предвиђа да ће до 2050. године тај проценат порасти на 28,5%[127]. Поред тога, скоро једна трећина (32,8%) укупног становништва је старија од 55 година. Констатовано је да, с обзиром на све мањи број радно способног становништва и све већи број старијих и врло старих људи у друштву, једна од најважнијих брига за креаторе политика је подстицање старијих људи да што дуже остану део радне снаге. Што се тиче односа међу половима, наводи се да је у 2018. години у Европској унији у просеку било 1,32 старије жене, за сваког мушкарца исте старости. Резултати показују да се ова разлика последњих година смањује, из разлога што све већи број мушкараца живи дуже.[128] Коефицијент старосне зависности у 2018. години износи 30,5%, што значи на једну старију особу дође нешто више од 3 радно способне, а предвиђања су да ће до 2050. тај однос бити 2 радно способне особе на једну старију.[129] У извештају је констатовано да чињеница да је све већи број врло старих људи (старијих од 85 година) има низ последица, попут трошкова пружања одговарајуће здравствене и дугорочне неге.[130] Такође, све већи број (и удео) старијих људи у Европској унији живи сам (посебно старије жене) и чини посебно рањиву групу у друштву, у повећаном ризику од сиромаштва, социјалне искључености или изолације, те 12,5% особа старијих од 75 година има симптоме депресије[131]. Између 2008. и 2016. године удео корисника пензија у укупном становништву порастао је у великој већини земаља, па је у 2016. години скоро једна четвртина (23%) укупног становништва била корисник пензије.[132] Традиционална подела улога између мушкараца и жена рефлектује се и на коришћење пензија, па се тако старије жене чешће ослањају на приход који им обезбеђује партнер. Што се тиче висине прихода, наводи се да су нивои прихода особа старијих од 65 година нижи од просека, као и да старије жене имају ниже приходе од старијих мушкараца[133]. Међу становништвом старијим од 55 година, у највећем ризику

[126] *Ageing Europe – Looking at the lives of older people in EU*, Eurostat, 2019, доступно на интернет страници: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10166544/KS-02-19%E2%80%91681-EN-N.pdf/c701972f-6b4e-b432-57d2-91898ca94893
[127] *Ageing Europe – Looking at the lives of older people in EU,* стр. 8
[128] Исто, стр 17
[129] Исто, стр. 19
[130] Исто, стр. 21
[131] Исто, стр. 68
[132] Исто, стр. 99
[133] Исто, стр. 108 и 109

од сиромаштва су жене старије од 75 година[134]. Такође се наводи да постоји дигитални јаз међу генерацијама, 2/5 становништва узраста 65-74 године никада није користило рачунар и мање од 1/5 користи друштвене мреже.

Организација Save the Children је објавила годишњи *Глобални извештај о детињству за 2019*[135]. У једном делу извештаја је направљен осврт на период од 2000. до 2019. године, поредећи резултате индекса прекинутог детињства и утврђено да се укупна ситуација са положајем деце у том периоду побољшала у 173 од 176 земаља. Подаци из овог извештаја указују да је изузетан напредак за децу остварен у неким од најсиромашнијих земаља света, па се показало да су неке земље постигле импресиван напредак у испуњавању дечијих права смањујући смртност испод 5 година. Поред тога, у овом извештају је наведен изузетан напредак постигнут у погледу уписа деце у школу и у смањењу неухрањености, дечијег рада и дечијих бракова. Међутим, мањи напредак у свету је постигнут у смањењу малолетничких трудноћа и дечијих убистава, а уопште није било напретка у смањењу броја деце која живе у подручјима насиља и сукоба, наведено је у овом извештају. Управо је проналажење начина за испуњавање дечијих здравствених, образовних и заштитних права у конфликтним зонама централни изазов да се осигура да свако дете има детињство које заслужује, а као можда најважнија промена у последњих 100 година наведен је начин размишљања о деци, као о људским бићима са изразитим сетом права, уместо као пасивним објектима бриге и љубави. На овогодишњој листи земаља сачињеној према Индексу прекинутог детињства, Србија се налази на 46. позицији, као и током прошле године, док се разлика у односу на прошлогодишње податке односи на повећан проценат деце која се налазе ван образовног система (4,7%, а у 2018. години је био 4,4%), као и податак о проценту малолетничких трудноћа који износи 19,3% (у 2018. години је био 18,7%).[136]

У УНАИДС-овом извештају *Заједнице у фокусу*[137] наводи се да темпо напретка у смањењу броја нових инфекција ХИВ-ом, унапређењу приступа лечењу и окончању смртних случајева повезаних са АИДС-ом успорава, те да је хитно потребно да политички лидери врате АИДС на дневни ред како би његов нестанак постао стварност. Истакнута је потреба да се почне са адекватним и паметним улагањем и сагледавањем епидемија, те да се кроз присуп заснован на принципу поштовања људских права допре до људи који су највише погођени ХИВ-ом. Када је реч о региону западне и централне Европе и Северне Америке, у склопу кога је посматрана и Србија, наводи се да се чини да је овај регион на путу да испуни Циљеве 90-90-90, али да напори на спречавању инфекција ХИВ-ом нису постигли довољан утицај. У периоду између 2010. и 2018. године, годишњи пад нових инфекција ХИВ-ом у региону западне и централне Европе износио је 12%.[138] Констатовано је да незнање и страх од ХИВ-а негују стигму и дискриминацију над људима који живе са ХИВ-ом још од најранијих дана епидемије, те да је остварен известан напредак у борби против стигматизације и дискриминације, али да је овакав однос према особама које живе са ХИВ/АИДС-ом и даље чест.

---

[134] Исто, стр. 112

[135] *Глобални извештај о детињству за 2019,* Save the Children, 2019. година, доступно на интернет страници: https://campaigns.savethechildren.net/sites/campaigns.savethechildren.net/files/report/global_childhood_report_2019_ENGLISH.pdf

[136] *Глобални извештај о детињству за 2019,* стр. 52

[137] *Communities at the centre*, UNAIDS, Женева 2019, доступно на интернет страници: https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/2019-global-AIDS-update_en.pdf

[138] *Communities at the centre,* стр. 283

Међународна лезбијска, геј, бисексуална, транс и интерсекс асоцијација (ИЛГА) је сачинила приручник *Заштита интерсекс особа у Европи: приручник за творце права и политика*[139], који описује подручја живота у којима су интерсексуалне особе најосетљивије на кршења права на основу својих полних карактеристика и пружа смернице о томе шта треба чинити да би се те повреде свеле на минимум или елиминисале. Препорука из ове публикације се односи на стварање прописа којима се лица штите од било каквих ванредних интервенција на полним карактеристикама док нису довољно зрела да изразе жељу за хируршком или другом медицинском интервенцијом и на њу пристану. Медицинске интервенције без личног, претходног и потпуно обавештеног пристанка, изазивају физичка и психичка оштећења личности. У овом приручнику је наведено да тренутни правни оквир не штити у довољној мери, јер искуство показује да интерсекс особе нису довољно заштићене од нарушавања њиховог телесног интегритета прописима који забрањују стерилизацију, осакаћивање гениталија (женских) или прописују права пацијената. Ради потпуније заштите, у овом приручнику се препоручује укључивање „полних карактеристика“ као основа у све антидискриминационе прописе, као и прописе о злочинима из мржње и говору мржње. Интерсекс особе су посебно осетљиве на суочавање са насиљем, дискриминацијом и узнемиравањем због својих физичких полних карактеристика, а лица су изложена дискриминаторном понашању у сфери здравства, образовања и запошљавања, присутан је говор мржње и злочини из мржње, потешкоће у приступу правди, али и препреке у поступцима пријављивања рођења.

О дискриминацији миграната у Европској унији говори се у *Другом истраживању Европске уније о мањинама и дискриминацији Мигранткиње - одабрани налази*[140], у коме су сумирани резултати релевантних истраживања у вези са разликама између жена и мушкараца, имигранткиња и имиграната, њихових потомака и њихова искуства у 19 земаља чланица Европске уније и обухваћено 16.149 испитаника/ца са мигрантским пореклом. Када су у питању резултати ових истраживања у погледу дискриминације, испитаници/це су углавном упознати са постојањем закона против дискриминације у њиховој земљи боравка. Генерално, већина (69% жена и 74% мушкараца) је упозната са законима против дискриминације, али се резултати истраживања значајно разликују од земље до земље и циљне групе. Најниже стопе свести права су међу јужно азијским мигрантима у Италији (жене - 11% и мушкарци - 18%) и женама афричког порекла у Аустрији (25%).[141]

Према овом истраживању, укупно посматрано жене (15%) нешто чешће пријављују дискриминацију него мушкарци (11%), и то пред органима јавне власти и приликом коришћења услуга (25% и 18%, респективно), као и случајеве дискриминације у продавницама или са децом у школама.[142] У тексту су наведени и подаци из истраживања Стандардног Еуробарометра из 2018. године, према којима најмање половина испитаника грађана Европске уније има негативан осећај у вези имиграције изван Европе. Испитаници који имају негативан осећај према имиграцији су углавном из земаља са малим бројем имиграната, као што су Словачка (83%), Мађарска (81%),

[139] *Заштита интерсекс особа у Европи: приручник за творце права и политика,* Међународна лезбијска, геј, бисексуална, транс и интерсекс асоцијација (ИЛГА), 2019. година, доступно на интернет страници: https://oiieurope.org/wp-content/uploads/2019/05/Protecting_intersex_in_Europe_toolkit.pdf

[140] *Друго истраживање Европске уније о мањинама и дискриминацији Мигранткиње - одабрани налази*, FRA's second EU Minorities and Discrimination survey (EU-MIDIS II), доступно на интернет страници: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-eu-midis-ii-migrant-women_en.pdf

[141] *Друго истраживање Европске уније о мањинама и дискриминацији Мигранткиње - одабрани налази*, стр. 38

[142] Исто, стр. 34-36

Чешка и Летонија (80%)[143]. У просеку, више мушкараца (41%) него жена (36%) зна за најмање једно тело за заштиту равноправности.[144]

3.3. Извештаји и истраживања домаћих институција и организација

Трећи периодични извештај о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима Влада Републике Србије усвојила је на седници 18. априла 2019. године.[145] Овај извештај покрива период од 2014. до 2018. године фокусиран је на чланове на које се односе препоруке Комитета (E/C.12/SRB/CO/2), међу којима је и препорука број 11 која се односи на дискриминацију. У извештају је код одговора на ову препоруку, између осталог, дат и кратак преглед рада Повереника за заштиту равноправности у целом извештајном периоду. Тако је, између осталог, у овом извештају наведено да је једна од основних надлежности Повереникапоступање по притужбама због дискриминације, које може поднети свако физичко и правно лице, група лица, као и организације које се баве заштитом људских права. У извештајном периоду Поверенику је поднето укупно 3.568 притужби, а поступање по препорукама Повереника на основу притужби се креће око 80%. У овом извештају је наведено и да је Повереник овлашћен да упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације, као и да препоручује органима јавне власти и другим лицима предузимање мера за остваривање равноправности. У извештајном периоду дато је 54 упозорења, 124 саопштења и 1.879 препорука мера органима јавне власти. Поступање по препорукама мера Повереника се креће око 90%. Повереник такође редовно одржава обуке и семинаре о људским правима и заштити од дискриминације за службенике запослене у државној управи, а одржане су обуке и за: инспекторе рада (обухваћени сви инспектори рада у Републици Србији), судије (све четири апелације), националне савете националних мањина (80 чланова из свих националних савета), полицијске службенике (366 службеника из различитих подручних полицијских управа), службенике у локалним самоуправама (преко 550 службеника из 100 јединица локалне самоуправе), организације цивилног друштва, новинаре и новинарке (локални медији из 20 градова, јавни сервиси, медијске агенције, штампани и електронски медији, ТВ станице са националном фреквенцијом и кабловске станице), запослене у установама здравствене и социјалне заштите, у образовном систему и друго. Повереник спроводи истраживања и издаје публикације и приручнике који су доступни на више језика у штампаној форми и на интернет презентацији институције.

У делу овог извештаја који се односи на питање родне дискриминације истиче се да су националним акционим планом запошљавања за 2018. годину посебно издвојене самохране мајке, жртве породичног насиља, жртве трговине људима, кориснице новчане социјалне помоћи и Ромкиње. Пружа се и подршка женском предузетништву кроз обуке, доделу субвенција и менторинг. Када је реч о запошљавању осетљивих група посебан приоритет при укључивању у мере активне политике запошљавања имају незапослена лица која се истовремено суочавају са више фактора отежане запошљивости. Због неопходности интензивирања активности у циљу унапређења положаја младих, вишкова запослених, лица без квалификација или нискоквалификованих, дугорочно незапослених и особа са инвалидитетом, развијени су посебни

[143] Исто, стр. 43
[144] Исто, стр. 40
[145] *Трећи периодични извештај о примени међународног пакта о економским, социјалним и културним правима*, доступно на интернет страници: https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/142

пакети услуга. Националним акционим планом запошљавања за 2019. годину уведене су нове мере намењене младима, по коме се спроводи Програм приправника за младе са високим образовањем и Програм приправника за незапослене са средњим образовањем. Комитет за економска, социјална и културна права је током новембра 2019. године доставио листу додатних питања која се односе на трећи периодични извештај Србије.

Република Србија је поднела први *Добровољни национални извештај Републике Србије о спровођењу Агенде 2030 за одрживи развој*[146] Политичком форуму на високом нивоу о одрживом развоју. У овом извештају, путем заједничких саветовања Владе и заинтересованих представника цивилног друштва, издвојени су фактори оствареног, како они који су допринели успесима, тако и они који су узроковали слабости и недостатке. У извештају су наведене све важне законодавне и стратешке мере које држава предузима у циљу остваривања одрживог развоја, поткрепљене релевантним статистичким подацима, као и оцене и препоруке организација цивилног друштва за спровођење Агенде 2030.

Београдски центар за људска права је крајем 2019. године издао истраживање јавног мњења *Људска права у очима грађана и грађанки Србије*[147] које садржи ставове и перцепцију грађана/ки о главним питањима људских права у Србији. Према резултатима овог истраживања, 63% грађана сматра да се, у већој или мањој мери, људска права у Србији не поштују. У саопштењу о овом истраживању је наведено да већина грађана/ки сматра да управо они државни органи чија је основна надлежност заштита људских права, тужилаштво и судови, у свом раду нису самостални и независни и да поступци у којима могу да заштите своја права трају неоправдано дуго, чиме се губи сврха заштите права и доводи до неповерења грађана у државне органе чија је основна надлежност заштита људских права. Међутим, када су у питању конкретна права, грађани/ке су као најугроженија из свог угла навели право на рад и слободу изражавања/медија. Од испитаника који су навели да су у последњих 10 година били жртве кршења људских права, 28% је навело да су у питању права из радних односа, након чега следи одговор који се односи на слободу изражавања/медије са 14%. Код питања „Која три људска права Вам прва падају на памет“, дати су одговори: право на слободу изражавања/говора/медија – 34% испитаника; право на рад/достојанствен рад/запошљавање – 32% испитаника; и право на живот/нормалан живот/достојанствен живот – 28% испитаника.

Београдски центар за људска права објавио је публикацију *Људска права у Србији 2019 – право, пракса и међународни стандарди људских права*[148] у којој је навео да је доминантан утицај политике на скоро све сфере друштвеног живота, да се институције све више урушавају, а одсуство солидарности угрожава положај посебно рањивих категорија грађана Србије. У извештају је наведено да тренд све већег уплива политике на свакодневни живот грађана Србије у други план ставља поштовање и заштиту људских права, те да су у току 2019. године забележени све учесталији напади представника законодавне и извршне власти на поједине грађане, активисте цивилног друштва, судије и тужиоце, медије и новинаре који се баве истраживачким новинарством и прате рад државних органа и о томе извештавају јавност, на

[146] *Добровољни национални извештај Републике Србије о спровођењу Агенде 2030 за одрживи развој,* Влада Републике Србије, 2019, доступно на интернет страници: http://www.civilnodrustvo.gov.rs/upload/DNI,%20srp.pdf

[147] *Људска права у очима грађана и грађанки Србије*, Београдски центар за људска права, децембар 2019, доступно на интернет адреси: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2019/12/BGCLJP_2019_FINAL.pdf

[148] *Људска права у Србији 2019 – право, пракса и међународни стандарди људских права,* Београдски центар за људска права, Београд, 2020, доступно на интернет страници: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2019.pdf

синдикате који указују на проблеме у својим радним срединама, на професоре и студенте.[149] У овом извештају је наведено и да је настављен тренд стварања паралелног цивилног друштва, односно стварања „владиних невладиних организација“ које пружају отворену подршку властима и стварају лажан утисак плурализма у друштву.[150] Посланици у Народној скупштини изговарају најгоре увреде, које, поред тога што су у питању непристојност и говор мржње, садрже и претње, што представља велику опасност за све који имају различит став о неким важним друштвеним темама, наведено је у извештају, али је као позитивно оцењено то што је Народна скупштина први пут након четири године у пленуму разматрала годишње извештаје независних државних институција. Када је реч о независним телима, у овом извештају је као утисак наведено да власт не жели да ојача независне институције и да не разуме на прави начин контролну улогу ових тела[151].

У вези положаја Рома у овом извештају је наведено да су припадници ромске националне мањине у изразито неповољнијем положају у односу на остатак становништва и да су изложени дубоко укорењеној социјалној искључености, као и да су кључни изазови за унапређење њиховог положаја запошљавање, решавање стамбеног питања, приступ образовању и услугама здравствене заштите, као и борба против дискриминације. Када је реч о правима жена и остваривање родне равноправности у овом извештају се истиче да Закон о родној равноправности, као и Закон о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације још нису усвојени. Такође, у извештају се указује на постојање константне изложености одређених група жена вишеструкој дискриминацији: старије жене, жене са инвалидитетом, Ромкиње.[152]

У публикацији *Анализа стања економских и социјалних права – Извештај о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима,* Центра за достојанствен рад[153], је указано да у односу на 2014. годину у готово свим областима није било напретка, него је напротив, ниво достигнутих права умањен. У вези примене члана 2. став 2. Пакта, који се односи на право на достојанство на раду, у овом извештају је наведено да и поред заокруженог нормативног оквира антидискриминационог права, у пракси постоје потешкоће које су везане за његову примену, пре свега у оквиру судске заштите. Најважнији уочени проблеми односе се на: конкурентске одредбе Закона о раду и Закона о забрани дискриминације; непримену стандарда пребацивања терета доказивања у судском поступку; неразликовање правних режима заштите од дискриминације у области рада и злостављања на раду, како од стране грађана тако и од стране судова и других правосудних органа; недостатак уређености стандарда разумног прилагођавања послодавца и непримену мера чињења доступним јавних површина. С тим у вези у овом извештају се препоручује да је потребно јасно дефинисати однос општег и посебних режима забране дискриминације, као и далеко више радити са судијама на едукацији о примени правних стандарда антидискриминационог права. У делу ове анализе који се односи на родну равноправност је, између осталог, указано да ниједан од законских или стратешких докумената којима су уведене мере штедње није анализирао родни или социјални утицај ових мера имајући у виду да су те мере по својој природи дискриминаторне будући да су највише погодиле жене као већину запослених у јавном сектору. Забраном запошљавања у јавном сектору онемогућено је

[149] *Људска права у Србији 2019 – право, пракса и међународни стандарди људских права,* стр. 21
[150] Исто, стр 22
[151] Исто, стр. 205
[152] Исто, стр. 322-327
[153] *Анализа стања економских и социјалних права – Извештај о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима,* Центар за достојанствен рад, Београд 2019, доступно на интернет страници:https://pescanik.net/wp-content/uploads/2019/07/ceo-izvestaj-CDR.pdf

запошљавање на неодређено време и отворио се простор за прекаризацију радне снаге: запошљавање на одређено и радно ангажовање на привременим и повременим пословима.

У публикацији *Истамбулска конвенција у Србији – пракса и изазови родне равноправности*[154] Комитет правника за људска права – YUCOM сагледане су најзначајније мере које је од потписивања Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици Србија предузела у циљу испуњења прихваћених обавеза. У овој публикацији је наведено да, иако је у циљу имплементације Истамбулске конвенције, Влада основала тела за унапређење родне равноправности, нови Закон о родној равноправности још увек није усвојен, а са изменама и допунама Закона о забрани дискриминације се касни већ три године, што не доприноси заштити жена од дискриминације и родно заснованог насиља, имајући у виду идентификоване недостатке у законском тексту и тешкоћу са којима жртве дискриминације остварују своја права на суду. У овој публикацији је наведено и да, поред бројних стратешких докумената који имају за циљ борбу против дискриминације, родно заснованог насиља и заштиту равноправности, Србија није обезбедила свеобухватне и координисане политике које би омогућиле заштиту свих жена од различитих облика родно заснованог насиља и дискриминације. У разговору са полицијским службеницима идентификовани су проблеми у примени Закона о спречавању насиља у породици, који се односе на оспособљеност и капацитете запослених у овој области (нпр. на територији општине Нови Београд, која према последњем попису из 2011. године има преко 200 000 становника, раде само 4 полицијска службеника задужена за спровођење овог закона). Иако је доношење овог закона похваљено и од шире јавности, у породичном насиљу 2018. године убијено је најмање 30 жена, што представља пораст жртава у односу на 2017. годину када је овај број износио 26.[155] У публикацији је указано и да примена овог закона захтева додатно ангажовање и запослених у центрима за социјални рад, Јавном тужилаштву и судовима, па је чињеница да нису предвиђена финансијска средстава за имплементацију довела запослене у овим институцијама у веома неповољан положај, будући да њихови капацитети нису адекватно ојачани, а сами већ имају бројне друге надлежности у поступању.

Закон о финансијској подршци породицама са децом, који уређује питања материјалног положаја родитеља, нарочито у погледу накнада за одсуство са рада због трудничког боловања или породиљског одсуства, донео је низ новина које утичу на финансијски положај жена са децом, али умањује претходно достигнути ниво права, указано је у овој публикацији. Такође, Закон о бесплатној правној помоћи није препознао жртве неких кривичних дела родно заснованог насиља, попут сексуалних деликата, које не могу остварити право на бесплатну правну помоћ уколико нису кориснице права на новчану социјалну помоћ или права на дечији додатак или би због плаћања правне помоћи дошле у ситуацију да испуњавају ове услове.

Неки од закључака и препорука из ове публикације указују на потребу: заштите жена од свих видова родно заснованог насиља; економског оснаживања жена и заштите од економског насиља кроз одговарајућа социјална давања, нарочито за труднице и породиље, као и побољшање радно правног положаја жена; превенције насиља кроз адекватне наставне јединице за децу свих узраста у образовним институцијама; побољшања положаја жена и девојчица са инвалидитетом;

[154] *Истамбулска конвенција у Србији – пракса и изазови родне равноправности,* Комитет правника за људска права – YUCOM, доступно на интернет страници: http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2019/03/Istanbulska-konvencija-u-Srbiji-praksa-i-izazovi.pdf
[155] *Истамбулска конвенција у Србији – пракса и изазови родне равноправности* , стр. 13

побољшања процесноправног положаја жртава у кривичном поступку и ефикасног спровођења истраге у разумном року; пружање адекватне правне и психо-социјалне подршке жртвама; адекватно санкционисање и обештећење жртава.[156]

Извештај *Права другог реда – Социјална права у светлу мера штедње Србија (2012-2020)*[157], представља анализу остваривања кључних економских и социјалних права, од права на социјалну заштиту, становање, здравствену заштиту, до других права која улазе у корпус такозване друге генерације људских права. У извештају је наведено да према последњим подацима, у Републици Србији око пола милиона грађана није у могућности да задовољи минималне егзистенцијалне потребе, те тако 7,1% становника има потрошњу нижу од 12.286 динара месечно по потрошачкој јединици.[158] Према подацима Републичког завода за статистику, стопа ризика од сиромаштва је при последњем мерењу у 2018. години износила 24,3%, или око 1.800.000 грађана, а Србија нема стратегију за борбу против сиромаштва.[159] У овом извештају је наведено да је 9.436 корисника новчане социјалне помоћи било принуђено на неплаћени рад да не би изгубили право на социјална давања, а Уставни суд дуже од пет година не решава питање уставности Уредбе којом је корисницима социјалне помоћи наметнута обавеза неплаћеног рада.[160] Једна од кључних промена значајних за остваривање економских и социјалних права јесте и смањење пензија за велики број пензионера у Србији, наведено је у овом извештају. Према подацима Министарства државне управе и локалне самоуправе, од увођења мера забране запошљавања у јавном сектору крајем 2013. године до краја 2016. године, број запослених на неодређено смањен је за 37.900 лица.[161] Недостатак ех-анте родне процене утицаја приликом доношења тих мера утицао је посебно на положај жена, пре свега због тога што је пропорционално већи број жена запослен у јавном сектору. У овом извештају је указано и на доношење новог Закона о финансијској подршци породици са децом и покретање иницијативе Повереника за заштиту равноправности за измене појединих одредаба. Указано је и на дугогодишњи проблем лечења пацијената, нарочито деце, којима је неопходно лечење у иностранству због немогућности да им се обезбеди одговарајући третман у Србији. Процењује се да је у Србији око 450.000 особа оболелих од ретких болести, а око 75% ретких обољења погађа децу, док велики број лекова није могуће набавити о трошку РФЗО.[162] У извештају је наведено и да грађани Србије тренутно немају могућност да своја економска и социјална права штите пред међународним телима, зато што Србија није ратификовала Опциони протокол уз Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима.[163]

У *Студији о усклађености права Републике Србије са правним тековинама Европске уније у области борбе против трговине људима*[164] се наводи да је постојеће законодавство Републике Србије у великој мери усклађено са правним тековинама ЕУ које се односе на спречавање и борбу против трговине људима, али да у домену трговине људима и права жртава још увек

---

[156] Исто, стр. 20
[157] *Права другог реда – Социјална права у светлу мера штедње Србија (2012-2020)*; Иницијатива за економска и социјална права А11; Београд; Милијана Трифковић, Данило Ћурчић, Милица Маринковић, Марко Васиљевић, доступно на интернет адреси: https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2020/02/Izvestaj-inicijativa-w.pdf
[158] *Права другог реда – Социјална права у светлу мера штедње Србија (2012-2020),* стр. 6
[159] Исто, стр.6
[160] Исто, стр. 17
[161] Исто, стр. 6
[162] Исто, стр. 31
[163] Исто, стр. 7
[164] *Студија о усклађености права Републике Србије са правним тековинама Европске Уније у области борбе против трговине људима,* АСТРА – Акција против трговине људима, Виолета Баширевић, Београд 2019, доступно на интернет страниуци: https://drive.google.com/file/d/146MUQJp3K7ZxXrZ4pQZvgYG5XjjBmYfA/view

постоје одређени недостаци и правне празнине у односу на постојеће правне тековине Европске уније, које би требало отклонити. У публикацији је дата препорука за оснаживање уставне забране одредбом која би предвиђала да пристанак жртве на било који вид трговине људима није релевантан у случају повреде забране. Поред тога, наводи се да иако је инкриминација трговине људима у Кривичном законику постављена релативно широко, она садржи низ недостатака: отмица и превара нису предвиђени као начини извршења дела, није предвиђена као квалификована околност ако је дело извршио државни службеник, није предвиђена као отежавајућа околност ако је услед трговине људима умишљајно или из свесног нехата угрожен живот жртве, а као основни недостатак законодавства који се тиче жртве детета наводи се неусклађеност дефиниције детета са дефиницијом из правних тековина Европске уније, те да би малолетником или дететом требало означити сваку особу млађу од 18 година.

У публикацији *Аларм: извештај о напретку Србије у Поглављима 23 и 24*[165] мреже организација цивилног друштва прЕУговор, садржана је процена политичких критеријума за процес придруживања ЕУ, као и испуњеност критеријума у областима из поглавља 23 и 24 (правосуђе и основна права односно правда, слобода и безбедност). У овом извештају је оцењено да су владавина права и борба против корупције два главна питања која је потребно решавати када је реч о уласку у Европску унију, као и да је недостатак резултата у тим областима главна препрека у процесу приступања Србије. У извештају је наведено да се обавезе преузете постојећим акционим плановима за поглавља 23 и 24 у процесу приступања ЕУ недоследно испуњавају, а рокови се редовно одлажу. У извештају је наведено и да власт игнорише препоруке независних надзорних тела, као и да опструира рад Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности.[166] У извештају је назначено да је Влада поднела 14. фебруара 2019. године Народној скупштини на усвајање Нацрт закона о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације без претходно одржане јавне расправе, што је супротно одредбама Закона о планском систему.[167]

У овом извештају су дате и препоруке у смислу: заустављања усвајања андискриминационих закона без спровођења јавних расправа и по хитним поступцима; обезбеђења пуне примене Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, као и закључних запажања CEDAW Комитета; дефинисања јасних показатеља којима је могуће измерити, пратити и проценити ефекте примене закона, националних стратегија и акционих планова; успостављања функционалних механизама за спровођење и праћење спровођења политика за борбу против дискриминације и родну равноправност; укључивања представника организација цивилног друштва у рад радних група за израду закона, стратешких докумената и акционих планова.[168]

Суноврат радничких права и покушаји заштите – Прекаризација радника у првим деценијама 21. века[169] је наведено да приближно сваки други испитани радник сматра да су радничка права у Србији недовољно заштићена законом, по мишљењу половине радника у радном односу и између три петине и две трећине осталих група радника (уговорни радници, надничари и

[165] *Аларм: извештај о напретку Србије у Поглављима 23 и 24*, коалиција прЕУговор, Београд март 2019, доступно на интернет страници: http://preugovor.org/Alarm-izvestaji/1527/Izvestaj-koalicije-prEUgovor-o-napretku-Srbije-u.shtml
[166] *Аларм: извештај о напретку Србије у Поглављима 23 и 24*, стр. 45-47
[167] Исто, стр. 22
[168] Исто, стр.24
[169] *Суноврат радничких права и покушаји заштите – Прекаризација радника у првим деценијама 21. века,* Центар за развој синдикализма и Дан Граф, Београд 2019. година

незапослени радници) радничка права се не поштују или се мало поштују.[170] Податак који је изузетно забрињавајући, наведено је у овом истраживању, јесте да у односу на број радника који су доживели повреду радних права, ћути и трпи 86% уговорних радника, 84% надничара, 82% радника у радном односу на одређено време и 69% радника у радном односу на неодређено време.[171] Овај извештај је детаљније обрађен у Посебном извештају Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања, као и извештај *Радна права су наша права*[172] према коме је, на основу збира појединачних оцена стања у областима које су анализиране, просечна оцена стања радних права у Србији за 2019. годину 2, што представља погоршање у односу на претходну годину. У овом извештају је наведено да је дошло до успоравања нормативних активности, као и да је број инспектора рада додатно смањен иако је повећан број инспекцијских надзора, што представља додатно отежање рада ове службе. У области безбедности и здравља на раду, наставља се тренд великог броја смртних повреда на раду (у првих 10 месеци 2019. године је погинуо 41 радник, а у 2018. години је било укупно 10.404 повреде на раду што је повећање за око 200 у односу на 2017. годину, од којих 53 са смртним исходом, првенствено у грађевинској индустрији[173]), а годину је обележило и суђење руководству предузећа *Милан Благојевић – Наменска* из Лучана, када су увреде и понижења доживеле породице погинулих радника од стране самих радника тог предузећа, за чији долазак пред суд се сумња да је организован од стране самог руководства. Такође, није утврђен ни планирани Предлог закона о штрајку, који је био планиран, као ни Предлог закона о родној равноправности и измене и допуне Закона о финансијској подршци породици са децом[174], док је на једини утврђен Предлог закона о агенцијском запошљавању изнето мноштво примедаба. Наиме, у овом извештају је наведено да је Предлогом закона о агенцијском запошљавању утврђен изузетак од предвиђеног ограничења укупног броја уступљених запослених од 10% од укупног броја запослених код послодавца корисника, а није прописана ни потпуна забрана агенцијског запошљавања у државној управи[175]. Колико је утицај овог прописа на положај радника говори и податак да је у 2018. години преко агенција био запослен 16.841 радник, што је повећање од 53,4% у односу на 2016. годину.[176]

Асоцијација за сексуално и репродуктивно здравље Србије објавила је *Алтернативни извештај о напретку у имплементацији Циљева одрживог развоја (ЦОР)*[177]који се бави кључним препрекама у имплементацији ЦОР на националном нивоу и предлаже наредне кораке у вези са акцијама које треба предузети за успешно спровођење Агенде за одрживи развој. У фокусу ове публикације је шест циљева: родна равноправност, добро здравље, достојанствен рад и економски раст, смањење неједнакости, акција за климу и мир, правда и снажне институције. Главни налаз овог извештаја јесте да Република Србија није у потпуности испунила све захтеве потребне за ефикасну и успешну примену ЦОР, те да и даље недостаје напредак у развоју индикатора и достизању циљева.[178] Влада Републике Србије, како стоји у овом извештају, није направила национални план за спровођење ЦОР и није успоставила потребне структуре за

[170] *Суноврат радничких права и покушаји заштите – Прекаризација радника у првим деценимаја 21. века,* стр. 7
[171] Исто, стр. 9
[172] Фондација Центар за демократију, *Радна права су наша права,* Сарита Брадаш, Иван Секуловић, Ксенија Петовар, Наташа Вучковић и Иван Вејвода, Београд 2019.
[173] *Радна права су наша права* (2019*),* стр. 23
[174] исто, стр. 17
[175] исто, стр. 19
[176] исто, стр. 18
[177] *Shadow report on progress towards implementation of Sustainable Developmentt goals*(SDGs), Serbian Association for Sexualand Reproductive Healthand Rights, Belgrade 2019, доступно на интернет страници: http://ljudskaprava.org/images/pdf/ASRZS-ShadowReport-2019.pdf
[178] *Shadow report on progress towards implementation of Sustainable Development goals*, стр. 5

управљање, праћење и извештавање за његову успешну примену, са јасним улогама и одговорностима. Такође је наведено да нема примене мултисекторског приступа у процесу имплементације и праћења ЦОР, што искључује представнике цивилног сектора, академску заједницу и остале заинтересоване стране. Иако је једно од основних начела Агенде 2030 да „никога не оставимо за собом“, многи појединци су запостављени, укључујући жене, девојке и младе, те ограничени у сваком сегменту људског развоја: основним људским правима, приступу здравству, образовању, социјалним правима, запошљавању. У овом извештају је указано да још увек постоје велики недостаци у посебно када је реч о алокацији буџетских средстава и креирању планова трошкова за имплементацију стратешких докумената на националном и локалном нивоу.[179] Поред тога, примећене су огромне разлике у омогућавању једнаког приступа здравственим услугама, укључујући сексуално и репродуктивно здравље, те да постоји потреба за развојем и применом образовних програма за здравствене раднике како би се повећао ниво знања и разумевања дискриминације у пружању услуга. У налазима овог извештаја је наведено да Србија није испунила све неопходне кораке/стандарде који представљају основ за стварање родно равноправног окружења, те да су патријархални обрасци и даље доминантни у друштву, што се одражава на нормативни оквир. Женске организације у својим извештајима изражавају забринутост због језичке дискриминације у законодавном оквиру, која проузрокује невидљивост.[180] Иако је правосудни систем деловао у вези са спречавањем родно заснованог насиља и дискриминације жена и девојчица, опсег политичког утицаја на судство и корупција у држави и даље су главна препрека која ремети развој препоручених мера за спровођење инклузивне политике, иницијатива за људска права и побољшање статуса маргинализованих група (ЛГБТ, Роми, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом и др), наведено је у извештају.[181]

Циљеви одрживог развоја у Србији – налази истраживања јавног мњења[182] је још једно истраживање које је спровела Асоцијација за сексуално и репродуктивно здравље Србије како би се омогућило директно учешће грађана Републике Србије (узраста од 18 до 64 године) кроз представљање њихове перспективе и мишљења о питањима која утичу на њихов живот. Према резултатима овог истраживања, показују да 50% испитаника верује да мушкарци имају већа права од жена, 33% да су мушкарци и жене равноправни, а на питање колико се ситуација данас разликује у односу на период од пре четири године иако половина грађана (49%) сматра да се ништа није значајно променило, њих 44% наводи да сада жене имају већа права него раније[183]. Поред тога, око петине грађана наводи да је било дискриминисано на основу пола у породици, на послу или у односу са званичним институцијама[184]. На питање о заступљености насиља у породици, 90% испитаника је навело да је оно заступљено у Србији, а у поређењу са ситуацијом од пре четири године скоро је подједанак проценат оних који мисле да је насиље сада заступљеније и оних који мисле да се ништа није променило. Један од значајних података из овог истраживања произилази из питања о пријављивању насиља у породици где девет од десет грађана сматра да жртве никада или углавном не пријављују случајеве насиља у породици[185]. Када је у питању дискриминације маргинализованих група по основу запослења и услова рада, чак 56% грађана испитаних у овом истраживању дели мишљење да су маргинализоване групе

[179] Исто, стр. 6
[180] Исто, стр. 34
[181] Исто, стр. 33
[182] *Циљеви одрживог развоја у Србији – налази истраживања јавног мњења*, Асоцијација за сексуално и репродуктивно здравље Србије, 2019. година, доступно на интернет страници: http://ljudskaprava.org/images/pdf/SDGs-citizens-generated-data.pdf
[183] Исто, стр. 11
[184] Исто, стр. 14
[185] Исто, стр. 13

дискриминисане, док када је у питању проналажење посла од стране жена више од половине грађана сматра да је ситуација иста као и пре четири године[186]. Такође, 69% испитаних сматра да се закони у Србији не поштују.

Резултати истраживања *Комуникативна агресија у Србији 2019.*[187] Центра за професионализацију медија и медијску писменост (ЦЕПРОМ), показују да је у периоду од месец дана (од 15. септембра до 15. октобра 2019. године) у најчитанијим штампаним и онлајн медијима у земљи објављено скоро 19.964 текстова са елементима агресивне комуникације, говора мржње и сензационализма. Према налазима овог истраживања, осам дневних листова и 20 најчитанијих портала у земљи само у току једног дана објаве у просеку 644 текста који садрже неке од елемената агресивне комуникације, говора мржње и сензационализма, што значи да сваки медиј просечно објави 23 таква текста само у току једног дана.[188]У овом извештају је указано да су све бројнији и текстови у којима се користи агресивна терминологија у којој доминирају изрази као што су „узнемирујуће, брутално, језиво, пакао, ужас, хорор, скандал, шок", па се тако на дневном нивоу у најчитанијим медијима објави 125 текстова под паролом „скандалозно" (најчешће великим словима у наслову), скоро 100 текстова са изразом „брутално" и 85 са изразом „узнемирујуће". У овом истраживању је наведено да се све чешће употребљавају и етикетирања која садрже елементе говора мржње, па је у анализираном периоду објављено чак 508 текстова са термином „Усташа", 491 текст са термином „Шиптар" и 1358 текстова у којима су етикетирани„издајници".[189]У овом истраживању је наведено да су текстови са елементима агресивности, сензационализма и говора мржње доминантно присутни у онлајн медијима у којима је објављено чак 86% таквих текстова у анализираном периоду (17.169), док је у дневној штампи објављено 14% (2795 текстова)[190]. Као један од закључака истраживања је наведено да је најопаснија последица оваквог извештавања све израженија поларизација у друштву и подела на „ми" и „они", а која се јавља управо као последица одсуства културе дијалога и истовременог јачања екстремизама разних врста.

А 11 – Иницијатива за економска и социјална права доставила је Комитету УН за људска права *Коментаре на извештај Републике Србије који је припремљен у складу са примедбама Комитета на Трећи периодични извештај Србије*[191]. Коментари се, између осталог, односе на препоруку 15 по којој „држава чланица мора да увећа своје напоре у промовисању приступа чланова Ромске заједнице могућностима и сервисима у свим пољима, без дискриминације". У коментарима је наведено да је држава послала одговор Комитету да ће предстојеће измене и допуне Закона о забрани дискриминације побољшати положај припадника ромске заједнице, без икакве даље разраде на који ће начин њихова позиција бити побољшана, као и да је у међувремену, нацрт овог закона ушао у скупштинску процедуру без одредаба које подржавају инклузију Рома. У коментарима је такође наведено да би се усвајањем овог закона, могао погоршати институционални положај Повереника за заштиту равноправности и негативно утицати

[186] Исто, стр. 17
[187] *Комуникативна агресија у Србији 2019*, Центар за професионализацију медија и медијску писменост; доступно на интернет страници:https://www.ceprom.rs/wp-content/uploads/2019/12/CEPROM-Rezultati-istra%C5%BEivanja-Komunikativna-agresija-u-Srbiji-2019..pdf
[188] *Комуникативна агресија у Србији 2019*, стр. 4
[189] Исто, стр. 5 и 6
[190] Исто, стр. 7
[191] *Submission of follow-up document to the United Nations Human Rights Committee in relation to the concluding observations on the third periodic report of Serbia,*CCPR/C/SRB/CO/3, 13 March 2019., доступно на интернет страници: http://www.a11initiative.org/en/a-11-initiative-has-submitted-comments-regarding-follow-up-document-that-serbia-has-submitted-to-the-un-human-rights-committee-in-relation-to-the-concluding-observations-on-the-third-periodic-report/

на заштиту од дискриминације особа из већине маргинализованих група.[192] У овим коментарима је указано и на дискриминаторне одредбе Закона о финансијској подршци породици са децом које су резултирале протестима и неколико поднесака Уставном суду за оцену уставности које је поднео Повереник и неколико организација цивилног друштва.

Родна дискритинација у области рада и запошљавања у Србији[193] је истраживање о родној дискриминацији на тржишту рада и учесталости подношења притужби због дискриминације, уз додатне информација о односу институција према таквим случајевима. У истраживању је учествовала Мрежа Жена Косова са иницијативом за окупљањем шест партнерских организација из Албаније, Босне и Херцеговине, тзв. Косова, Северне Македоније, Црне Горе и Србије. Велики број испитаника у овом истраживању није умео да препозна родну дискриминацију у области рада и запошљавања у Србији, услед мањка знања и информација, па тако поједини испитаници нису разликовали родну дискриминацију од злостављања на раду или су нормализовали дискриминацију јер је нису свесни или је не схватају као кршење права. Према добијеним резултатима, жене су изложеније родној дискриминацији на радном месту и на разговорима за посао, што указује на то да могу бити изложене двострукој или вишеструкој дискриминацији. Као група која се суочава с највећим потешкоћама и дискриминацијом на тржишту рада у Србији у овом истраживању су препознате Ромкиње јер су дискриминисане и по основу рода и по основу етничке припадности. Низак ниво образовања међу ромским становништвом за собом повлачи високу стопу незапослености, а утиче и на висину зараде, која је знатно нижа од просечне. Иако се последњих година смањио број Ромкиња које немају званична лична документа, то и даље представља ограничење када је реч о приступу институционалној подршци и услугама, попут пријављивања на евиденцију Националне службе за запошљавање, као и остваривању основних људских права, наведено је у овом извештају. Ромкиње без службених докумената не могу да поднесу званичну притужбу због доживљене дискриминације нити да покрену судски поступак, осим у случају обраћања Поверенику[194]. Међу анкетираним лицима из овог истражаивања која су имала барем један разговор за посао, 68% се суочило с питањима која могу имплицирати дискриминацију. Особе које су водиле разговор за посао најчешће су кандидате и кандидаткиње питали за брачно стање (41% жена и 34% мушкараца), да ли имају деце (31% жена и 22% мушкараца) и да ли планирају да имају деце (24% жена и 16% мушкараца). Од 4% жена потенцијални послодавац/ка тражио је лекарско уверење да нису у другом стању. Одређени број анкетираних у овом истраживању изјавио је да у процесу запошљавања долази и до старосне дискриминације (26% жена и 27% мушкараца) и/или родне дискриминације (20% жена и 21% мушкараца).[195] У овом извештају је указано и да је установљено да је веома мали број случајева родне дискриминације завршио на суду. Грађански судови нису били у могућности да доставе податке о родној дискриминацији, јер не прикупљају и не обрађују податке о случајевима разврставајући их по роду, па не располажу родно осетљивим подацима.[196] Уопштено гледано, релевантне државне институције, изузев Повереника, нису преузеле водећу улогу у борби против родне дискриминације на тржишту рада и радном месту, којом се синдикати не баве активно.

---

[192] Исто, стр. 2
[193] *Родна дискритинација у области рада и запошљавања у Србији,* Фондација „The Kvinna till Kvinna Foundation“, доступно на интернет страници: https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2019/04/EU_Final_GenderLabourSerbia_srb.pdf
[194] *Родна дискритинација у области рада и запошљавања у Србији,* стр.бр. 23 до 24
[195] Исто, стр. 24
[196] Исто, стр. 29

Кровна организација младих Србије (КОМС) је поводом Међународног дана младих објавила *Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији 2019. година*[197]. У овом истраживању су прикупљани званични подаци о младима који говоре о њиховом положају, навикама, ставовима и проблемима са којима се суочавају. У овом извештају је обрађено више различитих области и наведено да постоји низак степен политичке партиципације младих, али и изражено ниско поверење како у политичке актере тако и у институције, што би требало да буде аларм о отуђености институција од младих[198]. У погледу вредности, констатован је раст подршке младих демократији као облику политичког режима, али и пораст подршке ставовима да је Србији потребан лидер и јак вођа кога ће следити (више од половине младих има такав став)[199]. Поред тога, у извештају је наведено да је и даље велики број незапослених младих, иако годинама уназад незапосленост младих опада, а велики број младих није на евиденцији Националне службе за запошљавање иако су незапослени[200]. Велики број младих који се налази у процесу школовања не мисли да ће се убрзо запослити након завршетка школе или студија, те истиче велики проблем што се посао не добија на основу формалног и неформалног образовања, него кроз лична или породична познанства и преко партијске припадност. Као посебно забрињавајући податак наведено је да шест од 10 младих особа планира да се исели, те да је неопходно да се што пре активира цело друштво како би створили услови за смањење овог процента.[201] У погледу активизма, главни закључак овог истраживања је да подаци показују да је приближно тек свака десета млада особа део неког удружења и да је ово индикатор организацијама цивилног друштва да приђу већем броју младих. Везано за безбедност, у извештају је наведено да се ситуација погоршала у односу на претходну годину (а прошле године је погоршана у односу на 2017. годину). Више младих у односу на претходну годину било је жртва дигиталног насиља, физичког насиља, сведок насиља, дискриминације или сведок дискриминације, а порастао је и проценат младих који оправдавају насиље[202]. У овом извештају је дато и низ препорука за даљи рад које се односе на све актере омладинске политике у Србији, који треба заједнички да раде, уз одржавање сталног дијалога са младима и њиховим представницима.

Грађанске иницијативе објавиле су публикацију *Евалуација ефеката предмета грађанско васпитање – 10 година после*[203] са циљем анализе предмета Грађанско васпитање и стицања увида у промене у ставовима младих кроз поређење са резултатима сличне студије спроведене пре 10 година. У извештају је наведено да општи ниво знања није на задовољавајућем нивоу, али за разлику од истраживања које је спроведено 2009. године, млади су показали битно више нивое знања. Процена ученика о утицају тема из Грађанског васпитања на развој њихових личних карактеристика указује да су кроз овај предмет научили много о темама које су везане за значај поштовања закона, на шта је указало 68% испитаних, као и о својим правима и одговорностима у школи, на шта је указало 68% испитаних[204]. У вези са социјалном дистанцом према припадницима других мањинских група, у овој анализи је наведено да она генерално није изражена, али је приметна према Албанцима (36%), припадницима ЛГБТ популације (41%) и особама оболелим од

[197] *Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији 2019. година, Кровна организација младих Србије – КОМС, Бобан Стојановић, Београд 2019,* доступно на интернет страници:https://koms.rs/wp-content/uploads/2019/09/Alternativni-izves%CC%8Ctaj-o-poloz%CC%8Caju-i-potrebama-mladih-2019-1.pdf
[198] *Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији 2019. година*, стр. 100
[199] Исто, стр. 118
[200] Исто, стр. 145
[201] Исто, стр. 159
[202] Исто, стр. 182
[203] *Евалуација ефеката предмета грађанско васпитање – 10 година после,* Грађанске иницијативе, 2019. година, доступно на интернет страници: https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2019/04/GV-GLAVNI-NALAZI-1.pdf
[204] *Евалуација ефеката предмета грађанско васпитање – 10 година после,*стр.5

ХИВ/АИДС-а (40%)[205]. Ставови према постојању овог предмета се могу оценити као позитивни, како код ученика тако и код наставника, али и код директора школа, међутим код опште популацијесе уочава умереније позитиван став, наведено је у овој анализи. Такође, већина вредности које се промовишу кроз садржај предмета су оцењене као важне (попут демократије, грађанске партиципације, ненасилног решавања конфликата и сл.), али је упадљиво да испитане ученице и ученици нису заинтересовани за политичка збивања и друштвени ангажман, нити показују поверење у институције државе.

Између форме и реалности – Извештај из сенке о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији (перспективе активиста)[206] који је објавио Форум Рома Србије, указује да у области запошљавања постоји недостатак детаљнијег праћења учинка политике запошљавања Рома и Ромкиња, односно недостатак званичне статистике, док у области становања будућност Рома и Ромкиња који живе у сегрегираним подстандардним насељима не делује оптимистично, пре свега због тога што локалне заједнице које не располажу финансијским средствима потребним за решавање овог проблема и немају локалне акционе планове за спровођење оперативних циљева и мера предвиђених Стратегијом. У области образовања не постоје институционални услови за већу доступност образовања ромској популацији, недовољан је број педагошких аистената и асистенткиња, који имају и неадекватне услове рада. Ипак, констатовано је у овом извештају да је примена афирмативних мера у образовању довела до повећаног броја уписаних Рома и Ромкиња у средње школе од 2014. године на даље. У извештају је закључено и да од доношења Стратегије доступност социјалне заштите Ромима и Ромкињама скоро није побољшана, чему доприносе и прописи који су довели до смањења одређених социјалних давања, попут Уредбе о мерама социјалне укључености корисника новчане социјалне помоћи и Закона о финансијској подршци породици са децом.

3.4. Пракса Европског суда за људска права у области заштите од дискриминације

Подносилац представке у предмету ***Ецис против Летоније*** (*Ēcis v. Latvia*, представка бр. 12879/09 од 10. јануара 2019. године) је 2001. године осуђен на двадесет година затвора због отмице, тешког убиства и изнуде. Најпре је био смештен у казненом-поправном заводу затвореног типа са максималним нивоом обезбеђења, да би касније био премештен у део овог завода са средњим нивоом обезбеђења. Схвативши да постоји разлика у третману мушких и женских затвореника у погледу извршења казне затвора, будући да су осуђеници за тешка кривична дела започињали извршење казне у заводима затвореног типа, док су осуђенице за иста кривична дела започињале извршење казне у заводима полуотвореног типа, подносилац представке је поднео притужбе различитим државним институцијама. Наиме, подносилац представке је током 2008. године затражио дозволу да одсуствује из затвора како би присуствовао очевој сахрани. Дозвола му није дата, будући да борави у заводу затвореног типа са средњим нивоом обезбеђења. Према Закону о извршењу кривичних санкција, само затвореници који бораве у заводима полуотвореног типа са средњим или минималним нивоом обезбеђења имају право на такво одсуство. Поступајући по притужби подносиоца представке, Министарство правде је закључило да није дошло до дискриминације на основу пола, указујући

[205] Исто, стр. 7

[206] *Између форме и реалности – Извештај из сенке о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији (перспективе активиста),Форум Рома Србије, 2018. година,* доступно на интернет страници: https://www.rosalux.rs/sites/default/files/publications/IMZEDJU%20FORME%20I%20REALNOSTI.pdf

да су права затвореника и затвореница ограничена, те да су припадници/е оба пола су лишени/е слободе. Одлучујући по притужби поводом недавања дозволе за одсуство ради присуствовања сахрани, Омбудсман је указао да у заводима затвореног типа бораве осуђеници за тешка кривична дела, као и осуђеници који су због грубог или системског кршења правила премештени из завода полуотвореног типа. У заводима затвореног типа, осуђеници су подвргнути пооштреном обезбеђењу и максималном надзору. Омбудсман је закључио да су особе које бораве у овим заводима посебно опасне по друштво, те је ограничење наметнуто подносиоцу представке било сразмерно и неопходно у демократском друштву. Подносилац представке се по питању дискриминације затвореника на основу пола обратио и Уставном суду. Уставни суд није покренуо поступак, указујући да жалба подносиоца представке не садржи образложење зашто би мушкарци и жене који су због тешких кривичних дела осуђени на казне затвора требало да буду подвргнути истим правилима која се односе на извршење кривичних санкција - односно, на који начин су мушкарци и жене у упоредивим ситуацијама. Летонија је у поступку пред Европским судом указала да је разликом у поступању настојала да заштити затворенице од негативног утицаја режима који не узима у обзир њихове посебне потребе у довољној мери. Затворски режими који се примењују на мушкарце су због потенцијалних ризика и претњи по затворску безбедност, као и ризика од насиља међу затвореницима и покушаја бекства, генерално строжи. Ових ризика нема или их нема тој мери, када је у питању женска затвореничка популација. Осуђенице су генерално мање насилне и мање подложне агресији према другим осуђеницама или затворском особљу. Стога, како је Летонија указала, није постојала објективна потреба да се затворенице подвргну условима који су суштински строжи, а уједно у потупности непотребни. Европски суд је у овом предмету указао да постоји разлика у третману између мушкараца и жена осуђених за тешка кривична дела. Констатујући да је представка поднета због начина на који затворски режим утиче на ограничење породичног живота затвореника, посебно у погледу њиховог права на одсуство, Европски суд је указао да њен подносилац може тврдити да се налази у упоредивом положају у односу на затворенице осуђене за иста или слична кривична дела. Према даљим наводима Европског суда, неће свако различито поступање представљати повреду члана 14. Европске конвенције (забрана дискриминације). Овај суд је често истицао да је разлика у поступању дискриминаторна уколико нема објективно и разумно оправдање, односно, уколико нема легитиман циљ или уколико не постоји разуман однос сразмерности између предузетих мера и циља који се овим мерама жели постићи. Европски суд је прихватио да обезбеђивање посебних потреба затвореница, посебно у вези са мајчинством, у циљу постизања родне равноправности, не би требало сматрати дискриминаторним. Сходно томе, Европски суд је указао да су одређене разлике у затворским режимима применљивим на мушкарце и жене прихватљиве, а можда чак и неопходне у обезбеђивању родне равноправности. Европски суд се осврнуо на наводе Летоније да државни казнени систем на сличан начин третира упоредиве групе, будући да затвореници и затворенице који издржавају своје казне у заводима са средњим нивоом обезбеђења уживају исте привилегије. Међутим, суд је констатовао да се овим наводима игнорише чињеница да тежина затворског режима не зависи само од нивоа безбедности, већ и од типа затвора. Затвореници и затворенице започињу са издржавањем својих казни у различитим типовима затвора, што резултира различитим степеном ограничења њихових права. Закон о извршењу кривичних санкција прописује да мушкарци осуђени за тешка кривична дела морају да бораве у заводима затвореног типа са максималним нивоом обезбеђења. Затвореници који издржавају своје казне у заводу затвореног типа немају право на одсуство. Право на одсуство би стекли након премештаја у завод полуотвореног типа (за овај премештај могу бити квалификовани тек након одслужења половине изречене казне). Са друге стране, затворенице осуђене за иста

кривична дела бораве у овим заводима од самог почетка издржавања својих казни. Европски суд је сагласан са ставом Летоније да не постоји објективна потреба да затворенице буду подвргнуте условима који су строжи него што је то неопходно. Међутим, суд је истакао да би овај принцип требало да буде примењен и на затворенике. Иако члан 8. Европске конвенције (право на поштовање приватног и породичног живота) не гарантује затворенику безусловно право на одсуство из затвора како би присуствовао сахранама својих ближњих, надлежни домаћи органи треба да изврше процену оправданости сваког од ових захтева. Иако постоји неколико легитимних разлога за боравак лица у затвору, Европска казнена политика нагласак ставља на рехабилитацију, без обзира на почињено кривично дело, изречену санкцију или пол. Одржавање породичних веза је важно за социјално интеграцију и рехабилитацију свих затвореника, без обзира на пол. Европски суд је указао да недавање дозволе подносиоцу представке за одсуство ради присуствовања очевој сахрани није имало објективно и разумно оправдање, будући да је било засновано на затворском режиму којем је ово лице било изложено због свог пола. Према мишљењу Европског суда, ово поступање је било дискриминаторно, те је утврђена повреда члана 14. у вези са чланом 8. Европске конвенције.

Оправданост прављења разлике у погледу услова издржавања казне између затвореника и затвореница била је тема и предмета ***Белјајев и други против Украјине*** (*Belyayev and others v. Ukraine*, представке бр. 34345/10, 50687/10 и 70492/13, пресуда од 6. јуна 2019. године). Три подносиоца представке у овом предмету су од 2004. године издржавали доживотну казну у корективним колонијама у Украјини. Украјински парламент је 2003. године усвојио Закон о извршењу кривичних санкција који је у члану 150. прописивао да се казна доживотног затвора издржава у корективним колонијама са максималним нивоом обезбеђења. Према одредбама члана 151, ови затвореници имају право на једну кратку посету сваких шест месеци. Пол затвореника се није помињао у овим одредбама. Члан 18. прописивао је да затворенице издржавају доживотне казне у колонијама са средњим нивоом обезбеђења. Затвореници који издржавају своје казне у колонијама са средњим нивоом обезбеђења имају право на једну кратку посету сваког месеца и једну дугу посету свака три месеца. Кратка посета може бити у трајању до четири сата, док дуга посета може бити у трајању до три дана. Наредних година је дошло до измена овог закона, те је у 2014. години прописано да се свим затвореницима који издржавају доживотне казне дозвољава једна кратка посета сваког месеца и једна дуга посета свака три месеца, без обзира од типа корективне колоније у којој бораве или нивоа обезбеђења који је на њих примењен. Изменама овог закона из 2016. године, сви затвореници који издржавају доживотне казне имају право на једну дугу посету свака два месеца. Први подносилац представке је указао да је услед немогућности да има дуге посете до 2014. године морао да се разведе од своје супруге. Његов отац, дека и бака, које није могао да види током издржавања казне, умрли су 2008, 2009. односно 2014. године. Украјина је у поступку пред Европским судом указала да је први подносилац представке, током издржавања казне, у периоду од 17. марта 2015. године до 6. јула 2018. године, имао 28 кратких и 15 дугих посета своје супруге, мајке и друге баке. Други подносилац представке је навео да је због немогућности да до 2014. године има дуге посете, изгубио контакт са својом породицом. Отац му је преминуо 2012. године, а након измена из 2014. године, више није било никога да га посећује. Украјина је у поступку пред Европским судом указала да је други подносилац представке, током издржавања казне, имао једну кратку посету своје сестре у 2005. години и да није тражио дуге посете. Према тврдњи трећег подносиоца представке, због немогућности да до 2014. године има дуге посете, његово право да оснује породицу је било више декларативно него ефикасно, будући да није могао да оствари физички

контакт којим би дошло до зачећа. Када је у питању трећи подносилац представке, Украјина је указала да је током издржавања казне, у периоду од 25. јула 2012. године до 26. децембра 2017. године, ово лице имало 12 кратких посета, и у периоду од 5. августа 2014. године до 6. фебруара 20918. године, 14 дугих посета своје жене, мајке, оца и пријатеља. Европски суд је указао да су подносиоци представке, као затвореници који издржавају доживотну казну, били у упоредивом положају у односу на затворенице које издржавају доживотну казну: и мушкарцима и женама је могла бити изречена казна доживотног затвора због истих или сличних кривичних дела. Нашавши да до 2014. године подносиоци представке, као мушкарци који издржавају доживотне казне, нису имали право на дуге посете које су имале затворенице, Европски суд је указао да Украјина није пружила ниједан аргумент којим би оправдала ово различито поступање. У недостатку ових аргумената, Европски суд не види оправдање да се права на дуге посете затвореника разликују од ових права затвореница. Европски суд је напоменуо да су, у погледу права на дуге посете, законске измене из 2014. године изједначиле права затвореника и затвореница који издржавају доживотне казне. Због свега наведеног, Европски суд је закључио да је разлика у поступању на коју су у представкама указали њихови подносиоци, била у супротности са чланом 14. у вези са чланом 8. Европске конвенције.

Подносиоци представке у предмету ***Деакону против Румуније*** (*Deaconu v. Romania*, представка бр. 66299/12, пресуда од 29. јануара 2019. године) рођени су 1997. и 1999. године и живе у Букурешту. Током 2010. године сестра подносилаца представке, тада деветогодишњакиња, тешко је повређена у саобраћајној несрећи. Одмах је примљена у болницу, али је након четири дана преминула. Против возачице аутомобила је покренута кривична истрага због убиства из нехата. Утврђено је да је током вожње брзином од деведесет два километра на сат (док је ограничење брзине било педесет километара на сат), возачица изгубила контролу над својим возилом и дошло је до саобраћајне несреће. Окружни суд у Букурешту доделио је подносиоцима представке, њиховој мајци и старијој браћи 100.000,00 евра накнаде нематеријалне штете. Суд је сматрао да је између ових лица постојала снажна емотивна веза и да је девојчицина смрт нанела снажну бол њеној породици. Све странке у поступку су уложиле жалбу на пресуду. Апелациони суд је између осталог одбио захтев за накнаду нематеријалне штете подносилаца представке јер су у тренутку када је дошло до несреће били млађи од 14 година, те нису били свесни негативних последица њене смрти. Суд је у погледу захтева старије браће подносилаца представке умањио накнаду, која сада износи 25.000,00 евра за сваког од њих. Накнада нематеријалне штете мајке подносилаца представке је такође умањена, и сада износи 50.000,00 евра. Европски суд је у овом случају нашао да је подносиоцима представке, искључиво због њихове старости, одбијено право на накнаду штете због патње проузроковане смрћу њихове сестре. Наиме, првостепени суд у Румунији је подносиоцима представке, њиховој мајци и старијој браћи, доделио 100.000,00 евра на име накнаде нематеријалне штете. Потврђујући делове првостепене пресуде који се тичу мајке и старије браће подносилаца представке, Апелациони суд је одбио захтев за накнаду нематеријалне штете подносилаца представке због њихове младости. Апелациони суд је имао у виду исте доказе, али је заузео став да подносиоци представке нису могли да буду свесни негативних последица смрти њихове сестре, будући да су у време несреће имали мање од 14 година. Имајући у виду наведене чињенице, Европски суд примећује разлику у приступу Апелационог суда када су у питању подносиоци представке и њихова мајка и старија браћа. Европски суд је у својој пракси већ утврдио да је за примену члана 14. Европске конвенције потребно да буде испуњен први услов који се односи на различито поступање према лицима у битно сличним ситуацијама. У конкретном случају, Европски суд је приметио да су сва браћа,

укључујући подносиоце представке, изгубила сестру у трагичној несрећи. Услед такве бруталне и болне смрти своје сестре, сва би се браћа у уобичајеним околностима суочила са великом патњом, без обзира на то колико година имају. Међутим, захтевима за накнаду штете подносилаца представке се због њихових година, различито приступило. Европски суд прихвата да се у одлучивању о захтевима који се односе на накнаду нематеријалне штете може узети у обзир старост подносиоца захтева. У конкретном случају, Апелациони суд је без саслушања оштећених страна дошао до закључка да је претрпљена патња подносилаца представке била мања у односу на патњу коју су претрпела њихова старија браћа. Дакле, Апелациони суд је одбио захтев за накнаду штете подносилаца представке без њиховог саслушања, иако су у то време били старији од 10 година (што је према одредбама румунског права, минимална старосна доб за саслушање детета на суду). Европски суд је нашао да одбијање захтева за накнаду штете јер је претрпљена патња подносилаца представке, услед њихове младости, била мања у односу на патњу коју су претрпела њихова старија браћа, представља дискриминацију и закључио да је у описаном случају дошло до кршења члана 14. у вези са чланом 1. Протокола 1. Европске конвенције (заштита имовине).

Одбијање власти да региструју организације основане за промоцију и заштиту ЛГБТ права било је тема предмета ***Жданов и други против Русије*** (*Zhdanov and others v. Russia*, представке бр. 12200/08, 35949/11 и 58282/12, пресуда од 16. јула 2019. године). Подносиоци представке су четири држављана Русије и три руске организације.[207] Прве две организације су усредређене на заштиту ЛГБТ права, док је трећа организација основана за развој спорта ЛГБТ особа и борбу против хомофобије. У периоду између 2006. и 2011. године организације – подносиоци представке поднели су захтев за регистрацију. Органи надлежни за регистрацију и домаћи судови одбили су ове захтеве због формалних неправилности у њиховим пријавама и циља ових организација – промоције ЛГБТ права. Једна од организација је 2006. године поднела први захтев за регистрацију. Власти су одбиле овај захтев како због циљева ове организације, тако и због неправилности у вези са закупом и плаћањем регистарских накнада. Ова организација је поново поднела пријаву 2007. године, исправљајући техничке грешке, али је тада између осталог установљено да је у пријави дошло до грешке у куцању. Током вођења судских поступака, судови нису указивали ни на какве додатне процедуралне неправилности, већ су закључили да у статуту организације има назнака екстремизма. Када су у питању друге две организације, утврђено је да у њиховим пријавама има процедуралних грешака, попут употребе страних речи у именима ових организација. Судови су подржали одбијање власти да региструје једну од ове две организације, будући да је промовисање легализације истополних бракова неспојиво са „утврђеним моралом", државном политиком и националним законодавством, док су жалбу друге организације на првостепену одлуку у њеном предмету из 2012. годину одбацили као неблаговремену. Подносиоци представке су у поступку пред Европским судом тврдили да је одбијање регистрације било дискриминаторно и да представља кршење слободе удруживања. Једна од организација је указала и на кршење члана 6. став 1. Европске конвенције (право на правично суђење). Европски суд је представку једног од подносилаца, познатог ЛГБТ активисте, прогласио неприхватљивом, сматрајући да представља злоупотребу права на подношење представке. Наиме, због објављивања увредљивих и претећих изјава о Европском суду и судијама овог суда на друштвеним мрежама, Европски суд је представку овог подносиоца, у складу са чланом 35. став

[207] Подносиоци представке су оснивачи или председници организација-подносилаца представке.

3.(а) и 4. Европске конвенције (услови прихватљивости), прогласио неприхватљивом. Овај подносилац представке је, након доношења пресуде 2018. године у другом од предмета у којима је учествовао у поступку пред Европским судом, на друштвеним мрежама објавио фотографије судија са натписима „алкохоличар", „наркоман", „корумпиран", те је изразио жељу да је „време да се запали Европски суд за људска права". Ове изјаве су премашиле границе нормалне, грађанске и легитимне критике. Европски суд је указао да је подносилац представке својим изјавама исказао непоштовање према институцији од које тражи заштиту. Према мишљењу Европског суда, неприхватљиво је тражити заштиту од суда у који сте изгубили поверење. Иако је представку овог подносиоца прогласио неприхватљивом, није било препрека да Европски суд испита основаност представки осталих подносилаца. Организација и њени оснивачи који су се у поступку пред Европским судом жалили на повреду члана 6. став 1. Европске конвенције, придржавали су се правила домаћег законодавства за подношење жалбе на првостепену одлуку у једномесеченом року. Међутим, Европски суд је нашао да су домаћи судови жалбу одбацили као неблаговремену, без давања јасног образложења о датуму пријема жалбе или начину на који је израчунат почетак трајања рока за подношење жалбе. Следствено томе, није испитивана основаност жалбе подносилаца представке, чиме је нарушено њихово право на ефикасан приступ суду, противно члану 6. став 1. Европске конвенције. Европски суд је утврдио да су одлуке руских судова о одбијању регистрације ометале слободу удруживања подносилаца представке. Последица ових одлука била је немогућност подносилаца представке да стекну својство правног лица и права која су са овим статусом повезана. Европски суд није био уверен да је одбијање регистрације организација тежило легитимним циљевима. Једини легитимни циљ који су власти навеле, а који је Европски суд сматрао релевантним у датим околностима, било је спречавање мржње и непријатељства, који би могли да узрокују нереде. Наиме, руске власти су веровале да већина Руса не одобрава хомосексуалност, те да би због тога подносиоци представке могли да постану жртве агресије. Међутим, Европски суд је сматрао да улога власти у таквим околностима није била једноставно уклањање узрока напетости, већ осигуравање толеранције и предузимање разумних и одговарајућих мера како би се подносиоцима представке омогућило спровођење њихових активности без страха од физичког насиља. Ипак, није било доказа да су власти предузеле такве мере. Уместо тога, власти су одлучиле да ризик од нереда спрече ограничавањем слободе удруживања подносилаца представке. Европски суд није могао да прихвати да је одбијање регистрације организација – подносилаца представке било неопходно у демократском друштву, те је у конкретном случају дошло до повреде члана 11. Европске конвенције (слобода окупљања и удруживања). Испитујући да ли је у конкретном случају дошло и до повреде члана 14. Европске конвенције, Европски суд је указао да из одлука руских судова јасно произлази да је одлучујући основ за одбијање регистрације све три организације – подносилаца представке био њихово промовисање ЛГБТ права. Позивање власти на друге разлоге, углавном неправилности у регистрационим документима, није имало значаја. Европски суд није био уверен да су подносиоци представке могли поново да поднесу пријаве за регистрацију након што су исправили техничке грешке у својим документима. Конкретно, иако је једна од оранизација исправила грешке у својој првој пријави и поново је поднела, регистрациони орган је утврдио нове неправилности. С обзиром на то да је циљ организација – подносилаца представке да промовишу ЛГБТ права био пресудан фактор за одбијање њихове регистрације, Европски суд је утврдио да је сексуална оријентација била узрок различитог поступања према овим организацијама, због чега је дошло до повреде члана 14. у вези са чланом 11. Европске конвенције.

У предмету ***Лингурар против Румуније*** (*Lingurar v. Romania*, представка бр. 48474/14, пресуда од 16. априла 2019. године), Европски суд је разматрао да ли је дошло до повреде члана 3. (забрана мучења) и члана 14. Европске конвенције. Подносиоцима представке, припадницима ромске националне мањине, полиција и жандарми су нанели телесне повреде приликом насилног упада у њихов дом 15. децембра 2011. године. Према наводима румунске владе, полиција је наведеног датума организовала рацију у циљу умањења и спречавања криминалних активности, јачања сигурности грађана, идентификације појединаца без личних докумената, позивања особа осумњичених да су починили више кривичних дела и повраћаја украдене робе. Европски суд је у овом предмету констатовао да је у дом подносилаца представке дошло 85 полицајаца. Подносиоци представке су били ненаоружани и полиција их није тражила због постојања сумње да се ради о учиниоцима кривичних дела. Међутим, повреде које су подносиоци представке овом приликом задобили захтевале су медицинску негу. Европски суд је указао да су наведене повреде, констатоване у форензичким медицинским извештајима, достигле минимум нивоа озбиљности који се захтева чланом 3. Европске конвенције. Румунија је у својим поднесцима тврдила да је употреба силе била неопходна и сразмерна, те да су подносиоци представке провоцирали полицијске службенике и обраћали им се са непоштовањем. Међутим, никаква радња у кривичном, парничном или управном поступку због описаног понашања подносилаца представке није предузета. Европски суд је приметио да су и плану интервенције полиције, сачињеном пре рације спроведене 15. децембра 2011. године, власти идентификовале етнички састав циљане заједнице и позвале се на наводно антисоцијално понашање етничких Рома и наводну високу стопу криминалитета међу припадницима ове националне мањине. Исти став су изнели и истражитељи, који су наводну агресивност подносилаца представке објаснили њиховим особинама или навикама „карактеристичним за Роме". Како је у пресуди Европског суда наведено, одлуке о организовању полицијске рације и примени силе према подносиоцима представке донете су на основу етничког порекла ових лица. Власти су по аутоматизму повезале етничку припадност са криминалним понашањем, те је Европски суд заузео став да је етничко профилисање подносилаца представке било дискриминаторно. Европски суд је узео у обзир доказе које су поднеле странке у овом поступку и расположиви материјал који показује да су ромске заједнице у Румунији често суочене са институционализованим расизмом и подложне прекомерној употреби силе од стране полицијских службеника. Без икакве дубље анализе релевантних околности овог случаја, судови и домаће власти одбациле су наводе подносилаца представке о дискриминацији и криминализацији ромске заједнице. Европски суд је закључио да је дошло до повреде члана 14. у вези са чланом 3. Европске конвенције у оквиру његовог процедуралног дела.

Неуспех домаћих органа да предузму адекватне мере заштите жртве породичног насиља био је тема предмета ***Володина против Русије*** (*Volodina v. Russia*, представка бр. 41261/17, пресуда од 9. јула 2019. године). Подноситељка представке је у новембру 2014. године започела везу са господином С, када су почели да живе заједно. У мају 2015. су се растали по први пут. Подноситељка представке се иселила из стана у којем је живела са господином С. Поставши агресиван, господин С. је претио да ће, уколико не буде пристала да поново живи са њим, подноситељку притужбе и њеног сина убити. Од 1. јануара 2016. године, подноситељка представке је полицији пријавила седам епизода озбиљног насиља или претњи насиљем од стране господина С. и поднела доказе, укључујући медицинске извештаје и изјаве сведока, поткрепљујући своје наводе. Због ударца у стомак који јој је једном приликом нанео господин С, подноситељка представке је била принуђена да абортира. Другом приликом је оштетио

хидраулични кочиони систем аутомобила подноситељке представке. Руска полиција је спровела предистражне радње и обавила разговор са господином С, али није покренула кривичну истрагу против њега. Европски суд је препознао да насиље над женама, укључујући насиље у породици, представља облик дискриминације над женама. Неуспех државе да жене заштити од насиља у породици крши њихово право на једнаку законску заштиту. Суд је приметио да је потреба за прикупљањем статистичких података о обиму, узроцима и ефектима родно заснованог насиља део препорука CEDAW Комитета већ више од двадесет и пет година. Током 2004. године, Специјални известилац о насиљу над женама, његовим узроцима и последицама, констатовао је неусаглашеност или одсуство статистике о породичном насиљу у Русији. У пресуди Европског суда у овом предмету је наведено да руске власти нису усвојиле ниједан закон који би могао да реши проблем породичног насиља. Како је запазио руски омбудсман, у последњих двадесет година израђено је више од четрдесет нацрта закона, али ниједан није усвојен. Мишљење Европског суда је да постојеће кривично-правне одредбе нису довољне да пруже заштиту од многих облика насиља над женама и дискриминације жена, као што су узнемиравање, прогањање, принуда, психолошко или економско злостављање или понављање сличних инцидената. Непостојање законодавства који би дефинисао појаву породичног насиља и поступање у случајевима породичног насиља на системском нивоу, разликује овај предмет од других предмета у којима су представке поднете против других држава чланица, а у којима је такво законодавство већ усвојено, али из различитих разлога није функционисало. Према мишљењу Европског суда, пропуст по питању усвајања закона о спречавању насиља у породици и одсуство било каквог облика забране или заштите јасно указују да се поступци власти у овом случају не могу сматрати обичним пропустом или кашњењем у пружању заштите, већ су потекли из њихове невољности да признају озбиљност и опсег проблема породичног насиља у Русији и његовог дискриминаторног дејства на жене. Толеришући климу која је погодовала породичном насиљу, руске власти нису успеле да створе услове за значајну родну равноправност која би женама омогућила да живе без страха од злостављања или напада на њихов физички интегритет. Европски суд је у овом предмету утврдио повреду члана 14. у вези са чланом 3. Европске конвенције.

Подносиоци представке у предмету ***Стоиан против Румуније*** (*Stoian v. Romania*, представка бр. 289/14, пресуда од 25. јуна 2019. године) су младић са квадриплегијом рођен 2001. године, и његова самохрана мајка. Према њиховим тврдњама, две школе које је младић похађао нису биле приступачне особама које за кретање користе колица. Како су указали, наставни план и метод испитивања нису били прилагођени подносиоцу представке, и неопходне терапије му нису биле доступне. Подноситељка представке је морала да буде лични пратилац свом сину током његовог боравка у школи, носећи га около, помажући му да оде до тоалета и помажући му у његовим физиотерапијским вежбама. Подноситељка представке се обратила румунским органима како би њен син добио подршку која му је потребна. Румунија је тврдила да су обе школе имале одговарајуће капацитете, те да су власти предузеле напоре да их побољшају и модификују током времена. Према наводима Румуније, подносилац представке је имао одређену образовну подршку, физиотерапију и радну терапију, а у одређеним периодима му је био обезбеђен и лични пратилац. Вишегодишњи судски поступци нису донели значајније промене, због чега су се подносиоци представке обратили Европском суду, сматрајући да румунске власти нису предузеле потребне мере у сладу са обавезама прописаним националним законодавством и Европском конвенцијом, како би се у школи поштовао физички интегритет и достојанство подносиоца представке, и како би ово лице уживало право на квалитетно образовање без дискриминације.

Подносиоци представке су се позвали и на Конвенцију о правима особа са инвалидитетом коју је Румунија ратификовала 2011. године. Конвенција о правима особа са инвалидитетом прописује право деце са инвалидитетом на образовање и од држава захтева да пруже подршку (разумно прилагођавање и личну помоћ) како би се обезбедило пуно учешће и укључивање деце са инвалидитетом у редовне школе. Европски суд је приметио да су румунске власти утврдиле да подносилац представке треба да похађа редовне школе, што је у складу са међународним стандардима. Румунија је признала да је по питању усклађивања објеката школских зграда са међународним стандардима било кашњења. Према мишљењу Европског суда, у случају одсуства приступачности, власти имају обавезу разумног прилагођавања од момента подношења таквог захтева. Међутим, ова обавеза не може наметати властима несразмеран или непотребан терет. Европски суд је указао да је важно да подносилац представке никада није био у потпуности лишен образовања, јер је наставио да похађа школу, оцењиван је за свој рад и наставио је да напредује путем школског програма. Како је Европски суд додао, власти су биле упознате са својом обавезом да подносиоцу представке обезбеде приступ образовању. Домаћи судови су поступцима које су покренули подносиоци представке константно указивали на постојање ове обавезе. Када су подносиоци представке указали на одсуство приступачности и разумног прилагођавања у школама, домаћи судови су локалним властима наредили да по том питању предузму конкретне мере. Европски суд је приметио и потешкоће са којима се Румунија сусрела у проналажењу адекватног личног пратиоца подносиоцу представке, али и указао да је неке од ових потешкоћа изазвала подноситељка представке, инсистирајући да лични пратиоци обављају задатке који су неспојиви са њиховим описом посла. Европски суд је закључио да румунске власти нису биле пасивне по питању потреба подносиоца представке, већ су усмеравале ресурсе у школе које је похађао како би се тим потребама одговорило. Указавши да да су домаће власти испуниле своју обавезу разумног прилагођавања „без наметања несразмерног или непотребног терета", те да су испоштовале своје обавезе, суд је навео да у овом случају нису прекршене одредбе конвенције.

Европски суд је у предмету ***Алексић против Словеније*** (*Aleksić v. Slovenia*, представка бр. 57123/10, пресуда од 19. фебруара 2019. године) разматрао да ли је неодобравањем пензије бившем држављанину Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и бившем припаднику Југословенске народне армије, на основу критеријума држављанства, дошло до кршења члана 14. у вези са чланом 1. Протокола 1. Европске конвенције. Подносилац представке је рођен 1944. године и живи у Љубљани. Након распада Савезне Федеративне Републике Југославије, задржао је држављанство Савезне Републике Југославије. Од 1977. године има стално пребивалиште у Словенији. Током 1991. године поднео је захтев за превремену пензију почевши од 30. априла 1992. године. Захтев му је био одобрен. Месец дана пре него што му је захтев одобрен, напустио је Словенију и са Југословенском народном армијом отишао у Краљево. Тврдио је да је то учинио како би испунио услове за остваривање пензије. Два месеца касније вратио се у Словенију, али је поново напустио у јануару 1992. године, како би, према његовим тврдњама, обезбедио документа потребна за остваривање права на пензију. У априлу 1992. године се вратио у Словенију, наводећи да због рата није био у могућности да се врати раније. Пензијски фонд војних осигураника (за оружане снаге СФРЈ) је у јулу 1992. године утврдио да подносилац представке од 1. маја 1992. године има право на превремену пензију у складу са војним правилима СФРЈ. Подносилац представке је међутим указао да из овог фонда никада није примао пензију. У децембру 1992. године, подносилац представке је поднео захтев за словеначко држављанство, сходно Закону о држављанству. Министарство унутрашњих послова је у јулу 1992. године одбило

овај захтев, указујући да подносилац представке није живео у Словенији у периоду од октобра 1991. године до априла 1992. године. Подносилац представке је у новембру 1998. године поднео захтев за остваривање старосне пензије на основу Закона о правима из пензијског и инвалидског осигурања бившег војног особља („Закона из 1998. године"). Завод за пензијско и инвалидско осигурање је у фебруару 1999. године одбио овај захтев указујући да подносилац представке у периоду од јуна 1991. до октобра 1998. године није имао стално пребивалиште у Словенији. У фебруару 2003. године, подносилац представке је натурализацијом стекао словеначко држављанство, сходно измењеном Закону о држављанству (Одељак 19). У мају 2003. године, након што је поднео нови захтев Заводу за пензијско и инвалидско осигурање, подносиоцу представке је у складу са Законом о пензијском и инвалидском осигурању („општим правилима") одобрена старосна пензија почевши од 4. фебруара 2003. године. Жалбу којом је подносилац представке указао да је пензија требало да му буде исплаћена од маја 1992. године, Завод за пензијско и инвалидско осигурање је одбио, сматрајући да подносилац представке има право на старосну пензију од фебруара 2003. године – када је стекао словеначко држављанство, у складу са општим правилима и Законом од 1998. године. Врховни суд је 2009. године одлучивао о овом питању и није уважио захтев подносиоца представке. Суд је наиме утврдио да би подносилац представке, сходно Закону из 1998. године, имао право на ретроактивну исплату пензије само уколико је држављанство стекао на основу Закона о држављанству (Одељак 40). Подносилац представке се у поступку пред Европским судом жалио да му старосна пензија није одобрена за период од маја 1992. до фебруара 2003. године, јер није имао словеначко држављанство, што представља један од услова прописаних Законом из 1998. године. Европски суд је утврдио да Словенија није пружила ваљане аргументе за прављење разлике између пензионисаног војног особља Југословенске народне армије које је стекло држављанство на основу Закона о држављанству (Одељак 40) и оних који су, попут подносиоца представке, држављанство стекли натурализацијом. Европски суд мора утврдити да ли је разлика у поступању, која је у почетку била заснована на држављанству подносиоца представке, а потом и на начину на који је стекао држављанство, оправдана, узимајући у обзир да терет доказивања за такво оправдање лежи на Словенији. Суд је прихватио да се разликом у третману тежило барем једном легитимном циљу, а то је заштита и организација економског и социјалног система земље. Међутим, Европски суд је нашао да Словенија није пружила довољно разлога којим би оправдала различито поступање засновано на држављанству које је стечено према Одељку 40 Закона о држављанству и, као у случају подносиоца представке, на држављанству које је стечено натурализацијом. Како је Европски суд указао, нема разлога за одступањем од закључака које је донео у предмету *Рибаћ против Словеније* (*Ribać v. Slovenia*, представка бр. 57101/10 од 5. децембра 2017. године) и навео да разлика у поступању није имала објективно и разумно оправдање, због чега је дошло до провреде члана 14. у вези са чланом 1. Протокола 1. Европске конвенције.

У предмету ***Ј.Д. и А против Уједињеног Краљевства*** (*J.D. and A v. the United Kingdom*, представке бр. 32949/17 и 34614/17, пресуда од 24. октобра 2019. године), подноситељка представке Ј.Д. је од 1993. године са својом одраслом ћерком која има инвалидитет живела у кући за социјално становање за коју је плаћала закуп. Ћерка подноситељке представке је слепа и корисница је колица. Ј.Д. брине о својој ћерки све време, а њихов дом је посебно дизајниран да удовољи њиховим потребама (на пример, врата су шира од стандардних, купатило је приступачно итд.). Влада је 2012. године усвојила измене Правилника о условима за остваривање права на стамбени додатак код плаћања закупнине, услед којих је стамбени додатак на који је подноситељка представке имала право смањен за 14%, будући да је њена кућа била

већа од оне на коју је имала право (имала је једну спаваћу собу више, односно, три спаваће собе, иако су у кући живеле две особе). Због ових измена, стамбени додатак на који подноситељка представке има право више не покрива трошкове њене кирије. Подноситељка представке је поднела захтев за накнаду трошкова за становање (НТС) којом би се премостила разлика од 14%. Овај захтев подноситељке представке је уважен и накнада јој је исплаћивана до 2017. године. Друга подноситељка представке, А више од 25 година живи са својим сином у кући за социјално становање са три спаваће собе за коју плаћа закуп. Госпођа А је била у краткотрајној вези са човеком који је претходно издржавао дуготрајну затворску казну због покушаја убиства. Након изласка из затвора 2002. године, дошао је у кућу подноситељке представке, напао је и силовао. Подноситељку представке је њен бивши партнер контактирао и 2012. године, због чега ју је полиција упутила на програм заштите жртава породичног насиља. Према овом плану, дом подноситељке представке је адаптиран тако што је поткровље редизајнирано и претворено у посебну собу у коју би се подноситељка представке и њен син склонили, у случају покушаја напада њеног бившег партнера. Подноситељка представке прима стамбени додатак како би плаћала закупнину за своју кућу. Након измена прописа усвојених 2012. године, стамбени додатак на који је подноситељка представке имала право смањен је за 14%, будући да је њена кућа била већа од оне на коју је имала права (имала је једну спаваћу собу више, односно три спаваће собе иако у кући живе две особе). Услед ових измена, стамбени додатак на који подноситељка представке има право више не покрива трошкове њене кирије. И овој подноситељи представке је привремено уважен захтев за накнаду трошкова за становање (НТС). У поступку пред Европским судом, подноситељка представке Ј.Д. је тврдила да је дискриминисана на основу инвалидитета своје ћерке, док је подноситељка представке А тврдила да је, као жртва родно заснованог насиља, дискриминисана на основу пола. Европски суд је указао да у контексту члана 1. Протокола 1. Европске конвенције, државе обично уживају широку слободу процене у питањима која се тичу општих мера економске или социјалне стратегије. Међутим, у контексту члана 14. у вези са чланом 1. Протокола 1. Европске конвенције, иако је поље слободне процене када су у питању опште мере економске или социјалне политике у принципу широко, ове мере ипак морају да буду примењене на начин којим се не крши забрана дискриминације прописана Европском конвенцијом. Дакле, чак и широко поље слободне процене у области економске или социјалне политике не оправдава усвајање прописа или спровођење пракси којим се крши забрана дискриминације. Европски суд је указао да су се наведене измене прописа примењивале на све кориснике, без икаквог прављења разлике с обзиром на њихове карактеристике као што су инвалидитет или пол. Подноситељке представке су третиране на исти начин као и други примаоци стамбеног додатка будући да је до умањења права подноситељки представке дошло по истом основу и на основу истих критеријума као и код осталих корисника. Дакле, у конкретном случају потребно је испитати да ли је дошло до посредне дискриминације подноситељки представке, односно, да ли је пропуст надлежних органа да направе разлику и узму у обзир животне околности подноситељки представке, које су се битно разликовале од околности других прималаца стамбеног додатка. Приликом анализе оправданости поступања Велике Британије према првој подноситељки представке, Европски суд је указао да је накнада трошкова за становање (НТС) имала значајне недостатке укључујући, између осталог, да је додела ових накнада била дискреционе природе и трајање исплате ових накнада је било неизвесно. Прва подноситељка представке је заправо била корисница ове накнаде неколико година по усвајању измена прописа о условима за остваривање права на стамбени додатак код плаћања закупнине. Иако се накнадом трошкова за становање (НТС) није постизао исти ниво сигурности у поређењу са остваривањем права на стамбени додатак код плаћања закупнине (пре умањења овог

додатка), обезбеђивање таквих накнада навело је Европски суд на закључак да су средства која су употребљена ради имплементације оспорене мере била пропорционална легитимном циљу коме се тежило. У складу са наведеним, разлика у поступању када је у питању прва подноситељка представке је била оправдана. Стога, у конкретном случају није било повреде члана 14. у вези са чланом 1. Протокола 1. Европске конвенције. Када је у питању друга подноситељка представке, легитимни циљ који је Велика Британија желела да постигне – подстицање оних са „вишком" спаваћих соба да своје домове напусте и живе у мањим, у супротности је са циљем програма заштите жртава породичног насиља – омогућавање овим особама да у критичним приликама остану на сигурном у својим домовима, уколико се за то буду одлучиле. Имајући у виду та два легитимна, али супротстављена циља, Европски суд је заузео став да утицај поступања према другој подноситељки представке, или другим особама које су укључене у програм заштите жртава породичног насиља, на исти начин као и према било ком другом кориснику права на стамбени додатак код плаћања закупнине, није био пропорционалан, односно није одговарао легитимном циљу оспорене мере. Влада није навела који су то важни разлози који би оправдали давање приоритета циљу оспорене мере у односу на циљ програма заштите жртава породичног насиља, а то је омогућавање овим особама да остану на сигурном у својим домовима. Сходно томе, наметање прописа који се примењују на тако малу групу која лако може да се идентификује није било оправдано. Када је у питању друга подноситељка представке, Европски суд је у закључио да је дошло до повреде члана 14. у вези са чланом 1. Протокола 1. Европске конвенције.

3.5. Пракса Повереника за заштиту равноправности

Током 2019. године Повереник је поступао у 1.479 предмета. Поднето је 711 притужби, а поред поступања по притужбама грађана, Повереник је, у складу с овлашћењима и инструментима за борбу против дискриминације, дао 686 препорука мера за остваривање равноправности, у једном случају предложено је покретање поступка посредовања (мирења), поднета је једна тужба за заштиту од дискриминације, један предлог Уставном суду за оцену уставности, шест кривичних пријава и три захтева за покретање прекршајног поступка. У току 2019. године Уставни суд је по предлогу Повереника за оцену уставности и законитости донео Одлуку у којој је утврдио да члан 28 а Закона о пензијском и инвалидском осигурању није у сагласности са Уставом, те да ова одредба престаје да важи даном објављивање одлуке Уставног суда у Службеном гласнику Републике Србије. Поред тога, поводом предлога за оцену уставности и законитости одредбе члана 136. став 2. Колективног уговора за Јавно предузеће Пошта Србије, Уставни суд је донео одлуку којом се одбија предлог Повереника. Међутим, ова одлука је важна јер је Уставни суд у образложењу одлуке указао да, иако се оспореном одредбом Колективног уговора, заштита представницима репрезентативних синдиката пружа за време мандата и по престанку мандата, док законске одредбе не садрже период те заштите, у суштини нема разлике између обима заштите предвиђене Законом и наведеном одредбом, будући да је у оба случаја у питању заштита од одговорности за предузете активности. Повереник је у 2019. години, поднео Уставном суду предлог за оцену уставности и законитости члана 30. тачке 1. Закона о пензијском и инвалидском осигурању[208]. Наведеном одредбом прописано је да удовац стиче право на породичну пензију ако је до смрти брачног друга навршио 58 година живота. Са друге стране одредбом која је прописана у члану 29. тачка 1. Закона о пензијском и инвалидско осигурању

[208] Службени гласник РС", бр. 34/03, 64/04 - одлука УСРС, 84/04 - др. закон, 85/05, 101/05 - др. закон, 63/06 - одлука УСРС, 5/09, 107/09, 101/10, 93/12, 62/13, 108/13, 75/14, 142/14, 73/18 и 46/19 - одлука УС

утврђено је да удова стиче право на породичну пензију ако је до смрти брачног друга, навршила 53 године живота.

У току 2019. године упућено је и 16 иницијатива за измену прописа, као и 31 мишљење на нацрте закона и других општих аката. Такође, издато је 23 упозорења јавности и 34 саопштења за јавност. У поступку по 70 притужби донета су мишљења, од чега је поводом 52 притужбе донето мишљење којим је утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације и дата препорука мера, у 4 случаја је утврђено да није дошло до повреде одредаба Закона, али су дате препоруке мера за остваривање равноправности, а у 14 случајева није утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације. По препорукама Повереника поступљено је у 35 случајева (87,5%), док у 5 случајева није поступљено (39%), а у 12 случајева рок за поступање по препоруци није још увек истекао. У 24 случаја донето је мишљење којим је утврђена дискриминација групе лица (особа са инвалидитетом, старијих, деце, особа са здравственим потешкоћама, жена, припадника ромске националне мањине и ЛГБТ), док се у осталим случајевима радило о дискриминацији појединаца. Настављен је тренд поступања по препорукама Повереника, што између осталог може водити ка закључку да је дискриминаторно поступање ретко производ намере, иако у случајевима дискриминације намера није правно релевантна. По препорукама мера за остваривање равноправности органима јавне власти и другим лицима, поступљено је у 90%, што укупно са поступањем по препорукама датим у појединачним случајевима у просеку износи 88,9%.

Физичка лица су Поверенику поднела 579 притужби због дискриминације, што чини 81,4% од укупног броја поднетих притужби. Мушкарци су се обраћали Поверенику чешће него жене, па су поднели 51,1% од свих притужби које су поднела физичка лица, а жене 48,9%. Током 2019. године, организације цивилног друштва су поднеле 110 притужби (15,5% од укупног броја). У току 2019. године Повереник је примио већи број грађана у пријемној канцеларији, а повећан је и број грађана који су тражили информације путем телефона или електронском поштом. Разлози за то су, пре свега, потребе грађана који траже заштиту од различитих повреда права, њихова већа информисаност, делом и веће препознавање дискриминације, проблеми у примени бројних закона као и активности које предузима Повереник на повећању видљивости.

Повереник је ове године спровео низ обука и предавања из области препознавања и реаговања на дискриминацију, као и примене антидискриминационих прописа, којима су обухваћени полицијски службеници, представници локалних самоуправа, послодаваца, организација цивилног друштва, саветници Националне службе за запошљавање, радници у туризму, пружаоци услуга социјалне заштите на локалном нивоу, а одржан је и семинар о заштити људских и мањинских права и локалном планирању у вези са инклузијом Рома. У сарадњи са Националном академијом за јавну управу континуирано се одржавају обуке о заштити од дискриминације за државне службенике, а одржан је и семинар намењен женама на средњем и вишем управљачком нивоу. Такође, Повереник је учествовао на саветовању судија апелационих судова, одељења судске праксе, на тему решавања спорних питања у циљу усаглашавања судске праксе у предметима из области дискриминације, одржан је семинар за полазнике девете генерације почетне обуке Правосудне академије, као и два саветовања за адвокате.

Повереник је присуствовао бројним домаћим и међународним конференцијама и округлим столовима намењеним унапређењу људских права и положају осетљивих друштвених група, као

и на трибинама, радним састанцима и радионицама посвећеним сагледавању стања и унапређењу положаја појединих друштвених група, попут оснаживања жена, унапређења положаја младих, националних мањина, особа са инвалидитетом, старијих суграђана и др, као и размени искустава и примера добре праксе са представницима локалних самоуправа, других органа јавне власти, синдикалним организацијама, послодавцима и организацијама цивилног друштва. Током 2019. године, одржани су састанци и са представницима појединих компанија које су се обратиле Поверенику ради помоћи у вези са доношењем Кодекса равноправности.

Повереник је, у складу са законским овлашћењима, крајем 2019. године, поднео Народној скупштини *Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања*, имајући у виду да се од оснивања институције област рада и запошљавања налази се у врху по броју поднетих притужби. Такође, као и претходних година Повереник је наставио праксу спровођења различитих истраживања са циљем пружања свеобухватног увида у стање остваривања и заштите равноправности, те су ове године спроведена истраживања: *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији* и *Дискриминација на тржишту рада*. Повереник је такође, током 2019. године, јединицама локалне самоуправе упутио *Упитник о партиципацији младих у јединицама локалне самоуправе*, са циљем утврђивања степена њихове укључености у процесе доношења одлука, на основу кога је извршена анализа.

Највише притужби ове године поднето је због дискриминације на основу *инвалидитета,* 118 притужби, што представља 16,2% од укупног броја основа наведених у притужбама. Инвалидитет као основ дискриминације се већ годинама налази у самом врху по броју поднетих притужби. Највећи број притужби по овом основу поднет је 2018. године (265). Један од разлога повећања броја притужби у 2018. години је чињеница да је организација цивилног друштва истраживала приступачност објеката који су на претходним изборима били одређевани за бирачка места, што је резултирало великим бројем поднетих притужби. Ова чињеница је утицала да је прошле године област пружање услуга и коришћење објеката и површина по укупном броју притужби била на првом месту, док је ове године на четвртом. Такође ова чињеница објашњава и мањи број притужби организација цивилног друштва. У току 2019. године није спроведен сличан пројекат који би резултирао притужбама, што не значи да су проблеми приступачности решени, али се континуирано ради на њиховом решавању.

Највећи број притужби због дискриминације на основу инвалидитета у 2019. години поднето је због дискриминације у поступцима пред органима јавне власти што представља 21,9% притужби поднетих у овој области. Затим, према броју притужби у којима је инвалидитет наведен као основ дискриминације следи област социјалне заштите, област пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина, област рада и запошљавања, образовања и стручног оспособљавања, здравствене заштите, културе, уметности, спорта, област становања и др. Такође, притужбе су претежно подносила физичка лица у односу на организације цивилног друштва имајући у виду претходно наведене разлоге.

Један број притужби поднет је, као и претходних година због неприступачности објеката у јавној употреби. Због постојања физичких баријера које онемогућавају самосталан приступ објекту, особе са инвалидитетом се сусрећу и са проблемима код остваривања различитих права и услуга. Такође и даље је забрињавајуће присуство медицинског приступа инвалидитету који у

пракси још увек није напуштен. Није ретка ни пракса покретања поступка за потпуно лишење пословне способности лица или продужења вршења родитељског права, на шта Повереник континуирано указује. У области социјалне заштите један број притужби су поднели родитељи деце са инвалидитетом и сметњама у развоју указујући на примену одредби Закона о финансијској подршци породици са децом. И поред предлога за оцену уставности и законитости овог закона и више иницијатива које је Повереник поднео у претходној години, овај закон још увек није измењен. Проблеме са којима се сусрећу деца са инвалидитетом у области образовања, нарочито у погледу њихове инклузије и обезбеђивања одговарајуће подршке и даље су присутни, због чега је Поверенику и ове године поднет један број притужби (деци са инвалидитетом није обезбеђен превоз или услуга личног пратиоца и сл).

У току 2019. године, Повереник је упутио укупно 192 препоруке мера за остваривање равноправности органима јавне власти и другим лицима на основу инвалидитета као личног својства. Након спроведене анализе, Повереник је упутио 119 препорука мера за остваривање равноправности јединицама локалне самоуправе којима је препоручио предузимање мера и активности којима ће се обезбедити успостављање и пружање услуге личног пратиоца деци којој је ова услуга неопходна. Поред тога упућена је и препорука мера Републичком фонду за здравствено осигурање да на адекватнији начин уреди остваривање права на слушно помагало као, као и препорука мера Министарству просвете, науке и технолошког развоја поводом обезбеђивања прилагођених уџбеника.

Имајући у виду да је 2020. година, изборна година, а полазећи од проблема са којима се особе са инвалидитетом сусрећу Повереник је упутио препоруку мера Републичкој изборној комисији да предузме све неопходне мере и активности из своје надлежности у циљу обезбеђивања приступачности објеката који буду одређивани за бирачка места, као и приступачности бирачког процеса.

Поред поступања по притужбама грађана, Повереник је у току 2019. године дао и више мишљења на нацрте закона и других аката у којима је указао на потребу усаглашавања појединих одредаба са антидискриминационим прописима у погледу остваривања права и унапређења положаја особа са инвалидитетом.

У току 2019. године Повереник је упутио и више иницијатива за измену прописа, као на пример Иницијативу за подношење амандмана на члан 65. тачка 7. Предлога закона о здравственој заштити у погледу измена и прецизирања наведеног члана, како би се предупредила дискриминација деце, старих, особа нарушеног здравља и особа са физичким и менталним инвалидтетом. Иницијатива за измену Правилника о утврђивању права на упис лица са инвалидитетом упућена је Сенату универзитета у Београду. Такође, поднета је и једна кривична пријава због дискриминације на основу инвалидитета, конкретно говора мржње против лица које је на фејсбук друштвеној мрежи објавило недопустиве коментаре.

На другом месту по бројности притужби је *пол* и са 96 притужби чини удео од 13,2% од укупног броја притужби по свим основима дискриминације. Поверенику су се, као и претходне године, притужбама по овом основу обратило више жена (54) него мушкараца (29). Иако жене и даље у већем броју подносе притужбе због дискриминације на основу пола, приметно је да и све више мушкараца то чини. Примера ради, анализирајући притужбе, уочено је да су сви

подносиоци притужби због дискриминације на основу пола у области здравствене заштите били мушкарци.

Према областима у којима је пол наведен као лично својство, и у 2019. години као и претходних година највећи број притужби односи се на област рада и запошљавања, што по учесталости основа у овој области представља 20,3%. Више од две трећине притужби у овој области поднеле су жене (32), затим следе мушкарци (5), организације (3) и правна лица (1). Жене су се и у 2019. години највише обраћале због погоршања њиховог положаја на раду током трудноће и након повратка са породиљског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, што је био одлучујући разлог за покретања стратешке парнице. Такође, Повереницу је током, а нарочито крајем 2019. године, поднет и већи број притужби које су се односиле на дискриминаторне конкурсе и огласе за посао.

Након области рада и запошљавања, следе притужбе у области која се односи на поступање органа јавне власти (са уделом од 11,6% од укупног броја притужби у овој области). Приметан је незнатан пад броја притужби у овој области по основу пола као личног својства у односу на претходну годину, с тим што су за разлику од раније, ове године, већину поднели мушкарци углавном због незадовољства поступањем центара за социјални рад приликом давања мишљења на захтев судова у поступцима за развод брака и поверавање детета. Затим, следи област јавна сфера/општа јавност, област образовања и стручног усавршавања, област пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката, док је у другим областима поднет мали број притужби.

Проблем у 2019. години, као и у претходним годинама, биле су дискриминаторне, понижавајуће и увредљиве изјаве према женама, нарочито политичаркама у јавном говору, на друштвеним мрежама и у медијима. Овим поводом Повереник је издао више упозорења. Поред тога притужбе су се односиле и на рекламне садржаје којима се подражавају обрасци понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова. Повереник је упутио препоруку мера за остваривање равноправности маркетиншким агенцијама да, поштујући професионалне стандарде и прописе о забрани дискриминације, своју креативност изразе кроз промоцију различитости и афирмативно медијско представљање жена. Поред тога упућена је и препорука мера за остваривање равноправности поводом измене текста позива и најаве програма семинара који се односи на управљање женским тимовима у радном окружењу, тако да се позивом и најавом програма не подстичу идеје подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова.

У току 2019. године Повереник је дао и више мишљења на нацрте аката, међу којима је и мишљење на Нацрт закона о родној равноправности. Поред тога у 2019. години упућено је и више иницијатива, од којих посебно издвајамо Иницијативу за измену односно стављање ван снаге Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору који далеко више погађа жене имајући у виду да у јавном сектору, посебно у јавним службама, ради неупоредиво више жена него мушкараца. Такође, у циљу предузимања активности на унапређењу родне равноправности, Повереник је у току 2019. године Граду Београду упутио Иницијативу за одређивање назива и обележавање улица, тргова и зграда и предложио Комисији за споменике и називе тргова и улица Скупштине Града Београда да приликом предлагања назива улица, тргова и других делова насељених места на подручију градских општина предложи називе по знаменитим женама које су допринеле изградњи и развоју нашег друштва. Међутим, после

упућене иницијативе ниједна улица, трг и други делови насељених места на територији града нису добили назив по некој знаменитој жени.

Како би се предупредило рестриктивно тумачење појединих одредаба Правилника о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања да изврши измене Правилника о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити и на недвосмислен начин пропише да одсуство са рада због коришћења трудничког, породиљског одсуства, одсуства са рада ради неге детета, посебне неге детета или дужег боловања у периоду важења лиценце, не представља сметњу у погледу важења лиценце, испуњености услова за њено обнављање, односно продужење рока важења лиценце за онај временски период у којем су стручне раднице и стручни радници у социјалној заштити одсуствовали са рада.

У извештајном периоду Повереник је Уставном суду поднео Предлог за оцену уставности одредбе Закона о пензијском и инвалидском осигурању чијом се непосредном применом врши дискриминација удоваца у поступку остваривања права на породичну пензију на основу пола.
Поред тога у 2019. години покренута је и једна стратешка парница, односно парница за заштиту од дискриминације у области рада, а на основу пола, породичног статуса и позивања на одговорност - виктимизације као посебног облика дискриминације. Поднете су и две кривичне пријаве, и то једна због недозвољених полних радњи и једна због насиља на спортској приредби. Током 2019. године поднета су и три захтева за покретање прекршајног поступка, од чега се два захтева односе на прекршаје у области рада, и то због дискриминације на основу пола и породичног статуса.

На трећем месту по бројности притужби је *здравствено стање.* Према пракси Повереника, здравствено стање, као основ дискриминације је у протекле четири године један од пет најчешћих основа који су грађани и грађанке наводили у притужбама. Тако је у 2019. години поднето 86 притужби по овом основу, што представља раст броја притужби у односу на претходну годину. Када су у питању притужбе поднете на основу задравственог стања, приметно је, да су као и претходних година притужбе поднете и због вишеструке дискриминације на основу здравственог стања у комбинацији са још неким другим основима дискриминације (примера ради: инвалидитетом, генетским особеностима, старосним добом и сл.). Што се тиче области највећи број притужби поднет је у области рада и запошљавања, затим следи област која се односи на поступке пред органима јавне власти, здравствене заштите, образовања и стручног оспособљавања, пружања услуга и/или коришћењу јавних површина и објеката, социјалне заштите и др. Такође, пракса Повереника показује да су као и прошле године физичка лица (68) поднела највећи број притужби, и то 33 мушкараца и 35 жена, док су организације које се баве заштитом људских права поднеле седам притужби, а једну притужбу је поднела група лица.

У току 2019. године у неколико наврата је разлог обраћања грађана и грађанки био тај, да здравствне установе ХИВ статус уписују неадекватно, црвеном бојом или повећаним словима, ван рубрика у медицинској документацији. С тим у вези Повереник је упутио препоруке мера за остваривање равноправности здравственим установама (230) да предузму мере овим поводом. Од 23 задравствене установе Повереника није примио обавештење о поступању по препоруци.

Поред ове препоруке мера Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности Специјалној болници за рехабилитацију „Русанда“ а поводом унапређења положаја особа које живе са ХИВ-ом у поступку рехабилитације.

У току 2019. године Повереник је упутио и више иницијатива од којих посебно издвајамо иницијативу упућену Републичком фонду за здравствено осигурање за измену Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања, у циљу унапређења положаја слепих и слабовидих, Иницијативу упућену Министарству здравља за измену Уредбе о плану мрежа здравствених установа, а поводом унапређења положаја особа које се лече дијализом и Иницијативу за измену Правилника о условима и начину поступања са посмртним остацима умрлог лица која је такође упућена Министарству здравља, а која се односи на поступање са посмртним остацима особа које су боловале или преминуле од ХИВ-а. Анализом досадашње праксе Повереника и поступања по препорукама мера уочено је да је Републички фонд за здравствено осигурање показивао велику предузимљивост у поступању по препорукама, што је важно, имајући у виду да су средства Фонда ограничена и да није лако поставити приоритете, када је у питању здравствена заштита свих грађана Републике Србије.

Такође током године притужбе су се односиле и на положај особа које болују од ретких болести, затим од хепатитиса Ц, као и других болести које захтевају лечење адекватним лековима, односно лековима новије генерације. Такође се и даље један број притужби односио и на положај деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом. Стратешка парница која је покренута у току 2017. године, а која се односила на дискриминацију по основу здравственог стања, у области ради и запошљавања, још увек није окончана.

На четвртом месту по бројности притужби је *старосно доба*, које је у 2019. години наведено у 72 притужбе, што према учесталости овог основа чини 9,9%. Број притужби које су Поверенику упућене због дискриминације по овом основу је мањи од броја поднетих притужби у 2018. години. На повећање броја притужби у претходној години утицао је велики број притужби поднетих због примене одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом, када је у области социјалне и породичне заштите поднето 109 притужби у којима је овај основ дискриминације био наведен као лично својство.

У 2019. години највећи број притужби (43%) односио се на дискриминацију особа старијих од 65 година, 18% притужби је поднето због дискриминације млађих од 18 година, а 39% притужби поднето је због дискриминације особа старости између 18 и 65 година. Највећи број притужби по овом основу поднето је у области рада и запошљавања, затим следе области поступања органа јавне власти, пружања услуга и/или коришћења јавних површина, здравствене заштите, образовања и стручног усавршавања и др.

На основу анализе поднетих притужби може се констатовати да се старосно доба, као основ дискриминације, често појављује у комбинацији са још неким личним својством – инвалидитет, здравствено стање и др. Ово је нарочито случај код дискриминације старијих особа са инвалидитетом у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина.

Притужбе поднете у области рада и запошљавања су повезане са остваривањем појединих права из радног односа. Најчешће су подносиоци притужби наводили да су због година живота онемогућени да се усавршавају, да напредују или су премештани на нижа радна места. Није редак случај ни да због година живота не успевају да се запосле, иако имају велико радно искуство. Поред тога и млади тешко налазе прво запослење. Старији суграђани се и даље обраћају углавном лично, док су ретке притужбе организација цивилног друштва у њихово име. У притужбама се углавном као проблем истиче да велику сметњу за равноправно укључивање у све друштвене токове особа старијих од 65 година и особа које се отежано крећу, као и особа са инвалидитетом, представља неприступачност јавних објеката и површина, али и услуга.

Поред поступања по притужбама грађана, Повереник је у току 2019. године дао и више мишљења на нацрте закона и других аката у којима је указао на потребу усаглашавања појединих одредаба са антидискриминационим прописима у погледу овог основа дискриминације. У току 2019. године упућено је и више препорука мера за остваривање равноправности. Тако је примера ради упућено 169 препорука мера центрима за социјални рад. Повод за ове препоруке је био повећање броја покренутих поступака за лишење пословне способности. Наиме, према расположивим сазнањима до којих је Повереник дошао поступајући по притужбама, одлукама појединих центара за социјални рад није претходила адекватна процена снага и потреба старијих корисника. Застарела је пракса да се олако покрећу поступци лишења пословне способности и постављају привремени старатељи, без узимања у обзир последица које оваква пракса носи по конкретна лица. Поред тога, приметно је да се неретко старији корисници у потпуности искључују из поступка који се односе на остваривање и заштиту њихових права. Као што смо навели у претходном делу извештаја велики број препорука мера за остваривање равноправности упућен је и због приступачности јавних објеката и површина. Као што смо већ навели неприступачност објеката доводи неретко и до потпуне немогућности остваривања одређених услуга, што додатно отежава живот поред осталих и старијим суграђанима који се отежано крећу.

У току 2019. године Повереник је упутио и више иницијатива за измену прописа. Тако на пример упућена је Иницијатива за стављање ван снаге Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору. Повереник је у иницијативи, између осталог указао да је нарушена структура запослених у јавном сектору, као и да постоји озбиљан мањак запослених у кључним областима, као што су социјална, здравствена заштита и сл. Закон о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору има и неповољне ефекте на запошљавање младих, што може утицати на миграције и одлив младих кадрова из земље.

Поред тога у 2019. години упућена је и Иницијатива за допуну Закона о трговини у вези рада недељом, Иницијатива за подношење амандмана на члан 65. тачка 7. Предлога закона о здравственом осигурању и др.

Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама је пети основ према учесталости у 2019. години. По овом основу поднето је 72 притужбе (9.9%), што представља повећање броја притужби по овом основу. Већину притужби по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама поднеле су организације (51), док су 21 притужбу поднела физичка лица, од чега осам жена и 13 мушкараца. У погледу области дискриминације, чак 55 притужби по овом основу односи се на дискриминацију у области рада и запошљавања. Тако је, Поверенику у 2019. години, синдикална организација у здравству поднела 41 притужбу, у име и

сагласност својих чланова, против послодавца-здравствене установе. Притужбе су поднете зато што је послодавац појединачним решењима ставио ван снаге решења којима је запосленима одобрено плаћено одсуство са рада, ради обављања функције у синдикату и накнада плате за одобрене часове плаћеног одсуства, јер нису чланови репрезентативног синдиката. У притужбама је наведено да је поводом спорних одредаба Посебног колективног уговора, који је основ доношења ових решења, поднета иницијатива за оцену уставности и законитости, као и да је покренут судски поступак за заштиту од дискриминације пред Вишим судом. Имајући у виду да је поводом исте ствари у току поступак пред судом, Повереник у складу са законом, није могао да настави поступак по овим притужбама. Међутим, имајући у виду раније донете одлуке Уставног суда у сличним правним стварима, Повереник се обратио директору здравствене установе и Министарству здравља о чему ће бити више речи у даљем тексту овог извештаја.

После области рада и запошљавања, следе области које се односе на поступање органа јавне власти, област деловање/активности у синдикатима, политичким странкама и другим организацијама.

Анализом праксе Повереника је уочено да, када се ради о дискриминацији по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама у области рада и запошљавања, приликом извођења доказа у појединим поступцима по притужбама, поједини подносиоци притужби или сведоци истичу проблем страначког запошљавања, односно давања предности у поступку запошљавања члановима владајућих политичких странака, наводећи да осећају страх од последица пријављивања, због чега или не подносе притужбе или одустају од даљег вођења поступка, односно предложени сведоци одбију да дају исказ.

Поверенику су се у току 2019. године, као и претходне године обраћали синдикати указујући на недовољан број запослених, даље слабљење капацитета установа, као и немогућности унапређења њиховог рада, првенствено због примене Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору. У дописима синдиката истицано је да је број запослених испод сваког минимума, да је оваква ситуација у дужем временском периоду довела до оптерећења и „сагоревања“ запослених, те да је систем здравствене и социјалне заштите додатно угрожен због повећања броја корисника из године у годину, као и да овај закон посебно негативно погађа одређене друштвене групе, као што су жене и млади. Такође у појединим случајевима, синдикални представници су се обраћали Поверенику у циљу добијања информација о начину и поступку подношења притужби. Повереник је у 2019. години одржао и састанке са представницима синдиката. Поред тога у 2019. години Повереник се након што је примио допис Новог синдиката социјалне заштите Србије обратио Одбору за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва Народне скупштине, као и Влади која је предлагач Закона о буџету Републике Србије за 2020, са предлогом да размотре иницијативу овог синдиката, а у циљу одржања постојећег нивоа права утврђених законом, обима и квалитета услуга социјалне заштите, као остваривања права запослених у социјалној заштити који се односе на безбедне и здраве услове за рад. У току 2019. године Уставни суд је донео одлуку по предлогу за оцену уставности и законитости Посебног колективног уговора, који је Повереник поднео 2017. године, о чему ће бити више речи у делу извештаја под називом *Предлози за оцену уставности*.

Поред наведених основа дискриминације, Закон о забрани дискриминације препознаје и друга лична својства, као што су верска или политичка убеђења, родни идентитет, рођење,

осуђиваност, изглед, језик, држављанство, генетске особености, преци, раса, боја коже и друга стварна, односно претпостављена лична својства.

Шести основ по броју поднетих притужби су притужбе на основу личних својстава која нису експлицитно наведена у Закону о забрани дискриминације, као што је пребивалиште, статус азиланта, избеглице, расељеног лица или мигранта, о чему ће бити више речи након појединачних основа дискриминације.

Следећи основ је *брачни о породичми статус.* У току 2019. године Поверенику је поднето више притужби по овом основу у односу на претходну годину. Наиме, Повереник је примио 58 притужби по овом основу дискриминације, што чини 7,9% у односу на укупан број основа. Као и претходне године највећи број притужби поднела су физичка лица (56), од чега је приметно да су жене (44) поднеле већи број притужби од мушкараца (12). Ове године највећи број притужби по овом основу поднет је у области рада и запошљавања, при чему су скоро све притужбе у овој области поднела физичка лица и то жене, сем у једном случају. Ова чињеница указује на и даље тежи положај жена на тржишту рада, нарочито по повратку са трудничког, породиљског одсуства и одсуства са рада ради неге детета. Затим следе области социјалне заштите, поступак пред органима јавне власти, образовања и стручног усавршавања, становања, док је у другим областима поднет незнатан број притужби.

У току 2019. године Повереник је дао и више мишљења на нацрте прописа, о чему ће бити више речи у даљем тексту овог извештаја. Такође, у току 2019. године Повереник је упутио и препоруке мера за остваривање равноправности, од којих овде посебно издвајамо препоруку упућену Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у вези са обнављањем лиценци стручним радницама које су користиле трудничко, породиљско или одсуство са рада ради неге детета. О овој препоруци је већ било више речи у претходном делу овог извештаја који се односио на дискриминацију по основу пола. Поред тога, Повереник је у 2019. години упутио и препоруку мера Министарству просвете, науке и технолошког развоја у циљу измене Одлуке о финансирању набавке уџбеника средствима буџета Републике Србије, а поводом набавке уџбеника како за ученике из социјално/материјално угрожених породица (примаоце новчане социјалне помоћи), ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом који основно школско образовање и васпитање стичу по индивидуалном образовном плану и ученике који образовно-васпитни рад не остварују по индивидуалном образовном плану, али имају потребу за прилагођавањем, тако и за ученике основних школа који су у породици треће или свако наредно рођено дете, у систему образовања и васпитања, без обзира да ли су њихова браћа и сестре у систему школовања у земљи или ван ње.

У току 2019. године, упућено је и више иницијатива за измену прописа од којих овде издвајамо иницијативу за измене и допуне чл. 28. и 34. Закона о пензијском и инвалидском осигурању у погледу изједначавања брачних и ванбрачних партнера приликом остваривања права на породичну пензију. У току 2019. године овај закон је измењен на начин да је и ванбрачним партнерима омогућено да остваре право на породичну пензију у складу са законом. Пракса Повереника показује да се брачни и породични статус као основ дискриминације ређе појављује у притужбама као једини основ дискриминације, већ најчешће у комбинацији са још неким личним својством нпр. полом. С тим у вези у току 2019. године, као што је већ наведено Повереник је покренуо стратешку парницу у области рада, а на основу пола, породичног статуса и позивања на

одговорност - виктимизације као посебног облика дискриминације. Поред тога поднете су и два захтева за покретање прекршајног поступка који се односе на прекршаје у области рада, и то због дискриминације на основу пола и породичног статуса, о чему је већ било речи.

Дискриминација на основу *националне припадности и етничког порекла* је осми основ по учесталости појављивања у притужбама које су поднете Поверенику, са 50 притужби, што чини 6,8% од укупног броја притужби по различитим основима дискриминације. У поређењу у односу на претходну годину може се утврдити пад броја притужби по овом основу дискриминације. Највећи број притужби као и претходне године поднет је због дискриминације припадника ромске националне мањине (32), што чини 64% свих притужби које су поднете због дискриминације по овом основу. По учесталости и броју поднетих притужби, следе притужбе у којима није наведено о којој је националној мањини реч (5), затим притужбе по основу припадности словачкој националној мањини (2), влашкој (2), бошњачкој (2), албанској (2), црногорској (2) и по једна притужба припадника хрватске, грчке, и бугарске националне мањине.

Што се тиче области друштвених односа, највише притужби по овом основу поднето је у области рада и запошљавања, затим следе области поступања пред органима јавне власти, јавног информисања и медија, пружања услуга или коришћења јавних површина и објеката, јавна сфера/општа јавност и друге области са незнатним бројем притужби.

У току 2019. године приметан је пораст притужби у области поступања пред органима јавне власти, као и у области рада и запошљавања. Када је реч о подносиоцима притужби у којима је као основ наведена национална припадност и етничко порекло, највећи број притужби поднела су физичка лица (34), од тога 26 мушкарац и 8 жена. У односу на претходну годину када је број поднетих притужби био скоро изједначен, 2019. године су мушкарци поднели скоро 3 пута већи број притужби у односу на жене. У 2019. години у 12 случајева притужбе су поднеле организације цивилног друштва, док су у 2 случаја подносиоци притужбе по овом основу били државни органи (примера ради Покрајински секретаријат, инспекторат и сл) што је свакако похвално имајући у виду да овакав тренд раније није постојао или је био изузетно редак.

У 2019. години Повереник је поднео једну кривичну пријаву због кривичног дела изазивања расне, националне и верске мржње и нетрпељивости. Покренут је и један прекршајни поступак због дискриминације ромске националне мањине. Парнични поступак који је покренут у 2017. години због дискриминације ромске националне мањине није окончан до краја 2018. године. У другом поступку, који је покренут 2012. године такође због дискриминације ромске националне мањине, а у којем је пред Вишим судом утврђена дискриминација, пресудом Апелационог суда у 2018. години укинута је пресуда Вишег суда и предмет враћен на поновни поступак. О овим поступцима ће бити више речи у делу извештаја под називом *Судски поступци*.

Из различитих обраћања Поверенику може се закључити да су и даље присутни проблеми и неадекватни услови живота у неформалним ромским насељима. С тим у вези представници Повереника обишли су ромске породице које живе у контејнерском смештају у Макишу, након сазнања о намери Секретаријата за социјалну заштиту да из насеља принудно исели ромске породице који не поседују уговоре о коришћењу стамбених јединица. Том приликом је истакнуто да процес њиховог збрињавања и интеграције мора бити спроведен у сарадњи и уз активно учешће становника, поштујући њихове потребе и право на учешће у доношењу одлука,

укључујући пресељење и начин друштвене интеграције, сагласно међународним стандардима и смерницама за расељавање грађана из неформалних насеља, посебно имајући у виду да се тамо налазе самохране мајке, деца, труднице и једна особа са здравственим тегобама. Такође, током године више пута је упозоравана јавност због појединачних случајева исписаних графита и слања порука које нису у складу са Законом о забрани дискриминације.

У току 2019. године приметан је пада броја притужби по основу сексуалне оријентације као личног својства. У току године поднето је 18 притужби по овом основу што представља 2,5% од укупног броја поднетих притужби. Укупан број притужби по овом основу у 2019. години знатно је смањен у односу на 2018. годину, у којој је било поднето 42 притужбе. У 2019. години као и претходних година, највећи број притужби поднеле су организације цивилног друштва (11), док је 7 притужби поднето од стране физичких лица, и то три притужбе су поднели мушкарци а четири притужбе жене. За разлику од 2018. године када је највећи број притужби био поднет у области јавног информисања и медија, ове године је највећи број притужби поднет у области јавне сфере/опште јавности, затим следи област која се односи на поступак пред органима јавне власти, јавно информисање и медији, и на крају област рада и запошљавања и област образовања и стручног усавршавања. У односу на 2018. годину, повећан је проценат поступања по препорукама Повереника по овом основу. Поступак по тужби за заштиту дискриминације припадника ЛГБТ популације још увек није окончан. Такође, поводом парнице која је започета у 2017. години по основу пола и сексуалне оријентације, донета је првостепена пресуда којом је усвојен тужбени захтев Повереника у целости, међутим у другостепеном поступку Апелациони суд је преиначио првостепену пресуду и пресудио у корист туженог. Тренутно је у току поступак по ревизији, о чему ће бити више речи у делу овог извештаја под називом *Судски поступци*. Такође током 2019. године поднете су и две кривичне пријаве због дискриминације припадника ЛГБТ популације. Што се тиче притужби које су поднете на основу родног идентитета, у току 2019. године поднето је укупно 12 притужби по овом основу, што представља 1,6% од укупног броја поднетих притужби. У 2019. години највећи број притужби поднела су физичка лица (6), од чега пет мушкараца и једна жена. Организације цивилног друштва поднеле су 5 притужби, док је једну притужбу поднео државни орган. Највише притужби по овом основу поднето је у области образовања и стручног усавршавања и у области која се односи на поступак пред органима јавне власти, затим следи област јавног информисања и медија и област која се односи на јавну сферу/општу јавност и на крају област рада и запошљавања и приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина. Поверенику се у току 2019. године обратила Градска управа Града Београда-Одељење за лична стања грађана, вођење матичних књига и изборна права Нови Београд захтевом за давање мишљења поводом промена имена странке, из разлога промене пола, о чему ће бити више речи у даљем тексту овог извештаја.

Што се тиче праксе Повереника у току 2019. године Поверенику је поднето 65 притужби у којима је као основ дискриминације наведено лично својство које у закону није експлицитно наведено, а у највећем броју случајева се односи на пребивалиште. Број ових притужби значајно је повећан у односу на 2018. годину из разлога што су у 2019. години Поверенику поднете 44 притужбе родитеља у име њихове деце/ученика, против једне средње школе. У притужбама је наведено да је директор школе одбио да упише њихову децу, која су из Осечине, у наредну школску годину, због чега су сматрали да су деца дискриминисана у односу на остале ученике ове школе, на основу пребивалишта. У изјашњењу на притужбу наведено је да у школској 2019/2020 години у школу нису уписани ученици из Осечине због доношења одлуке о гашењу делатности ван

седишта ове школе, као и да је одлуком Владе о изменама Одлуке о мрежи јавних средњих школа, општини Осечина одобрено формирање посебне образовне установе. У току поступка је утврђено да је Влада донела Одлуку о основању Образовно васпитног центра у Осечини, почев од 1.9.2019. године, у којем ће се остваривати програм средњег образовања и васпитања, затим да ученици настављају образовање у посебној образовној установи по истим плановима и програмима који су били у укинутом издвојеном одељењу, као и да права ученика ни на који начин нису нарушена, те да се ни на један начин не нарушава квалитет и континуитет образовања.

У току 2019. године Поверенику су поднете 4 притужбе због дискриминације избеглица, интерно расељених лица, миграната и тражилаца азила. У 2019. години, притужбе су поднела три физичка лица и једно привредно друштво. Две притужбе се односе на мигранте и то једна у области становања, а друга у области рада и запошљавања. Друге две притужбе се односе на избеглице са простора бивше Југославије и поднете су од стране физичких лица и то једна у области становања, а друга у области рада и запошљавања. Уколико се број притужби упореди са бројем притужби које су по овом основу поднете у претходној години може се констатовати да је у односу на претходну годину, када је Поверенику било поднето 12 притужби, забележен пад броја притужби. У свим случајевима поступак је обустављен, с обзиром да није било повреде права, односно да подносиоци притужби нису уредили притужбе у складу са Пословником о раду Повереника.

У току 2019. години поред претходно описаних основа дискриминације поднет и један број притужби по основу имовног стања (33), верских или политичких убеђења (14), рођења (7), осуђиваности (6), изгледа (6), језика (6), држављанства (4), генетских особености (3), предака (2) и расе (2).

Приметно је да иако су сиромашни грађани у истраживањима перципирани као једна од три највише дискриминисане друштвене групе, број притужби по основу имовног стања је и даље мали и скоро све притужбе су поднела физичка лица (30) и то у скоро идентичном броју мушкарци (16) и жене (15), док се у малом односно незнатном броју обраћају организације цивилног друштва у име лица која сматрају да су дискриминисана на основу имовног стања.

Као лично својство на основу кога могу бити дискриминисана нарочито лица која траже запослење се издваја и изглед. Као најчешћи разлози дискриминације по овом основу истицана је дебљина, одређени индекс телесне масе, тетоважа, постојање ожиљка, дужина косе и сл. Није реткост да се приликом запошљавања тражи уз биографију и слика кандидата, или да огласи за посао као услов наводе да је потребно да кандидат испуњава одређене стандарде физичког изгледа. Закон о забрани дискриминације прописује да се неће сматрати дискриминацијом прављење разлике, искључивање или давање првенства због особености одређеног посла код ког лично својство лица представља стварни и одлучујући услов обављања посла, ако је сврха која се тиме жели постићи оправдана, као и предузимање мера заштите према појединим категоријама лица као што су примера ради жене, труднице, породиље, родитељи, малолетници, особе са инвалидитетом и други. Међутим чињеница да одређени изглед може бити стварни и одлучујући услов обављања посла, а да је сврха оправдана, су изузетно ретки, скоро непостојећи у пракси.

Притужбе Поверенику свакако јесу један од показатеља присутности дискриминације и степена поштовања принципа равноправности у друштву, али не и једини, на шта континуирано указујемо у извештајима о раду управо дајући и кратак преглед свих релевантних и доступних истраживања, као и података од значаја за сагледавања стања у области заштите равноправности. Наиме, на стање у погледу заступљености дискриминације у друштву утичу и други фактори, међу којима су друштвени и културни контекст у којем живимо, однос друштва према дискриминацији, грађанска свест о неопходности и значају поштовања прописа, спремност да пријаве њихово кршење, степен толеранције према различитостима, поверење у рад институција, познавање основа и облика дискриминације, као и активности цивилног друштва у заштити људских права и др.

У погледу области друштвених односа у којима се најчешће подносе притужбе, на првом месту се ове године налази област у поступку запошљавања или на послу са уделом од 32,2%, односно 229 поднете притужбе, док је ова област прошле године била на другом месту. Поступак пред органима јавне власти јесте област која се са 155 поднетих притужби налази на другом месту са уделом од 21,8%, док је 2018. године овај основ био наведен у 168 притужби и имао удео од 17,7% укупног броја поднетих притужби. Затим следи област образовање и стручно оспособљавање са 102 поднете притужбе са уделом од 14,3%, ова област прошле године је била на шестом месту са поднетих 50 притужби. Следећа област у којој грађани најчешће подносе притужбе због дискриминације јесте област приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина са поднетих 53 притужбе (7,5%). Затим следе притужбе у којима је као област наведена социјална заштита (5,8%), здравствена заштита (3,8%), јавна сфера/општа јавност (3,4%), јавно информисање и медији (2,5%), приватни односи (2,4%), док је број притужби појединачно у осталим областима друштвених односа заступљен у мањем проценту.

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је против државних органа, односно органа јавне власти - 43,2%, након тога следе физичка лица – 20,5% и правна лица – 19,3%. Остало чине групе лица, организације, у значајно мањем проценту.

Највећи број притужби примљен је из Београдског региона (36,7%), затим следи Регион Шумадије и Западне Србије (20,1%), Регион Јужне и Источне Србије (14,2%), Регион Војводине (13,2%), Регион Косова и Метохије (0,3%) и непознати регион (15,5%). У 2019. години може се закључити да постоји већа уједначеност региона према броју поднетих притужби, за разлику од претходне године када је преко 50% притужби поднето из Београдског региона. Међутим како је још увек највећи број притужби из Београдског региона то указује на потребу даљег рада на информисаности грађана о постојећим механизмима заштите.

С обзиром да у судском и у другим поступцима доказивање дискриминације стандардним доказним средствима често не даје задовољавајуће резултате, законом је успостављен посебан метод добровољног испитивања дискриминације (ситуационог тестирања), који олакшава доказивање дискриминације. У 2019. години спроведено је више ситуационих тестирања. Сва ситуациона тестирања су се односила на испитивање постојања дискриминације по основу припадности ромској националној мањини. Ова тестирања су спровеле две организације цивилног друштва у различитим временским интервалима. Једно ситуационо тестирање је спроведено у области пружања услуга такси превоза особама ромске националне припадности. Према извештају о спроведеном ситуационим тестирању случајеви дискриминације пружања

услуга такси превоза особама ромске националне припадности су забележени. Друго тестирање је такође спроведено у Нишу, у области запошљавања особа ромске националности код привредних субјеката који обављају трговинску и услужну делатност. Према извештају о спроведеном ситуацином тестирању, у области запошљавања особа ромске националности случајеви дискриминације нису забележени. Треће ситуационо тестирање спроведено је крајем 2019. године у области пружања услуга изнајмљивања простора, а поводом испитивања дискриминације пет изабраних националних мањина (бошњачке, албанске, мађарске, јеврејске и словачке). Том приликом је обављено и тестирање у области запошљавања за шест изабраних националних мањина (бошњачка, албанска, хрватска, ромска, бугарска и румунска). Поверенику до краја 2019. године није достављен извештај поводом овог ситуационог тестирања.

Поред ситуационог тестирања, потребно је поменути и стратешке парнице које Повереник покреће у општем интересу. У току 2019. године, имајући у виду учесталост дискриминације жена у вези са трудноћом и родитељством на тржишту рада, Повереник је покренуо стратешку парницу у области рада и запошљавања, на основу пола, породичног статуса и позивања на одговорност запослене. Тужба је поднета из разлога што је послодавац дискриминисао запослену у току трајања трудноће, породиљског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, на основу пола и породичног статуса, као и због позивања на одговорност, односно виктимизације након обраћања запослене Поверенику, инспекцији и медијима. Парница је у току. Поред тога, Повереник је покренуо и три прекршајна поступка, поднео шест кривичних пријава и један предлог за оцену уставности и законитости, о чему ће више бити речи у делу под називом *Судски поступци*.

3.6 Кључни проблеми у остваривању равноправности и заштити од дискриминације

Народна скупштина Републике Србије је октобра 2019. године на пленарној седници разматрала Редован годишњи извештај Повереника о стању у области заштите равноправности за 2018. годину, где су се посланици упознали са стањем у погледу остваривања равноправности и проблемима грађана, те подржали препоруке Повереника за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности.

За остваривање равноправности неопходно је ефикасно функционисање свих механизама за заштиту од дискриминације, пре свега институције Повереника и судова, али и пуна примена антидискриминаторног правног оквира од стране свих органа јавне власти, вођење централне и јединствене евиденције о случајевима дискриминације у свим областима друштвеног живота, праћење релевантних истраживања, као и праћење међународне и домаће антидискриминационе праксе и политика. Од изузетног значаја је и висок ниво информисаности и свести грађана о забрани дискриминације, али и о значају остваривања принципа равноправности за друштвени и економски развој и побољшање квалитета живота свих грађана. Такође, као не мање важно неопходно је стварање таквог културног обрасца и друштвеног дискурса у коме се дискриминација осуђује, а равноправност поштује и подржава.

Друштво се и даље суочава са изазовима на плану унапређења равноправности иако је евидентан помак у погледу заштите од дискриминације. Ради даљег побољшања стања у овој области Повереник је, између осталог, у овом али и у претходним годишњим извештајима дао препоруку да је неопходно успоставити и операционализовати јединствен, централизован и

стандардизован систем за прикупљање, бележење и анализу релевантних података за праћење појаве дискриминације и начине функционисања система правне заштите од дискриминације. Постојећим антидискриминационим законодавством у Србији постављен је темељ за унапређење равноправности и сузбијање дискриминације, али је тај правни оквир потребно унапређивати и усклађивати. С тим у вези треба нагласити да је Република Србија у процесу приступања Европској унији, у Акционом плану за Поглавље 23 и 24, сагледала потребу за изменама Закона о забрани дискриминације како би се у потпуности извршило усклађивање са правним тековинама Европске уније и међународним стандардима. Изменама, односно допунама Закона о забрани дискриминације, потребно је извршити и успостављање система за праћење појаве дискриминације и начине функционисања система правне заштите од дискриминације. Закон о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације није усвојен у току 2019. године, иако је ова активност била предвиђена како у Акционом плану, тако и Планом рада Владе.

У *Извештају за 2019. годину*[209] је између осталог наведено да је законодавни и институционални оквир за заштиту људских права углавном успостављен, али да треба отклонити недостатке који су већ идентификовани у извештају из 2018. године, нарочито оне који се односе на: јачање институција за људска права и гарантовање њихове независности, укључујући доделу неопходних финансијских средстава и људских ресурса, као и поштовање њихових препорука; појачање мера за заштиту права лица која се суочавају са дискриминацијом, попут припадника ЛГБТИ популације, особа са инвалидитетом, особа које живе са ХИВ/АИДС-ом и других рањивих појединаца; усвајање нове стратегије за борбу против дискриминације.

Поред Повереника као централног државног органа надлежног за сузбијање дискриминације, изузетно важну улогу имају судови. Повереник је у току 2019. године покренуо једну парницу за заштиту од дискриминације, шест кривичних пријава, два захтева за покретање прекршајног поступка, као и један предлог за оцену уставности и законитости. Повереник је поднео тужбу за заштиту од дискриминације запослене на основу пола, брачног и породичног статуса и позивања на одговорност. Ова парница има стратешки значај из више разлога. Пре свега, у питању је област рада и запошљавања као област друштвених односа која је већ годинама у врху по броју поднетих притужби. Такође, учесталост дискриминације жена по основу пола, брачног и породичног статуса због чињенице да су родиле или намеравају да имају децу, представља важан разлог за покретање ове парнице, како би се послала јасна порука да је неоправдано прављење разлике у овим ситуацијама законом забрањено. Поред тога, ова парница је важна и због позивања на одговорност запослене (притужиље), односно због учињене виктимизације од стране послодавца и стављања запослене у неповољнији положај због пријављивања дискриминације. Потребно је континуирано унапређивати судску праксу у овој области, како би се и појединци охрабрили да заштиту од дискриминације обезбеде и на овај начин. У вези са судском заштитом од дискриминације, поред парничних судова, важно је указати и на значај прекршајних судова. Један број поступака које је Повереник иницирао пред Прекршајним судом, окончан је наступањем апсолутне застарелости за вођење поступка, што умањује ефикасност прекршајноправне заштите од дискриминације. Поштовање законске норме која прописује хитност у поступању и даље представља велики изазов у поступцима за заштиту од дискриминације пред судовима. Зато је неопходно посебно евидентирати предмете у случајевима дискриминације, у циљу њиховог праћења, обједињавања судске праксе и бележења случајева

[209] Радни документ Комисије, *Република Србија Извештај Европске комисије за 2019. годину*, доступно на интернет страници: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-_REVIDIRANO.pdf

дискриминације. Такође велику важност има и кривично правна заштита од дискриминације. Према извештајима и истраживањима, и даље су присутни примери дискриминаторних инцидената и злочина мотивисаних хомофобијом и трансфобијом. У току 2018. године добијен је први случај пред судом због злочина из мржње на основу члана 54а Кривичног законика. Према подацима Републичког јавног тужилаштва[210] од укупно 16 предмета у вези са злочином из мржње током претходне две године донете су две осуђујуће пресуде, а остали предмети су у завршним фазама, што представља помак у односу на раније године и говори о ефектима одржаних обука. Имајући у виду наведено и даље треба спроводити обуке полиције, тужилаца и судија у циљу обезбеђивања пуне примене овог члана и одмеравања казне за кривична дела учињена из мржње. О свим судским поступцима које Повереник води, односно које је покренуо у 2019. години, биће више речи у делу извештаја под називом *Судски поступци*.

Поред измена, односно допуна Закона о забрани дискриминације, како би се унапредио правни оквир за повећање ефикасности заштите од дискриминације и усагласио са прописима Европске уније, потребно је и донети нове или унапредити постојеће прописе који могу бити од утицаја на остваривање равноправности и унапређење положаја појединих група становништва (примера ради потребно је изменити, односно донети поједине прописе попут: Закон о ванпарничном поступку, Породични закон, Закон о социјалној заштити, Закон о финансијској подршци породици са децом, Кривични законик, Закон о спречавању насиља у породици, Закон о заштити лица са менталним сметњама, Закон о родној равноправности и др).

Током 2019. године, као и у претходном периоду, уочено је да се прописана процедура у погледу прибављања мишљења свих надлежних органа и учешћа јавности у поступку утврђивања прописа не спроводи доследно, што касније може довести до усвајања прописа који међусобно нису усклађени или нису усклађени са Уставом. С тим у вези треба водити рачуна о доследном креирању и спровођењу јавних политика, као и јачању правне сигурности и избегавању различитог или двоструког нормирања, што збуњује грађане и потенцијално доводи до неравноправности и непримењивости појединих одредаба. О овоме сведоче и предлози Повереника за оцену уставности и законитости који су ближе представљени у каснијем делу овог извештаја.

Као што се из претходно дате праксе Повереника и дела овог извештаја који се односи на поједине основе дискриминације види, највише притужби током 2019. године поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, као и претходних година, затим на основу пола, здравственог стања, старосног доба и чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, након којих следе други основи дискриминације. У погледу области друштвених односа у којима се најчешће подносе притужбе, на првом месту се ове године налази област рада и запошљавања, затим поступак пред органима јавне власти, област образовања и стручног оспособљавања, социјалне заштите, након којих следе друге области, о чему је такође дата детаљна анализа у одговарајућим деловима овог извештаја.

На основу сагледаног стања, као кључни проблеми за остваривање равноправности у 2019. години, поред општих проблема издвајају се и проблеми који погађају поједине друштвене групе.

[210] Објављено 24. октобра 2019. године; доступно на интернет страници: https://www.pars.rs/sr-yu/aktuelno-2/aktuelno-lat/1424-za-dve-godine-dve-osudjujuce-presude-za-zlocin-iz-mrznje-lat

Имајући у виду да су у претходним годинама грађани најчешће подносили притужбе у области рада и запошљавања, да је током 2019. године ова област била прва по броју поднетих притужби Поверенику, као и да се у истраживањима указује на неједнак третман и проблеме у запошљавању појединих група становништва (нарочито особа са инвалидитетом, старијих, жена, припадника ромске националне мањине и др.), Повереник је крајем 2019. године Народној скупштини упутио *Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања.* Поред тога, Повереник је спровео и два истраживања *Дискриминација на тржишту рада* и *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији*. Основни циљ израде извештаја и спровођења истраживања је пружање свеобухватног увида у стање остваривања и заштите равноправности, а резултати истраживања од значаја су и за доношење одлука заснованих на подацима у креирању и вођењу јавних политика у овим друштвеним областима.

На основу података о случајевима насиља од доношења Закона о спречавању насиља у породици као и према резултатима истраживања, може се закључити да је проблем насиља и даље озбиљан проблем који треба решавати. Иако је овај закон постигао одређене ефекте и унапредио координисано деловање институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, и даље није довољно урађено на јачању система подршке жртвама, као ни на јачању институција које су за ову подршку надлежне.

Потребно је извршити усклађивање прописа са свим релевантним међународним документима, те је имајући у виду далеко мању заступљеност жена у свим областима одлучивања потребно прописати обавезне веће квоте, као и обавезу вођења родно осетљиве статистике у свим областима, нарочито статистике која се односи на насиље са посебним акцентом на угрожене групе, као што су девојчице, старије жене, Ромкиње, жене са инвалидитетом и сл.

Више анализа и истраживања указује на недовољан број запослених у појединим органима и институцијама, као последицу примене Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору. Повереник је у току 2019. године константно указивао на опасност од слабљења капацитета установа социјалне заштите (попут центара за социјални рад, домова за смештај корисника, пружаоца услуга у заједници и сл.) као и других система, попут система здравствене заштите. Посебно је указивано и на немогућност унапређења њиховог рада, неопходност јачања квантитативних и квалитативних капацитета ради омогућавања квалитетног мапирања потреба грађана, благовременог активирања свих облика подршке и помоћи, али и унапређења подршке и помоћи онима који су у ризику од насиља или су претрпели неки вид насиља. Поред тога, потребно је континуирано спроводити обуке за све релевантне актере који су надлежни за превенцију насиља и поступање у случајевима насиља. Такође, недовољни капацитети органа који врше надзор, нарочито Инспектората за рад, додатно утичу на контролу рада и спровођења закона због чега је потребно предузети одговарајуће мере и унапредити квантитативне и квалитативне капацитете и овог органа. Након одржаних обука Повереника са свим инспекторима рада, у току 2019. године примећено је чешће обраћање овог органа Поверенику у циљу заштите грађана и грађанки од дискриминације.

Велики број истраживања указује да је у медијима и јавном простору и даље присутан говор који карактерише говор мржње, сензационализам, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање, нарочито о женама, посебно онима које обављају јавне функције, као и

припадницима ЛГБТ популације. Говор мржње подстиче насиље и дискриминацију, те је потребно посветити посебну пажњу одговорном извештавању. Слобода говора је јасно одвојена од говора мржње и не сме да буде алиби за ширење мржње, на шта Повереник стално указује. У току 2019. године настављен је тренд поступања по препорукама Повереника из датих мишљења, као и препорукама мера за остваривање равноправности упућеним органима јавне власти и другим лицима. Поступање у просеку износи 88,9% док је у току 2018. године износило 88,2%.

Што се тиче кључних проблема који се односе на остваривање равноправности појединих друштвених група, када су у питању особе са инвалидитетом, али и друге групе становништва попут старијих, деце и других лица која се отежано крећу, издваја се проблем приступачности објектима, површинама, услугама и информацијама, као предуслов за остваривање равноправности у свим областима. Немогућност приступа објектима или разумевања различитих садржаја, представља истовремено и немогућност остваривања права и неравноправност. Такође, на јавним сервисима је и даље изузетно мало заступљен програм приступачан особама са инвалидитетом, од чега је програм титловањем и знаковним језиком прилагођен за глуве и наглуве присутан у ограниченом обиму, док аудио дескриптивних садржаја за слепе особе готово да уопште нема.

Поред приступачности, присутни су и изазови у погледу запошљавања и одржања запослења особа са инвалидитетом, разумног прилагођавања радних места и послова, приступа образовању и стручном оспособљавању, броја и обухвата услуга здравствене и социјалне заштите, онемогућавања самосталног одлучивања лишавањем пословне способности и др. Имајући у виду потребу унапређења приступачности изборног процеса, анализирајући праксу земаља у Европи и региону, Повереник је у току 2019. године указао и на потребу равноправног учешћа особа са инвалидитетом у овом процесу, упутивши препоруку мера за остваривање равноправности Републичкој изборној комисији, коју је ова комисија прихватила и предузела мере за њено спровођење. Посебно је указано на потребу обезбеђивања потпуне приступачности свих бирачких места, као и на унапређење приступачности изборног материјала. Особе са инвалидитетом су често изложене и вишеструкој дискриминацији, по основу више личних својстава као што су, поред инвалидитета, здравствено стање, старосно доба, пол и сл. Посебно је тежак положај жена са инвалидитетом којима је остваривање појединих права нарочито отежано, а недовољно пажње се посвећује и репродуктивном здрављу али и праву на родитељство и породицу. Такође потребно је изменити и члан 179. Кривичног законика који се односи на кривично дело обљубе над немоћним лицем како у погледу дискриминаторне терминологије, тако и у погледу квалификације дела. Наиме, Повереник је 2016. године поднео иницијативу за измену овог члана у погледу висине запрећене казне и њеног усаглашавања са чланом 178. Кривичног законика, као и у погледу разматрања квалификације дела. С тим у вези Кривични законик је измењен у погледу висине казне, али није измењен у погледу неодговарајуће терминологије и квалификовања овог дела као тежег облика кривичног дела силовања.

Деца са инвалидитетом се и даље сусрећу са проблемима који су нарочито везани за област образовања, где приступачност школа и других васпитних и образовних установа није на задовољавајућем нивоу, изложена су предрасудама у погледу капацитета којима располажу и проблемима код прихватања од стране заједнице. Потребно је сагледати и ефекте примене Закона о дуалном образовању, посебно његову примену у односу на осетљиве групе деце, као што су деца са инвалидитетом, и њихово пуно оспособљавање за будуће радно ангажовање у

складу са потребама на тржишту рада. Такође, како је унапређење услуга у заједници једна од кључних претпоставки укључивања у све друштвене токове, Повереник је свим локалним самоуправама које немају организовану подршку деци са инвалидитетом и тешкоћама у развоју, упутио препоруку мера за остваривање равноправности у циљу обезбеђивања услуге личног пратиоца, односно обезбеђивања ове услуге у одговарајућем обиму.

И током 2019. године, као и претходне године, Закон о финансијској подршци породици са децом, првенствено у погледу породица са децом са инвалидитетом, није остварио потребне ефекте, већ је напротив утицао на смањивање обима достигнутих права. Повереник је у току 2018. године упутио више иницијатива, као и предлога за оцену уставности овог закона. Међутим, овај закон још увек није измењен, нити је Уставни суд донео одлуку.

Такође, прописи којима се регулише лишење пословне способности представљају ограничавање људских права, због чега је важеће прописе потребно ускладити са чланом 12. Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Према истраживањима особе са инвалидитетом припадају групи лица која је у већем ризику од насиља, те је посебну пажњу потребно посветити њиховој заштити. Такође, потребно је обезбедити доступан и ефикасан систем пријављивања хитним службама као што су хитна помоћ, полиција и ватрогасна служба, службе подршке, СОС телефони и сл. Институционализација особа са инвалидитетом доводи до њихове стигматизације и друшвене маргинализације и представља повреду права на самосталан живот у заједници, а потребно је појачати и контролу и надзор над радом установа. Стратегија деинституционализације још увек није донета, као ни стратегије развоја социјалне заштите и др.

Током 2019. године су се наставили трендови из претходних година, па подаци из различитих извештаја и истраживања указују да су жене у Републици Србији и даље у неповољнијем положају у односу на мушкарце у свим областима друштвеног живота, а посебно је изражена дискриминација жена на тржишту рада, у учешћу у одлучивању, у економској сфери и образовању, као и родно засновано насиље према женама.

Пол је као основ дискриминације ове, као и претходне године, у врху основа дискриминације. Да су жене међу најугроженијим групама потврђују и резултати истраживања *Однос грађана и грађанки према дискриминацији* из 2019. године. Наиме, према ставовима испитаника, жене су друга најугроженија група (после Рома), а чак 42% грађана сматра да су жене највише изложене дискриминацији, према њиховој слободној асоцијацији.

У *Посебном извештају Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања* је, између осталог, наведено да је Поверенику у десетогодишњем периоду од оснивања институције до објављивања тог извештаја, највише притужби поднето у области рада и запошљавања – трећина од укупног броја свих поднетих притужби, и то на основу скоро свих личних својстава која су наведена у Закону о забрани дискриминације, а највише притужби поднето је због дискриминације по основу пола и то у претежном броју случајева због дискриминације жена на тржишту рада, након чега у приближно сличном броју случајева следи брачни и породични статус као лично својство. Пракса Повереника показује и да се као основ дискриминације, ова два лична својства често појављују у комбинацији. Наиме, најчешћи су случајеви када је жена распоређена на ниже радно место, или јој је раскинут радни однос по повратку са трудничког, породиљског или одсуства са рада ради неге детета.

Комитет CEDAW *је у својим Закључним запажањима у вези са Четвртим периодичном извештајем Републике Србије*[211] из 2019. године, указао на постигнути напредак и похвалио напоре државе да осигура једнакост жена и мушкараца на тржишту рада и мере активног запошљавања које се предузимају у односу на Ромкиње и жене са инвалидитетом. Међутим, Комитет је исказао и забринутог због разлика у платама међу половима и вертикалне и хоризонталне професионалне сегрегације на тржишту рада; ниже стопе запослености жена у односу на мушкарце и високе стопе незапослености посебно Ромкиња, жена са инвалидитетом и жена у руралним подручјима, те више стопе незапослености међу младим женама него међу младићима; недостатка могућности за усклађивање пословних и породичних обавеза, као и због недостатка мера за решавање сексуалног узнемиравања при запошљавању, укључујући и несразмерно низак број осуда за сексуално узнемиравање.

Уочавајући да постоји пракса да су жене дискриминисане током рада и у процесу запошљавања због чињенице да су одсуствовале са посла због трудничког, породиљског или одсуства са рада ради неге детета, Повереник је, као што је већ наведено покренуо једну стратешку парницу и поднео два захтева за покретање прекршајног поступка по овом основу.

Један од кључних проблема је и даље потреба усклађивања рада и родитељства, недовољно коришћење флексибилног радног времена, јачање очинства и охрабривање очева на коришћење одсуства са рада ради неге детета, потреба за отварањем предшколских установа и усклађивањем радног времена ових установа са радним временом родитеља, креирање различитих видова финансијске подршке и др. Такође треба посветити пажњу отклањању узрока који доводе до подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова.

Да је неравноправност жена дубоко укорењена у свим сферама јавног и приватног живота, а дискриминација над женама присутна и друштвено прихватљива те нераскидиво повезана са другим факторима који утичу на њихове животе од којих је најзначајнија економска зависност од мушких чланова породице, указују и истраживања спроведена током 2019. године, а посебно забрињава чињеница великог броја случајева насиља у породици и партнерског насиља, о чему је већ било речи.

У истраживању *Утицај мера штедње на родне разлике у исходима на тржишту рада*[212], наведено је да Србију карактерише раширена родна неједнакост, висок јаз у запослености, као и високи јаз у платама између жена и мушкараца. Резултати до којих се дошло у овом истраживању указују да су мере штедње гурнуле млађе жене у незапосленост, а жене ближе старосној доби за пензионисање у неактивност, док такви ефекти нису примећени за мушкарце.

Такође, досадашња пракса Повереника као и бројна истраживања су показали да је у пракси родну равноправност тешко остварити без сразмерног и непосредног учешћа жена у процесу доношења одлука у свим областима јавног живота и на свим нивоима. Питање родне равноправности је глобално питање. Према резултатима спроведених истраживања, евидентно је

[211] Закључна запажања CEDAW Комитета у вези са Четвртим периодичним извештајем Републике Србије, 2019, доступно на интернет страници: https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/156

[212] *Утицај мера штедње на родне разлике у исходима на тржишту рада* (The Effects of Austerity Measures on Gender Gaps in Labor Market Outcomes), Партнерство за економску политику, 2019, доступно на интернет страници: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3344578

да и даље постоји висок родни дисбаланс у броју жена и мушкараца на руководећим позицијама. Примера ради, према подацима из достављених одговора на послати *Упитник о партиципацији младих у јединицама локалне самоуправе*, у само 7,6% случајева жене су председнице општина/градоначелнице, док су у нешто више од 18% случајева жене на позицији заменице председника општине/града. На позицији председнице скупштине, према достављеним подацима, има такође нешто више од 18% жена, док на позицији заменице председника скупштине жене чине 17,4%.

На основу притужби поднетих Поверенику током 2019. године може се закључити да се грађани све више притужују сматрајући да су дискриминисани на основу здравственог стања. Анализом праксе Повереника уочено је да се здравствено стање најчешће јавља код вишеструке дискриминације, и то углавном заједно са старосним добом, инвалидитетом или полом, генетским особеностима и сл. Оно што се уочава, јесте да нису постигнути битни помаци у погледу палијативног збрињавања. Још увек нису развијене социјално-здравствене установе, односно нису донети стандарди за пружање социјално-здравствених услуга. Дугогодишњи проблем представља и лечење пацијената, посебно деце, који болују од ретких болести или имају друге здравствене тешкоће, будући да здравствени систем не располаже са довољно средстава, иновативних метода и лекова за такве болести. У току 2019. године један број притужби се односио и на проблеме са којима се сусрећу особе које се лече дијализом, као и притужбе које су се односиле на доступност помагала и лекова за поједине болести. Један од проблема и даље представља потреба за већом информисаношћу грађана, али и већи обухват превентивним и скриниг прегледима, како група у ризику тако и свих старосних категорија становништва. Повереник је у току 2019. године упутио више иницијатива за измену појединих подзаконских аката о чему ће бити више речи у даљем тексту овог извештаја. Анализом досадашње праксе Повереника и поступања по препорукама мера уочено је да је Републички фонд за здравствено осигурање показивао велику предузимљивост у поступању по датим препорукама, што је похвално, имајући у виду да су средства Фонда ограничена и да није лако поставити приоритете, када је у питању здравствена заштита свих грађана Републике Србије.

Према резултатима истраживања јавног мњења Повереника *Однос грађана и грађанки према дискриминацији* из 2019. године, здравствено стање се перципира као један од чешћих основа дискриминације у нашем друштву. Четврта најнепожељнија група за суживот у истој држави, према испитаницима, су особе које живе са ХИВ/АИДС-ом (13%), петина испитаних не жели особе са ХИВ/АИДС за своје комшије (20%), а нешто више од петине њих (22%) их не жели за сараднике на послу. Такође и у извештајима међународних организација и организација које се баве заштитом људских права се указује на потребу унапређења стања у овој области, нарочито када је реч о сузбијању стигматизације особа које живе са ХИВ/АИДС-ом. Као један од основних проблема са којима се суочава ова рањива група уочене су стигма и дискриминација, не само код нас већ и у свету, а отежавајућу околност представља то што жртве дискриминације често нису вољне да уђу у процес доказивања дискриминације, посебно услед ризика да ће њихов статус постати познат широј заједници, чиме ће се повећати ризик да буду изложени виктимизацији. Ово су разлози због којих је Повереник, у току 2019. године, упутио препоруке мера за остваривање равноправности здравственим установама у вези са уписивањем података о ХИВ статусу пацијената и пацијенткиња, о чему ће више речи бити у даљем делу текста.

Анализом стања, резултата истраживања и праксе Повереника, уочено је да је дискриминација на основу старосног доба још увек присутна. Потребно је предузети конкретне активности на унапређењу свих видова подршке нарочито деци са инвалидитетом и сметњама у интелектуалном развоју, на инклузији и равноправном укључивању деце у процес образовања, ангажовању стручњака и шире јавности за искуства и права деце која живе и раде на улици, превенцији и заштити деце од сваке врсте насиља која подрзумева и дечији рад, дечији брак и друге врсте експлоатације и социјалне искључености, као и забрани телесног кажњавања. Посебну пажњу потребно је посветити доступности свих нивоа образовања, спречавању раног напуштања школовања, подршци деци и младима у руралним крајевима, запошљавању на одговарајућим пословима. Посебно је потребно радити на спровођењу мера популационе политике, али и пружању подршке младима како би се утицало на управљање миграцијама и задржавање младих у земљи.

Са друге стране, важно је обратити пажњу на положај запослених старости између 50 и 65 година, с обзиром да је према истраживањима и пракси Повереника присутан неоправдано неједнак третман ових лица у области запошљавања и рада. Због тога треба радити на креирању и доступности одговарајућих програма обука, као и указивању на потребу коришћења капацитета и искустава ових лица. Што се тиче положаја старијих, велики број физичких, друштвених и економских баријера, уврежене предрасуде и стереотипи, али и недостатак инклузивних јавних политика које укључују представнике свих узраста и група у планирање и развој насеља, отежавају старијим особама да у потпуности уживају своја права. Иако налази истраживања показују да се старији сусрећу са бројним проблемима, ређе се обраћају надлежним органима. Продужен животни век и повећан удео старијих у становништву треба да буду пропраћени значајним променама у схватању процеса старења, могућностима и потребама старијих особа, као и програмима који подржавају квалитетан живот у старијим животним фазама. Уз то, треба имати у виду да је број старијих жена већи него број старијих мушкараца, да су многе старије жене удовице и у економски неповољнијем положају услед ниских примања. Зато је веома важно да се приликом креирања јавних политика у друштву које неминовно стари у обзир узме и родна перспектива.

Према броју поднетих притужби у току 2019. године све је чешће обраћање Поверенику појединаца, али и синдикалних организација, због положаја организације или остваривања права њихових чланова због дискриминације на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, најчешће у области рада и запошљавања. Према *Глобалном индексу права*[213] Међународне конфедерације синдиката, Србија, као и прошле године, заузима место у Индексу 4 који окупља земље у којима се систематски крше синдикална права, док је према истом индексу из 2014. године, Србија заузимала место у Индексу 2 који подразумева да се кршење права понавља. О дискриминацији на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама говоре и резултати истраживања *Дискриминација на тржишту рада*, које је Повереник спровео током 2019. године. За све актере на тржишту рада најзаступљеније лично својство у личном искуству о дискриминацији је чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама (58% послодаваца, 57% незапослених и 50% запослених). Ово је доминантан основ за дискриминацију на тржишту рада, како при мерењу перцепције, тако и при испитивању личних искустава испитаника у вези са дискриминацијом, али у мањој мери. Висок степен

[213] *ITUC Global Rights Index 2019*, представљен јуна 2019. године у Женеви, на енглеском језику доступан на интернет страници: https://www.ituc-csi.org/RI19

слагања испитаника исказан је и са тврдњом да у послу напредују само чланови владајућих политичких странака. Анализом праксе Повереника је уочено да, када се ради о дискриминацији по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама у области рада и запошљавања, приликом извођења доказа у појединим поступцима по притужбама, подносиоци притужби или сведоци наводе да осећају страх од последица пријављивања, због чега или не подносе притужбе или одустају од даљег вођења поступка, односно предложени сведоци одбију да дају исказ.

Дискриминација на основу другог личног својства обухвата лична својства која у Закону о забрани дискриминације нису експлицитно наведена. Тако, примера ради, у ову групу спадају притужбе због дискриминације у којима је као основ наведено пребивалиште или припадност групама као што су мигранти, азиланти, тражиоци азила, интерно расељена лица и сл. У току 2019. године Поверенику је поднето више притужби у којима су грађани наводили да сматрају да су дискриминисани на основу пребивалишта као личног својства, а поднет је и мањи број притужби него у претходним годинама због дискриминације избеглица, интерно расељених лица, миграната и тражилаца азила. Анализом праксе се може уочити да је потребно радити на равномерном регионалном развоју и економском уједначавању, односно развоју локалних самоуправа, како би свим грађанима била доступан исти ниво права, без обзира на степен развијености локалне самоуправе.

Брачни и породични статус као лично својство је следећи основ по броју поднетих притужби Поверенику током 2019. године. Дискриминација на основу брачног и породичног статуса узрокована је бројним факторима у највећем броју случајева везаним за традиционалну поделу родних улога. Неједнаком поступању на основу брачног и породичног статуса су чешће изложене жене, нарочито у области рада и запошљавања, што показују и бројни извештаји и истраживања спроведена како у земљи тако и у иностранству. Евидентно је да се неколико година уназад највећи број притужби по овом основу подноси у области рада и запошљавања, а велики број притужби по овом основу поднет је и због поступака пред органима јавне власти. Из објављених истраживања може се закључити да је, као и у Европској унији, и даље присутан проблем усклађивања родитељства са обавезама које проистичу из рада и запошљавања, о чему је већ било речи.

Као и претходних година, највећи број притужби због дискриминације на основу националне припадности односио се на дискриминацију Рома и Ромкиња. Бројна истраживања указују да су посебно угрожене Ромкиње, да мали број ромске деце, нарочито девојчица заврши основне и средње школе, да је и даље присутан проблем раних бракова, као и да је број Рома без личних докумената знатно смањен али да их још увек има, те да треба радити на запошљавању Рома, као и на побољшавању услова становања и социјалне заштите. Поред тога у истраживањима је наведено да су афирмативне мере допринеле већој заступљености ромске деце у систему образовања, као и да је повећан број деце која се уписују у предшколске програме, али да и даље треба радити на спречавању њихове сегрегације. У току 2019. године Повереник је поднео и једну кривичну пријаву због исписивања графита неонацистичког садржаја којима се распирује мржња према Ромима.

Сиромашни грађани су у истраживањима перципирани као једна од три највише дискриминисане друштвене групе, међутим број притужби по основу имовног стања је и даље мали и подносе их

углавном физичка лица. Рад на социјалном укључивању сиромашних захтева добру повезаност свих система заштите, почев од система социјалне до здравствене заштите и система образовања, уз усаглашавање републичког и локалног нивоа и интензивнију сарадњу државних институција и цивилног сектора уз бољу повезаност услуга подршке, развијање солидарности и толеранције нарочито од ране младости.

У истраживању јавног мњења реализованом у 2019. години, грађани су наводили да су припадници ЛГБТ популације трећа најугроженија група у друштву. Социјална дистанца грађана према ЛГБТ особама, према налазима овог истраживања је и даље изражена. Ова група грађана је друга група према којој је изражена највећа социјална дистанца (2.57), уз то 17% испитаника не жели припаднике ЛГБТ популације у својој држави, 23% њих не би желело ЛГБТ особе за комшије или за сараднике на послу (22%), а чак половина испитаних не жели ЛГБТ особу за васпитача своје деце.

Такође, према извештајима и истраживањима, и даље су присутни примери дискриминаторних инцидената и злочина мотивисаних хомофобијом и трансфобијом, због чега је, као што смо већ навели, потребно наставити обуке полиције, тужилаца и судија у циљу доследног спровођења законодавства које се односи на кривична дела учињена из мржње, укључујући и она због сексуалне оријентације. Имајући у виду да је у медијском простору и даље повремено присутан садржај који је увредљив и понижавајући у односу на припаднике ЛГБТ популације, неопходно је наставити и са обукама новинара и других медијских радника у циљу спречавања стварања лоше медијске слике о овој друштвеној групи. Положај трансродних особа донекле је унапређен изменом прописа који се односе на упис чињенице промене пола, међутим и даље су присутни проблеми приликом издавања појединих уверења, као на пример уверења о дипломирању, о завршеном одређеном степену образовања који је особа стекла пре промене пола, као и други проблеми који су узроковани трансфобијом и стигматизацијом.

Поред наведених основа дискриминације, Закон о забрани дискриминације препознаје и друга лична својства, као што су верска или политичка убеђења, родни идентитет, рођење, осуђиваност, изглед, језик, држављанство, генетске особености, преци, раса, боја коже и друга стварна, односно претпостављена лична својства.

Поверенику се обраћају и грађани и грађанке сматрајући да су дискриминисани на основу осуђиваности, наводећи да имају проблеме по изласку са издржавања казне затвора, необезбеђивања новчане помоћи, запошљавања и др. Такође грађани у притужбама наводе да због верских или политичких убеђења, имају одређене проблеме како у међуљудским односима, тако и приликом остваривања, примера ради права на рад. Као лично својство на основу кога могу бити дискриминисана нарочито лица која траже запослење се издваја и изглед. Као најчешћи разлози дискриминације по овом основу истицана је дебљина, одређени индекс телесне масе, тетоважа, постојање ожиљка, дужина косе и сл. Није реткост да се приликом запошљавања тражи уз биографију и слика кандидата, или да огласи за посао као услов наводе да је потребно да кандидат испуњава одређене стандарде физичког изгледа. Ово лично својство је претходних година обрађивано уз друга лична својства, али је током 2019. године повећан број притужби по овом основу.

У циљу промовисања толеранције и равноправности Повереник је у 2019. години наставио са доделом награде *„Општина/град једнаких могућности“*, а добитници награда су Медвеђа (прво место), Прибој (друго место) и Аранђеловац (треће место). Поводом Међународног дана толеранције 16. новембра и 10 година од усвајања Закона о забрани дискриминације, Повереник је одржао редовну годишњу конференцију, на којој су по пети пут уручене Годишње новинарске награде за толеранцију.

У даљем тексту извештаја биће дат преглед по најчешћим основима дискриминације, како кроз опис стања кроз истраживања, извештаје релевантних организација и институција, тако и праксу и поступање Повереника у сузбијању дискриминације и унапређењу равноправности. Ради приближавања проблема дискриминације и бољег сагледавања стања дати су и примери појединих мишљења, препорука мера, издатих упозорења и саопштења датих у 2019. години. У делу извештаја под називом Препоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности, дате су препоруке у циљу побољшања положаја маргинализованих друштвених група и унапређења равноправности.

У извештају ће посебно бити речи о активностима Повереника које су се односиле на подношење предлога за оцену уставности; на иницијативе за измену закона; мишљења на нацрте закона и других општих аката; судске поступке (парнични, прекршајни, кривични) које је Повереник покренуо у 2019. години, као и о исходима поступака које је Повереник водио. Детаљнији статистички подаци о раду Повереника дати су на крају овог извештаја, под насловом *Статистички приказ рада Повереника у 2019. години*. Осим у овом делу извештаја, у којем су представљени случајеви у којима је Повереник поступао, мишљења и препоруке, као и други акти које је Повереник донео, објављени су на интернет презентацији Повереника.

3.6.1. Дискриминација на основу инвалидитета

Особе са инвалидитетом су једна од најугроженијих група становништва у свим аспектима друштвеног живота, имајући у виду бројност и разноврсност проблема са којима се свакодневно суочавају особе са инвалидитетом. Међу тим проблемима се истиче приступачност као посебан изазов, имајући у виду да онемогућавање кретања или приступа објектима и површинама, као и информацијама и комуникацијама практично онемогућава остваривање других права особама са инвалидитетом, на шта Повереник већ дужи низ година, кроз редовне годишње извештаје упозорава. Велики број особа са инвалидитетом је сиромашан или у ризику од сиромаштва, тешко долази до запослења, нема одговарајуће образовање или има потребу за услугама у заједници које се не организују и спроводе доследно.

Према резултатима истраживања које је Повереник спровео у 2019. години, особе са инвалидитетом су једна од највише дискриминисаних друштвених група у Србији. Тако, у истраживању *Однос грађана и грађанки према дискриминацији*, чак 96% наших суграђана сматра да јавне установе морају бити приступачне за све особе са инвалидитетом. Истовремено, према слободним асоцијацијама грађана, као трећа најизложенија група дискриминацији, након Рома и жена, наведене су особе са интелектуалним потешкоћама и менталним сметњама (33%), уз припаднике ЛГБТ популације (33%). Са друге стране, сви испитани актери у истраживању Повереника *Дискриминација на тржишту рада* су сагласни да су најдискриминисаније групе на

тржишту рада особе са инвалидитетом (преко 70% у просеку запослених, незапослених и послодаваца), старији радници, особе другачијих политичких уверења и Роми.

У последњем *Извештају Европске комисије о напретку Републике Србије за 2019. годину* је, између осталог, наведено и да није било напретка у погледу права особа са инвалидитетом, јер недостају средства за развој услуга у заједници, лиценцираних пружалаца услуга и социјалних служби, док се још увек чека на усвајање стратешког оквира за унапређење положаја особа са инвалидитетом. Смештај и лечење особа са психосоцијалним и интелектуалним сметњама у социјалним установама још увек није уређено у складу с међународним стандардима, а Србија још нема свеобухватну стратегију деинституционализације.[214]

Као потписница многих међународних докумената који гарантују и заштиту права на рад особа са инвалидитетом, Република Србија је преузела обавезу хармонизације домаћег законодавства и развијања праксе која ће бити у складу са међународним стандардима. Велику важност за остваривање равноправности особа са инвалидитетом у свим аспектима друштвеног живота има доследно спровођење Конвенције о правима особа са инвалидитетом УН, коју је Република Србија међу првима потписала (2007) и потврдила (2009), нарочито имајући у виду да се тиме остварује унапређење, заштита и осигурање пуног и једнаког уживања свих људских права и основних слобода као и унапређење поштовања њиховог урођеног достојанства, како је то чланом 1. Конвенције утврђено.

Комитет Уједињених нација за права особа са инвалидитетом усвојио је током 2018. године опште коментаре број 6 о равноправности и недискриминацији (члан 5. Конвенције о правима особа са инвалидитетом) и број 7 о консултацијама са особама са инвалидитетом и учешћу ових особа у праћењу спровођења Конвенције на националном нивоу (члан 4. став 3. и члан 33. Конвенције) ради давања појашњења обавеза држава потписница у погледу примене наведених чланова. Тим поводом Национална организација особа са инвалидитетом Србије издала је публикацију *Општи коментари Комитета за права особа са инвалидитетом: Бр. 6 о равноправности и недискриминацији, Бр. 7 о учешћу особа са инвалидитетом, укључујући и децу са инвалидитетом, прек њихових репрезентативних организација, у спровођењу и праћењу Конвенције*[215] у којој су ови коментари преведени, како би се сви актери друштва са њима боље упознали и имали смернице како да на најбољи начин схвате и примењују у пракси одредбе Конвенције, што је истовремено и значајан и конкретан допринос остваривању члана 8. Конвенције који се односи на подизање нивоа опште свести у друштву. У овој публикацији је наведено да су члан 4. (о општим обавезама држава страна уговорница, укључујући обавезу консултација са организацијама особа са инвалидитетом) и члан 5. (о равноправности и недискриминацији) срж саме Конвенције, имајући у виду да гарантовање ефикасне заштите од сваког облика дискриминације свим особама са инвалидитетом чини темељ Конвенције. У својим коментарима, Комитет је посебну пажњу посветио објашњењу и прецизирању појма разумних прилагођавања, инсистирајући да ускраћивање разумних прилагођавања представља забрањени

[214] *Извештај Европске комисије за 2019. годину*, стр. 31

[215] *Општи коментари Комитета за права особа са инвалидитетом: Бр. 6 о равноправности и недискриминацији Бр. 7 о учешћу особа са инвалидитетом, укључујући и децу са инвалидитетом, прек њихових репрезентативних организација, у спровођењу и праћењу Конвенције*, Национална организација особа са инвалидитетом Србије, Београд 2019, доступно на инетернет страници: http://noois.rs/images/Opsti_komentari.pdf

акт дискриминације. У Општем коментару број 6, Комитет афирмише и разрађује концепте суштинске једнакости и инклузивне равноправности, бавећи се и вишеструком, интерсекцијском дискриминацијом, са којом се нарочито сусрећу жене са инвалидитетом и особе са инвалидитетом - припадници мањинских група. Приликом разматрања иницијалног извештаја Републике Србије о спровођењу Конвенције, Комитет је, између осталог, Србији препоручио да преиспита законодавни оквир и пропише да одбијање пружања разумних прилагођавања у свим областима представља забрањени акт дискриминације (препорука из параграфа 10 Закључних опсервација). Општи коментар број 6 пружа смернице како да наша земља доследно спроведе ову препоруку Комитета. Општи коментар број 7 бави се дужношћу страна уговорница да консултују особе са инвалидитетом преко њихових репрезентативних организација приликом спровођења и праћења примене Конвенције. Ове консултације морају бити суштинске, а не пука формалност, због чега држава треба да осигура пуну приступачност и инклузивност поступка консултација за све особе са свим врстама инвалидитета. У том циљу је неопходно образложити сваки пропис и стратешки документ, пружајући између осталог и податке о томе како су консултоване особе са инвалидитетом и на који начин су њихове репрезентативне организације учествовале у доношењу тих прописа и стратешких докумената. Држава такође има обавезу да омогући редовно финансирање организација особа са инвалидитетом на начин који гарантује независно деловање тих организација.

О проблемима и изазовима са којима се суочавају особе са инвалидитетом истиче се у великом броју извештаја и публикација. Тако је извештај Регулаторног тела за електронске медије *Програм приступачан особама са инвалидитетом*[216] фокусиран на садржаје прилагођене глувим и наглувим, слепим и слабовидим особама, што је у складу и са праксом европских регулаторних тела, јер се појам „особе са инвалидитетом“ за регулаторна тела односи на особе са сензорним инвалидитетом, док се други облици не узимају у обзир. Право на информисање особа са инвалидитетом је у оквиру домаћег законодавства регулисано медијским законима, гарантовано Уставом и сетом антидискриминационих закона. Предмет истраживања били су програм Радио - телевизије Србије 1 и 2 и Радио - телевизије Војводине 1, с обзиром да је утврђено да на програмима комерцијалних телевизија са националном фреквенцијом нема садржаја прилагођених особама са инвалидитетом. Општи је закључак у овом истраживању да је програм приступачан особама са инвалидитетом и даље изузетно мало заступљен на јавним сервисима, од чега је програм титловањем и знаковним језиком прилагођиван за глуве и наглуве, док аудио дескриптивних садржаја за слепе особе нема. Када је реч о РТС 1 телевизији повећано је учешће прилагођених садржаја и њихова заступљеност је током 2018. године износила 2,93% у односу на укупно емитован програм, од чега је доминантан програм био дневни информативни програм са 88,75%. Даље је наведено да се титловањем централне информативне емисије Дневник 2, учешће приступачних дневничких и емисија вести у дневном информативном програму повећало за скоро 15 пута, као и да новину представља титловање серијског програма чије је учешће у приступачном програму износило 14%. На другом програму РТС-а научно - образовни програм чинио је више од половине садржаја приступачних особама са инвалидитетом (51,27%), информативни (33,52%), документарни (10,95%), док је удео културно - уметничког програма био мањи од 4%. Што се тиче Првог програма Радио телевизије Војводине у току 2018. године приказано је 1,53% садржаја прилагођених особама са инвалидитетом, у односу на укупно

[216] *Програм приступачан особама са инвалидитетом,* Служба за надзор и анализу, Регулаторно тело за електронске медије, Београд 2019. година, доступно на интернет страници: http://www.rem.rs/uploads/files/Izvestaj%20sluzbe%20za%20nadzor%20i%20analizu/Izve%C5%A1taj%20o%20pristupacnosti%20programa%20osobama%20sa%20invaliditetom%202019.pdf

емитовано време. Емитовани су информативни и научно - образовни програм, од чега је информативни имао учешће од 71,51%, а више од половине приступачног програма чиниле су седнице Скупштине АП Војводине. У овом извештају је наведено и да Регулаторно тело има редовне контакте са пружаоцима медијских услуга и удружењима која штите права особа са инвалидитетом како би се у заједничком раду унапредила регулатива на прилагођавању садржаја и повећао проценат доступног садржаја.

У *Анализи примене Закона о употреби знаковног језика*[217]*,* која је спроведена након четири године од усвајања Закона о употреби знаковног језика, указано је на који начин су одредбе тог закона примењене у пракси, као и ставови и искуства глувих особа у односу на употребу знаковног језика. У овој анализи је наведено да законом нису експлицитно препознати српски знаковни језик и култура глувих, као и да се држава није обавезала да преузме активну улогу у промовисању, документовању, изучавању и подучавању знаковног језика, посебно родитеља глуве деце и глуве деце у формалном образовању. У анализи је указано да нису препознате ни глувослепе особе које такође користе знаковни језик и код којих се услуге превођења разликују од услуга које користе глуве особе. У анализи је указано да, иако је професија тумача за знаковни језик законски регулисана, није дошло до значајних помака у вези са формалним образовањем и стручним усавршавањем тумача, као и да ниво остварења права на коришћење услуге тумача знаковног језика зависи од висине средстава која су опредељена за ове сврхе путем пројектног финансирања. Такође је наведено да се у неким локалним самоуправама обезбеђују средства за ангажовање тумача за своје грађане, што се је пример добре праксе и проактивног ангажовања институција. Надзор над применом овог закона није заживео јер надлежно министарство није оформило организациону јединицу у свом саставу са овим мандатом нити је развило праксу, а казнена политика није успостављена. Глуве особе и удружења глувих указују на случајеве кршења права, посебно при комуникацији у установама здравствене заштите, при хоспитализацији и у ургентним ситуацијама. Глуве особе истичу да су им права ускраћена и у процесу образовања јер се не образују на знаковном језику, а услуге тумача су и даље недоступне на свим нивоима образовања. Такође, глуве особе нису у довољној мери упознате са начинима на које могу да заштите своја права па се најчешће обраћају локалним организацијама глувих, које нису у довољној мери препознале значај заступања и пружања других видова подршке својим члановима. Неке од препорука које су проистекле из ове анализе се односе на потребу да сви друштвени актери, а нарочито институције којима су поверена јавна овлашћења, својим поступањем допринесу уклањању баријера у комуникацији са глувим лицима, афирмацији права и праксе комуникације на знаковном језику, уз прихватање знаковног језика као равноправног са другим језицима.

У поменутом извештају Београдског центра за људска права *Људска права у Србији 2019 – право, пракса и међународни стандарди људских права*[218] у погледу положаја особа са инвалидитетом се наводи да је кључни недостатак то што у Србији и даље не постоје подаци о броју грађана са инвалидитетом, а поуздани подаци јесу полазна основа за креирање политика и

---

[217]*Анализа примене Закона о употреби знаковног језика,* Градска организација глувих Београда у сарадњи са Асоцијацијом тумача српског знаковног језика, Десанка Жижић и Михајло Гордић, мај 2019, доступно на интернет страници: http://gogb.org.rs/wp-content/uploads/2019/07/Analiza-primene-Zakona-o-upotrebi-znakovnog-jezika.pdf?fbclid=IwAR3NzELHUg9_Kzy_fAKTa-97KSkOdU_43abJpHH67YsA7ux2J6stMo68_Iw

[218] *Људска права у Србији 2019 – право, пракса и међународни стандарди људских права,* Београдски центар за људска права, Београд, 2020, доступно на интернет страници: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2019.pdf

развијање механизама подршке и заштите. Такође, у извештају је наведено да није остварен напредак ни када се ради о остваривању права на самосталан живот у заједници за особе са инвалидитетом, посебно за особе са интелектуалним и психосоцијалним тешкоћама. Многе услуге су и даље недоступне, а начини остваривања ових услуга се разликују од једног до другог центра за социјални рад. Такође, поздрављено је усвајање Програма о заштити менталног здравља који препознаје, између осталог, проблем дуготрајне хоспитализације грађана са хроничним психозама и интелектуалним проблемима, као и лоше услове смештаја и пренатрпаност, констатујући да се људска права ових пацијената не поштују. Поред тога, Закон о заштити лица са менталним сметњама је и даље на снази и није измењен, чиме се омогућава лишење слободе по основу инвалидитета, као и присилно смештање деце и одраслих са сметњама у развоју у здравствене и резиденцијалне установе[219].

У истраживању *Сексуално и репродуктивно здравље жена и адолесценткиња са инвалидитетом* Популационог фонда Уједињених нација (УНФПА)[220] документован је степен информисаности и ставова жена и девојака са инвалидитетом о њиховом сексуалном и репродуктивном здрављу и правима, као и практична искуства у остваривању тих права у систему здравствене заштите. Истраживање је показало да 59% жена са инвалидитетом сматра да су добро информисане о питањима сексуалног и репродуктивног здравља, 19% њих сматра да су слабо информисане, док 22% сматра да су половично информисане[221]. Главни извор информисања јесте породица и други неформални извори, док је тек свака пета жена са инвалидитетом о питањима сексуалности разговарала у саветовалишту[222], углавном из разлога што у већини градова саветовалиште и не постоји или жене са инвалидитетом (55% анкетираних) нису упознатео његовом постојању. Ови подаци упућују на закључак, како је наведено у истраживању, да три четвртине жена са инвалидитетом није у могућности да се поуздано и квалитетно информише о планирању породице, услугама здравствене заштите за мајку и дете и превенцији ХИВ/АИДС и других полно преносивих болести, те је потребно радити на унапређивању информисаности и едукације свих актера, како оних који услуге пружају као што су наставници, педагози, здравствени радници, организације цивилног друштва, тако и особа са инвалидитетом и њихових родитеља. Посета гинекологу је веома важан показатељ коришћења услуга од значаја за сексуално и репродуктивно здравље, па је на основу анализе у овом истраживању изведен закључак да свака друга жена са инвалидитетом брине на одговарајући начин о свом сексуалном и репродуктивном здрављу, уколико се одлазак гинекологу једном годишње сматра минимумом системске контроле[223]. Најчешће навођени услови за доступност прегледа код гинеколога јесу приступачност објекта и простора (41%), прилагођеност опреме (35%), посебна обученост здравственог особља (35%) и преводиоци и асистенти за комуникацију са здравственим особљем (17%), али већини жена са инвалидитетом (чак 63%), нису доступне здравствене услуге јер недостају сви потребни услови за квалитетан преглед[224]. У вези са наведеним, у истраживању је закључено да је, између осталог, потребно радити на уклањању баријера како архитектонских тако и комуникацијских и економских за приступачност служби за репродуктивно здравље, као и да је важно спроводити едукације за здравствене раднике о забрани дискриминације и правима пацијената. Када је реч о ставовима о браку и породици,

[219] Исто, стр. 314
[220] *Сексуално и репродуктивно здравље жена и адолесценткиња са инвалидитетом*, Популациони фонд Уједињених нација (УНФПА), Београд децембар 2018. година, доступно на интернет страници: https://serbia.unfpa.org/en/publications
[221] *Сексуално и репродуктивно здравље жена и адолесценткиња са инвалидитетом*,стр. 19
[222] Исто, стр. 20
[223] Исто, стр. 25
[224] Исто, стр. 27

већина анкетираних сматра да је право сваке жене да одлучи да ли жели да буде сексуално активна или не (88%), али исто тако већина анкетираних истиче да је социјално окружење због стереотипа и предрасуда препрека да имају породицу и децу (46%)[225]. Свака друга анкетирана жена потпуно самостално одлучује о свом браку и породици, а 94% анкетираних је истакло да их нико није присиљавао на брак[226]. У делу истраживања који се односи на квалитет живота, наведено је да свака друга жена са инвалидитетом за себе каже да има здрав и безбедан сексуални живот, непријатна сексуална искуства није имало 76% анкетираних, а две трећине њих не може да користи механизме за заштиту од сексуалног насиља јер нема довољно поузданих сазнања о томе. [227] Како би се даље унапређивали услови за аутономију у одлучивању о остваривању права жена са инвалидитетом на сексуални живот, брак и породицу, неопходно је да се теме сексуалног и репродуктивног здравља и права особа са инвалидитетом укључе у све активности и догађаје усмерене ка сузбијању стереотипа и предрасуда везаних за особе са инвалидитетом.

Бела књига – Предлози за побољшање пословног окружења у Србији[228] је годишња публикација Савета страних инвеститора која пружа актуелни пресек пословног окружења у Србији, те нуди конкретне препоруке за остваривање више стопе привредног раста и повећање животног стандарда грађана. У области радног права, наведено је да у области запошљавања особа са инвалидитетом није забележен напредак, односно да није било никаквих промена у односу на претходни период, те да је утисак да се ова законодавна област није нашла у фокусу законодавца нити институција које су укључене у њено спровођење.[229] Као главни проблеми за послодавце наводи се недостатак кадрова који би конкурисали за запошљавање на радним местима на којима запослени са инвалидитетом могу да обављају послове, постојање делатности и пословних активности за чије обављање је практично немогуће запослити особу са инвалидитетом, пропуст да се изврши класификација делатности послодаваца који сходно својој природи не могу да подлежу примени Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом на истоветан начин као и делатности које не захтевају посебну здравствену способност запослених, колизија Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом и Закона о приватном обезбеђењу, као и комплексност процедуре процене радне способности постојећих запослених лица.

Подизање свести о родној равноправности[230] је извештај Шведске организације за лица са оштећеним видом и Европског савеза слепих, који говори о статусу родне равноправности у организацијама чланицама Европског савеза слепих. Резултати указују да када се посматра председничко и потпредседничко место на националним одборима, од 24 председника само је пет жена на тој позицији, а од 40 потпредседника осам су жене, док друге позиције као што су благајник, секретар и слично заузимају подједнако и жене и мушкарци[231]. На питање о процентуалном односу жена и мушкараца у чланству у националним организацијама, просек је да жене представљају 55% чланства[232]. Оно што је позитивно јесте да иако је рад највећег броја

[225] Исто, стр. 31
[226] Исто, стр. 35
[227] Исто, стр. 36 и 37
[228] *Бела књига – Предлози за побољшање пословног окружења у Србији*, Савет страних инвеститора, Београд 2019, доступно на интернет страници: http://www.fic.org.rs/projects/white-book/white-book-publication.html
[229] Исто, стр. 1
[230] *Подизање свести о родној равноправности,* Шведска организација за лица са оштећеним видом и Европски савез слепих, 2019. година, доступно на интернет страници: http://www.savezslepih.org.rs/2019/06/13/izvestaj-ebu-o-rodnoj-ravnopravnosti/
[231] *Подизање свести о родној равноправности*, стр. 3
[232] Исто, стр. 4

организација фокусиран на дискриминацију слепих и слабовидих особа, свест о родној равноправности је присутна у многим организацијама, а неке су увеле и механизме за конкретан рад на тим питањима. Такође, многе организације организују активности разних врста за жене, јер су жене више од мушкараца под ризиком од вишеструке дискриминације.

Проблеме који су истакнути у наведеним извештајима и публикацијама, а са којима се суочавају особе са инвалидитетом потврђује и пракса Повереника. У току 2019. године у 118 притужби инвалидитет је наведен као основ дискриминације, што представља 16,2% од укупног броја основа наведених у свим притужбама. Инвалидитет као основ дискриминације се већ годинама налази у самом врху по броју поднетих притужби. Највећи број притужби по овом основу поднет је 2018. године (265). Један од разлога повећања броја притужби у 2018. години је чињеница да је организација цивилног друштва, у оквиру пројекта, истраживала приступачност објеката који су на више претходних избора били одређевани за бирачка места, што је резултирало већим бројем поднетих притужби. Ова чињеница је утицала да је прошле године област пружање услуга и коришћење објеката и површина по укупном броју притужби била на првом месту, док је ове године на четвртом. Такође ова чињеница објашњава и мањи број притужби организација цивилног друштва. У току 2019. године није спроведен сличан пројекат који би резултирао притужбама, што не значи да су проблеми приступачности решени, али се континуирано ради на њиховом решавању.

Највећи број притужби због дискриминације на основу инвалидитета у 2019. години поднето је због дискриминације у поступцима пред органима јавне власти - 21,9%. Затим, према броју притужби у којима је инвалидитет наведен као основ дискриминације следи област социјалне заштите, са 37,7% поднетих притужби. Трећа област у којој су поднете притужбе је приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина што представља 32,5% поднетих притужби у овој области. У поступку запошљавања и на раду поднето је 6,9% притужби, док је у области образовања и стручног оспособљавања поднето 11,9% притужби. Затим следи област здравствене заштите, област културе, уметности, спорта, области становања и друге области са мањим бројем притужби. Такође, притужбе су претежно подносила физичка лица у односу на организације цивилног друштва имајући у виду претходно наведене разлоге.

У области социјалне заштите највећу број притужби у 2019. године због дискриминације на основу инвалидитета поднели су родитељи деце са инвалидитетом и сметњама у развоју који су, применом одредби члана 12. став 7. Закона о финансијској подршци породици са децом, изгубили право на накнаду зараде, односно накнаду плате за време одсуства са рада ради посебне неге детета у случају када дете остварује право на додатак за помоћ и негу другог лица. На иницијативу организација цивилног друштва и Повереника, у 2018. години, Уставни суд је покренуо поступак оцене уставности и законитости овог члана Закона. С тим у вези, Повереник је упутио и иницијативу за измену наведеног члана Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, као овлашћеном предлагачу овог закона. Повереник је министарству указао на потребу што хитније измене и усклађивања одредби члана 12. став 7. Закона о финансијској подршци породици са децом са антидискриминационим прописима. Међутим, Закон и даље није измењен, нити је Уставни суд донео одлуку.

Пракса Повереника показује да је и даље велики број објеката у јавној употреби није приступачан што аутоматски утиче и на остваривање права и доступност услуга особама са инвалидитетом. У

циљу обезбеђивања приступачности, Повереник је у 2019. години, поступајући по притужбама грађана и грађанки донео неколико мишљења у којима је утврдио дискриминацију особа са инвалидитетом због постојања физичких баријера које онемогућавају самосталан приступ објекту и услугама. Такође, забрињавајуће је да медицински приступ инвалидитету још увек није напуштен у пракси и да се особе са инвалидитетом и даље углавном посматрају кроз инвалидитет уз претпоставку неспособности. Није ретка ни пракса покретања поступка за потпуно лишење пословне способности лица или продужења вршења родитељског права. Поред поступања по притужбама грађана, Повереник је у току 2019. године упутио укупно 192 препоруке мера за остваривање равноправности органима јавне власти и другим лицима по овом основу дискриминације, од којих је 70 упућено појединим образовним, здравственим установама и установама за рехабилитацију, установама културе и другим установама, а поводом обезбеђивања приступачности објеката и услуга особама са инвалидитетом.

Проблеме са којима се сусрећу деца са инвалидитетом у области образовања, нарочито у погледу њихове инклузије и обезбеђивања одговарајуће подршке и даље су присутни. Тако се у 2019. години један број притужби односио на то да, примера ради деци са инвалидитетом није обезбеђен превоз или услуга личног пратиоца. С тим у вези, а ради прикупљања неопходних информација које се тичу ангажовања личних пратилаца за децу са инвалидитетом, Повереник се обратио Републичком заводу за социјалну заштиту и затражио да достави податке у којим је локалним самоуправама обезбеђена услуга личног пратиоца, односно у којим локалним самоуправама ова услуга није обезбеђена, број лиценцираних пружалаца ове услуге и броју поднетих захтева за лиценцу, као и броју деце која остварују ову услугу и, уколико располаже податком, за колико деце је поднет захтев, али услуга није обезбеђена. По добијеном одговору Завода и извршене анализе, крајем децембра 2019. године, Повереник је упутио 119 препорука мера за остваривање равноправности јединицама локалне самоуправе којима је препоручио предузимање мера и активности којима ће се обезбедити успостављање и пружање услуге личног пратиоца деци којој је ова услуга неопходна. У препоруци је посебно указано на значај оваквог вида подршке и инклузију деце са инвалидитетом како у образовни систем тако и у активности у заједници.

Затим, упућена је и препорука мера Републичком фонду за здравствено осигурање да на адекватнији начин уреди остваривање права на слушно помагало из Листе помагала која је саставни део Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања[233], Министарству просвете, науке и технолошког развоја у циљу сагледавања до сада уочених проблема, као и најефикаснијег начина тифлотехничке и тифлодидактичке адаптације и правовременог обезбеђивања прилагођених уџбеника за ученике са потешкоћама у развоју и инвалидитетом.

Такође, Повереник је упутио препоруку мера Републичкој изборној комисији да предузме све неопходне мере и активности из своје надлежности у циљу обезбеђивања приступачних бирачких места уз обезбеђивање комуникација и информација, како би се свим особама са инвалидитетом, као и другим лицима која се отежано крећу, чују или виде, омогућило самостално и равноправно учешће на изборима. Републичка изборна комисија обавестила је Повереника да је предузела мере на унапређењу положаја особа са инвалидитетом, као и да је са организацијом цивилног

[233] „Службени гласник РС“, бр. 52/12, 62/12 - исправка, 73/12 - исправка, 1/13, 7/13 - исправка, 112/14, 114/14 - исправка, 18/15, 19/17, 29/17 - исправка, 2/19 и 16/19

друштва која се бави заштитом особа са инвалидитетом, а која је у 2018. години спроводила пројекат анализе приступачности бирачких места, потписала Протокол о сарадњи, којим је договорен заједнички рад на унапређењу правног оквира и изборних пракси.

Поред поступања по притужбама грађана, Повереник је у току 2019. године дао и више мишљења на нацрте закона и других аката у којима је указао на потребу усаглашавања појединих одредаба са антидискриминационим прописима у погледу остваривања права и унапређења положаја особа са инвалидитетом, као на пример на: Нацрт закона о изменама и допунама Закона о средњем образовању и васпитању, Нацрт закона о правима бораца, војних инвалида, цивилних инвалида рата и чланова њихових породица, Нацрт закона о студентском организовању, Предлог стратегије развоја система јавног информисања у Републици Србији у периоду од 2020. до 2025. године и др. У току 2019. године Повереник је упутио и више иницијатива за измену прописа, као на пример Иницијативу за подношење амандмана на члан 65. тачка 7. Предлога закона о здравственој заштити у погледу измена и прецизирања наведеног члана, како би се предупредила дискриминација деце, старих, особа нарушеног здравља и особа са физичким и менталним инвалидтетом. Иницијатива за измену Правилника о утврђивању права на упис лица са инвалидитетом упућена је и Сенату универзитета у Београду.

У току 2019. године, поднета је и једна кривична пријава због дискриминације на основу инвалидитета, конкретно говора мржње против лица које је на фејсбук друштвеној мрежи објавило недопустиве коментаре, о чему ће бити више речи у делу извештаја који носи назив: *Судски поступци*.

У даљем тексту биће дати кратки прегледи појединих мишљења, препорука, препорука мера, иницијатива и упозорења и саопштења које је Повереник дао по овом основу.

3.6.1.1. Мишљења и препоруке

Обезбеђивање приступачности мобилне стамбене јединице особи са инвалидитетом

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је организација цивилног друштва, у име и уз сагласност особе са инвалидитетом, против Градске управе. У притужби је наведено да је подносилац притужбе корисник мобилне стамбене јединице, да је особа са инвалидитетом која користи колица, као и да на улазу у стамбену мобилну јединицу коју користи постоје два степеника, да се купатило и тоалет не налазе у стамбеној јединици и да су неприступачни особи са инвалидитетом која користи колица. У изјашњењу је наведено да подносилац притужбе није био особа са инвалидитетом када је усељен у стамбену мобилну јединицу, да је у насељу постојала рампа коју је користила друга породица у чијој стамбеној јединици је живела особа са инвалидитетом и да је, после смрти ове особе, Секретаријат планирао да рампу премести на стамбену јединицу коју користи подносилац притужбе, али је рампа у међувремену украдена. У току поступка је утврђено да Секретаријат није доказао да је предузео било коју меру или активност да се превазиђу архитектонске баријере које онемогућавају подносиоцу притужбе да самостално улази и излази из стамбене јединице, као и да користи санитарну јединици. Утврђено је да се подносиоцу притужбе пружа услугу стамбене подршке под неповољнијим условима у односу на друге кориснике услуге стамбене подршке, да овако пружена услуга не задовољава његове потребе и да га на тај начин ставља у неповољнији положај на основу инвалидитета. Повереник је дао мишљење да је пропуштањем да за мобилну стамбену јединицу, коју користи

подносилац притужбе обезбеди улаз без архитектонске баријере, као и да санитарну јединицу у насељу учини приступачном особама са инвалидитетом, Секретаријат повредио одредбе члана 6. и 26. Закона о забрани дискриминације, а у вези са одредбама члана 13. Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом и дао препоруку да Секретаријат предузме мере да подносиоцу притужбе пружи услугу стамбене подршке која у потпуности задовољава његове потребе, као и да убудуће не крши антидискриминационе прописе.

Секретаријат је обавестио Повереника да је поставио рампу на улазу у стамбену јединицу.

Установа културе неприступачна особама са инвалидитетом

Притужбу су поднеле две организације цивилног друштва против музеја, због дискриминације особа са инвалидитетом. У притужби је, између осталог, наведено да особама са инвалидитетом које се крећу уз помоћ колица није обезбеђен несметан приступ објекту у којем је смештена музејска поставка, односно да се у зграду музеја може ући само уз помоћ степеница које представљају „трајну несавладиву архитектонску препреку“ за посетиоце музеја који се крећу уз помоћ колица. У притужби је такође наведено да је музеј дужан да обезбеди свим особама са инвалидитетом које се крећу уз помоћ колица, несметан приступ објекту у којем су смештене музејска поставка и службене просторије музеја. У току поступка је утврђено да музеј, као правно лице које користи и управља културним добром, није обезбедио приступачност културног добра особама са инвалидитетом, чиме је дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације. Због тога је музеју дата препорука да предузме мере у циљу обезбеђивања приступачности музеја особама са инвалидитетом, као и да убудуће не крши антидискриминационе прописе.

Музеј је обавестио Повереника да је у току пројекат којим је предвиђена, између осталог и реконструкција хола и „функционална реорганизација“ улазног простора која подразумева и постављање рампе за особе са инвалидитетом, да ће се реализација пројекта одвијати у наредне две године, као и да је постављања рампе са оградом планирано за 2020. годину.

Зграда коју користи Пореска управа није приступачна особама са инвалидитетом

Притужбу су поднеле организације цивилног друштва против Пореске управе, због неприступачности филијале. У изјашњењу на притужбу, између осталог је наведено да је предузећу са којим постоји уговор о текућем одржавању објеката пореске управе, упућен захтев за хитну интервенцију на пословном објекту који користи ова филијала, како би извршило пријаву радова у складу са прописима о планирању и изградњи и израдило монтажну рампу, да наведене радове није могуће извршити са позиција текућег одржавања, као и да ће након усвајања плана јавних набавки за 2019. годину, Пореска управа покренути поступак јавне набавке за пројектно планирање, а потом и за извођење радова на отклањању архитектонских препрека за кретање особа са инвалидитетом, израдом и монтажом рампи. У току поступка је утврђено да је Филијала Пореске управе неприступачна особама са инвалидитетом, чиме је дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације, због чега је Пореској управи препоручено да предузме све неопходне мере и активности у циљу обезбеђивања приступачности филијале, као и да убудуће не крши антидискриминационе прописе.

Пореска управа обавестила је Повереника да је спроведен поступак јавне набавке ради омогућавања несметаног кретања особа са инвалидтетом, међутим није пристигла ниједна

понуда. Из тог разлога је у децембру 2019. године покренут преговарачки поступак без објављивања позива за подношење понуда ради поступања по препоруци Повереника.

Особе које се отежано крећу могу да уђу у зграду школе али не и у све просторије школе

Притужбу су поднеле организације цивилног друштва против гимназије због дискриминације особа са инвалидитетом. У притужби је наведено да се у просторије гимназије може ући само коришћењем степеница, које представљају трајну несавладиву архитектонску препреку за ученике и друге особе које се крећу уз помоћ колица, јер не могу самостално, без помоћи других лица да уђу у објекат у којем се налазе учионице и служба гимназије. У прилогу притужбе достављена је и фотографија главног улаза у зграду гимназије. У изјашњењу је наведно да школа поред главног улаза има и други улаз из дворишта који је приступачан и кроз који се директно улази у просторије школе, као и да на свим улазима стално дежурају помоћни радници, да гимназија ни ове ни ранијих година није имала запослене и ученике са инвалидитетом који се крећу помоћу колица, као и да, уколико би дошло до уписа ученика са инвалидитетом, школа има учионицу у приземљу која је приступачна за све ученике. У току поступка је утврђено да гимназија поред главног улаза има и улаз из дворишта школе који је приступачан особама са инвалидитетом које користе колица, као и да тај улаз води директно у просторије школе. Због тога је Повереник за заштиту равноправности дао мишљење да гимназија није повредила одредбе Закона о забрани дискриминације и Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом. Даље, у складу са надлежношћу којим је прописано да Повереник препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности, Повереник је упутио препоруку мера овој гимназији да предузме мере и активности којим ће унапредити постојеће стандарде приступачности у установи.

Школа је обавестила Повереника да се обратила јавном предузећу за урбанизам за стручно мишљење како би се избегле архитектонске баријере и омогућила несметана комуникација лица са инвалидитетом у свим деловима и спратности објекта, као и да је Тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања израдио Програм - Протокол заштите ученика од насиља, дискриминације, злостављања и занемаривања са Акционим планом, којим је предвиђен низ активности које имају за циљ спречавање и побољшање стандарда превенције од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања.

Привредно друштво приликом укрцавања у авион пружило особи са инвалидитетом небезбедну и понижавајућу услугу

Притужбу је поднела жена са инвалидитетом против привредног друштва које је оператер аеродрома са којег је имала лет. У притужби је наведено да је подноситељки притужбе услуга укрцавања у авион пружена на небезбедан и понижавајући начин – уношењем у авион уз уске стрме степенице на уској столици (кабинска колица) на којој сигурносни каиш није радио. Даље је наведено да је први разлог подношења притужбе то што аеродром нема амбу лифт. У изјашњењу привредног друштва је наведено да располажу адекватном опремом која је потребна за несметан улаз особама са инвалидитетом у ваздухоплов, да кабинска колица која је подноситељка притужбе користила припадају привредном друштву, као и да је начин уласка у авион одређен техничким карактеристикама самог авиона који је у власништву авио компанија. У конкретном случају улазак у авион ATP није могућ преко авио моста, већ искључиво уз степенице, које су код конкретног типа авиона ATP саставни део опреме ваздухоплова. У току поступка је утврђено да је међу странама неспорно да је приликом укрцавања подноситељке притужбе у авион, копча на

кабинским колицима била неисправна. Повереник је дао мишљење да је привредно друштво, пропуштањем да за укрцавање у авион типа АТР путнице која је особа са инвалидитетом, обезбеди исправна и безбедна кабинска колица, повредило одредбе Закона о забрани дискриминације, а у вези са одредбама Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом. Због тога је привредном друштву дата препорука да обезбеди исправну аеродромску опрему коју ће користити за укрцавање путника који се отежано крећу и особа са инвалидитетом у авионе у које, због типа авиона није могуће ући преко авио моста; да упути писано извињење подноситељки притужбе због догађаја приликом укрцавања у авион, као и да размотри могућност набављања амбу лифта у оквиру аеродромске опреме.

Привредно друштво је обавестило Повереника да чини све напоре да се догађај не понови, да разматар могућност да набави најсавременију опрему на нивоу светских стандарда која ће омогућити несметано кретање лица са инвалидитетом по комплексу аеродрома и безбедан улазак у ваздухоплове; да су упутили писано извињење подноситељки притужбе, као и да је амбу лифт за друге типове авиона већ део аеродромске опреме којима ова компанија располаже, те да разматарју набавку амбу лифта и друге додатне опреме за авионе типа АТР.

3.6.1.2. Препоруке мера за остваривање равноправности

Препорука мера за остваривање равноправности Републичкој изборној комисији

Поступајући по притужбама грађана и грађанки, уочено је да је у ранијим изборним поступцима било бирачких места која на дан избора нису била приступачна особама са инвалидетом и другим лицима која се отежано крећу. Наиме, бирачка места су се налазила у објектима са физичким баријерама (на спрату без лифта, са тешким улазним вратима, степеницама и сл.) као и у објектима до којих је прилаз неприступачан (нпр. прилаз је изузетно стрм, високи прагови, уски пролази, нема обезбеђеног паркинг места за особе са инвалидитетом и сл.) Такође, поједина бирачка места нису била прилагођена особама са сензорним инвалидитетом у смислу да није постојала комуникација и информације са бирачима са сензорним инвалидитетом. Поред тога, на досадашњим изборима није било обезбеђена приступачност изборног материјала, односно гласачких листића за слепе и слабовиде особе. У пракси се показало да је одређени број објеката који су у јавној употреби и даље неприступачан за особе са инвалидитетом. У складу са законом, Републичка изборна комисија одређује бирачка места на предлог јединица локалних самоуправа и надлежна је да прописује ближа правила о раду бирачког одбора, као и ближа правила у вези са бирачким местима. С обзиром да Републучка изборна комисија нема увид у стварно стање објеката предложених за бирачка места, као и да се за бирачка места најчешће предлажу објекти у јавној употреби за које би се могло претпоставити да су приступачни особама са инвалидитетом, постоји опасност да бирачко место буде у објекту који није приступачан особама са инвалидитетом.

Због тога је Повереник препоручио Републичкој изборној комисији да приликом доношења упуства за спровођење избора, посебно укаже на потребу предлагања бирачких места која су приступачна за особе са инвалидитетом и да су јединице локалне самоуправе посебно дужне да предложе објекте који испуњавају стандарде приступачности. Потребно је јединице локалне самоуправе упутити да је за објекте у којима ће се налазити бирачка места потребно предлагати објекте чији је првенствено улаз приступачан, врата довољно широка за пролаз колица, са обележеним паркинг местом за особе са инвалидитетом и приступачним прилазом објекту, као и

да уколико објекат има приступачно приземље, гласање буде организовано у овим деловима објекта. Такође је потребно и посебно упутити бирачке одборе да на бирачким местима морају бити уклоњене комуникационе и информационе баријере и охрабрити их да сарађују са локалним удружењима особа с инвалидитетом у начину превазилажења баријера на бирачким местима. Поред тога, Повереник је указао да би било добро у наредном периоду размотрити и добре праксе из земаља које су увеле приступачност изборних листића за слепе и слабовиде, како би се свим грађанима и грађанкама омогућило самостално гласање на изборима. Један од начина је штампање гласачких листића на Брајевом писму, или омогућавањем коришћења шаблона, тј. посебних образаца који одговарају гласачким листићима и који имају на себи отворе на местима који одговарају местима редних бројева испред имена кандидата на гласачким листићима.

Поступајући по препоруци мера Републичка изборна комисија је предузела низ мера и активности у циљу унапређења приступачности изборног процеса особама са инвалидитетом и обавестила Повереника да је, између осталог, донела Одлуку о процени приступачности бирачких места у Републици Србији којом је уређен начин процене приступачности бирачких места, што обухвата прикупљање података о приступачности објеката у којима се бирачка места налазе, анализу прикупљених података и утврђивање односно предлагање мера за унапређење. Такође, Републичка изборна комисија обавестила је Повереника да је са организацијом цивилног друштва која се бави заштитом особа са инвалидитетом, а која је у 2018. години спроводила пројекат анализе приступачности бирачких места, потписала Протокол о сарадњи, којим је договорен заједнички рад на унапређењу правног оквира и изборних пракси, који укључује и унапређење физичке и комуникацијске приступачности бирачких места, унапређење поступака гласања ван бирачких места, унапређење начина гласања и изналажења најефикаснијих алата за омогућавање тајности гласања слепих и слабовидих особа, подизање свести о неопходноси укључивања особа са инвалидитетом у рад изборних органа и др.

Препорука мера за остваривање равноправности Министарству просвете, науке и технолошког развоја

Поверенику се обратила мајка слабовидог дечака који похађа 5. разред Основне школе. Појаснила је да је прошле године њено дете добило уџбенике у децембру. Такође је навела да је Министарство омогућило штампање уџбеника за слабовиду децу и да је дато стручно упутство, али да се издавачи нису потрудили да сагледају све проблеме са којима се слабовида деца сусрећу у образовању. У допису је истакла и да су уџбеници и радне свеске већи и тежи од школског дневника а да слабовида деца не би смела да се напрежу, нити да подижу ништа теже од 1кг из разлога што може да им пукне мрежњача и да потпуно ослепе, а да је комплет уџбеника тежак 7,5 кг.

У препоруци је наведено да с обзиром да нису сви начини прилагођавања уџбеника подједнако ефикасни, да је, у складу са Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом, потребно консултовати односно остварити сарадњу са особама са инвалидитетом, односно њиховим репрезентативним представницима, као и другим стручњацима из области комуникацијске и информационе приступачности. Циљ овакве сарадње се огледа управо у сагледавању до сада уочених проблема, као и најефикаснијих начина тифлотехничке и тифлодидактичке адаптације уџбеника којима се одговарајућим прилагођавањем садржаја или формата, односно писма и формата омогућава приступачност за ученике са сметњама у развоју, односно инвалидитетом. Повереник је препоручио да се не оставља на вољу издавачима начин прилагођавања већ да је

потребно израдити прецизну техничку спецификацију о начинима прилагођавања садржаја или формата, односно писма и формата уџбеника. Оваква сарадња је од важности с обзиром да Министарство врши набавку уџбеника у складу са Одлуком Владе, а самим тим одређује и услове набавке, односно врши избор решења која ће задовољити потребе ученика са инвалидитетом, односно са сметњама у развоју за прилагођеним уџбеницима у циљу развијања њиховог пуног потенцијала, талената и креативности. С обзиром да се претходних година каснило са обезбеђивањем прилагођених уџбеника, у препоруци је указано и на потребу благовременог обезбеђивања набавке ових уџбеника тако да деца са инвалидитетом могу равноправно као и друга деца да школску годину започну са већ обезбеђеним уџбеницима.

Министарство је обавестило Повереника да је Нацртом измена и допуна Правилника о прилагођавању садржаја и/или формата уџбеника који је у процедури, предвиђено да одлуку о врсти и начину прилагођавања уџбеника доноси тим за инклузивно образовање школе коју ученик похађа, након обављене консултације са стручњацима и уз сагласност родитеља, као и да ће појачати инструкцију ка школама у складу са препоруком Повереника.

Препорука мера за остваривање равноправности локалним самоуправама поводом установљавања и обезбеђивања услуге личног пратиоца

У току ове и претходне године Поверенику су се обраћали грађани и грађанке указујући да поједине јединице локалних самоуправа немају установљену услугу - лични пратилац детета. С тим у вези, а ради прикупљања неопходних информација које се тичу ангажовања личних пратилаца за децу са инвалидитетом, Повереник је затражио од Републичког завода за социјалну заштиту податке у којим је локалним самоуправама обезбеђена услуга личног пратиоца, информације о броју лиценцираних пружалаца ове услуге и броју поднетих захтева за лиценцу, као и броју деце која остварују ову услугу и, уколико располаже податком, за колико деце је поднет захтев, али услуга није обезбеђена.

Достављени подаци су указали да велики број јединица локалних самоуправа нема успостављену услугу личног пратиоца, због чега је Повереник свакој од њих упутио препоруку мера да предузме све неопходне мере и активности којима ће обезбедити успостављање и пружање услуге личног пратиоца деци којој је ова услуга неопходна.

Поверник је указао на неопходност успостављања ове важне услуге за децу са инвалидитетом, имајући у виду значај оваквог вида практичне подршке у циљу њиховог укључивања у редовно школовање, и активности у заједници, као и успостављања што већег нивоа самосталности. Подршка личног пратиоца није услуга на коју дете може да чека, јер пропусти у њеном обезбеђивању могу да отежају деци са инвалидитетом и сметњама у развоју укључивање у редован систем школовања. С обзиром да овај додатни вид подршке детету спада у услуге из домена социјалне заштите, о чијем обезбеђивању се, у складу са Законом о социјалној заштити, стара локална самоуправа, из тог разлога и обавеза јединице локалне самоуправе да успостави и обезбеди пружање ове услуге свој деци којој је ова услуга неопходна.

Рок за поступање по овим преорукама мера за остваривање равноправности је у току.

3.6.1.3. Иницијативе за измену прописа

Иницијатива за измену Правилника о утврђивању права на упис лица са инвалидитетом

Поверенику се обратила организација цивилног друштва указујући на одредбе Правилника о утврђивању права на упис лица са инвалидитетом, који је донео Сенат Универзитета у Београду на седници одржаној 17. априла 2019. године. У свом обраћању Удружење студената са хендикепом је навело да поменутим правилником доминира „медицински модел инвалидности занемарујући социјални аспект и утицај различитих баријера на друштвени положај лица, што је у супротности са смислом социјалног укључивања и жељеним ефектима уписа студената по афирмативним мерама, на шта упућују и одредбе којима је прописан састав Комисије за утврђивање права на упис лица са инвалидитетом, а да рокови предвиђени овим правилником онемогућавају све студенте са инвалидитетом да остваре законом предвиђена права“. Након извршене анализе Повереник је упутио иницијативу за измену Правилника. Законом о високом образовању, како је наведено, прописано је да се на акредитоване студијске програме које организује високошколска установа могу уписати кандидати под условима и на начин уређен тим законом и општим актом самосталне високошколске установе, као и да стручно упутство о упису кандидата на високошколске установе, упису по афирмативним мерама и другим питањима од значаја за упис на високошколску установу чији је оснивач Република, доноси министар. Право на упис кандидата који припадају осетљивим друштвеним групама међу којима су особе са инвалидитетом утврђено је законом и стручним упутством док га овај правилник уређује на другачији начин, чиме се мења карактер и обим предвиђене афирмативне мере. У том смислу, Повереник је указао да је потребно изменити Правилник тако да се начин и поступак уписа особа са инвалидитетом не утврђује решењем од стране стручне комисије коју превасходно чине чланови медицинске струке. У том смислу је указано и да дефинисање инвалидности као здравственог стања које ограничава равноправно учешће у високом образовању и утиче на исходе учења и свакодневно функционисање не одговара општеприхваћеној дефиницији која је прописана Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом и бројним другим међународним и домаћим прописима. Тако, и када се ради процена, треба сагледавати потребе и одговарајуће мере подршке, а не статус инвалидности, односно врсту и степен оштећења и ограничења у функцији „признавања права“. Са друге стране, Повереник је указао да, имајући у виду да је инвалидност дефинисана бројним прописима домаћег законодавства, као и да се Законом о високом образовању упис студената са инвалидитетом уводи као афирмативна мера, нема потребе да се дефиниција инвалидности даје правилником којим се афирмативна мера разрађује и утврђује начин и поступак остваривања права на упис ових лица. Повереник је указао на потребу да се усагласи круг лица која се могу уписати на студије применом ове афирмативне мере са кругом лица која су побројана у Стручном упутству за спровођење уписа у прву годину студијских програма основних и интегрисаних студија на високошколским установама чији је оснивач Република Србија за школску 2019/2020. годину, имајући у виду да је ово упутство у складу са чланом 100. Закона о високом образовању, обавезујуће за упис на високошколске установе чији је оснивач Република. Повереник је указао и на потребу усаглашавања начина уписа на наредне школске године основних и интегрисаних студија. Наиме, Програмом афирмативне мере уписа лица са инвалидитетом уређено је да се приликом уписа на више године студија, студенти који су уписани на основу овог програма у статусу студената који се финансирају из буџета, не рангирају са осталим студентима, већ задржавају буџетски статус уколико остваре 36 ЕСПБ. Из тог разлога, Повереник је указао да је потребно поново размотрити одредбу члана Правилника о утврђивању права на упис лица са инвалидитетом којом је прописан рок за подношење захтева за упис у наредне школске године, имајући у виду да услове у погледу

одговарајућег броја ЕСПБ или инвалидност студенти могу стећи и након прописаног рока (1. септембра текуће школске године).

3.6.1.4. Упозорења и саопштења

Упозорење поводом напада на оца девојчице са инвалидитетом, 2. април 2019.

Повереница је оштро осудила напад на оца оперисане девојчице са сметњама у развоју као и још једног старијег мушкарца које је, према писању медија, у центру Београда претукао возач аутомобила када су затражили да помери возило са места резервисаног за особе са инвалидитетом, испред зграде у којој станују. Паркинг места за особе са инвалидитетом не представљају уступке науштрб других грађана и грађанки, већ су показатељ степена поштовања права и равноправности свих у нашем друштву, нагласила је повереница и упозорила да насиље не сме да постане замена за комуникацију. Грађани и грађанке са инвалидитетом су међу најчешће дискриминисаним групама, и свакодневно се сусрећу са бројним потешкоћама, почев од архитектонских баријера па до предрасуда које околина има према њима.

Саопштење поводом Светског дана особа са аутизмом, 2.април 2019.

Поводом обележавања Светског дана особа са аутизмом, истакнуто је да су особе са аутизмом често изложене дискриминацији и онемогућене да остваре основна људска права, што их води ка социјалном искључивању. Нарочито је тежак положај деце са аутизмом и њихових родитеља због неадекватне подршке и непотпуне примене прописа о инклузији у образовању. Према законима Републике Србије и Конвенцији Уједињених Нација о правима особа са инвалидитетом, особе са аутизмом имају право на заштиту од дискриминације и да буду укључене у живот заједнице, што између осталог подразумева право на адекватну здравствену заштиту, асистенцију приликом образовања, запошљавања, становања, као и друге видове подршке. Неопходно је системски приступити решавању проблема особа са аутизмом, како би се остварили значајнији ефекти законом предвиђених мера, што пре свега подразумева повећану координацију и одговорност свих надлежних органа, али и измену појединих одредаба Закона о социјалној заштити и Закона о финансијској подршци породици са децом.

Саопштење поводом Међународног дана особа са инвалидитетом, 3. децембар 2019.

У саопштењу је истакнуто да су грађани и грађанке са инвалидитетом међу најдискриминисанијим особама у Србији, њихов положај је и даље изузетно тежак, велика већина њих погођена је сиромаштвом, незапосленошћу и недостатком услуга у заједници, а и поред бројних мера не чини се довољно на адекватном решавању низа проблема. Мере за унапређење њиховог положаја у разним областима постоје већ годинама, али у пракси ретко постижу жељене ефекте. Инвалидитет је годинама у самом врху по броју притужби поднетих Поверенику и то у погледу пружања јавних услуга и коришћења објеката и површина, поступања органа јавне власти, као и на тржишту рада и приликом запошљавања. У посебно тешком положају налазе се жене са ивалидитетом, као и деца са инвалидитетом и сметњама у развоју која због недовољне подршке и недостатка педагошких асистената наилазе на препреке у образовању, у за то најважнијем периоду живота. Повереница је истакла да је неопходно што пре донети нову стратегију за унапређење положаја особа са инвалидитетом, као и мере које ће омогућити особама са инвалидитетом да у потпуности уживају сва права и имају корист од учешћа у друштву и економији. Такође је истакнуто да је потребно изменити и допунити законе који се тичу остваривања права особа са инвалидитетом, посебно Закон о финансијској подршци породици са

децом због чијих спорних одредби је Повереник поднео Уставном суду предлог за оцену уставности и законитости.

Саопштење поводом Одлуке Републичке изборне комисије, 26. децембар 2019.

Повереница је поздравила поступање Републичке изборне комисије по препоруци мера Повереника за унапређење равноправности особа са инвалидитетом,а које се односи на предузимање свих мера и активности из надлежности ове комисије у циљу обезбеђивања приступачности бирачких места, комуникација и информација, како би се свим особама са инвалидитетом, као и другим лицима која се отежано креће, чују или виде, омогућило самостално и равноправно учешће на изборима.

3.6.2. *Дискриминација на основу пола*

Током 2019. године су се наставили трендови из претходних година, па подаци из различитих извештаја и истраживања указују да су жене у Републици Србији и даље у неповољнијем положају у односу на мушкарце у свим областима друштвеног живота, а посебно је изражена дискриминација жена на тржишту рада, у учешћу у одлучивању, у економској сфери и образовању, као и родно засновано насиље према женама.

У *Посебном извештају Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања* је, између осталог, наведено да је Поверенику у десетогодишњем периоду од оснивања институције до објављивања тог извештаја, највише притужби поднето у области рада и запошљавања – трећина од укупног броја свих поднетих притужби, и то на основу скоро свих личних својстава која су наведена у Закону о забрани дискриминације, а највише притужби поднето је због дискриминације по основу пола и то у претежном броју случајева због дискриминације жена на тржишту рада, након чега у приближно сличном броју случајева следи брачни и породични статус као лично својство. Пракса Повереника показује и да се као основ дискриминације, ова два лична својства често појављују у комбинацији. Наиме, најчешћи су случајеви када је жена распоређена на ниже радно место, или јој је раскинут радни однос по повратку са трудничког, породиљског или одсуства са рада ради неге детета, а и даље је присутна пракса појединих послодаваца да у пријавама, на конкурсима и интервјуима за посао неоправдано укључују питања о породичном и брачном статусу, или аутоматски посредно искључују жене због претпоставке о немогућности усклађивања приватних и пословних обавеза. Традиционална подела родних улога, оптерећеност жена кућним послом и бригом за породицу последично утиче и на њихов положај на тржишту рада. Узроци који доводе до подређености или надређености полова, односно стереотипне улоге полова и даље производе неједнакости у свакодневном животу.

Да су жене међу најугроженијим групама потврђују и резултати истраживања јавног мњења Повереника *Однос грађана и грађанки према дискриминацији* из 2019. године. Наиме, према ставовима испитаника, жене су друга најугроженија група (после Рома), а чак 42% грађана сматра да су жене највише изложене дискриминацији, према њиховој слободној асоцијацији.

Да је оваква ситуација у великом броју земаља, упућује и извештај Међународне организације рада *Квантни скок за родну равноправност – за бољу будућност рада за све*[234] у коме се, на глобалном нивоу, разматрају родне разлике као кључна баријера за достојанствен рад за жене. Иако се као главни разлог за јаз у запослености између жена и мушкараца наводи да жене не желе да раде изван свог дома, на основу репрезентативног глобалног узорка, око 70% анкетираних жена рекло је да би више волело да буде плаћено, а 66,5% мушкараца се са тим сложило.[235] Међутим, у 2018. години само је 45,3% жена имало посао, што је за скоро 25% мање у односу на мушкарце. У овом извештају је наведено и да су жене недовољно заступљене на руководећим и лидерским позицијама, али, оне које раде, на водеће позиције брже дођу од мушкараца. Широм света, жене менаџерке и лидерке су скоро годину дана млађе од мушкараца, а такође чешће имају виши ниво образовања него мушкарци руководиоци.[236] Глобално, 44,3%[237] жена руководитељки има напредну универзитетску диплому у поређењу са 38,3% мушкараца руководилаца, а у Србији 66,6% жена има виши ниво образовања у односу на 50% мушкараца[238]. У овом извештају је наведено да је 41,5% одраслих жена са високом стручном спремом или незапослено или раде непријављено на тржишту рада, исто важи за само 17,2% мушкараца.[239] Закључено је да иако је образовање кључно за запошљавање више жена и њихово задржавање на послу, оно само по себи није довољно, углавном због неплаћеног домаћег, кућног рада или доприноса породичном раду. Традиционално, жене су „неговатељице“, а друштво и тржишта рада и даље у великој мери функционишу на овој претпоставци. Широм света, 606 милиона радно-способних жена (или 21,7%) обавља неплаћени рад неге са пуним радним временом, у поређењу са 41 милиона мушкараца (или 1,5%).[240] Између 1997. и 2012. године, време када су жене посвећене кућним пословима и збрињавању смањено је за само 15 минута дневно (дневно у просеку 4 сата и 25 минута), док је за мушкарце повећано за само осам минута дневно (дневно 1 сат и 23 минута). Овим темпом, процењује се да родни јаз у времену проведеном на неплаћеном кућном раду, неће бити превазиђен до 2228 године. У 2015. години, истраживање на узорку од 51 земље показало је да је 45,8% мајки мале деце (узраста до 5 година) било запослено у поређењу са 53,2% жена без деце тог узраста, што указује на постојање „казне материнства“ (motherhood employment penalty). Између 2005.и 2015. године, кажњавање материнства је порасло за 38,4%.[241] Мајке мале деце такође доживљавају мајчинску лидерску казну, односно имају најниже стопе учешћа на руководећим позицијама (само 25,1% менаџера са децом млађом од шест година су жене) у поређењу са својим мушким колегама (74,9% менаџера са децом млађом од шест година). У Србији има 28,5% жена менаџерки са децом млађом од 6 година, а без деце 32,6%, док мушкараца менаџера са децом млађом од 6.година у има 71%, а без деце 67,4%.[242] Платни јаз и даље у просеку износи око 20% широм света, а жене које раде у истом занимању као и мушкарци систематски се плаћају мање, чак и ако им је ниво образовања једнак или већи од вредности мушких колега. Наглашено је да се боља будућност рада за жене може остварити само уклањањем дискриминације и превазилажењем стечених стереотипа који се односе на жене у друштву, вредности њиховог посла и њиховог положаја на тржишту рада.

---

[234] *Квантни скок за родну равноправност – за бољу будућност рада за све (A quantum leap for gender equality: For a better future of work for all),* International Labour Office (ILO), Geneva, 2019, доступно на интернет страници: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_674831.pdf
[235] *Квантни скок за родну равноправност – за бољу будућност рада за све* , стр. 23
[236] Исто, стр. 113
[237] Исто, стр. 33
[238] Исто,стр. 115
[239] Исто,стр. 39
[240] Исто,стр. 37
[241] Исто,стр.39
[242] Исто,стр.119

У *Извешају о Србији Међународног монетарног фонда*[243] из 2019. године се, између осталог наводи да је Србија земља у коју радо долазе страни инвеститори, али и земља која има све израженији проблем одлива радне снаге, те се у овом документу сугерише доношење пакета мера како би се зауставио „одлив мозгова“, односно спречиле даље миграције, посебно квалификованих радника. У овом извештају се наводе и последице које би несумњиво могле имати утицај и на земљу, и на појединца. Наиме, одлив радника, укључујући квалификовану радну снагу, смањује радну снагу и продуктивност у Србији, што негативно утиче на раст, а знатно је успорен и раст запослености жена у поређењу са запосленошћу мушкараца током последње две године. Родни јаз у учешћу радне снаге је око 11% и сличан је као у другим земљама региона, наводи се у овом извештају. Међутим, иако ова међународна организација не спори да стопа незапослености у Србији пада и да је достигла 12,7% у првом кварталу 2019. године, што је најнижи ниво од 2011. године, ипак је око 400.000 људи (око 5,5% становништва из 2016. године) емигрирало у земље ОЕЦД-а између 2008. и 2016. године.

У *Финалном извештају евалуације Акционог плана за спровођење Националне стратегије за родну равноправност Републике Србије*[244] је наведено да је према Индексу родне равноправности Европског института за родну равноправност (ЕИГЕ), Србија напредовала у области родне равноправности између два периода извештавања (2014-2016), што се углавном приписује расту у домену моћи. У извештају је наведено да кампање против родних стереотипа прате релативно честе контра – кампање, односно изјаве које су манифестације родних стереотипа, сексизма и мизогиније а понекад долазе од врха политичке елите, медија и истакнутих личности у јавном животу које утичу на јавно мњење. Медијско извештавање о насиљу над женама је углавном сензационалистичко и таблоидно, промовише се суровост, жртвама се одузима достојанство, а породице жртава не добијају поштовање. Истакнут је проактиван приступ председнице Координационог тела и поверенице, јер њихове реакције (јавне изјаве, препоруке које издаје Повереник) подижу свест о родној равноправности.[245] Ипак, родни јаз на тржишту рада опстаје упркос поклањању пажње овом проблему у националним стратегијама у области запошљавања и родне равноправности, а жене имају непрекидно и доследно мању стопу активности и запослености од мушкараца и већу стопу неактивности. Међу неактивним особама које не траже посао зато што су изгубиле наду да ће га наћи, 62% су жене, док међу онима који не траже посао због тога што се брину о деци или одраслим члановима породице којима је потребна брига 97% су жене. Стопа неактивности младих жена на селу је највиша (73%) а њихова искљученост из економске сфере и учешћа у раду је основ за неповољан положај, искљученост из других сфера заједнице и друштва. „Старије раднице“ (45+) су у лошем положају, њихова стопа запослености је 2016. године била 47% а стопа неактивности 48%. Најниже економско учешће забележено је међу женама са инвалидитетом и Ромкињама. Само 4% жена са инвалидитетом обавља плаћени рад, а само 9% Ромкиња старости 15-65 године је запослено,

[243] *Republic of Serbia : Staff Report for the 2019* Article IV Consultation and Second Review under the Policy Coordination Instrument-Press Release; Staff Report; Information Annex; Staff Statement; and Statement by the Executive Director for Republic of Serbia, доступно на интернет страници: https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2019/07/22/Republic-of-Serbia-Staff-Report-for-the-2019-Article-IV-Consultation-and-Second-Review-under-48511

[244] *Финални извештај евалуације Акционог плана за спровођење Националне стратегије за родну равноправност Републике Србије*; у оквиру пројекта „Кључни кораци ка родној равноправности”, који спроводи Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (УН Вомен) и Координационо тело за родну равноправност, уз финансијску подршку Европске уније. Доступно на интернет страници: http://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2019/evaluation%20nap%20for%20ge/evaluacija%20nap%20za%20rr%202016-2018%20serbian_compressed.pdf?la=en&vs=4138

[245] *Финални извештај евалуације Акционог плана за спровођење Националне стратегије за родну равноправност Републике Србије* стр. 62

што је много мање од 32% мушкараца Рома односно 55% националног просека. Недостатак редовних података о учешћу Ромкиња и жена са инвалидитетом на тржишту рада је значајна препрека за боље праћење и интервенције усмерене на њихово веће и квалитетније учешће на тржишту рада. Удео жена међу предузетницима се незнатно повећао (са 26% 2011. године на 34% 2017. године).[246] Родни јаз у зарадама опстаје иако није тако висок као у неким другим земљама (8,7%)[247]. Разлика између просечне плате мушкараца и жена континуирано расте од почетка 2000. године. Положај жена на тржишту рада и родни јаз у запослености и платама одражавају се на родне неравноправности приликом пензионисања. Према подацима СИЛЦ анкете, међу мушкарцима старости 65 и више година 2016. Године, 8% није имало никакву пензију, док је међу женама исте старости било њих 17% без икакве пензије.[248] Родна асиметрија се такође манифестује кроз неравномерно расподељене одговорности око породице и одржавања домаћинства.

Према подацима анкете коју је спровео ОЕБС о благостању и безбедности жена током лета 2018. године, нешто више од једне петине жена изнад 15 година старости искусило је физичко и/или сексуално насиље од стране партнера или неке друге особе. У извештају је наведено да је према информацијама Министарства правде, од 1. јуна 2017. до 1. јуна 2018. године, било 44.726 пријављених случајева насиља у породици у Србији.[249] У области образовања, три пута више дечака него девојчица завршава трогодишње програме у средњим школама, а девојчице су концентрисаније у средњим школама општег усмерења које се уобичајено бирају као припрема за факултет. Оне су бројније међу студентима универзитета (56,6% у 2017/2018 академској години), као и међу дипломираним студентима (58% 2016. године), али чине мањину међу студентима ИКТ и комуникационих технологија (26%). Рано напуштање школовања ромских девојчица је и даље горући проблем и један од главних узрока високе преваленце раних/принудних бракова (33% девојчица 15-19 година старости било је трудно или је родило дете током 2014. године).[250] Као неделотворну област реализације Акционог плана, у извештају је препознато равноправно учешће жена и мушкараца у родитељству и економији старања, као и у области студија рода.

Фондација Фридрих Еберт издала је публикацију *Наша урушена права*[251], која ставља у средиште жене које живе широм Србије, а које код остваривања права наилазе на различите, али многобројне препреке. Ова публикација упућује да неколико фактора ограничавају или угрожавају право жена у Србији, као што су: право на приступ правди (неусклађена мрежа судова, високи трошкови вођења судског спора, високи трошкови поступака пред Европским судом за људска права, рестриктивно регулисање пружања бесплатне правне помоћи, постојање језичких баријера када су у питању припаднице националних мањина, као и гашење линија јавног превоза између села и градова у којима су судови); имовинска права (подаци о власништву потврђују да су имовинска права жена ограничена што имплицира недоступност кредита за бављење предузетништвом, брачна и ванбрачна заједница нису изједначене у имовинским правима, право коришћења друштвених станова је било гарантовано и уписано у катастар као право свих лица, али је власништво приликом откупа у највећем броју случајева уписано на име мушкарца); права везана за рад и социјална права (уговори о раду се углавном закључују на одређено време, често

[246] Исто, стр. 29
[247] Исто, стр. 31
[248] Исто, стр. 31
[249] Исто, стр. 33
[250] Исто, стр. 33
[251] *Наша урушена права,* Фондација Фридрих Еберт, проф. др. Маријана Пајванчић, проф. др. Дубравка Валић Недељковић, Софија Мандић, 2019. година, доступно на интернет страници: http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/15439.pdf

је присутан несигуран радни ангажман на лизинг, ограничење радног времена и безбедност на раду се не поштују, присутна је подзаступљеност жена у саставу преговарачких тимова синдиката и послодаваца, жене су мање плаћене за свој рад од мушкараца, жене са села су мање запослене или су неформално ангажоване у пољопривреди); право на смештај деце у предшколске установе (недовољни капацитети предшколских установа па родитељи смештају децу у приватне вртиће уз знатно веће трошкове); право на школовање (континуирано смањење броја ђака у селима и мањим местима, исељавање и напуштање села, низак демографски прираштај, укидање јавног саобраћаја између села и места у којима су школе).

Организација Партнерство за економску политику објавила је истраживање *Утицај мера штедње на родне разлике у исходима на тржишту рада*[252], у чијем средишту су ефекти смањења плата које је Влада Србије спровела крајем 2014. године. У истраживању је наведено да су и пре увођења мера које се односе на смањење плата, Србију карактерисале раширена родна неједнакост, висок јаз у запослености, као и високи јаз у платама између жена и мушкараца. Резултати до којих се дошло указују да је смањење плата гурнуло млађе жене у незапосленост а жене ближе старосној доби за пензионисање у неактивност, док такви ефекти нису примећени за мушкарце. У извештају је наведено да концентрација жена у државном сектору произвела веће последице примене мера штедње према женама, имајући у виду да у државним предузећима, у којима доминирају мушкарци, није било доследне примене мера штедње. Из нормативне перспективе и под пуном усклађеношћу како у државном сектору, тако и у државним предузећима, реформа је требала да смањи јаз у платама између мушкараца и жена у јавном сектору, јер би на сразмеру требало да утиче мањи удео женских плата, али то се није десило. Поред тога, иако је присутна политичка реторика о родним правима у Србији, као и многим иницијативама, политикама и програмима за побољшање положаја жена, у овом извештају је наведено да још увек не постоји пракса спровођења родно сензибилне анализе пре него што се примене нове мере и политике, а примећен је чак и незнатан пораст јаза у платама између полова у јавном сектору након увођења мера штедње. У извештају је наведено да је неопходно развити и применити формалне процедуре за процену и праћење утицаја будућих реформи политике на расподелу плата и дохотка.

Публикација *Затварање круга: Положај жена на тржишту рада на почетку и на крају каријере*[253] у потпуности се бави женама које се налазе у две кључне фазе живота обележене уласком и изласком са тржишта рада. Улазак на тржиште рада често се усклађуује са успостављањем партнерских односа и формирањем породице док је излазак са тржишта рада повезан са преласком у нову животну фазу у којој благостање зависи од обезбеђености пензије, других облика економског капитала, богатству професионалних и приватних веза, али и од могућности збрињавања потреба за здравственом заштитом. Подаци представљени у студији показују да се управо младе жене, оне које тек улазе на тржиште рада, као и жене у такозваном контигенту „старије радне снаге“, оне које га напуштају, у неповољнијем положају него жене средње доби и свакако у неповољнијем положају него мушкарци који се налазе у истим животним фазама. Један од закључака је да се темељи за неповољнији положај жена на тржишту рада

[252] *Утицај мера штедње на родне разлике у исходима на тржишту рада* (The Effects of Austerity Measures on Gender Gaps in Labor Market Outcomes), Партнерство за економску политику, 2019, доступно на интернет страници: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3344578

[253] *Затварање круга: Положај жена на тржишту рада на почетку и на крају каријере*, Удружење „Жене на прекретници“, Марија Бабовић, доступно на интернет страници: http://www.zenenaprekretnici.org/wp-content/uploads/2019/11/Polozaj-zena-na-trzistu-rada_FINAL-1.pdf

успостављају током образовања. Родна сегрегација у образовању се испољава у виду веће концентрације девојчица у областима образовања као што су друштвене, хуманистичке, области бриге о другима, уз истовремено већу концентрацију дечака и младића у областима технике, производње, инжењерства. Поред тога, наводи се да младе жене не улазе лако на тржиште рада, стопе активности и запослености младих жена знатно су ниже а стопа незапослености знатно виша у односу на опште стопе становништва радног узраста. Наводи се да је укупна стопа запослености у Србији према подацима Еуростата за први квартал 2019. била 58,7%, док је стопа запослености младих жена била 14,2% а младих мушкараца 23,6%. У посебно неповољном положају су младе жене из маргинализованих група. Поред тога, млађе жене чешће су запослене на одређено време (42,2% жена старости 15-29 година, 10,1% жена старости 45-64 године)[254]. Када је реч о категорији такозване „старије радне снаге“, подаци показују да међу милион жена старости 45-64 године готово пола милиона не раде зато што су незапослене или неактивне. Готово 60% сада неактивних жена у овој старосној групи није остварило право на пензију, те су њихов економски положај и квалитет живота у трећем добу под великим ризицима.[255] И међу млађим и старијим запосленим женама изразито је мали проценат оних које се налазе на руководећим позицијама (1% млађих жена, 2,7% старијих жена), а жене имају мање зараде у односу на мушкарце.[256] У публикацији је наведено да, поред бројних облика дискриминације у процесу запошљавања (обично испитивањем о приватном животу и учесталости кориштења боловања), најчешћи облик дискриминације на радном месту укључује обавезу жена да обављају послове који нису у опису њиховог радног места (попут спремања, кувања кафе, курирских или административних послова), излагања непријатним ситуацијама и опаскама на тему рода, сексуалног узнемиравања и психичког насиља.

У анализи је закључено је да неки од кључних аспеката родних неједнакости, попут елиминисања родне сегрегације у образовању, а потом и на тржишту рада, нису предмет ниједне политике у Србији - ни политике развоја образовања, ни политике родне равноправности а ни политике запошљавања, те да их је потребно уврстити међу стратешке приоритете. Поред тога, наводи се да је потребно предузети систематске напоре да се побољша приступ тржишту рада и положај на раду високо маргинализованих група, испитати приступ млађих и старијих жена активним мерама запошљавања и оценити ефекте тих мера, пратити родни јаз у зарадама и његове узроке те у складу са тим планирати ефективније мере спречавања дискриминације при запошљавању засноване на полу и старости, у фокус политика ставити неплаћени рад и бригу о породици, учинити доступнијим услуге за бригу о породици женама које нису активне, преиспитати садашњи Закон о финансијској подршци породици са децом са становишта дискриминаторних услова за остваривање накнада за породиљско и родитељско одсуство, као и са становишта висине накнада, те урадити процену могућности остваривања права на пензијско осигурање жена у старијем контигенту радне снаге.

У алтернативном извештају *Тамни облаци над Србијом: Извештај у сенци за Четврти периодични извештај Републике Србије, током 72. сесије Комитета CEDAW*[257] је наведено да су и даље потребни стални напори како би се побољшао положај особа које припадају највише

[254] Исто, стр. 26 и 27
[255] Исто, стр. 23
[256] Исто, стр. 32 и 33
[257] *Тамни облаци над Србијом: Извештај у сенци за Четврти периодични извештај Републике Србије, током 72. сесије Комитета CEDAW;* аутори: Autonomni ženski centar, ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima, Žene u crnom, Београд, јануар 2019, доступно на интернет страници: https://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/CEDAW_Tamni_oblaci_nad_Srbijom.pdf

дискриминисаним групама попут Рома, ЛГБТ особа, особа са инвалидитетом и лица оболелих од АИДС-а, као и осталих социјално рањивих група. У овом извештају је, између осталог, указано на жртве трговине људима, којих, у периоду од десет година, највећи број чине жене (2017 – 90%), од чега 49% деца, готово искључиво девојчице.[258] Фемицид је и даље широко заступљен, а у периоду од 2010. до краја 2018. године, 282 жене су убијене од стране својих партнера, бивших партнера или чланова породице.[259] У десет од 26 случајева фемицида у 2017. години полиција, тужилаштво и центри за социјални рад су имали информације о претходном насиљу, али нису спречили убиства, због недостатка координације и комуникације. У овом извештају је наведено и да су неформално запошљавање, незапосленост и економска неактивност и даље веома високи, посебно међу женама и младима, да је у 2017. години 7,2% становништва имало потрошњу испод линије апсолутног сиромаштва (недовољно за задовољење основних животних потреба), чиме су посебно погођена лица ван градских центара, становници региона јужне и источне Србије, вишечлана домаћинства и деца. Значајан део популације (чак око 1,8 милиона) у ризику је од сиромаштва. Према последњим доступним подацима, Србија је најлошије рангирана у односу на чланице ЕУ када је реч о уделу становништва које је у ризику од сиромаштва (25,5%).[260] У овом извештају је наведено да су присутне претње за очување достигнутих права жена, које долазе од поборника анти-родне идеологије, а присутне су и у изјавама високо позиционираних државних функционера, религијских вођа и универзитетских професора. Српска академија наука и уметности оспорава исправност употребе назива занимања у женском роду, медијски текстови нису родно сензитивни, а штампани медији су често пуни предрасуда и стереотипног приказивања жена, жртава насиља, чиме се крши Кодекс етике новинара.[261]

У погледу улоге и положаја Повереника, дате су препоруке, које подразумевају мере за: обезбеђење планираних људских ресурса, унапређење стручности, очувања независности рада, повећања доступности институције, као и повећања свести жена о њиховим правима и функционисању жалбених механизама, доступности бесплатне правне заштите од дискриминације жена, посебно из вишеструко маргинализованих друштвених група.[262]

Четврти извештај о напретку у увођењу родно одговорног буџетирања (РОБ) у систем планирања јавних финансија у Републици Србији у 2018. години[263] анализира планирана улагања у унапређење родне равноправности у Републици Србији на националном и покрајинском нивоу у буџету за 2019. годину. У извештају се наводи да је 34 од 40 буџетских корисника дефинисаних Планом постепеног увођења родно одговорног буџетирања, испунило своју обавезу и увело РОБ у буџете за 2019. годину, док су на покрајинском нивоу, сви буџетски корисници предвиђени Планом испунили своју обавезу[264]. Поред тога, констатовано је да је неопходно да се уложи додатни напор ка очувању ових резултата, пре свега кроз јачање институционализације самог процеса. Повереник за заштиту равноправности се у извештају наводи као један од неколико буџетских корисника који су у цео свој буџет увели родну компоненту. Поред тога, као родно

[258] *Тамни облаци над Србијом: Извештај у сенци за Четврти периодични извештај Републике Србије, током 72. сесије Комитета CEDAW*, стр. 9
[259] Исто, стр. 31
[260] Исто, стр.5
[261] Исто,стр. 8
[262] Исто, стр. 16
[263] *Четврти извештај о напретку у увођењу родно одговорног буџетирања у систем планирања јавних финансија у Републици Србији у 2018. години*, UN WOMEN, Сања Николин и Александра Владисављевић, Београд 2018, https://serbia.un.org/sites/default/files/2019-08/IV%20ROB%20izvestaj%20o%20napretku%202018%20za%20budzet%202019.pdf
[264] *Четврти извештај о напретку у увођењу родно одговорног буџетирања у систем планирања јавних финансија у Републици Србији у 2018. години,* стр. 8

трансформативне интервенције оцењене су активности Повереника на унапређењу заштите људских и мањинских права и слобода, делотворном сузбијању и заштити од дискриминације, као и активност „Равноправно до циља“, која доприноси јачању свести у јавности о дискриминацији жена и мушкараца особа са инвалидитетом и симулација суђења MOOT COURT, као активност која доприноси оспособљавању младих за правну заштиту од дискриминације.[265]

У извештају Аутономног женског центра *Унапређено законодавство – неуспешна заштита: Независни извештај о примени Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља према женама и насиља у породици*[266] је наведено да упркос томе што се у државном извештају наводи да је „у Републици Србији борба против насиља према женама... један од циљева родне политике“, у трећем нацрту Закона о родној равноправности из 2018. године, не постоји дефиниција појма „насиље над женама“, која је усаглашена са дефиницијом из Конвенције о спречавању и борби против насиља према женама и насиља у породици. У овом извештају је констатовано да иако је још 2015. године истекло важење Националне стратегије за превенцију и сузбијање насиља против жена у породици и интимним партнерским односима, нови стратешки документ још није усвојен, нити је извршена евалуација претходне стратегије. Наведено је и да би проценат одбачених кривичних пријава требало да забрине, имајући у виду да је 2012. године било 37,9% одбачених пријава, а да се 2016. тај број повећао на 64,4%.[267]

У публикацији *Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права*[268], између осталог је наведено је да је Србија у области родне равноправности постигла одређени напредак у погледу усвајања прописа, уведена је обавеза увођења родно одговорног буџетирања, усвојена је Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године, почео је да се примењује Закон о спречавању насиља у породици, а усвојен је и Национални акциони план за примену Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији, забележен је напредак у смањењу родног јаза на тржишту рада и политичкој партиципацији. Међутим, као и претходних година рад жена и мушкараца се неједнако вреднује, у многим срединама се подразумева да мушкарци буду власници имовине и доносиоци одлука у домаћинству. Патријархалне родне улоге су распрострањене и друштвено прихватљиве што доприноси лошијем положају жена у друштву па и изложености жена тешким облицима насиља. Насиље према женама је чест облик кршења права жена у Србији, а процењује се да свака друга жена у Србији трпи неки вид насиља. Незапослене и економски зависне жене су под већим ризиком да буду злостављане. Од почетка 2018. године до краја новембра у породичном насиљу убијено је 30 жена, а у протеклих 10 година више од 350 жена. Такође, нема званичне статистике о фемициду, па се подаци о броју убијених жена у породично-партнерском контексту углавном прикупљају из медија.[269] Жене у политичком и јавном животу Србије нису довољно заступљене. Од 158 јединица локалне самоуправе, само 7,6% жена се налази на позицији председнице општине или градоначелнице.[270]

---

[265] Исто, стр. 52, 53 и 54

[266] *Унапређено законодавство, неуспешна заштита - Независни извештај о примени Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља према женама и насиља у породици*, Аутономни женски центар, Тања Игњатовић и Вања Мацановић, Београд 2018, доступно на интернет страници: https://www.womenngo.org.rs/images/GREVIO/GREVIO_Izvestaj_SRP.pdf

[267] *Унапређено законодавство, неуспешна заштита - Независни извештај о примени Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља према женама и насиља у породици*, стр. 37

[268] *Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права,* Београдски центар за људска права, Београд 2019 - доступно на интернет адреси: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2018.pdf

[269] Исто, стр. 313-314

[270] Исто, стр. 318

У *Извештају о пријављеним случајевима родно заснованог насиља у здравственим установама у Републици Србији 2018.*[271] анализирани су подаци добијени из здравствених установа Републике Србије на основу Упитника који је сачинило Министарство здравља о броју случајева насиља над женама за период од 1. јануара до 31. децембра 2018. године и сачињена је анализа одговора здравственог сектора на родно засновано насиље. У извештају се наводи да је у централној Србији у 2018. години било 3054 пријављених случајева насиља над женама у систему здравствене заштите, а у Војводини 828[272]. Поред тога, полиција је обавештена о евидентираним случајевима насиља у 90% случајева на нивоу Србије. Поред тога, у овом извештају је наведено да су засебно евидентиране жене које су биле изложене родно заснованом насиљу, а потичу из посебно осетљивих група, као што су труднице, породиље, жене са инвалидитетом и старије жене и да је забележено 11,5% оваквих случајева, од којих се 46% изјаснило да су припаднице ромске националне мањине.[273] Такође, у овом извештају је наведено да су евидентирана 22 случаја насиља над особама мушког пола у три здравствене установе у Србији.[274] Као најугроженије групе жена у овом извештају су препознате старије жене које се сусрећу са дискриминацијом и по основу пола и старосног доба, затим труднице, жене са хроничним оболењима и жене са инвалидитетом[275]. Констатовано је да је недостатак у раду здравствене службе Србије представља велика неуједначеност у приступу прегледу жена које су доживеле насиље и писању медицинских налаза од стране различитих лекара, те да су лекарски налази често непотпуни и штури, па због тога неупотребљиви у судским процесима, те је потребно обезбедити адекватну едукацију лекара о препознавању и адекватном документовању породичног и родно заснованог насиља.[276]

О теми насиља над женама, али са аспекта извештавања о самом насиљу, говори извештај Регулаторног тела за електронске медије *Анализа извештавања о насиљу над женама – РТС и ТВ Прва*[277]. У анализи је наведено да телевизије у намери да остваре што већу гледаност, а самим тим и профит, објављују прилоге о насиљу над женама на начин који није адекватан и тако често крше етички кодекс. У овој студији анализирани су Први програм јавног сервиса РТС 1 и комерцијална телевизија ТВ Прва, у току прва четири месеца 2018. године. Анализа је показала различит приступ информисању о овој теми. Приликом извештавања на Првом програму јавног сервиса забележен је мали број прилога, што упућује на закључак да се овај програм није довољно бавио темом насиља над женама, што опет може да укаже на важан елемент да је у анализираном периоду евидентирано чак 21 убиство жена у Србији. Међутим, оно што је позитивно у извештавању РТС1, наведно је у овој анализи, јесте то да су прилози о насиљу над женама били презентовани несензационалистички, односно да се водило рачуна о достојанству жена које су биле жртве насиља. ТВ Прва је скоро свакодневно извештавала о насиљу над женама што се може оценити као позитивно, али начин на који се то чинило показује да су

[271] *Извештај о пријављеним случајевима родно заснованог насиља у здравственим установама у Републици Србији 2018,* Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, Мр sc. med. Весна Хорозовић, Др Мирјана Живковић Шуловић, Др Маја Добраш, др sc. med. Снежана Димитријевић, 2019, доступно на интернет страници: http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Godisnji%20izvestaj%20rodno%20nasilje%202018.pdf

[272] *Извештај о пријављеним случајевима родно заснованог насиља у здравственим установама у Републици Србији 2018,* стр. 10

[273] Исто, стр.18

[274] Исто, стр. 23

[275] Исто, стр. 26

[276] Исто, стр. 31

[277] *Анализа извештавања о насиљу над женама – РТС и ТВ Прва,* Регулаторно тело за електронске медије, Београд 2019. година, доступно на интернет страници: http://www.rem.rs/uploads/files/Izvestaj%20sluzbe%20za%20nadzor%20i%20analizu/Analiza%20izve%C5%A1tavanja%20o%20nasilju%20nad%20%C5%BEenama.pdf

примарни циљ извештавања биле славне личности, док се о убиствима жена и уопште о тешким кривичним делима насиља вест објављивала углавном само једном. Такође, у анализи је наведено да је неопходно да медији снажније преузму одговорност у промовисању равноправности полова, достојанства жене, борби против дискриминације жена, мењању стереотипа и ставова да је родно засновано насиље над женама приватни, а не алармантни друштвени проблем.

Анализу медијских објава о проблему насиља над женама[278] која је обухватила све објаве у електронским и штампаним медијима, као и на интернет порталима из Ебарт архиве, сачинила је Група Новинарке против насиља над женама. У овој анализи је, између осталог, наведено да је у великом броју сагледаних медијских објава откривен идентитет жртве и чланова породице (50%), да су изношени детаљи чина насиља/убиства или изјаве саговорника које су нерелевантне за чин (45%), у 45% случајева су коришћени сензациолистички или стереотипни изрази за насиље, жртву, насилника, чак 20% извештаја садржало је информације којима би се чин насиља могао оправдати спољашним околностима или личним особинама насилника, у 10% случајева медисјки извештаји умањивали су насиље, трећина медијских записа садржала је фотографије или видео записе који на неадекватан и стереотипан начин приказују насиље.[279]

Имајући у виду сагледано стање у погледу медијских објава о случајевима насиља над женама, у публикацији *Смернице за медијско извештавање о насиљу према женама*[280] покривене су новинарске дилеме и побољшање квалитета извештавања у вези са насиљем уопште, у складу са Кодексом новинара Србије.[281] У овој публикацији се наводи да су недопустиви сензационистички и стерепотипни изрази, посебно у насловима, имајући у виду да су наслови највидљивији, а често су и једино што публика прочита, те да тему насиља према женама, поготово уколико то подразумева и разговор са жртвама, треба поверавати искључиво новинаркама које имају знања или искуства у извештавању о овом феномену; да је потребно едуковати новинаре о медијски одговорном извештавању о сексизму, дискриминацији и насиљу; догађаје пратити од почетка до краја (укључујући и законску санкцију); извештавати о феномену насиља ради превенције и едукације; упућивати жртве на релевантне организације и институције. У области медијског извештавања о насиљу према женама препоручено је више смерница за новинаре, са додатним специфичностима у случајевима извештавања о фемициду и извештавања о насиљу када је реч о женама с децом. Дате су и препоруке које се односе на приступ женама које су преживеле насиље, судским поступцима о насиљу, разводу или старатељству. Када је реч о порталима и друштвеним мрежама, наведено је да би било пожељно закључати за коментаре прилоге о насиљу због високог процента вероватноће да се изазове секундарна виктимизација и ретрауматизација и сл.

---

[278] *Анализа медијских објава о проблему насиља над женама,* Група Новинарке против насиља над женама, 2019, доступно на интернет страници:
http://www.undp.org.rs/download/tmp/Analiza%20medijskog%20izvestavanja%20o%20nasilju%20prema%20zenama.pdf

[279] *Анализа медијских објава о проблему насиља над женама,* стр. 3 и 4

[280] *Смернице за медијско извештавање о насиљу према женама,* Новинарке против насиља, у оквиру заједничког пројекта „Интегрисани одговор на насиље над женама и девојчицама у Србији“, који реализују UNICEF, UN Woman, УНФПА и УНДП, у партнерству са Владом Републике Србије, уз подршку Владе Шведске, на челу са Координационим телом за родну равноправност, доступно на интернет страници:
https://www.rs.undp.org/content/dam/serbia/Publications%20and%20reports/Serbian/UNDP_RS_Novinarke_protiv_nasilja-smernice.pdf

[281] *Смернице за медијско извештавање о насиљу према женама*, стр. 4

У истраживању *Искуства примене НАП 1325 у општинама Вршац, Крагујевац, Ниш, Кикинда и Сврљиг: Како препознати успехе и отворити простор за координирано локално деловање*[282] мапиране су добре праксе и изазови у примени актуелног НАП-а на локалном нивоу у периоду 2017-2019, из перспективе деловања локалних заједница на унапређењу безбедности жена, заступљености у представничким институцијама и локалним безбедносним телима и заинтересованости заједнице за локализацију кампања за легализацију оружја и унапређење културе поседовања легалног ватреног оружја, као интегралног дела мера за подизање нивоа безбедности жена и других рањивих група у локалним заједницама. Закључци до којих се дошло у овом истраживању указују да већина сагледаних локалних заједница улаже значајне напоре на побољшању безбедности жена, јачању родне равноправности и стварању механизама за унапређење положаја жена. У свим заједницама се бележи повећање удела жена у извршној власти, представничким институцијама, штабовима за ванредне ситуације, саветима за безбедност, у полицији и у другим телима на локалном нивоу. Локалне заједнице ипак врло често нису свесне да је успех у заштити женских права који остварују повезан са вредносним оквиром и испуњавањем циљева из НАП-а за примену Резолуције 1325 СБ УН за период 2017-2020. Са друге стране у локалним самоуправама где су за успех у примени актуелног НАП-а заслужне женске невладине организације ови напори често наилазе на инертност и затвореност локалних институција. Разлози за невидљивост НАП 1325 на локалном нивоу су: неуједначена примена на националном нивоу, примена није подржана одговарајућим финансијским средствима, циљеви се сразмерно мање промовишу у односу на сродне циљеве записане у другим стратешким документима и др.

Истраживање Центра за истраживање јавних политика *Родна нит дигиталног предузетништва: Смернице за економско оснаживање жена у економији знања*[283] бави се постојећим родним јазом у дигиталној сфери анализирајући главне факторе који формирају радно и предузетничко окружење за мушкарце и жене који су ангажовани на дигиталним платформама, попут мотивације за ангажман у дигиталној сфери, лични развој и усавршавање, предузетнички дух, правни статус, зарада, пословно окружење и приступ финансијском тржишту. У овом истраживању је наведено да је раније спроведено истраживање о демографским и друштвено-економским профилима дигиталних радника из Србије показало да су мушкарци у овој области присутнији од жена. Један од налаза је да бројни закони, стратегије и мере Владе Србије који се односе на питања самозапошљавања и предузетништва, или не познају статус фриленсера или га не регулишу на начин који задовољава потребе дигиталних радника. Као најважнији мотиви због којих испитанице раде на дигиталним платформама, у овом истраживању су наведени флексибилни начини рада и стицање нових вештина, имајући у виду да су саговорнице истицале остваривање бољих професионалних шанси и достојанствено радно окружење а не мотиве примарно економске природе.[284] Што се тиче вредности у доменима преузимања ризика и проактивности, као важних карактеристика предузетништва, посматрано кроз родну перспективу, у извештају је констатовано да они готово једнако важе и за мушкарце и жене, док је истовремено у сфери дигиталног рада утврђен велики доходовни јаз у зарадама. Просечна бруто зарада свих испитаника износи 66.878 динара месечно, док мушкарци у просеку зарађују приближно три пута више него жене. Ипак,

[282] *Искуства примене НАП 1325 у општинама Вршац, Крагујевац, Ниш, Кикинда и Сврљиг: Како препознати успехе и отворити простор за координирано локално деловање,* Центар за истраживање јавних политика, Београд 2019. година, доступно на интернет страници: http://publicpolicy.rs/publikacije/8dedd2565ce3bff4cd8f7021035091b7d22bae50.pdf

[283] *Родна нит дигиталног предузетништва: Смернице за економско оснаживање жена у економији знања*, Центар за истраживање јавних политика, Бранка Анђелковић, Тања Јакоби, Маја Ковач, Београд 2019, доступно на интернет страници: https://www.publicpolicy.rs/publikacije/510aabc124b560434e2a433e81ca2eaa4ff6013b.pdf

[284] *Родна нит дигиталног предузетништва: Смернице за економско оснаживање жена у економији знања,* стр.4

интересантно је да жене не виде потплаћеност у односу на мушкарце као последицу родне дискриминације, како налази дубинских интервјуа сведоче, те одговор на питање о разлозима ове дискрепанце остаје недоречен.[285] Међу препорукама се у овом истраживању истиче да развој дигиталног предузетништва захтева прилагођену пореску политику, бољи приступ финансијском тржишту, али и додељивање централног места шансама за унапређење људског капитала као кључног „драјвера“ дигиталног рада и економије засноване на знању. Како би се смањио родни јаз потребно је развијати родно сензитивне обуке за писање бизнис планова, као и друге обуке за стицање вештина неопходних за вођење предузетништва, укључити предузетнике у паушалном режиму опорезивања у програме за субвенционисање, увести родне индикаторе у мерење ефикасности програма за подршку предузетништву, наставити са подстицајима за развој женског предузетништва, промовисати добре моделе женског дигиталног предузетништва и подстицати девојчице да бирају ИКТ као каријерну опцију.

Пол као основ дискриминације ове године се налази на другом месту по броју притужби и са 96 притужби чини удео од 13,2% од укупног броја притужби по свим основима дискриминације. У току 2019. године Поверенику се, као и претходне године, притужбама у којима је пол наведен као основ дискриминације обратило више жена (54) него мушкараца (29). Иако жене и даље у већем броју подносе притужбе због дискриминације на основу пола, приметно је да и све више мушкараца то чини. Примера ради, анализирајући притужбе, уочено је да су сви подносиоци притужби због дискриминације на основу пола у области здравствене заштите били мушкарци.

Према областима у којима је пол наведен као лично својство, и у 2019. години као и претходних година највећи број притужби односи се на област рада и запошљавања, што по учесталости основа у овој области представља 20,3%. Такође, анализа је показала да је настављена пракса из претходних година, па су се и у 2019. години због дискриминације у области рада и запошљавања Поверенику највише обраћале жене. Наиме, више од две трећине притужби у овој области поднеле су жене (32), затим следе мушкарци (5), организације (3) и правна лица (1). Жене су се и у 2019. години највише обраћале због погоршања њиховог положаја на раду током трудноће и након повратка са породиљског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, што је био одлучујући разлог за покретања стратешке парнице Повереника. Такође, Поверенику је током, а нарочито крајем 2019. године, поднет и већи број притужби које су се односиле на дискриминаторне конкурсе и огласе за посао.

Након области рада и запошљавања, следе притужбе у области која се односи на поступање органа јавне власти (са уделом од 11,6% од укупног броја притужби у овој области). Приметан је незнатан пад броја притужби у овој области по основу пола као личног својства у односу на претходну годину, с тим што су за разлику од раније, ове године, већину поднели мушкарци углавном због незадовољства поступањем центара за социјални рад приликом давања мишљења на захтев судова у поступцима за развод брака и поверавање детета. Затим, следи област јавна сфера/општа јавност, област образовања и стручног усавршавања, област пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката, док је у другим областима поднет мањи број притужби.

У току 2019. године Повереник је дао и више мишљења на нацрте аката. Тако је примера ради дао мишљење на Нацрт закона о родној равноправности, Нацрт закона о науци и истраживању, на Предлог стратегије развоја система јавног информисања у Републици Србији у периоду од

[285] Исто, стр. 5

2020 до 2025, на Национални преглед о оствареном напретку у спровођењу Пекиншке декларације и платформе за акцију +25. Такође дато је мишљење на Водич кроз поступке за заштиту права жртава родно засноване дискриминације и насиља пред независним телима у Србији.

Поред тога у 2019. години упућено је и више иницијатива, од којих посебно издвајамо Иницијативу за измену односно стављање ван снаге Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору који далеко више погађа жене имајући у виду да у јавном сектору, нарочито у јавним службама, ради неупоредиво више жена него мушкараца. Такође, у циљу предузимања активности на унапређењу родне равноправности, Повереник је у току 2019. године Граду Београду упутио Иницијативу за одређивање назива и обележавање улица, тргова и зграда и предложио Комисији за споменике и називе тргова и улица Скупштине Града Београда да приликом предлагања назива улица, тргова и других делова насељених места на подручију градских општина предложи називе по знаменитим женама које су допринеле изградњи и развоју нашег друштва.

Како би се предупредило рестриктивно тумачење појединих одредаба Правилника о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања да изврши измене Правилника о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити и на недвосмислен начин пропише да одсуство са рада због коришћења трудничког, породиљског одсуства, одсуства са рада ради неге детета, посебне неге детета или дужег боловања у периоду важења лиценце, не представља сметњу у погледу важења лиценце, испуњености услова за њено обнављање, односно продужење рока важења лиценце за онај временски период у којем су стручне раднице и стручни радници у социјалној заштити одсуствовали са рада. Такође, Повереник је и у 2019. години примио један број притужби које су се односиле на примену појединих одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом. Одређени број притужби у току 2019. године поднет је и због понижавајућих и увредљивих изјава појединаца или текстова у појединим медијима или на друштвеним мрежама, а честа мета овог говора су управо биле жене. Овим поводом Повереник је издао више упозорења. Поред тога упућена је и препорука мера за остваривање равноправности поводом измене текста позива и најаве програма семинара који се односи на управљање женским тимовима у радном окружењу, тако да се позивом и најавом програма не подстичу идеје подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова.

У извештајном периоду Повереник је Уставном суду поднео и Предлог за оцену уставности одредбе Закона о пензијском и инвалидском осигурању чијом се непосредном применом врши дискриминација удоваца у поступку остваривања права на породичну пензију на основу пола. У предлогу је истакнуто да не постоји оправдање за прописивање различитог услова за остваривање права на породичну пензију у погледу година живота које су навршили у тренутку смрти брачног друга у односу на пол другог брачног друга, због чега је Уставном суду предложено да, након спроведеног поступка, донесе одлуку којом ће утврдити неуставност спорне одредбе.

Поред тога у 2019. години покренута је и једна стратешка парница, односно парница за заштиту од дискриминације у области рада, а на основу пола, породичног статуса и позивања на одговорност - виктимизације као посебног облика дискриминације. Поред тога поднете су и две

кривичне пријаве, и то једна због недозвољених полних радњи и једна због насиља на спортској приредби. Током 2019. године поднета су и три захтева за покретање прекршајног поступка, од чега се два захтева односе на прекршаје у области рада, и то због дискриминације жена на основу пола и породичног статуса.

У даљем тексту дат је кратак преглед појединих мишљења, препорука, препорука мера, иницијатива и упозорења и саопштења које је Повереник дао по овом основу.

3.6.2.1. Мишљења и препоруке

Увођење афирмативних мера ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка жена у области културног стваралаштва

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе Савеза феминистичких организација против Министарства културе и информисања. У притужби је наведено да на конкурсима за финансирање и суфинансирање пројеката у 2019. години, ово министарство није подржало ни једну женску организацију која је поднела пријаву и која се бави истраживањем, афирмацијом и продукцијом женске културе. У изјашњењу министарства наведено је да се конкурсно суфинансирање у 2019. години спроводи по критеријумима дефинисаним Уредбом о критеријумима, мерилима и начину избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединице локалне самоуправе, да су поред ових критеријума узимани у обзир и приоритети за дату област стваралаштва, приоритети јавних политика, а пре свега квалитет пројекта, степен утицаја на живот заједнице, капацитети реализатора, као и реалан и рационалан буџет и да се не може закључивати о доприносу пројекта родној равноправности уколико то није експлицитно наведено у самом пројекту или уколико не произлазиили из његове суштине. Током поступка утврђено је да је у 2019. години ово министарство расписало преко 20 конкурса и да је број подржаних женских пројеката мали, али да се не може установити постојање узрочне везе између малог броја подржаних женских пројеката и пола као личног својства. Због тога је Повереник донео мишљење да у конкретном случају, нису повређене одредбе Закона о забрани дискриминације. Међутим, имајући у виду број подржаних пројеката који промовишу женско културно стваралаштво у односу на број жена које се баве стварањем културних добара и удео жена у општој популацији Србије, Повереник је дао препоруку мера за унапређење равноправности којом је препоручено Министарству да предузме активности на плану увођења посебних (афирмативних) мера ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка жена у области културног стваралаштва, у циљу остваривања политике родне равноправности.

Министарство је обавестило Повереника да је у конкурсним документацијама, у областима у којима је то могуће, додат као посебан циљ конкурса афирмација родне равноправности, а у образац пријаве на конкурс унете су потребне измене и простор за податке везане за овај аспект пројеката. Конкурсне комисије ће приликом вредновања конкурсних пријава, посебно узимати у обзир и у којој мери пројекат доприноси унапређењу родне равноправности. Даље је наведено да ће у Правилник о раду Конкурсних комисија унети потребне допуне у вези са афирмацијом и подршком родној равноправности, с обзиром да поднете пријаве по јавном конкурсу разматрају стручне комисије, састављене од еминентних уметника и стручњака у култури. Такође, Министарство ће дати препоруку установама културе да у складу са мисијом и програмским радом, афирмишу идеју родне равноправности и пруже подршку промоцији уметничког стваралаштва жена. Додато је да ће се у оквиру родно одговорног буџетирања увести додатни

индикатори реализације програмског буџета како би се препорука Повереника реализовала и додатно допринело остваривању политике родне равноправности.

Понижавајућом изјавом директор туристичке организације увредио припаднице мађарске националности

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе удружења против директора туристичке организације због дискриминације на основу пола. Подноситељке су у притужби навеле да је директор туристичке организације у току директног телевизијског преноса показао забрињавајући и неприхватљиви ниво стереотипа у вези са женама изјавом да се „мађарски језик најбоље учи спавањем са Мађарицом“ и да је тиме увредио све жене, а највише припаднице мађарске националности. У изјашњењу на притужбу, директор туристичке организације изјавио је да спорну изјаву није дао у својству директора већ као глумац-аматер, те да употребом глагола „спавати“ у наведеној изјави није алудирао на „сексуални чин“, нити је припаднице мађарске националности свео на сексуални објекат, већ је поменути глагол употребио у ширем контексту који подразумева „бивствовање са Мађарицом“. Након спроведеног поступка утврђено је да спорна изјава, коју су пренели готови сви медији у Србији, представља понижавање и омаловажавање жена, а нарочито припадница мађарске националности, што је у супротности са Законом о забрани дискриминације. Због тога је директору туристичке организације препоручено да објави у електронском или штампаном медију са националном покривеношћу јавно извињење свим женама, а посебно припадницама мађарске националности.

Директор туристичке организације обавестио је Повереника да је поступио по препоруци тако што је у дневном листу „Политика“ упутио јавно извињење свим женама, посебно припадницама мађарске националне мањине, о чему је доставио доказ.

Сексистичко приказивање жене на реклами за половне аутомобиле

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе против једне аутокуће због дискриминаторне рекламе за половне аутомобиле. Подноситељка је у притужби навела да је на спорној реклами жена приказана као „сексуални објекат и објекат пожељности“, као и да реклама садржи родне стереотипе према којима број партнера жене представља „смерницу“ за одређивање њене вредности. У притужби је наведено да се „повлачењем паралеле“ између броја власника аутомобила и броја партнера, жена представља као „половна роба“, чиме се указује на њену умањену вредност. С обзиром да аутокућа против које је поднета притужба није доставила изјашњење до окончања законом прописаног рока, Повереник је, у складу са правилом о прерасподели терета доказивања прописаног Законом о забрани дискриминације, приликом одлучивања узео у обзир наводе и доказе које је доставила подноситељка притужбе. Након спроведеног поступка и изведених доказа утврђено је да се рекламом за продају половних аутомобила, чији текст огласне поруке гласи „Зар је важно што ниси био први?“, промовишу сексизам и стереотипне и традиционалне родне улоге у складу са којима жени припада подређена улога у друштву, а да се еротизованим истицањем појединих делова женског тела, које је очигледно имало за циљ привлачења пажње купаца, пре свега мушког пола, упућује на генерално стереотипан став друштва о женској лепоти као преовлађујућем мерилу вредности и моћном средству продаје. Такође, анализом је утврђено да је оглашивач, кроз тетоважу два мушка имена која се налазе на руци жене, од којих је једно име прецртано, као и двосмисленим текстом огласне поруке, на симболичан начин поистоветио жену која је имала више од једног партнера са половним аутомобилом. Прављење оваквих „паралела“ је увредљиво за жене,

будући да се на овај начин имплицира да су партнери жена њихови „власници“ на основу којих се оне „вреднују“, као и да стереотипизација и промовисање предрасуда о женама на овај начин може бити и веома опасна, нарочито уколико се има у виду да насиље над женама почива на обрасцима понашања према којима је жена у „власништву“ мушкарца. Повереник је дао мишљење да је привредно друштво повредило одредбе Закона о забрани дискриминације и препоручио му да спорну рекламу уклони са свих билборда на којима је објављена, да усвоји Кодекс равноправности у циљу подизања свести о штетним последицама дискриминације и унапређења равноправности у свом радном окружењу као и да се убудуће у оквиру својих редовних послова и активности, придржава прописа о забрани дискриминације.

Привредно друштво је обавестила Повереника да је поступило по препоруци. У прилогу је достављен и израђен Кодекс равноправности.

Одборник скупштине града вређао жене

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе организације цивилног друштва против Николе Савића, одборника Скупштине града Ниша. У притужби је наведено да је на заседању Скупштине града, приликом расправе о финансијском плану за сигурну кућу, одборник сигурну кућу назвао „кућом од прућа“ уз коментар да то није нека заштита женама жртвама насиља, након чега је изјавио: „Женска природа увек тражи мушкарца, не који је раван њој или испод њеног нивоа, већ изнад ње. Жена је биће најсличније Богу јер је он део својих надлежности пренео на жену. Жена је пре свега генетски програмирана за продужење врсте. Светски поредак је такав да се женама данас сугерише да деца више не треба да се доживљавају као дар Божји, већ као део потрошачке корпе који спречава приступ неким другим задовољствима. Жене имају ту могућност, и ту их је Бог обдарио тиме, без обзира шта радила у животу, свака жена се спашава материнством, чак и да је била највећа блудница, чињеница да је родила много деце, то је спашава од свега. Улагање женског капитала у каријеру је озбиљна ствар, али постоји ризик да се такав капитал који је својствен женама временом изгуби. Док девојка направи каријеру и постане самостална, такав капитал у највећој мери ишчезне“. У притужби је такође наведено да је одборници Душици Давидовић, након реплике да не разуме његову „проповед“, одборник Никола Савић одговорио да кад неком говорите нешто што не разуме, он на вас гледа као на идиота, са којим нема разговора. С обзиром да Никола Савић није доставио изјашњење на наводе из притужбе, Повереник је, у складу са правилом о прерасподели терета доказивања приликом одлучивања у овом предмету имао у виду наводе и доказе које су доставили подносиоци притужбе. Током поступка утврђено је да је на седници Скупштине града Ниша, поред напред наведеног, одборник изјавио да представнице лепшег пола самим рођењем добијају своје чари и лепоту, што је одређени капитал, који многе жене улажу на погрешан начин. У свом говору одборник се позивао на: Карла Маркса наводећи да је „женска снага у њеној слабости“, Душка Радовића да су „жене некада биле неравноправне али са правим мушкарцима, а данас су равноправне али са погрешним мушкарцима“ и Николе Тесле да „огромним амбицијама жене губе женственост која вреди много више од професионалних успеха“. Повереник је испитао да ли постоје сметње за вођење поступка, с обзиром да је изјаву дао у својству одборника у скупштини града. Како га одборнички имунитет штити само од кривичне одговорности за изнето мишљење, поступак је настављен. Након спроведеног поступка и изведених доказа утврђено је да је одборник Никола Савић износио идеје и ставове којима се промовишу сексизам и стереотипне и традиционалне родне улоге у складу са којима жени припада подређена улога у друштву, која је сама по себи „природна и разумљива“. Дате изјаве представљају јавно заговарање

традиционалних образаца понашања према којима жена вреди само уколико се остварила у улози мајке, чиме се обезвређује и омаловажава њена потреба да се професионално и каријерно развија, а изјаве које у себи садрже поруке да је основна улога жена „продужење врсте“ и да је све друго у њеном случају „беспредметно“, представљају узнемиравање и понижавајуће поступање према свим женама, а нарочито оним које нису у могућности или не желе да се остваре у улози мајке. Повереник је посебно имао у виду да је своје ставове одборник Никола Савић износио на седници скупштине града током расправе о финансијском плану за Сигурну кућу, а имајући у виду да борба против насиља над женама представља један од најзначајних проблема на чијем су решавању ангажовани сви друштвени и државни чиниоци, наведене изјаве могу да обесхрабре жене које трпе насиље да потраже заштиту, као и да узнемире жене које су кориснице услуга неке од Сигурних кућа, будући да им се са највишег локалног преставничког тела индиректно поручује да сигурне куће нису безбедно место на којем могу потражити заштиту од насиља и насилника. Неспорно је да одборник има право на изражавање сопственог мишљења, али чињеница да је он представник грађана и грађанки од којих можда неке у том тренутку трпе или су жртве насиља, повлачи за собом и већу одговорност за јавно изговорену реч, као и обавезу да својим изјавама и ставовима не подржава и подстиче стереотипе и предрасуде о женама. Повереник је дао мишљење да су изјавама одборника Николе Савића, које су биле предмет разматрања у овом поступку, повређене одредбе Закона о забрани дискриминације и препоручио да током првог наредног заседања седнице Скупштине града Ниша, или путем медија, упути јавно извињење поводом изнетих дискриминаторних и секстистичких идеја и ставова, као и да убудуће води рачуна да се у оквиру својих редовних послова и активности, придржава прописа који забрањују дискриминацију.

По овој препоруци није поступљено, о чему је обавештена јавност.

Није утврђена дискриминација на основу притужбе поднете против ЈКП „Водовод и канализација“

Мишљење је донето у поступку поводом притужби против Јавног комуналног предузећа, због тога што није омогућен добровољни одлазак из предузећа уз исплату стимулативне отпремнине у поступку рационализације броја запослених. Подноситељке притужбе сматрају да су дискриминисане на основу старосног доба, али су истакле и да је исплата отпремнине за добровољни одлазак омогућена мушкарцима који имају 60 и 62 године живота, те да су дискриминисане и на основу пола. У изјашњењу на наводе из притужби, директор Јавног комуналног предузећа навео је да добровољни одлазак уз исплату отпремнине није дозвољен запосленима који су стекли услов за старосну пензију или им недостаје једна година за стицање тог услова, а да су подноситељке притужби стекле услов за „пуну пензију“ још 2015. године. Поред тога је навео да се отпремнина исплаћује ради обезбеђивања социјалне и материјалне сигурности запослених. Током поступка, утврђено је да запослени мушкарци којима је дозвољен одлазак уз исплату стимулативне отпремнине, а који су истих или сличних година као подноситељке притужби, нису стекли услов за одлазак у старосну пензију, већ услов за одлазак у превремену старосну пензију која се обрачунава са трајним умањењем. Дакле, послодавац није правио разлику између подноситељки притужби и запослених који су проглашени технолошким вишком, на основу пола или година живота, већ на основу чињенице да ли су остварили право на старосну пензију или на превремену старосну пензију, а које се стиче у различитим годинама живота за мушкарце и за жене, на основу закона. Због тога је Повереник донео мишљење да у конкретном случају, нису повређене одредбе Закона о забрани дискриминације.

3.6.2.2. Препоруке мера за остваривање равноправности

Препорука мера маркетиншким агенцијама у вези рекламних садржаја

У току поступка по притужбама грађана, Повереник је уочио да поједине маркетнишке агенције приликом пружања услуга креирања и израде рекламног садржаја за наручиоце, производе садржаје којима се подржавају предрасуде и стереотипи или којима се вређа достојанство групе лице на основу неког њиховог личног својства. Пракса Повереника је, између осталог, показала да су поједине рекламе подржавале обрасце понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова, као и да нису ретке и рекламе у којима се старији углавном приказују као немоћни, тужни, болесни и без капацитета за квалитетан и садржајан живот. Повереник је указао да су рекламе један од најраширенијих облика медијских производа, којима је већина грађана и грађанки свесно или несвесно изложена. Неспорно је да је основни циљ сваке рекламе или рекламне кампање да представи производ на начин како би заинтересовао и привукао купца за одређени производ који је предмет рекламирања. Велики број истраживања указује да је учинак оглашавања на ставове, понашање и емоције врло снажан, нарочито када се ради о деци и младима. Рекламе обликују понашања друштва и појединица и неизбежно утичу на понашање купца/потрошача. Може се уочити да је присутан тренд у коме рекламе све више намећу одређене животне стилове које особе усвајају као део идентитета и образаца понашања, што се првенствено односи на родне стереотипе и нереалне приказе женских и мушких тела као главних компоненти оглашавања. С тим у вези, на који начин рекламе приказују особу није без значаја, јер се на тај начин ствара слика о томе шта је душтвено прихватљиво. Није ретка ситуација да се жене у појединим рекламама приказују најчешће као домаћице, или као родитељ који једини уме да замени пелену, опегла веш, спреми ручак или је жена приказана оскудно одевена уз ласцивне поруке и двосмислене текстове који у себи садрже сексуалну конотацију. Уколико се и приказују у некој другој улози, рецимо у улози научнице која спроводи истраживање, циљ истраживања је обично испитивање ефикасности неког производа за одржавање хигијене стана, одеће, хране за бебе и децу, и других сличних производа. Са друге стране мушкарци су, углавном, приказани као успешни пословни људи, спортисти, власници аутомобила итд. На тај начин поруке које се шаљу различите су за жене и за мушкарце, те се на овај начин креирају углавном стереотипне слике жена и мушкараца. Овакве поруке које се шаљу утичу на стварање свести о томе које су улоге намењене женама, а које мушкарцима, чиме се подржавају стереотипи и традиционална уверења о улогама које жене и мушкарци имају у друштву. На овај начин уместо да се утиче на разградњу стереотипа, појединим рекламама се они подржавају и подстиче се поступање у складу са предрасудама, обичајима и друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова. Захваљујући друштвено одговорним маркетиншким агенцијама у јавном простору већ присутан одређени број реклама које промовишу равноправност и својим порукама не подржавају стереотипе, чиме посредно утичу и на обликовање свести грађана и стварање окружења у коме сви чланови друштва могу да развијају и остварују своје потенцијале. Сагледавајући све околности, Повереник је упутио препоруку мера за остваривање равноправности маркетиншким агенцијама да приликом креирања и израде рекламног садржаја воде рачуна да се таквим садржајима не подржавају предрасуде и стереотипи или вређа достојанство лица или групе лица на основу неког њиховог личног својства.

3.6.2.3. Иницијативе за измену прописа

Иницијатива за одређивање назива и обележавање улица, тргова и зграда на територији града Београда

Граду Београду је упућена Иницијатива за одређивање назива и обележавање улица, тргова и зграда. Одлуком о одређивању назива и обележавању улица, тргова и зграда на територији града Београда[286] уређена су питања у вези са утврђивањем назива улица, тргова, градских четврти, заселака и других делова насељених места на територији града Београда. Назив улица и тргова утврђују се према универзалним вредностима и значењима – по именима знаменитих личности, значајних историјских, политичких, географских, етнолошких и других обележја. При утврђивању назива улица и тргова, поред осталог, полази се и од имена личности који су потомке задужили несебичним пожртвовањем, јунаштвом, оданошћу, вером, добротворством, развојем писмености, науке, струке, уметничким стваралаштвом – од личности које су биле оснивачи, управљачи, владари, градитељи и сл. у националним и светским размерама.[287] У циљу предузимања активности на унапређењу родне равноправности, Повереник је спровео анализу о заступљености, односно учесталости давања назива улица по женама које су наше друштво задужиле несебичним пожртвовањем, јунаштвом, оданошћу, добротворством, развојем писмености, науке, струке, уметничким стваралаштвом. Анализом је утврђено да од укупног броја улица на територији Града Београда само 4,48% носи називе по женама, док је број улица које носе назив по мушкарцима 50,19%. При томе, градске општине Звездара, Вождовац и Лазаревац имају најмање улица које су добиле назив по знаменитим женама. Да би се у пракси реализовало равноправно учешће жена и мушкараца, неопходно је изградити социјални, политички и нормативни амбијент у коме ће то бити могуће. Управо из тог разлога је важна политика једнаких могућности, јер она претпоставља предузимање активности, посебно државних органа, органа локалне самоуправе и других субјеката које су усмерене и служе изградњи таквог амбијента у коме и жене и мушкарци могу ефективно остваривати своја права. Како маргинализација жена у јавном простору може бити показатељ маргинализације жена у друштву, Комисији за споменике и називе тргова и улица Скупштине Града Београда предложено је да прихвати ову иницијативу и да приликом предлагања назива улица, тргова, градских четврти, заселака и других делова насељених места на подручију градских општина, кејова, обала, мостова, паркова, подземних и других пролаза, занатских и тржних центара и сл. предложи називе по знаменитим женама које су допринеле изградњи и развоју нашег друштва. Прихватањем ове иницијативе град Београд би био пример добре праксе у имплементирању родне перспективе и обезбеђивању веће видљивости заслужних и знаменитих жена у јавном простору. Истовремено, ово би био адекватан начин афирмисања женског доприноса, стваралаштва и целокупног наслеђа које је обликовало наше друштво.

Иницијатива за измену стандарда за постизање родне равноправности у поступку за акредитацију високошколских установа

Националном савету за високо образовање и Националном телу за акредитацију и проверу квалитета у високом образовању упућене су иницијативе за измену стандарда у поступку за акредитацију високошколских установа са циљем стварања услова за постизање родне равноправности, када је реч о положају студената након завршетка основних студија, кандидата за избор у наставничка и сарадничка звања, те студената и запослених са породичним обавезама. Према бројним релевантним истраживањима у Србији не постоји разлика у стопи

[286] „Службени лист Града Београда“, бр. 7/94, 16/98, 3/00, 3/01 и 12/04
[287] Члан 7. Одлуке о одређивању назива и обележавању улица, тргова и зграда на територији града Београда

уписа дечака и девојчица у основну школу (98,4% дечака наспрам 98% девојчица), тако да је на нивоу основног образовања родна неједнакост готово елиминисана. Разлике у образовању између жена и мушкараца не постоје ни у погледу средње стручне спреме. На вишим нивоима образовања развија се тренд све већег учешћа девојака које се уписују (56%) и дипломирају (58%) на високим школама и факултетима, где проценат студенткиња чак и надмашује проценат студената. Ипак ова предност се губи на последипломским студијама. У иницијативи је наведено да постојећи обрасци који се тичу породичних улога и поделе породичних дужности између мушкараца и жена, посебно када је реч о бризи о деци, старијим и болесним члановима породице, могу значајно да утичу на укључивање жена у највише академске студијске програме, пре свега упис на докторске студије, а потом и на њихов напредак у академској каријери. Повереник је указао да је за постизање родне равноправности у високом образовању потребно увести стандарде којим ће се од високошколских установа које су у поступку акредитације захтевати да израде и доставе стратегију и акциони план за постизање родне равноправности, у циљу гаранције једнаких права жена и мушкараца у образовној институцији, нарочито уколико имају породичне обавезе, било да је реч о студентима/кињама, запосленима или кандидатима/кињама који конкуришу за радна места на конкретном факултету. С тим у вези, Повереник је иницирао измену и допуну одговарајућих стандарда, односно измене и допуне правилника о стандардима и поступку за акредитацију, односно почетну акредитацију високошколских установа и студијских програма, о стандардима за самовредновање и оцењивање квалитета високошколских установа, о стандардима и поступку за спољашњу проверу квалитета високошколских установа, о стандардима и поступку за акредитацију студијских програма.

Иницијатива за допуну Закона о трговини

Поверенику се дописом обратио Самостални синдикат трговине Србије, уз подршку Савеза самосталних синдиката Србије, са захтевом да се забрани рад недељом. У захтеву је између осталог наведено да се „позитивно правним прописима регулише да је недеља нерадан дан, а да за рад недељом као изузетак, запослени има право на увећану зараду у висини најмање 110% од основице“, међутим организација радног времена у делатности трговине је таква да готово све трговине раде недељом, а запослени не добијају увећану зараду за рад недељом, већ добијају слободан дан у току радне седмице, као и да је овакво стање слично и за рад у дане државних празника. Наведени захтев упућују јер делатност трговине није делатност од јавног интереса, као и зато што „традиција, култура и вера наших грађана, вековима налаже да је недеља нерадан дан када се не ради, када се породица окупља и негују породичне вредности“. Сагласно одредби Конвенције МОР-а број 106, која прописује да се раздобље недељног одмора мора, кад год је то могуће, подударити с даном у недељи који је према традицији или обичајима те земље или округа одређен као дан одмора, Повереник је у иницијативи истакао да се недеља у традиционалној култури у Србији, али и у народу схвата претежно као нерадни дан, дан одмора и свечаности, када је породица на окупу, дан када се не обављају послови, односно када се не ради, док је увођење недеље као радног дана и у делатностима које нису од егзистенцијалног значаја, на жалост само последица негативних ефеката транзиције која је довела и до промена у свакодневном раду, јер се активности све више усмеравају ка смањивању слободног времена, односно померању радног времена ка каснијим вечерњим сатима, па и ка раду недељом. Повереник је указао да је Законом о раду између осталог утврђено да запослени има право на недељни одмор у трајању од најмање 24 часа непрекидно, као и да се недељни одмор по правилу, користи недељом. Као изузетак предвиђено је да послодавац може да одреди други дан

за коришћење недељног одмора ако природа посла и организација рада то захтева. Имајући у виду да је природа посла коју већина запослених у трговини обавља заправо трговина на мало, која је у складу са чланом 12. Закона о трговини дефинисана као продаја робе и/или пружање услуга потрошачима ради задовољавања личних потреба или потреба домаћинства, Повереник је мишљења да одређивање недеље као радног дана за велики број запослених у трговини, није оправдано ни са становишта природе посла коју обављају, а не представља ни одговор на захтеве који се односе на организацију рада у складу са Законом о раду. У овој делатности налази се око 200.000 запослених, од чега су преко 70% жене, мајке и будуће мајке, говоре и подаци из публикације Републичког завода за статистику „Жене и мушкарци у Републици Србији“, да од укупног броја запослених жена у 2016. години који је износио 867 хиљада у сектору услуга ради 77,2% жена. Имајући у виду наведено Повереник је Министарству поднео иницијативу за допуну овог закона у циљу прецизног дефинисања одговарајућих изузетака и прописивања правила да трговине не раде недељом и у дане државних и других празника.

3.6.2.4. Упозорења и саопштења

Упозорење због порнографског и увредљивог садржаја на насловним странама дневних новина, 16. јануар 2019.

Повереница је упозорила медије да поштују прописе и професионалне стандарде и да престану са објављивањем порнографских, непримерених и увредљивих садржаја којима се вређа достојанство грађанки и грађана Републике Србије. Повод за упозорење биле су медијске објава о Јелени Карлеуши и Огњену Врањешу, упркос реакцијама Министарства културе и информисања и Савета за штампу, јер су медији наставили да крше законе и Кодекс новинара објављујући непримерен, омаловажавајући и увредљив садржај.

Упозорење поводом увреда упућених новинарки Српског Телеграфа, 22. јануар 2019.

Повереница је осудила мизогене изјаве које је глумац Сергеј Трифуновић изнео на друштвеној мрежи Твитер којима је новинарку Српског Телеграфа увредио на непримерен, сексистички начин, при чему је у преписци обелоданио и њен број телефона, угрозивши јој приватност. Друштвени дискурс обележен је честим увредљивим и сексистичким садржајима о женама, али и међусобним увредама и коришћењем непримерених речи и квалификација. Јавно изнете речи утичу на формирање ставова јавног мњења и културне обрасце, и неопходно је да постоји одговорност, као и свест о одговорности за јавно изнете речи, упозорила је повереница. Повереница је осудила и његову увреду упућену Председнику Републике Србије, упоредивши га са Адолфом Хитлером. Нагласила је да је антифашизам једна од најзначајнијих тековина нашег друштва, као и да је заштита националних мањина и очување њиховог идентитета један од најзначајних приоритета наше државне политике. Овакав начин изражавања је недопуштен и законом забрањен.

Упозорење поводом увредљивих коментара на мрежама на рачун Марије Лукић, 4. март 2019.

Повереница је најоштрије осудила сексистичке, мизогине и крајње увредљиве коментаре на рачун Марије Лукић који су се појавили на друштвеним мрежама. Све увреде изречене на рачун жене која је пријавила вишегодишње сексуално узнемиравање и злостављање, представљају грубу повреду њеног достојанства и стварају понижавајуће окружење у средини у којој живи, а у најширој јавности релативизују и оправдавају оптужбе, креирајући слику да је жртва сама крива за све што јој се догодило. Скренута је пажња да је недопустиво да се коментарисањем

приватних фотографија, и Марија Лукић и било која жена своди на сексуални објекат деградирањем, вређањем и квалификовањем њеног изгледа. Додатна отежавајућа околност је што овакве поруке обесхрабрују жене које су претрпеле било који вид сексуалног узнемиравања, злостављања или најдрастичније – насиља, да то пријаве, а да не очекују да ће доживети напад јер су се осмелиле да се супротставе насилнику. Закон о забрани дискриминације, поред осталог, забрањује узнемиравање у односу на пол, као и подржавање предрасуда и друштвених образаца који су засновани на идеји подређености или надређености полова. Повереница је изразила очекивање да ће у случају против доскорашњег председника општине Брус, поступак бити што пре окончан и да ће бити донета пресуда која шаље јасну поруку да је свако кривично дело, без обзира ко га почини, кажњиво и да се санкционише.

Саопштење поводом изјаве Саше Дујина, 5. април 2019.

Повереница је најоштрије осудила изјаву директора Туристичке организације Нови Бечеј Саше Дујина да се мађарски језик „најбоље учи спавањем са Мађарицом“. Оваква изјава, која је према писању медија дата у директном ТВ преносу, представља понижавање и омаловажавање жена, а додатну тежину добија квалификацијом припадница мађарске националности које се своде на сексуални објекат. Носиоци јавних функција морају бити свесни да имају висок ниво одговорности и да све њихове изјаве и поступци морају поштовати достојанство и права свих грађана и грађанки, као и да дискриминација није шала и никакав покушај оправдања не може бити алиби за наведену изјаву.

Саопштење поводом насиља у породици, 26. мај 2019.

У саопштењу је наведено да троструко убиство у Новом Саду, у којем је Мирјану Јанковић и њене родитеље убио супруг, изазива забринутост због којег мора уследити хитна реакција свих надлежних органа. Овај случај стравичног убиства потврдио је да систем заштите од насиља над женама није довољно делотворан упркос свим мерама и активностима које су предузимане. Упркос донетом закону чињеница је да је потребна већа одговорност као и да сви друштвени актери морају постати најзад свесни своје дужности у заштити безбедности и живота жена, жртава насиља. У овом случају посебан проблем је то што је убијена жена две недеље пре пријавила супруга због насиља у породици али очигледно да је неко у ланцу одговорних заказао. Годинама уназад указивано је на улогу и значај медија у сузбијању насиља над женама, као и потребу да се престане са сензационалистичким извештавањем. Међутим неки медији нажалост пружају простор насилницима да јавно злостављају и понижавају своје жртве чинећи тако општу штету.

Саопштење поводом Међународног дана борбе против насиља над женама, 25. новембар 2019.

Поводом Међународног дана борбе против насиља над женама указано је да је 28 жена убијено у породичном и партнерском насиљу од почетка 2019. године. У неким случајевима надлежни нису на време реаговали, или нису међусобно сарађивали на адекватан начин. Од велике важности је поступање запослених у систему здравствене заштите, повећање стручног особља у центрима за социјални рад и унапређење услуге националне СОС линије за жене жртве насиља. Указано је да је велики проблем и то што жене жртве насиља годинама трпе и не могу да напусте насилника због тога што финансијски нису обезбеђене, а када то и учине, немају финасијску потпору. У саопштењу је наведено да оснаживање жена не би смело да буде декларативна фраза, већ да им морамо као друштво помоћи кроз различите сервисе подршке – од посла који им је неопходан, до психолошке подршке која је некада најважнија. Повереница је навела да се о насиљу над женама

говори на разним скуповима, да се организују различите акције, осуде су бројне и честе, али се насиље понавља, све бруталније и свирепије, о чему сведоче свакодневни текстови у медијима. У појединим, међутим, и даље се извештава сензационалистички, и даље се користе речи и изрази који утичу на релативизацију злочина, и даље се крши достојанство и приватност жртве. Убиство жене није „љубав са трагичним крајем“, а насилни злочинац није „домаћин човек који се претворио у монструма“. Медији пре свега морају бити свесни да знатижеља јавности не може бити изнад јавног интереса, а то је јасна и недвосмислена осуда злочина. Повереник ће наставити да континуирано указује на велики проблем породичног и партнерског насиља у чијем корену је дискриминација жена.

Саопштење поводом седнице Одбора за безбедност Скупштине АП Војводине, 5. децембар 2019.

На седници Одбора за безбедност Скупштине АП Војводине, чија је тема била насиље над женама, повереница је истакла да за жену сопствени дом није увек најбезбедније место као што се то обично мисли, јер велики број њих у кући осећа страх – страх који руши њихово достојанство. То потврђује и податак да се више од 2/3 фемицида догоди управо у кући, а да чак 70% жена доживи неки облик сексуалног узнемиравања, прогона или партнерског насиља од своје 15 године. Повереница је најавила да ће иницирати одржавање седница одбора у Народној Скупштини Републике Србије у чијој су надлежности питања безбедности. Том приликом је указано и на изузетно важну улогу медија. Повереница је подсетила на наслове попут: “Упуцао конобарицу због неузвраћене љубави“ или „Запалио жену јер је имала швалера“… при чему је указала да је такво извештавање недопустиво и није начин да се укаже на проблем. Истакла је да стално морамо слати поруку да ниједна жена није одговорна зато што је доживела насиље, нити насиље над женама сме да буде доживљавано као део културе и традиције. Она је указала и на то да се у јавности често објављују судске пресуде, а нагласак ставља на малу казну, што деморалише жене да пријаве насиље, као и да судови у појединим случајевима прихватају као олакшавајуће околности пијанство, младост, старост, па чак и незапосленост. На седници Одбора за безбедност присуствовало је 10 мушкараца, чланова одбора, који су на врло конструктиван начин говорили о овој теми. Указано је да састав Одбора такође говори о неједнаком односу моћи мушкараца и жена, јер су на националном и другим нивоима мушкарци већином чланови оних одбора у чијој надлежности се налазе питања безбедносне политике. Поред осталих, говорио је и председник Одбора Мирослав Шпановић, заменица покрајинског заштитника грађана Анико Ширкова и посланица и председница Одбора за спорт и омладину Стојанка Лекић.

3.6.3. Дискриминација на основу здравственог стања

На основу притужби поднетих Поверенику током 2019. године може се закључити да је дискриминација на основу здравственог стања све више присутна, што потврђују и објављена истраживања државних органа, међународних организација за заштиту људских права као и организација цивилног друштва које се баве заштитом људских права, у којима се указује на потребу за унапређењем стања у овој области.

Према резултатима истраживања јавног мњења Повереника *Однос грађана и грађанки према дискриминацији* из 2019. године, здравствено стање се перципира као један од чешћих основа дискриминације у нашем друштву. Четврта најнепожељнија група за суживот у истој држави, према испитаницима, су особе које живе са ХИВ/АИДС-ом (13%), петина испитаних не жели особе

са ХИВ/АИДС за своје комшије (20%), а нешто више од петине њих (22%) их не жели за сараднике на послу.

У истраживању *Дискриминација на тржишту рада,* висок степен сагласности испитаника (80%) је исказан у вези са тврдњом да постоји дискриминаторно понашање приликом раскида уговора о раду, односно, да се отказ уговора о раду може добити због боловања - по основу здравственог стања. Такође, 48% испитаних актера (послодаваца запослених и незапослених) на тржишту рада сматра да су особе које живе са ХИВ/АИДС много дискриминисане.

У *Извештају Европске комисије за 2019. годину*[288], између осталог је наведено, када су у питању преносиве болести, да је потребно већу пажњу посветити делотворном и одрживом финансирању стратегија, укључујући и националну стратегију за ХИВ/СИДУ, као и подизању свести, нарочито о важности вакцинације деце. Што се тиче приступа здравственој заштити, наведено је да је неопходно побољшати приступ услугама здравствене заштите особама са инвалидитетом, особама које живе са ХИВ-ом, деци и одраслима који користе дроге, затвореницима, женама које се баве проституцијом, ЛГБТИ особама, интерно расељеним лицима и Ромима. У овом извештају је указано и да још увек постоји потреба за развојем услуга менталног здравља у локалној заједници.

У *Извештају о заразним болестима у Републици Србији за 2018. годину*[289] Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“ је наведено да је према подацима Светске здравствене организације за 2016. годину, 376 милиона особа у свету (око милион дневно) имало неку од четири инфекције које се преносе сексуалним контактом, а према проценама UNAIDS-а у свету је крајем 2018. године са ХИВ-ом живело скоро 38 милиона особа. Процене указују да је 2018. године број особа новоинфицираних ХИВ-ом смањен за 40% у однос на 1997. годину, док је умирање од АИДС-а смањено за 55% у односу на 2004. годину. У складу са најновијим препорукама Светске здравствене организације, свих 38 милиона особа које живе са ХИВ-ом треба да буде на АРВ терапији, односно лечење треба започети чим се ХИВ инфекција дијагностификује, да би ефекти терапије служили добробити инфициране особе и да би се редуковао пренос ХИВ-А на друге.

У овом извештају су анализирани подаци из редовних извештаја 24 института/завода за јавно здравље у Србији, на основу Закона о заштити становништва од заразних болести, и донети закључци, међу којима су: регистрован пораст оболевања од сифилиса, као и број новодијагностификованих особа инфицираних ХИВ-ом, а смањење броја умирања од АИДС-а у последњих 10 година; значајно више стопе оболевања од болести које се преносе сексуалним контактом регистроване на територији града Београда, као и значајно већи удео мушкараца и особа узраста 20–39 година.

У овом извештају је закључено и да имајући у виду епидемиолошке карактеристике и значајан степен стигматизације и дискриминације особа са дијагностификованим болестима које се преносе сексуалним контактом у друштву, постоји оправдана претпоставка да пријављени случајеви болести које се преносе овим путем, као и новодијагностификовани случајеви

[288] Радни документ Комисије, *Република СрбијаИзвештај Европске комисије за 2019. годину*, стр. 88 и 89

[289] *Извештај о заразним болестима у Републици Србији за 2018. годину,* Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, 2019. година, доступно на интернет страници: http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/GodisnjiIzvestajOZaraznimBolestima2018.pdf

носилаштва анти-ХИВ антитела не приказују реално стање и одлажу коначну дијагностику и укључивање у правовремено лечење. Неки од предлога мера се односе на одржавање континуиране сарадње са представницима медија и струке у циљу правовременог информисања и едукације становништва о заразним болестима, посебно младих, као и континуиран рад на смањењу стигматизације и дискриминације појединих облика понашања према особама инфицираним ХИВ-ом, у различитим друштвеним секторима.

Београдски центар за људска права у публикацији *Људска права у Србији 2019 – право, пракса и међународни стандарди људских права*[290] је навео да је спорно питање које остаје и даље свеприсутно сахрањивање преминулих особа које су оболеле од ХИВ/АИДС-а, јер се од појаве епидемије ХИВ-а у Србији осамдесетих година 20. века и даље неједнако поступа према посмртним остацима особа са ХИВ-ом, односно Правилником о условима и начину поступања са посмртним остацима умрлих лица се прописује да се хигијенска обрада не обавља код лица умрлог од заразне болести. Стручна јавност и организације које се баве правима оболелих од ХИВ/АИДС су става да уколико се користе прописана средства у поступку рада са посмртним остацима не постоји могућност да се зараза шири, те је покренута иницијатива за изменом спорних прописа код надлежног министарства.

У публикацији *Израда методологије и учешће у праћењу ретких болести, анализа потреба и израда плана за управљање ретким болестима*[291] Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут" указано је да методологија праћења, анализа потреба и управљање ретким болестима у свету, као и код нас, представља веома компликован и сложен проблем. По својој дефиницији, ретке болести су оне које имају стопу оболевања 1:2000, њихов тачан број још увек није познат, али се процењује да има од 5000 до 8000 различитих болести, које су по природи тешке, хроничне, најчешће дегенеративно-прогресивне и смртоносне.[292] Животна доб у којој се јављају је такође различита, али око половине њих јавља се још у најранијем детињству. Заједничком иницијативом министарства надлежног за послове здравља и Националне организације за ретке болести Србије (НОРБС) први пут се доноси Програм за ретке болести у Републици Србији за период 2020-2022. године[293] у сврху унапређења здравствене заштите и квалитета живота лица оболелих од ретких болести.

У овој публикацији је наведено да се правни оквир у области ретких болести ослања на две подједнако важне области, здравствену и социјалну заштиту, које функционишу као два независна система. Пратећи европску праксу у домену социјалне заштите лица оболелих од ретких болести, постоји потреба за дефинисањем права и услуга којима би се олакшао живот и смањила дискриминација лица оболелих од ретких болести и чланова њихових породица. Како је животни век лица оболелих од ретких болести често скраћен, а квалитет живота у већини случајева није задовољавајући, поред проблема који постоје у домену здравствене заштите, проблеми лица која болују од ретких болести огледа се и у неадекватној социјалној заштити.

---

[290] *Људска права у Србији 2019 – право, пракса и међународни стандарди људских права,* Београдски центар за људска права, Београд, 2020, доступно на интернет страници: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2019.pdf

[291] *Израда методологије и учешће у праћењу ретких болести, анализа потреба и израда плана за управљање ретким болестима,* Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут",ауторке Др спец. Наташа Лочкић, Др спец. Снежана Плавшић, Др спец. Јелена Брцански, Др спец. Мирјана Живковић Шуловић, Београд, доступно на интернет страници: http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Retke%20bolesti%202018.pdf

[292] *Израда методологије и учешће у праћењу ретких болести, анализа потреба и израда плана за управљање ретким болестима*, стр.1

[293] „Службени гласник РС", број 86/19

Наиме, у великом броју случајева, оболели нису препознати у систему социјалне заштите и наилазе на препреке у остваривању права када имају постављену дијагнозу ретке болести, због тога што су манифестације ретких болести често веома специфичне и самим тим се не уклапају у уобичајене дефиниције инвалидитета. Поред тога, наведено је у Програму за ретке болести, њихова физичка и ментална оштећења могу бити извор дискриминације, те захтевају системску интервенцију ради обезбеђења једнаког приступа образовању, професионалној и друштвеној прихваћености. Када је у питању област рада и запошљавања, у овом програму је наведено да је неопходно увести појам забране генетичке дискриминације и забрану рада на пословима са повећаним ризицима по здравље за запослена лица оболела од ретких болести. У контексту неге оболелог детета, потребно је извршити измене у прописима о раду, наведено је у програму, и право на плаћено одсуство са посла родитеља или старатеља ради неге детета оболелог од ретке болести омогућити без ограничења узраста детета, уместо до дететове пете године, како је по важећим пропису.

У *Нултом извештају о људским правима младих у Републици Србији 2019. године*[294] Београдског центра за људска права, поред економског положаја младих сагледано је и питање менталног здравља младих. Подаци из овог извештаја указују да чак 45% младих има осећање сталне бриге око разних ствари, више од половине је навело да је у протекле две године доживело бар један стресни догађај, а више од једног стресног догађаја искусило је 23%. Такође, осећање потпуне безвредности навело је 12% младих, а 7% каже да им се дешава да размишљају о прекиду живота. Поред тога, депресивна стања су интензивније присутна код младих слабијег економског статуса.[295] У извештају се указује да су млади из ромске популације и других маргинализованих група додатно угрожени, посебно по питању здравствене заштите и раних бракова, што нарочито погађа девојчице у ромским насељима.

Један сегмент овог истраживања је посвећен положају младих који живе са ХИВ-ом и другим стањима где се наводи да, иако је Влада Републике Србије 2018. године усвојила Стратегију за превенцију и контролу ХИВ инфекција и АИДС-а, поједине мере и активности не садрже буџетске пројекције. Када је реч о лечењу младих који живе са ХИВ-ом постоји проблем јер је у специјализованој клиници недовољан број запослених, а сестре које тамо раде нису довољно обучене за рад са поверљивим информацијама пацијената, не постоји ни стално ангажовани психолог, већ само повремени волонтер. Такође, у Србији не постоји званични национални водич за ХИВ и АИДС, па се они који живе са ХИВ-ом лече на исти начин у свим градовима у Србији. За терапију особа које живе са ХИВ-ом недостају лекови новије генерације за другу и трећу одбрану од ХИВ-а, који имају мање штетних ефеката и побољшавају квалитет живота. Такође, дугогодишњи проблем у Србији јесте лечење пацијената, нарочито деце, који болују од ретких болести, будући да здравствени систем не располаже са довољно средстава, иновативних метода и лекова за такве болести. У овом истраживању се наводи да је најчешће неуролошко обољење младих људи мултипла склероза, од које оболевају особе у доби између 20 и 40 године живота, а тек 12% особа са овом болешћу се лечи адекватним лековима, и то лековима мале ефикасности, док се остали налазе на листама чекања.[296]

---

[294] *Нулти извештај о људским правима младих у Републици Србији 2019. године,* Београдски центар за људска права, Београд 2019. година
[295] *Нулти извештај о људским правима младих у Републици Србији 2019. године,* стр. 36
[296] Исто, стр. 34 - 35

У извештају *Надгледање примене Даблинске декларације о партнерству за борбу против ХИВ/АИДС-а у Европи и централној Азији: Извештај о напретку у 2018. години*[297] сумирани су подаци о примени националних смерница које обликују политике тестирања на ХИВ, пружање и коришћење услуга тестирања на ХИВ уопште и међу кључним становништвом, као и напори који се улажу за ширење ангажмана са тестирањем на ХИВ и смањење касне дијагнозе. Кључни налази до којих се дошло указују да свака пета особа која живи с ХИВ-ом широм Европе и централне Азије и даље није свесна свог ХИВ статуса, док покривеност услугама тестирања значајно варира између различитих врста интервенција тестирања, при чему тестирање у традиционалним здравственим окружењима има углавном већу покривеност од тестирања у кућним или заједничким окружењима. У овом извештају је наведено да је од суштинског значаја, да би се постигао први циљ УНАИДС-а од 90% или више свих људи који живе са ХИВ-ом (ПЛХИВ) који знају свој статус, смањење броја људи који живе са недијагностификованим ХИВ-ом, што је постигло 10 од 40 земаља које су у стању да пријаве податке, међу којима је и Србија.[298] Главне препреке повећању употребе тестирања на ХИВ идентификоване су као стигма и дискриминација међу кључном популацијом и међу здравственим радницима, као и ограничена доступност услуга испитивања у заједници.

У истраживању *Циљеви одрживог развоја у Србији – налази истраживања јавног мњења*[299] Асоцијације за сексуално и репродуктивно здравље Србије је, када се говори о здравственој заштити и приступу услугама из области сексуалног и репродуктивног здравља, наведено да је више од 40% испитаних грађана сматрало да је приступ здравственим услугама лош или веома лош, скоро половина грађана сматра да су жене, млади, Роми, особе са инвалидитетом, ХИВ позитивне особе, избеглице и интерно расељена лица дискриминисани када је у питању приступ овим услугама.[300]

У публикацији *Наша урушена права*[301], у којој је сагледан положај жена које живе широм Србије, а које код остваривања права наилазе на различите, али многобројне препреке када је, између осталог, реч о здравственој заштити. У овој публикацији је наведено да у 2016. години 85% жена није посетило лекара иако је имало здравствених проблема, а као главни разлози су наведени: недостатак финансијских средстава (26%) и дуге листе чекања на лекарске прегледе (14%). У овој публикацији је наведено више фактора који утичу на урушавање права на здравствену заштиту, попут неадекватне и сужене мреже здравствених установа која угрожава право на приступ здравственој заштити. У мањим срединама затворени су домови здравља или је њихово радно време неприлагођено потребама корисника што угрожава превенирање болести и примарну здравствену заштиту. Као посебан проблем, у овој публикацији је наведен ограничен приступ здравственим услугама које пружају најбоље опремљени клинички центри, не само због удаљености и трошкова превоза, већ и због процедура за добијање упута за лечење у овим установама. Врхунске здравствене услуге тако остају недостижне за велики број жена не само у селима већ и у мањим локалним заједницама. Такође, наведено је и радно време здравствених

---

[297] *Надгледање примене Даблинске декларације о партнерству за борбу против ХИВ/АИДС-а у Европи и централној Азији: Извештај о напретку у 2018. години,* Европски центар за превенцију и контролу болести, Штокхолм 2019. година, доступно на интернет страници: https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/HIV-testing-dublin-declaration-monitoring-2018.pdf

[298] Исто, стр. 3

[299] *Циљеви одрживог развоја у Србији – налази истраживања јавног мњења,* Асоцијација за сексуално и репродуктивно здравље Србије, 2019. година, доступно на интернет страници: http://ljudskaprava.org/images/pdf/SDGs-citizens-generated-data.pdf

[300] *Циљеви одрживог развоја у Србији – налази истраживања јавног мњења,* стр. 4 и 5

[301] *Наша урушена права,* Фондација Фридрих Еберт, проф. др. Маријана Пајванчић, проф. др. Дубравка Валић Недељковић, Софија Мандић, 2019. година, доступно на интернет страници: http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/15439.pdf

установа као отежавајући фактор, јер није прилагођено корисницима, посебно у сеоским срединама па и у мањим локалним заједницама у којима, чак и када постоје, домови здравља раде до 15 или 16 часова. Број лекара и медицинских сестара се драстично смањује, што узрокује дуге листе чекања на лекарске прегледе, посебно на специјалистичке прегледе, оперативне захвате и високоспецијализоване услуге везане за лечење у клиничким центрима (нпр. на операцију катаракте чека се око 2 године). Као посебан фактор који утиче на урушавање права на здравствену заштиту наведен је и недостатак опреме у здравственим установама у мањим срединама. Женама које живе у овим срединама ограничава се право на здравствену заштиту само на прегледе који не изискују опремање здравствених установа, док је приступ здравственој заштити отежан када она подразумева коришћење савременије опреме (нпр. превентивни прегледи ултразвуком или мамографија и сл.) због удаљености здравствених центара који располажу овом опремом и непостојања међумесног саобраћаја. Грађанима/кама старијим од 65 година ускраћено је право на највећи број превентивних прегледа према одредбама Правилника РЗФЗО. Указано је и да велики број жена са села није здравствено осигуран, односно да је највећи број осигуран преко супруга (59,9%), чак 17,8% нема здравствено осигурање, а само 9,1% су осигуране као регистроване пољопривреднице.[302]

Унапређење људских права кроз развој услуга палијативног збрињавања[303] Удружења правника за медицинско и здравствено право Србије – СУПРАМ је публикација која обухвата неколико сегмената и наводи да је палијативна медицина усмерена на свеобухватно збрињавање пацијента – корисника на крају живота, а сама нега омогућава приступ који побољшава квалитет живота пацијената и њихових породица. За пацијенте који се суочавају са завршном фазом живота веома је важно да им се пруже све алтернативе, а једна од њих је свакако палијативна нега на крају живота, због чега треба имати у виду да се палијативно збрињавање не односи само на старе особе, већ на оболеле од неизлечивих болести свих животних доба и не само на оне који су оболели од канцера, већ и на оболеле од других неизлечивих болести. Поред тога, тежак положај особа које су на крају живота никако не сме да због њихове слабости умањи и њихову правну и социјалну заштиту, већ је њима потребна додатна заштита у сваком погледу. У фокусу дела овог истраживања који се односи на перцепцију испитаника о стандардима поштовања људских права у погледу доступности и квалитета услуга палијативног збрињавања је наведено да у реалности постојећег здравственог и друштвеног система ово право често остаје само могућност коју већина пацијената и чланова њихових породица не успева да конзумира, а највећи број испитаника се жали на елементарни недостатак информација и географску локацију ових центара. Неке од препорука се односе на то да је потребно омогућити да специјалиста палијативне медицине може да преписује лекове, потребно је формулисати и усвојити одговарајућу регулативу (смернице који пацијент је за који смештај и у ком временском трајању), а требало би и изоставити ограничење посета за пацијенте смештене у јединицама за палијативно збрињавање.

Када је реч о делу који се односи на палијативно збрињавање кроз асистенцију судских и управних поступака, у овом извештају је наведено да иако су Законом о правима пацијената и другим општим актима прописани право на олакшавање патње и бола, те општа брига за терминално оболеле пацијенте и чланове њихових породица, стандарди за адекватну

[302] *Наша урушена права,* стр. 16 и 17

[303] *Унапређење људских права кроз развој услуга палијативног збрињавања,* Удружење правника за медицинско и здравствено право Србије – СУПРАМ, Београд 2019. година, доступно на интернет страници: http://www.supram.org.rs/wp-content/uploads/2019/12/CD-izdanje.pdf

реализацију овог права за сада нису прописани ни оставрени у пракси. Поступци су превише компликовани и захтевни, а како се не би исцрпљивали материјални и животни ресурси ове осетљиве групе, треба да постану једноставнији и доступнији.

У погледу заштите од дискриминације, у овом извештају је наведено да Закон о забрани дискриминације као посебне облике прописује дискриминацију на основу старосног доба и дискриминацију с обзиром на здравствено стање и предвиђа вансудску и судску заштиту, што би се могло користити и у заштити права на палијативно збрињавање, али је потребно да се шира јавност боље упозна са могућношћу и начином њиховог коришћења. Оно што ови поступци не могу да пруже, наведено је у истраживању, јесте брзина у поступању, посебно када је у питању судска заштита која се по Закону о уређењу судова пружа пред грађанским одељењима виших судова у парничном поступку, који су због преоптерећености и изузетно широке стварне надлежности често спори. Наводи се и члан 43. Закона о забрани дискриминације као суштински делотворно правно средство, које се међутим може показати временски недовољно ефикасним с обзиром на интервале у којима судови заказују рочишта. Правно средство којим би се најбрже могло остварити право на палијативно збрињавање јесте привремена мера из члана 44. истог закона. Сва набројана правна средства се могу користити само ако су лица која траже ову врсту заштите дискриминисана у односу на остале пацијенте.[304]

Према пракси Повереника, здравствено стање, као основ дискриминације је у протекле четири године један од пет најчешћих основа који су грађани и грађанке наводили у притужбама. Тај тренд је настављен и у 2019. години, у којој је поднето 86 притужби по овом основу, што га према учесталости појављивања сврстава на треће место по броју поднетих притужби. Наиме у 11,8% свих притужби, здравствено стање је наведено као основ дискриминације, било самостално или у комбинацији са још неким личним својством и то најчешће, инвалидитетом, генетским особеностима, старосним добом и сл. У односу на 2018. годину приметан је раст броја притужби по овом основу, имајући у виду да је прошле године поднета 61 притужба што је представљало 6,1% према учесталости појављивања.

Што се тиче области највећи број притужби поднет је у области рада и запошљавања, затим следи област која се односи на поступке пред органима јавне власти, здравствене заштите, образовања и стручног оспособљавања, пружања услуга и/или коришћењу јавних површина и објеката, социјалне заштите и др. Такође, пракса Повереника показује да су као и прошле године физичка лица (68) поднела највећи број притужби, и то 33 мушкараца и 35 жена, док су организације које се баве заштитом људских права поднеле седам притужби, а једну притужбу је поднела група лица.

У току 2019. године у неколико наврата је разлог обраћања грађана и грађанки био тај, да здравствне установе означавају ХИВ статус пацијената и пацијенткиња на тај начин што ХИВ статус уписују неадекватно, црвеном бојом или повећаним словима, ван рубрика у медицинској документацији. С тим у вези, Повереник је упутио препоруке мера за остваривање равноправности здравственим установама (230) да предузму мере из своје надлежности у циљу обезбеђивања да податке о ХИВ статусу пацијената и пацијенткиња здравствени радници уписују у рубрику у медицинској документацији која је предвиђена за уписивање дијагноза (или осталих

[304] *Унапређење људских права кроз развој услуга палијативног збрињавања,* стр. 82-86

дијагноза), истом величином и бојом слова којом се уобичајено уписују дијагнозе и стања од значаја за медицински поступак, коришћењем латинског назива и шифре болести према Међународној класификацији болести, повреда и узрока смрти. Од 23 задравствене установе Повереника није примио обавештење о поступању по препоруци. Поред ове препоруке мера Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности Специјалној болници за рехабилитацију „Русанда“ а поводом унапређења положаја особа које живе са ХИВ-ом у поступку рехабилитације.

У току 2019. године упућено је и више иницијатива од којих посебно издвајамо иницијативу упућену Републичком фонду за здравствено осигурање за измену Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања у циљу унапређења положаја слепих и слабовидих, Иницијативу упућену Министарству здравља за измену Уредбе о плану мрежа здравствених установа, а поводом унапређења положаја особа које се лече дијализом и Иницијативу за измену Правилника о условима и начину поступања са посмртним остацима умрлог лица, а која се односи на поступање са посмртним остацима особа које су боловале или преминуле од ХИВ-а. Један број препорука које се односе и на здравствено стање као основ дискриминације ближе је дат у делу извештаја који се односи на дискриминацију на основу инвалидитета као личног својства. Анализом досадашње праксе Повереника и поступања по препорукама мера уочено је да је Републички фонд за здравствено осигурање показивао велику предузимљивост у поступању по датим препорукама, што сматрамо важним, имајући у виду да су средства Фонда ограничена и да није лако поставити приоритете, када је у питању здравствена заштита свих грађана Републике Србије. Такође током године притужбе су се односиле и на положај особа које болују од ретких болести, као и других болести које захтевају лечење лековима новије генерације. По једној притужби након обраћања Повереника, Републички фонд за здравствено осигурање је изменио Правилник и омогућио замену помагала на терет средстава Фонда. Ради се о битном помагалу за особе са тешким оштећењем слуха. Наиме, Поверенику се обратила мајка малолетног детета које је рођено са генетском мутацијом на петом хромозому у склопу кога је когнитивно оштећење слуха које се премошћава коришћењем посебне врсте слушног апарата (Баха систем) за који, иако има одређени век трајања, није била предвиђена замена на терет средстава Фонда. Овај систем према наводима из притужбе користи 17 корисника којима је од велике важности за свакодневни живот и функционисање. РФЗО је пре истицања рока за поступање изменио Правилник о медицинско техничким помагалима која се уграђују у људски организам на терет средстава обавезног здравственог осигурања и у Листи помагала предвидео могућност замене.

Један број притужби се односио и на положај деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом. С тим у вези, још увек Закон о финансијској подршци породици са децом није промењен и поред више иницијатива Повереника, поднетих предлога за оцену уставности и обраћања организација цивилног друштва овим поводом. Посебно је указивано и на стигаматизацију и предрасуде према особама које имају аутизам, посебно деце са аутизмом.

Стратешка парница која је покренута у току 2017. године, а која се односила на дискриминацију по основу здравственог стања, у области ради и запошљавања, још увек није окончана. У питању је жена која је оболела од леукемије након чега је остала без посла.

У даљем тексту биће дати кратки прегледи појединих мишљења и препорука, препорука мера, иницијатива, упозорења и саопштења које је Повереник дао по основу здравственог стања.

3.6.3.1. Мишљења и препоруке

Дом здравља и начелница службе за физикалну медицину дискриминисали пацијента на основу здравственог стања

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је у име и уз сагласност притужица поднела организација цивилног друштва против Дома здравља и начелнице Службе за физикалну медицину и рехабилитацију, због дискриминације на основу здравственог стања. У притужби је између осталог наведено да је подносиалц притужбе дошао у Дом здравља, на специјалистички преглед код докторке, која му је, након сазнања да је особа која живи са ХИВ-ом, постављала недолична питања која нису од значаја за његово лечење, те да је на непримерен начин на здравственом картону назначила његов ХИВ статус, који је, потом, саопштила и другим лицима. Током поступка је утврђено да подносилац притужбе није учинио вероватним да је докторка узнемиравала и понижавала притужиоца због његовог здравственог стања, нити да је његов ХИВ статус саопштила трећим лицима. Када је реч о исписивању дијагнозе „ХИВ+" на здравственом картону и терапијској листи Повереник је констатовао да ни евентуално неприкладно понашање притужиоца у ординацији, као ни изостанак адекватне електронске евиденције његовог здравственог стања, не представљају оправдане разлоге да се његов стварни или претпостављени ХИВ статус евидентира на начин на који је то она учинила занемарујући прописе који налажу да се дијагнозе болести уписују на за то предвиђеном месту у здравственом картону, на латинском језиком и под шифром из важеће Међународне класификације болести. Када је реч о наводима из изјашњења докторке да је други разлог због којег је уписала ХИВ статус пацијента, на начин описан у притужби, везан за то да се ради о пацијенту који је због слабијег имунитета у повећаном ризику од обољевања од инфекција, Повереник је указао на обавезу медицинског особља да у раду са сваким пацијентом користе заштитну опрему, која је утврђена прописима из области заштите на раду. Како је притужба поднета и против Дома здравља, током поступка је утврђено да је руководство овог дома здравља, иако је одмах информисано о догађају који се одиграо између докторке и притужиоца, пропустило да предузме све мере које су им стајале на располагању, како би благовремено и адекватно утврдили шта се тачно догодило у ординацији, посебно када је реч о непрописном и стигматизујућем уписивању ХИВ статуса у медицинску документацију притужиоца. Повереник је дао мишљење да су Дом здравља и докторка повредили одредбе Закона о забрани дискриминације, због чега је Дому здравља препоручено да организује едукацију за запослене о ХИВ/АИДС-у, док је докторки препоручено да дијагнозу пацијената која се односи на њихов ХИВ статус уписује на предвиђеном месту у здравственој документацији и под шифром из Међународне класификације болести, затим, да писменим путем упути извињење притужиоцу, као и да убудуће не крши антидискриминационе прописе.

Директор Дома здравља доставио је Поверенику извињење докторке. Такође, обавестио је да је у Дому здравља одржана едукација, као и да је свим запосленим здравственим радницима у установи још једном скренута пажња да податке које уносе у здравствене картоне осигураних лица не смеју обележавати црвеном нити било којом другом бојом.

Подноситељки притужбе није одобрена терапија

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе, коју је поднела ћерка у име и уз сагласност мајке, против Републичког фонда за здравствено осигурање, због дискриминације на основу здравственог стања. У притужби је наведено да њена мајка има хепатитис Ц и да јој Комисија фонда није одобрила лечење лековима из DAA терапије, из разлога што не испуњава један једини критеријум, а то је претходни неуспех терапије PEG-INF, који код ње није могућ јер је у њеном случају контраиндикован. У току поступка је утврђено да је за два лека за лечење хепатитиса Ц са Листе лекова прописан, између осталих, и критеријум „искључити болеснике са присутним контраиндикацијама на терапију пегилованим интерфероном и рибавирином“, док је за остале лекове за лечење хепатитиса Ц један од прописаних критеријума „претходно неуспешно лечена компензована цироза јетре“, односно, „претходно неуспешно лечена компензована и декомпензована цироза јетре“. Анализа је показала да су у неједнак положај стављени пацијенти са хепатитисом Ц са контраиндикацијама на терапију пегилованим интерфероном у односу на пацијене са хепатитисом Ц који немају контраиндикације на ову терапију. Пацијенти који имају контраиндикације на пегиловани интерферон не могу да користе лекове из терапије PEG-INF, као ни два лека са Листе лекова из DAA терапије, а критеријум претходно неуспешно лечена цироза јетре, доводи ове пацијенте у ситуацију да не испуњавају ни услове за остале лекове DAA терапије са Листе лекова. Стога, Повереник је дао мишљење да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације. Фонду је препоручено да притужиљи у што краћем року уведе DAA терапију у лечење, као и да усклади са антидискриминационим прописима критеријуме за одобравање употребе лекова из DAA терапије било изменом Правилника о Листи лекова који се прописују и издају на терет средстава обавезног здравственог осигурања, било давањем комисији упутства за примену и тумачење критеријума прописаних ових правилником тако да се не искључују пацијенти који у лечењу хепатитиса Ц не могу да користе другу терапију.

Фонд је обавестио Повереника да ће Комисија за одобравање употребе лекова peginterferon alfa-2b, peginterferon alfa-2a, sofosbuvir, dasabuvir, sofosbuvir/ledipasvir, ombitasvir/ paritaprevir/ ritonavir и elbasvir/grazoprevir у лечење осигураних лица РФЗО на наредним седницама донети одлуку о увођењу DAA терапије у лечење осигураног лица тј. мајке подноситељке притужбе. Наведено је да се Комисија обратила представницима Републичке стручне комисије за заштиту становништва од заразних болести, представницима РФЗО и представницима Министарства здравља и указала на потребу да се одобре додатна средства из буџета за лечење болесника који не испуњавају критеријуме Фонда, а не могу да примају другу антивирусну терапију, као и да треба редефинисати критеријуме за лечење. Даље је наведено да је Републичка стручна комисија за заштиту становништва од заразних болести доставила РФЗО предлог за измену тј. проширење индикација за примену директно делујућих лекова за хепатитис Ц вирусну инфекцију. Овим предлогом су, како се наводи, обухваћене индикације за примену DAA терапије, где су обухваћене и особе које имају контраиндикацију на peg-INF због коморбитета. Одлуку о поднетим захтевима за стављање лека на Листу лекова, измену и допуну Листе лекова доноси Централна комисија за лекове, на основу мишљења надлежних стручних комисија, а у складу са средствима расположивим за лекове. РФЗО је навео да ће наставити са даљим активностима у циљу унапређења права свих осигураних лица на нове лекове, односно наставити активности за спровођење препоруке Повереника која се односи на право на лекове за оболеле од хепатитиса Ц који имају контраиндикацију на терапију pegilovanim interferonom и ribavirinom, на основу мишљења струке, а у складу са расположивим финансијским средствима.

Центар за социјални рад дискриминисао корисницу дома

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је, у име и уз сагласност подноситељке притужбе поднео пуномоћник, против Центра за социјални рад. У притужби је наведено да је подноситељка притужбе старо лице, без ближих сродника, које се налази на смештају у приватном дому за старе. Даље је наведено да је Центар за социјални рад подноситељки притужбе решењем поставио привременог старатеља, при чему није била упозната са дејством одлуке, нити јој је достављено решење. У притужби је такође наведено да је подноситељка притужбе поднела захтев да јој се омогући обилазак стана у којем је живела до смештаја у дом, али да јој је Центар то није омогућио. У току поступка је утврђено да су радници Центра у потпуности искључили подноситљку притужбе из поступка постављања привременог старатеља због њеног старосног доба и здравственог стања. Из изведених доказа произлази да су запослени у Центру заузели став да није потребно да саслушају њене жеље, потребе и интересе, нити су сматрали да је важно да је обавесте о значајним променама које би наступиле у њеном животу постављањем старатеља. Посебно је забрињавајућ навод из решења о постављању привременог старатеља, као и навод из изјашњења Центра да подноситељка притужбе „није у стању да штити своја права и интересе“, односно да „није способна да искаже своју вољу“, имајући у виду да је у по оцени вештака неуропсихијатара, у који је Повереник имао увид, подноситељка притужбе „очуваног моралног и апстрактног просуђивања, способна да расуђује у битним питањима своје егзистенције“, те да је по „свим аспектима живота који су од значаја за њену егзистенцију“ способна за расуђивање. Када је реч о жељи подноситељке притужбе да посети стан у којем је живела до смештаја у дом, у току поступка је утврђено су у изјашњењу Центра употребљени паушални појмови и формулације на основу којих није могуће закључити на који начин је њено здравствено стање представљало сметњу за обилазак стана у којем је живела пре смештаја у дом, с обзиром да нису достављени докази да је њено здравствено стање било такво да није била у могућности да напусти дом и обиђе стан. Из свих доказа изведених током поступка произлази да је центар за социјални рад од самог почетка рада са подноситељком притужбе, односно, од момента доношења решења о постављању привременог старатеља, преко покретања поступка за лишење пословне способности, па до спречавања штићенице да посети стан у којем је живела пре одласка у дом, доносио одлуке које су засноване на стереотипима и предрасудама према њој као старијој особи, која је при томе и нарушеног здравственог стања. Повереник је посебно истакао да је приликом примењивања једне од најрестриктивнијих мера – покретања поступка за лишење пословне способности, али и свих других рестриктивних мера које имају утицај на живот и добробит корисника, надлежни орган је дужан да процени да ли је таква мера заиста неопходна или би блажа мера била довољна. Повереник је дао мишљење да је Центар повредио одредбе Закона о забрани дискриминације, те је препоручио Центру да предузме све неопходне мере у циљу отклањања последица дискриминаторног поступања према подноситељки притужбе, те да јој се неодложно омогући да посети стан у којем је живела до смештаја у Дом, као и да убудуће не доноси одлуке којима се крше антидискриминациони прописи.

Центар је обавестио Повереника о предузетим мерама као и да су омогућили корисници дома да посети стан у којем је живела до смештаја у дом и да из њега преузме личне ствари.

Оправдано постављање услова који се односи на здравствено стање за рад на радном месту са повећаним ризиком

Подносилац притужбе против института је у притужби навео да је на одређено време био радно ангажован у институту, као и да живи са таласемијом минор. Радни однос му је престао истеком рока за који је заснован, а за обављање истих послова институт је објавио нови конкурс, у коме се, за разлику од претходног, од кандидата захтевало да испуњавају посебне здравствене услове прописане интерним актом за ово радно место. На овај конкурс се подносилац притужбе пријавио, али је посао добио други кандидат, због чега сматра да посао није добио због става послодавца да је болестан и неспособан за обављање конкретних послова. У изјашњењу института је наведено да је конкретно радно место са повећаним ризиком, што је утврђено Актом о процени ризика на радним местима и у радној околини, а новим Правилником о организацији и систематизацији радних места, који је усклађен са законским прописима, као услов за обављање послова на овом радном месту, утврђено је испуњавање посебних здравствених услова. Институт се након пријема пријава на нови конкурс за обављање наведених послова обратио Заводу за здравствену заштиту радника за давање мишљења и процене радне способности кандидата за овај посао, уз достављање извода из здравственог картона изабраног лекара сваког од кандидата. Завод за здравствену заштиту радника је препоручио да се од три кандидата само један упути на додатни преглед о трошку послодавца, након чега је институт са тим кандидатом засновао радни однос. У току поступка је утврђено да је доношење новог Правилника о систематизацији радних места у складу са Законом о безбедности и здрављу на раду, те да је прописана дужност послодавца да актом о процени ризика, а на основу оцене службе медицине рада, одреди посебне здравствене услове које морају испуњавати запослени на радним местима са повећаним ризиком, као и да су посебни здравствени услови за обављање послова прописани за сва радна места са повећаним ризиком по здравље запослених, а не само за радно место за које је конкурисао подносилац притужбе. Такође је утврђено да је институт одабир лица са којим ће засновати радни однос вршио у складу са препоруком овлашћеног Завода за здравствену заштиту радника, узимајући у обзир специфичности радног места са повећаним ризиком, због чега је Повереник дао мишљења да није дошло до повреда одредаба Закона о забрани дискриминације.

Дискриминација ученика на основу здравственог стања

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је поднела мајка, у име свог малолетног сина против Општинске управе, због дискриминације на основу здравственог стања. У притужби је наведено да је њен син ученик Школе за основно и средње образовање, да има аутизам, као и да је у осмом разреду основне школе и прве две недеље похађања средње школе имао подршку личног пратиоца. Даље је навела да су се у породици догодиле велике промене које су неповољно утицале на њено дете, имајући у виду да је особа са аутизмом која се држи устаљених навика, те да му је неопходна подршка личног пратиоца. Почетком школске године, поднела је захтев за процену о потреби пружања подршке са предлогом школе о потреби ангажовања личног пратиоца и у току наставе, међутим да Интерресорна комисија није разматрала овај захтев, односно да су обавестили мајку да о новом захтеву неће одлучивати до краја школске године. У изјашњењу Општинске управе - Одељења за друштвене делатности је, између осталог, наведено да је локална самоуправа обезбедила мини-бус за превоз тринаесторо деце до школе за основно и средње образовање, међу којом је и син подноситељке притужбе, да са децом путују и три лична пратиоца који имају обавезу да се старају о њиховој безбедности у путу, да је нов захтев за процену о потреби пружања подршке поднет пре почетка школске

године, да нису изнети конкретни проблеми и потешкоће са којим се ученик сусреће у школи због којих би му била потребна подршка личног пратиоца током наставе, као и да проширење услуге на подршку личног пратиоца и у току наставе не би допринело напредовању ученика и његовом осамостаљивању. У току поступка је утврђено да су у животу детета настале промењене околности, да је школа дала предлог о потреби ангажовања личног пратиоца, а да комисија није у складу са Правилником о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику у прописаном року од пристизања захтева за процену о потреби пружања додатне подршке разматрала захтев. Повереник је дао мишљење да је пропуштањем да разматра нови захтев за процену потребе детета за пружањем додатне подршке, Општинска управа - Одељење за друштвене делатности повредила одредбе Закона о забрани дискриминације. Општинској управи је препоручено да размотри захтев за процену потребе детета за пружањем додатне подршке уз сагледавање свих ранијих и новонасталих околности у породици и животу ученика и да о мишљењу интерресорне комисије обавести подноситељку притужбе, као и да убудуће не крши законске прописе о забрани дискриминације.

Општинска управа обвестила је Повереника да је интерресорна комисија донела заједничко мишљење којим се ученику у оквиру индивидуалног плана пдоршке додељује услуга личног пратиоца током превоза и боравка у школи.

Предшколска установа дискриминисала дете на основу здравстеног стања

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе оца, коју је поднео у име малолетне ћерке, а против предшколске установе „због дискриминације на основу здравственог стања. У притужби је наведено да су по позиву ове установе да се пријаве деца која би желела да иду на зимовање 2019. године, пријавили своју ћерку. У усменом разговору, саопштено им је да дете можда неће моћи да иде због тога што има „дијагнозу“. Затим су из предшколске установе затражили извештај од изабраног педијатра да дете може да путује на зимовање. У притужби су напоменули да се не ради о уобичајеној потврди о здравственом стању детета, већ о посебном извештају. Достављен је извештај, али предшколска установа није била задовољна и убрзо је затражила нови извештај. Након тога, били су на састанку у предшколској установи, када им је саопштено да дете не може да иде на зимовање, уколико не доставе извештај изабраног педијатра у коме ће се навести да је дете здравствено способно за путовање. У притужби даље наводе да су предали нов извештај лекара у коме је експлицитно наведено да је дете способно да путује на зимовање. Након тога, обавештени су да је предшколска установа извршила промену члана 4. Правилника о организацији и начину спровођења зимовања и летовања предшколске деце, који гласи: „деца са ризиком (хронична обољења, алегрије, психофизичка стања) могу да иду на зимовање/летовање искључиво уз потврду лекара надлежне здравствене институције да су способна за одлазак на зимовање/летовање с обзиром на дужину пута и боравак, као и удаљеност од медицинских центара. У изјашњењу предшколске установе је наведено да је Правилник о организацији и начину спровођења зимовања и летовања деце предшколске установе измењен, као и да девојчица није ишла на зимовање, јер се дан пред пута разболела. Такође, наведено је да сва деца пре поласка на зимовање/летовање достављају здравствену листу која се издаје на прописаном обрасцу и служи као доказ да дете не болује од инфективних болести и да може да иде у колектив. У току поступка је утврђено да је девојчица похађа вртићку групу и да су је родитељи пријавили за зимовање 2018/2019. године. Међутим, предшколаска установа је од родитеља захтевала додатне лекарске извештаје, који би потврдили да може да иде на зимовање, с обзиром на њено здравствено стање. У току поступка је утврђено да сва деца која

иду на зимовање/летовање, морају пре одласка на пут да обаве здравстени преглед и доставе предшколској установи здравстену листу, коју попуњава изабрани педијатар, након прегледа детета и служи као потврда да дете може у колектив, односно да је способно за пут. Имајући у виду да здравствена листа садржи потврду да дете може на зимовање/летовање, прописивањем додатних услова за деца која имају неко хронично обољење, алегрију и сл, предшколска установа је ставила у неповољнији положај децу с обзиром на њихово здравствено стање и наметнула им додатну обавезу која се другој деци у истој ситуацији не намеће, на који начин им је отежала учешће у васпитно-образовним активностима. Повереник је дао мишљење да је прописивањем одредбе којом се намеће додатни услов у Правилнику, предшколска установа повредила одредбе Закона о забрани дискриминације, због чега јој је препоручено да уклони ову одредбу из Правилника.

Директор Предшколске установе обавестио је Повереника да је Управни одбор извршио измену правилника, тј. да је из Правилника избрисана спорна одредба.

3.6.3.2. Препоруке мера за остваривање равноправности

Препорука мера за остваривање равноправности здравственим установама

Повереник је поступајући по притужбама дошао до сазнања да се у појединим установама здравствене заштите у Републици Србији подаци о ХИВ статусу пацијената и пацијенткиња уписују на неадекватан начин, црвеном бојом или повећаним словима, ван рубрика у медицинској документацији која је предвиђена за уписивање дијагноза. Јавно-здравствене мере у погледу здравствене заштите, запослења, образовања, социјалне заштите, становања и других друштвених активности морају се темељити на научним сазнањима о преношењу ХИВ-а, а не на претпоставкама, спекулацијама и страху. Здравствени радници имају посебну одговорност у домену уклањања предрасуда и сузбијања страха према особама који живе с ХИВ-ом. Повереник је у препоруци указао да превенција болести и заштита здравља становништва и запослених увек представља оправдан циљ, али да за његово испуњење није потребно да се ХИВ статус евидентира ван места прописаног за то и на начин који није допуштен. У препоруци је наведено да особе које живе с ХИВ-ом имају право на приватност, здравствену заштиту, нормално школовање, рад, становање и недискриминишући однос у свим подручјима живота. Јавност треба упознати с важношћу превладавања предрасуда, незнања и спречавања дискриминације у циљу успешне контроле ХИВ инфекције и АИДС-а. Здравственим установама је препоручено да предузму мере из своје надлежности у циљу обезбеђивања да податке о ХИВ статусу пацијената и пацијенткиња здравствени радници уписују у рубрику у медицинској документацији која је предвиђена за уписивање дијагноза (или осталих дијагноза), истом величином и бојом слова којом се уобичајено уписују дијагнозе и стања од значаја за медицински поступак, коришћењем латинског назива и шифре болести према Међународној класификацији болести, повреда и узрока смрти.

Препорука мера Специјалној болници за рехабилитацију „Русанда“

Поверенику се дописом обратила Унија организација Србије које се баве заштитом особа које живе са ХИВ/АИДС-ом. У допису је указано на положај и права пацијента који живи са ХИВ-ом у Специјалној болници за рехабилитацију. У допису је наведено да су по доласку пацијента у специјалну болницу у документацији видели да се ради о особи која живи са ХИВ-ом, и да су је сместили на инфективно одељење односно собу за изолацију, иако у болницу ова особа није

дошао због ХИВ-а већ због потребе за рехабилитацијом услед доживљеног шлога. Према наводима из дописа, пацијент већ дуже време није инфективан и редовно узима антиретровирусну терапију (вирус је недетектабилан). У циљу унапређења положаја особа које живе са ХИВ-ом Повереник је упутио специјалној болници препоруку да предузме све мере из своје надлежности у циљу обезбеђивања здравствених услуга особама које живе са ХИВ/АИДС-ом без предрасуда и постављања посебних услова за пружање здравствених услуга који нису оправдани медицинским разлозима. По препоруци Повереника је поступљено.

3.6.3.3. Иницијативе за измену прописа

Иницијатива за допуну Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања

Повереник је РФЗО поднео иницијативу за допуну Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања[305] проширивањем врста медицинско-техничких помагала која се осигураним лицима обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања, односно повећање броја и врсте очних помагала побројаних у Листи помагала. Чланом 2. овог правилника прописане су врсте помагала која осигураним лицима обезбеђује РФЗО (са или без партиципације), међу којима су и очна помагала. Саставни део овог правилника је Листа помагала која садржи врсте помагала, индикације за прописивање, учеснике у поступку прописивања, рокове трајања помагала као и делове помагала са краћим роковима трајања. Чланом 55. овог правилника уређено је да су очна помагала, поред осталог и тифлотехничка помагала и то: Брајева писаћа машина; репродуктор; Брајев сат за слепе (ручни или џепни); наочари са тамним стаклима; бели штап за слепе; ултразвучни штап за слепе; говорни софтвер за српски језик. Омогућавање употребе новијих и савременијих медицинско-техничких помагала могло би допринети инклузији и коришћењу пуних потенцијала слепих и слабовидих особа као равноправних чланова друштва. Примера ради, Повереник је имао прилику да присуствује презентацији помагала за слепе, који се монтира на наочаре и омогућава читање текста у веома кратком временском периоду, препознаје лица, идентификује производе, боје, новчанице и сл, чиме омогућава у великој мери независност особа које га користе. Такође, јавност је упозната са паметном рукавицом за слепе и слабовиде особе, која је намењена да помаже у оријентацији у простору, препознавању и изговарању боја, праћењу кретања слепих особа и али може да помогне и у другим областима. Рукавица је тестирана од стране Савеза слепих Србије који је учествовао и у креирању садржаја које може да пружи, у складу са потребама слепих и слабивидих. С тим у вези, полазећи од члана 70. Закона о здравственом осигурању[306] и надлежности РФЗО, Повереник је упутио иницијативу за допуну Правилника у циљу сагледавања могућности за уврштавање што већег броја и врсте савремених медицинско-техничких помагала у Листу помагала која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања. Повећање броја и врсте помагала, која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања, још једном би показало пуну посвећеност и опредељење наше земље ка сталном унапређењу положаја особа са инвалидитетом и, у конкретном случају, у великој мери утицало на лакше и брже укључивање слепих и слабовидих суграђана у све друштвене токове.

[305] „Службени гласник РС”, бр. 52/12, 62/12-испр., 1/13-испр., 112/14, 114/14-испр., 18/15, 19/17, 29/17-испр., 2/19 и 16/19
[306] „Службени гласник РС“, број 25/19

Иницијатива за измену и допуну Уредбе о плану мрежа здравствених установа

Поверенику се обратило Удружења дијализних пацијената ВМА, поводом измена Правилника о медицинској рехабилитацији у стационарним здравственим установама специјализованим за рехабилитацију[307], наводећи да је одредбу члана 2. потребно допунити одредбом која би гласила: „рехабилитација пацијената на редовном програму хемодијализе који се дијализирају три пута седмично“. С тим у вези, Повереник се обратио РФЗО, који је обавестио Повереника да нема правни основ за измену Правилника, као ни Листе индикација за коришћење продужене рехабилитације у стационарним здравственим установама за рехабилитацију, јер Уредбом о плану мрежа здравствених установа[308] бубрежна обољења нису предвиђена као индикационо подручје за продужену рехабилитацију у болничким установама специјализованим за рехабилитацију. Имајући у виду да Уредба о плану мрежа здравствених установа не прописује бубрежна обољења као индикационо подручје, која је основ за продужену рехабилитацију у болничким установама специјализованим за рехабилитацију, Повереник је упутио иницијативу, Министарству здравља, као овлашћеном предлагачу, за измену наведене уредбе. У иницијативи је наведено да је потребно изменити члан 30. Уредбе којим су прописана индикациона подручја за која се обезбеђује продужена рехабилитација у болничким установама специјализованим за рехабилитацију, тако да се у наведени члан додају и бубрежна обољења.

Министарство је обавестило Повереника да је ову иницијативу проследило Републичкој стручној комисији за медицинску рехабилитацију на разматрање и стручно мишљење.

Иницијатива за измену Правилника о условима и начину поступања са посмртним остацима умрлог лица

Поверенику се обратила Унија организација Србије које се баве заштитом особа које живе са ХИВ/АИДС-ом указујући да се у Србији спроводи пракса неједнаког поступања према посмртним остацима особа са ХИВ-ом и вирусним хепатитисима јер се њихова тела не припремају за погреб на уобичајен начин, односно не врши се хигијенска обрада тела. Наведено је да се тела ових особа када премину стављају у црну кесу, која се отвара само када породица врши идентификацију, потом се врећа затвори, а преко вреће се стави гардероба. Затим се врећа ставља у лимени сандук који се затвори и ставља у дрвени сандук. Овакав однос према преминулима погађа породицу и ближње, врећа њихова верска осећања, те да на овај начин особе које живе са ХИВ-ом бивају дискриминисане и стигматизоване и након смрти. Наиме, Правилником[309] је прописан посебан режим мера у случају поступања са посмртним остацима особа које су преминуле од таксативно наведених заразних болести (црни пришт, дифтерија, колера, куга, трбушни тифус, вирусне хеморагијске грознице (Ebola, Lassa Marburg, denge), жута грозница, vCJ (Morbus Creutzfeldt-Jakob) и синдром стеченог недостатка имунитета. Посмртни остаци ових особа, укључујући и ХИВ инфекцију, третирају се са више заштитних мера од посмртних остатака особа преминулих од других заразних болести. Анализа упоредне праксе у региону показала је да су прописани различити начини поступање са посмртним остацима преминулих од одређених заразних болести и са посмртним остацима преминулих од или са ХИВ инфекцијом. Имајући у виду законски циљ мера заштите (спречавање појаве и преношење заразе), начин преношења ХИВ инфекције и напредак медицине и фармацеутске науке,

[307] „Службени гласник РС“, бр. 75/16 и 39/18

[308] „Службени гласник РС“, бр. 42/6,119/07, 84/08, 71/09, 85/09,24/10,6/12,37/12,8/14,92/15,111/17,114/17-испр.,13/18 и 15/18-испр.

[309] Правилник о увјетима и начину обављања опремања, пријеноса, пријевоза, кремирања, погреба и ископавања умрлих особа те о увјетима гледе простора и опреме правних и физичких особа за обављање опремања, пријеноса, пријевоза, кремирања, погреба и ископавања умрлих особа, „Народне новине“, бр. 116/2018, чланак 4.

поставља се питање даље оправданости овако прописаног режима поступања са посмртним остацима особа које су преминуле од или са ХИВ-ом, како их сада прописује Правилник у погледу обима хигијенске обраде лица умрлог од или са ХИВ-ом. С тим у вези, Повереник је упутио Министарству здравља иницијативу за измену прописа у погледу хигијенске обраде лица умрлог од или са ХИВ-ом уз сагледавање савремених достигнућа медицинске и фармацеутске науке и медицинских сазнања о преносу инфекције.

Министарство здравља обавестило је Повереника да је ову иницијативу проследило републичким стручним комисијама, за заразне болести и болничке инфекције, ради достављања стручних ставова по овом питању.

3.6.3.4. Саопштења

Саопштење поводом препорука КЦ Војводине да обезбеди једнак третман пацијената са ХИВ-ом

Повереница је осудила означавање ХИВ статуса противно прописима, црвеним фломастером и великим словима, на листи која стоји на табли кревета пацијента на одељењима ендокринологоије и гастроентерологије Клиничко-болничког центра Војводине. Тим поводом, упућена је препорука КБЦ Војводине да предузме мере како би се обезбедио једнак третман пацијената, гарантован Уставом и законима. Поверенику се обратила Унија организација Србије која се бави заштитом особа које живе са ХИВ/АИДС-ом, указујући на овај случај. Повереница је истакла да особе које живе са ХИВ/АИДС-ом имају право на здравствену заштиту као и други грађани и грађанке, као и недискриминишући однос у било којој области живота, а да здравствени радници имају посебну одговорност у уклањању предрасуда и сузбијању страха према особама које живе са ХИВ-ом.

Саопштење Саопштење поводом дана борбе против ХИВ-а/АИДС-а,

Поводом међународног дана борбе против ХИВ-а/АИДС-а, повереница је подсетила да је у Србији и даље присутна дискриминација особа које живе са ХИВ-ом и АИДС-ом и да се социјална дистанца према овим нашим грађанима и грађанкама не смањује. Дискриминаторно поступање према овим особама присутно је у различитим сферама друштвеног живота, почев од реакција околине и породице до сфере рада и запошљавања. У саопштењу је наведено да је неопходно предузети све расположиве мере како би се припадницима ове рањиве друштвене групе пружила једнака права на здравствену и социјалну заштиту, образовање, запослење и достојанствен живот. Повереница је указала да не смемо дозволити да, због незнања и недовољне информисаности, ове особе живе у страху, одбачене од околине.

3.6.4. Дискриминација на основу старосног доба

Дискриминација на основу старосног доба је присутна у свим областима друштвених односа, дубоко укорењена у друштвене стереотипе због чега се понекад тешко препознаје. Дискриминација на основу старосног доба један је од честих облика дискриминације на шта указују бројни извештаји и публикације, али и пракса Повереника.

Према подацима Републичког завода за статистику[310], у Републици Србији живи 1.408.336 становника старијих од 65 година живота, што чини 20,17% од укупног броја становника. Треба имати у виду да је број старијих жена већи него број старијих мушкараца (22,5% жена наспрам 17,7% мушкараца у односу на укупан број становника), да су многе старије жене удовице и у економски неповољнијем положају услед ниских примања, те је важно да се приликом креирања јавних политика у друштву које неминовно стари у обзир узме и родна перспектива. Финансијска и социјална сигурност жена и мушкараца у старости је директно повезана са текућим и прошлим учешћем на тржишту рада које је родно сегрегисано – подела на „мушка“ и „женска“ занимања, као и приликом поделе рада на плаћен посао – обезбеђивање егзистенције породице и неплаћен посао – рад у кући и брига о деци. Са друге стране, велику сметњу за равноправно укључивање у све друштвене токове особа старијих од 65 година и особа које се отежано крећу, као и особа са инвалидитетом, представља неприступачност јавних објеката и површина, али и услуга, о чему сведоче бројна истраживања и извештаји.

Међутим, старији суграђани се, без обзира на бројне проблеме, ређе обраћају Поверенику, а када се обрате то углавном чине лично и ретко преко организације која се бави заштитом људских права. Илустрације ради, у истраживању Повереника *Однос грађана и грађанки према дискриминацији* из 2019. године, на питање да ли се дискриминација смањила или повећала у Србији у протекле три године, четвртина испитаника и испитаница је навела да се дискриминација по њиховом мишљењу повећала, док је 11% навело да се смањила. У овом истраживању се повећао број оних који сматрају да се дискриминација смањила у односу на период од пре три године, када је такав став изнело 8,4% испитаника и испитаница. Међу онима који сматрају да се дискриминација смањила, највише је испитаника и испитаница старијих од 70 година (20%). Такође, став да је дискриминација иста као и у периоду од пре три године (48%), у најмањој мери заступају испитаници од 70 и више година. Иако све старосне групе перципирају дискриминацију као у потпуности присутну, али овај став је ипак најмање присутан код припадника и припадница узраста од 15 до 19 година (9%).

На питање да ли је неко од њихових ближњих био изложен дискриминацији у последњих годину дана, од 13% испитаника који су позитивно одговорили на ово питање, најмање је оних узраста од 70 и више година (5%), а највише оних узраста од 15 до 19 година (19%).

Према резултатима истраживања *Дискриминација на тржишту рада*, које је Повереник такође спровео током 2019. године, за све актере на тржишту рада најзаступљеније лично својство у личном искуству о дискриминацији је чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама, након којег следи старосно доба за које 33% послодаваца, 46% незапослених и 45% запослених сматра да је чест основ дискриминације на тржишту рада.

У публикацији коју је објавио Црвени крст Србије *Иницијатива за социјално укључивање старијих особа – успеси и научене лекције*[311] са циљем да се искористи снага цивилног сектора у пет земаља Западног Балкана као одговор на демографско старење, указано је на подршку иницијативама на локалном нивоу за социјалну инклузију старијих лица у оквиру пројекта са истим називом као и публикација. У оквиру пројекта су обезбеђена средства за формирање

[310] Доступно на интернет страници: https://data.stat.gov.rs/Home/Result/180107?languageCode=sr-Cyrl

[311] *Иницијатива за социјално укључивање старијих особа – успеси и научене лекције,* Црвени крст Србије, 2019. година, доступно на интернет страници: https://www.redcross.org.rs/media/5817/socijalna-inkluzija-srb.pdf

модела инклузије старијих лица уз њихово активно учешће. У овој публикацији је обухваћено и истраживање које је спроведено у периоду 2017- 2018. године са циљем сагледавања тренутне ситуације, давања препорука за промене у политикама које носе ризик од социјалног искључивања старијих, али и дефинисања профила социјално укључених и искључених старијих, те представљања фактора ризика повезаних са социјалном искљученошћу ове популације. Посматрајући начин на који старије жене и мушкарци живе у Србији, у овој публикацији је наведено да је њихов општи статус неповољан у односу на статус старијих особа у Европској унији, јер само 15% становника старијих од 65 година ради, а у истој старосној групи 8% мушкараца и 17% жена није покривено ниједним обликом пензије.

Значајан податак из овог истраживања јесте да 20% старијих жена не може да самостално користи сопствена средства, што указује на учесталост финансијске злоупотребе као најчешћег вида злостављања старијих лица у Србији[312].Поред тога, злостављањеје доживело 19,8% лица старијих од 65 година, психичко злостављање 7,8%, а физичко 3,9%. Скоро две трећине старијих лица, односно 64%, живи у домаћинству без млађих чланова, што указује на неопходност развоја социјалних активности и мрежа подршке. Као главне препоруке које проситичу из овог истраживања издвајају се: потреба за усвајањем националне Стратегије о старењу ради успостављања и координације мера и активности за побољшање њиховог економског статуса и приступа људским правима; побољшање потфолија услуга социјалне заштите за старија лица; уклањање разлика у пензијама међу половима уз стварање модела за решавање ризика од сиромаштва међу старијим женама које живе саме и имају ниске пензије; обезбеђење да онлајн услуге буду прилагођене потребама и могућностима старијих особа.

Међугенерацијска размена у Републици Србији[313] је истраживање које је спровео Црвени крст Србије, имајући у виду чињеницу да пост-индустријска ера у већини земаља доноси велике демографске промене, увећавајући удео становника старијих од 65 година, док удео становника старости до 20 година константно опада. Полазећи од одређења да је међугенерацијска размена било који трансфер материјалних добара и услуга, новца или емоционалне подршке између особа које су у могућности да пруже и оних којима је помоћ овог типа потребна, под условом да припадају различитим генерацијама, у истраживању су обухваћене све три димензије ове размене: практична помоћ и подршка у свакодневном животу, примање и давање финансијске помоћи и поклона и социјална подршка испољена кроз учесталост контаката, емоционалну блискост и квалитет односа између родитеља и деце. Према овом истраживању, међу генерацијама је знатно учесталија размена новца него подршка у активностима (54% прима или је примило новчану помоћ, 65% је даје или је давало, а 25% прима или даје подршку у активностима)[314].Све три генерације (млади, средовечни и старији) скоро потпуно равномерно дају новчанупомоћ (преко 60%), али је примају више припадници младе генерације (70% наспрам 44% кодсредње и 49% код старије генерације)[315]. Старији највише примају подршку у спровођењу активности (40%)[316], док 26% старијих прима и финансијску помоћ за лекове и трошкове лечења[317]. Редовна финансијска помоћ је и најприсутнији облик давања средстава. Што се тиче

[312] *Иницијатива за социјално укључивање старијих особа – успеси и научене лекције,* стр. 23
[313] *Међугенерацијска размена у Републици Србији,* Црвени крст Србије, Београд 2019. година, доступно на интернет страници: http://www.mdpp.gov.rs/doc/Medjugeneracijska-razmena-u-Republici-SrbijiB5-knjizni%20blok.pdf
[314] *Међугенерацијска размена у Републици Србији*, стр. 26
[315] Исто, стр. 27
[316] Исто, стр. 28
[317] Исто, стр. 38

размене времена, чак 20% старијих каже да своју децу виђа ретко.[318] Указујући на повезаност између демографског старења, пораста ризика од функционалне зависности и важности неформалних услуга подршке, у истраживању је наведено да 30% старијих особа има потребу за услугом помоћи у кући[319], уз процену да се 90% старијих у Србији у већој мери ослања на подршку породице[320]. Испитаници у просеку током једног месеца добијају 328 часова подршке (директна помоћ, послови у кући, помоћ око деце, послови око куће, транспорт и набавка) што је еквивалент вредности рада од 112.000 динара по тржишној цени рада и показује значајподршке неформалних пружалаца услуга и неопходностсистемског улагања у обуке и услуге за овај део популације, као и у здравствено-превентивне програме за читаво становништво у склопу концепта здравог и активног старења.[321]

У публикацији *Унапређење положаја неформалних неговатеља у Републици Србији – истраживање свеобухватних потреба у циљу креирања препорука за јавне политике*[322] *је указано да* неформално неговатељство добија све већу друштвену улогу, да се у развијеним земљама ради на развоју интервентних стратегија и обезбеђивању финансијских и других ресурса, као и система формалне подршке и сагледавања потреба самих неформалних неговатеља. У Србији је процена потреба неформалних неговатеља питање од ширег друштвеног значаја, јавне политике треба да буду засноване на истраживачким доказима, актуелној регулативи и могућностима њихове имплементације. Од испитиваног узорка у овом истраживању, највећи део (више од три четвртине) су биле жене, углавном удате, у радно активном периоду живота (од 35 до 64 године), половина привремено или трајно запослена. Неформална нега је захтевна активност, најчешће лоцирана у старијој животној доби, а може трајати дужи низ година. Према резултатима истраживања, 74% испитаника је бринуло о својим ближњима који имају више од 66 година, 77,2% најмање осам сати дневно, 76,1% дуже од годину дана, од чега је чак 34,1% испитиваних дуже од пет година. Неформални неговатељи/це су најчешће неговали своје најближе крвне сроднике: родитеље, децу или супружнике. Значајан сегмент су питања која се односе на финансије, а 56% испитаних неговатеља/ца изјавило је да им финансијска средства којима располажу нису довољна, 41% да повремено или стално прима додатну материјалну подршку од особа из окружења, а метеријалну надокнаду за помоћ и негу другог лица прима свега 28,4% негованих особа.[323] Препоруке које проистичу из добијених резултата односе се на: могућност увођења флексибилног радног времена, финансијски доступних центара за дневни боравак, повећања броја неговатељица, геронтодомаћица и персоналних асистената, унапређење међусекторске сарадње и информисања из домена здравствене и социјалне заштите, оснаживање поливалентне патронажне и других служби на нивоу примарне здравствене заштите, смањење односно субвенционисање цене основних потребних производа, оснаживање механизама за успостављање одговорног родитељства, волонтеризам, увођење различитих врста услуга подршке, као и повећање видљивости ове теме.

---

[318] Исто, стр. 43
[319] Исто, стр. 29
[320] Исто, стр. 8
[321] Исто, стр. 51
[322] *Унапређење положаја неформалних неговатеља у Републици Србији – истраживање свеобухватних потреба у циљу креирања препорука за јавне политике,* Центар за подршку и инклузију ХЕЛПНЕТ, Београд 2019. године, доступно на интернет страници: http://helpnet.rs/wp-content/uploads/2020/02/Unapredjenje-polozaja-neformalnih-negovatelja-istrazivanje.pdf
[323] *Унапређење положаја неформалних неговатеља у Републици Србији – истраживање свеобухватних потреба у циљу креирања препорука за јавне политике,* стр. 69

У публикацији *Град прилагођен старијим особама – Путоказ за активно старење у граду Београду*[324] испитивана је прилагођеност Града Београда потребама старијих суграђана и суграђанки како би се створили предуслови за креирање јавних политика, програма и услуга, као и техничка и друштвена инфраструктура за унапређење квалитета живота и промовисања активног старења. Резултати овог истраживања су показали да су старије особе у Београду углавном задовољне условима живота и бригом заједнице, али је идентификован низ области које се могу унапредити како би Београд у значајнијој мери постао град прилагођен старијим особама, попут јавног простора и зграда, саобраћаја, становања, социјалне партиципације и подршке, поштовања и социјалне инклузије, грађанске партиципације и запошљавања, комуникација и информисаности, подршке заједнице и приступа здравственим услугама. У овој публикацији су наведени подаци који се односе на старост становништва Србије, које се већ дуже време сврстава међу најстарије у Европи, а на светској листи старости становништва заузима 26. место, са просечном старошћу од 43,2 године[325]. У Београду живи 315.664 (18,7%)[326] становника старијих од 65 година, а старосна група између 63 и 73 године старости, најзаступљенија је старосна група.[327] Према овом истраживању, старији грађани сматрају да им је јавни простор у Београду приступачан (76,9%), 78% њих се осећа сигурно у крају у којем живи[328], 73% испитаних сматра саобраћај приступачним, без обзира на чињеницу да се готово 50% фаталних саобраћајних повреда међу пешацима дешава у старосној категорији лица изнад 65 година[329]. Као неке од проблема са којима се суочавају, испитаници у истраживању су навели трошкове становања – из најмање финансијски оптерећене старосне групе од 65-69 година, 36% се изјаснило да их финансијски трошкови становања оптерећују. Две трећине испитаних осећа да припада заједници (61,7%), док 8,5% сматра да нису поштовани. [330] У активности у заједници укључено је 23,1% из старосне групе од 65-69 година, што се смањује са годинама, тако да је само 6,3% старијих од 85 година укључено у активности заједнице.[331] 71,5% испитаника је задовољно квалитетом живота, док 28,7%квалитет живота оцењује као лош или веома лош.[332] Релативно велики број испитаних (12%) је навело да је у последњих годину дана у односу на тренутак испитивања доживело неки облик насиља. Испитаници у овом истраживању сматрају да су све чешће маргинализовани и социјално искључени, уз опште прихваћену перцепцију да старији представљају хомогену групу која не доприноси развоју друштва. На настанак негативних стереотипа, утиче и однос према старијим радницима који се често перципирају као истрошена и непродуктивна радне снаге, за коју би најбоље било да што пре оде у пензију, што доприноси настанку тзв. „ејџизма“.[333] Препоруке из овог истраживања се односе на подржавање иницијатива које наглашавају очување и развој капацитета старијих особа, укључивање старијих у све аспекте свакодневног живота, као и развој локалних политика у сусрет старењу, вреднујући позитивне аспекте овог животног процеса.

---

[324] *Град прилагођен старијим особама – Путоказ за активно старење у граду Београду,* резултат истраживања спроведеног у оквиру пројекта „Град пријатељ старих (Age-friendly City)", који су реализовали Институт за јавну политику и ПАЛГО смарт, 2019, доступно на интернет страници: https://indd.adobe.com/view/42bbea10-ffe3-43e3-8514-e71e27e5dc3a
[325] *Град прилагођен старијим особама – Путоказ за активно старење у граду Београду,* стр. 21
[326] Исто, стр. 13
[327] Исто, стр. 27
[328] Исто, стр. 70 и 71
[329] Исто, стр. 41
[330] Исто, стр. 84
[331] Исто, стр. 88
[332] Исто, стр. 114
[333] Исто, стр. 58

Црвени крст Србије и Институт друштвених наука спровели су и истраживање *Старење и дигитална укљученост*[334], чији је циљ био да се утврди степен дигиталне укључености старијих особа у Србији, њихова свест о постојању различитих онлајн сервиса и учесталост коришћења. Општи утисак је да старије особе у Србији не користе нове технологије у довољној мери, те да особе старије од 65 година живота спадају у једну од категорија под највећим ризиком од дигиталне искључености. Иако је ова узрасна група показала велико интересовање да научи да користи информационе и комуникацине технологије, њихове дигиталне вештине су минималне.[335] Као значајан податак наведено је да 43% испитаника не користи Интернет, а да од 57% оних који се њиме служе више од 90% не користи е-услуге.[336] У истраживању се истиче да је један од најзначајнијих елемената борбе против дигиталне искључености рад на едукацији старијих. Истраживање је показало и велике разлике између старијих са вишим и нижим нивоом образовања у погледу дигиталне укључености (78% старијих са високим нивоом образовања поседује рачунар, а 74% паметан телефон, док 79% старијих са основним образовањем не поседује рачунар, а 86% њих нема паметан телефон).[337] Место становања такође је повезано са опремљеношћу рачунаром (63% градског старијег становништва има рачунар, а 57% паметан телефон, док свега 11% сеоског има рачунар, а свега 9% паметан телефон).[338] Иако свега 18% испитаника самостално користи Интернет, чак 74% сматра да им се никада није десило да нису могли остварити одређено право/обавезу због помањкања дигиталних знања и вештина.[339] С обзиром да дигитална инклузија подразумева опремљеност ИКТ уређајима, приступ интернету и поседовање дигиталних вештина и знања, уколико се изгуби из вида да старија популација мора да се оснажи за коришћење дигиталне технологије, даљи развој дигитализације допринеће њиховој друштвеној искључености и отежати приступ правима.

У истраживању *Млади у Србији 2018/2019*[340]*,* које је спровела Фондација Фридрих Еберт, омогућен је увид у перцепције, очекивања, свест и приступе припадника млађих генерација у Србији у односу на променљиву друштвено-политичку стварност и чињеницу да млади треба да постану чиниоци друштвених промена и доприноса демократском развоју друштва у Србији. Истраживање је обухватило младе узраста од 14 до 29 година и показало низ занимљивих података. Када је реч о пословној будућности младих, који чине 18,4% популације, три четвртине испитаних изражава жељу/намеру да емигрира, за шта су главни фактори лоша ситуација и песимизам када је реч о побољшању социјалних услова, као и жеља за побољшањем материјалног положаја и бољим образовањем[341]. Када је реч о вредностима, религији и поверењу, један од закључка овог истраживања јесте да што су испитаници млађи, то је већа етничка и социјална дистанца према осетљивим групама, попут избеглица, хомосексуалаца, ромских породица. На питање о искуству дискриминације, 29% младих је изјавило да је доживело дискриминацију по основу свог узраста, 28% по основу материјалног положаја, 24% по основу пола, 18% по основу политичких убеђења, колико и по основу вероисповести[342]. Општи закључак

[334] *Старење и дигитална укљученост*, Црвени крст Србије и Институт друштвених наука, Наташа Тодоровић, Милутин Врачевић, Горан Башић, Наташа Миљковић, Бранка Матијевић, Београд 2019, доступно на интернет страници: https://www.redcross.org.rs/media/6183/starenje-i-digitalna-ukljucenost-web.pdf
[335] *Старење и дигитална укљученост,* стр. 6
[336] Исто, стр. 57
[337] Исто, стр. 35
[338] Исто, стр. 36
[339] Исто, стр. 48
[340] *Млади у Србији 2018-2019*, Фондација Фридрих Еберт, 2019. година, доступно на интернет страници: http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/15295-20190411.pdf
[341] *Млади у Србији 2018-2019*, стр. 35
[342] Исто, стр. 24

је да су примарни проблеми којима су млади у Србији оптерећени економски, који имају примат над питањима људских права и слобода.

Београдски центар за људска права представио је *Нулти извештај о људским правима младих у Републици Србији 2019. године*[343], који има за циљ да прикаже стање и идентификује постојеће изазове и препреке у погледу остваривања људских права младих у Републици Србији. Један од података који се наводи у извештају јесте да и поред тога што се у неколико последњих година смањује стопа незапослености, када су млади у питању она остаје на сличном нивоу у односу на остале старосне групе[344], а њихов неповољан положај на тржишту рада не напредује и поред постојања Националне стратегије за младе и мера које су у ту сврху предвиђене. Такође, званична статистика не спроводи истраживање о слободним радним местима, иако је то обавеза државе према новом Програму званичне статистике и један од захтева у Извештају о усклађености законодавства Србије у односу на правне тековине Европске уније. Према Trading Economics листи Србија се налази на седамнаестом месту по незапослености младих од укупно 63 земље света за које се прикупљају подаци[345]. Поред тога, истиче се да млади имају 20% ниже месечне зараде, а да осам од десет младих прима зараду која је нижа од републичког просека, док петина месечно зарађује мање од минималне зараде[346]. Ограничене могућности запошљавања и висока незапосленост младима остављају мало избора, па они прихватају несигурне послове на којима су слабо плаћени или послове за које су преквалификовани, при чему имају ограничен приступ социјалном осигурању, а многима су ускраћена законом гарантована права из рада, могућност синдикалног организовања, плаћен прековремени рад, топли оброк, накнада превоза до посла и плаћено боловање. У извештају се указује да, иако се не може поуздано утврдити тачан број, подаци Европског статистичког завода показују да Србију месечно напусти више од 4.000 људи, а годишње 51.000 углавном младих. Као најчешћи разлог за одлазак из земље, млади наводе незапосленост, односно бољи посао, услове за напредовање, као и бољи квалитет живота.[347]

У УНИЦЕФ-овој *Студији негативних искустава у детињству*[348] обрађено је негативно искуство у детињству које означава трауматично животно искуство које се догађа пре 18. године живота, а које особа памти када одрасте. Примери негативног искуства у детињству су: физичко, емоционално или сексуално злостављање, алкохолизам и/или злоупотреба дрога у породици, депресија или било које друго ментално обољење у породици, самоубиство у породици, боравак члана породице у затвору, злостављање мајке или оца од стране партнера, растављеност родитеља, психолошко или физичко занемаривање, насилничко понашање и сл. Резултати до којих се дошло у овој студији указују да је 41% од 2792 испитаника у Србији искусило четири или више негативних искустава у детињству[349], коме су изложенији испитаници из урбаних средина. Такође, већи број негативних искустава у детињству је повезан у значајној мери са већим интезитетом различитих проблема менталног здравља, као што су дисоцијација, поремећаји сна и сексуални проблеми. Једна трећина испитаника у одређеним околностима осећа панику

[343] *Нулти извештај о људским правима младих у Републици Србији 2019. године,* Београдски центар за људска права, Београд 2019. година
[344] *Нулти извештај о људским правима младих у Републици Србији 2019. године,* стр. 19
[345] Исто, стр. 20
[346] Исто, стр. 26-27
[347] Исто, стр. 22
[348] *Студија негативних искустава у детињству,* УНИЦЕФ, Београд 2019. година, доступно на интернет страници: https://www.unicef.org/serbia/media/10711/file/Studija_negativnih_iskustava_u_detinjstvu_ACE.pdf
[349] *Студија негативних искустава у детињству,* стр. 36

(34,1%), а 23,4% њих је искусило бес који нису могли да контролишу[350].Такође, резултати ове студије су показали да су особе које су искусиле трауматично искуство у детињству, склоне конзумирању веће количине алкохола у зрелом добу[351]. Испитаници са већим бројем негативних искустава у детињству, као и они који су добијали више батина, су били склонији подржавању примене телесног кажњавања у одгоју деце, што указује на могућност ризика од потенцијалних негативних међугенерацијских образаца понашања[352]. Када је реч о образовању, 18,3% испитаника је напустило школу или факултет, а распрострањеност напуштања школовања се повећавао са бројем негативних искустава у детињству[353]. У студији су изведени закључци, који се, између осталог, односе на размеру овог проблема у Србији, што представља основу за даља улагања у превенцију насиља, као и на потребу сарадње и размене информација између стручњака и институција укључених у превенцију када су у питању последице негативног искуства у детињству.

Препоруке Комитета за права детета - На пола пута, шта је до сада урађено и шта нам предстоји[354] приказује процес остваривања препорука Комитета за права детета у Србији у периоду 2017-2019. године и поставља циљеве за њихову примену до следећег циклуса извештавања. У извештају се наводи да је у Србији тренутно у примени читав низ прописа од значаја за права детета, али се због њихове неусклађености јављају правне празнине и неуједначена праксе, због чега је дата препорука да се у што краћем року донесе основни и општи закон о правима детета. [355] Такође се наводи да је потребно донети нови Национални акциони план за децу, усвојити Националну стратегију за превенцију насиља над децом и пратећи Акциони план, ојачати функцију Савета за права детета, инсистирати на примени функционалне класификације буџетског система у оквиру категорије Социјална заштита у којој је једна од класа Породица и деца, као и да је потребно успостављање специјализоване институције заштитника права детета/дечијег омбудсмана. У вези препоруке Комитета којом се апелује на државу да осигура потпуну примену постојећих закона о забрани дискриминације, у извештају је наведено да је правни оквир за заштиту деце од дискриминације успостављен и да је у складу са међународним стандардима, али да постоји проблем у примени прописа и то првенствено због тога што професионалци који раде са децом немају довољно развијене компетенције да препознају и адекватно реагују. Према истраживању Ужичког центра за права детета већина наставника (80%) право на заштиту од дискриминације погрешно поистовећује са „истим третманом у свим ситуацијама“ или са „толеранцијом и хуманим третманом свих људи/деце“. Наставници поистовећују ситуације дискриминације са сукобима међу децом, или са мерама афирмативне акције (66%). Више од половине наставника уме да препозна тврдње које су стереотипи (51%) или говор мржње (56%).[356] Констатовано је да је потребно предузети мере и активности којима ће се професионалци који раде са децом у образовном систему обучити за препознавање, реаговање и предузимање превентивних активности ради осигурања равноправности у остваривању права детета. Такође, наведено је да иако је Србија покренула

[350] Исто, стр. 47
[351] Исто, стр. 49
[352] Исто, стр. 59
[353] Исто, стр. 62
[354] *Препоруке Комитета за права детета - На пола пута, шта је до сада урађено и шта нам предстоји; Предлози Коалиције за мониторинг права детета у Републици Србији,* Центар за права детета, Ужички центар за права детета, Београдски центар за људска права, АСТРА, Центар за социјалну политику, Београд 2019, доступно на интернет страници: http://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2019/11/Preporuke-Komiteta-za-prava-deteta-Na-pola-puta-%C5%A0ta-je-do-sada-ura%C4%91eno-i-%C5%A1ta-nam-predstoji.pdf
[355] *Препоруке Комитета за права детета - На пола пута, шта је до сада урађено и шта нам предстоји; Предлози Коалиције за мониторинг права детета у Републици Србији,* стр. 8
[356] Исто, стр. 20 и 21

Националну коалицију за окончање дечијих бракова, још увек није успостављен систем за њихово праћење, нити се подаци воде на основу етничке припадности, због чега је потребно успоставити систем за праћење, јачати међусекторску сарадњу и координацију, одвојити адекватна средства за континуирано спровођење кампање о штетности дечијих бракова на националном нивоу и за мере подршке за девојчице и жене жртве дечијих бракова. Препоруке су и да је потребно спровести општу кампању подизања свести ради смањења степена стигматизације деце са сметњама у развоју и инвалидитетом и њиховог укључивања у друштво, обезбедити јачање услуга социјалне заштите, креирање нових услуга за децу са сметњама у развоју и јачање образовно-васпитног система за обезбеђивање инклузивног образовања.

Циљ публикације *Резултати истраживања понашања у вези са здрављем деце школског узраста у Републици Србији 2018. године*[357] је стицање увида у здравствена понашања школске деце и боље разумевање социјалног контекста, комуникације посредством електронсих медија, самопроцене здравља и здравствених тегоба, повреда и вршњачког насиља, навика у исхрани и доживљаји телесног изгледа, оралног здравља и физичке активности и ризичног понашања. Ово истраживање које се сваке четврте године реализује у великом броју земаља, први пут је спроведено у Србији школске 2017/2018 године, међу ученицима петих и седмих разреда основне школе и првих разреда средње школе. Истраживање је показало да су, када је реч о вршњачком насиљу, дечаци чешће учествовали у злостављању других, а девојчице су чешће биле жртве злостављања и то највише у седмом разреду основне школе. Наводи се да је 13,3% ученица седмог разреда било злостављано једном или двапут у последњих неколико месеци, док је проценат дечака 12,1%. С друге стране, 15,9% дечака у петом разреду основне школе је учествовало у злостављању једном или два пута у последњих неколико месеци, проценат девојчица је 4,3 одсто.[358] Поред тога, у дигиталном злостављању другог ученика током последњих неколико месеци учествовао је у просеку сваки шести ученик, док је у протеклих 12 месеци 16% ученика учествовало у тучи једном, а 17% четири и више пута.[359]

У *Анализи положаја младих који напуштају систем алтернативног старања* Фондације СОС Дечија села Србија[360] дате су препоруке које се односе на унапређење политика и пракси усмерених на младе који напуштају алтернативно старање, које се, између осталог, односе на: темељну ревизију политике алтернативног старања и сачињавање нове, кохерентне политике деинституционализације у Србији; увођење нових услуга за младе у транзицији у систем алтернативног старања, како би се испратио процес осамостаљивања и обезбедила подршка која се смањује са стицањем независности; унапређење механизама контроле и супервизије у установама; кадровско и стручно јачање институција центара за социјални рад, домова за децу и центара за породични смештај и усвојење, те њихово повезивање са невладиним сектором; препознавање младих који напуштају алтернативно старање као осетљиве категорије у Закону о социјалној заштити и давање приоритета у оспособљавању за рад, запошљавању и здравственој заштити; усвајање јединствене методологије за евиденцију и праћење младих који се

[357] *Резултати истраживања понашања у вези са здрављем деце школског узраста у Републици Србији 2018. године,* Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, Др Јелена Гудељ Ракић, доц. др Верица Јовановић, прим. др Биљана Килибарда, др Милена Васић, др Мирјана Тошић, проф. др Дарија Кисић Тепавчевић, Београд 2019, доступно на интернет страници: http://www.batut.org.rs/download/novosti/RezultatiIstrazivanjaPonasanjaDeceSkolskogUzrasta.pdf

[358] Исто, стр. 49 и 50

[359] Исто, стр. 51

[360] *Анализа положаја младих који напуштају систем алтернативног старања,Фондација* СОС Дечија села Србија, Београд 2019. година, доступно на интернет страници:https://sos-decijasela.rs/wp-content/uploads/2019/12/ANALIZA-POLO%C5%BDAJA-MLADIH-KOJI-NAPU%C5%A0TAJU-SISTEM-AS.pdf

осамостаљују из система, као и евалуацију за услуга за осамостаљивање; доступност права на новчану помоћ свим младима на територији Србије у служби ојачавања капацитета за запошљавање; информисање младих о услугама и јачање система подршке након осамостаљивања; јасна подела улога и одговорности између хранитеља, саветника за хранитељство и водитеља случаја, уз одговарајуће канале за комуникацију и сарадњу и др.

Коришћење интернета и дигиталне технологије код деце и младих у Србији – Резултати истраживања Деца Европе на интернету[361] Института за психологију Филозофског факултета у Београду, пружа увид у различите аспекте коришћења интернета и дигиталних технологија, на национално репрезентативном узорку деце и младих, узраста од 9 до 17 година. Реултати истраживања су показали да 86% ученика из Србије користи интернет на свакодневном нивоу, што је готово изједначено са децом и младима из других европских земаља. Подаци показују да 67% најмлађих испитаника, узраста 9-10 година, свакодневно приступају интернету са мобилног телефона, што указује да деца почињу да користе интернет у све млађем узрасту, без одговарајућег увида родитеља/старатеља у њихове активности.[362] Испитани ученици у просеку три сата дневно проводе на интернету, с тим што је тај податак током викенда већи, када више од петине ученика проводи на интернету и до 7 сати дневно.[363] Интернет се углавном користи за забаву (слушање музике, гледање видео клипова), друштвене мреже, комуникацију са породицом и пријатељима и играње видео-игара.[364] Осим врсте активности, кроз ово истраживање су разматране и негативне последице које се доводе у везу са коришћењем интернета. Када је реч о узнемирујућим искуствима на интернету током последњих годину дана, скоро сваки трећи ученик је имао неко узнемирујуће искуство, међу којима је нешто већи проценат девојчица 25%, него дечака 28%[365]. Једно од битних питања односило се на вршњачко насиље, где су подаци показали да је 23% испитаник ученика доживело у току претходне године вршњачко насиље, било уживо, било на интернету, а 16% њих је истакло да било жртва дигиталног вршњачког насиља.[366] Неке од препорука су: одговорност осигурања приступа и заштите деце у сфери дигиталног окружења; потреба пружања подршке ученицима да интернет користе за стицање вештина, проналажења корисних информација, школских задатака итд; потреба посвећивања посебне пажње менталном здрављу психолошки вулнерабилне деце; информисање деце коме могу да се обрате и шта треба да ураде у случају када искусе негативна или узнемирујућа искуства на интернету.

Истраживање *Млади у медијском огледалу 2019*[367] пружа оквир за процену предности и мана актуелног медијског контекста, као и полазиште за разматрање будућих трендова. У овом истраживању је наведено да су у периоду од 7. до 20. октобра посматрани мејнстрим медији имали 43% више објава о младима у односу на 2018. годину, али да је највећи квантитативни скок уочен у оквиру теме Безбедност младих (заступљеност 31%), којој се пажња посвећује најчешће у рубрикама црне хронике, где су млади заступљени пре свега као починиоци кривичних дела, а

[361] *Коришћење интернета и дигиталне технологије код деце и младих у Србији – Резултати истраживања Деца Европе на интернету",* Институт за психологију Филозофског факултета у Београду, 2019. година, доступно на интернет страници: https://www.unicef.org/serbia/media/12511/file/koriscenje_interneta_i_digitalne_tehnologije_kod_dece_i_mladih_u_Srbiji.pdf
[362] *Коришћење интернета и дигиталне технологије код деце и младих у Србији – Резултати истраживања Деца Европе на интернету,* стр. 19
[363] Исто, стр. 21
[364] Исто, стр. 22
[365] Исто, стр. 35
[366] Исто, стр. 38
[367] *Млади у медијском огледалу 2019,* Кровна организација младих Србије – КОМС, Стефан Јањић, 2019, доступно на интернет страници: https://koms.rs/wp-content/uploads/2020/01/Mladi-u-medijskom-ogledalu-FINAL-1.pdf

потом и жртве[368]. При извештавању о злочинима чије су жртве млади, поједини медији анализирају потенцијалне узроке злочина износећи доста спекулација и детаља, најчешће сензационалистичких, који ни на који начин не доприносе информативној вредности текста[369]. При анализи контекста и стереотипа, уочено је да се млади, када је реч о негативном контесту, најчешће приказују као насилни, а када је реч о позитивном контексту, млади се најчешће приказују када се говори о предузетницима, ИТ стручњацима, младим научницима и спортистима. У истраживању је констатовано да се о младима као припадницима осетљивих група изузетно ретко извештава, а чак и када се то чини најчешће је реч о псеудодогађајима и темама које су путем афирмативних мера постављене на друштвену агенду. Примера отворене дискриминације на основу нације, вере или сексуалне орјентације није било. Кроз ово истраживање је уочено и да је мушки род заступљенији у већини медија.

Током 2019. године Повереник је, у сарадњи са Центром за подршку и инклузију Хелп нет, а уз подршку Вишеград Фонда, спровео пројекат „Унапређење међугенерацијског дијалога“, у партнерству са невладином организацијом „90 децибела“ из Мађарске, „Европском групацијом за територијалну сарадњу ТРИТИА“ из Пољске, као и локалном самоуправом Валашské Мезиříчí из Чешке. Циљ овог пројекта био је подстицање међусобне сарадње, разумевања и суживота генерација, односно јачање међугенерацијске солидарности која се постиже радом на промени односа међу генерацијама, трагањем за новим облицима размене знања, вештина и искустава као и поделе одговорности, а која се кроз овај пројекат реализовала кроз кроз одржвање дебата у више општина у Републици Србији. На овај начин се допрло до циљних група (младих и старијих), а кроз завршни извештај са овог пројекта дат је пресек реализованих трибина, са анализом реакције публике на обрађене теме и дати закључци и препоруке за унапређење међугенерацијских дијалога, подстицање солидарности и унапређење услуга социјалне заштите. Имајући у виду да се ради о сумирању препорука које су на трибинама дали сами учесници, на основу сопствених искустава, али и из реалности свакодневног живота широм Србије, у завршном извештају су дате препоруке, и то:

- Приликом креирања јавних политика инкорпорирати међугенерацијску сарадњу, посебно у области социјалне и здравствене заштите, образовања и обука, рада и запошљавања, културе и информисања, омладине и спорта, пословног окружења и др. уз посвећивање пажње статистичким показатељима и подацима из истраживања и сагледавање реалних ефеката на грађане и локалне заједнице. Једна од препорука се односи на примену универзалног дизајна у свим областима (архитектонска и информациона приступачност), са циљем омогућавања несметаног приступа јавним објектима и површинама, превозу, информацијама, комуникацијама и услугама;
- Ојачати капацитете центара за социјални рад и установа социјалне заштите како би могли да обезбеде мапирање потреба, препознавање социјалне искључености и благовремено активирање свих облика подршке и помоћи старијим грађанима. Креирати нове услуге (неформални неговатељи, подршка члановима породица који брину о својим остарелим члановима, групе самопомоћи и сл.) и омогућити боље повезивање услуга социјалне и здравствене заштите са материјалном подршком појединцима и породицама. Едуковати и информисати породице нарочито које имају старије чланове о солидарности и суживоту, као и старије особе у погледу односа према младима и прихватања процеса старења, уз промоцију

[368] *Млади у медијском огледалу 2019,* стр. 6 и 9
[369] Исто, стр. 10

толерантних односа и уважавање потреба и положаја свих генерација. Подстицати волонтеризам свих генерација;

- У области образовања спроводити програме за децу у циљу неговања вредности које промовишу културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, међугенерацијске солидарности и недискриминације. Кроз школске програме подстицати усвајање вредности равноправности и толеранције, уз отклањање бројних уврежених стереотипа и предрасуда. У школске активности укључити дружења међу генерацијама, како са старијима тако и са представницима средње генерације. Организовати обуке из области информационо-комуникационх технологија, где би млади пружали обуке старијима, на приступачним и лако доступним местима, попут градских библиотека, установа културе, клубова пензионера, домова за старе. Истовремено, подстицати организовање менторства и активности размене знања и искустава између старијих и млађих након завршетка школовања, укључивањем школа и универзитета, као и послодаваца у ове активности;
- Активно радити на медијском подстицању међугенерацијске солидарности и породичних вредности ради стварања окружења које прихвата да солидарност доприноси положају појединца без обзира на животну доб, али и свеукупном друштвеном развоју. Посебно радити на уклањању медијских садржаја који садрже говор мржње, дискриминаторне ставове и увредљиво извештавање о припадницима различитих генерација и реализовати кампање за сузбијање стереотипа и предрасуда о различитим генерацијама, њиховим способностима, потребама и правима. Организовати награђивање и промоцију примера добре праксе који садрже примере међугенерацијске солидарности и разбијања предрасуда о капацитетима различитих генерација;
- На нивоу локалних самоуправа креирати културне, спортске и друге садржаје, попут трибина и дебата, које укључују представнике свих генерација и подстицати њихово дружење и комуникацију. Подстицати активности које спроводе организације цивилног друштва, а које подразумевају рад на инклузији старијих и међугенерацијској солидарности укључивањем представника свих генерација у различите активности.

Пракса Повереника показује да је старосно доба као основ дискриминације у 2019. години наведен у 72 притужбе, што према учесталости овог основа чини 9,9% и четврти је основ дискриминације по броју основа у овој години. Број притужби које су Поверенику упућене због дискриминације на основу старосног доба у 2019. години мањи је од броја поднетих притужби у 2018. години. На повећање броја притужби у претходној години утицао је велики број притужби поднетих због примене одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом, када је у области социјалне и породичне заштите поднето 109 притужби у којима је овај основ дискриминације био наведен као лично својство.

У 2019. години највећи број притужби (43%) односио се на дискриминацију особа старијих од 65 година, 18% притужби је поднето због дискриминације млађих од 18 година, а 39% притужби поднето је због дискриминације особа старости између 18 и 65 година. Највећи број притужби по овом основу поднето је у области рада и запошљавања (7,4% од укупног броја притужби поднетих у овој области). Затим следи област поступања органа јавне власти, област пружања услуга и/или коришћења јавних површина, област здравствене заштите, област образовања и стручног усавршавања, након чега следе друге области. На основу анализе поднетих притужби може се констатовати да се старосно доба, као основ дискриминације, често појављује у комбинацији са још неким личним својством – инвалидитет, здравствено стање и др. Ово је

нарочито случај код дискриминације старијих особа са инвалидитетом у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина.

Притужбе поднете у области рада и запошљавања су повезане са остваривањем појединих права из радног односа. Најчешће су у подноциоци притужби наводили да су због година живота онемогућени да се усавршавају, да напредују или су премештани на нижа радна места. Није редак случај ни да због година живота не успевају да се запосле, иако имају велико радно искуство. Такође, и млади тешко налазе прво запослење, често раде у неформалним и краткорочним облицима рада. Уз то, треба имати у виду да је број старијих жена већи него број старијих мушкараца, да су многе старије жене удовице и у економски неповољнијем положају услед ниских примања. Поједини послодавци схватају значај спровођења принципа једнаких шанси у поступку запошљавања и на раду, о чему сведочи и интересовање које компаније показују на обукама које Повереник реализује да донесу сопствени Кодекс равноправности.

Старији суграђани, се и даље Поверенику обраћају углавном лично, док су ретке притужбе организација цивилног друштва у њихово име. У притужбама се углавном као проблем истиче да велику сметњу за равноправно укључивање у све друштвене токове особа старијих од 65 година и особа које се отежано крећу, као и особа са инвалидитетом, представља неприступачност јавних објеката и површина, али и услуга.

Поред поступања по притужбама грађана, Повереник је у току 2019. године дао и више мишљења на нацрте закона и других аката у којима је указао на потребу усаглашавања појединих одредаба са антидискриминационим прописима у погледу овог основа дискриминације. Примера ради дата су мишљења на сет прописа из области образовања, односно на Закон о дуалном моделу студија у високом образовању, Закон о високом образовању, а у 2019. години усвојени су и Закон о здравственој заштити, Закон о здравственом осигурању, Закон о планирању и изградњи, Закон о Централном регистру становништва, Закон о пензијском и инвалидском осигурању и др.

Повереник је у току 2019. године упутио више препорука мера за остваривање равноправности по овом основу. Тако је примера ради упућено 169 препорука мера центрима за социјални рад. Повод за ове препоруке је био повећање броја покренутих поступака за лишење пословне способности. Тако је у току поступка по притужбама, Повереник дошао до сазнања да поједини центри за социјални рад покрећу поступке за лишење пословне способности старијих корисника/ца и постављају привременог старатеља овим лицима, водећи се предрасудама и стереотипима о могућностима и способностима ових лица да штите и заступају своја права и интересе, а не њиховим реалним могућностима. Наиме, према расположивим сазнањима до којих је Повереник дошао поступајући по притужбама, одлукама појединих центара за социјални рад није претходила адекватна процена снага и потреба старијих корисника. Застарела је пракса да се олако покрећу поступци лишења пословне способности и постављају привремени старатељи, без узимања у обзир последица које оваква пракса носи по конкретна лица. Поред тога, приметно је да се неретко старији корисници у потпуности искључују из поступка који се односе на остваривање и заштиту њихових права. У једном конкретном случају, центар за социјални рад је старијој корисници поставио привременог старатеља и покренуо поступак за њено лишење пословне способности без обавештавања и учешћа кориснице. Том приликом занемарене су њене потребе и интереси само из разлога што се радило о старијој особи нарушеног здравственог стања, при чему није узимано у обзир да је она способна да се сама стара о себи и

о заштити својих права и интереса. У конкретној ситуацији центар се није руководио најбољим интересом кориснице, нити принципима најмање рестриктивне интервенције и окружења и поштовања достојанства личности ради достизања или одржавања оптималаног нивоа њеног психофизичког и социјалног функционисања. Поред тога повод за ову препоруку је била и чињеница да чак и када се ова лица обрате Повереницу, врло често у даљем току поступка одустану од притужбе или се и након пријема у Пријемној канцеларији Повереника не одлуче на покретање поступка. Поред ове препоруке упућена је и препорука мера због неприступачности јавних објеката и површина, која додатно отежава живот како особа са инвалидитетом, тако и старијих суграђана који се отежано крећу, мајки са децом и сл.

У току 2019. године Повереник је упутио и више иницијатива за измену прописа. Тако на пример упућена је Иницијатива за стављање ван снаге Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору. Повереник је у иницијативи, између осталог указао да је нарушена структура запослених у јавном сектору, као и да постоји озбиљан мањак запослених у кључним областима, као што су социјална, здравствена заштита и сл. Закон о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору има и неповољне ефекте на запошљавање младих, што може утицати на миграције и одлив младих кадрова из земље. Упућена је и Иницијатива за допуну Закона о трговини, Иницијатива ЈКП Градском саобраћајном предузећу, Београд, Иницијатива за подношење амандмана на члан 65. тачка 7. Предлога закона о здравственом осигурању. Такође, Повереник је подржао и Иницијативу Новог синдиката социјалне заштите Србије поводом измена Предлога закона о буџету за 2020. годину.

Више о појединим мишљењима, препорукама, иницијативама, саопштењима и упозорењима биће дато у даљем тексту овог извештаја.

3.6.4.1. Мишљења и препоруке

Дискриминација у области пружања јавних услуга путног осигурања

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе грађанке због дискриминације на основу старосног доба против осигуравајућег друштва. Подноситељка притужбе је навела да је ова осигуравајућа кућа одбила да јој пружи услугу путног осигурања због њених година живота. У изјашњењу на притужбу је наведено да друштва за осигурање имају не само право, него и законску обавезу да идентификују, мере и процењују ризике којима су изложени у свом пословању и да управљају овим ризицима применом квалитативног и квантитативног начина управљања, те да утврђују процедуре за идентификовање, процену и мерење ризика, као и за управљање ризицима, у складу са прописима, стандардима и правилима струке осигурања, као и да је чланом 2. Општих услова за осигурање лица за време путовања и боравка у иностранству прописана способност за осигурање и постављен здравствени услов и старосни лимит (0-80 година). С тим у вези, Повереник је указао да је неспорно да је ово друштво за осигурање, као и сва друга друштва за осигурање, овлашћено да утврђује услове осигурања којим уређује своје пословање, али да сви акти друштава за осигурање морају да буду усклађени са Уставом и законским прописима, како оним из области делатности осигурања, тако и са другим прописима Републике Србије, укључујући и прописе који забрањују дискриминацију. Повереник је истакао да према одредби члана 6. Закона о забрани дискриминације, до непосредне дискриминације долази када су појединац или група лица због њиховог личног својства стављени у неповољнији положај у односу на појединца или групу који се налазе у истој или сличној ситуацији, а који

немају то лично својство. У конкретном случају, очигледно је да су особе старије од 80 година, које желе да буду осигуране за време путовања и боравка у иностранству у томе спречене, будући да ова осигуравајућа кућа особама старосне доби од преко 80 година не пружа услугу осигурања за време путовања и боравка у иностранству. Због свега наведеног, Повереник је донео мишљење да је одбијањем да подносиљеки притужбе пружи услугу осигурања за време путовања и боравка у иностранству, ово друштво за осигурање повредило одредбе Закона о забрани дискриминације. Друштву за осигурање је препоручено да усклади Опште услове за осигурање лица за време путовања и боравка у иностранству са антидискриминационим прописима, тако што ће прописати могућност осигуравања и лица преко навршених 80 година живота.

Друштво за осигурање је обавестило Повереника да је поступило по препоруци и изменило Опште услове за осигурање лица за време путовања и боравка у иностранству.

Дискриминација у области рада и повреда права на стручно оспособљавање

Мишљење је донето у поступку по притужби коју је поднео запослени против послодавца, због дискриминације на основу старосног доба. Подносилац притужбе је навео да му је онемогућено стручно оспособљавање и напредовање, те да је Правилник о стручном усавршавању и специјализацији здравствених радника и здравствених сарадника у Заводу супротан закону. Током поступка је утврђено да су овим правилником прописани критеријуми на основу којих се одлучује који ће кандидат бити упућен на специјализацију, а да године живота чине један од наведених критеријума. Према одредбама правилника, године живота кандидата за одговарајућу специјализацију вреднују се тако што се кандидат старости од 27 до 35 година вреднује са 15 бодова, док се за сваку годину живота, почевши од 35 године па навише, кандидату број бодова умањује за 0,5 бодова, а кандидати старости преко 45 година живота не добијају ниједан бод. Повереник је указао да такве одредбе нису само демотивишуће за здравствене раднике, будући да су свесни да су протеком сваке године рада, њихове шансе за добијање специјализације све мање, већ су истовремено и дискриминаторне, имајући у виду да им је (у конкретном случају, кандидатима који имају преко 35 година живота) ускраћена могућност да под једнаким условима, у поступку избора за специјализацију, буду вреднована њихова стручна знања и професионалне компетенције. Околност да подносилац притужбе можда неће бити у могућности да у радном односу проведе двоструко дужи период од периода трајања специјализације није сметња нити услов за одобравање специјализације, не само из разлога што наведено законом није прописано, већ и због околности да један од услова за одлазак у старосну пензију, односно навршене године живота, представља варијабилну законску категорију која може бити подложна изменама у будућности. Такође, важећи Закон о здравственој заштити експлицитно прописује могућност да здравствени радник проведе у радном односу у здравственој установи и краћи период од прописаног, уз обавезу да надокнади трошкове специјализације. Због тога је Повереник дао мишљење да је прописивањем наведеног услова Завод повредио одредбе Закона о забрани дискриминације. Заводу је препоручено да предузме све неопходне мере како би Управни одбор Завода ускладио текст Правилника са антидискриминационим прописима у погледу критеријума за упућивање на специјализацију који се односи на године живота, да свим лицима која испуњавају услове прописане Законом о здравственој заштити омогући да буду равноправно вредновани на конкурсима за одобравање специјализација, да писменим путем упути извињење подносиоцу притужбе, као и да мишљење и препоруку Повереника објави на огласној табли или другом видном месту у просторијама Завода.

Имајући у виду да Завод није поступио по препоруци Повереника у законском рок од 30 дана, Повереник је донео решење о опомени. Поступак је у току.

Није утврђена дискриминација на основу притужбе поднете против банке на основу старосног доба

Подносилац је у притужби против једне банке навео да готово ниједан мушкарац запослен у банци не дочека пензију, већ га неколико година пред пензију прогласе за вишак запослених, као и да је три године пре стицања услова за старосну пензију добио отказ уговора о раду. У изјашњењу банке наведено је да је подносиоцу притужбе радни однос у банци престао у поступку решавања вишка запослених, због тога што је услед технолошких, организационих и економских промена у банци престала потреба за обављањем његових послова, те да су ови послови укинути и брисани из Правилника о систематизацији. У току поступка је утврђено да је послодавац донео Одлуку о увођењу организационих промена, на основу које је донет Правилник о изменама и допунама Правилника о систематизацији послова којим је укинуто више послова. Након тога донета је и Одлука о решавању вишка запослених, којом је између осталог, утврђено да послове који су изменама Правилника укинути обављају четири запослена, за чијим радом последично престаје потреба, при чему послодавац нема могућности решавања њиховог радно-правног статуса одржавањем континуитета запослења. У складу са наведеним утврђено је да су, осим подносиоца притужбе, још троје запослених, различитог пола и животног доба, утврђени вишком запослених и то на основу истих критеријума: престанак потребе за обављањем послова на које су били распоређени услед технолошких, економских и организационих промена код послодавца. Такође анализом табеларног приказа и упоређивањем података о општој старосној структури запослених и података о старосној структури запослених којима је радни однос престао, може се закључити да је радни однос престао лицима свих старосних структура, као и да старосна структура лица којима је престао радни однос кореспондира општој старосној структури запослених у банци. Наиме, међу запосленима којима је престао радни однос највеће је учешће запослених старости између 30 и 39 година (40%), а ова категорија запослених чини 43% укупног броја запослених у банци. Стога, сагледавајући утврђене чињенице и релевантне правне прописе, Повереник је дао мишљење да није дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације.

Дискриминаторан начин бодовања врхунских спортиста/кињa који су старији од 30 година

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе заслужне спортискиње против Савеза због начина бодовања врхунских спортиста који су старији од 30 година на основу Правила овог савеза о ближим условима и критеријумима за стипендирање врхунских спортиста аматера за спортско усавршавање и за доделу новчане помоћи врхунским спортистима са посебним заслугама, коју додељује Министарство омладине и спорта. Током поступка је утврђено да је међу странама у овој правној ствари неспорно да подноситељка притужбе има статус заслужне спортискиње, у складу са категоризацијом спортиста према Правилнику о националној категоризацији врхунских спортиста, да има преко 30 година живота, као и да је Савез није предложио за добијање стипендије и да је предлог листе спортиста за добијање стипендија сачињен након извршеног бодовања. Повереник је анализирао прописане критеријума у Правилима Савеза са аспекта предузетих мера и циља који се жели постићи постављањем критеријума који се односе на године живота кандидата/кињa. Стратешким документима као посебан циљ прописано је да се талентима и већ рангираним врхунским спортистима омогући

несметан развој и напредак у свим узрасним категоријама и последично, обезбеде услови за боље позиционирања Републике Србије на међународној спортској сцени. С аспекта циља који се жели постићи може се закључити да је циљ додељивања стипендије усавршавање спортисте, односно његово даље спортско напредовање. Законом о спорту прописано је да се општи интерес у области спорта, између осталог остварује стипендијама за спортско усавршавање врхунских спортиста аматера, као и да предлог годишњег програма давања стипендија за спортско усавршавање врхунских спортиста аматера, подноси надлежни национални грански спортски савез. Поред тога овим законом је прописано да надлежни министар утврђује ближе услове и критеријуме, начин и поступак за одобрење стипендирања врхунских спортиста аматера за спортско усавршавање и за доделу новчане помоћи врхунским спортистима са посебним заслугама, као и критеријуме за утврђивање висине месечног износа стипендија и висине новчане помоћи. С тим у вези министар је донео Правилник о ближим условима и критеријумима за стипендирање врхунских спортиста аматера за спортско усавршавање и за доделу новчане помоћи врхунским спортистима са посебним заслугама Министарства омладине и спорта који садржи услове који се тичу година живота кандидата, али су повезани са категоризацијом врхунских спортиста који аплицирају за добијање стипендије и постигнутим успехом спортисте у периоду за који је извршена категоризација. У Правилима Савеза против ког је поднета притужба, поред критеријума који су прописани Правилником Министарства омладине и спорта, предвиђен је и критеријум који се односи на битно различито бодовање у зависности од година живота кандидата/кињe. Имајући у виду наведено Повереник је испитивао да ли је постављање додатних критеријума који нису прописани Законом о спорту, као ни подзаконским актима оправдано и допуштено. У току поступка је утврђено да је подноситељка притужбе као заслужна спортисткиња, односно спортисткиња највећег ранга, оваквим начином бодовања остварила мањи број бодова од кандидата/кињe који су категорисани у нижем спортском статусу (Национални ранг и међународни ранг), као и спортиста/киња са ниже оствареним резултатим, јер примена прописаног начина бодовања практично доводи до тога да се управо старосно доба спортисте/кињe узима као одлучујући критеријум приликом предлагања кандидата/киња за остваривања стипендије. Такође, Повереник је утврдио да овако прописани критеријуми и начин бодовања не представљају ни начин за фаворизовање младих спортиста или посебну меру за ову категорију спортиста/киња, већ имају за циљ дестимулацију старијих спортиста, што није ни у интересу развоја спорта, нити даљег усавршавања спортиста/киња у циљу остваривања најбољих спортских резултата и промовисања спорта. Повереник је приликом анализе спорних правила имао у виду и правила која доносе други национални грански спортски савези, при чему није утврђено да је неки савез донео правила којим је предвиђен додатни критеријум, одлучујући за формирање предлога листе, а који је условљен годинама кандидата/киња на начин да старији кандидати/кињe остварују далеко мањи број бодова. Због тога је дато мишљење да је овај Савез повредио одредбе Закона о забрани дискриминације и препоручено му је да усклади своја Правила са антидискриминационим прописима.

Савез је обавестио Повереника да је поступио по препоруци тако што је наложио Комисији да у складу са препоруком доставе на разматрање нови предлог критеријума.

3.6.4.2. Препоруке мера за остваривање равноправности

Препорука мера за остваривање равноправности центрима за социјални рад

Повереник је упутио препоруку мера за остваривање равноправности свим центрима за социјални рад којом им је препоручио да приликом сачињавања плана пружања услуга социјалне

заштите старијих корисника, а нарочито приликом процене о неопходности постављања привременог старатеља и покретања поступка којима се ова лица лишавају пословне способности, своје одлуке не заснивају на предрасудама и стереотипима о њиховим могућностима и способностима да штите и заступају своја права и интересе, с обзиром на њихово старосно доба и здравствено стање, већ на усмереној, балансираној и непристрасној процени околности конкретног случаја и пуну примену принципа најмање рестриктивне интервенције и окружења, као и поштовања личности и достојанства старијих корисника/ца ради достизања или одржавања њиховог оптималаног нивоа психофизичког и социјалног функционисања. Поред тога центрима је препоручено да упознају све запослене са овом препоруком мера Повереника. У препоруци је наведено да иако одлука и само подношење предлога суду за лишавање пословне способности лица не значи да ће то лице потпуно или делимично бити лишено пословне способности, будући да одлуку о томе доноси суд, центри морају имати у виду да је то први корак који може произвести озбиљно кршење читавог корпуса људских права једног лица, укључујући опасност да лице лишено пословне способности, противно својој вољи, буде затворено, подвргнуто присилнм третманима и искључиво из могућности доношења одлука које се тучу његовог живота. Према последњем доступном извештају Републичког завода за социјалну заштиту[370] укупан број пунолетних корисника код којих је примењена старатељска заштита био је 13.075 корисника. Према графикону који је дат у извештају број лица лишених пословне способности је у сталном порасту што је супротно стандардима поступања и социјалном моделу, уместо медицинског модела. У Извештају Републичког завода, а који је сачињен на основу извештаја центара за социјални рад, у овој категорији и даље доминирају корисници потпуно лишени пословне способности, док је број особа делимично лишених пословне способности незнатан. Када се сагледавају случајеви у категорији корисника потпуно лишених пословне способности 71% су одрасли. У Извештају Републичког завода даље је наведено да од укупног броја старатељстава над пунолетним особама, у 31% случајева реч је о непосредним старатељствима које обавља центар за социјални рад, што отвара питања о оптерећености стручних радника и квалитета подршке која се пружа штићеницима. Овакви подаци о пракси центара су забрињавајући, имајући у виду да су последице лишења пословне способности несагледиве, с обзиром да се особа лишава права да самостално доноси одлуке у било ком сегменту свог живота. Квантитативни подаци о броју одраслих особа под старатељством показују да је ова пракса и даље веома распрострањена у Србији, што, између осталог, говори и о неразвијеним моделама доношења одлука уз подршку, као алтернативе рестриктивном режиму старатељства. Имајући у виду значај који пословна способност производи у животу сваког лица, јасно је да се њеним потпуним или делимичним одузимањем, лице лишава, односно ограничава у обиму права који ужива. Потпуним лишењем пословне способности лицу се одузима могућност да располаже својим имовином што је једнако као и да је не поседује, будући да је пословна способност ових лица једнака пословној способности млађих малолетника. Такође, лица лишена пословне способности лишавају се изборног права. Дакле, спектар права која лица остварују на основу своје пословне способности јасно указује да она представља кључ пуне партиципације свих лица у правном систему.

Три центра за социјални рад (Ковин, Тутин и Ваљево) нису обавестила Повереника о поступању по препоруци, док су остали центри предузели мере.

[370] „Извештај о раду центара за социјални рад за 2017. годину“, Републички завод за социјалну заштиту, стр.10 и 11

3.6.4.3. Иницијативе за измену прописа

Иницијатива за предлагање амандмана на члан 65. тачка 7. Предлога закона о здравственој заштити упућена Народној скупштини, Одбору за здравље и породицу

Повереник је подржао Иницијативу за предлагање амандмана на члан 65. тачка 7) Предлога закона о здравственој заштити, коју је Нови синдикат социјалне заштите упутио Народној скупштини (свим посланичким групама и Одбору за здравље и породицу). У допису је указано да је потребно прецизирати одредбу прописану чланом 65. Предлога закона из разлога што је у тачки 7. овог члана прописан изузетак за лица смештена у установе социјалне заштите у погледу обима примарне здравствене заштите, односно да је прописаном одредбом смањен обим примарне здравствене заштите за лица смештена у установи. Поводом наведеног дописа, а полазећи од овлашћења Одбора прописаног чланом 161. став 1. Пословника о раду Народне скупштине, Повереник је упутио допис Одбору како би се размотрила иницијатива за подношење амандмана за измену, односно допуну наведеног члана Предлога закона како би се предупредила дискриминација једне од најрањивијих група грађана и грађанки (деце, старијих, особа нарушеног здравственог стања и особа са физичким и менталним инавалидитетом). Повереник је указао да наведена одредба није прецизно написана и да може довести до неједнаког третмана у пракси и дискриминације лица која су смештена у установама социјалне заштите, те да у том смислу сматра неопходним измену члана Предлога закона. Имајући у виду да је Законом о социјалној заштити[371] у члану 51. прописано да се кориснику домског смештаја обезбеђује становање и задовољење основних животних потреба, као и здравствена заштита, Повереник је поставио и питање његове усаглашености са овим законом, односно указао је могућу колизију два закона. Такође је напоменуто да Поверенику није достављен Нацрт закона о здравственој заштити на мишљење, те да није имао прилику да раније укаже на овај проблем.

3.6.4.4. Упозорења и саопштења

Упозорење за јавност поводом вршњачког насиља у Барајеву, 16. септембар 2019.

Све чешће емитовање фотографија и снимака примера вршњачког насиља, као и оно из Барајева када су петнаестогодишњу девојчицу грубо шамарале, вређале и понижавале њене школске другарице, доказ су да је вршњачко насиље један од великих проблема нашег друштва. Упркос брзој реакцији надлежних министарстава, овај случај насиља, као и слични снимци који су дељени на друштвеним мрежама у намери да се стекне популарност и покаже надмоћ над слабијим, и на којима се види да се злостављање догађа наочиглед друге деце која ни не покушавају да спрече насиље, опомена је за све – од родитеља и школе, али и целог друштва, да образац понашања међу тинејџерима све више постају омаловажавање, насилно понашање, нетрпељивост и дискриминација. Повереница је указала да морамо пронаћи најбоље начине за подстицање и очување основних вредности попут васпитања, хуманости, саосећања, другарства, јер ово представља озбиљан аларм, пре свега надлежним институцијама које морају да учине све што је у њиховој моћи да се смањи насиље у школама и најоштрије санкционишу починиоци, али и да предузму мере за континуирану системску превенцију.

Саопштење поводом Међународног дана деце, 31. мај 2019.

Поводом обележавања Међународног дана деце повереница је честитала најмлађима њихов дан и подсетила да су они највећи потенцијал који једно друштво има и да односом према њима

[371] „Службени гласник РС“, број 24/11

показујемо однос према својој будућности. У саопштењу је наведено да се међутим, многи од њих суочавају се са сиромаштвом, различитим облицима насиља, као и дискриминацијом и искључивањем, и да у складу са тим, политике у области социјалне и породичноправне заштите, треба посебно да буду усмерене на смањивање сиромаштва, неопходну подршку и помоћ породици, са успостављањем и развијањем, постојећих сервиса подршке за децу и породицу. Свако дете има право да, без обзира на породичне, материјалне и друге прилике на које није могло да утиче, има једнаке шансе да покаже шта зна и уме, мисли и осећа, чему тежи, шта га боли и како жели да промени свет. У саопштењу је наведено да ће у наредном периоду, у фокусу Повереника бити управо дискриминација деце на основу имовног стања.

Саопштење поводом поводом учешћа на конференцији Европског парламента младих Србије 12. јун 2019

Повереница је отворила 12. Националну конференцију Европског парламента младих Србије која се ове године одржава под патронатом Повереника. У уводном обраћању учесницима конференције, повереница је истакла са су млади носиоци промена и да је врло важно да уче о људским правима, начину на који функционише политички систем, да спознају своју моћ и чињеницу да од њих много тога зависи. Навела је и да Повереник има младе саветнике „Истериваче дискриминације“ који су најмлађи саветници и промотери толеранције у својим школама, породицама и друштвима. На Конференицији је учествовало око 200 ученика из средњих школа широм Србије и Европе, као и њихових вршњачких едукатора коју су сада већ студенти. Мото овогодишње конференције био је „Почни било где”. Млади су имали прилику да у оквиру разних радионица пренесу и чују искуства вршњака из различитих држава Европе, као и да у директном контакту разбију уврежене стереотипе и развију пријатељства која не познају националне границе.

Саопштење поводом представљања резултата пројекта „Унапређење међугенерацијског дијалога“, 10. октобар 2019.

На завршној конференцији пројекта „Унапређење међугенерацијског дијалога“, који је спровео Центар за подршку и инклузију „Хелп нет“ у сарадњи са Повереником уз подршку Вишеград Фонда, истакнуто је да је животни век све дужи, што је велико цивилизацијско достигнуће, те да се мењају друштвене околности које утичу на традиционалну улогу породице, тако да кроз дијалог и повезивање треба пронаћи најбоље начине за унапређење положаја свих генерација, а нарочито старијих. У оквиру пројекта организоване су дебате на тему „Има ли међугенерацијске солидарности?“ у 10 градова широм Србије (Београд, Младеновац, Панчево, Лучани, Краљево, Чачак, Горњи Милановац, Смедерево, Кнић, Крагујевац) на којима су су представници различитих генерација размењивали мишљења о односу младих и старих. У сваком од градова извођена је и позоришна представа „Извините, колико имате година?“ позоришта Пан Театар из Београда.

Саопштење поводом светског дана детета, 20. новембар 2019.

Деца имају право на детињство, на разумевање, на једнаке услове за образовање, здрав и квалитетан живот, а наш највећи изазов је да им те услове заиста обезбедимо и да будемо томе посвећени свих 365 дана годишње, саопштила је повереница Светског дана детета. У саопштењу је наведено да након 30 година од усвајања Конвенције УН о правима детета, постоји напредак на многим пољима када је у питању заштита права детета, али да ипак, многа деца и даље живе у ризику од сиромаштва, занемаривања, породичног и вршњачког насиља. Повереница је истакла да све веће имовинске разлике у друштву, као и агресиван тон који је попримила свакодневна

комуникација, се пресликавају и на децу, па смо дошли до тога да у школама широм Србије „гасери“ малтретирају „фушере“ чији родитељи немају довољно новца да их облаче у фирмиране патике и тренерке. На крају је наведено да се све институције, медији и појединци, морају водити најбољим интересима деце и сарађивати на овом, за цело друштво, најодговорнијем задатку.

3.6.5. Дискриминација на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама

Све је чешће обраћање Поверенику појединаца, али и синдикалних организација, због положаја организације или остваривања права њихових чланова због дискриминације на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, најчешће у области рада и запошљавања.
У *Посебном извештају Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања* наведено је да је на основу праксе Повереника у периоду 2010-2019. године у области рада и запошљавања, а имајући у виду лична својства која су као основ диксриминације наведена у поднетим притужбама, највише притужби поднето због дискриминације по основу пола, након чега, у приближно сличном броју случајева следе брачни и породични статус, чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама, инвалидност, старосно доба, затим следе национална припдност или етничко порекло и здравствени статус, док остала лична својства нису заступљена у већој мери.

О дискриминацији на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама говоре и резултати истраживања *Дискриминација на тржишту рада*. Око две трећине испитаних актера (послодавци, запослена и незапослена лица) нема лично искуство о доживљеној дискриминацији, али од оних који сматрају да су били изложени дискриминацији, 38% послодаваца и незапослених лица наводе да је то било у поступку запошљавања, док 40% запослених лица наводе да је то било у процесу рада/радног односа. За све актере на тржишту рада најзаступљеније лично својство у личном искуству о дискриминацији је чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама (58% послодаваца, 57% незапослених и 50% запослених). Ово је доминантан основ за дискриминацију на тржишту рада, како при мерењу перцепције, тако и при испитивању личних искустава испитаника у вези са дискриминацијом, али у далеко мањој мери. У овом истраживању је наведен и став испитаника о неравноправности и дискриминацији због политичких уверења, имајући у виду да је веома висока заступљеност политичких уверења и страначке припадности у препознавању ситуација у вези са дискриминацијом, док истовремено постоји и висок степен неодлучности у оцени да су политичка уверења и страначка припадност разлог за неравноправност и дискриминацију на тржишту рада. Висок степен слагања испитаника исказан је и са тврдњом да у послу напредују само чланови владајућих политичких странака.

У последњем *Извештају Европске комисије за 2019. годину*[372], Европска комисија је истакла да политички утицај код запошљавања државних службеника на високом положају и даље изазива озбиљну забринутост, ако и да је законом предвиђен поступак запошљавања заснован на заслугама који се не поштује увек. Уместо тога, одредба у закону која дозвољава именовања на положај „вршиоца дужности“ на шест месеци (са максималним продужењем од три месеца) често се злоупотребљава. То је имало за последицу велику флуктуацију запослених и губитак институционалног памћења у неким случајевима и кршење законског рока у другим случајевима.

[372] *Радни документ Комисије, Република Србија Извештај Европске комисије за 2019. годину,* стр. 13

Од марта 2019. године, 63% попуњених радних места на високом положају се обавља у својству вршиоца дужности. У извештају Европске комисије је наведено и да је социјални дијалог и даље слаб, а нарочито у погледу укључивања социјалних партнера у развој политике која је за њих релевантна, као и да је потребно усклађивање правног оквира и јачање капацитета социјалних партнера како би се подстакло коришћење колективног преговарања.

У документу *Non-paper*[373] Европске комисије, истакнуто је да Србија мора да убрза реформе у областима независности и одговорности правосуђа, слободе изражавања, спречавања корупције и борбе против организованог криминала.

Према *Индексу перцепције корупције (ЦПИ) 2019*[374], које спроводи водећа антикорупцијска организација Transparency International као глобално рангирање земаља по перцепцији корупције у јавном сектору, у протеклој години антикорупцијски покрети широм света су узели замах а милиони људи су се удружили да би се изјаснили против корупције у својим владама. Од преваре која се дешава на највишим нивоима власти до ситних подмићивања које блокирају приступ основним јавним услугама, попут здравствене заштите и образовања, грађанима су досадили корумпирани лидери и институције, наводи се у овој публикацији. Према овом индексу, тренутно стање корупције говори о потреби за већим политичким интегритетом у многим земљама, а владе треба да ојачају контролу, ограниче утицај великог капитала у политици и осигурају широки допринос политичком одлучивању. Овим индексом је рангирано 180 земаља и територија. Србија је пласирана на 91. место, које дели са Турском, за разлику од прошле године када је заузела 87 место.[375] За земље источне Европе и централне Азије, у индексу је наведено да имају ограничену поделу власти, присутна је злоупотреба државних ресурса у изборне сврхе, нетранспарнетно финансирање политичких партија и сукоб интереса. Снажан политички утицај на надзорне институције, недовољна независност судства и ограничене слободе штампе стварају превелику концентрацију моћи у многим земљама широм овог региона. У индексу је наведено да концентрација моћи у приватним рукама остаје главни камен спотицања у региону, док се против корупције може ефикасно борити само ако политички лидери дају предност јавним интересима и транспарентности.

На редовним заседањима Међународне конференције рада се на годишњем нивоу представљају глобални индекси права Међународне конфедерације синдиката, који представљају приказ стања синдикалних права широм света. Међународна конфедерација синдиката заступа 207 милиона радника у 163 државе и територије и има 331 националну чланицу. Глобални индекс права се креће се исказује нумерички, од 1 до 5+ и значи: 5+ – Не гарантују се синдикална права као последица непостојања владавине права; 5 – Не гарантују се права; 4 – Систематско кршење права; 3 – Редовно се крше права; 2 – Кршење права се понавља; 1 – Без редовних кршења права.[376] Према *Глобалном индексу права*[377] Међународне конфедерације синдиката. Србија, као и прошле године, заузима место у Индексу 4 који окупља земље у којима се систематски крше синдикална права (заједно са другим земљама, попут: Босне и Херцеговине, Северне

[373] *Non-paper о тренутном стању у поглављима 23 и 24 за Србију новембар 2019. године,* доступно на интернет страници: *http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/non_paper_23_24/non_paper_pg_23_24_19_sr.pdf*

[374] *Индекс перцепције корупције (ЦПИ) 2019,* Transparency International, 2020. година, доступно на интернет страници: https://www.transparency.org/files/content/pages/2019_CPI_Report_EN.pdf

[375] *Индекс перцепције корупције (ЦПИ) 2019,* стр. 3

[376] Извор: https://nezavisnost.org/srbija-i-dalje-zemlja-u-kojoj-se-sistematski-krse-sindikalne-slobode-i-prava/

[377] *ITUC Global Rights Index 2019*, представљен јуна 2019. године у Женеви, на енглеском језику доступан на интернет страници: https://www.ituc-csi.org/RI19

Македоније, Румуније, Сједињених Америчких Држава, Ботсване, Чилеа, Конга, Обале Слоноваче, Џибутија, Етиопије, Кеније, Либана, Мексика, Нигерије, Пакистана, Перуа, Сенегала, Танзаније, Туниса, Уганде и других). Најбоље рангиране земље са само спорадичним кршењем права су: Аустрија, Данска, Финска, Немачка, Исланд, Ирска, Италија, Холандија, Норвешка, Словачка, Шведска и Уругвај. Најлошије рангиране земље са индексом 5+ су: Бурунди, Централно-Афричка Република, Либија, Палестина, Сомалија, Јужни Судан, Судан, Сирија и Јемен. Према истом индексу из 2014. године, Србија је имала место у Индексу 2 што подразумева да се кршење права понавља[378] када је у индексу наведено да је у Србији, као и у Мађарској, законодавством ограничена могућност регулисања неких питања преговорима између радника и послодаваца.

У истраживању *Млади и синдикати*[379] наведена су искуства младих о проблемима са којима се сусрећу приликом запошљавања и на послу, као и њихова мишљења о синдикатима, имајући у виду да су млади једна од најугроженијих група на тржишту рада, те да би, како је наведено у овом истраживању, и синдикати и млади имали интерес за синдикализовање младих. Кроз ово истраживање се, између осталог, дошло до закључка да препреке при тражењу посла код младих представљају неусклађеност знања која се стичу током школовања са захтевима радних места, као и недостатак радног искуства[380]. Проблеми са којима се суочавају запослени млади јесу ниске зараде, рад на црно, потплаћеност, прекарни радни однос, кршење радних и социјалних права, што су последице недостатка послова и превелике конкуренције на тржишту рада[381]. Млади углавном нису чланови синдиката, због тога што нису информисани, не знају како могу да се учлане и какву корист могу од тога да имају. Према речима интервијуисаних у овом истраживању, идеалан синдикат треба да се бори за радна права, боље услове рада, заштиту на раду, да врши сталан притисак на послодавце и спречи их да крше загарантована права, информише раднике, усмерен ка задовољењу потреба својих чланова, пружа подршку у професионалном развоју и сл.[382] Како би се приближио младима, синдикат би требао да промени организацију и методе рада, а препоруке из овог истраживања се односе на развој стратегије рада са младима, развој услуга усмерених ка приступу тржишту рада младих (радна пракса, професионална оријентација), сарадњу са школама и унивезитетима, успостављање платформе и сарадње са невладиним организацијама, укључивање младих у органе синдиката, реорганизацију унутар синдиката и прилагођавање структуре привлачењем младих чланова, промену начина комуникације и учешће на друштвеним мрежама, улазак синдиката у секторе у којима је запослено више младих, попут услужног сектора.[383] Колико је значајна функција информисања и образовања синдикалног чланства, наведено је у овом тексту, показује податак да Европска конфедерација синдиката има сопствени научни институт, Европски синдикални институт, као независни истраживачки центар и центар за обуку који пружа подршку образовним активностима организација чланица конфедерације. Такође, и у многим другим деловима света постоје синдикалне школе, колеџи и институти у чији рад се улаже значајан део прикупљене синдикалне чланирине. Овај вид едукације посебно је важан, наведено је у овом чланку, имајући у виду да су управо млади људи ти који, у највећој мери, раде у флескибилним и прекарним условима, а који су у том смислу

[378] *ITUC Global Rights Index 2014*, доступно на енглеском језику на интернет страници: https://www.ituc-csi.org/ituc-global-rights-index-2014
[379] *Млади и синдикати*, Сарита Брадаш, у оквиру публикације Радна права су наша права, Београд 2019
[380] *Млади и синдикати*, стр. 45
[381] Исто, стр. 46
[382] Исто, стр. 48
[383] Исто, стр. 50

далеко од сваке идеје о синдикалном организовању. У Србији синдикално образовање није нова појава јер је идеја о покретању прве синдикалне школе присутна још са почетка 20. века.

У истраживању *Могу ли се очувати радничка права у Србији?*[384], између осталог се наводи да у последње три-четири деценије постепено нестају резултати двовековне борбе за радничка права, а рад се враћа у прошлост, јер некада освојена радна права постају сећање. Један од проблема на које се указује у овом истраживању односи се на повећање капацитета синдиката да се баве проблемима свих радника уместо фокусирања на раднике запослене на неодређено време, те да синдикати морају схватити да њихове функције у савременим условима и актуелним државним политикама нису довољне да заштите раднике и да се ствара зачарани круг неповерења – радници губе осећај за колективност и колегијалност, заједничке циљеве и борбу; синдикате перципирају као бирократизоване и политизоване машинерије које не могу начинити промену на боље у њиховом конкретном случају, што доводи до губитка чланства а тиме и до губитка формалне и фактичке моћи утицаја на послодавце и државу. Овај извештај је базиран на истраживању, које је између осталог показало да је један од кључних услова за активирање радника, синдиката и организација цивилног друштва поверење радника у ове типове радничких организација. Ово истраживање је показало да је поверење радника на неодређено време у синдикате: велико у случају свега 9% радника, осредње поверење има 32%, а никакво или мало поверење има 59% радника. Поверење у синдикате у другим групама радника је још катастрофалније - најмање је код надничара, међу којима велико поверење има 2% радника, осредње 16% а мало или никакво, чак 82%.

У тексту *Где су данас синдикати у Србији*[385] у којем се анализира спроведено истраживање о поверењу грађана у синдикате. Досегнути планетарни ниво економских, социјалних и политичких неједнакости и растуће поларизације говори да живимо у доба екстрема у чему Србија није никакав изузетак, наведено је у овом тексту. Талас протеста широм света резултат је три међусобно повезана узрока, и то: беса због растућих неједнакости и осећаја неправде; системске, политичке корупције и фрустрација које стварају ауторитарно популистички режими затварајући медијски и јавни простор за демократску расправу. У овом тексту је наведено да добијени налази показују да је неповерење у синдикате троструко, а у последњем истраживању чак четвороструко веће од поверења, као и да мањак поверења постоји и према другим актерима у јавном пољу попут медија, НВО, професионалних удружења и политичких партија. По правилу, млади и Београђани су натпросечно неповерљиви или удаљени од синдиката. У овом тексту се слабљење улоге и значаја синдиката као и неповерење у синдикате доводи у везу са страначким запошљавањем.

People Power Under Attack 2019[386] анализа међународне организације CIVICUS је глобална анализа о претњама и трендовима с којима се суочава цивилно друштво у 196 земаља, међу којима је и Србија. Након ажурирања података у новембру 2019. године наилази се на забрињавајуће податке који показују да постоје 24 земље са грађанским простором који се оцењује као затворен, 38 земаља са простором који се оцењује као потлачен и 49 земаља са

[384] *Могу ли се очувати радничка права у Србији?*, Центар за развој синдикализма, Срећко Михаиловић, др Марио Рељановић, др Зоран Стојиљковић, др Марија Мартинић, Душан Торбица и Градимир Зајић, децембар 2018, доступно на интернет адреси: http://www.mc.rs/upload/events/2018/decembar/Predlozi_Radnicka_prava.pdf

[385] *Где су данас синдикати у Србији*, проф. Др. Зоран Стојиљковић, доступно на интернет страници Уједињених гранских синдиката Независност: https://nezavisnost.org/?s=gde+su+danas+sindikati

[386] *People Power Under Attack 2019,* CIVICUS, 2019. година, доступно на интернет страници: https://monitor.civicus.org/PeoplePowerUnderAttack2019/

простором који је опструиран. Само су 43 земље добиле оцену која означава отвореност, а у 42 земље је простор оцењен као сужен. Рејтинг Србије се променио, па се тако претворила из категорије земаља у којима су основне слободе и грађански простор сужени, у категорију земаља у којима су опструиране, чиме је постала једина земља Западног Балкана која има рејтинг нижи од сужених[387]. Усред распрострањених протеста који су се током 2019. године одржали широм Србије, у овој публикацији је наведено да је власт у Србији предузела низ корака како би ограничила рад независних новинара, група цивилног друштва и других који оспоравају власт. Како су се услови за цивилно друштво током године погоршавали, рејтинг грађанског простора у Србији прешао је са суженог на опструирани.[388] У овој публикацији је наведено да ј е грађански простор, односно простор цивилног друштва, темељ сваког отвореног и демократског друштва. Када је грађански простор отворен, грађани и организације цивилног друштва (ОЦД) су у могућности да се без ометања организују, учествују и комуницирају, захтевају своја права и утичу на политичке и друштвене структуре око њих. То се догађа само када држава има обавезу да штити своје грађане и поштује и олакшава њихова основна права да се удружују, окупљају мирно и слободно изражавају своје ставове и мишљења. Ово су три кључна права од којих цивилно друштво зависи. У Европи и централној Азији, рестрикције које је међународна организација CIVICUS најчешће документовала током протекле године биле су цензура, злоупотребе јавности, политичко уплитање, узнемиравање и притвор демонстраната.

У току 2019. године Поверенику је поднето 72 притужбе у којима је као основ дискриминације наведено чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама. Већину притужби по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама поднеле су организације (51), док су 21 притужбу поднела физичка лица, од чега осам жена и 13 мушкараца. У погледу области дискриминације, највише притужби је поднето у области рада и запошљавања (27,2% у односу на број притужби у овој области). Тако је, примера ради Поверенику у 2019. години, синдикална организација у здравству поднела 41 притужбу, у име и сагласност својих чланова, против послодавца-здравствене установе. Притужбе су поднете зато што је послодавац појединачним решењима ставио ван снаге решења којима је запосленима одобрено плаћено одсуство са рада, ради обављања функције у синдикату и накнада плате за одобрене часове плаћеног одсуства, јер нису чланови репрезентативног синдиката. У притужбама је наведено да је поводом спорних одредаба Посебног колективног уговора, који је основ доношења ових решења, поднета иницијатива за оцену уставности и законитости, као и да је покренут судски поступак за заштиту од дискриминације пред надлежним судом. Имајући у виду да је поводом исте ствари у току поступак пред судом, Повереник у складу са законом није могао да настави поступак по овим притужбама. Међутим, имајући у виду раније донете одлуке Уставног суда у сличним правним стварима, Повереник се обратио директору здравствене установе и Министарству здравља о чему ће бити више речи у даљем тексту овог извештаја.

После области рада и запошљавања, према броју притужби по овом основу поднето је у области поступања органа јавне власти, а затим следи област - деловање/активности у синдикатима, политичким странкама и другим организацијама.

Анализом праксе Повереника је уочено да, када се ради о дискриминацији по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама у области рада и запошљавања, приликом

[387] *People Power Under Attack 2019,* стр. 6
[388] Исто, стр. 34

извођења доказа у појединим поступцима по притужбама, подносиоци притужби или сведоци истичу проблем страначког запошљавања, односно давања предности у поступку запошљавања члановима владајућих политичких странака, наводећи да осећају страх од последица пријављивања, због чега или не подносе притужбе или одустају од даљег вођења поступка, односно предложени сведоци одбију да дају исказ. Овакву праксу потврђују и истраживања, поменута у претходном делу извештаја, као и учесници конференција и других догађаја који се односе на запошљавање и тржиште рада и миграције, посебно младих.

Поред притужби, Поверенику су се у току 2019. године, као и претходне године обраћали синдикати указујући на недовољан број запослених, даље слабљење капацитета установа, као и немогућности унапређења њиховог рада, првенствено због примене Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору. У дописима синдиката истицано је да је број запослених испод сваког минимума, да је оваква ситуација у дужем временском периоду довела до оптерећења и „сагоревања“ запослених, те да је систем здравствене и социјалне заштите додатно угрожен због повећања броја корисника из године у годину, као и да овај закон посебно негативно погађа одређене друштвене групе, као што су жене и млади. Том приликом је посебно апострофирано да на функционисање служби поред забране запошљавања, утиче и проширивање делокруга рада установа. Такође у појединим случајевима, синдикални представници су се обраћали Поверенику у циљу добијања информација о начину и поступку подношења притужби. Повереник је у 2019. години одржао и састанке са представницима синдиката. Поред тога у 2019. години Повереник се, након што је примио допис Новог синдиката социјалне заштите Србије, обратио Одбору за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва, као и Влади која је предлагач Закона о буџету Републике Србије за 2020, са предлогом да размотре иницијативу овог синдиката, а у циљу обезбеђивања права грађана из области социјалне заштите, односно одржања постојећег нивоа права утврђених законом, обима и квалитета услуга, као и остваривања права запослених која се односе на безбедне и здраве услове за рад. У току 2019. године Уставни суд је донео одлуку по предлогу за оцену уставности и законитости Посебног колективног уговора, који је Повереник поднео 2017. године. Имајући у виду важност става који је Уставни суд заузео по овом питању, у даљем тексту ће бити дат кратак преглед ове одлуке.

3.6.5.1. Мишљења и препоруке

Председник синдиката није дискриминисао запослену јер није чланица синдиката

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе против председника Синдиката образовања предшколске установе. У притужби је наведено да је председник Синдиката одбио да подноситељки притужбе да потпис ради остваривања права на куповину преко административне забране, уз образложење да није чланица синдиката. Подноситељка притужбе је, такође, навела да сматра да сваки радник предшколске установе има право да купује преко администартивне забране у складу са својим примањима. Током поступка, на основу изведених доказа, као и увидом у Уговор о правима и обавезама при куповини путем административне забране на лична примања, који је достављен у прилогу изјашњења, утврђено је да могућност куповине преко административне забране имају само чланови синдикалне организације, која је потписник овог уговора. Сагледавајући утврђене чињенице и релевантне правне прописе, Повереник је дао мишљење да председник Синдиката образовања предшколске установе није повредио одредбе Закона о забрани дискриминације.

Одлука Уставног суда у вези непосредне примене одредаба Закона о раду

У марту 2019. године Уставни суд Републике Србије је, поводом предлога Повереника за оцену уставности и законитости одредбе Колективног уговора за Јавно предузеће „Пошта Србије“, донео одлуку бр. IУо-132/2018, у којој се, између осталог, наводи да из одредаба члана 1, члана 3. став 1. и члана 247. Закона о раду следи да се права, обавезе и одговорности из радног односа уређују тим и посебним законом и колективним уговором. За јавна предузећа се закључује колективни уговор код послодавца, којим се, у складу са законом, уређују, са једне стране, права, обавезе и одговорности из радног односа запослених, а са друге стране, међусобни односи учесника тог колективног уговора, те сагласно томе, колективни уговор код послодавца садржи две врсте одредаба - нормативноправне, којима се уређују права, обавезе и одговорности свих запослених код тог послодавца и облигационоправне, којима се уређују права, обавезе и одговорности учесника колективног уговора, односно репрезентативних синдиката и послодавца. Положај синдикалних организација без својства репрезентативности није, дакле, предмет колективног уговора код послодавца, а из тога се изводи закључак да те синдикалне организације одређена права остварују на основу појединих одредаба Закона о раду и сагласно споразумима које закључују са послодавцем (чл. 209. до 214. Закона о раду). Даље, у образложењу одлуке се наводи да колективни уговор код послодавца мора бити у складу са законом, с тим што, према члану 8. став 2. Закона о раду, колективним уговором могу да се утврде већа права и повољнији услови рада од права и услова утврђеним законом, осим ако је законом друкчије одређено, што значи да је колективни уговор усклађен са законом уколико је за запослене једнако повољан као закон или ако је повољнији од закона.

Уставни суд је одбио поднети предлог за утврђивање неуставности и незаконитости, али је утврдио да оспорени Колективни уговор не садржи одредбе о многим питањима и правима која су уређена Законом о раду, с обзиром да је сврха колективног уговора да се њиме аутономно уреде она права, обавезе и одговорности запослених за које је то законом дозвољено, а да се законска решења у погледу којих не постоји могућност другачијег уређивања, примењују непосредно. У образложењу одлуке се наводи и то да, у конкретном случају, права из члана 13. став 1. Закона о раду и заштиту тих права сваки запослени остварује непосредно на основу одредаба Закона о раду, једнако као и сва друга права утврђена тим законом, а која нису садржана и у Колективном уговору, те да, по схватању Уставног суда, непосредно на основу Закона, независно од оспорене одредбе Колективног уговора, наведена права остварује и запослени који је представник дела запослених, удружених у синдикалну организацију, без својства репрезентативности. Такво схватање Уставни суд је засновао на две чињенице. Као прво, оспорена одредба је систематизована у делу Колективног уговора којим су уређени међусобни односи учесника тог колективног уговора, из чега произлази да се наведене одредбе примењују *inter partes,* а не *erga omnes.* Такође, положај синдикалних организација без својства репрезентативности није предмет колективног уговора код послодавца, па отуда учесници колективног уговора и немају обавезу да уређују питања која се тучу синдиката без својства репрезентативности.

Иако је Уставни суд одбио поднети предлог, ова одлука је важна јер наглашава да чињеница да је оспореним чланом 136. став 2. Колективног уговора, предвиђена заштита од позивања на одговорност или довођења у неповољан положај, за време мандата и након истека мандата, само за представнике репрезентативних синдиката, сама по себи не значи да је тиме ускраћена

заштита представницима синдиката који немају својство репрезентативности те да они та права остварују непосредно на основу одредаба Закона о раду, као и остали запослени код послодавца.

Уставни суд је додатно указао да, иако се оспореном одредбом Колективног уговора, заштита представницима репрезентативних синдиката пружа за време мандата и по престанку мандата, док законске одредбе не садрже период те заштите, у суштини нема разлике између обима заштите предвиђене Законом и наведеном одредбом, будући да је у оба случаја у питању заштита од одговорности за предузете активности.

3.6.5.2. Препоруке мера за остваривање равноправности

Препорука мера банци у вези кредитне способности запослених у удружењима грађана

Поверенику се обратила грађанка наводећи да банка не разматра кредитну способност клијента који је поднео захтев за кредит из разлога што је у питању лице запослено у удружењу грађана као облику организовања. Наиме, према расположивим сазнањима до којих је Повереник дошао банка је електронским дописом обавестила клијенткињу да није могуће финансирање запослене у удружењима јер се не може проценити кредитна способност удружења, те да, у случају да се запосли код другог послодавца, тада провери са својим личним банкаром могућност аплицирања. На овај начин се претпоставља имовинско стање клијента без претходне провере кредитне способности удружења, односно члана удружења. Поводом претпоставке банке да су удружења грађана (а тиме и лица запослена у удружењима грађана) практично кредитно неспособна, Повереник је указао да треба имати у виду да удружења грађана, фактички, могу имати боље финансијско стање и кредитну способност од многих правних лица која нису регистрована као удружења грађана. Наиме, чињеница да је одређено лице организовано као удружење грађана не значи сама по себи да ово правно лице има нестабилне приходе. Имајући у виду наведено, Повереник је банци упутио препоруку мера за остваривање равноправности да предузме све неопходне радње и мере у циљу омогућавања удружењима грађана, као и члановима удружења, запосленим у удружењу да равноправно са другим правним и физичким лицима користе банкарске услуге које нуди банка укључујући и кредитне позајмице, односно да у складу са законом врши процену кредитне способности и кредитног ризика које је заснована на квантитативним и квалитативним критеријумима, у односу на сваког појединачног клијента, како би на основу објективних критеријума утврдила карактеристике одређеног потенцијалног будућег дужника и донела одлуку о евентуалном кредитирању која није заснована на било којем стварном или претпостављеном личном својству. По овој препорици је поступљено.

3.6.5.3. Иницијативе за измену прописа

Иницијатива за стављање ван снаге Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору

Након обраћања синдиката у вези последица примене Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору и спроведене анализе, Повереник је поднео иницијативу за његово стављање ван снаге. У иницијативи је указано да је од ступања на снагу овог закона прошао одређени временски период и да се сада могу сагледати ефекти овог прописа, али и последице које могу наступити уколико наведени закон остане на снази. Такође у међувремену целокупна ситуација у друштву је промењена, а и бројни прописи су претрпели измене. У Иницијативи је, поред осталог наведено да овај закон далеко више погађа жене, имајући у виду да у јавном сектору, нарочито у јавним службама, ради неупоредиво више жена него мушкараца. Закон има одређене неповољне ефекте на одржавање или заснивање запослења жена које су

одсуствовале са рада ради трудничког, породиљског или одсуства са рада ради неге детета, односно има неповољне ефекте како на жене које су пре овог одсуства биле запослене на одређено време код послодавца, тако и на оне које су биле запослене као замена до повратка запослених са одсуства. Поред негативних ефеката на жене указано је да овај закон има и неповољне ефекте на запошљавање младих, што може утицати на миграције и одлив младих кадрова из земље. Стога, да би се могло обезбедити ефикасно руковођење овим службама, потребно је да се испуне и одређени предуслови, међу којима је свакако и број запослених. Поједини руководиоци су „одговорност“ за неефикасност правдали недовољним бројем запослених и одлукама Комисије за давање сагласности за ново запошљавање и додатно радно ангажовање код корисника јавних средстава. Иако одговорност за ефикасност не лежи увек само у броју већ може лежати и у капацитету кадрова, Повереник је указао да се може поставити и питање реалних могућности Комисије да разматри конкретне захтеве и сагледа ефекте својих одлука на целокупно функционисање система. У иницијативи је указано на обраћања синдиката који указују да поједине службе имају проблем одржавања процеса рада због недостатка кадра, што утиче и на кавлитет и обим испуњености стандарда услуга и струке у периоду чекања сагласности, као и у случајевима да сагласност не буде дата. Примера ради када у центру за социјални рад нема више ниједног запосленог правника или када у предшколској установи на групу од тридесеторо деце није дата сагласност за запошљавање трећег васпитача. Повереник је у иницијативи указао да приликом сагледавања ефеката нарочито треба имати у виду последице његове примене у погледу остваривања принципа родне равноправности, продубљивање јаза између веће незапослености жена у односу на мушкарце, утицај на миграције и одлив нарочито младих кадрова, функционисање и развој кључних система попут социјалне и здравствене заштите, система просвете, науке, културе, образовања и других система, као и неопходности задовољавања потреба свих грађана и грађанки Републике Србије. Повереник је посебно указао да је приликом установљавања и вођења државних политика потребно имати у виду и утицај сваког прописа на положај одређених осетљивих група на тржишту рада.

Иницијатива Министарству здравља и Клиничко болничком центру

Повереник је примио 41 притужбу лица, чланова и чланица синдиката које је у њихово име и уз њихову сагласност поднео синдикат против Клиничког центра, у којима је наведено да су појединачним решењима стављена ван снаге решења којима је овим лицима одобрено плаћено одсуство са рада у трајању од 32 часа у току једног месеца, ради обављања функције у синдикату и накнада плате за одобрене часове плаћеног одсуства, чиме сматрају да је извршен акт дискриминације. У притужбама је наведено да је поводом спорних одредаба уговора покренута иницијатива за оцену уставности и законитости, као и да је покренут судски поступак за заштиту од дискриминације пред надлежним судом. Имајући у виду да се поводом исте правне ствари води поступак за заштиту од дискриминације, Повереник, у складу са законом, није могао даље да настави поступак по притужби. Повереник је Клиничком центру и Министарству истакао да судски спор не мора да буде једино решење и указао да је у овој правној ствари потребно имати у виду одлуке Уставног суда из ранијег периода, које су се односиле на репрезентативне и нерепрезентативне синдикате, као што су примера ради одлуке IУо-18/2010, IУ-89/2007, IУо-163/2018. Уставни суд је у овим одлукама истакао да су синдикати, према одредбама Устава и Закона о раду, удружења запослених у која се они учлањују по принципу добровољности, а њихова основна улога јесте заштита појединачних и колективних права и инатереса запослених. Даље, одредбом члана 211. став 1. Закона о раду, прописано је да се колективним уговором или споразумом између послодавца и синдиката код послодавца, може утврдити право

на плаћено одсуство представнику синдиката, ради обављања синдикалне функције, сразмерно броју чланова синдиката. С тога је, према оцени Уставног суда „свим овлашћеним представницима синдикалних организација законом гарантовано право на плаћено одсуство ради обављања синдикалне функције, те се оно као такво не може ускратити на начин како је то предвиђено оспореном одредбом Колективног уговора. Потписници колективног уговора су једино овлашћени да одреде број плаћених часова представницима свих синдикалних организација ради обављања синдикалних активности у зависности од броја чланова синдикалне организације, како је то прописано одредбом члана 211. став 1. Закона о раду“. Одлуком Уставног суда, донетој по предлогу који је Повереник поднео, у сличној правној ситуацији IУо-163/2018 од 21.11.2918. године, по оцени Уставног суда, општим актом послодавца не може се утврђивати основна зарада за обављање синдикалне финкције, без обзира на то да ли је у питању финкција у репрезентативном синдикату или оном који нема својство репрезентативности. Ради обављања синдикалне функције, сагласно одредбама Закона о раду, колективним уговором или споразумом између послодавца и синдиката може се утврдити право на плаћено одсуство представнуику синдиката, сразмерно броју чланова синдиката, за време које има право на накнаду зараде.“

Иницијатива за обезбеђење права из области социјалне заштите

Повереник се, након што је примио допис Новог синдиката социјалне заштите Србије, обратио Одбору за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва, као и Влади која је предлагач Закона о буџету Републике Србије за 2020. годину, са предлогом да у циљу обезбеђивања права грађана из области социјалне заштите, односно одржања постојећег нивоа права утврђених законом, обима и квалитета услуга социјалне заштите, као остваривања права запослених у социјалној заштити који се односе на безбедне и здраве услове за рад, размотре иницијативу Новог синдиката социјалне заштите, пре свега имајући у виду да члан 1. став 1. тачка 4. и члан 8. Предлога закона о буџету Републике Србије за 2020. годину веома неповољно утичу на успешност и ефективност рада установа у обезбеђивању права грађана из области социјалне заштите, односно одржање постојећег нивоа права утврђених законом, обима и квалитета услуга социјалне заштите, као и на остваривање права запослених у социјалној заштити који се односе на безбедне и здраве услове за рад. Повереник је у свом допису надлежном одбору истакао да је у свом Редовном годишњем извештају за 2018. годину кроз препоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности указао да је потребно унапредити систем социјалне заштите и финансијске подршке породици са децом у циљу побољшања ефикасности и квалитета помоћи ради савладавања социјалних и животних тешкоћа, стварања услова за задовољење основних животних потреба појединца и породице, као и мера заштите породице са децом и подршке рађању, а посебну пажњу посветити између осталог унапређењу доступности и разноврсности услуга подршке (дневне услуге у заједници, услуге подршке за самосталан живот, интензивне услуге подршке породици која је у кризи, саветовање и подршка родитеља, подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју и др), као и других услуга социјалне заштите. Такође, у својим препорукама Повереник је истакао да је неопходно ојачати све (квантитативне и квалитативне) капацитете центара за социјални рад како би могли да правовремено одговоре свим пословима у области социјалне и породично-правне заштите и обезбеде квалитетно мапирање потреба, препознавање социјалне искључености и благовремено активирање свих облика подршке и помоћи. Повереник је у допису навео и да је Народна скупштина Републике Србије донела Закључак поводом разматрања Редовног годишњег извештаја Повереника за заштиту равноправности за 2018. годину којим је између

осталог у тачки 10. Закључка прописано да позива Владу на континуирано извештавање о спровођењу овог закључка.

3.6.5.4. Упозорења и саопштења

Упозорење поводом претрње смрћу активистима организација за заштиту људских права, 15. фебруар 2019.

Повереница је најоштрије осудила претње смрћу, упућене организацијама које се баве заштитом људских права и изразила да очекује хитну реакцију свих надлежних органа. У упозорењу је наведено да су се претње и увреде са друштвених мрежа увелико прелиле у јавни и медијски простор, па је с тога нагласила да безбедност и основна људска права и слободе не смеју бити угрожени онима који се за та права и слободе залажу и боре.

Упозорење поводом претњи и напада на НВО, 19. фебруар 2019.

Поводом веома опасних и забрињавајућих претњи које су стигле на адресе Санџачког одбора за људска права у Новом Пазару у којима се муслиманима поручује да напусте Србију или ће „бити уништени" као и Центру за евроатланске студије сличне садржине, повереница је упутила ово упозорење, истакавши да су претње недопустиве, а нарочито када се у једном демократском друштву прети по националној основи. Повереница је осудила и напад на Прајд инфо центар који се догодио у ноћи током протеста „Косово је Србија".

Саопштење поводом Светског дана достојанственог рада, 7. октобар 2019.

Поводом Светског дана достојанственог рада, у Ћуприји је одржана седница Главног одбора Уједињених гранских синдиката „Независност" који се ове године обележавао под слоганом „Улажимо у бригу о људима". Том приликом повереница је истакла да је неопходно да послодавци поштују права и обезбеде једнак третман свих запослених, при чему је смањивање и сузбијање дискриминације из области рада и запошљавања заједнички циљ и Повереника и синдикалних удружења. Повереница је истакла да се грађани и грађанке већ годинама највише обраћају Поверенику због дискриминације у области рада и запошљавања. Према пракси Повереника највише се са дискриминацијом суочавају жене, али исто тако и припадници маргинализованих друштвених група, најчешће због ненапредовања, отпуштања, ускраћивања различитих права из радног односа, неједнаких зарада жена и мушкараца за обављање истог посла и сл. У саопштењу је истакнуто да су синдикати спона између радника и послодаваца и да је њихов задатак да се залажу за права запослених на достојанствен рад и равноправан третман. Повереник је указивао на спорне одредбе у Закону о одређивању максималног броја запослених у јавном сектору, као и спорне одредбе Закона о финансијској подршци породици са децом, поводом којих је поднета иницијатива и предлог за оцену уставности.

3.6.6. Дискриминација на основу неког другог личног својства

Дискриминација на основу другог личног својства обухвата лична својства која у Закону о забрани дискриминације нису експлицитно наведена. Тако, примера ради, у ову групу спадају притужбе због дискриминације у којима је као основ наведено пребивалиште или припадност групама као што су мигранти, азиланти, тражиоци азила, интерно расељена лица и сл.

У свету и Европи је и даље једна од актуелних глобалних и регионалних криза, са већим или мањим интензитетом, мигрантско-избегличка криза и то како због обима и изазова које са собом носи, тако и због последица које има на примену међународних стандарда у области заштите људских права. Избеглице, интерно расељена лица, мигранти и тражиоци азила су изузетно осетљива категорија, неретко глобално изложена расистичким нападима, говору мржње, радној експлоатацији и дискриминацији, због чега је потребно да буду што боље упознати са својим правима и могућностима које има стоје на располагању.

Према истраживању Повереника *Однос грађана према дискриминацији у Србији*, грађани показују највећу социјалну дистанцу према мигрантима, односно тражиоцима азила (3.2). Чак трећина испитаника из овог истраживања не би волела да мигранти живе у истој држави као и они (37%), као и да имају мигранте за комшије (38%) или сарадника на послу (33%). Када се пореде резултати са оним из 2016. године, уочава се да је дошло до промена у социјалној дистанци према одређеним групама. Тако је, на пример, 2016.године највећа дистанца постојала према ЛГБТ популацији, док је сада највећа према мигрантима.

У поменутом *Трећем периодичном извештају о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима*[389] обухваћени су и тражиоци азила, избеглице и интерно расељена лица и наведено да се континуирана опредељеност Србије за обезбеђивање адекватних животних услова и проналажење трајних решења за ове категорије огледа кроз усвајање Закона о управљању миграцијама и ревидирање Националне стратегије за решавање питања избеглица и интерно расељених лица за период 2015-2020. године, путем издвајања значајних средстава из буџета за збрињавање и побољшање њиховог положаја, прикупљање донаторских средстава, као и редовно стављање питања тражиоца азила, избеглица и интерно расељених лица високо на политичку агенду свих релевантних форума на којима се нагласак ставља на трајно решавање њихових проблема. Приступ деци азилантима основном и средњем образовању је уређен Законом о основама система образовања и васпитања. С тим у вези донето је Стручно упутство за укључивање ученика избеглица/тражилаца азила у систем образовања и васпитања. Током септембра и октобра 2018. године укупан број ученика миграната је био 315, који се образују у 50 школа, што чини 97% обухвата[390].

Ментално здравље избеглица и миграната[391] је истраживање које је спровео Црвени крст Србије осврћући се на чињеницу да су тешкоће и поремећаји менталног здравља један од водећих глобалних проблема, а избеглице и мигранти представљају нарочито рањиву групу у овом погледу. У истраживању је наведено да је занимљива чињеница да је данас број избеглица један од највећих у историји, па тако имамо 65 милиона расељених особа. Прикупљени подаци показују да је 72,5% избеглица и миграната психолошки вулнерабилно, док 48% показује акутне знаке узнемирености и других психолошких тегоба[392]. Поред тога, у погледу психолошке вулнерабилности се јављају и родне разлике, па је тако 82,3% жена избеглица и мигранткиња психолошки вулнерабилно, за разлику од 62,1% мушкараца, док када се посматра акутни дистрес разлика је двоструко мања односно 62,1% жена показује изражене знаке тренутне узнемирености

---

[389] *Трећи периодични извештај о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима*, Канцеларија за људска и мањинска права, Београд 2019. године, доступно на интернет страници: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fSRB%2f3&Lang=en

[390] Исто, стр. 46

[391] *Ментално здравље избеглица и миграната,* Црвени крст Србије, 2019. година, доступно на интернет страници: https://www.redcross.org.rs/media/5372/mentalno-zdravlje-izbeglica-i-migranata-web.pdf

[392] *Ментално здравље избеглица и миграната,*стр. 5

и психолошких тешкоћа за разлику од 35,8% мушкараца[393]. Најчешће тешкоће у домену менталног здравља које се срећу у избегличкој популацији укључују симптоме пост трауматског стресног поремећаја, депресије и анксиозности. Иницијална процена симптома пост трауматског стресног поремећаја са корисницима психосоцијалних програма је показала да њих 14,2% доживљава индикативне нивое симптома пост-трауматског стреса, где је присутна и родна разлика па се ти симптоми јављају код 14,7% жена, односно код 13,8%мушкараца[394]. Када је реч о депресији, она је забележена код 28,6% избеглица и миграната у Србији, са израженим родним разликама, где је депресивна симптоматологија присутна код 41,7% жена, док је тај проценат у мушкој популацији 17,3%[395]. Изражени нивои анксиозне симптоматологије су забележени код 18,9% избеглица и миграната, при чему је тај проценат код жена 22,9%, а 15,5% код мушкараца, односно скоро једна петина њих је у ризику развоја неког од поремећаја анксиозног спектра уколико се не пружи адекватна подршка[396]. Имајући у виду наведено препоруке се, између осталог, односе на: редовно прикупљање података који се тичу менталног здравља и добробити избеглица и миграната; обезбеђивање доступности психолошке процене као саставног дела поступка азила како би се смањио ризик да тражиоци азила буду дискриминисани и одбијени због погрешне евалуације или непостојања психолошке евалуације; увођење адекватног начина праћења здравља избеглица и миграната дуж мигрантске руте; организовање обуке за пружање психолошке прве помоћи за лица која раде са избеглицама и мигрантима; омогућавање приступа информацијама о доступности психосоцијалне подршке и услуга усмерених на ментално здравље и сл.

Што се тиче праксе Повереника у току 2019. године Поверенику је поднето 65 притужбе у којима је као основ дискриминације наведено лично својство које у закону није експлицитно наведено, а у највећем броју случајева се односи на пребивалиште. Број ових притужби повећан је у односу на 2018. годину из разлога што су у 2019. години Поверенику поднете 44 притужбе родитеља у име њихове деце/ученика, против једне средње школе. У притужбама је наведено да је директор школе одбио да упише њихову децу, која су из Осечине, у наредну школску годину, због чега су сматрали да су деца дискриминисана у односу на остале ученике ове школе, на основу пребивалишта. У изјашњењу на притужбу наведено је да у школској 2019/2020 години у школу нису уписани ученици из Осечине због доношења одлуке о гашењу делатности ван седишта ове школе, као и да је одлуком Владе о изменама Одлуке о мрежи јавних средњих школа, општини Осечина одобрено формирање посебне образовне установе. У току поступка је утврђено да је Влада донела Одлуку о основању Образовно васпитног центра у Осечини, почев од 1.9.2019. године, у којем ће се остваривати програм средњег образовања и васпитања, затим да ученици настављају образовање у посебној образовној установи по истим плановима и програмима који су били у укинутом издвојеном одељењу, као и да права ученика ни на који начин нису нарушена, те да није нарушен квалитет и континуитет образовања. С обзиром на наведено, Повереник је обуставио поступак по овим притужбама, јер је очигледно да нема повреде права.

У току 2019. године Поверенику су поднете 4 притужбе због дискриминације избеглица, интерно расељених лица, миграната и тражилаца азила. У 2019. години, притужбе су поднела три физичка лица и једно привредно друштво. Две притужбе се односе на мигранте и то једна у области становања, а друга у области рада и запошљавања. Друге две притужбе се односе на

[393] Исто, стр. 6
[394] Исто, стр. 13
[395] Исто, стр. 21
[396] Исто, стр. 25

избеглице са простора бивше Југославије и поднете су од стране физичких лица и то једна у области становања, а друга у области рада и запошљавања. Може се констатовати да је у односу на претходну годину, када је Поверенику било поднето 12 притужби, забележен пад броја притужби. У свим случајевима поступак је обустављен, с обзиром да није било повреде права, односно да подносиоци притужби нису допунили притужбе.

3.6.6.1. Мишљења и препоруке

Банка није хтела да отвори текући рачун клијенткињи због места пребивалишта на АП Косово и Метохија

Подноситељка притужбе је Поверенику поднела притужбу, против банке, због онемгућавања да отвори текући рачун у банци јер има пребивалиште на АП Косово и Метохија. У притужби је, између осталог, навела да је покушала да отвори текући рачун у банци, али да је запослена, увидевши да јој је адреса пребивалишта у Звечану, позвала шефа који је уз образложење да јој је потребна потврда пребивалишта на територији уже Србије, одбио да јој отвори рачун. У изјашњењу на притужбу, између осталог, наведено је да банка отвара платне рачуне домаћим и страним физичким лицима, резидентима и нерезидентима, без обзира на држављанство лица којем банка отвара рачун, те да је, у складу са прописима, у обавези да изврши идентификацију лица са којим успоставља пословну сарадњу (отвара текући рачун) и у том поступку прикупи податке прописане законом. Истакнуто је да је услед повећаног ризика да писана комуникација не може бити остварена са лицима која имају пребивалиште на територији АП Косово и Метохија, банка интерном процедуром предвидела да се као контакт адреса од корисника прибавља адреса на ужој територији Републике Србије, а као доказ корисник је дужан да приложи Уверење о пријављеном боравку издато од Министарства унутрашњих послова Републике Србије. У току поступка, Повереник је, применом правила о прерасподели терета доказивања, утврдио да банка није пружила чињенице, нити доставила доказе на основу којих би се могло закључити да су постојали оправдани разлози за неједнако поступање према подноситељки притужбе у односу на друга лица, већ је утврђено да је поступак банке према притужиљи био искључиво заснован на чињеници да она има пребивалиште на територији АП Косово и Метохија. На овај начин је неоправдано направљено разликовање на основу личног својства подноситељке притужбе – пребивалишта. Стога, Повереник је дао мишљење да је банка својим поступањем према подноситељки притужбе повредила одредбе Закона о забрани дискриминације. Имајући у виду да је банка известила Повереника да ће почев од марта 2019. године отварати текуће рачуне, без обавезе достављања Уверења о пријави боравка за лица са пребивалиштем на територији АП Косово и Метохија, банци је препоручено да упути писано извињење подноситељки притужбе.

Банка је обавестила Повереника да је поступила по препоруци и у прилогу дописа је доставила извињење које је упутила клијенткињи уједно је обавештавајући да у било ком моменту може поднети захтев за отварање текућег рачуна у банци.

3.6.7. Дискриминација на основу брачног и породичног статуса

Дискриминација на основу брачног и породичног статуса узрокована је бројним факторима у највећем броју случајева везаним за традиционалну поделу родних улога. Неједнаком поступању на основу брачног и породичног статуса су чешће изложене жене, нарочито у области рада и

запошљавања, што показују и бројни извештаји и истраживања спроведена како у земљи тако и у иностранству.

Према перцепцији испитаника о дискриминаторном понашању, у истраживању Повереника *Дискриминација на тржишту рада*, посматрајући податке о наведеном искуству о доживљеној дискриминацији у области рада и запошљавања, високу заступљеност имају следећа лична својства: чланство у политичким, организацијама, старосно доба, пол и брачни и породични статус. По мишљењу испитаних актера на тржишту рада, најраспрострањенија је дискриминација у поступку запошљавања по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, а затим следе брачни и породични статус и инвалидитет. Према личном искуству жене су најчешће дискриминисане по основу пола (45%), старосног доба (44%), брачног и породичног статуса (37%), изгледа (24%) и здравственог стања (23%). Такође, у овој области има и примера вишеструке дискриминације, најчешће по основу пола и брачног или породичног статуса. Наиме, испитаници сматрају да је раширена пракса да се на разговору за посао постављају питања о брачном и породичном статусу или питање о рађању, деци и планирању породице, односно, да се жене не примају у радни однос због сумње да не могу да ускладе радне и породичне обавезе.

О теми брачног и породичног статуса у области рада и запошљавања говори се и у Еуростатовом извештају *Усклађивање радног и породичног живота* [397] који представља *ad hoc* модул Анкете о радној снази ЕУ који је реализован како би се пратио и истраживао остварени напредак у области пружања бриге о деци и равнотеже између приватног и пословног живота са којима се сусрећу родитељи и неговатељи унутар Европске уније. У извештају се наводи да од преко 300 милиона људи који се налазе у старосној групи 16-64 године, 34% брине о некоме. Од свих мушкараца и жена који имају одговорности за бригу, већина (74%) се брине о деци (млађој од 15 година) која живе у истом домаћинству.[398] На нивоу Европске уније они који нису задужени за бригу о деци су углавном мушкарци, узраста 18-24 године, особе које не спадају у радну снагу и особе без деце. Жене имају већу одговорност за бригу о деци са 52,2% у поређењу са 47,8% мушкараца. Поред тога особе узраста 35-44 године чине групу са највећим уделом популације која се стара о деци (47,7%), од чега је запослено 80,4%.[399] Такође се наводи да већина особа одговорних за бригу о деци уопште не користи професионалне услуге чувања деце (62,3%).[400] Међу запосленима, 40% родитеља користи професионалне услуге чувања деце.[401] Већина лица која су скратила своје радно време како би ускладила обавезе у вези са бригом о деци су жене, а смањење радног времена расте са нивоом образовања[402]. Поред тога, више од 12 милиона људи у државама чланицама Европске уније без одговорности за бригу о деци брине о рођацима који нису у стању да се старају сами о себи, од чега су 63% жене.[403] Већина испитаника нема препрека на послу за усклађивање обавеза. Они који наилазе на препреке, углавном наводе дуго радно време и његов распоред као проблем.[404]

[397] *Reconciliation of work and family life – statistics*, Eurostat, 2019, доступно на интернет страници https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/80588.pdf
[398] *Reconciliation of work and family life – statistics,* стр. 1
[399] Исто, стр. 3
[400] Исто, стр. 6
[401] Исто, стр. 7
[402] Исто, стр. 18
[403] Исто, стр. 8
[404] Исто, стр. 18

Овакву ситуацију на глобалном нивоу потврђују и налази из извештаја Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена UN Women, *Напредак жена у свету 2019-2020: породице у свету који се мења*[405]. У овом извештају стављен је фокус на то како промене које се дешавају у породици утичу на права жена, сагледавајући стање у више земаља на свету међу којима је и Србија. У извештају је наглашено да породице могу бити место љубави и привржености, као и да су кључне за осећај идентитета и припадности сваког члана, али да се унутар породица жене и девојке превише често суочавају са насиљем и дискриминацијом. Током свог живота, свака трећа жена може да очекује да ће да доживи физичко или сексуално насиље од стране интимног партнера, па је у средишту овог извештаја признавање породице као контрадикторног простора за жене и девојке. Неједнакост, дискриминација и незадовољство са којима се жене и девојке могу суочити у својим породичним животима и односима нису природни и неизбежни, што представља изазов за креаторе политика, активисте и појединце да породице претворе у дом једнакости и правде, где жене и девојке могу да искажу своје мишљење и предузетнички дух, али и место где имају економску и физичку сигурност. У овом извештају је наведено да је напредак у савременом свету видљив у повећаном приступу жена ресурсима кроз приходе, социјалну заштиту и власништво над имовином, што је покренуло и помаке у равнотежи снага унутар куће, дајући женама већу економску сигурност и тежину у процесима доношења одлука. Чак и у развијеним земљама у којима су приходи жена све већи и одрживији, жене које живе са мушким партнером и даље углавном доприносе мање од половине породичног дохотка и акумулирају још мањи део свог богатства. Казне за мајчинство ('Motherhood penalties') у виду смањене стопе запослености и разлике у платама између жена са и без деце представљају трајан проблем. Указано је да расподела неплаћене неге и у савременим условима остаје врло неуједначена, иако се у целини побољшао приступ жена економским ресурсима, као и да је најтамнија манифестација сукоба у породицама насиље над женама и девојчицама, којем је изложено, глобално посматрано, 17,8% жена старости од 15 до 49 година које су у браку у претходних 12 месеци[406]. Након деценија феминистичког активизма, насиље у породици је препознато као јавно а не приватно питање, креирани су закони, акциони планови, службе заштите и подршке и све већи број мера за спречавање насиља. Иако су идентификоване владе као главни носиоци послова и борци за родну равноправност и женска права, препознати су и други кључни актери, попут организација за женска права и феминистичких организација, које су историјски биле главни покретач промена.

Препоруке које проистичу из овог извештаја указују да је неопходно успоставити породичне законе који препознају различитост и промовишу једнакост и недискриминацију, осигурати висококвалитетне, доступне јавне услуге за подршку породицама и родну равноправност, гарантовати женама приступ одговарајућим, независним примањима, подржати породице у бризи обезбеђујући им време, новац и услуге, спречити и реаговати на насиље над женама у породицама, применити политике и прописе који подржавају породице миграната и женска права, увести родно осетљиве податке о породицама и домаћинствима и осигурати да су расположиви ресурси за политике прилагођени породицама.

[405] *Напредак жена у свету 2019-2020: породице у свету који се мења,* Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена - UN Women, 2019. година, доступно на интернет страници: http://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2019/progress-of-the-worlds-women-2019-2020-en.pdf?la=en&vs=3512

[406] *Напредак жена у свету 2019-2020: породице у свету који се мења,* стр. 175

У поменутој публикацији *Наша урушена права*[407] је, између осталог, указано на посебну заштиту породице, мајке, самохраног родитеља и детета и обавезу државе да подстиче родитеље да се одлуче на рађање, те истакнуто да бројна решења у овој области угрожавају достигнути ниво права и доводе у питање постојање система финансијске подршке породицама са децом у Србији. Као примере за ову констатацију наведено је да право на надокнаду за мајке након рођења детета остварују са знатним тешкоћама јер се касни са исплатама, право на дечији додатак могу да остваре само деца која редовно похађају предшколски и школски програм што највише погађа ромску децу, право на остале накнаде по основу рођења, неге и посебне неге детета се може остварити само за дете рођено након 1. јула 2018. године и сл.

У *Извештају о мушкарцима пружаоцима неге*[408] који се односи на родну равноправност у неплаћеном одсуству са рада ради неге детета широм света, вршено је истраживање у више од четрдесет земаља и региона, од којих је једна и Република Србија, у којој је 49% испитаних мушкараца мишљења да је „мењање пелена, купање и храњење деце одговорност мајке“, у Босни и Херцеговини такво мишљење има 53% мушкарца, у Републици Хрватској поред 29% мушких испитаника, 14 % жена дели исто мишљење, док у АП Косово 73% мушкараца и чак 64% жена имају исти став по овом питању.[409] На питање које се односило на последњу реч за доношење одлука у кући од стране мушкарца, позитивно се изјаснило 34% испитаника из Србије, 49% из Босне и Херцеговине, 20% из Хрватске, а из АП Косова чак 70%.[410] У овом извештају су дате и препоруке за промену оваквог стања, попут: присутности мушкараца порођају и у постпорођајној нези; обезбеђење финансијске подршке породици што би омогућило мушкарцима да се баве негом деце; обезбеђивање непреносивог родитељског одсуства за оба родитеља; промене ставова о родним улогама у раном детињству; медијских кампања; саветодавних програма; спречавања дискриминације; тренинга за очеве и образовних програма са адолесцентима, посебно дечацима и др.

Седми основ по учесталости навођења је брачни и породични статус. Наиме, у 58 притужби наведен је овај основ дискриминације што чини 7,9% у односу на укупан број основа. Ако се има у виду да је у претходној години поднето 48 притужби, у току 2019. године дошло је до благог повећања броја притужби поднетих по овом основу. Као и претходне године највећи број притужби поднела су физичка лица (56), од чега је приметно да су жене (44) поднеле већи број притужби од мушкараца (12). Ове године највећи број притужби по овом основу поднет је у области рада и запошљавања, при чему су скоро све притужбе у овој области поднела физичка лица и то жене, сем у једном случају. Ова чињеница указује на и даље тежи положај жена на тржишту рада, нарочито по повратку са трудничког, породиљског одсуства и одсуства са рада ради неге детета. Затим следе области социјалне заштите, поступак пред органима јавне власти, образовања и стручног усавршавања, становања, док је у другим областима поднет незнатан број притужби.

У току 2019. године Повереник је дао и више мишљења на нацрте прописа, као на пример, мишљење на Нацрт закона о социјалној карти, на Нацрт закона о правима бораца, војних

[407] *Наша урушена права,* Фондација Фридрих Еберт, проф. др. Маријана Пајванчић, проф. др. Дубравка Валић Недељковић, Софија Мандић, 2019. година, доступно на интернет страници: http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/15439.pdf
[408] *Извештај о мушкарцима пружаоцима неге*, State of the Worlds Fathers, MenCare's, доступно наинтернет страници: https://men-care.org/wp-content/uploads/sites/3/2019/06/SOWF_REPORT_015_WEB.pdf
[409] Исто, стр.45.
[410] Исто, стр.75.

инвалида, цивилних инвалида рата и чланова њихових породица, на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о средњем образовању и васпитању и др.

У току 2019. године Повереник је упутио и препоруке мера за остваривање равноправности, од којих овде посебно издвајамо препоруку упућену Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у вези са обнављањем лиценци стручним радницама које су користиле трудничко, породиљско или одсуство са рада ради неге детета. Наиме Поверенику се обратила Комора социјалне заштите указујући да постојећим законским и подзаконским актима, пре свега Законом о социјалној заштити и Правилником о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити, није недвосмислено прописана могућност да се женама због трудничког, породиљског или одсуствовања са рада ради неге детета у периоду важења лиценце, као и запосленима који су због озбиљних здравствених проблема у дужем временском периоду одсуствовали са рада, продужи рок важења лиценце, односно рок за испуњење услова за обнову лиценце за онај временски период у којем су одсуствовали са рада. Имајући у виду да би у поступку продужавања лиценце ова лица могла бити дискриминисана погрешним тумачењем прописа, Повереник је указао Министарству на потребу допуне Правилника, односно његовог тумачења са аспекта примене антидискриминационих прописа. Такође, Повереник је у 2019. години упутио и препоруку мера Министарству просвете, науке и технолошког развоја у циљу измене Одлуке о финансирању набавке уџбеника средствима буџета Републике Србије, а поводом набавке уџбеника како за ученике из социјално/материјално угрожених породица (примаоце новчане социјалне помоћи), ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом који основно школско образовање и васпитање стичу по индивидуалном образовном плану и ученике који образовно-васпитни рад не остварују по индивидуалном образовном плану, али имају потребу за прилагођавањем, тако и за ученике основних школа који су у породици треће или свако наредно рођено дете, у систему образовања и васпитања, без обзира да ли су њихова браћа и сестре у систему школовања у земљи или ван ње.

У току 2019. године, упућено је и више иницијатива за измену прописа од којих издвајамо Иницијативу за измене и допуне чл. 28. и 34. Закона о пензијском и инвалидском осигурању у погледу изједначавања брачних и ванбрачних партнера приликом остваривања права на породичну пензију. Повереник је примио притужбе грађана који су сматрали да су дискриминисани јер нису могли да остваре право на породичну пензију након смрти ванбрачног партнера иако су у ванбрачној заједници били и више десетина година. Након извршене анализе, Повереник је у иницијативи навео да онемогућавање ванбрачним партнерима да остваре право на породичну пензију, нема своје адекватно оправдање ни у Уставу ни у закону, те да је овако постављено законско решење неопходно изменити. На иницијативу Повереника, Закон је измењен, о чему ће бити више речи у наставку овог извештаја.

Пракса Повереника показује да се брачни и породични статус као основ дискриминације ређе појављује у притужбама као једини основ дискриминације, већ најчешће у комбинацији са још неким личним својством нпр. полом. Тако није редак случај да се због положаја жена по повратку са трудничког, породиљског или одсуства са рада ради неге детета подносе притужбе у области рада и запошљавања. С тим у вези у току 2019. године, као што је већ наведено Повереник је покренуо стратешку парницу у области рада, а на основу пола, породичног статуса и позивања на одговорност - виктимизације као посебног облика дискриминације. Поред тога поднете су и два

захтева за покретање прекршајног поступка који се односе на прекршаје у области рада, и то због дискриминације на основу пола и породичног статуса.

У даљем тексту дат је кратак преглед појединих мишљења, препорука, препорука мера, иницијатива и упозорења и саопштења које је Повереник дао по овом основу. Детаљан приказ појединих мишљења и препорука Повереник дат је у делу извештаја под називом: *Дискриминација по основу пола* и *Вишеструка дискриминација*.

3.6.7.1. Мишљења и препоруке

Студенткињи на докторским студијама ускраћена стипендија због трудноће и породиљског одсуства

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе против Министраства просвете, науке и технолошког развоја, због дискриминације на основу пола и породичног статуса. У притужби је наведено да Министарство, у поступку доделе стипендија студентима на докторским студијама, није уважило чињеницу да због трудноће и породиљског одсуства није уписала докторске студије у првом могућем року након завршетка интегрисаних студија. Током поступка је утврђено да услов године рођења, као и примена правила да се приликом рангирања кандидата узимају у обзир околности које су довеле до продужења студија до годину дана, има за последицу да студенти који су због одржавања трудноће, породиљског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и посебне неге детета, теже болести и др. имали мировање права и обавеза током трајања студија, а који је дужи од годину дана, неће испуњавати услов године рођења. Примењујући услов године рођења, Министарство не третира различито оне студенте који су због неког личног својства (здравствено стање, пол, породични статус) имали паузу/мировање током трајања студија. Према Закону о високом образовању и општим актима високошколске установе студент има право да му се, на његов захтев одобри мировање права и обавеза у случајевима као што су одржавање трудноће, тежа болест, нега детета до годину дана живота и посебна нега детета која траје дуже од дететове прве године живота, као и да се период мировања (који може бити краћи или дужи од једне године) не рачуна у укупну дужину студирања. Повереник је дао мишљење да подноситељка притужбе није рангирана у поступку одлучивања о стипендији због тога што Министарство није узело у обзир чињеницу да је направила паузу због трудноће и родитељства између завршетка интегрисаних студија и уписа на докторске студије, чиме су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације. Министарству је препоручено да приликом рангирања кандидата за стипендирање студената докторских академских студија, узме у разматрање и пријаве оних који су током трајања студија имали мировање права и обавеза, у складу са Законом о високом образовању, (не узимајући период мировања у укупну дужину студирања), као и оних студената који су због неког личног својства (пол, породични статус, здравствено стање), били спречени да докторске студије упишу у првом наредном року након завршетка основних/интегрисаних студија, као и да предузме све неопходне мере како би се отклониле последице дискриминаторног поступања према подноситељки притужбе.

Министарство је обавестило Повереника да се у складу са Програмом подстицаја стипендирања младих и надарених за научноистраживачки рад, сваке године расписује јавни позив у складу са Законом о научноистраживачкој делатности, тако да стипендирање студената докторских академских студија и укључивање у научноистраживачке пројекте представља афирмативну меру у смислу Закона и Стратегије научног и технолошког развоја за период од 2016-2020. године, за

студенте до 30 година. Такође је наведено да раније није било ситуација у којој се нашла подноситељка притужбе, као и да је конкурс завршен, а средства распоређена. Министарство је указало да ће препоруку Повереника уградити у услове наредног јавног позива и критеријума за 2020. годину, на који начин ће подноситељки притужбе бити омогућено конкурисање и учествовање у конкурсној процедури равноправно са осталим кандидатима.

Одредбе Закона о раду о максималном трајању радног односа на одређено време и Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору утицале да запосленој није продужен уговор о раду иако је за њеним радом постојала потреба

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе против дома здравља због дискриминације на основу породичног стауса у области рада и запошљавања. У притужби је наведено да је подноситељка притужбе била запослена у дому здравља на одређено време као замена запослених колегиница до њиховог повратка на рад и због повећаног обима посла, као и да је у току рада отпочела коришћење породиљског одсуства, те да је након истека породиљског одсуства од послодавца затражила „продужење боловања на основу налаза педијатра, што није било прихваћено“. Међутим, притужиља је навела да је након престанка радног односа позвана да ради у исти дом здравља, али је истог дана добила обавештење од правника да не може да настави са радним ангажовањем, због прекорачења законског рока од 24 месеца. У изјашњењу дома здравља је наведено да је подноситељка притужбе била ангажована у дому здравља на одређено време због повећаног обима посла у укупном трајању од 24 месеца, те да, имајући у виду одредбе Закона о раду, радни однос на одређено време због привременог повећања обима посла, може да се заснује са истим запосленим на истим или другим пословима у трајању које са прекидима или без прекида може да износи најдуже 24 месеца. Даље је наведено да притужиља може да заснује радни однос на неодређено време само уз одобрење Комисије за давање сагласности за ново запошљавање и додатно радно ангажовање код корисника јавних средстава, којој се дом здравља више пута обраћао поводом одобрења за пријем у радни однос, али да ни на један захтев није добио одговор. Повереник се обратио Комисији за давање сагласности за ново запошљавање и додатно радно ангажовање код корисника јавних средстава, која је потврдила наводе дома здравља. Како је у току поступка утврђено да разлог због чега подноситељки притужбе није продужен уговор на одређено време, односно због чега није запослена на неодређено време у дому здравља није у вези са коришћењем одсуства са рада ради неге детета, односно њеним породичним статусом, већ са чињеницом да послодавац није могао са њом да закључи нови уговор о раду на одређено време у складу са одредбама Закона о раду, као и да није имао право ни да подноситељку притужбе запосли на неодређено време без сагласности за запошљавање нових лица од надлежене комисије, Повереник је донео мишљење да нису повређене одредбе Закона о забрани дискриминације.

3.6.7.2. Препоруке мера за остваривање равноправности

Препорука мера упућена Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у вези са лиценцирањем стручних радника у социјалној заштити

Поверенику се обратила Комора социјалне заштите са молбом за „давање препорука за остваривање равноправности запослених у социјалној заштити, поводом испуњавања услова за обнављање лиценци“, јер се важећим законским и подзаконским прописима у области социјалне заштите „врши дискриминација жена у области рада“. У допису је наведено да постојећим законским и подзаконским актима, пре свега Законом о социјалној заштити и Правилником о

лиценцирању стручних радника у социјалној заштити, није недвосмислено прописана могућност да се женама због трудничког, породиљског или одсуствовања са рада ради неге детета у периоду важења лиценце, као и запосленима који су због озбиљних здравствених проблема у дужем временском периоду одсуствовали са рада, продужи рок важења лиценце, односно рок за испуњење услова за обнову лиценце за онај временски период у којем су одсуствовали са рада. Анализирајући све релевантне прописе који се односе на ову материју, Повереник је дошао до закључка да би губитак лиценце искључиво због пола, односно брачног и породичног статуса, као и због здравственог стања, као основа дискриминације, представљало дискриминацију у смислу више прописа. При томе треба имати у виду да би и жена и мушкарац могли бити дискриминисани услед коришћења одсуства са рада ради неге детета и посебне неге детета по основу брачног и породичног статуса, као основа дискриминације уколико би им било онемогућено да обнове лиценцу само због тога што у периоду коришћења овог одсуства нису испунили услове у погледу броја бодова у складу са Бодовном листом. Због наведеног, Повереник је Министарству упутио препоруку да у складу са антидискриминационим прописима изврши измене Правилника и на недвосмислен начин пропише да одсуство са рада због коришћења трудничког, породиљског одсуства, одсуства са рада ради неге детета, посебне неге детета или дужег боловања у периоду важења лиценце, не представља сметњу у погледу важења лиценце, испуњености услова за њено обнављање, односно продужење рока важења лиценце за онај временски период у којем су стручне раднице/ци у социјалној заштити одсуствовали са рада.

Министарство за рад, борачка и социјалана питања је обавестило Повереника да ће кроз поступак измене Закона о социјалној заштити сагледати начине да Препорука буде у потпуности имплементирана. Правилник још увек није измењен.

Препорука мера за измену Одлуке о финансирању набавке уџбеника средствима буџета Републике Србије

Поверенику се обратила самохрана мајка троје деце чије најмлађе дете које иде у основну школу у 2019. години није добило бесплатне уџбенике. Даље је навела да је њено дете ранијих година остваривало ово право, али да ове године право није остварило из разлога што се њено најстарије дете налази на школовању ван територије Републике Србије. Према њеним сазнањима Министарство је известило Службу рачуноводства ове школе да право на бесплатне уџбенике може да добије само треће дете коме су старија браћа или сестре у систему школовања Републике Србије, док ове уџбенике не могу да добију деца која се школује у Републици Србији, ако је неко од њихове браће или сестара на школовању ван система образовања и васпитања Републике Србије. С тим у вези Повереник је извршио увид у Одлуку о финансирању набавке уџбеника која је била на снази у тренутку обраћања грађанке, као и у Одлуку која је претходила овој одлуци. На основу извршеног увида закључено је да Одлука за школску 2017/2018. годину није садржавала услов да се треће или свако наредно рођено дете налази у систему образовања и васпитања Републике Србије, већ је било довољно само да се налази у систему школовања. Сагледавајући изнете чињенице и наводе Министарства констатовано је да је циљ цитираних Одлука за школску 2018/2019. и 2019/2020. годину допуштен и оправдан. Околност да се у конкретном случају ради о мери социјалне политике указује на то да је Министарство при предлагању наведене одлуке, имало у виду обезбеђивање бесплатних уџбеника социјално угроженим породицама у којима се најмање троје деце налази на школовању (у систему образовања и васпитања Републике Србије). Међутим, треба имати у виду да сâма чињеница да

се једно од деце у породици налази на школовању ван система образовања и васпитања Републике Србије не значи нужно да се ради о породици која је доброг имовног стања. Наиме, могуће је да је брат/сестра ученика основне школе, корисник/ца стипендије за финансирање трошкова школарине, због чега су и породице слабијег имовног стања у могућности да школују своје дете ван граница Републике Србије. Са друге стране, чињеница да се сва деца једне породице налазе у систему образовања и васпитања Републике Србије, нужно не подразумева да се у конкретном случају ради о породици слабијег имовног стања. Имајући у виду наведено, Повереник је констатовао да уколико је интенција била да се овом мером утиче на остваривање циљева популационе политике онда не би требало да буде од значаја имовинско стање породице већ је довољна чињеница да се ради о трећем односно сваком наредном детету које се налази на школовању. С обзиром да је Министарство у свом допису навело да се ради о мерама социјалне политике које утичу и на остваривање циљева популационе политике, Повереник је указао да је у том случају потребно норму прецизније формулисати. Наиме, постављањем наведеног услова у неравноправан положај стављени су ученици основних школа који су у породици треће или свако наредно рођено дете, чији су браћа/сестре у систему образовања и васпитања неке друге државе, а који потенцијално могу бити слабијег имовног стања од ученика чија се браћа/сестре школују у Републици Србији, посебно имајући у виду да трошкови школарина ученика који се школују у иностранству (као и ученика који се школују у Републици Србији) могу бити покривени различитим стипендијама. Наиме, и у једном и у другом случају ради се о породицама које школују најмање три детета, међу којима је неоправдано направљена разлика с обзиром на то да ли су браћа/сестре ученика основне школе у систему образовања и васпитања Републике Србије или се налазе на школовању ван тог система. Поред наведене потребе за бољом формулацијом норме која је у пракси изазвала различита тумачења, Повереник је указао да уз уважавање разлога који се односе на ограничена буџетска средства треба имати у виду који би се још циљеви могли постићи изменом одлуке. Наиме, с обзиром да се овде ради о евентуално малом броју деце, а имајући у виду демографску структуру становништва, донете стратегије које се односе на то да је потребно додатним мерама радити на повећању броја деце, као и на задржавању деце у систему образовања како би се повећао број квалитетног радно способног становништва чиме би се утицало на његову бољу упошљивост, у препоруци је наведено да приликом предлагања одлуке треба имати у виду и ове аспекте и омогућити сваком трећем или наредном детету које се налази у систему образовања и васпитања бесплатне уџбенике под условом да су његова браћа или сестре такође у систему школовања. Министарство је обавестило Повереника да ће одлуком настојати да обухвати и ову децу.

3.6.7.3. Иницијативе за измену прописа

Иницијатива за измене и допуне чл. 28. и 34. Закона о пензијском и инвалидском осигурању

Поверенику се обратила грађанка чији су родитељи живели у ванбрачној заједници у периоду од 20. маја 1979. године до 24. децембра 2018. године, када јој је отац преминуо. Она је навела да је њена мајка поднела захтев за остваривање права на породичну пензију али да је одбијена јер није била у брачној заједници. Даље је навела да њена мајка не остварује приходе и да јој је угрожена егзистенција, те да би јој остваривање права на породичну пензију пуно значило.

Анализом законских прописа који се односе на положај ванбрачних партнера у односу на супружнике, односно ванбрачних заједница у односу на брачне, Повереник је указао да према одредбама члана 62. Устава Републике Србије, свако има право да слободно одлучи о закључењу и раскидању брака, те да је ванбрачна заједница изједначена са браком, у складу са

законом. Одредбом члана 64. став 4. Устава прописано је да дете рођено ван брака има једнака права као дете рођено у браку. У иницијативи је такође указано да је одредбом члана 4. став 1. Породичног закона[411], ванбрачна заједница дефинисана као трајнија заједница живота жене и мушкарца, између којих нема брачних сметњи. Одредбом става 2. истог члана прописано је да ванбрачни партнери имају права и дужности супружника под условима одређеним овим законом. Из ове одредбе произлази јасна интенција законодавца који је, настојећи да изједначи положај брачне и ванбрачне заједнице, ванбрачним партнерима доделио права која припадају супружницима. У та права између осталих спадају и право на усвојење (члан 101. став 1. Породичног закона), право на издржавање (члан 152. Породичног закона), право на заједничку имовину под којом закон подразумева имовину коју су ванбрачни партнери стекли радом у току трајања заједнице живота у ванбрачној заједници (члан 191. став 1. Породичног закона). Анализирајући прописе који се односе на наследноправни положај ванбрачних партнера, пре свега Закон о наслеђивању[412] и Закон о пензијском и инвалидском осигурању, Повереник констатује да у погледу права на наслеђивање имовине постоји могућност да се ванбрачни партнери појаве у улози наследника, док им је у погледу наслеђивања породичне пензије то право у потпуности ускраћено. Повереник је указао да је неоправдано направљена разлика између ванбрачних партнера у односу на брачне, а на основу њиховог личног својства – брачни статус. Устав Републике Србије и Породични закон иду ка изједначавању брачне и ванбрачне заједнице, а тиме и брачних и ванбрачних партнера кроз институт заједничке имовине и права на издржавање. Из овога природно произлази закључак да, ако је ванбрачним партнерима омогућено да на исти начин стичу имовину и њоме располажу за живота, онда ни у случају породичне пензије не би требало постављати ограничења. Повереник је у овој иницијативи указао и на Одлуку Уставног суда IУз-90/2008, који је одбацујући иницијативе за оцену уставности одредаба чл. 28, 29, 30. и 34. Закона о пензијском и инвалидском осигурању[413] у образложењу своје одлуке између осталог указао да је Уставом Републике Србије утврђено да је ванбрачна заједница изједначена са брачном, у складу са законом, и да породица, мајка, самохрани родитељ и дете у Републици Србији уживају посебну заштиту, у складу са законом, чиме су и брачна и ванбрачна заједница Уставом не само признате заједнице, већ су као такве и изједначене. Уставни суд је такође указао да се Уставом породици јемчи посебна заштита, при чему, када је у питању породица (породична заједница), Устав не прави разлику између брачне и ванбрачне (породичне) заједнице. Уважавајући правну природу и сврху института породичне пензије, Уставни суд је закључио да Народној скупштини упути писмо у коме ће указати на потребу, „да се оспореним одредбама чл. 28, 29, 30. и 34. Закона о пензијском и инвалидском осигурању којима је уређено право на породичну пензију, а које је наведеним одредбама признато брачном другу осигураника, односно корисника, уреде и права ванбрачног друга односно ванбрачне удове и удовца, у складу са Уставом и признатим међународним актима."

Крајем 2019. године Закон о пензијском и инвалидском осигурању је у овом делу измењен.

[411] „Службени гласник РС", бр. 18/05, 72/11 и 6/15
[412] „Службени гласник РС", бр. 46/95, 101/03 – одлука УСРС и 6/15
[413] „Службени гласник РС", бр. 34/03, 64/04, 84/05 и 63/06

3.6.7.4. Упозорења и саопштења

Упозорење због дискриминације мајке малог детета приликом запошљавања, 14. март 2019.

Пол и брачни и породични статус у области рада и запошљавања су најчешћи основи дискриминације жена у Србији, што је недопустиво и забрањено. Пример фирме из Београда која је 27-годишњој жени отказала пријем у радни однос током увођења у посао, јер је због болесног детета затражила померање заказаног састанка, представља типичан случај дискриминације. Закон о забрани дискриминације забрањује дискриминацију у области рада, односно нарушавање једнаких могућности за заснивање радног односа или уживање под једанким условима свих права у области рада. Имајући у виду да се са оваквим и сличним ситуацијама суочавају многе мајке у Србији, судећи по притужбама, али и истраживањима повереница је затражила да сви послодавци поштују Уставом загарантовано начело једнакости.

Саопштење поводом текстова у медијима о вишегодишњем вршњачком насиљу над 13-годишњим дечаком из Бачке Тополе, 6. март 2019

Поводом текстова у медијима о вишегодишњем вршњачком насиљу над 13-годишњим дечаком из Бачке Тополе, али и проблемима са којима се сусреће цела његова породица, коју чине самохрана мајка и троје малолетне деце од којих једно живи са Дауновим синдромом, повереница је апеловала на све надлежне институције, од министарстава до локалне самоуправе, да одмах предузму све расположиве мере како би њеним члановима пружиле заштиту и обезбедиле адекватне услове за живот. Не улазећи у одлуку тужилаштва поводом насиља које је дечак претрпео од ученика школе коју похађа, према расположивим подацима у овом случају је очигледно да је реч о дискриминацији на основу имовног стања. Стигматизација и искључивање деце због њиховог имовног стања или неког другог личног својства може довести до озбиљног проблема у њиховом даљем одрастању, развоју и социјализацији. Притужбе због дискриминације по основу имовног стања су врло ретке и у таквим случајевима нарочито треба подржати оне који је пријављују. Повереница је закључила да су и други чланови породице изложени дискриминацији, јер мајка дечака, која је и сама годинама била у инвалидским колицима, изјавила је да је спречена да ради зато што брине о деветогодишњем сину који живи са Дауновим синдромом. Како каже он не може сам да хода, а не иде у школу јер општина није у могућности да му обезбеди превоз до Суботице где се налази школа за децу са сметњама у развоју, иако је по закону обавезна да то уради. У саопштењу је наведено да је недопустиво да појединци и породице, попут ове незапослене самохране мајке и њено троје деце, немају адекватну подршку, те да је у овом случају систем заказао и да цело друштво мора много више да уради како би се поправио положај наугроженијих, јер сиромаштво не сме бити основ за дискриминацију.

3.6.8. Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла

Законодавни и институционални оквир за заштиту права националних мањина у Републици Србији је у највећој мери заокружен низом прописа којима се положај националних мањина регулише на начин који је у складу са успостављеним стандардима. Ради остваривања потпуне равноправности и очувања идентитета, Уставом је зајемчена посебна заштита националним мањинама, међу којима су најбројније Мађари (3,5%), Роми (2,1%) и Бошњаци (2%), према Попису становништва, домаћинства и станова из 2011. године, док све друге етничке групе имају појединачне уделе ниже од 1% у односу на укупан број становника.

На основу истраживања међународних и домаћих организација, али и на основу анализе притужби поднетих Поверенику, уочавају се извесни проблеми нарочито када се ради о припадницима ромске националне мањине и то посебно у области рада и запошљавања, као и у области образовања, социјалне и здравствене заштите.

У истраживању јавног мњења *Однос грађана према дискриминацији у Србији* из 2019. године, према слободној асоцијацији грађана да наведу три најдискриминисаније групе у Србији, на првом месту су наведени Роми као најугроженија група, коју чак половина грађана и грађанки перципира као групу највише изложену дискриминацији. На другом месту су жене (42%), на трећем припадници ЛГБТ популације (33%) и особе са интелектуалним потешкоћама и менталним сметњама (33%), док су на петом месту сиромашни (31%). Када је социјална дистанца у питању, према овом истраживању петина испитаних грађана не би волела да им Роми буду комшије, а социјална дистанца је веома изражена и према Албанцима. Као група код које постоји највећа социјална дистанца издвајају се мигранти односно тражиоци азила (3.2), а одмах затим грађани албанске националности (2.57) и ЛГБТ популација (2.57). Чак четвртина испитаних грађана у истраживању не жели Албанце у својој држави (25%), након миграната најмање пожељна група за комшије су Албанци (27%), а 23% испитаних грађана са Албанцима не би волели да буду сарадници на послу.

Тако је у *Финалном истраживачком извештају – Јачање заштите националних мањина са фокусом на употребу мањинских језика*[414], које је израђено у оквиру Заједничког програма Европске уније и Савета Европе, обухваћен преглед стања у пет општина у Србији: Медвеђи, Сомбору, Бујановцу, Босилеграду и Врању. Имајући у виду ограниченост овог истраживања на пет општина, како је у самом извештају и наведено, утврђени подаци се не могу односити на све припаднике испитаних већинских и мањинских нација у Србији, већ је ово истраживање омогућило аргументоване индиције о стању међунационалних односа у етнички мешовитим општинама, као и индиције о ефектима предузетих акција на плану јачања заштите националних мањина. Када је реч о дискриминацији на националној основи, кроз ово истраживање је њено постојање испитивано у четири области, и то: у запошљавању и приликом губитка радног места, на радном месту, у здравственим установама и у процесу школовања. Резултати су указали да се дискриминација најчешће примећује у области запошљавања и приликом опуштања, коју је навео сваки други испитаник у овом истраживању, а као основ дискриминације запошљавање су најчешће навели Албанци и Роми, а потом Хрвати и Мађари[415]. Дискриминацију на радном месту су навели да најчешће доживљавају или знају за њу Роми, Албанци и Мађари. Ово истраживање је обављено у два наврата, са размаком од пола године, са намером да се путем поређења налаза утврде ефекти у међувремену предузетих акција ради јачања заштите националних мањина. У резултатима овог истраживања је закључено да је највећи пораст опажене дискриминације забележен код Хрвата, а највеће опадање код Рома и Мађара. Овај вид дискриминације је опао за 4% укупно посматрано у два предузета мерења (са 42% у првом наврату на 38% у другом). Такође, када је реч о кључним проблемима, испитаници у свих пет општина су најчешће истицали незапосленост и недостатак прилика за запослење, из чега, по њиховом мишљењу, проистичу сви остали проблеми. Дискриминацију на националној основи у школству је у овом истраживању запазила трећина испитаника (разлика између првог и другог

[414] *Финални истраживачки извештај – Јачање заштите националних мањина са фокусом на употребу мањинских језика,* припремио Демостат- истраживачко-издавачки центар, у оквиру пројекта Horizontal Facility for Western Balkans and Turkes, 2019. година
[415] *Финални истраживачки извештај – Јачање заштите националних мањина са фокусом на употребу мањинских језика,* стр. 40

наврата испитивања је 5% у порасту), коју су највише истицали Роми, Албанци, Мађари и Хрвати, а најмање Бугари и Срби. Дискриминацију у здравственом систему у првом наврату испитивања наводи сваки трећи испитаник, а у другом сваки четврти (34% односно 26%) и најчеће је наводе Роми и Хрвати.[416] Када је реч о службеној употреби језика и писма, резултати испитивања су за сваку општину и националну мањину специфични. Ипак, међу најчешће помињаним проблемима везаним за ову област налазе се проблем непостојећег или отежаног образовања на мањинском језику (код хрватске, ромске и албанске мањине), проблеми са уџбеницима на језику националне мањине (албанска национална мањина), непостојање високог образовања на језику мањине (посебно истакнуто код албанске националне мањине), проблеми непоштовања двојезичности посебно када је реч о натписима на републичким органима који су присутни на локалном нивоу, непознавање мањинског језика од стране службеника у јавним институцијама, као и низак проценат запослених припадника мањине у јавним институцијама и слично.[417]

Смернице за одговарајуће представљање националних мањина у програмима наставе и учења и садржајима уџбеника у Републици Србији[418] је документ заједничке иницијативе Савета Европе и Европске уније, којим се конкретизује примена Препорука које проистичу из Извештаја о заступљености националних мањина у наставним програмима и образовним стандардима Републике Србије и Извештаја о заступљености и представљању националних мањина у школским уџбеницима у Републици Србији. Смернице би требало да омогуће учесницима који креирају образовне политике и документа да приликом својих активности имају у виду концепте, појмове и садржаје који би положај, права, партиципацију и идентитет припадника националних мањина учинили видљивим и препознатљивим свим учесницима у образовању, без обзира на етничку припадност или улогу у образовном процесу. Такође, овим документом се омогућава имплементација поменутих Препорука и, на тај начин, подстиче развој друштвених, демократских, грађанских и интеркултуралних компетенција код ученика који су предуслов за пуно поштовање и интеграцију националних мањина. Неке од препорука које проистичу из овог документа указују на то да је потребно да циљеви и исходи образовања, образовни и програми наставе и учења на свим нивоима образовања подржавају поштовање мањинских права, успостављање хуманистичких вредности, прихватање и поштовање сваке врсте различитости и развијање интеркултуралног дијалога. У овим смерницама је препоручено и да се у програме наставе и учења и стандарде образовања уведу кључни појмови или садржаји који подстичу поштовање различитости, активну примену толеранције и заштиту од дискриминације у оквирима образовног система, да се покрене иницијатива за измену одговарајућих аката како би се статус Грађанског васпитања као школског предмета изменио и пребацио са изборног у обавезни статус, као и да школе у своје годишње планове и програме укључе наставне и ваннаставне активности на тему афирмисања равноправности, развијања свести о правима националних мањина, промовисања њихове партиципације у друштву као и разградњи постојећих негативних стереотипа и предрасуда.

Ова тема је обрађена и у истраживању *Право на образовање и забрана дискриминације – Правни и стратешки оквир и изазови у поступку интеграције Рома повратника у образовни систем*

[416] Исто, стр. 40
[417] Исто, стр. 56
[418] *Смернице за одговарајуће представљање националних мањина у програмима наставе и учења и садржајима уџбеника у Републици Србији,* Horizontal Facility for the Western Balkans and Turkey, 2019. година, доступно на интернет страници: http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2019/04/HF-33-Smernice-SRB-FINAL.pdf

основних и средњих школа[419], Фонда за образовање Рома, у коме је наведено да је остваривање права на образовање ромске националне мањине у Републици Србији уз поштовање забране дискриминације, важан сегмент остваривања социјалне интеграције и подразумева свеобухватан приступ. У том смислу је потребно унапредити правни и стратешки оквир, који је потребно ефикасно и у пуној мери имплементирати. У истраживању је указано на повезаност укључивања у процес образовања са целокупном интеграцијом у друштво, што још увек није постигнуто.

Фонд за образовање Рома је издао и публикацију *Права од значаја за унапређење социјалне укључености Рома/Рома повратника*[420] у којој се посебно сагледава приступ запошљавању и констатује да, иако постоје значајни помаци на институционалном, законодавном и стратешком плану, општи положај Рома и Ромкиња је и даље на незавидном нивоу. Припадници ромске популације су и даље суочени са сиромаштвом и социјалном искљученошћу, као и дискриминацијом у областима као што су запошљавање, образовање и становање. У овој публикацији је наглашен и осетљив положај Рома повратника и значај остваривања њихове укључености у друштво, за шта је потребно не само ускладити домаћи правни оквир са обавезама из ратификованих међународних докумената, него и омогућити његову доследну имплементацију унапређивањем институционалних капацитета. Како би се унапредио положај Рома и Ромкиња, потребно је предузимати континуиране активности на повећању образовног нивоа припадника ромске популације и пуном укључивању ромске деце у образовни систем, уз успостављање нових и унапређење постојећих механизама подршке, али и наставити са финансирањем програма унапређења њиховог становања.

Правно социјални положај и рањивост породица и деце која живе у неформалним насељима у Београду[421] је истраживање које је спровео Центар за интеграцију младих у 28 неформалних насеља у којима се већина породица идентификују као Роми, а која се налазе у 10 београдских општина. Истраживањем је обухваћено 483 деце, од којих је 194 укључено у живот или рад на улици а није укључено у образовни систем и не поседује здравствено осигурање, 143 није укључено у образовни систем и/или не поседује здравствено осигурање, 95 њих не поседује здравствено осигурање, а 78 није укључено у образовни систем.[422] Ово истраживање је имало за циљ да идентификује друштвено искључену децу која су враћена у Србију у складу са Споразумом о редмисији закљученим са Европском унијом и процену њихових услова живота и потреба, ради пружања подршке и укључивања у друштво. Од укупног броја домаћинстава обухваћених овим истраживањем, 31,9% је враћених у Србију у складу са Споразумом о реадмисији, од чега чак 81,7% није имало контакт са Комесаријатом за избеглице и миграције Републике Србије након повратка, што захтева значајна унапређења.[423] Такође, само једна трећина одраслих испитиваних чланова домаћинстава у овом истраживању је завршила основну школу што представља озбиљну баријеру запошљавању на формалном тржишту рада и води целоживотној друштвеној искључености, због чега је истакнут и значај пружања подршке деци која живе у неформалним насељима ради остваривања користи од образовања и прекидања

[419] *Право на образовање и забрана дискриминације – Правни и стратешки оквир и изазови у поступку интеграције Рома повратника у образовни систем основних и средњих школа*,Фонд за образовање Рома, доступно на интернет страници: https://romi-obrazovanjem-do-posla.org.rs/wp-content/uploads/2019/07/REF-2-Pravo-na-obrazovanje-i-zabrana-diskriminacije.pdf

[420] *Права од значаја за унапређење социјалне укључености Рома/Рома повратника,* Фонд за образовање Рома, 2019. година, доступно на интернет страници: *https://romi-obrazovanjem-do-posla.org.rs/wp-content/uploads/2019/07/REF-3-Prava-od-zna%C4%8Daja-za-unapre%C4%91ivanje-socijalne-uklju%C4%8Denosti-Roma-povratnika.pdf*

[421] *Правно социјални положај и рањивост породица и деце која живе у неформалним насељима у Београду,* Центар за интеграцију младих, 2019. година, доступно на интернет страници: http://cim.org.rs/wp-content/uploads/2019/04/srpski-istrazivanje.pdf

[422] *Правно социјални положај и рањивост породица и деце која живе у неформалним насељима у Београду,* стр. 30

[423] Исто, стр. 6 и 8

круга социјалне искључености.[424] Поред тога, релативно висок постотак (чак 77,7%) домаћинстава у овом истраживању је изјавило да њихова деца редовно похађају школу, али знатан број деце је која су понављала бар један разред (30,2%) што упућује на потребу пружања пордшке коришћењу прилика које образовање пружа.[425] Када је реч о дискриминацији, насиљу и траумама деце, 22,3% домаћинстава је изјавило да су деца претрпела увреду због своје националности или места на ком живе од стране деце изван насеља, 13,3% деце су била жртве физичког насиља од стране друге деце у претходне три године, док је 6,1% деце претрпело увреду од стране наставника у школи због своје националности или места на ком живе[426]. У овом истраживању је наведен и податак који се односи на малолетничке трудноће, на основу кога се 60% мајки први пут породило са 18 или мање година живота[427]. Девојке са децом су често искључене из образовног система и посла што води друштвеној изолацији и искључености ове већ рањиве групе, а са друге стране малолетничке трудноће представљају озбиљан ризик за здравље девојака.

У поменутом *Трећем периодичном извештају о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима*[428]*,* је, када се говори о положају Рома, наведено да је усвајањем Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године и пратећег Акционог плана настављен континуитет у раду на обезбеђивању приступа услугама и бољег квалитета живота грађанима ромске националности. Стратегијом је дефинисано пет приоритетних области за побољшање положаја ромског становништва и њихову социјалну инклузију, а то су: социјална заштита, становање, запошљавање, образовање и здравље. Нивои школске спреме Рома у односу на релевантне нивое за становништво Републике Србије у целини показују велике разлике, па тако сваки пети Ром, наспрам сваког 37 становника Републике Србије старијег од 14 година, нема школу, док преко једне трећине Рома (34,2% у односу на 10,9% за становништво Републике Србије) нема завршену осмогодишњу школу[429]. Република Србија предузима бројне мере подршке за унапређивање образовања ромске деце укључујући: приоритетни упис у предшколску установу и олакшане процедуре за упис у основну школу, стипендије, кредити, смештај и исхрана (ученицима ромске националне мањине у последње три школске године додељено је 2.149 стипендија од којих 65% девојчицама), педагошке асистенте, програм афирмативне мере уписа ученика ромске националности у средњу школу, ромски језик са елементима националне културе, олакшане процедуре за упис у школе ученика ромске националности повратника по реадмисији. Настављене су активности на побољшању положаја припадника ромске популације у сфери запошљавања јер су Националним акционим планом запошљавања за 2018. годину незапослени Роми утврђени су као категорија незапослених лица којима је потребно пружити додатну помоћ и подршку у процесу интеграције или реинтеграције на тржиште рада и имају приоритет приликом укључивања у програме и мере активне политике запошљавања.

---

[424] Исто, стр. 10
[425] Исто, стр. 13
[426] Исто, стр. 15
[427] Исто, стр. 16
[428] *Трећи периодични извештај о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима*, Канцеларија за људска и мањинска права, Београд 2019. године, доступно на интернет страници: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fSRB%2f3&Lang=en
[429] *Трећи периодични извештај о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима,* стр. 11

Ромски центар за жене и децу Даје спровео је истраживање *Родно засновано насиље над Ромкињама и доступност услуга подршке*[430] у осам општина на територији Србије (Смедеревска Паланка, Крагујевац, Костолац, Вождовац, Палилула, Земун, Звездара). Према последњем попису Републичког завода за статистику из 2011. године, 147.604 грађана се изјаснило као Роми, што представља 2% од укупног броја становника Републике Србије, док према подацима Министарства за људска и мањинска права према незваничним проценама представника Ромске националне мањине у Србији има између 400 и 500 хиљада, као и око 600 ромских насеља.[431] У истраживању је наведено да је 72% ромских насеља неформално, при чему 37% ромских домаћинстава нема приступ води за пиће у свом дому, 67% нема приступ канализацији, 11% нема електричну енергију и 49% за кување и грејање користе пећи на дрва.[432] Истраживање показује да 28% Ромкиња живи у проширеним, вишегенерацијским домаћинствима, 29% њих је присиљена на брачну/ванбрачну заједницу, 67% њих је ступило у заједницу пре осамнаесте године, а 51% њих је родило прво дете пре навршене осамнаесте године. Скоро половина њих није завршила основну школу, док је 79% њих незапослено.[433] У истраживању је наведено и да су Ромкиње изложене различитим облицима родно заснованог насиља– чак 41% испитаних жена саопштава да им мушкарац не дозвољава да саме иду ван куће, њих 69% је доживело да им је мушкарац ударио шамар, а 37%испитаних жена је имало искуство да јој је мушкарац претио да ће је повредити или убити. Живот у присилним и малолетничким заједницама повезан је и са знатно повећаним ризиком од изложености жене физичком, психолошком, економском и сексуалном насиљу од стране партнера или других мушких чланова породице. Четвртина испитаница је била присиљена на сексуални однос, до је за „удате“ девојчице прва брачна ноћ силовање и представља почетак живота у насиљу. Испитанице у највећем проценту као родно засновано насиље препознају облике физичког насиља и претње физичким повређивањем и убиством, као и претње одузимањем деце. Према налазима овог истраживања, 67%, односно више од две трећине Ромкиња у Србији ступило је у брак пре навршене осамнаесте године, од тога 30% у узрасту између 13 и 15 година, а више од половине њих (51%)је родило прво дете пре навршене осамнаесте године. Једна трећина Ромкиња у Србији, прво дете роди између 14 и 16 година.[434] У 78,6% случајева су малолетне девојчице биле приморане на присилно ступање у брачну/ванбрачну заједницу одлуком родитеља и родиле дете, у поређењу са њих 40,6% које су у брачну/ванбрачну заједницу ступиле својом вољом, а прво дете родиле пре навршене осамнаесте године.[435] Спречавање раних и присилних веза делује као протективни фактор кад је у питању општи развој и образовање ромских девојчица. У истраживању је од укупног броја испитаница, 17,3% је навело да у њиховом домаћинству партнер самостално доноси одлуку како ће се трошити новац, док 16,7% наводи да одлуку доносе партнер и његови родитељи. Око трећине испитаница (35,1%) наводи да одлуку о трошењу новца доноси заједно са партнером, а 18,5% самостално одлучује о новцу.[436] На питање о поседовању личних докумената, од укупног броја испитаница које су одговориле, њих 80,5% има личну карту, њих 17,7% наводи да лична карта није код ње, док њих 1,8% нема личну карту.[437] Многим Ромкињама лична документа одузета су од стране партнера или чланова његове породице, што представља један од

[430] *Родно засновано насиље над Ромкињама и доступност услуга подршке*; Ромски центар за жене и децу Даје, Београд, 2019.године, Јелена Маринковић, Нада Ђуричковић, Амела Бичић; Доступно на интернет страници: http://romadaje.org/images/1576231681_RBN%2Bnad%2BRomkinjama%2Bi%2Busluge%2Bpodr%25C5%25A1ke.pdf
[431] *Родно засновано насиље над Ромкињама и доступност услуга подршке*, стр. 7
[432] Исто,стр.7
[433] Исто,стр. 51
[434] Исто,стр. 51
[435] Исто, стр. 23
[436] Исто, стр. 24
[437] Исто, стр. 16

механизама контроле и онемогућавања да потражи помоћ ради изласка из насиља. Истраживање показује да је 11,2% испитаница имало потребу за смештајем у сигурној женској кући, а да је од њих једна трећина (укупно 10 испитаница) била смештена у сигурној женској кући. Испитанице које су се изјасниле да су имале потребу, али да нису биле смештене у сигурне куће, као разлоге наводе да се из страха нису пријавиле, нису знале коме да се обрате за помоћ или да није било места када су затражиле смештај.[438]

Публикација *Анализа праксе поступања Повереника за заштиту равноправности по притужбама за дискриминацију по основу националне припадности*[439] има превасходно за циљ да идентификује проблеме који постоје приликом обраћања припадника националних мањина Поверенику, структуру кршења права, као и поступања Повереника и других државних органа због чијег (не)деловања је притужба на првом месту и поднета. У овој публикацији је наведено да су притужбе Поверенику по основу националне припадности и етничког порекла у 2014. години биле на врху листе према заштићеним личним својствима, од када се бележи пад њиховог броја, док је у 2018. години укупан број притужби значајно увећан а настављен тренд опадања притужби према националној припадности. Највише притужби подноси ромска национална мањина. У публикацији је наведено да је највећи број поступака по притужбама завршен одбацивањем притужбе или обуставом поступка из разноврсних разлога, најчешће формалних, због недостатка информација у притужбама (притужилац не наведе довољно података о околностима за које сматра да су довеле до дискриминисања, у притужби нису наведени докази на основу којих се може учинити вероватним да је дошло до дискриминисања и успоставити узрочно-последична веза између догађаја и дискриминаторних последица или у притужби није наведено лично својство).

Најчешће су притужбе подносила физичка лица, док организацијама припада значајно мањи удео, наведено је у овој анализи. Од 91 притужбе коју су поднела физичка лица само четири су поднете преко адвоката као пуномоћника (у одређеном броју случајева, у име малолетног детета су притужбу подносили родитељи као законски заступници).[440] У случајевима у којима су дискриминисане особе заступале организације, забележен је далеко већи успех притужилаца.
У овој анализи је такође наведено да се у закључку о обустави поступка притужиоцу оставља детаљно упутство којим органима или институцијама може да се обрати поводом чињеница које је изложио у притужби, односно која му потенцијална правна средства стоје на располагању. Иако је на ово обавезна по Пословнику о раду само у случају ненадлежности, чини се да је у појединим случајевима уложен додатни напор од стране стручне службе, како би се детаљније појаснила правна квалификација ситуације у којој се притужилац налази и како би се ова обавеза искористила да би се лицу дала релевантна и потпуна правна информација, што свакако представља пример добре праксе у раду Повереника, наведено је у овој анализи. Такође, у више случајева Повереник је о околностима из притужбе обавештавао надлежну полицијску управу или центар за социјални рад, док је у неким случајевима када није утврђено постојање дискриминације, препоручена додатна обука службеника ради њихове сензибилизације у раду са мањинским групама, а забележно је и обраћање другим органима и субјектима и у неким другим

[438] Исто, стр. 39
[439] *Анализа праксе поступања Повереника за заштиту равноправности по притужбама за дискриминацију по основу националне припадности*; Београд, децембар 2019.; др Марио Реџановић; у оквиру пројекта Прилог сузбијању дискриминације припадника/ца националних мањина у Србији који је реализовало удружење Једнакост уз подршку Фондације за отворено друштво
[440] *Анализа праксе поступања Повереника за заштиту равноправности по притужбама за дискриминацију по основу националне припадности*, стр.17

случајевима у којима није дошло до поступања самог Повереника. У овој анализи је наведено и да се држава најчешће јављала као потенцијални дискриминатор, следе физичка па правна лица, док је највећи проценат успеха притужилаца постигнут у притужбама против правних лица. Када је реч о областима у којима је дискриминација потенцијално извршена, највише притужби је у ширем оквиру повреде достојанства лица, односно увреде, претње или сличног понашања које карактерише вербално угрожавање лица. Следи област рада и запошљавања, област пензијског и инвалидског осигурања и област здравственог осигурања. Као закључак, у анализи се између осталог наводи да дискриминација према националној основи у Србији постоји из различитих узрока због којих није видљива надлежним органима, да се велики број притужби који се односи на кршење права националних и етничких мањина, односи на ромску популацију, која ретко реагује на кршење права и многе ситуације у којима су права прекршена доживљава као очекиване и нормалне, што говори о неинформисаности грађана и неповерењу у институције, као и о неефикасном систему пружања правне помоћи. Из ових разлога би требало кроз свеобухватнију кампању која би на терену испитивала услове остваривања права мањина, нарочито ромске популације, реаговати у односу на уочена кршења едукацијом о основним правима и представљањем могућности правне заштите коју организације цивилног друштва у тим околностима могу пружити.

У 2019. години дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла је осми основ по учесталости појављивања у притужбама које су поднете Поверенику, са 50 притужби, што чини 6,8% од укупног броја притужби по различитим основима дискриминације. У току 2019. године Поверенику је поднет нешто мањи број притужби по овом основу у односу на претходне године. Највећи број притужби као и претходне године поднет је због дискриминације припадника ромске националне мањине (32), што чини 64% од свих притужби које су поднете због дискриминације по овом основу. У Републици Србији постоји добар законодавни и институционални оквир за заштиту права националних мањина, међутим пракса Повереника показује да у одређеним областима друштвеног живота још увек постоје проблеми када је реч о припадницима ромске националне мањине. Имајући у виду да су избори за савете националних мањина спроведени релативно скоро, Повереник је успоставио сарадњу са овим саветима, а планирано је и одржавање обука о појму и облицима дискриминације и механизмима заштите.
По учесталости и броју поднетих притужби, после притужби по основу припадности ромској националној мањини следе притужбе у којима није наведено о којој је националној мањини реч (5),затим притужбе по основу припадности словачкој националној мањини (2), влашкој (2), бошњачкој (2), албанској (2), црногорској (2) и по једна притужба припадника хрватске, грчке, и бугарске националне мањине. Што се тиче области друштвених односа, највише притужби по овом основу поднето је у области рада и запошљавања, у области поступања пред органима јавне власти, јавног информисања и медија, пружања услуга или коришћења јавних површина и објеката, јавна сфера/општа јавност, затим следе друге области са незнатним бројем притужби.

Када је реч о подносиоцима притужби у којима је као основ наведена национална припадност и етничко порекло, највећи број притужби поднела су физичка лица (34), од тога 26 мушкарац и 8 жена. У односу на претходну годину када је број поднетих притужби био скоро изједначен, 2019. године су мушкарци поднели скоро 3 пута већи број притужби у односу на жене. У 2019. години у 12 случајева притужбе су поднеле организације цивилног друштва, док су у 2 случаја подносиоци притужбе по овом основу били државни органи (примера ради Покрајински секретаријат,

инспекторат и сл) што је свакако похвално имајући у виду да овакав тренд раније није постојао или је био изузетно редак.

Из обраћања Поверенику може се закључити да су и даље присутни проблеми и неадекватни услови живота у неформалним ромским насељима. С тим у вези представници Повереника обишли су ромске породице које живе у насељу у Макишу, након сазнања о намери Секретаријата за социјалну заштиту да принудно исели ромске породице који не поседују уговоре о коришћењу стамбених јединица. Том приликом је истакнуто да процес њиховог збрињавања и интеграције мора бити спроведен у сарадњи и уз активно учешће становника, поштујући њихове потребе и право на учешће у доношењу одлука, укључујући пресељење и начин друштвене интеграције, сагласно међународним стандардима и смерницама за расељавање грађана из неформалних насеља, посебно имајући у виду да се тамо налазе самохране мајке, деца, труднице и једна особа са здравственим тегобама. Такође, током године више пута је упозоравана јавност због појединачних случајева исписаних графита и слања порука које нису у складу са Законом о забрани дискриминације. У току 2019. Повереник је дао више мишљења на нацрте прописа, о чему је већ било речи у претходном делу извештаја.

Такође, у 2019. години Повереник је поднео и једну кривичну пријаву због кривичног дела изазивања расне, националне и верске мржње и нетрпељивости. Покренут је и један прекршајни поступак због дискриминације ромске националне мањине. Парнични поступак који је покренут у 2017. години због дискриминације ромске националне мањине није окончан до краја 2018. године. У другом поступку, који је покренут 2012. године такође због дискриминације ромске националне мањине, а у којем је пред Вишим судом утврђена дискриминација, пресудом Апелационог суда у 2018. години укинута је пресуда Вишег суда и предмет враћен на поновни поступак. О овим поступцима ће бити више речи у делу под називом *Судски поступци*.

У току 2019. године организације цивилног друштва спровеле су и три ситуациона тестирања.

3.6.8.1. Ситуационо тестирање

Организација која се бави заштитом људских права обавестила је Повереника да намерава да спроведе ситуациона тестирања у области пружања услуга такси превоза особама ромске националне припадности. Повод за спровођење ситуационог тестирања је наводни правилник једног такси удружења у Нишу, којим се забрањује превоз Рома. Према извештају о спроведеном ситуационим тестирању случајеви дискриминације пружања услуга такси превоза особама ромске националне припадности су забележени.

Друго тестирање је такође спровела наведена организација у Нишу, у области запошљавања особа ромске националности код привредних субјеката који обављају трговинску и услужну делатност. Према извештају о спроведеном ситуацином тестирању, у области запошљавања особа ромске националности случајеви дискриминације нису забележени.

Треће ситуационо тестирање најавила је Организација која се бави заштитом људских права у периоду од 13. до 30. августа 2019. године, у области пружања услуга изнајмљивања сала, а поводом испитивања дискриминације пет изабраних националних мањина (бошњачке, албанске, мађарске, јеврејске и словачке). Том приликом је најављено и тестирање у области

запошљавања за шест изабраних националних мањина (бошњачка, албанска, хрватска, ромска, бугарска и румунска). Дана 1. новембра 2019. године, најављен је наставак спровођења ситуационог тестирања у периоду од 1. новембра до 31. децембра 2019. године.

3.6.8.2. Мишљења и препоруке

У одељењима једне основне школе број ученика ромске националности несразмерно већи у односу на број ученика неромске националности

Мишљење је донето у поступку по притужби две организације цивилног друштва против Основне школе у Нишу, због сегрегације ученика ромске националности у овој школи. У притужби је наведено да је у овој школи број ученика ромске националности несразмерно већи у односу на број ученика неромске националности, мерено према односу броја деце која живе на подручју јединице локалне самоуправе. У изјашњењу Основне школе, наведено је да ову школу у школској 2018/2019. године, похађа 287 ученика од првог до осмог разреда и 33 деце у групи припремног предшколског програма, као и да ову школу похађа већина ромске деце (97,19%) док преостали број ученика сачињавају Горанци и деца српске националности. У изјашњењу је такође наведено да је основни разлог великог броја ромске деце у овој школи близина ромског насеља. Наведено је да је школа дужна, у складу са Законом о основном образовању и васпитању да упише свако дете са подручја школе, као и да родитељ самостално може да изабере школу у коју ће да упише дете, те да од тренутка примене ових одредби закона, број српске деце из године у годину опада, а број ромске деце расте. Правилником о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности, који је у примени од септембра 2018. године прописано је да сергрегација постоји и када у групи, одељењу, односно у установи структура ученика у образовању у погледу припадности различитим етничким и другим осетљивим друштвеним групама драстично одступа од структуре деце и ученика са подручја установе, осим уколико је то последица специфичности установе, у складу са законом. Ако је установа на подручју јединице локалне самоуправе у близини насеља у коме живи национална мањина или осетљива друштвена група, структура деце и ученика у установи треба да одражава структуру становништва целе јединице локалне самоуправе, осим ако се ради о образовању на језику националне мањине. Наиме, према званичној статистици становништва на територији града Ниша има 260.237 становника, од ког броја је већина српске националности (243.333), док становника ромске националности има 6.996. Неспорно је да структура ученика у школи не одражава структуру становништа на територији јединице локалне самоуправ. У току поступка је утврђено да Основна школа, до окочања овог поступка, није доставила ни један доказ на основу којег би се могло утврдити да је предузимала адекватне мере, односно, да је, пре свега, сачинила план десегрегације. Након спроведеног поступка и изведених доказа Повереник је дао мишљење да је Основна школа повредила одредбе Закона о забрани дискриминације и школи је препоручено да у складу са Правилником о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности, приступи припреми детаљног и свеобухватног плана десегрегације, као и да координира и прати спровођење плана десегрегације кроз мере и активности примерене специфичностима ситуације сегрегације у установи, као и да убудуће не крши антидискриминационе прописе.

Директор основне школе обавестио је Повереника да извршење десегрегације у овој школи превазилази ингиренције и делокруг рада ове школе, те да је једно од могућих решења

умрежавање ове школе са другом школом, али да се по сазнању директора од овог решења (тренутно) одустало. С тим у вези Повереник се обратио и Министарству просвете, науке и технолошког развоја.

Тим поводом Министарство је обавестило Повереника да је Школска управа Ниш пружила подршку школи у изради и реализацији Акционог плана, након екстерног вредновања. Министарство је даље навело да је након тога школа предложена и укључена у пројекат „Унапређење квалитета образовног система Републике Србије кроз унапређивање ефективности система спољашњег вредновања рада школа и развоја хоризонталног учења имеђу школа“. У оквиру заједничког истраживачког пројекта Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања, Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Института за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду и УНИЦЕФ-а омогућено је повезивање школа са добром праксом и школе у којима постоји значајан простор за унапређивање рада као што је у овом случају ова основна школа. Овај процес је био вођен и подржан од стране посебно изабраних и обучених ментора. Према наводима дописа, у циљу превенције сегрегације и дискриминације у образовању Школска управа Ниш ће определити једног саветника-спољног сарадника који ће остваривати континуирану подршку овој школи током целе школске године. На иницијативу школе и Удружења Ромкиња „Освит“, а у оквиру Пројекта ФАИР, биће оснажени и вршњачки едукатори који ће са ученицима школе реализовати радионице и вршњачке акције. У оквиру пројекта биће заступљен пропорционални број ученика и ученица, као и група младих из Ромских заједница. Управа за образовање, културу, омладину и спорт града Ниша организовала је низ састанака са представницима државних институција, невладиних организација и организацијама које се баве проблемима и донела је План мера за превазилажење проблема сегрегације у овој основној школи.

Центар за социјални рад дискриминисао је групу лица ромске националности који су интерно расељена лица

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе организације цивилног друштва, против Центра за социјални рад, због дискриминације групе лица ромске националности који су интерно расељена лица. У притужби је наведено да је Центар за социјални рад одбио да прими захтеве за социјалну помоћ троје интерно расељених лица ромске националности о чему је поднет доказ у виду исказа ових лица. У изјашњењу Центра за социјални рад негирани су наводи из притужбе, а као доказ су поднети записници о саслушању лица која је подносилац притужбе предложио као сведоке. Подносилац притужбе је навео да се ради о акту виктимизације сведока. Приликом анализе чињеница утврђено је да су сведоци које је предложио подносилац притужбе саслушани пред Центром за социјални рад по захтеву Центра а након чињенице да су предложени као сведоци односно као лица која су затражила заштиту и с тим у вези понудила доказе. Увидом у записник неспорно је да о саслушању ових лица изјаве нису узете у оквиру управног поступка на који је Центар за социјални рад овлашћен, већ су изјаве узете након захтева Повереника за изјашњењем Центра у поступку заштите од дискриминације. Након спроведеног поступка и изведених доказа Повереник је дао мишљење да је Центар повредио одредбе Закона о забрани дискриминације, у погледу – забрана позивања на одговорност, позивањем и саслушавањем троје лица које је подносилац притужбе предложио као сведоке у поступку за заштиту од дискриминације. Центру је препоручено да убудуће не позива на одговорност лица која су понудила или намеравају да понуде доказе о дискриминаторном поступању или која су затражила заштиту од дискриминације, да упуте писано извињења сведоцима које су саслушали и да

спроведу обуку за запослене о препознавању дискриминације са посебним освртом на дискриминацију припадника/ца ромске националне мањине који су интерно расељена лица.

Центар је на састанку стручног већа обавестио све стручне раднике о препоруци Повереника и издао смернице да се у будуће не позивају на одговорност лица која су понудила или намеравају да понуде доказе о дискриминаторном поступању или која су затражила заштиту од дискриминације. Такође Центар је упутио писано извињење лицима ромске националности. Поред тога, организована је обука запослених.

Припадница ромске националности избачена из фризерско козметичког салона у Нишу уз речи „Изађи одмах напоље, ваши су нас покрали, имамо лоша искуства“

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе физичког лица против предузетнице, власнице фризерско козметичког салона. У притужби је наведено да је подноситељка притужбе била у салону када је припадница ромске националности избачена из салона уз речи „Изађи одмах напоље, ваши су нас покрали, имамо лоша искуства“ и да је тиме дато до знања да у салону не желе да пруже услугу Ромима. У изјашњењу предузетнице је наведено да су две женске особе ушле у салон и захтевале услугу третмана лица, као и да су врло бурно и непристојно реаговале након објашњења да им у салону не могу пружити ту услугу јер немају квалификовану радницу за вршење услуге третмана лица. У прилогу изјашњења нису достављени докази који би поткрепили наводе из изјашњења. У току поступка је утврђено да се наводи из притужбе и изјаве сведокиње подударају, те да су припадници ромске националности упућене речи којима се избацује из салона зато што је Ромкиња. Оваквим поступањем створено је понижавајуће и увредљиво окружење што је забрањено одредбама Закона о забрани дискриминације. Након спроведеног поступка и изведених доказа Повереник је дао мишљење да је предузетница повредила одредбе Закона о забрани дискриминације. Предузетници је препоручено да упути писано извињење подноситељки притужбе, као и да убудуће води рачуна да својим изјавама и поступањем не крши законске прописе о забрани дискриминације.
По овој препоруци није поступљено.

Закључком Програмског савета ЈМУ „Радио телевизије Србије“ формално је одбијен предлог Бошњачког националног вијећа за формирање редакције на босанском језику

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе Бошњачког националног вијећа против Програмског савета ЈМУ „Радио телевизија Србије“. У притужби је наведено да су Националном савету и припадницима бошњачке националности у Републици Србији који су се на Попису становништва 2011. године изјаснили да говоре босанским језиком, актом Програмског савета прекршена њихова права. Наиме, у притужби је наведено да је Закључком Програмског савета формално одбијен предлог за формирање редакције на босанском језику. Даље је наведено да је тим поводом одржан састанак у Програмском савету, на којем је председавајући подстакао и иницирао одбијање предлога подносиоца притужбе, негирањем постојања босанског језика, као и потребе успостављања саме редакције на босанском језику при РТС-у. Подносиоци притужбе су сматрали да су им повређена Уставом и законима гарантована права и да је извршена дискриминација на основу националне припадности и језика. Повереник је током поступка утврдио да је Закључком Програмског савета, предложено да се не прихвати предлог за оснивање редакције на босанском језику, као и да су у закључку изнети ставови којима се оспорава постојање босанског језика као језика бошњачке националне мањине. Такође је, утврђено и да се на програмима РТС-а емитују садржаји који су намењени националним

мањинама, као и да РТС није формирана редакција за емитовање програма за друге националне мањине. Повереник је даље ценио домаће и међународне прописе којима је уређен положај националних мањина и право на употребу језика и писма. Уставом Републике Србије прописано је да припадници/це националних мањина имају право на потпуно, благовремено и непристрасно обавештавање на свом језику, укључујући и право на изражавање, примање, слање и размену обавештења и идеја; на оснивање сопствених средстава јавног обавештавања, у складу са законом. Европском повељом о европским и мањинским језицима, коју је Србија ратификовала, између осталог прописано је да државе чланице преузимају обавезу да у складу са ситуацијом сваког од језика, обезбеде стварање макар једне радио станице и једног телевизијског канала на регионалним и мањинским језицима, или омогуће одговарајуће одредбе захваљујући којима би приказивачи програма понудили садржаје на регионалним и мањинским језицима, као и да охрабре или олакшају производњу и дистрибуцију аудио и аудиовизуелних радова на регионалним или мањинским језицима. Чланом 3. Закона о ратификацији Повеље прописано је да је приликом предаје ратификационог инструмента тада потписница Србија и Црна Гора дала изјаву да: 1) У складу са чланом 2. став 2. Европске повеље о регионалним и мањинским језицима, Србија и Црна Гора прихватају да се у Републици Србији примењују одредбе ове Повеље за албански, босански, бугарски, мађарски, ромски, румунски, русински, словачки, украјински и хрватски језик. Одредбе Конвенције примењују се и за босански језик, укључујући и одредбе које се односе на права у погледу јавног информисања. Наведеним прописима није установљена обавеза за оснивање посебне редакције на језику националних мањина, већ обавеза да се омогући задовољавање потреба у информисању свих делова друштва без дискриминације, као и задовољавање потреба грађана за програмским садржајима који обезбеђују очување и изражавање културног идентитета како српског народа тако и националних мањина. Након спроведеног поступка и изведених доказа Повереник је дао мишљење да предлагањем неприхватања предлога за формирање редакције на босанском језику, Програмски савет није повредио одредбе Закона о забрани дискриминације. Такође, Повереник је анализирао и наводе да је Програмски савет у закључку изнео ставове којима оспорава босански језик. У вези са тим, Повереник је разматрао конкретан случај са правног становишта, односно са становишта домаћих и међународних прописа који су обавезујући за све, не улазећи у анализу ставова лингвистике по питању разлике у језицима и стандардима које језик треба да испуни да би се сматрао посебним језиком. Повереник је донео мишљење да је оспоравањем босанског језика као језика бошњачке националне мањине у Закључку, Програмски савет повредио одредбе Закона о забрани дискриминације, а у вези са чланом 3. Закона о ратификацији Европске повеље о регионалним и мањинским језицима, којима је Србија прихватила да се одредбе Конвенције примењују и на босанском језику. Програмском савету ЈМУ РТС-а упућена је препорука да убудуће приликом доношења одлука поштује одредбе Закона о ратификацији Европске повеље о мањинским и регионалним језицима, као и да овај савет са мишљењем Повереника упозна Управни одбор РТС-а, генералног директора РТС-а, главне и одговорне уреднике програма радија и телевизије.

По овој препоруци је поступљено. Достављен је доказ да је Програмски савет са мишљењем упознао Управни одбор, генералног директора, главне и одговорне уреднике програма радија и телевизије. Програмски савет је, између осталог, навео да је у комуникацији са Националним саветом у Сјеници одржао састанак на тему садржаја програма на коме је договорено да квалитет емисија о питањима која занимају грађане Рашке области буде већи.

Запослена дискриминисана због своје националне припадности у предшколској установи

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе физичког лица, против директорке Предшколске установе. У притужби је наведено да је приликом посете Председника Републике Предшколској установи, у којој је подноситељка притужбе запослена као васпитачица, забележено више фотографија на којима се налази цео колектив установе. У притужби је наведено да је на фотографији подноситељка притужбе стајала у непосредној близини Председника. Наиме, у Viber групи колектива установе, наведена фотографија је објављена исте вечери, а испод ње се налазила порука директорке са садржином: „Е моја ти..пусти да се циганштура прогура до њега“. У изјашњењу навода из притужбе, директорка је поставила питање да ли је она као „правно лице“, извршила „злодело“, на радном месту, како је наведено, ако је код своје куће, користила свој мобилни телефон. Такође је наведено да се спорна порука не односи на подноситељку притужбе, као и да њено име није нигде споменуто. Такође је наведено да директорка никада није долазила у било какве конфликте и расправе са колегама на послу, па ни са подноситељком притужбе, и да све представља само њено лично мишљење са којим се она и други запослени у установи не слажу. У прилогу изјашњења нису достављени докази којима би појаснила коме је порука конкретно била упућена. Након спроведеног поступка и изведених доказа Повереник је дао мишљење да је директорка поруком која је упућена у Viber групи колектива Предшколске установе садржине: „Е моја ти..пусти да се циганштура прогура до њега..“ узнемирила и повредила достојанство подноситељке притужбе на основу личног својства припадности ромској национално мањини, чиме је повредила одредбе Закона о забрани дискриминације. Због свега наведеног директорки установе је препоручено да подноситељки притужбе упути писано извињење, као и да убудуће води рачуна да својим изјавама и поступањем не крши законске прописе о забрани дискриминације. Директорка је обавестила Повереника о поступању по препоруци и у прилогу је доставила извињење упућено запосленој.

У експозитури банке жени је непознати човек упутио сексистичке и дискриминаторне увреде на основу њене националне припадности и пола

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе физичког лица против банке и непознатног човека. Подноситељка је у притужби, навела да је, у експозитури банке, у присуству две шалтерске службенице и „званичног“ обезбеђења банке, вербално нападнута од „непознатог младог човека“ који јој је том приликом упутио „најстрашније“ псовке и увреде попут: „курво“, „усташо“, „врати се одакле си дошла“, због чега се више пута обратила раднику обезбеђења банке са молбом да је заштити од младића који је вређа. Подноситељка притужбе је појаснила да је рођена у Дубровнику, да поседује држављанство Републике Хрватске и да говори хрватским језиком. Такође, у притужби је навела да је поред увреда и псовки које су се односиле на њену националну припадност и пол, осећала узнемиреност и понижење проузроковано чињеницом да „нико“ од запослених у експозитури банке није реаговао на младића који је вређао, због чега је поднела приговор банци, док је против младића поднела пријаву полицији. Током поступка утврђено је да је полицијска станица којој је поднета пријава, обавила увиђај у оквиру којег је извршила увид у снимак сигурносних камера и узела изјаве од запослених који су присуствовали догађају који се одиграо у филијале банке, па је на основу тако спроведених радњи поднела захтев за покретање прекршајног поступка против непознатог младића. Имајући у виду да је поводом наведеног догађаја против младића покренут судски поступак, Повереник је у овом делу обуставио поступак. У поступку по притужби против Банке, Повереник је утврдио да запослене службенице нису тражиле од радника обезбеђења Банке да реагује на понашање младића који је подноситељки притужбе изговарао дискриминаторне и сексистичке увреде и псовке. Такође, на

основу навода из изјашњења Банке, може се закључити да запослени о наведеном инциденту нису обавестили ни руководство Банке, ни надлежне државне органе, пре свега полицију, иако им је, како су то сведоци у својим изјавама навели, „непознати младић познат од раније као јако конфликтна особа“. Повереник сматра да мере које су у конкретном случају запослени у Банци, укључујући и радника обезбеђења, предузели нису биле ни адекватне, довољне и ефикасне, да би онемогућиле непознатог младића да подноситељки притужбе упућује сексистичке и дискриминаторне увреде на основу њене националне припадности и пола. С тим у вези, Повереник је указао да се акт дискриминације може извршити и пропуштањем да се предузму одређене радње, као и да за постојање дискриминације намера није правно релевантна. Имајући у виду да је на основу спроведеног поступка и достављених доказа утврђено да Банка није предузела мере да онемогући вређање на националној основи и сексистичке изјаве непознатог младића упућене подноситељки притужбе, да је о инциденту који се догодио у експозитури, Банка обавештена на основу писаног приговора притужиље, а не запослених који су присуствовали инциденту, Повереник је дао мишљење да је Банка повредила одредбе Закона о забрани дискриминације. Због тога је Банци препоручено да упути писано извињење подноситељки притужбе због узнемиравања и понижавајућег поступања којем је била изложена, као и да се убудуће у оквиру својих редовних послова и активности придржава прописа о забрани дискриминације. Банка је поступила по датој препоруци.

3.6.8.3. Упозорења и саопштења

Упозорење поводом графита потив албанаца у Зрењанину, 11. март 2019.

Повереница је најоштрије осудила исписивање графита против припадника албанске националне заједнице, на стамбеној згради у Зрењанину. Овакви поступци нису у складу са нашим законима и стандардима понашања, због чега такве појаве морају наићи на осуду јавности. Изражено је очекивање да ће надлежни на локалном нивоу уклонити графит и предузети све мере из своје надлежности, како би се спречило изазивање било какве нетрпељивости према националним, верским и другим мањинама.

Упозорење поводом напада на ромског младића, 30. јун 2019.

Повереница је осудила напад на ромског младића у Зајечару који је на друштвеној мрежи твитер објавио своју фотографију са модрицама и изразила очекивање да ће надлежни предузети све мере и пронаћи и адекватно казнити починиоце, како би се спречило насиље, изазивање мржње и нетрпељивости према ромској анционалној мањини, али и било којој другој друштвеној групи. Она је истакла да је физичко насиље најдрастичнији облик кршења људских права и последица дискриминације према одређеним групама, при чему је нагласила да је Србија друштво у којем се поштују права свих који у њој живе, без обзира на националну припадност, етничко порекло или било које друго лично својство, због чега се не смеју догађати овакви појединачни инциденти.

Упозорење поводом цртања кукастих крстова на неколико кућа у Лесковцу, 24. септембар 2019.

Повереница је најоштрије осудила исписивање кукастих крстова на неколико кућа у Лесковцу од којих је један на фасади Сигурне куће. Исписивање кукастих крстова у земљи у која је претрпела велике жртве у борби против фашизма директно вређа све грађанке и грађане и показује основно непознавање историје и неразумевање опасности идеологије коју ови симболи представљају. У упозорењу је наведено да децу и младе треба

континуирано учити и подсећати на вредности антифашизма, мира и толеранције.

Саопштење поводом Светског дана Рома, 8.април 2019.

Поводом Светског дана Рома повереница је упутила честитке свим Ромима и Ромкињама. У саопштењу је наведено да су припадници и припаднице ове националне заједнице и даље дискриминисани, искључени, маргинализовани и да се суочавају са различитим кршењима и ускраћивањима права у свим сегментима друштвеног живота, упркос помацима који евидентно нису довољни. Многи Роми и Ромкиње и даље живе без воде и струје у неформалним ромским насељима, сусрећу се са проблемом принудног исељавања, незапосленошћу, ризиком од сегрегације, раних и принудних бракова. У прилог томе говоре и притужбе Поверенику, јер половину поднетих притужби по овом основу, чине притужбе због дискриминације ове националне мањине. Повереница је истакла да Ромске организације ретко пријављују случајеве дискриминације, и да треба охрабрити нови национални савет и све организације које се баве ромским питањима, да користе механизам заштите који пружа Повереник, јер и сваки појединачни случај представља мали али важан корак ка унапређењу положаја припадника и припадница ове националне мањине.

3.6.9. Дискриминација на основу сексуалне оријентације

У Републици Србији је дискриминација особа другачије сексуалне оријентације и даље присутна. Истраживања и извештаји државних институција и организација цивилног друштва упућују на закључке да хомофобија и трансфобија имају дубоке корене у друштву, на шта указују и налази истраживања јавног мњења о дискриминацији које периодично спроводи Повереник. У истраживању јавног мњења реализованом у 2019. години, слободна асоцијација грађана је да су припадници ЛГБТ популације трећа најугроженија група у друштву (после Рома и жена). Такав став заузело је 33% испитаних грађана. На директно питање о томе коју групу грађана виде као најугроженију, испитаници су најчешће одговарали да су то Роми (17%) и припадници ЛГБТ популације (13%). Такође, социјална дистанца грађана према ЛГБТ особама је веома изражена. Ова група грађана је друга група према којој је изражена највећа социјална дистанца (2.57), уз то 17% испитаника не жели припаднике ЛГБТ популације у својој држави, 23% њих не би желело ЛГБТ особе за комшије или за сараднике на послу (22%), а чак половина испитаних не жели ЛГБТ особу за васпитача своје деце. Када се пореде резултати са оним из 2016. године, уочава се да је дошло до промена у социјалној дистанци према одређеним групама. Тако је, на пример, 2016.године највећа дистанца постојала према ЛГБТ популацији, док је сада највећа према мигрантима. Социјална дистанца према припадницима ЛГБТ популације се смањила са 2,7 на 2,57.

У *Извештају Европске комисије за 2019. годину* се, између осталог, наводи да је када је реч о правима ЛГБТИ особа, постигнут одређени напредак - први друштвени центар за ЛГБТИ особе у Србији је отворен у Новом Саду у априлу 2018. године, првенствено намењен ЛГБТИ омладини и њиховим породицама. Напредак је постигнут и у образовању, будући да је шест од осам уџбеника са дискриминаторским садржајем промењено, као и да су извршене измене и допуне Закона о матичним књигама које сада омогућују унос података о промени пола у матичну књигу. Међутим, наглашено је да свеукупна ситуација у Србији остаје углавном иста као и претходних година, уз ретко спровођење активности истекле Стратегије за борбу против дискриминације, као и да је спровођење законодавства које се односи на кривична дела учињена из мржње, укључујући и она

због сексуалне оријентације, и даље неадекватно. Иако још увек недостају централизовани службени подаци о кривичним делима учињеним из мржње, организације цивилног друштва су известиле о благом порасту насиља и напада на ЛГБТИ особе, укључујући и насиље у оквиру њихових породица. Такође, трансродне особе су посебно подложне насиљу, злостављању и дискриминацији, док интерсексуалне особе остају невидљиве и у друштвеном и у правном смислу.[441] ЛГБТИ особе, без обзира на чињеницу да су изложене насиљу и дискриминацији, често такве случајеве не пријављују, с једне стране због неповерења у рад државних институција а са друге због страха од стигматизације и секундарне виктимизације који су и даље су присутни међу овом популацијом, због чега је потребно предузети додатне мере за њихово оснаживање да пријаве случајеве дискриминације.

Еуробарометар о дискриминацији 2019: друштвено прихватање ЛГБТИ особа у Европској унији[442], је извештај Европске комисије, као део истраживања о дискриминацији у Европској унији. Овај извештај је обухватио више од 27.000 грађана Европске уније питањима о друштвеном прихватању ЛГБТИ особа и перцепцији дискриминације на основу сексуалне оријентације и родног идентитета. Према резултатима до којих се дошло у овом истраживању 76% Европљана се слаже да ЛГБТИ особе треба да имају иста права као хетеросексуалне особе (највећи проценат слагања добијен је у Шведској 98%, а најмањи у Словачкој 31%)[443]. Поред тога 72% испитаних је истакло да не виде ништа лоше у сексуалној вези између две особе истог пола, а 69% њих сматра да треба дозволити истополне бракове широм Европе[444]. Такође, подаци до којих се дошло овом приликом указују да 59% испитаних сматра да трансродне особе треба да буду у могућности да промене своја лична документа како би одговарала њиховом родном идентитету, а 46% се слаже да јавна документа треба да,поред опције за мушки и женски пол,понуде трећу опцију за оне који не могу да се идентификују са једним од понуђена два[445].Удео Европљана који су истакли да би се осећали пријатно у јавном приказивању емоција између мушкарца и жене је 78%, између две жене 53%, а најмањи проценат је према јавном исказивању емоција између два мушкарца, 49%[446]. Такође, већина испитаника из овог истраживања сматра да школски метеријал и часови треба да укључе информације о различитости, и то у 71% о сексуалној оријентацији, 65% о трансроности и 65% о интерсексуалности[447].

Међународна лезбијска, геј, бисексуална, транс и интерсекс асоцијација (ИЛГА) је издала публикацију *Годишњи преглед стања људских права лезбејских, геј, бисексуалних, транс и интерсексуалних особа у Србији који покрива период јануар - децембар 2018*[448], је наведено да се током 2018. године, удружење „Да се зна!“ са седам притужби које су се односиле на говор мржње обратило Поверенику за заштиту равноправности, који је донео мишљење да су прекршене одредбе Закона о заштити од дискриминације од стране једног министра који јеу твиту о истополним породицама навео да „то није нормалноимати две мајке или два оца”. У овој

[441] *Извештај Европске комисије за 2019. годину*, стр. 31
[442] *Еуробарометар о дискриминацији 2019: друштвено прихватање ЛГБТИ особа у Европској унији,*Европска комисија, 2019. година, доступно на интернет страници: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combatting-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/eurobarometer-social-acceptance-lgbti-people-eu-2019_en
[443]*Еуробарометар о дискриминацији 2019: друштвено прихватање ЛГБТИ особа у Европској унији,*стр. 1
[444] Исто, стр. 2
[445] Исто, стр. 4
[446] Исто, стр. 5
[447] Исто, стр. 15 и 16
[448] *Годишњи преглед стања људских права лезбијских, геј, бисексуалних, транс и интерсексуалних особа у Србији који покривају период јануар - децембар 2018;* ILGA EUROPE; доступно на интернет страници: https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/serbia.pdf

публикацији је наведено и да је исто удружење током октобра и новембра 2018. године забележило 34 случаја злочина из мржње и/или дискриминације, укључујућишест случајева физичког напада, претњи, економског ивршњачког насиља, те да се у пракси нерадо примењује члан 54а Кривичног законика. У публикацији је указано и на висок ниво стигме у заједници, посебно у руралним срединама према интерсексуалнимособама и на и даље присутно коришћење застарелог израза „хермафродит“ у неким медицинским установама. У овој публикацији је наведено и да је министарство надлежно за област образовања повуклоиз употребе шест уџбеника који садрже хомофобни и дискриминаторни садржај, али да још два уџбеника треба да се ревидирају и ускладе. Наглашено је и да је Седми Београдски прајд одржан у септембру први пут са више учесника него полиције, као и да је покренут нови ЛГБТ + магазин, под називом „Понос“ у коме је објављен интервју са премијерком Аном Брнабић, која је прва жена отворено лезбејска особа која се налази на тој функцији. У публикацији је наведено и да се ЛГБТИ особе радије обраћају својим удружењима него Поверенику или Заштитнику грађана, сматрајући да се ова тела недовољно залажу за њихова права.

У извештају *State-Sponsored Homophobia 2019*[449] су презентовани подаци о прописима који утичу на људе на основу њихове сексуалне оријентације, који су моћно средство у борби за праведније и инклузивније друштво. Према налазима овог извештаја од 70 држава чланица Уједињених нација, њих 35%, криминализују споразумне истополне сексуалне радње; њих 68 има законе који изричито криминализују споразумне истополне сексуалне радње, а још две де факто криминализују таква дела. Шест држава чланица Уједињених нација изричу смртну казну за споразумне истополне сексуалне чинове, од којих је три у Азији и три у Африци, смртна казна као могућа казна постоји у пет земаља.[450] Када се говори о правним препрекама које ограничавају слободу изражавања и удруживања, подаци представљени у овом издању показују да су најмање 32 државе чланице Уједињених нација (17%) увеле или протумачиле одредбе којима се ограничава слобода изражавања у вези са питањима сексуалне оријентације и родног идентитета. Ово укључује законе и прописе који забрањују медијске или веб садржаје као и пропагандне законе који забрањују промоцију „хомосексуалности“ или „нетрадиционалних“ сексуалних односа. Поред тога, 41 држава чланица (21%) има законе који ограничавају могућности регистрације или вођења невладиних организација које раде на питањима сексуалне оријентације. Оправдање за ова ограничења обично се заснива на томе да су активности ових организација незаконите, неморалне или против јавног интереса. У погледу закона који штите од дискриминације на основу сексуалне оријентације, постоји девет држава чланица Уједињених нација (5%) које уставом забрањују дискриминацију на основу сексуалне оријентације, што је непромењено у односу на 2017. годину. Поред тога, укупно 73 државе чланице (38%) имају законе којима забрањују дискриминацију при запошљавању на основу сексуалне оријентације, од којих 52 (27%) имају широку правну заштиту, 39 држава (20%) је донело законе који кажњавају дела подстицања на мржњу, дискриминацију или насиље засновано на сексуалној оријентацији, док 42 државе (22%) изричу појачане кривичне казне за злочине мотивисане мржњом према сексуалној оријентацији жртве. Када се говори о препознавању истополних веза, укупно 26 држава (13%) чланица Уједињених нација правно признају истополни брак, већина из Европе (62%). Такође, 27 држава чланица (14%) правно признаје истосполна партнерства, док 27 (14%) дозвољава заједничко усвајање.

[449] *State-Sponsored Homophobia 2019,* ILGA, 2019. година, доступно на интернет страници: https://ilga.org/downloads/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2019.pdf
[450] *State-Sponsored Homophobia 2019,* стр. 15

У истраживачком извештају *Интерсекс – ка стварању интерсекционалне платформе*[451] који је спровела организација Гејтен – ЛГБТ, обухваћени су резултати истраживања о правном положају интерсекс особа и истраживања са здравственим радницима о њиховим искуствима, знању и ставовима о раду са интерсекс особама у Србији. У овом истраживању је наведено да су у Србији интерсекс особе потпуно правно невидљиве, да постоји висок ниво стигматизације и ауто-стигматизацијеинтерсекс особа, док у српском језику не постоји званичан термин за интерсекс већ се користи енглески термин који се не разуме правилно. Поред тога, у овом извештају је наведено да не постоји ниједан званичан извештај надлежног министарства о статистици или начину поступања са интерсекс лицима, да ниједан закон или подзаконски акт не помиње интерсекс особе, а да прописи који се баве заштитом од дискриминације не препознају полне карактеристике као лично својство лица које може бити основ за забрану дискриминације, што би требало променити. Такође, у извештају се као препоруке истичу потреба за стандардизацијом приступа здравствених радника у односу на интерсекс лица и укључивање психолога и социјалних радника који су едуковани и сензитивисани о интерсекс питањима у медицинске тимове, као и престанак са медицински непотребним процедурама „нормализације“ лица за које није добијен пристанак.

У извештају Београдског центра за људска права *Људска права у Србији 2019 – право, пракса и међународни стандарди људских права*[452] наведно је да је у погледу регулисања промене пола, одредбама Закона о изменама и допунама Закона о матичним књигама и Правилника о начину издавања и обрасцу потврде надлежне здравствене установе о промени пола, остварерн напредак у погледу олакшавања поступка уписа промене пола. Међутим, присутан је пропуст у смислу да је упис промене пола условљен једногодишњим временским периодом хормонске терапије или хируршком интервенцијом промене пола, а не осећајем особе која мења пол, што ставља у неповољан положај она лица која су заправо другог пола од оног како су рођена а немају могућности да иду на хормонску терапију или да буду подвргнути хируршкој интеренцији. Када је реч о положају транс особа правни систем их не препознаје, док здравствени систем препознаје само трансполност класификујући је као ментални поремећај. Светска здравствена организација је у мају месецу усвојила ревидирану Међународну класификацију обољења, по којој је категорија транс уклоњена из поглавља о менталним поремећајима и поремећајима понашања, што значи да су транс идентитети сада формално депсихопатологенизовани.[453]

Удружење Да се зна! је објавило други извештај *Подаци, а не звона и прапорци 2*[454] о противправном поступању мотивисаном сексуалном оријентацијом и родним индентитетом у Републици Србији. У овом извештају је наведено да су током 2018. године документована 42 противправна поступања мотивисана предрасудама према стварној или претпостављеној сексуалној оријентацији, родном идентитету и изражавању, од чега 36 укључују кривична дела, три укључују кривична дела и дискриминаторно поступање, док шест укључује искључиво

---

[451] *Интерсекс – ка стварању интерсекционалне платформе,*Гејтен – ЛГБТ, Београд 2019. година, доступно на интернет страници: http://www.transserbia.org/images/2019/dokumenta/Interseks.pdf

[452] *Људска права у Србији 2019 – право, пракса и међународни стандарди људских права,* Београдски центар за људска права, Београд, 2020, доступно на интернет страници: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2019.pdf

[453] Исто, стр. 298

[454] *Подаци, а не звона и прапорци 2,* Да се зна!, 2019. година, доступно на интернет страници: https://dasezna.lgbt/attachments/Podaci-a-ne-zvona-i-praporci2.pdf

дискриминаторно поступање[455]. Помак у односу на претходни извештај када није било сведока спремних да сведоче у оваквим случајевима, јесте да је 9,5% сведока било извор информација, што указује на повећану спремност за пријаву и сведочењео злочинима[456]. Упоређујући податке са претходним извештајем, у овом извештају је забележено повећање броја злочина из мржње за 30% у односу на исти период претходне године, иако је и даље отворено питање, како је наведено у самом извештају, да ли се ради о повећању броја злочина или о повећању броја документованих случајева, услед повећања видљивости удружења и спремности жртава и сведока на пријаву. Као проблем је истакнуто непостојање прецизних статистичких података, односно чињеница да се велики број злочина из мржње или не пријављује или се погрешно квалификује од стране надлежних институција (такозвана „тамна бројка“). Када је реч о локацији и месту где је говор из мржње почињен, у овом извештају се указује као добро да су злочини из мржње документовани и у мањим местима, иако је проценат документованих случајева у Београду несразмерно висок у односу на остале градове (и за 10% већи у односу на претходни извештај), што наводи да је „тамна бројка“ ван Београда још већа[457]. Злочини из мржње су почињени на различитим местима, попут отворених јавних површина, стамбених простора, радног места, интернета, образовних установа, затворених јавних простора и сл. У извештају је указано и на тип повреда, па је тако психичко насиље забележено у више од половине документованих злочина, физичко насиље је забележено у 33,5% случајева, присутне су претње, дискриминаторно поступање, сексуално насиље, уништавање имовине, прогањање, малтретирање, као и говор мржње ван медија[458].У оквиру овог извештаја постоје и подаци о разлозима непријављивањазлочина из мржње,а као најчешћи разлог се наводи неповерење у институције 23,5%, затим у подједанком броју следе непознавање процедура, страх од починитеља и чињеница да особе нису биле аутоване (14,7% случајева), али су наведени и други разлози у 23,5% случајева.[459]

У годишњем извештају *Мониторинг и анализа ЛГБТ садржаја у медијима у Србији за 2018. годину*[460] који је објављен 2019. године, наводи се да је у периоду од 1. јуна до 31. децембра 2018. године, када је вршен мониторинг, објављено је 566 текстова који се баве ЛГБТИ темама, што је значајан пад у односу на исте периоде претходних година. Највећи број текстова је неутралног карактера, док је 12% било негативних, што је раст од 4% у односу на 2016. годину. Највећи број негативних текстова објављен је у дневном листу АЛО (24), Српском телеграфу (15) и Куриру (13). Када су у питању телевизије, највише прилога о ЛГБТИ популацији било је на телевизији Н1 (41), на РТС (27) и ТВ Прва (26). Савет за штампу је у 2018. години примио десет жалби које се односе на извештавање о ЛГБТ популацији, што је упола мањи број него претходних година, док је Повереник за заштиту равноправности примио 26 притужби у 2018. години због дискриминације на основу сексуалне оријентације у области јавног информисања. По четири притужбе против медија утврђена је дискриминација на основу сексуалне оријентације, по једној притужби је утврђена дискриминација на основу родног идентитета и по једној на основу сексуалне оријентације због коментара на Твитер налогу.

[455] *Подаци, а не звона и прапорци 2,* стр. 7
[456] Исто, стр. 10
[457] Исто, стр. 11
[458] Исто, стр. 15
[459] Исто, стр. 20
[460] *Мониторинг и анализа ЛГБТ садржаја у медијима у Србији за 2018 годину*, Геј лезбијски инфо центар, доступно на интернет страници: http://gayecho.com/news/srpski-mediji-sve-manje-izvestavaju-o-lgbt-populaciji/

У поменутом *Трећем периодичном извештају о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима*[461] се истиче да је положај ЛГБТИ особа у Републици Србији унапређен и то у оквиру системске превенције дискриминације и побољшања праксе антидискриминационог поступања и у унапређењу компетенција државних, односно, јавних службеника, затим изменама Кривичног законика сексуална оријентација и родни идентитет су додати као основи код кривичног дела повреда равноправности, у Закону о основама система образовања и васпитања прописани су сексуална оријентација и родни идентитет као посебни основи дискриминације, а Законом о матичним књигама прописано је да се у матичну књигу рођених уписује податак о промени пола на основу решења општинског/градског органа управе које се доноси на основу прописане потврде надлежне здравствене установе.

Такође, у истраживању *Родна дискритинација у области рада и запошљавања у Србији*[462] је, између осталог, указано да се лезбејке, гејеви, бисексуалне, транс*, квир, интерсексуалне, асексуалне и особе других сексуалности, полова и родова (LGBTQIA+) суочавају како с дискриминацијом на радном месту и приликом запошљавања, тако и с проблемима да дискриминацију докажу, будући да је она обично посредна, скривена или чак невидљива.

Дискриминација на основу сексуалне оријентације је десети основ по учесталости појављивања у притужбама које су поднете Поверенику, са 18 притужби, што представља 2,5% од укупног броја поднетих притужби. Укупан број притужби по овом основу у 2019. години знатно је смањен у односу на 2018. годину, у којој је било поднето 42 притужбе. У 2019. години као и претходних година, највећи број притужби поднеле су организације цивилног друштва (11), док је 7 притужби поднето од стране физичких лица, и то три притужбе су поднели мушкарци а четири притужбе жене. За разлику од 2018. године када је највећи број притужби био поднет у области јавног информисања и медија, затим следи област јавна сфера/општа јавност, област која се односи на поступак пред органима јавне власти, јавно информисање и медији, и на крају област рада и запошљавања и област образовања и стручног усавршавања. У односу на 2018. годину, повећан је проценат поступања по препорукама Повереника по овом основу.

С обзиром да се један број претходно наведених притужби односио на припаднике ЛГБТ популације у овом делу извештаја биће дат кратак приказ и притужби које су Поверенику поднете у 2019. години по основу родног идентитета као личног својства. У току 2019. године поднето је укупно 12 притужби на основу родног идентитета, што представља 1,6% од укупног броја поднетих притужби. Укупан број притужби по овом основу у 2019. години је повећан у односу на 2018. годину, у којој је било поднето шест притужби по овом основу. У 2019. години највећи број притужби поднела су физичка лица (6), од чега пет мушкараца и једна жена. Организације цивилног друштва поднеле су 5 притужби, док је једну притужбу поднео државни орган. У току 2019. године Поверенику су поднете по три притужбе по овом основу у области образовања и стручног усавршавања и у области која се односи на поступак пред органима јавне власти, затим по две притужбе у области јавног информисања и медија и области која се односи на јавну сферу/општу јавност и на крају по једна притужба у области рада и запошљавања и приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина. Поверенику се у току 2019.

[461] *Трећи периодични извештај о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима*, Канцеларија за људска и мањинска права, Београд 2019. године, доступно на интернет страници: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fSRB%2f3&Lang=en

[462] *Родна дискритинација у области рада и запошљавања у Србији,* Фондација „The Kvinna till Kvinna Foundation“, доступно на интернет страници: https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2019/04/EU_Final_GenderLabourSerbia_srb.pdf

године обратила Градска управа Града Београда-Одељење за лична стања грађана, вођење матичних књига и изборна права Нови Београд захтевом за давање мишљења поводом промена имена странке, из разлога промене пола. Сматрамо да је похвално и важно ово обраћање органа јавне власти, због чега ће ово мишљење бити детаљније дато у наставку извештаја. У току 2019. године Повереник је дао и мишљења на нацрте прописа, као на пример, поред већ наведених прописа, на Нацрт закона о родној равноправности, Нацрт закона о социјалној карти, и друга мишљења.

Током 2018. године, Повереник је поднео једну тужбу за заштиту од дискриминације по основу сексуалне оријентације, који поступак још увек није окончан пред судом. Поводом парнице која је започета у 2017. години по основу пола и сексуалне оријентације, донета је првостепена пресуда којом је усвојен тужбени захтев Повереника у целости, међутим у другостепеном поступку Апелациони суд је преиначио првостепену пресуду и пресудио у корист туженог. Тренутно је у току поступак по ревизији. Тужбе су поднете првенствено да би се жртве дискриминације охрабриле и подстакле на покретање антидискриминационих парница, као и да би се јавност сензибилисала за проблем дискриминације и ближе разумела да је у питању противзаконита друштвена појава. Током 2019. године поднете су и две кривичне пријаве по овом основу. О овим поступцима биће више речи у делу извештаја *Судски поступци*.

3.6.9.1. Мишљења и препоруке

Говор мржње на медијском порталу упућен особама ЛГБТ популације

Мишљење је донето у поступку по притужби удружења грађана против медијског портала због дискриминације на основу сексуалне оријентације. У притужби је наведено да је на медијском порталу објављено више коментара на вести, који садрже говор мржње према ЛГБТ особама. У изјашњењу на протужбу, медијски портал није оспорио да су наведени кометари објављени, али је наведено да привредно друштво упућује искрено извињење због настале ситуације, да апсолутно не подржава било који вид дискриминације и да је против навођења, подстрекавања или позивања на насиље и противи се сваком узнемиравању и понижавајућем поступању које има за циљ повреду достојанства лица или групе лица на основу било ког личног својства, као и да подржава борбу ЛГБТ популације за заштиту и унапређење права и оснаживање ЛГБТ особа, те да су мишљења у коментарима испод вести приватна мишљења аутора коментара и не представљају ставове редакције медијског портала. У изјашњењу су истакли да је у конкретном случају дошло до ненамерне грешке, зато што је члан редакције запослен у техничкој служби који врши контролу коментара, био одсутан из здравствених ралога, а да због великог обима посла, остали запослени привремено преузимају део посла одсутних колега, па је тако дошло до наведеног пропуста, као и да су одмах по указивању уклоњени сви непримерени коментари и предузете све мере да се ситуација не понови. У току поступка утврђено је да су на овом медијском порталу објављени коментари којима се вређа достојанство ЛГБТ особа, али и они којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против особа другачије сексуалне оријентације. Због тога је Повереник за заштиту равноправности дао мишљење да је објављивањем ових коментара медијски портал повредио одредбе Закона о забрани дискримнације и дао препоруку овом медијском порталу порталу да предузме мере како би се унапредио систем модерације коментара на порталу и спречило објављивање садржаја који су у супротности са антидискриминационим прописима.

Портал је обавестио Повереника да су обучили све запослене у редакцији да врше контролу коментара које читаоци желе да поставе на портал како не би долазило до пропуста. Даље је наведено да је запосленима поново скренута пажња на Упутство портала, те да коментари који садрже псовке, увредљиве, претеће, расистичке и шовинистичке поруке, вређање, расну и националну мржњу као и нетолеранцију сваке врсте неће бити објављени. Такође, запосленима је указано да ће за свако чињење које је у супротности са поменутим Упутством бити дисциплински санкционисани. Истакнуто је да су запослени и поново поучени да је важећим прописима забрањена дискриминација, мржња или насиље на основу било ког личног својства. У обавештењу је даље наведено да су предузете потребне мере којима је знатно унапређен систем модерације коментара на порталу као и да су запослене упознали са резултатима истраживања Повереника „Однос медија у Србији према дискриминацију“. На крају, је наведено да је портал упутио и извињење.

Дискриминаторне одредбе Правилника о ближим условима, критеријумима и начину избора, тестирања и процене даваоца репродуктивних ћелија и ембриона

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе две организације цивилног друштва против Министарства здравља због одредби Правилника о ближим условима, критеријумима и начину избора, тестирања и процене даваоца репродуктивних ћелија и ембриона. У притужбама је наведено да су у члану 4. став 2. овог правилника прописани разлози због којих неко лице не може бити давалац репродуктивних ћелија и ембриона, док је тачком 3. прописано да давалац не може бити лице са анамнезом хомосексуалних односа у последњих пет година. Подносиоци притижби навели су да појам „анамнеза хомосекусалних односа“ имплицира да је хомосексуалност болест. Поред тога, истакли су да су у члану 2. овог правилника дефинисани основни критеријуми за избор репродуктивних ћелија и ембриона, те је између осталог наведено да је неопходно и да лице које је потенцијални давалац не сме имати аналне односе. Повереник је констатовао да се анамнеза дефинише као поступак прикупљања свих података битних за успостављање дијагнозе и утврђивања природе болести - методом разговора, односно да она представља део поступка за утврђивање болести. Утврђено је, такође да се наведена одредба налази у делу који у осталим тачкама (1, 2, 4. и 5.) овог члана прописуе болести/дијагнозе које искључују могућност да особа буде потенцијални давалац уколико има ове болести/дијагнозе. Имајући у виду наведено, произлази да је хомосексуални однос стављен у контекст болести, иако је Светска здравствена организација 1990. године извршила Ревизију Међународне класификације болести и сродних здравствених проблема (МКБ-10) и уклонила хомосексуалност са листе болести. Поред тога, како анамнеза подразумева разговор кроз постављање питања да би се прикупиле релевантне информације од пацијента, а у циљу постављања правилне дијагнозе, неспорно је да ће у конкретном случају здравствени радник постављати питања потенцијалним даваоцима репродуктивних ћелија, односно ембриона да ли су имали хомосексуалне односе у последњих пет година, на који начин ће индиректно бити позвани да се изјасне о својој сексуалној оријентацији, што је супротно Закону о забрани дискриминације. Са друге стране, у ситуацији када се особе/потенцијални даваоци репродуктивних ћелија, односно ембриона, приликом разговора са здравственим радником изјасне да имају хомосексуалне односе њима ће, према члану овог Правилника бити ускраћено право да буду даваоци репродуктивних ћелија, односно ембриона. На овај начин се Правилником ускраћује право на донирање репродуктивних ћелија, односно ембриона читавој једној групи лица, уместо да се евентуално искључујући услови односе на одређена ризична понашања. С тим у вези, прописивање наведеног услова из члана 4. став 2. тачка 3. Правилника представља повреду

Закона о забрани дискроминације. Поред тога, Повереник је ценио и одредбу члана 4. став. 2. тачка 3. у вези са чланом 2. став 2. тачка 4. Правилника. Наиме, у члану 2. став 2. прописано је да је основни критеријум за избор репродуктивних ћелија и ембриона, да потенцијани давалац репродуктивних ћелија, односно оба партнера од чијих репродуктивних ћелија је створен ембрион задовољава све критеријуме анамнестичких података и комплетног клиничног прегледа, укључујући и психолошку процену, о чему се подаци прикупљају путем упитника и разговора који води квалификован и стручно оспособљен здравствени радник, док је тачком 4. прописан услов да особа нема аналне односе. Имајући у виду овако постављен услов може се претпоставити да је циљ прописивања ове одредбе тај што се са аспекта медицинске струке анални однос може сматрати ризичним за полно преносиве болести. Међутим, уколико је циљ прописивања ове одредбе да се искључи сваки облик ризичног понашања, онда је сваки незаштићени сексуални однос ризичан. Са друге стане, уколико је, са аспекта медицинске струке анални однос ризичнији, потребно је изменити наведену одредбу тако да она не искључује групу лица, на посредан начин, због њиховог личног својства, већ због ризичног понашања, као што је незаштићен анални однос. Приликом анализе ових одредаба Повереник је имао у виду и правну регулативу на нивоу Европске уније као и упоредну праксу земаља из региона и земаља чланица Европске уније, чијим прописима нису искључене поједине категорије лица који могу бити потенцијални даваоци, већ одређена здравстена стања/болести могу захтевати додатне процене приликом одлучивања да ли лице може бити потенцијални донор. Због тога је Повереник дао мишљење да је прописивањем услова из члана 2. став 2. тачка 4. и члана 4. став 2. тачка 3. у Правилнику, Министарство здравља повредило одредбе Закона о забрани дискриминације. Министарству је препоручено да измени одредбе Правилника и усклади их са антидискриминационим одредбама.

Министарство здравља је обавестило Повереника да су прихватили дату препоруку и да су у складу са тим спремни да измене одредбе члана 2., став 2., тачка 4. Правилника тако да гласи: „нема незаштићене полне односе и гениталне и перианалне кондиломе“, уместо досадашњег спорног текста. Такође у смислу измене члана 4., став 2., тачка 3. предложили су да текст гласи: „које је дало податак да је имало незаштићење хомо или хетеросексуалне односе у последњих пет година“ уместо спорног текста који је гласио: „са анамнезом хомосексуалних односа у последњих пет година“. Наведеним дописом затражили су од Повереника да ли су предложене измене одговарајуће. Повереник је Министарству одставио одговор да још једном размотри предвиђени рок од пет година. До краја 2019. године није извршена измена одредба овог правилника, због чега се Повереник пред крај године обратио Министарству захтевом за обавештење када ће измене бити усвојене.

Клуб дискриминисано припадницу ЛГБТ популације

Мишљење је донето поводом притужбе организације цивилног друштва у име и сагласност лица које сматра да је претрпело дискриминацију против клуба, због дискриминације на основу сексуалне оријентације. У притужби је наведено да је особа у чије је име поднета притужба претрпела узнемиравање и сексуално узнемиравање од групе младића због тога што се љубила са девојком. Иако је тражила заштиту од радника обезбеђења, они су јој ту заштиту ускратили. Након тога јој је забрањен улазак у клуб. У току поступка, на основу свих изведених доказа, а применом правила о прерасподели терета доказивања утврђено је да, након што је затражила заштиту од младића који су је узнемиравали, радници обезбеђења нису спровели ефикасне и адекватне мере да је заштите од узнемиравања поводом којег им се обратила за помоћ. Поводом одлуке да јој забране улазак у клуб, током поступка је утврђено да није пружен ниједан доказ да је

понашање именоване било такво да је захтевало забрану уласка у клуб, па чак и у случају да је постојао било какав вербални сукоб између ње и радника обезбеђења. Стога, Повереник је дао мишљење да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације. Због тога је препоручено председнику клуба да упути писано извињење особи у чије име је поднета притужба као и да убудуће обезбеде механизме којима ће се пружити ефикасна заштита од узнемиравања посетилаца због њихове сексуалне оријентације или било ког другог личног својства, те да убудуће не крши прописе о забрани дискриминације.

Клуб је обавестио Повереника да ће уложити максималан труд да се сличне ситуације не понове јер не подржава било какав вид дискриминације, као и да ће Клуб на редовном годишњем заседању скупштине предложити допуну статута у којем ће јасно бити назначено да Клуб неће толерисати било какав вид дискриминације. Уз обавештење је достављено и писано извињење упућено особи у чије име је поднета притужба.

Покрајински секретаријат није прекршио одредбе Закона о забрани дискриминације

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе удружења грађана против Покрајинског секретаријата за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама, због дискриминације на основу сексуалне оријентације и пребивалишта. У притужби је између осталог наведено да је оцењивању пројекта удружења приступљено са предрасудама јер је у питању пројекат намењен ЛГБТ популацији и зато што је подносилац пројекта из Београда, да није подржан ни један пројекат који је за циљну групу имао ЛГБТ популацију, као и да је подржан само један пројекат који је поднет од правног лица регистрованог ван територије Војводине. У изјашњењу и допуни изјашњења наведено је да су сви пројекти оцењивани на исти начин, без обзира ко је њихов предлагач и где му је седиште, а за подршку су предложени само они пројекти који су у целости испуњавали оба критеријума предвиђена Правилником. Даље је наведено да пројекат притужиоца није у потпуности задовољио први критеријум предвиђен правилником и то у елементима који се посебно оцењују: заступљеност иновативног елемента у пројекту и новинарско истраживачког приступа, усклађеност планираних активности са циљем, очекиваним резултатима и потребама циљних група и мерљивост индикатора који омогућавају праћење реализације пројекта. Такође је наведено да је утврђено да се једина активност пројекта притужиоца заснива на објављивању 30 интервјуа у шест бројева часописа, што представља класичан новинарски метод, да је један од циљева пројекта смањење социјалне дистанце према ЛГБТ популацији у Војводини, а као примарна циљна група пројекта су предвиђени ЛГБТ организације, ЛГБТ популација и културни центри, кафић и места где се дистрибуира магазин, а не део популације на чије ставове, свест и понашање је потребно деловати, односно који социјалну дистанцу према ЛГБТ популацији потенцијално успостављају. На основу изведених доказа у току поступка је утврђено да одлука Покрајинског секретаријата није у узрочно-последичној вези са било којим личним својством подносиоца притужбе. Због свега наведеног, Повереник за заштиту равноправности дао је мишљење да Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама АП Војводине није прекршио одредбе Закона о забрани дискриминације.

Дискриминација запослене по основу сексуалне оријентације у области рада

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је поднела запослена против послодавца и његове супруге због дискриминације на основу сексуалне оријентације. У притужби је, између осталог, наведено да је супруга власника ресторана вређала запослену због њене сексуалне

оријентације тако што је називала погрдним именима, као и да ју је сам власник ударио песницом у пределу главе, оборио и наставио да је удара и шутирао док нису пришли његови другови и склонили га од ње. С обзиром да је о овом догађају одлучивао Прекршајни суд, у складу са законом у овом делу је поступак обустављен. Поверенику нису била достављена изјашњења лица против којих је поднета притужба па је мишљење донето на основу навода притужбе и изведених доказа. У притужби и изјавама сведока није наведено да је сам власник вређао и понижавао запослену због њене сексуалне оријентације у периоду док је била запослена код послодавца, међутим изјавама сведока потврђени су наводи притужбе у делу који се односе на узнемиравање и понижавајуће поступање власникове супруге, као и њено дискриминаторско поступање због изјашњавања запослене о својој сексуалној оријентацији. Сведоци су потврдили да је она вређала запослену по основу сексуалне оријентације, да је у тону којим се обраћала запосленој било злобе, подсмеха и ироније, да је користила сваку прилику да напомене сексуалну оријентацију запослене у току разговора, а да се видело да је запосленој непријатно. Повереник је дао мишљење да је супруга власника ресторана повредила одредбе Закона о забрани дискриминације, због чега јој је препоручено да упути писано извињење запосленој зато што ју је понижавала и вређала по основу сексуалне оријентације, као и да убудуће води рачуна да својим понашањем не крши законске прописе о забрани дискриминације. По препоруци није поступљено.

3.6.9.2. Мишљење у вези са применом прописа

Одељење за лична стања грађана, вођење матичних књига и избора права обратило се захтевом за давање мишљења поводом промене имена странке, због промене пола

Градска управа Града Београда-Одељење за лична стања грађана, вођење матичних књига и избора права Нови Београд обратила се Поверенику захтевом за давање мишљења поводом промене имена странке, из разлога промене пола. Наиме, утврђујући испуњеност законских услова, овај орган је у складу са законом прибавио извештај из казнене евиденције и утврдио да странка има условну осуду. У свом допису су указали да је одредбом члана 347. став 1. тачка 2. Породичног закона прописано да право на промену личног имена нема лице које је осуђено за кривично дело које се гони по службеној дужности, док казна није извршена односно док трају правне последице осуде. Имајући у виду чињеницу да је странка поднела захтев ради усклађивања података о личности, овај орган се обратио Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања које их је обавестило да, уколико се лице налази у казненој евиденцији, то представља сметњу за промену личног имена. Градска управа је истакла да странка има великих проблема у обављању свакодневних активности, јер њен промењени физички изглед одудара од осталих података о личности. У свом одговору Повереник је указао да је Законом о забрани дискриминације, забрањена дискриминација на основу родног идентитета или пола, као и да је одредба члана 20. овог закона изричито прописано да је забрањено ускраћивање права због промене пола. Поред тога одредбом члана 7. Закона о забрани дискриминације, који је касније донет у односу на Породични закон, дефинисан је појам посредне дискриминације. У складу са законом посредна дискриминација би представљала једнак третман особа које суштински нису у истој ситуацији, па их наизглед неутрално правило несразмерно теже погађа. Особа која мења лично име услед промене пола, није у истој ситуацији као и особа која жели да промени име из неког другог разлога, имајући у виду да особа која је променила пол, носи име које није у складу са његовим/њеним родним идентитетом. Таква неусклађеност, носи са собом више проблема са којима се лице суочава у свакодневном функционисању. Дакле, наизглед неутрално правило, несразмерно теже погађа особе које су промениле пол или су у

поступку транзиције, у односу на особе у истој ситуацији чији је родни идентитет у складу са њиховим полом. Повереник је даље указао да следеће питање које се поставља јесте да ли је забрана промене имена у конкретном случају има законити циљ, и да ли су средства за остваривање тог циља примерена и нужна, или се пак циљ може остварити и на начин који ће бити мање репресиван према особи која је променила пол. Испитујући законитост наизглед неутралног правила, можемо констатовати да ова норма има законити циљ, који се састоји у спречавању евентуалних злоупотреба или онемогућавања извршења казне. Међутим, потребно је испитати да ли се, и на који начин, податак о идентитету неког лица може обезбедити у релевантним евиденцијама (кривичној или некој другој), на неки други начин или преко неког другог параметра, осим задржавањем личног имена. Односно, треба испитати да ли постоји неко друго средство за остваривање законитог циља, које би имало мање штетне последице по људска права лица која се нађу у тој ситуацији. Такође, у конкретном случају важно је указати да Породични закон, одредбом члана 347. тачка 2. прописује да право на промену личног имена нема лице које је осуђено за кривично дело које се гони по службеној дужности док казна није извршена, односно док трају правне последице осуде. С тим у вези, Повереник је указао да одредба члана 43. Кривичног законика прописује да су казне: доживотни затвор, казна затвора, новчана казна, рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе, док је одредбом члана 64. Кривичног законика прописано да су мере упозорења: условна осуда и судска опомена. Дакле сагласно наведеном условна осуда није казна, већ мера упозорења. Такође, одредбом члана 94. став 2. Кривичног законика, прописано је да правне последице осуде не могу наступити ако је учиниоцу изречена новчана казна, условна осуда (ако не буде опозвана), судска опомена или је учинилац ослобођен од казне. Имајући у виду да лице које је поднело захтев за промену личног имена није осуђено на казну, већ му је изречена условна осуда као мера упозорења и да нису наступиле правне последице осуде, поставља се питање да ли уопште има места примени одредбе члана 347. тачка 2. Породичног закона, у случају када лице није осуђено на казну. У свом допису Повереник је указао и на праксу Европског суда за људска права по овом питању.

3.6.9.3. Упозорења и саопштења

Недопостив напад на особу због претпоставке да је ЛГБТ, 3. новембар 2019.

Повереница је оштро осудила напад на човека који је претучен у пицерији у центру Београда само зато што је носио љубичасту торбу због које су нападачи мислили да је ЛГБТ особа. Недопустиво је и забрањено свако насиље, које је последица дискриминације према појединим друштвеним групама, а у овом случају због претпостављеног личног својства. Повереница је истакла да овај случај говори да морамо континуирано радити на отклањању социјалне дистанце и дискриминације која се у појединим случајевима заврши физичким насиљем према ЛГБТ грађанима. У демократском друштву, људска права и слободе сваког појединца морају бити загарантована и заштићена, а сви грађани и грађанке равноправни.

Саопштење поводом Међународног дана борбе против трансфобије и хомофобије, 17. мај 2019.

Поводом Међународног дана борбе против трансфобије и хомофобије, повереница за заштиту равноправности истакла је да трансродне особе и припадници и припаднице ЛГБТ популације не смеју бити дискриминисани због свог родног идентитета или сексуалне оријентације. Трансфобија и хомофобија су и даље присутни у нашем друштву, као и недостатак разумевања за потешкоће са којима се ЛГБТ особе суочавају, напомињући да су они део нашег друштва и да не можемо игнорисати њих и њихова права. У саопштењу је наведено да је забрињавајуће то што појединци,

посебно одређени политичари и јавне личности и даље износе увредљиве и омаловажавајуће ставове којима настављају да подржавају предрасуде према ЛГБТ заједници. Број притужби због дискриминације по основу сексуалне оријентације и родног идентитета показује да треба оснажити припаднике ЛГБТ популације да пријављују дискриминацију, поготово ако се има у виду да су највећи део притужби поднеле организације цивилног друштва.

Саопштење о унапређењу положаја интерсекс особа, 12. јун 2019.

Интерсекс особе су практично невидљиве у Србији, а пракса и постојећа законска решења не решавају најважније проблеме са којима се суочавају интерсекс особе и њихове породице, закључено је на састанку поверенице са Кристијаном Ранђеловићем из огранизације XY Спектрум, која се бави заштитом и промоцијом права интерсекс особа. Размотрени су и начини на које се ови проблеми могу решити, јер се према незваничним подацима којима XY Спектрум располаже једно од 200 деце у Србији рађа са неком од интерсекс варијација, док је процена Уједињених нација да 1,7% светског становништва припада овој групи. Ранђеловић је посебно акцентовао питање медицинског третмана који се примењује непосредно по рођењу интерсекс деце, као и на недостатак адекватне психолошке подршке њиховим родитељима.

Саопштење уочи Параде поноса, 14. септембар 2019.

Поводом Параде поноса повереница је разговарала са Фредом Тријем, истакнутим активистом ЛГБТ Стоунвол револуције, која се у Њујорку догодила пре 50 година, као први масовни светски покрет за права ЛГБТ особа. Том приликом истакнуто је да су претходних година направљени помаци кад је реч о положају ЛГБТ популације, али они се и данас суочавају са великом социјалном дистанцом и неразумевањем а у појединим медијима су и даље изложени омаловажавању и увредљивом говору. Поверенику стижу притужбе због дискриминације ЛГБТ особа али је чињеница да је велики број оних који не пријављују случајеве насиља и дискриминације, због страха од стигматизације.

3.6.10. Дискриминација на основу осталих личних својстава

Закон о забрани дискриминације предвиђа 20 личних својстава као основа дискриминације, при чему је листа својстава отворена. Поред до сада представљених личних својстава као основа дискриминације, Поверенику су поднете притужбе и поводом имовног стања, верскоа убеђења, рођења, осуђиваности, изгледа, језика, држављанства, генетских особености, предака и расе као личних својстава.

Истраживање Повереника о ставовима грађана о дискриминацији у Србији *Однос грађана и грађанки према дискриминацији* је показало да испитаници сматрају да су сиромашни највише дискриминисани (27%), а након њих следе Роми (25%), особе са интелектуалним потешкоћама и менталним сметњама (24%), старији и припадници ЛГБТ популације (по 21%). Такође, грађани су става да се у медијима најмање пажње посвећује сиромашнима (32%) и старијима (30%). Иако су сиромашни грађани и у другим истраживањима често перципирани као једна од највише дискриминисаних друштвених група, број притужби Поверенику по основу имовног стања је занемарљиво мали и подносе их углавном само физичка лица, док се у малом, односно незнатном броју случајева, Поверенику обраћају организације цивилног друштва у име лица која сматрају да су дискриминисана на основу имовног стања.

У извештају *Зашто је држављанство важно за одрживи развој: Разматрања за Политички форум на високом нивоу 2019. године*[463] Европске мреже за питања апатридије је истакнуто да је држављанство кључни начин на који особа може да делује као члан друштва, те да се често основним правима попут образовања, здравствене заштите и социјалног осигурања приступа путем држављанства, те да је за суделовање у одрживом развоју на начин на који је тренутно организован наш свет, потребан приступ држављанству. У овом документу су наведени неки од проблема везани за шест циљева одрживог развоја, за које је држављанство релевантно. Тако се, везано за циљ 4 Квалитетно образовање, наводи да држављанство и даље ствара препреке у приступу образовању, стипендијама, техничкој обуци и признавању образовних достигнућа, иако је право на образовање за сву децу гарантовано једногласно усвојеном Конвенцијом о правима детета.[464] Када се говори о циљу 8 Достојанствен рад и економски раст, у овом извештају је констатовано да уколико неко недостатак држављанства може створити препреке за достојанствен, легалан рад било где, што доводи до опасности од трговине људима која несразмерно погађа жене и девојке, нарочито оне без докумената, које би могле бити и присиљене на проституцију. У вези са циљем 10 Смањење неједнакости, у овом извештају је наведено да спречавање приступа редовним тржиштима рада, повећава социјалну, економску и политичку искљученост, нарочито за појединце који су већ суочени са препрекама због пола, инвалидитета, расе или припадности етничкој мањини. Поред тога, везано за циљ 16 Мир, правда и снажне институције, у извештају је истакнуто да у неким земљама жене још увек не могу држављанство да пренесу својој деци по истом основу као мушкарци, нити да саме региструју рођење детета, док се у другим земљама, припадници мањина суочавају са потешкоћама у признавању држављанства, било у закону или у пракси. У закључку овог извештаја је истакнуто да Агенда одрживог развоја „никога не оставља иза себе“, а како су апатриди често изостављени из пописа становништва и популационих мера, лако је превидети њихове потребе, те да би уклањање свих препрека бесплатном упису у матичне књиге рођених одмах по рођењу и програми за пружање „правног идентитета“ одраслим особама који решавају статус држављанства и оних са неодређеним држављанством, помогло да се осигура да сви могу учествовати у Циљевима одрживог развоја.

Имајући у виду да Закон о забрани дискриминације предвиђа велики број личних својстава, односно основа дискриминације, у овом делу извештаја ће поједини основи који нису претходно описани бити представљени збирно. Тако је у 2019. години поред претходно описаних основа дискриминације поднет и један број притужби по основу имовног стања (33), верских или политичких убеђења (14), рођења (7), осуђиваности (6), изгледа (6), језика (6), држављанства (4), генетских особености (3), предака (2) и расе (2).

Потребно је нагласити да су сиромашни грађани у истраживањима перципирани као једна од највише дискриминисаних друштвених група, међутим сагледавањем праксе Повереника је закључено да је број притужби по основу имовног стања занемарљиво мали и да их подносе углавном физичка лица, док се по овом основу у незнатном броју обраћају организације цивилног друштва. Рад на социјалном укључивању сиромашних захтева добру повезаност свих система

[463] *Why Citizenshipis Relevant to Sustainable Development – Considerations for the 2019 High Level Political Forum*, European Networkon Statelessness, The Open University, London School of Economicss and Political Science and Fundación CEPAIM, Khadija Badri, Tendayi Bloom, Bronwen Manby, 2019, доступно на интернет страници: https://www.statelessness.eu/sites/www.statelessness.eu/files/attachments/resources/ENS-Citizenship-SDGs-High_Level_Political_Forum_2019-briefing.pdf

[464] *Why Citizenshipis Relevant to Sustainable Development,* стр. 3

заштите, почев од система социјалне до здравствене заштите и система образовања, уз усаглашавање републичког и локалног нивоа и интезивнију сарадњу државних институција и цивилног сектора уз бољу повезаност услуга подршке, развијање солидарности и толеранције.

Поверенику се обраћају и грађани и грађанке сматрајући да су дискриминисани на основу осуђиваности, наводећи да имају проблеме по изласку са издржавања казне затвора, необезбеђивања новчане помоћи, запошљавања и др. Такође грађани у притужбама наводе да због верских или политичких убеђења, имају одређене проблеме како у међуљудским односима, тако и приликом остваривања, примера ради права на рад. Као лично својство на основу кога могу бити дискриминисана нарочито лица која траже запослење се издваја и изглед. Као најчешћи разлози дискриминације по овом основу истицана је дебљина, одређени индекс телесне масе, тетоважа, постојање ожиљка, дужина косе и сл. Није реткост да се приликом запошљавања тражи уз биографију и слика кандидата, или да огласи за посао као услов наводе да је потребно да кандидат испуњава одређене стандарде физичког изгледа, као, примера ради, оглас послодавца који тражи младу, атрактивну особу пријатног физичког изгледа, млађу од 30 година. Закон о забрани дискриминације прописује да се неће сматрати дискриминацијом прављење разлике, искључивање или давање првенства због особености одређеног посла код ког лично својство лица представља стварни и одлучујући услов обављања посла, ако је сврха која се тиме жели постићи оправдана, као и предузимање мера заштите према појединим категоријама лица као што су примера ради жене, труднице, породиље, родитељи, малолетници, особе са инвалидитетом и други. Међутим чињеница да одређени изглед може бити стварни и одлучујући услов обављања посла, а да је сврха оправдана, су изузетно ретки, скоро непостојећи у пракси.

Притужбе Поверенику свакако јесу један од показатеља присутности дискриминације и степена поштовања принципа равноправности у друштву, али не и једини, на шта континуирано указујемо у извештајима о раду управо дајући и кратак преглед свих релевантних и доступних истраживања, као и података од значаја за сагледавања стања у области заштите равноправности. Наиме, на стање у погледу заступљености дискриминације у друштву утичу и други фактори, међу којима су друштвени и културни контекст у којем живимо, однос друштва према дискриминацији, грађанска свест о неопходности и значају поштовања прописа, спремност да пријаве њихово кршење, степен толеранције према различитостима, поверење у рад институција, познавање основа и облика дискриминације, као и активности цивилног друштва у заштити људских права и др.

У даљем тексту биће дати кратки прегледи појединих мишљења, препорука, иницијатива, упозорења и саопштења по неким од наведених основа дискриминације.

3.6.11.1. Мишљења и препоруке

Странци није омогућено да употребљава свој језик у управном поступку

Притужбу је поднела невладина организација, у име и уз сагласност лица које је странка у управном поступку, против Градске управе, Одељења за опште послове. У притужби је наведено да је ромкиња која са породицом живи у Косовској Митровици поднела градској управи захтеве за накнадни упис у матичну књигу рођених за своју малолетну децу. Даље је наведено да је на усменој расправи пред ограном управе утврђено да подноситељка захтева не говори и не разуме

српски језик, већ албански и да јој је наложено да за следећу усмену расправу обезбеди овлашћеног тумача за албански језик. Међутим, поступци накнадног уписа у матичну књигу рођених су обустављени јер подноситељка захтева није обезбедила овлашћеног преводиоца за албански језик. У изјашњењу градске управе је наведено да на усменим расправама није било могуће узети изјаву од подноситељке захтева јер она не разуме и не говори српски језик, већ албански, и да у захтеву то није навела, као и да није навела да има статус националне мањине. Даље је наведено да је подноситељки захтева наложено да обезбеди овлашћеног тумача за албански језик, што она није учинила, као и да подноситељка захтева није неука странка јер има пуномоћника, који није поднео захтев за ослобађање трошкова поступка. У току поступка је утврђено да је Законом о службеној употреби језика и писма прописано да је орган пред којим се води управни поступак дужан да обезбеди припадницима националних мањина који код њих остварују своја права и обавезе да у поступку употребљавају свој језик и писмо, да се поступак води уз помоћ тумача, као и да трошкове превођења сноси орган код којег се води поступак. Даље је утврђено да је Градској управи било познато да подноситељка захтева не разуме и не говори српски језик, већ само албански, да њен пуномоћник не долази на усмене расправе. Градска управа није доставила доказе да је, с обзиром на све околности конкретног случаја, предузела све процесне радње у складу са прописим како би странку подучила о праву да у поступку употребљава свој језик. Утврђено је, такође, да је Градска управа донела решења о упису у матичну књигу рођених деце подноситељке захтева. Повереник је дао мишљење да је Градска управа повредила одредбе Закона о забрани дискриминације. Градској управи дата је препорука да упути писано извињење преко пуномоћника, као и да убудуће, у оквиру обављања послова из своје надлежности, не крши антидискриминационе прописе. По овој препоруци је поступљено.

Наставник на часу вређао ученицу због физичког изгледа

Притужбу је поднела мајка, у име малолетне кћерке, против наставника техничког и информатичког образовања, због дискриминације на основу изгледа. У притужби је, између осталог, наведено да је наставник на часу општетехничког образовања диктирао лекцију и прошавши поред ученице рекао јој „Где си дебела?“, као и да је ученица одговорила „Нисам дебела наставниче, ослабила сам“, а да је наставник рекао: „Не види се, можеш које кило да даш овом малом.. и оном мршавом..“ Према наводима из притужбе, наведени коментари су код деце у одељењу изазвали смех, а коментарисање физичког изгледа ученице се наставило и након наставе у вршњачкој групи (WhatsApp), што је код ученице изазвало осећај понижености и увређености. Поводом наведених догађаја родитељи ученице обавили су разговор са психолошкињом школе, а овом разговору присуствовао је и разредни старешина. У току поступка је утврђено да је неспорно да је наставник за време часа техничког и информатичког образовања, обратио ученици коментаришући њен физички изглед. Наведени коментари су код деце у одељењу изазвали смех, а коментарисање физичког изгледа ученице и смејање наставниковом коментару наставило се и након наставе у вршњачкој групи на друштвеној мрежи. Такође, утврђено је да је изјава наставника, којом се коментарише изглед ученице увредљива и вређа њено достојанство. Оваквом изјавом ученица је изложена подсмеху, те је њој али и другој деци из разреда упућена порука да је допуштено коментарисати нечији физички изглед у негативном контексту. Повереник је указао да учитељи, наставници и професори имају већу одговорност за изговорену реч, с обзиром да својим радом и стручним ауторитетом утичу на формирање ставова младих, пружајући им знање али и моделе понашања. Због своје нарочито важне друштвене улоге још је наглашенија њихова обавеза да својим актима не испољавају и не промовишу

дискриминаторно понашање. Због тога је Повереник дао мишљење да је коментарисањем изгледа ученице на часу, наставник повредио одредбе Закона о забрани дискриминације. Наставнику је дата препорука да упути писано извињење ученици, као и да убудуће води рачуна да својим изјавама не крши законске прописе о забрани дискриминације. По овој препоруци је поступљено.

3.6.11.2. Иницијативе за измену прописа

Иницијатива о измени јавноизвршитељске тарифе

Министарство правде је током рада на последњим изменама Закон о извршењу и обезбеђењу[465], које су усвојене у јулу 2019. године, а чија примена почиње 1. јануара 2020. године, најављивало да ће измене овог закона пратити и измена Јавноизвршитељске тарифе. С тим у вези најављено је да ће положај извршних дужника бити повољнији. У *Извештају Европске комисије за 2018. годину*[466] у области социјалног укључивања и социјалне заштите се констатује да пола милиона становника не може да задовољи основне егзистенцијалне потребе, да је у Србији стопа ризика од сиромаштва и социјалне искључености највиша у Европи. Упркос томе што је 7,9% становника у апсолутном сиромаштву, новчану социјалну помоћ добија свега 3,7%. Такође, према подацима Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, 70% особа са инвалидитетом у Србији је сиромашно, а више од половине живи од различитих социјалних давања[467]. Према истраживању које је спровео Повереник 2019. године „*Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији*“, подаци показују да су као три највише дискриминисане друштвене групе препознати сиромашни грађани и грађанке, особе са интелектуалним потешкоћама и менталним сметњама и Роми. У обраћањима Поверенику, грађани и грађанке указују да су се у положајима извршних дужника управо нашли због чињенице да нису могли да измирују своје обавезе, јер су већ били на рубу егзистенције, као и да је примера ради, присилно исељење угрозило њихово здравље и безбедност, нарушило услове за задовољење основних животних потреба чиме су прекршена начела хуманости, социјалне правде и поштовања људског достојанства. Неспорно је, да награде и накнаде за рад на које извршитељи имају право, у великом броју случајева вишеструко превазилазе основни дуг те да се на овај начин ионако тешка финансијска ситуација извршног дужника додатно погоршава угрожавајући његову егзистенцију, као и егзистенцију чланова породичног домаћинства. С тим у вези, Повереник је указао да је неопходно детаљно сагледати све ефекте досадашње примене Јавноизвршитељске тарифе, а да нарочито треба имати у виду последице које је она произвела када је реч о економски угроженим категоријама становништва.

Министарство правде је обавестило Повереника да је Јавноизвршилачком тарифом, која је усвојена и почела да се примењују 1. јануара 2020. године, предвиђен низ новина које уважавају све околности на које је Повереник у својој иницијативи указао, а које се примарно односе на заштиту права најугроженијих категорија извршних дужника. Наиме, Министарство је указало на новине које се односе на забрану продаје једине непокретности физичког лица ради намирења потраживања мањег од 5.000 еура у динарској противвредности, затим на измену правила о одузимању од извршења и ограничењима извршења тако што су значајно увећани прагови

[465] „Службени гласник РС“, бр. 106/15, 106/16 – аутентично тумачење, 113/17 - аутентично тумачење и 54/19)

[466] Извештај Европске комисије за 2018. годину, доступно на интернет адреси: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji(1).pdf

[467] *Људска права у Србији 2016 – право, пракса и међународни стандарди људских права,* Београдски центар за људска права, Београд 2017 - Доступно на интернет адреси: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2016.pdf

зарада, плата као и пензија, односно износи који су заштићени од извршења, такође и на чињеницу да су по први пут заштићене породиље и деца у смислу изузимања од извршења свих примања по основу закона којим се уређује финансијска подршка породицама са децом, као и да су уведена нова правила захваљујући којима је онемогућено мултипликовање трошкова у поступку извршења, али и низ новелираних правила у погледу висине накнаде за рад јавних извршитеља. На овај начин значајно је смањена могућност за неосновано увећање трошкова извршног поступка на терет извршног дужника. Министарство је навело да је усвајањем Закона о бесплатној правној помоћи успостављен ефикасни систем бесплатне правне помоћи који се заснива на једнакој доступности бесплатне правне помоћи без дискриминације пружаоца, тражиоца и корисника.

3.6.11.3. Упозорења и саопштења

Упозорење поводом растућег говора мржње на друштвеним мрежама, 25. јануар 2019.

Упозорење је издато поводом све чешћих, скоро свакодневних непримерених и вербалних напада у јавном и политичком животу, укључујући и друштвене мреже на којима се предњачи у нападима и злоупотребама. Увреде, понижавање, неразумевање, недостатак аргументоване расправе, а све чешће и говор мржње, угрожавају цео друштвени систем и шаљу понижавајућу и погрешну слику о Републици Србији. Преношење и придавање значаја вулгарним квалификацијама воде ка беспотребним тензијама у обрађивању врло значајних тема за нашу државу. Актери јавног живота морају бити свесни јавно изговорених речи и да ће у супротном сви апели и упозорења изгубити смисао. То доводи у опасност све до сада постигнуто на пољу поштовања људских права и антидискриминације.

Упозорење поводом претњи агенцији Бета, 29. март 2019.

Упозорење је издато поводом претње коју је у СМС поруци добио главни и одговорни уредник Бете, Драган Јањић, а у којој се наводи да ће агенција бити спаљена. Повереница је указала да ово није први пут да се на најбруталнији начин прети главном и одговорном уреднику агенције Бета, као и да су новинари све чешће мета због посла који обављају, те да атмосфера страха и претњи по безбедност изазива озбиљну забринутост. Повереница је указала да слобода изражавања и информисања не сме бити доведена у питање, као и да новинари и новинарке треба да имају услове за несметано обављање свог посла без бојазни за личну безбедност.

Упозорење поводом нацистичких провокација у Нишу, 28. јун 2019.

Повереница је осудила нацистичке провокације током антифашистичке протестне шетње у Нишу која је одржана након што је у том граду ножем избоден младић зато што је носио мајицу са натписом „стоп фашизму". Распиривање националне и верске мржње забрањено је законом, а толерисање таквих ставова, нарочито код младих, може довести до озбиљнијих последица у будућности. Скандирање „Живела велика Србија", „Живео Недић" и „Живео Љотић" говори о дубоком неразумевању демократских тековина и историјских чињеница. Постоје неспорне историјске чињенице о антифашизму као неприкосновеној вредности нашег друштва, и покушај ревизије чињеница које су усвојене као део вредности антифашистичке борбе ствара заблуде код млађих генарицијa што је са аспекта жртава антифашистичке борбе недопустиво. Антифшизам се не сме доводити у питање, то је традиција коју баштинимо уз високу цену коју смо платили. Деградирањем и неразумевањем антифашизма не поштују се жрве дате у борби против фашизма и нарушава се углед и кредибилитет Србије.

Саопштење поводом Светског дана социјалне правде, 20. фебруар 2019.

Поводом обележавања Светског дана социјалне правде, повереница је напоменула да је достизање вишег нивоа социјалне правде нераскидиво везано за побољшање економског статуса становништва. И поред тога што је Влада Србије објавила да је стопа ризика од екстремног сиромаштва у нашој земљи смањена, чак 25,7 одсто становника Србије је у 2017. години било у ризику од сиромаштва, док је проценат особа које живе у апсолутном сиромаштву 7,2 одсто. Кључни императив нашег друштва и свих одговорних актера треба да буде да се тај проценат свакодневно смањује, а неопходно је направити заједничку стратегију којом би биле дефинисане све активности усмерене на смањење сиромаштва и незапослености, унапређење равноправности, борбу против дискриминације и поштовања људских права. Потребно је изменити Закон о социјалној заштити, Закон о финансијској подршци породици са децом и ојачати Центре за социјални рад у сваком могућем погледу. У саопштењу је истакнуто да је унапређење система образовања, које треба да буде доступно свима, једна од најважнијих ствари у том процесу. Поред тога је наведено да морамо заједно радити на побољшању квалитета живота, при чему је једнак третман свих грађана и грађанки обавеза и одговорност свих органа јавне власти. Србија је у протеклим годинама показала да је друштво солидарности и да као грађани можемо да направимо друштво у коме сиромаштво неће бити стигма и у коме ће сви бити равноправни, без обзира на своје имовно стање, поручула је повереница.

Саопштење поводом Светског дана слободе медија, 3. мај 2019.

Повереница је честитала Светски дан слободе медија свим новинарима и новинаркама у Србији и истакла да је слободно, одговорно и професионално информисање једна од основних вредности сваког демократског друштва. Слобода медијског изражавања не сме бити угрожена јер је од изузетне важности за све грађане и грађанке и због тога је на држави обавеза и одговорност да те вредности очува и заштити. Листа медијских слобода Репортера без граница за 2019. показала је прилично забрињавајуће податке, а ако се томе дода и све лошији материјални положај медијских професионалаца, који раде за плате које су на самом дну лествице, јасно је да се однос према новинарима и новинарству мора што пре унапредити. Медији су кључни канали за информисање и обликовање ставова јавног мњења због чега је професионално и одговорно информисање обавеза свих медија уз стално унапређивање стандарда извештавања који промовишу толеранцију, равноправност и међусобно уважавање.

3.6.11. Вишеструка дискриминација

Вишеструка или укрштена дискриминације настаје када је лице дискриминисано по основу више својстава. Спада у тешке облике дискриминације, јер су њене негативне последице много веће у односу на жртву, о чему сведоче бројни извештаји и истраживања. Један број ових извештаја и истраживања дат је у претходном тексту овог извештаја, док ће у овом делу бити приказана два истраживања која су спроведена у 2019. години.

Праксисов *Извештај о Србији Комитету за економска, социјална и културна права*[468] пружа информације о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима у Србији, са фокусом на одредбе које се односе на забрану дискриминације, социјалну сигурност,

[468] *Извештај о Србији Комитету за економска, социјална и културна права*, Праксис, 2019, доступно на интернет страници: https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Praxis_submission_to_CESCR_for_the_65_PSWG.pdf

дечије, ране и принудне бракове и право на здравље. У извештају се наводи да дискриминација и социјална маргинализација Рома имају негативе последице на њихова економска, социјална и културна права, те да су диспропорционално погођени сиромаштвом, незапосленошћу, социјалном искљученошћу и ниским нивоом образовања, док су Ромкиње често изложене вишеструкој дискриминацији. Истакнуто је да се у посебно тешкој ситуацији налазе они који не поседују лична документа због примене одредаба подзаконских аката о поступку издавања пријаве рођења детета и вођењу матичних књига, према којима уколико мајка не поседује лична документа дете остаје нерегистровано и без приступа здравственој и социјалној заштити. У извештају је констатовано да су наведени подзаконски акти неприхватљиви са становишта људских права те да су различита уговорна тела УН-а у својим препорукама Србији нагласила да деци чији родитељи не поседују документа мора бити омогућено да одмах након рођења буду уписана у матичну књигу рођених. Када је реч о проблему дечијих, раних и принудних бракова у Србији у овом извештају је констатовано да је овај у великој мери повезан са патријархалним ставовима према улози жене у друштву и породици, ромском културом и традицијом. И даље недостаје одговарајуће решење од стране релевантних државних институција пре свега зато што се дечији бракови не виде као кршење људских права.[469] Толерисање праксе дечијих бракова доводи до вишеструке дискриминације ромкиња и штетно утиче на њихов приступ основним људским правима, попут права на образовање, здравље и рад и излаже их већем ризику да постану жртве трговине људима, сексуалном и другим видовима родно заснованог насиља и искоришћавања.

Студија *Простор за жене и девојке: гласови жена избеглица и мигранткиња у Србији*[470] бави се родном димензијом у искуствима девојчица и жена избеглица и мигранткиња, на основу сведочења 91 жене и девојке из Авганистана, Пакистана и Ирана о њиховом боравку у Србији током 2018. године, у Центру за азил у Крњачи, Београд. Један од кључних налаза ове публикације је да родне улоге и неједнакости моћи нарочито погађају права и могућности ових девојчица и жена, несразмерно их излажући родно заснованом насиљу. Испитанице су навеле како су родне улоге које кућне послове и бригу о деци додељују женама знатно смањиле количину слободног времена које имају у односу на мушкарце, а у неким случајевима резултирало озбиљним кршењима њихових права и слобода, остављајући неке жене и девојчице физички и социјално изоловане. Када је реч о образовању, јавља се проблем негативних ставова у заједници заснован на културолошким убеђењима, а велика препрека за упис девојчица у школе огледа се у очекивању да се придржавају родних улога. Поред тога, сведочења су показала да девојчице и жене имају проблем и у вези са психичким здрављем, које је нарушено нестабилношћу и несигурношћу живота, а осећај туге, депресије и љутње утицао је на њихово ментално здравље и на породичне односе, што је у одређеним случајевима подстакло агресивно понашање њихових мужева. Девојчице су као проблем наводиле и нелагодност због ношења мараме међу локалном децом, недостатак информација о доступним услугама и могућности школовања, и као највећи проблем малтретирање и узнемиравање од стране мушких вршњака из заједнице избеглица и миграната, како у школи тако и у Центру за азил.[471] Поред тога, током истраживања, одређене групе жена су препознате као посебно рањиве на узнемиравање и насиље, попут жена и девојчица које путују без мушког члана породице, као и припадница

[469] *Извештај о Србији Комитету за економска, социјална и културна права*, стр.10
[470] *Простор за жене и девојке: гласови жена избеглица и мигранткиња у Србији,* АДРА, Мила Кисић, Анђа Петровић, Београд 2019, доступно на интернет страници: https://adra.org.rs/2019/06/20/devojcice-i-zene-iz-izbeglicke-i-migrantske-populacije-dele-svoja-iskustva-u-adrinoj-novoj-publikaciji/
[471] *Простор за жене и девојке: гласови жена избеглица и мигранткиња у Србији,* стр. 2

етничких мањина. Испитанице су у својим сведочењима најчешће наводиле понављање насиља од стране интимног партнера, феномен описан као широко распрострањен, али у великој мери прихваћен као нормалан. С друге стране, студија је дала и увид у погледе на миграционо искуство као прилику за изградњу отпорности и оснаживања девојчица и жена, истичући чињеницу да се ова група не сме посматрати као пасивна, јер су развиле специфичне механизме ношења са проблемима и неформалне мреже међусобне подршке.

Током 2019. године у пракси Повереника уочено је смањење броја притужби које су поднете због вишеструке дискриминације. У току 2019. године поднето је 116 притужби у којима је наведено више личних својстава, док је у 2018 години било поднето 188 притужби због вишеструке дискриминације, што је последица измена и допуна Закона о финансијској подршци породици са децом. У највећем броју ових притужби поднетих током 2019. године као један од основа дискриминације наведено је старосно доба, инвалидитет, здравствено стање, пол, брачни и породични статус. Пракса Повереника показује да су притужбе у највећем броју поднете због вишеструке дискриминације, у области пружања јавних услуга, али и у области рада и запошљавања. У области пружања јавних услуга највећи број притужби је поднет на основу здравственог стања, инвалидитета и старосног доба, док су у поступку запошљавања или на радном месту, као и претходних година притужбе најчешће подношене на основу пола и брачног и породичног статуса. Уочено је да су притужбе у великом броју поднете и због вишеструке дискриминације по разним основима у поступцима пред органима јавне власти. Овај број притужби ипак не значи да се у свим случајевима заиста радило о вишеструкој дискриминацији, с обзиром на то да се дешава да подносиоци притужби наведу по неколико личних својстава, посебно у ситуацијама када нису сигурни које је њихово лично својство било основ дискриминације. У даљем тексту биће дати кратки прегледи појединих мишљења, препорука мера и саопштења.

3.6.11.1. Мишљења и препоруке

Привредно друштво, пропуштањем да изгради приступачан улаз у објекат дискриминисало купца стана на основу здравственог стања и инвалидитета

Мишљење је донето у поступку по притужби против привредног друштва. У притужби је наведено да је подноситељка притужбе од привредног друштва, као инвеститора и власника купила стан у згради, да се подноситељка притужбе отежано креће и користи ходалицу, а да улаз у зграду није приступачан особама које се отежано крећу. У изјашњењу је наведно да је стан купљен у виђеном стању, по систему кључ у руке, да је за објекат издато решење о озакоњењу, на основу захтева из 2013. године те да у то време нису били у обавези да обезбеде приступачност објекта. У току поступка је утврђено да је неспорно да објекат нема приступачан улаз, да има више од десет станова, као и да је одредба Закона о планирању и изградњи којом је инвеститор обавезан да изгради објекат тако да се свим корисницим, а нарочито особама са инвалидитетом, деци и старим особама омогући несметан приступ, кретање, боравак и рад, била на снази и у време изградње објекта. Инвеститор који је свој незаконито изграђен објекат озаконио на основу одредби Закона о озакоњењу објеката, није ослобођен обавезе која му је прописана одредбама Закона о планирању и изградњи, а које се односе на стандарде приступачности објеката. Повереник је дао мишљење да је привредно друштво, пропуштањем да изгради приступачан улаз у објекат повредило одредбе Закона о забрани дискриминације. Привредном друштву је препоручено да предузме све мере и активности како би отклонило последице дискриминаторног

поступања, односно да предузме све мере и активности у циљу обезбеђивања приступачности улаза у зграду, нарочито особама са инвалидитетом, деци и старим особама, као и да убудуће у оквиру послова које обавља не крши антидискиминацијоне прописе.

Привредни субјект је обавестио Повереника да је започео активности на обезбеђивању приступачности и да ће обезбедити приступачан улаз у зграду у складу са препоруком.

Дискриминаторни услови у конкурсу за доделу средстава за куповину сеоских кућа са окућницом

Притужбу је поднело Удружење грађанки због услова конкурса за доделу бесповратних средстава брачним паровима на територији АП Војводине за куповину сеоских кућа са окућницом, против Завода. Према условима овог конкурса, између осталог, потребно је да један од супружника/ванбрачних партнера није старији од 40 година живота у моменту подношења пријаве на конкурс, односно да учесници конкурса нису правноснажно осуђивани на казну затвора од најмање шест месеци. У притужби је наведено да су циљеви овог конкурса усмерени на подстицање развоја руралних средина и повећање броја жена власница непокретности, као и да је „евидентно“ да исти могу бити остварени и у случајевима када су оба супружника/ванбрачна партнера старија од 40 година, односно када је једно од њих двоје, или обоје, осуђивано „на казну дужу од шест месеци“. Током поступка је утврђено да су услови Конкурса за доделу преузети из Правилника, који је донет 31. јануара 2019. године. С тим у вези, Повереник је приступио анализи оспорених конкурсних услова прописаних Правилником са аспекта антидискриминационих прописа. Повереник је приликом оцене оправданости постављања услова у погледу горње старосне границе од 40 година за једног супружника/ванбрачног партнера имао у виду релевантне стратешке документе Републике Србије, пре свега Стратегију пољопривреде и руралног развоја Републике Србије 2014-2024. године, Стратегију подстицања рађања, Национални Програм руралног развоја од 2018. до 2020. године, као и Програм развоја Војводине 2014-2020. године, из којих произлази да је младих на селу све мање, те да је у циљу креирања политике равномернијег регионалног развоја Републике Србије неопходно створити повољне услове за живот и рад младих у руралним подручјима и њихово мотивисање да остану на селу и ту формирају породице. Такође, Повереник је имао у виду да ограничење у погледу година живота за једног од супружника/ванбрачних партнера не представља сметњу за остварење другог циља Конкурса – повећање броја жена власница непокретности, будући да ће се под једнаким условима у катастар непокретности уписати како жене до 40 година живота, тако и жене старије од 40 година живота, уколико испуњавају преостале услове Конкурса. Ценећи разлоге за прописивање услова којим се тражи да учесници нису правноснажно осуђивани на казну затвора од најмање 6 месеци, Повереник је указао да не постоје гаранције да супружници/ванбрачни партнери који испуњавају наведени услов неће предметну непокретност „оптеретити хипотеком, продати на јавној продаји због неизмирених обавеза према повериоцима или средства додељена Конкурсом искористити у нелегалне сврхе“. Наведени услов који прописује Правилник представља пооштравање услова и у неоправдано неповољнији положај ставља, односно могао би ставити лице/групу лица због њиховог личног својства – осуђиваност. Због тога је Повереник дао мишљење да прописивањем услова из Правилника, да један од супружника/ванбрачних партнера није старији од 40 година живота у моменту подношења пријаве на Конкурс, нису повређене одредбе Закона о забрани дискриминације, као и да су прописивањем услова из овог правилника, да учесници конкурса нису правноснажно осуђивани на казну затвора од најмање

шест месеци, повређене одредбе Закона о забрани дискриминације. Заводу је препоручено да дискриминаторну одредбу из Правилника усклади са антидискриминационим прописима.

Завод је обавестио Повереника да је Управни одбор завода донео Одлуку којом је дата сагласност за доношење новог Правилника којом је претходни правилник стављен ван снаге. Нови Правилник не садржи спорни услов.

3.6.11.2. Препоруке мера за остваривање равноправности

Препорука мера за остваривање равноправности Републичком фонду за здравствено осигурање

Поверенику се обратило више грађанки и грађана наводећи да је изменом Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања, Републички фонд за здравствено осигурање отежао процедуру за добијање слушног помагала, односно да је осигураницима ускратио приступачну и ефикасну здравствену заштиту. У својим обраћањима грађани су навели да је особама оштећеног слуха, односно особама са инвалидитетом, међу којима су и старије особе, укинуто право да у „свом месту и код свог ОРЛ специјалисте" ураде све прегледе у вези са добијањем налога за слушно помагало, већ сада морају да путују до најближе терцијалне установе-Клиничког центра. Тим поводом, Фонд је у свом одговору навео да је у складу са Правилником формирана стручна комисија за вокално и тонално аудиолошко испитивање и то у Новом Саду, Београду, Крагујевцу и Нишу. Напоменуто је да је анализа рада Стручних комисија почев од 2016. године показала да је у око 45% случајева утврђено да дијагностика није исправно извршена, односно да је осигураном лицу од стране лекара специјалисте ОРЛ или субспецијалисте аудиологије здравствене установе примарног или секундарног нивоа здравствене заштите прописано неодговарајуће слушно помагало. С тим у вези, Комисија за израду Правилника чији су чланови еминентни стручњаци из различитих грана медицине, дала је предлог за измену одредаба које се односе на прописивање слушних помагала и као још један разлог за измену навела проблем са апаратима за контролу слуха у здравственим установама нижег нивоа здравствене заштите који се не одржавају (баждаре) редовно. Стога је у циљу обезбеђивања осигураним лицима прецизне дијагностике и квалитетније здравствене заштите прописивање слушних помагала која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања подигнуто на терцијални ниво здравствене заштите. Повереник је у препоруци истакао да је легитиман циљ успостављање прецизније дијагностике и у том смислу целисходније усмеравање буџетских средстава. Међутим, са друге стране потребно је размотрити целисходније решење које не би отежало остваривање права на слушно помагало. Повереник је указао да остваривање права на слушно помагало у установама терцијалне заштите, подразумева заказивање прегледа, добијање упута и одлазак у ове установе (често из средина које су више десетина километара удаљене од ових установа) ради остваривања права на слушно помагало што битно отежава остваривање права, посебно када су у питању особе са инвалидитетом, тешко покретљиве и старије особе којима је слушно помагало неопходно ради остваривања задовољавајућег нивоа говорне комуникације и слушне рехабилитације. С тим у вези, Фонду је препоручено да на адекватнији начин уреди остваривање права на слушно помагало из Листе помагала под тачком 5. Слушна помагала која је саставни део Правилника и то тако да се не умањује доступност, обухват и приступачност здравствене заштите, нарочито за рањиве категорије становништва, као што су особе са инвалидитетом, старија и теже покретљива лица.

РФЗО је обавестио Повереника да је препоруку мера доставио Министарству здравља, с обзиром да општи акт који утврђује врсту, односно класу и категорију медицинско-техничких помагала, као и услове и начин остваривања права на медицинско-техничка помагала, доноси министар здравља на предлог РФЗО. Уз препоруку РФЗО је доставио и образложење разлога због којих је прописивање слушних помагала пренето у надлежности лекара специјалиста ОРЛ здравствене установе терцијалног нивоа заштите, са напоменом да се у поступку измене општег акта размотри препорука мера за остваривање равноправности.

Препорука мера Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Поверенику се обратила организација цивилног друштва изражавајући забринутост због директиве коју је Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања упутило свим центрима за социјални рад у Републици Србији. Директивом је наложено центрима за социјални рад да у циљу унапређивања рада и постизања вишег степена ефикасности у организовању заштите, помоћи и подршке жртвама насиља, злостављања и злоупотребе („деце улице“) предузму следеће активности: 1) да у року од 15 дана да дана добијања налога организују састанак са полицијском управом за град или полицијском станицом у локалној самоуправи на територији своје надлежности и комуналном полицијом, уколико у локалној заједници иста постоји, а у циљу успостављања структуиране, целовите и континуиране сарадње на откривању случајева насиља над децом, злостављања и злоупотребе деце која „живе и раде на улици“ и баве се просјачењем, прањем ветробранских стакала, скупљањем секундарних сировина из контејнера за одношњење отпада, продајом цвећа у касним ноћним сатима итд., а нарочито кроз организовање заједничких континуираних и периодичних акција, обилазака уобичајених места на којима се деца злостављају и злоупотребљавају; 2) да се у сваком откривеном случају по хитном поступку у складу са Породичним законом дете одузме од родитеља или старатеља или од лица код кога се дете затекло; 3) да се у складу са извршеним проценама стручњака органа старатељства против родитеља или старатеља детета или лица код којег се дете затекло предузму мере грађанскоправне или кривичноправне одговорности: 1. покрене парнични поступак за лишење родитељског права; 2. покрене поступак за заштиту права детета, односно за забрану одржавања личног односа са дететом; 3. покрене парнични поступак за изрицање мере за заштиту од насиља у породици; 4. поднесе кривичну пријаву због евентуално учињеног кривичног дела запуштање и злостављање малолетног детета или насиља у породици; 4) да се по хитном поступку предузму мере ургентне заштите детета и обезбеди: безбедност, брига о здрављу, егзистенцијални услови, психосоцијална подршка, заступање детета (детету постави старатељ) и други услови за остваривање права детета на образовање и васпитање. Повереник је указао на став Комитета за права детета Уједињених нација да државе не би смеле да одвајају децу од породице искључиво због тога што породица ради или живи на улици, односно да финансијско или материјално сиромаштво, или услови који непосредно и искључиво могу да се припишу таквом сиромаштву, никада не би смели да буду једино оправдање за склањање детета из родитељског старања, већ треба да се сматра сигналом потребе да се породици пружи одговарајућа подршка (Општи коментар бр. 21 о деци у уличној ситуацији). Чињеницом да у налогу центрима за социјални рад нису наведене одговарајуће одредбе прописа на основу којих је потребно предузети све мере у циљу пружања подршке породицама у ризику од измештања деце пре организовања алтернативног збрињавања, оставља простор да центри протумаче налог министарства тако да децу одузимају по „хитном поступку“, дакле не предузимајући претходне мере у складу са законом. Повереник је препоручио Министарству да повуче свој допис и да

центрима за социјални рад укаже на обавезе које произлазе из Устава, ратификованих међународних докумената и закона које се односе на неопходност предузимања свих мера из њихове надлежности у циљу пружања подршке породицама у ризику од измештања деце из породице, те да алтернативно збрињавање деце центри за социјални рад организују тек када нису успели сви претходни напори да се раздвајање породице предупреди или када је издвајање евидентно у најбољем интересу здравља, добробити, развоја и/или безбедности детета. Такође, препоручено је да предузму и друге мере из своје надлежности у циљу јачања услуга социјалне заштите и креирања нових услуга које су неопходне ради омогућавања живота детета у породичном окружењу.

3.6.11.3. Иницијативе за измену прописа

Иницијатива за допуну Уредбе о условима и начину доделе коришћења средстава за подстицање унапређења туристичког промета домаћих туриста на територији Србије

Повереник се обратила грађанка која је навела да је Министарство трговине, туризма и телекомуникација омогућило одређеним категоријама лица право на субвенционисано коришћење услуга смештаја у угоститељским објектима и таксативно набројало оне категорије лица која могу бити корисници ваучера за субвенционисано коришћење услуге смештаја у угоститељским објектима на територији Републике Србије, изван пребивалишта корисника ваучера. Даље је навела да њена мајка, која се, услед неадекватне поделе родних улога у прошлости, превасходно бавила пословима у домаћинству, не може бити корисник ваучера за субвенционисано коришћење услуге смештаја, што сматра да није у складу са антидискриминационим прописима. У притужби је даље наведено да је данас у Републици Србији присутан велики број жена, које су обављале послове у домаћинству, бринуле се породици, те да нису биле у могућности да заснују радни однос, нити да остваре право на старосну пензију, а фактички су обављале врсту послова која, на жалост, није видљива. У иницијативи је наведено да је истраживање Републичког завода за статистику показало да жене у просеку раде више од 4 сата дневно на неплаћеним кућним пословима, док у данима викенда жене проводе више времена у неплаћеним пословима него мушкарци у укупном послу. Као последица тога, жене проводе скоро 20% мање времена у слободним активностима у односу на мушкарце.[472] Родне неједнакости највише су изражене у приватној сфери, што се битно одражава на положај жена на тржишту рада и на могућности да промене подређени положај у породици.[473] У Редовном годишњем извештају Повереника за заштиту равноправности за 2018. годину[474] у одељку „Дискриминација на основу пола“ Повереник је навео да различити подаци из извештаја и истраживања, који су прикупљени у 2018. години, указују да су жене и даље у неповољнијем положају у односу на мушкарце. Такође, у Националној стратегији за унапређење родне равноправности за период од 2016. до 2020. године[475], у Одељку „Опис стања родне равноправности у Републици Србији“ констатовано је да показатељи говоре да је укупан друштвено-економски положај жена у знатно лошијем положају у односу на мушкарце и да постоји дубок јаз између прокламованих принципа и конкретне праксе. Имајући у виду наведено, Повереник је упутио иницијативу Министарству, као овлашћеном предлагачу Уредбе да, полазећи

[472] Жене и мушкарци у републици Србији, Република Србија, Републички завод за статистику, Београд 2014.
[473] Родни барометар у Србији – развој и свакодневни живот“, Марина Благојевић Хјусон, Програм уједињених нација за развој, Београд 2013.
[474] http://ravnopravnost-5bcf.kxcdn.com/wp-content/uploads/2019/03/Redovan-godi%C5%A1nji-izve%C5%A1taj-Poverenika-za-za%C5%A1titu-ravnopravnosti-za-2018.-pdf.pdf
[475] „Службени гласник РС“, број 4/16

од тога да је и циљ донете уредбе управо био подршка најугроженијим категоријама становништва, а у које свакако спадају и старије жене које нису остварилe право на старосну пензију, прошири круг лица која могу бити корисници ваучера за субвенционисано коришћење услуге смештаја у угоститељским објектима на територији Републике Србије, изван пребивалишта корисника ваучера и на жене које нису остварилe право на старосну пензију.

3.6.11.2. Упозорења и саопштења

Упозорење поводом растућег говора мржње на друштвеним мрежама, 25. јануар 2019.

Упозорење је дато поводом све чешћих непримерених и вербалних напада у јавном и политичком животу, укључујући и друштвене мреже. Увреде, понижавање, неразумевање, недостатак аргументоване расправе, а све чешће и говор мржње, угрожавају цео друштвени систем и шаљу понижавајућу и погрешну слику о Републици Србији. Преношење и придавање значаја вулгарним квалификацијама воде ка беспотребним тензијама у обрађивању врло значајних тема за нашу државу. У упозорењу је наведено да актери јавног живота морају бити свесни јавно изговорених речи и да ће у супротном сви апели и упозорења изгубити смисао, што доводи у опасност све до сада постигнуто на пољу поштовања људских права.

Упозорење за јавност поводом вређања посланице Александре Јерков, 10. април 2019.

Упозорење је дато поводом претњи и увреда које је Војислав Шешељ упутио Александри Јерков на Твитеру. Овакав говор постаје свакодневна појава, иако је забрањен законом, а омаловажавања, увреде и отворене претње на рачун политичких неистомишљеника које се највише објављују на друштвеним мрежама обесмишљавају принципе дијалога, толеранције и равноправности, те имају посебну тежину када долазе од народних посланика и других носиоца јавних функција који представљају грађане и грађанке наше земље.

Упозорење поводом увреда упућених посланици Мариники Тепић и припаднику албанске националне мањине Мону Ђурају, 6. маја 2019.

Упозорење је дато поводом вулгарних, сексистичких и крајње увредљивих коментара које је Војислав Шешељ упутио Мариники Тепић на Твитеру. Начин на који се један народни посланик вербално обрачунава са политичким неистомишљеницима, не само да је непримерен, већ и забрањен законом. У истој објави су изнете и увреде на рачун припадника албанске националне мањине Мона Ђураја, власника пекаре у Борчи и то у тренутку када он и његова породица трпе узнемиравања, претње и притиске због скупова десничарских организација, чиме је доведена у питање и његова безбедност, а чиме се додатно распирује мржња и нетрпељивост према албанској националној мањини, што је изричито забрањено Уставом Републике Србије као и Законом о забрани дискриминације, наведено је у упозорењу. Представници Повереника су, због догађања у Борчи, обишли власника пекаре Мона Ђураја.

Упозорење поводом увредљивих коментара упућених новинаркама, 17. јула 2019.

Упозорење је дато поводом мизогиних, сексистичких и крајње увредљивих коментара које је народни посланик Војислав Шешељ упутио новинарки листа Данас. Истовремено је дата и осуда увреда у текстовима и на фотографијама које су објављене на интернет страници valjevskapodvala.com а које су упућене новинарки и уредници портала kolubarske.rs, при чему је наведено да би надлежни органи требало хитно да утврде ко стоји иза ових садржаја, те да

овакве појаве морају да наиђу на најширу осуду јавности, јер је то начин да се стане на пут готово свакодневном вербалном насиљу.

Упозорење поводом вређања ректорке Поповић и професора Синанија, 2. октобра 2019.

Повереница је најоштрије осудила увредљиве коментаре које је новинар Миломир Марић јавно изнео на рачун професора Филозофског факултета Данијела Синанија и ректорке Београдског Универзитета Иванке Поповић. Недопустиво је и законом забрањено изношење дискриминаторних ставова, вређање и омаловажавање засновано на националној припадности, етничком пореклу, прецима, или било ком другом стварном или претпостављеном личном својству. Критике и ставови о нечијем раду не могу се изражавати увредама, понижавањем или вређањем нечијег достојанства, а посебно не изазивањем нетрпељивости према било ком појединцу. У упозорењу је наведено да је обавеза медија и свих у медијима да поштују професионалне и етичке стандарде јавног информисања и извештавања, као и законе и Устав који јасно забрањује дискриминацију по било ком основу, а нарочито, између осталих, и по основу националне припадности, друштвеног порекла, рођења.

Саопштење поводом Међународног дана сећања на холокауст,27. јануар 2019.

Поводом обележавања Међународног дана сећања на холокауст, повереница је истакла да овај дан мора бити опомена и упозорење колико је дискриминација опасна и до каквих је катастрофалних последица у историји доводила. Уважавање различитости, али и штетности коју дискриминација може учинити појединцу и друштву, мора се учити од детињства, почевши од породице, преко система образовања, до медија. Повереница је указала на честу и непримерену употребу појма фашизам у политичком говору, којим политички противници вређају једни друге, не размишљајући о последицама до којих је фашизам довео и суштинском значењу те речи. Фашизам је најтежа, по степену увредљивости, реч у већини европских земаља, и треба избегавати њену олаку употребу, пре свега из поштовања према жртвама фашизма, али и због чињенице да пречестом и употребом у неодговарајућем контексту та реч губи на свом истинском значењу. Сећање на жртве холокауста представља обавезу сваког појединца у друштву и свих државних органа и институција закључила је повереница.

Саопштење поводом препорука за борбу против дискриминације и говора мржње, 20. март 2019.

Европска мрежа тела за равноправност ЕКВИНЕТ, чији је Повереник за заштиту равноправности пуноправни члан, представио је препоруке за борбу против дискриминације и говора мржње које се односе на понашање политичара и медија, како у изборним кампањама, тако и јавном животу. Препоруке су представљене на догађају „Борба против расизма и дискриминације“ у Европском Парламенту, у оквиру Недеље солидарности народа и борбе против расизма и расне дискриминације. У препорукама се поред осталог наводи да равноправан третман и недискриминација представљају минимум општих стандарда понашања и да је обавеза свих да их у свакој прилици поштују. Странке, политичари и људи који их подржавају, морају се у изношењу својих ставова уздржавати од употребе дискриминаторног језика и говора мржње. Исту обавезу имају и медији који у свом извештавању морају да воде рачуна о преношењу ставова који у себи садрже говор мржње уз критичко промишљање контекста. На јавној и политичкој сцени Србије већ дуже време интезивне су међусобне увреде, говор мржње, понижавајући и увредљиви ставови. Последњи у низу су вређања премијерке али и других жена, грађана из

унутрашњости, новинара, политичара са локала али и вулгарних вербалних испада јавних личности, наведено је у саопштењу.

Саопштење поводом Међународног дана људских права, 10. децембар 2019.

Поводом Међународног дана људских права, повереница је посетила 92-годишњу Ружу Качаревић из села Клиновац поред Бујановца, која живи сама, у веома тешким условима, без сталних прихода и без струје, и са којом је разговарала о проблемима са којима се свакодневно суочава, као и већина старијих који живе у једночланим домаћинствима у сеоским срединама. Заједно са повереницом, у посети је био и директор центра за социјални рад Бујановац, Нијаз Амети, који је после разговора о тешкоћама са којима се у раду срећу запослени у центру, изразио пуну спремност да се обезбеди помоћ и подршка Ружи Качаревић, за излазак из тешке животне ситуације. У саопштењу је наведено да је 10. децембар, прилика да се укаже на велики број појединаца који не остварују своја права, као и на целе групе које живе у сиромаштву, маргинализоване, искључене или у ризику од дискриминације. Овом приликим повереница се састала и са председником општине Бујановац, Шаипом Камберијем, са којим је разговарала о унапређењу положаја свих грађана и грађанки, а посебно старијих и сиромашних који живе у руралним подручјима и који представљају најугроженију популацију у свим деловима Србије.

3.7. Предлози за оцену уставности

У 2019. години Повереник је поднео један предлог за оцену уставности и законитости члана 30. тачка 1. Закона о пензијском и инвалидском осигурању. Такође, у току 2019. године Уставни суд је донео одлуку по предлогу Повереника за оцену уставности и законитости одредбе члана 28а Закона о пензијском и инвалидском осигурању из 2017. године, као и по предлогу Повереника за оцену уставности и законитости одредбе члана 136. став 2. Колективног уговора за Јавно предузеће „Пошта Србије“ из 2018. године (о којој је било више речи у делу овог извештаја под називом Дискриминација на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама). Што се тиче предлога Повереника за оцену уставности и законитости више одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом (члана 13. став 4, члана 17. ст. 2, члана 18. став 2. и члана 54. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом и одредба члана 12. ст. 1. и 7. Закона о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом), још увек нису донете одлуке.

Предлог за оцену уставности и законитости члана 30. тачке 1. Закона о пензијском и инвалидском осигурању

Повереник је поднео Уставном суду предлог за оцену уставности и законитости члана 30. тачке 1. Закона о пензијском и инвалидском осигурању[476]. Наведеном одредбом прописано је да удовац стиче право на породичну пензију ако је до смрти брачног друга навршио 58 година живота. Са друге стране одредбом која је прописана у члану 29. тачка 1. Закона о пензијском и инвалидско осигурању утврђено је да удова стиче право на породичну пензију ако је до смрти брачног друга, навршила 53 године живота. Повереник је истакао да одредба прописана чланом 30. тачка 1. Закона о пензијском и инвалидском осигурању није у сагласности са Уставом Републике Србије и то са одредбом члана 21. као ни са одредбама чл. 4, 6. и 20. Закона о забрани дискриминације и одредбом члана 5. Закона о равноправности полова. Повереник је такође истакао да право на

[476] Службени гласник РС”, бр. 34/03, 64/04 - одлука УСРС, 84/04 - др. закон, 85/05, 101/05 - др. закон, 63/06 - одлука УСРС, 5/09, 107/09, 101/10, 93/12, 62/13, 108/13, 75/14, 142/14, 73/18 и 46/19 - одлука УС

породичну пензију, као једно од битних облика социјалног права и важно право из пензијско-инвалидског осигурања, функционише на принципу обавезности и солидарности из којег се између осталог обезбеђују и материјална давања у случају настанка појединих социјалних ризика, као што су болест, старост, инвалидност, смрт и незапосленост. Породична пензија је један од начина пружања социјална сигурности члановима породице који су најтеже погођени наступањем одређеног социјалног ризика и који су се због тога нашли у стању социјалне потребе, јер не могу сами себи да обезбеде средства за живот. Стављање удоваца у неповољнији положај у односу на удовице није оправдано ни становишта поштовања принципа солидарности на којем поред принципа обавезности почива систем пензијског и инвалидског осигурања, јер доприносе уплаћују сви, а права на материјална давања остварују они осигураници код којих наступи неки од социјалних ризика, као што су болест, старост, инвалидност, смрт и незапосленост, без обзира на њихов пол. Имајући у виду наведено, Повереник је истакао да је обезбеђивање поштовања начела једнакости, односно забране дискриминације у поступку остваривања права на породичну пензију, могуће само прописивањем истог услова који се односи на потребан број година живота које је један брачни друг навршио у тренутку смрти другог брачног друга, односно, омогућавањем да и удовац и удовица наведено право могу остварити уколико су у тренутку смрти брачног друга навршили 53 године. Због тога је Повереник предложио да Уставни суд донесе одлуку којом се утврђује да ова одредба није у сагласности са Уставом и законом.

Поступак је у току.

Одлука Уставног суда по предлогу Повереника за оцену уставности и законитости одредбе члана 28а Закона о пензијском и инвалидском осигурању из 2017. године

Полазећи од чињенице да се одредбом члана 28а Закона о пензијском и инвалидском осигурању захтевају додатни услови за лица која су одлучила да склопе брак са осигураницима који су навршили 65 година живота, Повереник је 2017. години поднео предлог за оцену уставности одредбе члана 28а Закона о пензијском и инвалидском осигурању. Анализа члана 28а Закона о пензијском и инвалидском осигурању је показала да уколико је умрли осигураник у тренутку закључења брака навршио 65 година живота, како је то прописано чланом 19. тачка 1. Закона о пензијском и инвалидском осигурању, његов брачни друг неће остварити право на породичну пензију уколико немају заједничко дете или је њихов брак трајао мање од две године. С тим у вези, Повереник је указао да су наметањем додатних услова за лица која су одлучила да склопе брак са осигураницима који су навршили 65 година живота, а која се односе на дужину трајања брачне заједнице, односно услов да са умрлим осигураником имају дете, ова лица стављена у неједнак положај само зато што су склопили брак са особом која је навршила 65 година живота. Имајући у виду да је право на пензију, укључујући и породичну, један од кључних елемената уставног принципа социјалне правде, да је чланом 70. став 2. Устава Републике Србије прописано да се Република Србија стара о економској сигурности пензионера што подразумева материјално обезбеђење и социјалну сигурност и преживелог брачног друга, као и да се тумачењем спорне одредбе долази да закључка да оваква правила за стицање права на породичну пензију не важе за лица која су склопила брак са млађим осигураницима, чак и када су они у тренутку склапања брака имали 64 године и 11 месеци, Повереник је мишљења да се постављање додатних услова за брачног друга умрлог осигураника који је у тренутку закључења брака навршио 65 година живота не може оправдати ни једним објектим разлогом, односно да су ова лица дискриминисана на основу личног својства брачног друга (умрлог осигураника) – старосно доба.

Одлучујући по предлогу Повереника, Уставни суд је одлуком број Iуз-130/2017 од 19. јуна 2019. године утврдио да оспорена одредба члана 28а Закона о пензијском и инвалидском осигурању, у делу који гласи: „Ако је умрли осигураник или умрли корисник старосне, превремене старосне или инвалидске пензије у тренутку закључења брака навршио године живота из члана 19. став 1. овог закона“, није у сагласности са Уставом, те да иста престаје да важи даном објављивања Одлуке Уставног суда у „Службеном гласнику Републике Србије“.

3.8. Мишљења на нацрте закона и других општих аката

Повереник је и у 2019. години интензивно радио у сегменту давања мишљења на нацрте прописа (закони, подзаконски и други акти) и дао укупно 27 мишљења. У мишљењима је указивано и на неопходност измена или допуна одређених одредби важећих прописа које нису обухваћене предложеним изменама, а у циљу њиховог усклађивања са одредбама Закона о забрани дискриминације. Ради унапређења правног оквира којим се повећава ефикасност заштите од дискриминације и подиже свеукупан квалитет антидискриминационих прописа, водило се рачуна о усаглашавању прописа Републике Србије са прописима Европске уније, што је један од општих циљева Стратешког плана Повереника за период од 2016. до 2020. године. Интегрални текстови датих мишљења објављени су на интернет страници Повереника. У току 2019. године дата су мишљења на: Нацрт закона о родној равноправности, Нацрт закона о дуалном моделу студија у високом образовању, Нацрт закона о студентском организовању, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о високом образовању, Нацрт закона о правима детета и заштитнику права детета, Нацрт закона о социјалној карти, Нацрт закона о здравственој заштити и здравственом осигурању војних осигураника, два мишљења на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о средњем образовању и васпитању, Нацрт закона о Меморијалном центру „Старо сајмиште“ и мишљење на Нацрт закона о правима бораца, војних инвалида, цивилних инвалида рата и чланова њихових породица. Поред тога, дата су мишљења и на: Предлог правилника о ближим условима, о начинима препознавања облика злостављања, злоупотребе дискриминације и насиља над децом у спорту, Национални преглед о оствареном напретку у спровођењу Пекиншке декларације и платформе за акцију +25**,** Предлог уредбе о начину преузимања, размене података, приступа и заштите података садржаних у Централном регистру становништва, као и другим техничким питањима од значаја за вођење Централног регистра становништва и на Предлог стратегије развоја система јавног информисања у Републици Србији у периоду од 2020. до 2025. године. Повереник је дао мишљења без примедаба на: Нацрт закона о изменама и допунама Закона о информационој безбедности, Нацрт закона о науци и истраживању, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о политичким странкама, на два Нацрта закона о изменама и допунама Закона о националном оквиру квалификација Републике Србије, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о буџету РС за 2019. годину, Предлог уредбе о интерном тржишту рада државних органа, Предлог уредбе о утврђивању листе делатности у областима у којима се обављају делатности од општег интереса и у којима се користе информационо- комуникациони системи од посебног значаја, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о дуалном образовању и на Предлог уредбе о поступку обавештавања о инцидентима у ИКТ системима од посебног значаја.

3.9. Судски поступци

Поред заштите грађана од дискриминације која се остварује пред Повереником у поступку по притужбама, постоји и судска заштита од дискриминације. У зависности од правне природе повреде која је проистекла из акта дискриминације и од тога колика је њена друштвена опасност, разликујемо грађанскоправну, прекршајноправну и кривичноправну заштиту од дискриминације.

3.9.1. Парнични поступци

Повереник је независни државни орган с активном процесном легитимацијом. Повереник је овлашћен да подноси тужбе суду због повреде прописа који забрањују дискриминацију, у своје име а уз сагласност и за рачун дискриминисаног лица. Повереник покреће антидискриминационе парнице у општем интересу, а сам процењује када ће и у којим случајевима подићи тужбу за заштиту од дискриминације, имајући у виду чињеницу да циљ и смисао парнице коју покреће превазилазе значај који она имају са аспекта заштите права самих дискриминисаних лица, односно групе лица. У питању су тзв. *стратешке парнице*, које Повереник покреће и води у јавном интересу, с циљем да допринесе доследној примени прописа и унапређењу правне праксе, да додатно охрабри и подстакне жртве дискриминације на покретање антидискриминационих парница, као и да правно едукује и сензибилише јавност за проблем дискриминације. Поред тога, циљ Повереника јесте да својом процесном активношћу издејствује доношење повољних судских пресуда, којима се поред пружања правне заштите дискриминисаним лицима, упућује и јасна порука јавности да је дискриминација забрањена и да се делотворно санкционише. С друге стране, циљ, односно сврха стратешких парница треба да буду и обезбеђење правилног тумачења или правилне примене антидискриминационих прописа, па самим тим да се путем судске праксе појасни смисао одређеног прописа, или да се путем ове праксе укаже на то да је одређени пропис потребно изменити, допунити, односно унапредити.[477] Током досадашњег рада Повереник је покренуо укупно 18 парница за заштиту од дискриминације. Од овог броја, осам је поднето на основу припадности ромској националној мањини као личном својству, три по основу пола, једна по основу сексуалне оријентације и једна по основу инвалидитета као личног својства, док је у пет случајева поднета тужба због вишеструке дискриминације и то: једна на основу рођења и брачног и породичног статуса; друга по основу осуђиваности, пола, брачног и породичног статуса и здравственог стања; трећа по основу пола и сексуалне оријентације; четврта по основу здравственог стања и инвалидитета, и пета по основу пола и брачног и породичног статуса. Од укупно 18 парница за заштиту од дискриминације, седам је до сада правноснажно окончано у корист Повереника, тако што је суд у целости усвојио постављене тужбене захтеве Повереника. У већини тужбених захтева, а у зависности од облика и случајева дискриминације, као и начина на који је дискриминација извршена, поред захтева за утврђење да је тужени дискриминаторно поступао, Повереник је од суда захтевао и да се туженом забрани даље вршење радње дискриминације и/или забрани понављање радње дискриминације. Уколико је у конкретном случају то било могуће, Повереник је тражио од суда да туженог обавеже на извршење радње којом би уклонио последице дискриминаторног поступања, као и на објављивање пресуде у неком од дневних листова са националним тиражом. У два

[477] *Значај и улога стратешких парница у заштити од дискриминације у Републици Србији*, Бранкица Јанковић повереница за заштиту равноправности, проф др Ивана Крстић, регионална конференција „Размјена најбољих искустава у рјешавању кршења људских права са посебним фокусом на борбу против дискриминације", Сарајево, Босна и Херцеговина, 15-16. фебруара 2018. године

случаја, Повереник је повукао тужбу, с обзиром на то да је тужени у једном случају укинуо спорну одлуку, а у другом случају изменио правилник који је био повод за тужбу. Један поступак је прекинут због тога што је тужени брисан из регистра привредних друштава. Два поступка су правоснажно окончана одбијањем тужбеног захтева Повереника. Шест поступака је још увек у току, од чега су у 2019. години у три поступка донете пресуде на које су уложена правна средства и по којима је поступак у току, и то:

- у поступку по тужби против ресторана брзе хране из 2012. године, јер радник обезбеђења није дозволио деци ромске националности да уђу у ресторан са женом која је хтела да им купи храну, Виши суд у Београду је 2017. године донео пресуду, којом је у целости усвојио тужбени захтев Повереника. Тужени је изјавио жалбу на пресуду. Апелациони суд у Београду је решењем укинуо пресуду Вишег суда у Београду и предмет вратио првостепеном суду на поновно суђење. У априлу 2019. године, Виши суд је донео пресуду којом се одбија тужбени захтев. Апелациони суд у Београду, потврдио је пресуду Вишег суда у новембру 2019. године, због чега је Повереник изјавио ревизију;
- у поступку по тужби против четири тужена, због дискриминације на основу припадности ромској националној мањини из 2017. године, јер је у 2016. години непосредно уз ромско насеље а паралелно са улицом подигнут бетонски зид, тако да је ромско насеље фактички ограђено. У току 2019. године суд је донео пресуду којом је одбио тужбени захтев. У мају 2019. године Апелациони суд у Крагујевцу је усвојио жалбу Повереника, укинуо ову пресуду и предмет вратио на поновно суђење;
- у поступку по тужби против професора медицинског факултета, због дискриминације на основу сексуалне оријентације, јер је у интервјуу за магазин изразио дискриминаторне ставове према припадницима ЛГБТ популације. Виши суд у Беогреду донео је пресуду због пропуштања, на коју је тужени уложио жалбу, па је Апелациони суд у Београду у марту 2019. године донео решење којим се укида пресуда због пропуштања и предмет враћа на поновно суђење.

Током 2019. године, Повереник је поднео једну тужбу за заштиту од дискриминације.

Тужба због дискриминације на основу пола, брачног и породичног статуса и позивања на одговорност из 2019. године

Поверенику се обратила запослена притужбом против послодавца због дискриминације у области рада на основу пола, породичног статуса и позивања на одговорност - виктимизације као посебног облика дискриминације, након чега је Повереник уз њену сагласност покренуо парнични поступак за заштиту од дискриминације. Тужба је поднета из разлога што је послодавац дискриминисао запослену у току трајања трудноће, породиљског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, на основу пола и породичног статуса тако што је у току трајања трудноће уценио потписивањем бланко споразума о престанку радног односа, тражио да сама да новац за уплату доприноса, нередовним и нецеловитим уплаћивањем доприноса због којих је отежано остваривала право на здравствену заштиту и боловање, ускраћивањем права из радног односа, као што је право на плаћено одсуство због одласка код лекара, као и на накнаду зараде прописану Законом о финансијској подршци породици са децом. Поред тога активирањем бланко споразума о престанку радног односа, односно одјаве са осигурања, након пријаве инспекцији, обавештавања јавности и подношења притужбе за заштиту од дискриминације, додатно је стављена у лошији положај у периоду трајања породиљског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, чиме је послодавац извршио и посебан облик дискриминације – позивање на одговорност из члана 9. Закона о забрани дискриминације. Ова стратешка парница покренута је у

јавном интересу, како би се и судском праксом указало да је овакво понашање послодаваца недопустиво. Повереник је поднео тужбу и због чињенице учесталости дискриминације жена на тржишту рада по основу пола, као и брачног и породичног статуса. Наиме, већ годинама за редом, као што се види и из овог извештаја, дискриминација по основу пола, као и брачног и породичног статуса жена је у врху по броју поднетих притужби. Прво рочиште у овој правној ствари до краја 2019. године није заказано.

3.9.2. Кривични поступци

Повереник за заштиту равноправности, као и сви други државни органи, овлашћен је да подноси кривичне пријаве када у свом раду сазна за постојање кривичног дела или учиниоца. У овом делу извештаја биће представљене кривичне пријаве које је Повереник поднео надлежним тужилаштвима.

Две кривичне пријаве поднете су због кривичних дела која имају елементе дискриминације на основу сексуалне оријентације, једна садржи елементе дискриминације на основу инвалидитета, једна је поднета због изазивања националне и расне мржње, једна због недозвољених полних радњи и једна због насиља на спортској приредби.

Кривична пријава због исписивања неонацистичких графита

Поверенику за заштиту равноправности, обратило се друштво за заштиту права Рома, због тога што је непознато лице на приватној кући исписало: „СМРТ ЦИГАНИМА ОВЕ КУЋЕ“, „ДОБРО ДОШЛИ У ВРАТА ПАКЛА“. Уз поруке је нацртан и кукасти крст који је уписан у круг. На наведени начин непознато лице, изнело је идеје и ставове којима се распирује мржња и нетрпељивост према Ромима, чиме је извршено кривично дело изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости из члана 317. став 1. Кривичног законика[478]. Повереник је у кривичној пријави указао да истицање нацистичког симбола шаље јасну поруку припадницима ромске популације имајући у виду чињеницу да је током Другог светског рата убијено 500 000 Рома и Ромкиња.

Више јавно тужилаштво, обавестио је Повереника да је полицијској управи поднет захтев за прикупљање потребних обавештења и предузимање мера и радњи у циљу откривања учиниоца кривичног дела.

Кривична пријава због дискриминаторних памфлета на факултету

Поверенику за заштиту равноправности поднете су притужбе због дискриминаторних памфлета под насловом „КО НАМ ПРЕДАЈЕ СТУДЕНТИМА ДОК НАЈБОЉЕ ИСТЕРУЈУ?“, који су се појавили на једном факултету. У памфлетима се истиче да су запослени на једном одељењу факултета „антисрпски“ и „водећи геј лобисти“, „педерски лобисти и плаћеници“, „љубавнице својих претпостављених“, „носиоци хашког тумачења историје“, чак „силоватељи студенткиња“ који шире „гнусне теорије“ и студентима „испирају мозак“, и који су доведени на факултет да „до краја униште наш подмладак“. У притужби се наводи да аутори памфлета позивају на одмазду именованих, а све у име заштите „патриотских и националних осећања“, те да је на овај начин угрожен телесни и морални интегритет именованих који су запослени на факултету. Непознати извршилац израдио је и учинио јавно доступним памфлет који заговара и подстрекава мржњу,

[478] „Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19

дискриминацију и насиље према групи лица и који представља говор мржње, јер се памфлетима изражавају идеје, информације и мишљења, којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због њиховог стварног или претпостављеног личног својства, чиме је извршио кривично дело расна и друга дискриминација из члана 387. Кривичног законика.

Више јавно тужилаштво, одбацило је кривичну пријаву, налазећи да пријављено кривично дело, није дело које се гони по службеној дужности.

Кривична пријава због недозвољених полних радњи у прихватном центру за мигранте

Поверенику се обратило удружење грађана указујући на догађај који се одиграо у прихватном центру за мигранте. Како је у допису овог удружења наведено, мигранткиња која је боравила у овом центру, указала је да ју је један од запослених у Комесаријату за избеглице и миграције позвао да дође у једну просторију како би преузела панталоне и доњи веш и том приликом јој ставио руку на груди, а када се она одмакла, завукао је руку испод блузе и ухватио је за груди наводећи да жели да провери коју величину носи. Кривична пријава је поднета имајући у виду да постоје основи сумње да је извршено дело недозвољене полне радње из члана 182. Кривичног законика.

Основно јавно тужилаштво је поводом ове кривичне пријаве формирало предмет против НН извршиоца кривичног дела недозвољене полне радње из члана 182. Кривичног законика.

Кривична пријава због претњи активисткињама због претпостављеног личног својства – сексуалне оријентације

Повреник је примио притужбу више удружења грађана поводом претњи упућених активисткињама једне организације током одржавања Фестивала женског пријатељства. Наводи се да је том приликом дошло до „озбиљног нарушавања безбедности учесница фестивала као и кршења њихових људских права“. На друштвеним мрежама дељена је фотографија председнице једног удружења, уз коментаре: „У име свих Тутинаца се ограђујем од ових бестидница и проклињем што нам срамоту о врат окачише“, „ Допуштамо ову срамоту“, „Алах да сачува само“, „не у мом граду“, „Тутином ће крв лити, гај параде неће бити“ и други коментари. Повереник је у вези са наводима из притужбе поднео кривичну пријаву.

Републичко јавно тужилаштво је обавестило Повереника да је кривична пријава против НН извршилаца, због кривичног дела угрожавање сигурности из члана 138. став 2. а у вези члана 54. а Кривичног законика, достављена Вишем јавном тужилаштву, одељењу за високотехнолошки криминал, налазећи да се у конкретном случају ради о делу које је мотивисано мржњом према ЛГБТ особама.

Кривична пријава због заговарања мржње и насиља према деци са сметњама у развоју и инвалидитетом

Повереник је примио притужбу удружења против лица које је на фејсбук друштвеној мрежи објавило садржаје којима децу са сметњама у развоју или децу са инвалидитетом назива „шкартом којег се треба решити“, јер они представљају само терет друштву. Објавама је такође позивао да деци треба дати „бомбе“ уместо бомбона, а труднице да не рађају „шкарт“ децу. Овим објавама, изражавају се идеје и мишљења којима се подстиче дискриминација, мржња и насиље према групи лица због њиховог личног својства, у конкретном случају на основу инвалидитета, а

објављивањем овог садржаја на друштвеним мрежама стичу се и обележија бића кривичног дела из члана 387. Кривичног законика.

Кривична пријава због насиља на спортској приредби

Непознати извршиоци су на утакници између два кошаркашка клуба, својим понашањем и паролама које су износили, изазивали мржњу и нетрпељивост пре свега према женама које су чланови породице (супруга, сестра) представника и играча/чланова једног клуба, и позивали на насиље према члановима тог клуба, због чега је дошло и до физичког обрачуна на овој утакмици. Кривична пријава је поднета због кривичног дела насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу из члана 344а Кривичног законика којим је прописано, између осталог, да ко својим понашањем или паролама на спортској приредби или јавном скупу изазива националну, расну, верску или другу мржњу или нетрпељивост засновану на неком дискриминаторном основу услед чега дође до насиља или физичког обрачина, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном. Ставом 2. овог члана прописано је да ако је дело из става 1. овог члана извршено од стране групе, учинилац ће се казнити од једне до осам година.

3.9.3. Прекршајни поступци

Повереник је у складу са чланом 33. Закона о забрани дискриминације, између осталог, овлашћен да покреће прекршајне поступке због повреде права из овог закона.
Током 2019. године поднета су три захтева за покретање прекршајног поступка. Два захтева, поднета су због прекршаја у области рада, а односе се на дискриминацију на основу пола и породичног статуса, а један због одбијања пружања услуге због припадности ромској националној мањини.

Велики изазов у поступцима за прекршајноправну заштиту од дискриминације представља протек времена и наступање апсолутне застарелости за вођење прекршајних поступака. С обзиром да су углавном прекршајноправни поступци које је покренуо Повереник обустављени због застарелости, поставља се питање ефикасности прекршајноправне заштите.

Прекршајни поступак против предузетника због дискриминације на основу пола, породичног статуса и здравственог стања

Захтев за покретање прекршајног поступка поднет је против предузетника који запосленој за време породиљског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета, и током боловања (дијагностикован канцер леве дојке) није уплатио накнаду зараде за период од маја до октобра 2018. године, као ни доприносе за обавезно социјално осигурање. Поступак је у току.

Прекршајни поступак против такси удружења због одбијања пружања услуге лицу ромске националности

Повереник је дошао до сазнања да је привредно друштво који врши услугу такси превоза, одбило да пружи услугу лицу само зато што је Ром, односно због националне припадности као његовог личног својства, чиме су се стекла сва обележја прекршаја из члана 52. став 1. Закона о забрани дискриминације.

Прекршајни поступак против предузетника због дискриминације на основу пола, породичног статуса

Повереник је покренуо прекршајни поступак против послодавца, из разлога што запосленој, након што га је обавестила да је трудна, није уплатио доприносе за обавезно социјално осигурање. Оваквим поступањем повређено је начело забране дискриминације. У новембру 2019. године, донето је решење којим је поступак прекинут, због чињенице јер се не зна боравиште окривљеног. У решењу је наведено да ће се прекршајни поступак наставити када престану сметње које су изазвале прекид.

3.10. Остали исходи поступака

Законом о забрани дискриминације прописано је да Повереник не поступа по притужби када је по истој ствари покренут поступак пред судом или је поступак пред судом правноснажно окончан; када је очигледно да нема дискриминације на коју подносилац притужбе указује; када је у истој ствари већ поступао, а нису поднети нови докази, као и када је због протека времена од учињене повреде права немогуће постићи сврху поступања. У току 2019. године Повереник у 69 притужби није поступао због ненадлежности. У овим случајевима Повереник подносиоце притужби обавештава о разлозима за одбацивање притужбе, а дају им се и информације о томе који је орган надлежан у конкретном случају. Што се тиче непотпуних притужби, којих је у 2019. години било 244, подносилац притужбе се обавештава о разлозима због којих је притужба непотпуна, као и о томе које податке је неопходно да достави и/или шта треба да приложи уз притужбу, уз остављање рока за допуну притужбе. Уколико у остављеном року подносилац не отклони недостатке, Повереник не поступа даље по притужби. У 194 притужби је било очигледно да нема повреде права на коју подносилац притужбе указује, у 58 случајева је био покренут или окончан судски поступак у истој ствари, у четири случаја није поступано због протека времена, због чега није било могуће постићи сврху поступања, у пет случајева по притужби је већ поступано а нису понуђени нови докази, а у 14 случајева притужба је повучена.

У овом делу извештаја биће представљени поједини примери притужби поводом којих Повереник није даље поступао јер је било очигледно да нема повреде права на које подносилац притужбе указује, или из других разлога прописаних законом.

Притужбе родитеља због примене члана 12. став 7. Закона о финанасијској подршци породици са децом

Повереник је примио више притужби родитеља који су због примене законске одредбе из члана 12. став 7. Закона о финансијској подршци породици са децом били принуђени да се одрекну или права на накнаду зараде за време одсуства са рада ради посебне неге детета или права на додатак за помоћ и негу другог лица. Наиме, чланом 12. став 7. Закона прописано да се право на накнаду зараде, односно накнаду плате за време одсуства са рада ради посебне неге детета не може остварити за дете за које је остарило право на додатак за помоћ и негу другог лица. Поводом примене овог члана Закона о финансијској подршци породици са децом, Повереник је подео више иницијатива Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, као овлашћеном предлагачу, као и подржао иницијативу за оцену уставности и законитости овог члана пред Уставним судом. Након дописа Повереника, Уставни суд је на седници одржаној 24. децембра 2018. године донео одлуку о покретању поступка оцене уставности и законитости поменутог члана. Имајући у виду да је покренут поступак пред Уставним судом, Повереник у

складу са чланом 36. став 1. Закона о забрани дискримнације, није могао да води даље поступак поводом конкретне одредбе Закона о финансијској подршци породици са децом, због чега је поступак обустављен.

Повереник није поступао јер је нису достављени тражени подаци

Поверенику се обратила жена и навела да има унуку у основној школи која похађа наставу по ИОП-у, као и да је код девојчице у последње време дошло до промена у понашању и пажњи, због чега је школски психолог предложио да јој се скрати настава. Даље је наведено да мајка детета због посла не може да усклади време са часовима, да је приватни дефектолог скуп, због чега би она као бака желела да буде пратилац девојчице али јој у школи то не дозвољавају. Дописом Повереника бака је поучена да је Законом о социјалној заштити прописано да услугу личног пратиоца обезбеђује јединица локалне самоуправе, док је подзаконским актом прописано да лични пратилац не може бити члан породичног домаћинства у коме живи корисник, односно сродник корисника. Такође, поучена је шта да предузме мајка детета уколико девојчица има мишљење интерресорне комисије о потреби за додатном подршком личног пратиоца, односно шта да предузме уколико девојчица нема мишљење интерресорне комисије или у мишљењу није наведена потреба за додатном подршком личног пратиоца. Такође, поучена је које података и доказа да достави уколико жели да покрене поступак пред Повереником због евентуалне дискриминације девојчице. Тражени подаци нису достављни.

Повереник није поступао јер недостаје основ дикриминације (лично својство)

Подноситељ притужбе поставља питање да ли има елемената дискриминације у томе што правилник за рангирање за пријем деце у васпитне установе не предвиђа поене за родитеље који су запослени ван радног односа (уговор о привременим и повременим пословима). Сматра да се уговором о привременим и повременим пословима који је закључен на пуно радно време, ствара иста ситуација као и уговором о раду, у смислу да онемогућава присуство родитеља и захтева прихват деце у васпитну установу. У конкретном случају, подносилац притужбе је поучен да је за акт дискриминације потребно да је акт заснован на личном својству, односно да постоји узрочно-последична веза између личног својства и учињеног акта. Даље је обавештен да прављење разлике између лица која су у радном односу и лица која раде на основу уговора о раду ван радног односа, не представља дискриминацију јер правни основ рада није лично својство у смислу Закона о забрани дискриминације.

Недостатак овлашћења за заступање препрека за спровођење поступка

Повереник је примио притужбу оснивача и бившег директора друштва са ограниченом одговорношћу поднету против банке. У притужби је између осталог наведено да је друштво примило телефонски позив из банке у којој има отворен рачун преко којег послује. Према наводима из притужбе, сарадница за рад са предузетницима и малим привредним друштвима ове банке интересовала се за ситуацију коју је видела путем сајта Агенције за привредне регистре да је заступник друштва поднео оставку и да друштво тренутно нема именованог и регострованог заступника. Како је у притужби указано, оснивач друштва и бивши директор, који је због одласка у инвалидску пензију морао да дâ оставку на позицију директора, обавестио је службеницу банке да ће за директора и заступника друштва бити именовано лице рођено у Техерану, које је у поступку азила добило уточиште у Републици Србији. Према даљим наводима из притужбе, службеница банке је подносиоца притужбе обавестила да ће, уколико наведено лице буде именовано за директора привредног друштва, банка раскинути уговор са друштвом.

Друштво је примило обавештење о једностраном раскиду уговора о отварању, вођењу и гашењу текућег рачуна. Подносилац притужбе сматра да се у конкретном случају ради о дискриминацији будући да је за директора/заступника друштва требало да се именује лице које је избегло из Ирана и коме је додељено уточиште у Републици Србији. Увидом у податке објављене на интернет сајту Агенције за привредне регистре, утврђено је да подносилац притужбе није овлашћено лице за заступање. Због тога је од подносиоца притужбе затражена допуна, коју није доставио.

Подноситељка притужбе сматра да је одлуком установе дискриминисана на основу старосног доба

Подноситељка притужбе наводи да је установа у којој је запослена, донела одлуку којом је на општи начин утврђена могућност споразумног престанка радног односа запосленима на неодређено време у 2018. години, уз исплату стимулативне накнаде. Овом одлуком је изричито предвиђено да се ова могућност не пружа запосленима којима у 2018. години престаје радни однос по сили закона, односно када наврше 65 година живота и најмање 15 година стажа осигурања. Наиме, она је у августу 2018. године поднела захтев послодавцу за исплату стимулативне накнаде, о коме није одлучено, док је у septembru 2018. године, послодавац донео решење којим је констатовао да подноситељки притужбе престаје радни однос због одласка у пензију, уз признање права на отпремнину због одласка у пензију. Анализом одлуке Повереник је констатовао да је послодавац имао за циљ да запосленима на неодређено време понуди могућност споразумног престанка радног односа, уз исплату стимулативне накнаде, те да овакво поступање послодавца представља један од начина престанка радног односа, у смислу Закона о раду. Право запослених на исплату стимулативне накнаде у случајевима када не испуњавају услов за одлазак у пензију по сили закона представља меру заштите која током одређеног временског периода треба запосленом да обезбеди сигурност по престанку радног односа. Са друге стране, престанком радног односа по сили закона и стицањем права на пензију, исцрпљује се циљ и сврха установљеног права на стимулативну накнаду по споразумном престанку радног односа, јер су се стекли услови да лице оствари право на пензију. Овакво становиште заузео је и Уставни суд у својој одлуци I Уз-293/2016 од 25. јула 2017. године, а поводом сличне правне ситуације. У складу са чланом 36. став 2. Закона о забрани дискриминације поступак је обустављен.

4. САРАДЊА ПОВЕРЕНИКА

У циљу унапређења равноправности, Повереник је током 2019. године наставио сарадњу са органима јавне власти, међународним и домаћим организацијама и институцијама, медијима, Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ), као и са регионалним телима за заштиту равноправности. Повереница и запослени у Стручној служби учествовали су током 2019. године на преко 700 различитих догађаја (семинара, радионица, конференција, стручних скупова, предавања, презентација, обука, тренинга, дебата и сл.). У делу овог извештаја који следи представљен је део сарадње остварен током 2019. године, а детаљне информације доступне су на интернет презентацији Повереника.

4.1. Сарадња са органима јавне власти

О бројним активностима које Повереник као централна државна институција за заштиту од дискриминације спроводи у циљу достизања пуне равноправности свих грађана и грађанки, посебно у мањим местима Србије, повереница за заштиту равноправности Бранкица Јанковић је разговарала са председником Републике Србије у вези поштовања људских права националних мањина, поштовања свих међународних стандарда у овој области, случајевима дикриминације на тржишту рада и мерама које Повереник предузима. Председник Републике је истакао да пуна запосленост и стабилност радних места са једнаким шансама за све и адекватним сервисима подршке породици воде ка бољем квалитету живота свих наших грађана и подржао предлог поверенице да надлежним органима Града Београда упути иницијативу за доделу имена улицама по нашим знаменитим грађанкама.

4.1.1. Сарадња са Народном скупштином Републике Србије

У складу са Законом о забрани дискриминације, Повереник је 15. марта 2019. године поднео Народној скупштини Републике Србије Редован годишњи извештај Повереника о стању у области заштите равноправности за 2018. годину, који је 10. септембра представљен Одбору за људска и мањинска права и равноправност полова којим је председавала новоизабрана председница Јасмина Каранац, а 2. октобра на пленарној седници свим посланицима Народне скупштине Републике Србије. Посланицама и посланицима су представљени кључни подаци из извештаја, дата мишљења и препоруке мера за остваривање равноправности, а посебно су представљене и опште препоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности. Након одговора на посланичка питања закључено је да Повереник наставља рад на заштити од дискриминације појединаца и друштвених група, уз подршку Народне скупштине.

Такође, под покровитељством Народне скупштине Републике Србије, почетком јуна у Београду је организован састанак Комитета за равноправност и антидискриминацију Парламентарне скупштине Савета Европе, на коме је повереница говорила као уводничарка, представљајући рад институције, изазове у погледу остваривања равноправности и приоритете у наредном периоду, истовремено указујући да је говор мржње изазов за све државе региона и Европе.

Повереница је учествовала у раду 62. седнице Одбора за административно-буџетска и мандатно-имунитетска питања, поводом разматрања предлога за утврђивање максималног броја запослених у Стручној служби Повереника у 2019. години.

На седници Одбора за образовање, науку, технолошки развој и информатичко друштво одржано је јавно слушање на тему „Образовање на језицима националних мањина“, на којој је повереница представила рад институције по притужбама грађана као и досадашњу сарадњу са Националним саветима националних мањина.

Поводом састанка Политичког форума на високом нивоу, под покровитељством Економског и Социјалног Савета Организације Уједињених нација на којем је Република Србија представила Добровољни национални извештај о примени Агенде 2030, у чијој изради је учествовао Повереник, у организацији Одбора за спољне послове, одржано је јавно слушање.

У Дому Народне скупштине, у сарадњи Повереника и Народне скупштине, поводом 1. октобра Међународног дана старијих особа, отворена је изложба „Мост разумевања – међугенерацијска солидарност“. На овој изложби су приказани литерарни и ликовни радови, као и фотографије ученика и ученица основних школа из целе Србије и додељене награде најбољим ученицима.
Повереник је, на захтев Народне скупштине, доставио податке о сексизму, узнемиравању и насиљу над парламентаркама, ради одржавања дебате о једнакости на 141. Заседању Скупштине Интерпарламентарне уније, која је одржана у Београду од 13. до 17. октобра. Повереник је пружио подршку у организацији овог догађаја, а повереница је присуствовала свечаном отварању и учествовала у раду неколико панела.

На седници Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова, обележено је „16 дана активизма“ и одржано јавно слушање на тему „Спречавање насиља над женама“, на коме је указано на улогу медија у превенцији и борби против насиља над женама као и на значај ране едукације о родној равноправности и унапређење координисаног ефикасног деловања свих институција система у пружању заштите од насиља. Овом приликом је представљено и истраживање о насиљу над женама које је спровела мисија ОЕБС-а у Србији Добробит и безбедност жена. Ради указивања на ову тему, у оквиру обележавања акције „Реци НЕ насиљу над женама“ компаније Авон у Србији, откривена је скулптура женске храбрости аутора Марка Лађушића на платоу испред центра „Ушће“. Поред тога, повереница је почетком децембра присуствовала седници Одбора за безбедност Скупштине АП Војводине на тему насиља над женама, на којој је било речи о начину укључивања и прихватања концепта људске безбедности у систему националне безбедности.

4.1.2. Сарадња са представницима извршне власти

Од изузетног значаја за сузбијање дискриминације и остваривање равноправности је добра сарадња и разумевање са представницима извршне власти. Током 2019. године, Повереник је активно учествовао у процесу извештавања о спровођењу активности из Акционог плана за остваривање права националних мањина, достављањем прилога из своје надлежности. Такође, Повереник је био укључен у рад седница Савета за праћење примене препорука механизама Уједињених нација за људска права, као и у праћење и спровођење активности у вези са преговарачким процесом за приступање Републике Србије Европској унији, достављајући редовне извештаје о спровођењу активности из Акционог плана за Поглавље 23.

Сарадња са Министарством унутрашњих послова настављена је и током 2019. године у оквиру програма обука за полицијске службенике „Препознавање и реаговање на дискриминацију“, који је започет 2016. године. Уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији реализоване су четири обуке за полицијске службенике у Новом Саду, Београду, Пироту и на Копаонику. Обукама је током године обухваћено 104[479] припадника саобраћајне и криминалистичке полиције, из различитих подручних полицијских управа. Евалуација обука је показала да су учесници усвојили знања о појму и облицима дискриминације, као и о злочину из мржње.

[479] Са обукама реализованим 2016, 2017. и 2018. године укупан број полицијских службеника и службеница који су обухваћени програмом обука износи 566

Повереник је у 2019. години наставио сарадњу са Министарством просвете, науке и технолошког развоја, имајући у виду да је област образовања од изузетног значаја за изградњу толерантног друштва и боље разумевање различитости. Поводом обележавања 1. октобра, Међународног дана старијих особа, у сарадњи са овим министарством, организован је наградни конкурс за ученике 6, 7. и 8. разреда основних школа у Републици Србији на тему међугенерацијске солидарности у три категорије: писани рад, ликовни рад и фотографија. Такође, на Међународни дан толеранције, у свим основним и средњим школама у Републици Србији први час је био посвећен толеранцији, међусобном поштовању и разумевању.

У сарадњи са Министарством трговине, туризма и телекомуникација у децембру је одржана обука за 24 туристичка радника под називом „Право на равноправност и недискриминацију у области туризма“ на Копаонику, уз подршку Мисије ОЕБС-а. Обука је усмерена ка стицању основних теоријских и практичних знања о појму и облицима дискриминације у области туризма, као и механизмима заштите.

Сарадња са Националном академијом за јавну управу остварује се кроз континуирано одржавање обука о заштити од дискриминације за државне службенике, које реализују запослени у Стручној служби Повереника. Поред тога, Повереник је заједно са Националном академијом за јавну управу и и Амбасадом Републике Француске организовао семинар „Женско лидерство“, намењен женама на средњем и вишем управљачком нивоу.

Имајући у виду да пракса Повереника показује да је дискриминација најзаступљенија у области рада и запошљавања, током децембра је у Новом Саду организована пилот-обука за 25 саветника из Националне службе за запошљавање, уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији. Семинар о примени антидискриминационих прописа био је усмерен ка стицању теоријских и практичних знања о појму и облицима дискриминације, као и надлежностима и пракси Повереника у области запошљавања и рада.

Повереница је учествовала у раду конференције „Активни грађани – боље друштво: заговарањем ка сарадњи и демократском развоју” коју је организовала Канцеларија за сарадњу са цивилним друштвом и партнерске организације цивилног друштва. На конференцији се, поред осталог, разговарало о унапређењу деловања организација цивилног друштва, о промовисању и подстицању дијалога органа државне управе и организација цивилног друштва у кључним областима њихових односа.

У циљу достизања пуне равноправности свих грађана, постоји простор за унапређење сарадње посебно са државним органима у чијој надлежности су јавне службе од виталног значаја за грађане, попут здравствене и социјалне заштите.

4.1.3. Сарадња са представницима судске власти

Повереник је учествовао на саветовању судија апелационих судова, одељења судске праксе, у организацији Правосудне академије, на тему решавања спорних питања у циљу усаглашавања судске праксе у предметима из области дискриминације.

Поред тога, рад Повереника представљен је и на семинару из области недискриминације за 30 полазника девете генерације почетне обуке Правосудне академије. Такође, у Нишу и Лесковцу су уз подршку ОЕБС-а организована два саветовања на тему познавања антидискриминационих прописа за адвокате.

4.1.4. Сарадња са јединицама локалне самоуправе

У оквиру пројекта „Јачање локалних антидискриминационих и институционалних капацитета“, који Повереник спроводи уз подршку Краљевине Норвешке, у циљу подизања капацитета запослених у локалним самоуправама за препознавање и реаговање на дискриминацију, одржане су обуке под називом „Како препознати дискриминацију у раду“ за 160 представника осам локалних самоуправа у Србији (Панчево, Бечеј, Младеновац, Кнић, Ужице, Параћин, Свилајнац и Сомбор). Током реализације пројекта обучено је укупно 300 представника из 15 локалних самоуправа, чиме је знатно проширена мрежа сарадника Повереника на локалном нивоу. Поред тога, спроведена је свеобухватна медијска кампања у борби против дискриминације на националном и локалном нивоу. Завршна конференција пројекта била је уједно и Годишња конференција Повереника, одржана 18. новембра у Клубу посланика у Београду. На конференцији су представљени резултати пројекта и по други пут додељена Годишња награда за „Општину/град једнаких могућности“. Прво место припало је општини Медвеђа, друго општини Прибој док је треће место заузео град Аранђеловац.

У оквиру пројекта „Социјалне услуге за рањиве групе“ који финансира Немачка развојна сарадња (ГИЗ) одржана је обука за пружаоце социјалних услуга на локалном нивоу у области примене антидискриминационих прописа, усмерена ка стицању основних теоријских и практичних знања пружалаца услуга социјалне заштите о појму и облицима дискриминације. У оквиру овог пројекта организавани су скупови у Београду, Нишу и Кикинди на тему „Бизнис и људска права“ на којима је представљен Кодекс равноправности Повереника и одржана обука о познавању антидискриминационих прописа и механизмима заштите од дискриминације за представнике локалних самоуправа, послодаваца и организација цивилног друштва. Поред тога, Повереник је учествовао на конференцијама у Београду и Новом Саду под називом „Сарадњом до одрживог развоја – Агенда 2030“ које су организоване у циљу подизања свести о Циљевима одрживог развоја у оквиру Агенде 2030 Уједињених нација. У оквиру овог пројекта подржана је штампу брошуре „Ко је Повереник за заштиту равноправности“.

У оквиру програма „Подршка Европске уније инклузији Рома – оснаживање локалних заједница за инклузију Рома“, који спроводи Стална конференција градова и општина, у Београду је одржана обука о заштити људских и мањинских права и локалном планирању, у оквиру које су представљени улога и надлежности Повереника, као и поступак заштите од дискриминације.

Повереник је у октобру 2019. године организовао два семинара за представнике локалних самоуправа из свих региона Републике Србије у оквиру програма подршке Владе Швајцарске „Побољшање добре управе и социјалне укључености на локалном нивоу у Србији (Свис Про)“, усмереног на развој општина кроз унапређење доброг управљања и социјалне укључености.

На трибини „Родна равноправност у Србији“ коју је организовала Женска одборничка мрежа Града Чачка, било је речи о већем учешћу жена у политичком животу, а повереница је отворила изложбу „С мотивом на пут“ у Горњем Милановцу.

4.2. Сарадња са организацијама цивилног друштва

Повереник наставља са спровођењем такмичења у симулацији суђења (Moot Court) под називом „Осуди дискриминацију“, које се организује већ 8 година за редом уз подршку Фондације за отворено друштво. Циљ овог такмичења је да студенати и студенткиње правних факултета у Републици Србији практично примене стечена знања из области заштите од дискриминације. Повереник је започео активности за реализацију овог такмичења које ће бити одржано у априлу 2020. године, а тема и задати случај односе се на говор мржње у медијима.

Акцијом „Равноправно до циља“ одржаном у оквиру 32. Београдског маратона, Повереник је осми пут пружио подршку особама са инвалидитетом у учешћу на овој спортској манифестацији, у сарадњи са Спортским савезом особа са инвалидитетом Београда.

Конференција посвећена учешћу младих у доношењу одлука „Уважите нас, ми смо овде..“ у организацији Повереника и Омладинске престонице Европе ОПЕНС 2019. одржана је крајем новембра у Новом Саду у присуству више од 100 омладинских радника, представника локалних самоуправа, међународних организација и школа. Конференција је била посвећена значају већег укључивања младих у доношење одлука, а представљени су и резултати анализе Упитника о партиципацији младих у органима јавне власти, који су показали да млади нису у довољној мери заступљени на позицијама одлучивања на локалном нивоу. Такође, са Омладинском престоницом Европе ОПЕНС 2019. потписан је и Меморандум о сарадњи као део заједничких активности усмерених на унапређење положаја младих.

На скупу о правима младих Youth Rights Takls, одржаном у организацији Тима Уједињених нација за људска права, Београдског центра за људска права и Мисије ОЕБС у Србији тема је била промоција улоге младих у очувању мира и стварању праведног и инклузивног друштва, кроз међусобну размену искустава и ставова међу представницима институција, медија, цивилног сектора, омладинских организација и других актера.

На четвртом Регионалном форуму младих лидера, који је током новембра одржан у Новом Саду у организацији Европског покрета у Србији и Београдског фонда за политичку изузетност, у непосредном разговору са младима отворена су бројна питања попут улоге образовања у повећању животних шанси, равноправности и бољег живота, као и проблемима са којима се млади сусрећу на тржишту рада. На форуму су, поред поверенице, говорили и председница Владе Ана Брнабић, премијер Северне Македоније Зоран Заев, амбасдор Савезне Републике Немачке Томас Шиб и шеф Делегације Европске уније у Србији Сем Фабрици, професор Дејан Јовић, као и заменица генералног секретара Регионалног савета за сарадњу Тања Мишчевић.

На завршној конференцији пројекта „Млади агенти промена против насиља над женама“, у организацији Центра модерних вештина и Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (UN Women), ученици средњих школа упознати су са појмовима дискриминације, предрасуда и стереотипа, као и улогом Повереника.

Центар за међународне и безбедносне послове – ISAC фонд организовао је округли сто посвећен презентацији развоја националних капацитета Србије за учешће цивила у мисијама подршке миру, на коме је повереница истакла значај укључивања представника и представница Републике Србије у цивилне мировне мисије као још један од начина за подизање угледа и значаја наше земље у свету.

Током 2019. године настављена је сарадња и са Београдским фондом за политичку изузетност у оквиру пројекта „За више жена на местима одлучивања“. У циљу унапређења положаја жена на локалном нивоу и једнаке партиципације у јавном и политичком животу, одржане су радионице у Параћину и Краљеву, на којима је представљена анализа стања о родној равноправности на позицијама одучивања у јединицама локалне самоуправе у Србији.

Повереник је, као придружени партнер на пројекту „Информациона платформа за интеграцију миграната Дунавског региона – ДРИМ“ који спроводи Комитет правника за људска права – ЈУКОМ, учествовао на конференцији на којој је представљена информациона платформа „Компас Подунавља“, као главни резултат овог пројекта, као и на завршној конференцији пројекта у Загребу.

На отварању седнице Главног одбора Уједињених гранских синдиката „Независност” организованој почетком октобра поводом Светског дана достојанственог рада под слоганом „Улажимо у бригу о људима”, закључено је да вредност рада мора бити један од националних приоритета, узимајући у обзир да су рад и запошљавање годинама области у којима грађани подносе највише притужби Поверенику, чији је рад усмерен на превенцију дискриминације на раду и решавање конкретних случајева.

Са Удружењем пословних жена Србије Повереник је заједнички организовао други годишњи састанак посвећен развоју женског предузетништва у Србији, коме је присуствовало око 20 успешних директорки и власница компанија, а повереница је посетила традиционалну манифестацију „Ткачка колонија“ која се четврту годину заредом одржава на Старој Планини. Средином октобра Повереник је присуствовао округлом столу о женском предузетништву, на тему „Родна нит дигиталног предузетништва: Смернице за економско оснаживање жена у економији знања“, који је организован од стране Удружења пословних жена Србије и Центра за истраживање јавних политика.

Повереник је средином новембра учествовао у раду конференције „Спречавање и искорењивање фемицида у Србији“, коју су организовале Кућа родних знања и политика, Женски истраживачки центар и FemPlatz, у оквиру регионалног програма „Заустављање насиља према женама на западном Балкану и у Турској: Примена норми, промена свести“, на којој је закључено да је неопходно успоставити јединствену дефиницију и инкриминисати фемицид као посебно кривично дело против живота и тела жене.

Повереница је присуствовала отварању Одељења за дигитализацију Удружења за културу, уметност и међународну сарадњу „Адлигат“ у којем се налази изузетно значајан део српске и светске архивске грађе. Такође, одржан је састанак са представницима организација Санџачки

одбор за људска права и Културни центар ДамаД из Новог Пазара које су препознате као значајни пратнери Повереника ка достизању пуне равноправности и уважавања различитости.

Центар за самостални живот особа са инвалидитетом организовао је радионицу „Изградња капацитета жена са инвалидитетом за веће учешће на руководећим позицијама у организацијама особа са инвналидитетом и женским организацијама“, на којој је оцењено да су жене са инвалидитетом изложене вишеструкој дискриминацији, што показује и пракса Повереника. Поред тога, Повереник је представио своје активности на унапређивању равноправности жена са инвалидитетом у Србији на радном састанку у оквиру пројекта „Приступачност услуга женама са инвалидитетом које су преживеле насиље у резиденцијалним установама“, у организацији Иницијативе за права особа са менталним инвалидитетом.

Са представницима Савеза глувих и наглувих Србије одржан је састанак на којем се разговарало о могућностима унапређења положаја особа оштећеног слуха и констатовано да су радно-правни статус судских тумача за знаковни језик, положај глувих спортиста, начин плаћања такси код нотара за оверу докумената, листа медицинских помагала, као и приступачност СОС линијама попут полиције, хитне помоћи и ватрогасних служби, најургентнији проблеми са којима се срећу глуве и наглуве особе.

У сарадњи Повереника и организације цивилног друштва „Хелп нет“ одржано је више трибина на тему међугенерацијске солидарности и то у 10 градова, а поред тога, организована је трибина „Перспектива трећег доба“ у оквиру манифестације „Дани сениора на Звездари“ који су девети пут одржани у циљу афирмације позитивне слике о старењу, важности међугенерацијске солидарности и хумане и достојанствене старости.

Повереник је учествовао у раду конференције „Цивилно друштво за одговорну власт” коју је организовао Центар за истраживање, транспарентност и одговорност (ЦРТА).

У традиционалној новогодишњој хуманој акцији „Идеа Караван“ одржана је новогодишња представа са доделом пакетића за децу која бораве у педијатарској болници „Др Олга Поповић-Дедијер“ на Звездари, а организована је и посета око 50 институција – домова за незбринуту децу и дечијих болница широм Србије са циљем указивања на потребе ове деце.

Захваљујући иницијативи удружења ЕГАЛ основан је Дроп-ин центар за ЛГБТ особе у коме ће трансродне и трансполне особе моћи да добију свеобухватну помоћ и подршку, почев од афирмативног и психолошког саветовања, до савета из области права и заштите од дискриминације. Такође, Повереник је подржао такмичење „Belgrade PlayOut Open 2019“, први тениски турнир за ЛГБТ особе у Југоисточној Европи.

Током 2019. године одржан је низ појединачних састанака са организацијама цивилног друштва током којих је представљен рад Повереника и могућности унапређења сарадње у циљу заштите људских права, унапређења положаја осетљивих друштвених група и заштите од дискриминације.

4.3. Међународна сарадња

Током 2019. године Повереник је наставио сарадњу са међународним партнерима у земљи и иностранству, владиним и невладиним организацијама, као и европским и телима за равноправност из земаља региона, кроз билатералне сусрете и активно учешће у раду Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ).

У оквиру билатералне сарадње повереница се састала са новоименованим амбасадорима Сједињених Америчких Држава Ентонијем Годфријем, Краљевине Норвешке Јорном Еугеном Гјелстадом и Краљевине Холандије Хилес Бесхор Плухомса, са којима је разговарала о стању у области заштите од дискриминације и најважнијим активностима институције Повереника. Такође, виша саветница у Бироу за глобална женска питања у Стејт департменту Сједињених Америчких Држава Ирена Мар је током посете Поверенику упозната са надлежностима, механизмима заштите и улогом институције, као и са активностима у циљу унапређења родне равноправности у Србији.

На позив Делегације Европске уније у Србији, амбасадорима држава чланица Европске уније представљене су главне активности које је институција Повереника реализовала у 2018. години као и главни изазови у погледу заштите од дискриминације и унапређења равноправности, неопходности очувања независности и важне улоге Народне скупштине за рад независних државних органа, у циљу праћења реализације Акционог плана за Поглавље 23.

Пројекат под називом „Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности“, који је подржала Краљевина Норвешка, започет у јануару 2018. године и продужен до краја маја 2020. године, подразумева реализацију активности на унапређењу локалне администрације за препознавање случајева дискриминације, формирање мреже локалних контакт особа и ангажовање људи од интегритета у локалним срединама ради превенције дискриминације. У оквиру овог пројекта додељена је и друга по реду Годишња награда за „Општину/град једнаких могућности“.

Поводом 8. марта, Међународног дана жена, општину Сврљиг су са повереницом посетиле амбасадорка Аустралије Рут Стјуарт, амбасадорка Канаде Кети Чаба, амбасадорка Румуније Кристина Попа и амбасадорка Словачке Дагмар Репчекова. Циљ ове посете био је да се кроз непосредне сусрете обележи овај дан и пружи подршка женама у руралним подручјима чији потенцијали нису довољно искоришћени, а том приликом су одржани и састанци са предузетницама, женама на руководећим положајима у локалној самоуправи и чланицама локалних организација које се баве оснаживањем жена. Општина Сврљиг је једна од добитника награде „Општина/град једнаких могућности“ за 2018. годину, на чијем челу је жена. У оквиру обележавања 8. марта, Амбасада Сједињених Америчких Држава организовала је дебату „Улога жене у српском друштву, инспирисане животом Мире Траиловић“. Такође, поводом Међународног дана жена и поводом румунског председавања Саветом Евопске уније, амбасада Румуније организовала је скуп посвећен родној равноправности и женским правима, као и главним директивама Европске уније у области родне равноправности које се односе на једнак третман у запошљавању, систему социјалног осигурања и заштите трудница.

Представници Светске банке посетили су институцију Повереника и разговарали о стању у области равноправности и заштити од дискриминанције, подршци Светске банке активностима које могу допринети унапређењу положаја ЛГБТ популације, као и подршци у реализацији активности предвиђених Акционим планом за поглавље 23.

Осми састанак Платформе за социјална и економска права Савета Европе, Агенције за основна права (ФРА), Европске мреже националних институција за људска права (ЕНХРИ) и Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) одржан је у априлу у Атини под називом „Равноправност и људска права у времену економских и финансијских турбуленција“. У оквиру сесије „Изазови мера штедње за људска права-искуства тела за равноправност и институција за људска права“ представљене су активности и примери из праксе Повереника. На деветом састанку ове платформе одржаном у Стразбуру крајем новембра било је речи о важности имплементације социјалних и економских права на основу релевантних судских одлука, а разматрана је и активна процесна легитимација тела за равноправност и тела за људска права, односно њихова законска могућност да подносе тужбе суду и на тај начин унапреде и ојачају имплементацију ових права грађана и грађанки, посебно у области рада и запошљавања.

Састанак Оперативне платформе за равноправност Рома (ОПРЕ), заједничке иницијативе Савета Европе, Агенције Европске уније за основна права (ФРА), Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) и Европске мреже националних институција за људска права (ЕНХРИ), као платформе националних, европских и међународних институција за људска права и равноправност, одржан је у Братислави. Тема састанка била је сарадња на јачању и заштити људских права Рома и Путника у Европи, борба против дискриминације и заштита и промовисање људских права, демократије и владавине права. Састанак је организован поводом обележавања 30. годишњице Међународне конвенције о правима детета, на иницијативу Словачког националног центра за људска права. Такође, тема састанка је била и имплементација Тематског акционог плана Савета Европе о инклузији Рома и Путника 2016-2019. и размена идеја за предстојећи документ стратешке политике Савета Европе за период након 2019. године.

На другом састанку људске димензије ОЕБС у Бечу, коме су присуствовали представници из 57 земаља, разговарало се о ефективном мултилатерализму у оквиру људске димензије ОЕБС-а и могућности узајамне подршке међународних организација и националних институција којима су људска права у фокусу. Посебна пажња посвећена је насиљу над женама и девојчицама путем интернета. На Додатном састанку људске димензије ОЕБС-а „Унапређење принципа толеранције и недискриминације, укључујући промоцију и заштиту слободе вероисповести“ одржаном у Бечу, разговарало се о основним узроцима и последицама расизма, нетолеранције и дискриминације на основу вере или уверења, свеобухватном приступу у сузбијању дискриминације, говора мржње или насиља против хришћана, Јевреја, муслимана и других верских заједница, посебно у погледу безбедности, као и изазовима у вези са недовољним пријављивањем случајева говора мржње и злочина из мржње.

Повереник је учествовао у раду конференције „Преданост - подаци - акција!“ одржаној у Бечу, са циљем стварања платформе за дискусију са кључним заинтересованим странама (министарства, национални механизми за равноправност, организације цивилног друштва, међународне организације), као и унапређења сарадње између свих актера у борби против насиља над женама

и девојчицама, кроз реализацију међурегионалних иницијатива за побољшање политика и мера везаних за превенцију и заштиту од родно заснованог насиља.

На позив премијерке Румуније Виорике Данчиле и Светског јеврејског конгреса, повереница је учествовала на дводневном скупу „Перспектива за будућу стратегију спречавања и борбе против антисемитизма, расизма, ксенофобије, радикализације и говора мржње“ одржаном у Букурешту. На скупу је истакнут добар пример Србије као државе у којој нема пораста антисемитизма и дискриминације Јевреја. Поред тога, одржан је други Међународни састанак специјалних изасланика и координатора за борбу против антисемитизма у Минхену, у организацији Светског јеврејског конгреса, на коме је истакнуто да се у Републици Србији не бележи пораст инцидената и да се велика пажња посвећује неговању антифашизма. У оквиру ове конференције немачкој канцеларки Ангели Меркел је уручена престижна награда Теодор Херцл због залагања за идеал толерантног света за јеврејски народ.

Уређај који помаже слепим, слобовидим и особама са дислексијом у читању представљен је први пут у Србији почетком јула у институцији Повереника, приликом посете израелске компаније чији су представници, предвођени амбасадорком Израела у Републици Србији, Алоном Фишер Кам, представили могућности овог уређаја директорки и ученицима школе за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“.

Средином године је одржана регионална конференција под називом „Декада инклузије Рома, наслеђе, стечено искуство, најбољи примери и шта даље“ у организацији Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Амбасаде Републике Словачке, којој су присуствовали представници земаља из региона - Македоније, Албаније, Босне и Херцеговине и Словачке, различитих институција и организација, првенствено ромских, Делегације Европске уније, Мисије Савета Европе, Регионалног савета за сарадњу, Немачке развојне сарадње и бројни други. На овој конференцији су разматране теме недискриминације, правне помоћи и социјалне инклузије Рома, положаја Ромкиња у друштву и породици, образовања и запошљавања као средства превенције маргинализације Рома, становања, здравља и породичне средине.

На Годишњој конференцији Института за европско право у Бечу, главна тема била је корелација између права и нових технологија. У том погледу, представљени су пројекти које Институт спроводи, а тичу се вештачке интелигенције, онлајн платформи и коришћења и регулисања блокчејн технологије. Када је у питању вештачка интелигенција, на панелу су представљени најновији трендови по питању правне регулативе широм Европе, као и активности међународних организација.

Повереник је крајем септембра учествовао у раду конференције „Градови као покретачка снага родне равноправности – размена примера добрих пракси“, која је одржана у Бечу у организацији Дирекције за родну равноправност Града Беча и Женског комитета аустријског удружења градова, са циљем размене конкретних примера и пракси у погледу родне равноправности у администрацији и управљању, кроз пројекте намењене унапређењу родне равноправности и рањивих група. Поред градова попут Манхајма, Беча, Граца и Прага, Повереник је на овој конференцији представио свој пројекат - такмичење „Општина/град једнаких могућности“ као

пример добре праксе у унапређењу равноправности, који је наишао на велико интересовање учесника конференције.

Повереник је учествовао у раду Регионалне омладинске мреже Асоцијације европских региона Савета Европе, у статусу посматрача, на јесењем заседању које је одржано у оквиру 20. Универзитета за младе и развој, организованог од стране Центра север – југ Савета Европе у Молини. Заседање је обухватало представљање досадашњих резултата рада Регионалне омладинске мреже, као и презентацију следећих корака.

У Берлину је одржан семинар посвећен изградњи институционалних капацитета под називом „Борба против ејџизма и дискриминације по основу старосног доба“ у организацији Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) и Европске платформе AGE, а домаћин скупа била је немачка Савезна агенција за антидискриминацију. Циљ овог семинара био је да се телима за равноправност и организацијама цивилног друштва помогне у јачању сопствених капацитета, да се оснажи сарадња између тела за равноправност и невладиних организација као и да се заједнички размотре питања која се тичу равноправног поступања према старијима.

Поводом обележавања 25. годишњице постојања Европске комисије против расизма и нетолеранције Савета Европе (ECRI) и 70 година од оснивања Савета Европе, крајем септембра у Паризу је одржана је конференција највиших представника европских институција за равноправност „На путу ка ефикасној равноправности – нови одговори на расизам и нетолеранцију“. На конференцији су дефинисане заједничке стратегије и активности које ће одговорити на највеће европске изазове у областима расизма и нетолеранције, а повереница је као пример добре праксе представила годишњу награду „Општина/град једнаких могућности“.
Одржан је састанак са комесарком Савета Европе за људска права Дуњом Мијатовић са којом је разговарано о стању у области људских права и заштите од дискриминације у Србији. Комесарка Мијатовић организовала је одвојен скуп за челнике свих европских тела за равноправност на коме је било речи о сарадњи ових институција, а размењена су и мишљења о развоју вештачке интелигенције и изазовима у погледу заштите људских права.

4.3.1. Сарадња са Мисијом ОЕБС-а у Србији

Током 2019. године настављена је интензивна сарадња са Мисијом Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) у Републици Србији на унапређењу заштите људских права, о чему је повереница разговарала приликом сусрета са генералним секретаром Томасом Гремингером.

У сарадњи са Одељењем за рад са полицијом, Повереник је наставио са спровођењем активности у оквиру пројекта започетог 2016. године, чији је циљ обука полицијских службеника за препознавање и реаговање на дискриминацију. Током 2019. године реализоване су четири обуке за полицијске службенике, као и обуке за представнике Националне службе за запошљавање, на тему познавања и примене антидискриминационих прописа у области рада и запошљавања, о чему је већ било речи.

У сарадњи са Мисијом ОЕБС-а и Министарством трговине, туризма и телекомуникација организован је семинар „Право на равноправност и недискриминацију у области туризма“ коме су

присуствовала 24 туристичка радника из Краљева, Врњачке Бање, Новог Пазара, Рашке и Санџака, на коме су учесници стекли основна знања о појму и облицима дискриминације у области туризма, као и механизмима заштите, а представљени су и практични примери из праксе Повереника.

Уз подршку Мисије ОЕБС-а, Повереник је 2019. године по пети пут доделио награду за најбоље медијске текстове и прилоге на тему борбе против дискриминације и промовисања равноправности и толеранције. За добитнике је организована студијска посета Холандијии телима и институцијама које се баве дискриминацијом, унапређењем равноправности и медијском регулативом.

Повереник је узео учешће у прогаму стручне праксе за свршене студенте факултета друштвених наука из Југозападне Србије, који спроводи Мисија ОЕБС-а у Србији. Током праксе у трајању од три месеца стажиста је упознат са улогом и надлежношћу институције, свакодневним активностима, као и случајевима из праксе Повереника.

Мисија ОЕБС у Србији наставила је да подржава регионалну сарадњу тела за равноправност. Током новембра организована је Четврта регионална конференција у Подгорици, у организацији Заштитника људских права и слобода Црне Горе. На конференцији су били одржани панели који су се односили на: борбу против дискриминације од раног детињства до одрасле особе (поводом 30 година УН Конвенције о правима детета); етнички и верски стереотиопи и предрасуде као узрок дискриминације; како обезбедити апсолутну независност тела за равноправност (право, политика и стварност), на коме је учествовала представница Повереника; као и медији и тела за једнакост-природни савезници или само извор информација у борби против дискриминације, у оквиру којег су представљени примери добре праксе Повереника као и сарадња са медијима. У завршним делу ове конференције договорено је да се следећа Регионална конференција 2020. године одржи у Београду.

4.3.2. Сарадња са Саветом Европе

У оквиру пројекта „Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији“, који Повереник реализује од 2012. године уз подршку Савета Европе, одржане су 23 „Живе библиотеке“ и једна обука за организаторе. Током 2019. године у реализацију „Живе библиотеке“ укључиле су се четири основне, пет средњих школа и један факултет, а у децембру је одржана и трибина под називом „Равноправност међу младима“ посвећена размени искустава о дискриминацији и унапређењу положаја младих.

Повереник је партнер и члан Управног одбора регионалног пројекта „Промоција различитости и равноправности у Србији“, коју имплементира Савет Европе уз финансијску помоћ Европске уније, са циљем јачања капацитета заинтересованих страна за заштиту и унапређење права националних мањина, заштиту права ЛГБТИ особа и борбу против говора мржње. Повереник је учетвовао у раду конференције поводом почетка реализације друге фазе овог пројекта која је одржана у Скопљу. У светлу реализације циљева пројекта указано је на велики значај сарадње тела за равноправност у оквиру ЕКВИНЕТ-а али и регионалне сарадње, иницране кроз стварање Регионалног форума тела за равноправност када је пре три године у Београду заједнички потписана Изјава о сарадњи.

4.3.3. Сарадња са агенцијама Уједињених нација

Повереник је подржао реализацију пројекта „Аутономија, глас и учешће особа са инвалидитетом“, који Тим Уједињених нација у Србији спроводи са партнерима. Активности пројекта усмерене су на тематске области једнакости пред законом и пословне способности особа с инвалидитетом, унапређење капацитета жена с инвалидитетом у заговарању својих права и унапређење амбијента за запошљавање ове осетљиве групе.

Успостављена је сарадња и са Канцеларијом Уједињених нација за пројектне услуге (УНОПС) у оквиру имплементације програма „Побољшање добре управе и социјалне укључености на локалном нивоу у Србији“ (Свис Про). Циљ програма је да се кроз унапређење знања и вештина запослених у органима локалне самоуправе допринесе одговорнијем, транспарентнијем и ефикаснијем деловању локалних самоуправа. У оквиру програма одржане су две обуке за представнике локалних самоуправа, послодавце и представнике цивилног сектора.

У сарадњи са Агенцијом Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена у Србији (UN Women), Повереник је организовао једнодневну креативну радионицу за чланове Панела младих, која је имала за циљ стицање посебних знања панелиста о правима жена са села и осмишљавање начина на које млади могу да допринесу унапређењу њиховог положаја. Младим панелистима одржана су предавања из области родне равноправности, положаја жена на селу, комуникационих вештина и употребе нових технологија. Такође, расписан је конкурс за израду вајбер-стикера под називом „Вајбером до бољег положаја жена на селу“ у сусрет 15. октобру, Међународном дану жена на селу, поводом кога је одржана и конференција „Снажна жена – снажно село“ у Новој Вароши, у заједничкој организацији Повереника, Амбасаде Аустралије, UN Women и Форума жена Пријепоља. О видљивости жена са села и унапређењу сарадње националних и локалних власти и организација цивилног друштва у питањима која су од интереса за жене из руралних подручја, као и заступљености жена са села у медијима су, поред поверенице, говориле и амбасадорка Аустралије Рут Стјуарт, амбасадорка Канаде Кати Чаба, амбасадорка Велике Британије у Црној Гори Алисон Кемп, заменица амбасадорке Велике Британије Ребека Фабрици, представница UN Women Оља Јанковић Лековић, председница Управног одбора Форума жена Пријепоља Милева Малешић и бројне представнице других женских организација из Србије и Црне Горе.

Институцију Повереника посетила је регионална директорка UN Women Алија Ел Јашир и в.д координаторка UN Women за Србију Наталија Остојић, а теме разговора су биле досадашња сарадња као пример добре праксе и правац у ком би требало наставити заједничко деловање.
Средином децембра повереница је одржала предавање на завршној конференцији коју је организовао Центар модерних вештина „Млади агенти промена против насиља над женама“, у сарадњи са UN Women, за 50 младића и девојака из средњих школа у Параћину, Кикинди, Шапцу и Београду кроз четири различите кампање које су представљене у школама и на друштвеним мрежама.

Са директорком Фонда Уједињених нација за децу (УНИЦЕФ) у Србији Рођином де Доминићис и експерткињом и дугогодишњом Специјалном известитељком Генералног секретара УН у области заштите деце и дечијих права Нађат Мђид Маалом, повереница је разговарала о заједничким активностима на унапређењу положаја деце у Србији. Почетком године, УНИЦЕФ је иницирао

оснивање Националне коалиције за окончање дечијих бракова у Србији, којој се прикључио и Повереник.

Повереник јетком 2019. године наставио учешће у раду Радне групе за спречавање родно заснованог насиља међу мигрантима формиране 2016. године у оквиру регионалне иницијативе Популационог фонда Уједињених нација (УНФПА), а Стандардне оперативне процедуре у области родно заснованог насиља представљене су на конференцији одржаној у новембру 2019. године, како би се пружио свеобухватан одговор и подршка особама које су преживеле родно засновано насиље.

Светски дан становништва, 11. јул, као и 25 година Међународне конференције о становништву и развоју обележен је организацијом заједничког догађаја са УНФПА у Србији и Кабинетом министра без портфеља задуженог за демографију и популациону политику, на платоу испред Филозофског факултета у Београду. Догађај је био посвећен подизању свести о репродуктивним правима и разбијању стереотипа и предрасуда.

У организацији УНФПА, Повереник је учествовао у Тирани, Албанија, у раду радионице на тему сексуалног образовања, на којој су представљена искуства у увођењу сексуалног образовања у албанске школе.

4.3.4. Сарадња са Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ)

Током 2019. године настављена је сарадња Повереника са Европском мрежом тела за равноправност кроз редовно учешће представника институције у различитим догађајима као што су састанци Радних група ЕКВИНЕТ-а (за комуникацијске стратегије и праксе, формирање практичних политика, родну равноправност, антидискриминационо право у пракси и истраживање и прикупљање података) као и у кластерима (за слободу кретања и квази-судску функцију), конференцијама, семинарима, тренинзима и различитим скуповима у организацији ове мреже.

Почетком године је одржан први састанак Радне групе за комуникацијске стратегије и праксе у Софији, на којем је било речи о кампањама за подизање свести јавности о дискриминацији у различитим земљама чланицама. Уз састанак Радне групе одржан је и дводневни семинар о употреби позитивних наратива са акцентом на позитивне примере као начин борбе против говора мржње који је све присутнији у виртуелном свету. Други састанак одржан је у Риги, посвећен обуци чланова Радне групе за креирање позитивних наратива и спровођење позитивне медијске кампање.

Тема првог састанка Радне групе за формирање практичних политика одржаног у Бриселу били су Циљеви одрживог развоја Агенде 2030 Уједињених нација и значај који остваривање ових циљева има за свеукупни напредак земаља и унапређење остваривања људских права. Било је речи и о препоруци ЕКВИНЕТ-а која је израђена у сусрет парламентарним изборима и о потреби да се тај документ учини доступним најширем кругу грађана али и институција, политичара и политичких партија.

У првој половини године у Бриселу је одржан састанак Радне групе за антидискриминационо право у пракси, посвећен достигнућима у овој области на националном и на нивоу Европске

уније. Такође, представљени су даљи кораци у погледу интервенције ЕКВИНЕТ-а пред Европским судом за људска права. На другом састанку одржаном у Никозији, са посебним освртом на најскорију судску праксу Европског суда за људска права, одржан је тренинг за чланове Радне групе на тему поступања и одговора тела за равноправност на незаконито расно, етничко и друго профилисање.

У седишту Комисије за равноправност у области рада и запошљавања Португала у Лисабону, одржан је састанак Радне групе за истраживање и прикупљање података на којем је представљен Извештај о резултатима упитника о прикупљању података, а било је речи и о мапирању изазова у области прикупљања података о равноправности, као и могућим решењима и иновативним приступима. Такође, разговарало се о пројекту који ће бити спроведен у оквиру Групе, а који се односи на мапирање изазова и прилика које пружа вештачка интелигенција у области равноправности.

Крајем године у Бриселу је одржан заједнички састанак Радне групе за истраживање и прикупљање података и Радне групе за формирање практичних политика на коме је представљен пример добре праксе коришћења података за формирање политика у области равноправности. Током састанка је, представљена и последња верзија Извештаја о коришћењу и прикупљању података о притужбама уз примедбе, сугестије и коментаре учесника.

Први састанак Радне групе за родну равноправност одржан је у Лисабону. Састанак је био посвећен подацима о правима транс и интерсекс особа и потреби дефинисања родног идентитета, родних израза и полних карактеристика, а разговарало се и о родно заснованом насиљу и узнемиравању, са тежиштем на Извештају о насиљу над женама. Други састанак, посвећен разматрању докумената на којима је Радна група радила - нацрту Сажетка о правима транс и интерсекс особа и Извештају о насиљу над женама, одржан је у Копенхагену. Представљени су резултати истраживања о сексуалном узнемиравању у сфери угоститељства, а разговарало се и о теми жене и сиромаштво, као и о Стратегији родне равноправности.

Повереник је учествовао у изради публикације под називом „Борба против насиља над женама и родно заснованог насиља“ која се бави овом темом, као и поступањем тела за равноправност када је реч о насиљу над женама и родно заснованом насиљу.

Састанак у Антверпену био је посвећен Пројекту о стандардима тела за равноправност, као и подизању свести свих заинтересованих страна о значају ових стандарда. У Паризу је одржан састанак на којем се разговарало о развоју индикатора који се односе на мандат тела за равноправност, о промоцији стратегија које су повезане са стандардима као и о извештавању Европске комисије о спровођењу директива које могу допринети унапређењу стандарда.

Састанак Кластера на тему слободе кретања одржан у Прагу био је посвећен новинама у области слободе кретања радника Европске уније и чланова њихових породица, са освртом на надлежности које тела за равноправност имају у овој области.

На Годишњој скупштини ЕКВИНЕТ-а је изабрано девет чланова Управног одбора, док је гласањем одлучено, без обзира на писано противљење упућено свим члановима, уз усмено образложење представника Повереника на самој седници, институција Омбудсмана тзв. Косова је

примљена у чланство ове организације. Такође, било је речи и о борби против сексуалног узнемиравања као и о плану рада за наредну годину.

За остваривање Циљева одрживог развоја Уједињених нација Агенде 2030 један од основних предуслова јесте постизање пуне равноправности у свим аспектима друштвеног, политичког и економског живота. С тим у вези, Повереник је учествовао у изради документа који се односи на улогу тела за равноправност у процесу остваривања Циљева одрживог развоја уз закључак да ове институције играју кључну улогу у стварању предуслова за њихово остваривање.

У месецима који су претходили изборима за Европски парламент, ЕКВИНЕТ је израдио Препоруке за борбу против дискриминације и говора мржње у изборним кампањама будући да искуство говори да се уочи избора нарочито заоштрава јавни дискурс који повремено може да прерасте и у говор мржње.

Повереник је дао свој допринос анализи мандата тела за равноправност и поступку у случају говора мржње. Ова анализа је израђена како би се њени резултати представили Европској комисији и државама чланицама Европске уније и учинио покушај у правцу измене законодавног оквира, како би се телима за равноправност дала овлашћења и могућност поступања у таквим случајевима.

4.4. Остали видови сарадње

У оквиру сарадње са друштвено-одговорним компанијама потписано је Партнерство за равноправност Повереника са генералним директором компаније Икеа за Југоисточну Европу Стефаном Ванорвебеком, као подршка даљим напорима на унапређењу равноправности у области рада и запошљавања. Поред тога, Партнерство за равноправност потписано је и са Нафтном индустријом Србије (НИС) и компанијом Лидл.

На 26. Копаоник бизнис форуму, шест водећих домаћих и страних компанија (Икеа, Мастеркард, Теленор, Делта Холдинг, Асеко и УниКредит банка) потписале су Декларацију о унапређењу родне једнакости у пословном окружењу, на иницијативу компаније Икеа и Асоцијације за економско оснаживање жена (АФА), уз подршку амбасаде Краљевине Шведске.

На овогодишњој конференцији посвећеној друштвеној одговорности, коју Color Media Communications организује већ 5 година, представили су се лидери друштвене одговорности у свету и у Србији, а повереница је указала да неодговоран однос према животној средини представља дискриминацију младих, наводећи да нове генерације имају право да живе у здравом окружењу у коме могу да развијају своје потенцијале.

Као модераторка панела „Клуб првих жена: пет прича о успеху”, на седмој регионалној конференцији „Про-фемина 2019”, повереница је своја искуства о томе шта је успех, поделила са Кети Чабом, амбасадорком Канаде у Србији, Тијаном Палковљевић, управницом Галерије Матице српске, Вишњом Љубичић, правобранитељицом за равноправност полова Републике Хрватске и Бранком Пудреља Дурбаба, главном директорком за тржиште Вип мобиле.

Представници Савеза извиђача Србије, Светске организације скаутског покрета и Светске организације девојака извиђача посетили су институцију поводом наставка сарадње у области едукације најмлађих о вредностима равноправности и прихватања различитости. Радионице о дискриминацији, које је Повереник 2018. године одржао на међународној Смотри Савеза извиђача Србије, на којима је учествовало преко од стотину деце из више земаља, проглашене су за једну од најбољих активности на овој смотри.

На трибини коју је организовао Нови синдикат социјалне заштите Србије, посвећеној примени прописа и препорука о спречавању дискриминације и правима старијих особа, одржаној у оквиру манифестације „Дани социјалне заштите“ у Апатину, закључено је да резултати више истраживања о положају старијих, које је претходних година спровео Повереник, као и пракса ове институције, указују да се велики број старијих налази у ризику од искључености и дискриминације, услед различитих социо-економских баријера, ограничене доступности јавних површина и услуга у заједници али и уврежених предрасуда и стереотипа.

У оквиру састанка Пројектне групе за финансијску писменост Европске банкарске федерације, уз присуство највиших представника ове организације, Удружења банака Европе и Удружења банака Србије, одржан је међународни скуп посвећен финансијској едукацији младих и других осетљивих друштвених група, а отварајући скуп повереница је истакла да је финансијска писменост најважнија за оснаживање особа које припадају осетљивим друштвеним групама као што су млади, жене, особе са инвалидитетом, старији и сиромашни.

Током 2019. године одржано је више предавања о појму дискриминације и улози и надлежностима Повереника за студенте Факултета политичких наука, Правног факултета Универзитета у Београду и Интернационалног универзитета у Новом Пазару. Такође, полазницима 8. класе Високих студија безбедности и одбране је одржано предавање о значају равноправности и недискриминације, као и надлежностима и улози институције. Такође, повереница је одржала предавање о улози институције у оквиру Летње школе Покрајинског заштитника грађана у Вршцу и представила неколико типичних примера из праксе Повереника, као и специфичне проблеме са којима се сусрећу грађани и грађанке који припадају најчешће дискриминисаним друштвеним групама. На конференцији „Злочин из мржње” коју је организовао Покрајински заштитник грађана оцењено је да су средство и начин за сузбијање злочина из мржње у сфери права и у сфери развијања атмосфере толеранције, равноправности и антидискриминације.

На скупу одржаном поводом новог мастер студијског програма „Право и род“ који ће бити реализован у оквиру стратешког партнерства Правног факултета Универзитета у Београду и конзорцијума експерата са факултета из Италије, Шведске, Немачке и Шпаније, под називом LAWGEM, закључено је да су родни стереотипи и предрасуде изражени и да је од изузетне важности да студенти права буду образовани на родно осетљив начин.

Повереник је добитник признања у категорији републичких органа, које је додељено поводом обележавања 28. септембра, Међународног дана права јавности да зна. Признање је повереници уручио повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности Милан Мариновић у име комисије коју чине председници новинарских удружења УНС и НУНС, представник академске заједнице и представник Коалиције НВО за слободу приступа

информацијама од јавног значаја. Поред Повереника признања су добили и Основно јавно тужилаштво у Обреновцу у категорији правосудних органа, Градска управа за заштиту животне средине Новог Сада у категорији локалних органа јавне власти и за најбољи Информатор о раду Министарство државне управе и локалне самоуправе.

У оквиру сарадње у области науке одржан је састанак са Сањом Вранеш, директорком Института „Михајло Пупин“, водећом научно истраживачком установом у области информационо-комуникационих технологија, на тему утицаја све распрострањеније употребе вештачке интелигенције на тржишту рада, пре свега на равноправност и једнак третман приликом запошљавања.

Поводом завршетка пројекта „Унапређење Међугенерацијског дијалога“ који је спровео Центар за подршку и инклузију „Хелп нет“ у сарадњи са Повереником и уз подршку Вишеград Фонда, организоване су дебате на тему „Има ли међугенерацијске солидарности?“ у 10 градова широм Србије (Београд, Младеновац, Панчево, Лучани, Краљево, Чачак, Горњи Милановац, Смедерево, Кнић, Крагујевац) на којима су представници различитих генерација разменили мишљења о односу младих и старих. У сваком од градова извођена је и позоришна представа „Извините, колико имате година?“ позоришта Пан Театар из Београда. У пројекту су учествовале и партнерске организације из Чешке, Мађарске и Пољске.

4.4.1. Регионална сарадња на унапређењу равноправности

Током 2019. године настављене су активности на унапређењу равноправности у оквиру регионалне сарадње, отпочете 2016. године када је Повереник отпочео успостављање делотворног модела регионалне сарадње институција које се баве заштитом људских права потписивањем Изјаве о сарадњи девет тела за заштиту равноправности у Југоисточној Европи. Учешће Повереника на четвртој регионалној конференцији тела за равноправност Југоисточне Европе у Подгорици, у организацији Заштитника људских права и слобода Црне Горе обележено је на панелу „Медији и тела за једнакост-природни савезници или само извор информација у борби против дискриминације“ на коме су представљени примери добре праксе и сарадње Повереника са медијима, као важним партнером у сузбијању дискриминације. На панелу „Како обезбедити апсолутну независност тела за равноправност“ истакнуто је да је Народна скупштина Републике Србије усвојила Закључак којим истиче подршку препорукама Повереника, а одржани су и панели на тему борбе против дискриминације од детињства до одрасле особе поводом тридесетогодишњице Конвенције о правима детета.

Регионална конференција „Популацијска динамика, капитал и одрживи развој у југоисточној Европи“ одржана је у Сарајеву у организацији Популационог фонда Уједињених нација, у сарадњи са Министарством вањских послова Босне и Херцеговине, Саветом за регионалну сарадњу и Европском комисијом Уједињених нација за Европу. На конференцији је указано на демографске промене у југоисточној Европи, које се јављају у значајном обиму и динамици, а које земље региона перципирају као „популацијску кризу“.

У првој половини године у Сарајеву је одржана међународна конференција „10 година против дискриминације у Босни и Херцеговини“, под покровитељством Мисије ОЕБС-а у Босни и Херцеговини. Неке од тема биле су механизмими заштите од родно засноване дискриминације,

ефекти ситуационог тестирања, односно коришћења ситуационог тестирања у поступцима за заштиту од дискриминације, као и судска заштита од дискриминације.

4.4.1. Годишња конференција Повереника поводом Међународног дана толеранције

Поводом Међународног дана толеранције, 16. новембра и 10 година од усвајања Закона о забрани дискриминације, Повереник је одржао редовну годишњу конференцију, уз подршку Мисије ОЕБС у Србији и Амбасаде Краљевине Норвешке. Поред поверенице, на отварању конференције говорили су председница Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова Народне скупштине Јасмина Каранац, шеф Мисије ОЕБС-а у Србији Андреа Орицио и заменица амбасадора Краљевине Норвешке Јане Марит Кнутруд истакавши значај и улогу институције Повереника у унапређењу равноправности и стварању толерантног друштва.

По пети пут уручене су Годишње новинарске награде за толеранцију, коју заједнички додељују Повереник и Мисија ОЕБС-а у Србији. Награђени су Аљоша Мудри (вугл.рс), Бојана Миловановић (Нови Магазин), Јелена Диковић (Данас), Сузана Трајковић (Еспресо), Александар Минић (ТВ Форум Пријепоље), Биљана Јовичић Радуловић (РТС), Братислав Илић (Прва), Милица Батричевић и Јована Нетковић (вугл.рс и Бефем продукција).

На конференцији су додељене и награде „Општина/град једнаких могућности" које су уз подршку Амбасаде Краљевине Норвешке уручене по други пут ове године. Добитници су општине Медвеђа (прво место), Прибој (друго место) и Аранђеловац (треће место).

Поред тога, на конференцији су представљени резултати шестог по реду истраживања *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији*, које је припремљено и спроведено у оквиру пројекта „Инклузија Рома и других маргинализованих група у Србији" који спроводи Немачка развојна сарадња (ГИЗ).

Радни део конференције био је посвећен десетогодишњици примене Закона о забрани дискриминације, кључним проблемима, правцима деловања у сузбијању дискриминације и остваривању равноправности, као и изазовима са којима се суочавају тела за равноправност у Европи. У радном делу конференције говорили су Миланка Вукојичић Јевтовић, председница Одбора за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва Народне скупштине Републике Србије, Наташа Вучковић, народна посланица Народне скупштине Републике Србије, Невена Петрушић, професорка Правног факултета у Нишу и прва повереница и Милан Антонијевић, директор Фондације за отворено друштво. У завршном делу конференције, о развоју и употреби вештачке интелигенције, могућим злоупотребама у погледу остваривања људских права у будућности, као и друштвено одговорном пословању говориле су Сања Вранеш, директорка Института „Михајло Пупин" и Јелена Ристић, директорка Мастеркард за Југоисточну Европу и потпредседница Савеза за фер конкуренцију НАЛЕД-а.

5. МЕДИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ

Равноправност, толеранција, случајеви дискриминације, заштита људских права, из године у годину добијају све више медијског простора, па је утисак да се о овим темама никад више није

писало и извештавало. На другој страни, пак, стоји чињеница да су у 2019. години кулминирале различите врсте увреда, од дискриминаторних ставова и омаловажавања до говора мржње и претњи, као и крајње недопустив и непримерен говор, уперен у највећем броју случајева против жена. Своју кулминацију, овакав говор је доживео на друштвеним мрежама, пре свега твитеру, који је постао полигон за обрачун са неистомишљеницима, у првом реду политичким, али су на мети неретко били и новинари и новинарке, као и јавне личности, а претње су биле упућене и деци председника Србије и организацијама цивилног друштва. Претходну годину такође је обележило вршњачко и насиље над женама, и није било дана да се у медијима није нашао неки од ових случајева. Насиље над женама постало је све бруталније, у појединим ситуацијама заказале су институције у систему заштите, а неки медији су својим извештавањем отворили простор насилницима или оправдавали злочине. Вршњачко насиље је у неким случајевима показало сву свирепост физичког и психичког злостављања међу децом, а није била реткост сурово малтретирање због сиромаштва, попут дечака из Бачке Тополе и девојчице из Барајева који су били на мети својих вршњака и вршњакиња. У свим овим ситуацијама, повереница је реаговала.

Мизогине и сексистичке изјаве, говор мржње, вређање премијерке Ане Брнабић, народних посланица Александре Јерков, Маринике Тепић, новинарке листа Данас Снежане Чонградин, претње, притисци и увреде на рачун Марије Лукић, жене која је покренула судски поступак против председника општине Брус Милутина Јеличића Јутке због сексуалног узнемиравања, затим вређање супруге убијеног Оливера Ивановића Милене, новинарке Српског телеграфа, новинарке РТС-а Оливере Јовићевић, изјава директора Туристичке организације Нови Бечеј да се “мађарски најбоље учи када се спава са Мађарицом”, непримерено извештавање о певачици Јелени Карлеуши и фудбалеру Огњену Вранешу, итд… Увреде нису изостајале ни у традиционалним медијима, па је повереница реаговала на изречене дискриминаторне ставове водитеља на телевизији Хепи, на рачун ректорке Универзитета у Београду Иванке Поповић и професора Филозофског факултета Данијела Синанија.

Све ово обележило је 2019. у којој је без сумње доминирала дискриминација жена, због чега је повереница упутила више упозорења него било које претходне године, а тим поводом је давала изјаве и гостовала у медијима.

Извештавало се и писало и о иницијативи поверенице тражила да се укине забрана запошљавања у јавном сектору јер су њом највише погођене жене, а велику пажњу привукла је и иницијатива за оцену уставности и законитости Закона о финансијској подршци породици са децом коју је повереница поднела Уставном суду.

Случај породиље која је послодавцу уплаћивала више од своје плате како би била пријављена, због чега је покренута стратешка парница, данима је био у врху интересовања бројних медија. Током године се више него раније извештавало о положају жена на тржишту рада и преношене су изјаве поверенице са свих скупова који су говорили о овој теми.

Такође, писало се и положају жена у руралним подручјима, а забележене су све посете поверенице општинама у Србији где се говорило о женама са села и женском предузетништву, попут Сврљига, Горњег Милановца и Чачка, чиме су се посебно бавили локални медији.

Иницијатива повереница да улице у Београду понесу имена значајних али не толико јавности познатих жена Србије, изазвала је велику медијску пажњу и била је тема у свим дневним и недељним новинама, као и на свим телевизијама, које су се такође бавиле и препоруком маркетиншким агенцијама да приликом прављења реклама не подржавају пре свих родне, али и старосне предрасуде и стереотипе.

Национална и расна припадност и етничко порекло, током 2019. године били су медијска тема махом у инцидентним случајевима, попут напада на фудбалере афричког порекла у Крушевцу, напад припадника неонацистичких организација током антифашистичког протеста у Нишу када је један човек физички нападнут, као и исписивања кукастих крстова на амбасади Мађарске и графита против припадника албанске националности у Зрењанину. На све наведене случајеве је повереница реаговала осудом. (Анти)фашизам је тема којом су се медији током године бавили више него иначе, а објављена су сва повереничина саопштења као и ауторски текст, који су указивали на олако коришћење па чак и злоупотребу термина фашизам.

Након што је повереница утврдила дискриминацију, односно сегрегацију у основној школи у Бујановцу због формирања одвојених мешовитих одељења за српску и ромску децу, тај случај је заинтересовао велики број медија. Пажњу је изазвао и правилник једног такси удружења из Ниша у коме је било наведено да није дозвољено да возе Роме. Иначе, о ромској националној мањини током 2019. се извештавало мање него ранијих година.

Положај старијих и дискриминација на основу старосног доба били су тема о којој се извештавало не само приликом обележавања дана старијих, већ се током године медији писали о проблемима старења, депопулације и потреби усаглашавања демографске политике. Извештавало се и о иницијативи поверенице о оцени уставности одредбе из Закона о пензијском и инвалидском осигурању која је предвиђала да право на породичну пензију преминулог, који је у време закључења брака навршио 65 година, може да наследи његов брачни друг под условом да имају заједничко дете или да је брак трајао најмање две године, а за коју је оцењено да није у складу са Уставом.

Медији су извештавали о случају у коме је поступала повереница - жени из једног дома за старе у Београду којој је ускраћена могућност уласка у посед сопственог стана, као и о баки из околине Бујановца која живи у тешким случајевима, а којој је на иницијативу поверенице која је посетила Бујановац, укључена струја без које остала због дуга. Ова два случаја су била повод да поједини медији позабаве положајем старијих жена, а као и позицијом жене на селу, након што је повереница обишла породицу са три генерације сеоских жена.

Медији су се мање него претходних година бавили положајем грађана и грађанки са инвалидитетом. Углавном су дневне и недељне новине правиле теме о незапослености особа са инвалидитетом, анализирајући улогу државе, као и проблем са приступачношћу, пре свега установа здравствене заштите и објектима у бањским лечилиштима.

У оквиру Београдског маратона, Поверенику за заштиту равноправности традиционално учествује акцијом Равноправно до циља о чему извештава већина медија и где се промовише равноправност особа са инвалидитетом.

Када је реч о положају ЛГБТ особа, приметно је да су медији извештавали мање него претходних година и о о тој теми највише се извештавало поводом Међународног дана поноса и током одржавања Параде поноса, пре свега кроз питање легализације истополних заједница.
Догађај који је узбуркао јавност и на који је реаговала и повереница, јесте напад на младића у центру Београда који је носио розе торбу, због које су нападачи мислили да је ЛГБТ особа.

Медији су се бавили ЛГБТ заједницом и када је отворен први Дроп ин центар, као и када су измењени уџбеници који су имали дискриминаторне ставове према ЛГБТ популацији, уз подсећање на такву препоруку поверенице. Интересовање медија било је и за случај у којем је министарство здравља дискриминисало ЛГБТ заједницу, јер им не дозволило да буду даваоци репродуктивних ћелија.

Када је реч о здравственом стању, извештавало се о случају где је пацијенту црвеним словима било исписано ХИВ на болничком картону у КБЦ Војводина, што је повереница осудила и подсетила на препоруку којом је таква дискриминација и стигматизација особа које живе са ХИВ/АИДС недопустива. Медији су такође забележили и посету првом Бел хоспису у Београду.

Медији су известили и о састанку поверенице са председником Србије Александром Вучићем са којим је разговарала о стању људских права и положају националних мањина. Представљање Редовног годишњег извештаја о раду Повереника за заштиту равноправности у Народној скупштини Републике Србије, такође је испраћено у свим медијима, а повереница је тим поводом имала бројне интервје и гостовања. Традиционално, годишња конференција наше институције на Међународни дан толеранције, на којој је представљено истраживање о дискриминацији у Србији и додељене награде за медијско извештавање и за општине једнаких шанси, била је повод да се медији дискриминацијом баве кроз различите примере и са различитих аспеката. Крајем године, медији су посветили пажњу иницијативи коју је повереница упутила надлежном министарству, о укидању рада трговина недељом.

6. ИЗВРШАВАЊЕ ОБАВЕЗА ПО ЗАКОНУ О СЛОБОДНОМ ПРИСТУПУ ИНФОРМАЦИЈАМА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА

Повереник обезбеђује слободан приступ информацијама поступајући по захтевима за слободан приступ информацијама од јавног значаја, објављивањем Информатора о раду и других информација на интернет презентацији, извештавањем Народне скупштине, обавештавањем јавности путем саопштења, публикацијама, одржавањем конференција за штампу и на друге одговарајуће начине.

У 2019. години Поверенику је поднето 10 захтева за слободан приступ информацијама од јавног значаја, на која је одговорено у законском року.

Табеларни приказ поднетих захтева по категоријама

Р. бр.	Тражилац информације	Број поднетих захтева	Број усвојених/ делимично усвојених захтева	Број захтева у раду	Број одбачених захтева	Број одбијених захтева
1.	Грађани	4	4	-	-	-
2.	Медији	1	1	-	-	-
3.	Невладине организације и друга удружења грађана	4	4	-	-	-
4.	Политичке странке	-	-	-	-	-
5.	Органи власти	-	-	-	-	-
6.	Остали	1	1	-	-	-
7.	Укупно	**10**	**10**	**-**	-	**-**

Приликом давања информација посебно се води рачуна о заштити података о личности, у складу са Законом о заштити података о личности . Странка у поступку пред Повереником има право на поверљивост свих приватних података који се налазе у списима предмета и с којима странка упозна Повереника или друго овлашћено лице.

Информатор о раду Повереника доступан је на интернет презентацији (www.ravnopravnost.gov.rs). Ради лакшег остваривања права на слободан приступ информацијама од јавног значаја, грађанима и грађанкама је омогућено да на интернет адреси Повереника преузму обрасце с примерима за подношење захтева за слободан приступ информацијама. Захтев се може поднети у писаној форми и без коришћења образаца. Битно је да се у захтеву јасно наведе која се информација тражи и/или на шта се конкретно она односи, тј. што прецизнији опис тражене информације. Захтев може али не мора да садржи и разлоге за подношење захтева, као и друге податке који олакшавају проналажење тражене информације.
Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја прописана је накнада за израду копије докумената који садржи тражену информацију, као и трошкове упућивања, уколико их има. Трошкови накнаде се обрачунавају у складу са Уредбом о висини накнаде нужних трошкова . Увид у документ који садржи тражену информацију је бесплатан. Захтев за приступ информацијама од јавног значаја које се односе на рад Повереника или су настале у вези с његовим радом може се поднети у писаној форми на адресу: Булевар краља Александра бр. 84, 11000 Београд, или електронском поштом, на адресу: poverenik@ravnopravnost.gov.rs.

7. ИЗВЕШТАЈ О ИЗВРШЕЊУ ФИНАНСИЈСКОГ ПЛАНА

Законом о буџету Републике Србије за 2019. годину[480], Поверенику за заштиту равноправности опредељена су средства за Програм - Унапређење и заштита људских и мањински права и слобода, у износу од 96.911.000 динара.

[480] „Службени гласник РС“, број 95/18

Како су средства обезбеђена Законом о буџету Републике Србије за 2019. годину за исплату зарада за постојећи број запослених била недовољна, Законом о изменама и допунама Закона о буџету Републике Србије за 2019. годину[481] обезбеђена су недостајућа средства уз истовремено смањење износа средстава на економској класификацији 512, а укупна расположива средства из извора 01 повећана су за 430.000 динара.

Укључивањем неутрошених средстава донација из претходне године и средстава која су као нове донације пристигле у току 2019. године, расположива средства у буџету за Програм, односно износ који се налазио на текућим апропријацијама, био је 114.081.102 динара.

У оквиру ових расположивих финансијских средстава, однос појединих извора финансирања, у укупном буџету износи:

– извор 01 83,96%;
– остали извори 05,06,08,15 16,04%.

Из извора 01 – општи приходи и примања буџета, финансирани су :

- Програмска активност - Делотворно сузбијање и заштита од дискриминације

Средства су коришћена за финансирање редовне делатности и функционисање стручне службе Повереника, у складу са Финансијским планом и Планом набавки. Укупно извршење износило је 79.261.143 динара или 83,60% расположивих средстава. У структури утрошених средстава, категорија расходи за запослене учествовали су са 81,74%, категорија коришћења услуга и роба са 17,45% (у оквиру које се највећи део трошкова односи на услуге комуникације, услуге информисања, остале стручне услуге, текуће поправке и одржавање опреме, административни материјал и бензин) и издаци за нефинансијску имовину са 0,81%.

- Пројекат - Равноправно до циља

Укупно извршење везано за овај пројекат је износило 434.016 динара или 87,68% расположивих средстава.

- Пројекат- Не цени књигу по корицама - Жива библиотека у Србији

Укупно извршење везано за овај пројекат је износило 289.440 динара или 60,30% расположивих средстава.

Из осталих извора (донације од иностраних земаља, добровољни трансфери од физичких и правних лица, неутрошена средства донација из претходних година), финансирани су следећи пројекти:

- Пројекат - Симулација суђења из области заштите од дискриминације MOOT COURT Средства која су била расположива у 2019. години односе се на два уговора о финансирању пројекта са Фондацијом за отворено друштво, од којих је један започет у 2018. години, са донираним средствима у износу од 1.555.660 динара. Од тих средстава реализован је износ од 1.394.339,23 динара или 89,63%. при чему је у 2018. години реализовано 562.909,31 динар или 36,18%, а у 2019. години – 831.429,92 динара, односно 53,45% На проценат реализације донираних

[481] „Службени гласник РС“, број 72/19

средстава утицала је планирана динамика активности из овог пројекта будући да је трајао у периоду од 01.јуна 2018.године до 30. новембра 2019. године.

Други уговор који је започет у 2019.години, а односи се на овај пројекат, предвиђен је да траје у периоду од 15.септембра 2019. године до 30.новембра 2020. године. Од укупно планираних средстав у износу од 1.074.660 динара, крајем октобра месеца је донирано 174.660,00 динара од чега је потршено 25.000,00 динара или 14,31%. Остатак донације и његова реализација ће се одвијати у 2020. години.

Пројекат - Превенција и заштита деце од дискриминације .
Овај пројекат је у 2016, 2017. и 2018. години финансирао UNICEF У 2019. години UNICEF није донирао додатна средства за ове намене.

Пројекат - Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности
Овај пројекат финансира се средствима донације Краљевине Норвешке. Пројекат је започет донирањем прве транше средстава у 2017. години и предвиђен је да се заврши крајем 2019. године.

Анексом бр.1 уговора од 11.12.2019. године, подршка пројекту је продужена до 31.маја 2020.године.

Укупно расположива средства у 2019. години у износу од 16.767.478,66 динара чине пренета средстава из претходне године – 7.029.463,94 динара и донирана средства у 2019. години – 9.738.014,72 динара. Укупна реализација овог пројекта је 7.953.747,15 динара или 47,43% и на његову висину је пресудно утицала чињеница да је последња транша донације у 2019. години уизносу од 7.058.927,53 динара пристигла на самом крају године
Структура извршења буџета за 2019. годину, како по изворима финансирања тако и по програму, програмској активности и пројектима дата је у прегледима-табелама које следе:

ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2019. ГОДИНУ

СТРУКТУРА БУЏЕТА ПО ИЗВОРИМА ФИНАНСИРАЊА

Извор финанс.	Прог-рам	Програм. активност / Пројекат	Екон. клас.	О П И С	* Почетна апропријац.	**Текућа апропријац.	Извршење буџета	Проценат извршења (8:7)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
01 - 15	1001		I-VII	УКУПАН БУЏЕТ ЗА 2019. ГОДИНУ	96,911,000	114,081,102	89,155,989	78.15
01	1001		I-III	УКУПНО ПРИХОДИ - ИЗВОР 01	95,354,000	95,784,000	79,984,599	83.51
01	1001	0012	I	СВЕГА - ПРОГРАМСКА АКТИВНОСТ	94,379,000	94,809,000	79,261,143	83.60

01	1001	0012	411	Плате, додаци и накнаде запослених	49,389,000	53,341,000	52,560,325	98.54
01	1001	0012	412	Социјал. доприноси на терет послодавца	8,842,000	9,520,000	9,014,095	94.69
01	1001	0012	413	Накнаде у натури	100,000	100,000	72,000	72.00
01	1001	0012	414	Социјална давања запосленима	900,000	900,000	395,943	43.99
01	1001	0012	415	Накнаде трошкова за запослене	4,000,000	4,000,000	2,631,322	65.78
01	1001	0012	416	Награде запосленима	300,000	300,000	112,034	37.34
01	1001	0012	421	Стални трошкови	2,735,000	2,735,000	1,640,612	59.99
01	1001	0012	422	Трошкови путовања	2,380,000	2,380,000	1,070,160	44.96
01	1001	0012	423	Услуге по уговору	12,293,000	12,293,000	5,382,934	43.79
01	1001	0012	424	Специјализоване услуге	410,000	410,000	258,000	62.93
01	1001	0012	425	Текуће поправке и одржавање	2,300,000	2,300,000	845,586	36.76
01	1001	0012	426	Материјал	5,300,000	5,300,000	4,489,256	84.70
01	1001	0012	462	Дотације међународним организацијама	130,000	130,000	118,345	91.03
01	1001	0012	482	Порези, обавезне таксе, казне,пенали и камате	200,000	200,000	30,103	15.05
01	1001	0012	483	Новчане казне и пенали по решењу судова	100,000	100,000	0	0.00
01	1001	0012	512	Машине и опрема	4,900,000	700,000	640,428	91.49
01	1001	0012	515	Нематеријална имовина	100,000	100,000	0	0.00
01	**1001**	**4005**	**II**	**СВЕГА - ПРОЈЕКАТ** ***Равноправно до циља***	**495,000**	**495,000**	**434,016**	**87.68**
01	1001	4005	423	Услуге по уговору	495,000	495,000	434,016	87.68
01	**1001**	**4006**	**III**	**СВЕГА - ПРОЈЕКАТ** ***Жива библиотека***	**480,000**	**480,000**	**289,440**	**60.30**
01	1001	4006	423	Услуге по уговору	480,000	480,000	289,440	60.30
05 - 15	**1001**		**IV-VII**	**УКУПНО ПРИХОДИ - ОСТАЛИ ИЗВОРИ**	**1,557,000**	**18,297,102**	**9,171,390**	**50.12**
05	**1001**	**4008**	**IV**	**Донације од иностраних земаља извор 05**	**3,000**	**9,738,015**	**2,677,000**	**27.49**
05	**1001**	**4008**		**СВЕГА - НОРВЕШКИ ПРОЈЕКАТ** ***Јачање локалних антидискриминационих и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности***	**3,000**	**9,738,015**	**2,677,000**	**27.49**
05	1001	4008	421	Стални трошкови	1,000	47,897	0	0.00
05	1001	4008	422	Трошкови путовања	1,000	353,838	0	0.00
05	1001	4008	423	Услуге по уговору	1,000	9,336,280	2,677,000	28.67
06	**1001**	**4007**	**V**	**Донације од међународних организација извор 06**	**1,000**	**1,000**	**0**	**0.00**
06	**1001**	**4007**		**СВЕГА - ПРОЈЕКАТ UNICEF** ***Превенција и заштита деце од дискриминације***	**1,000**	**1,000**	**0**	**0.00**
06	1001	4007	423	Услуге по уговору	1,000	1,000	0	0.00
08	**1001**	**4003**	**VI**	**Донације од невладиних организација извор 08**	**2,000**	**174,660**	**25,000**	**14.31**

08	**1001**	**4003**		**СВЕГА - ПРОЈЕКАТ - MOOT COURT** ***Симулација суђења***	**2,000**	**174,660**	**25,000**	**14.31**
08	1001	4003	422	Трошкови путовања	1,000	14,200	0	0.00
08	1001	4003	423	Услуге по уговору	1,000	160,460	25,000	15.58
15	**1001**		**VII**	**Пренета средства из претходних година извор 15**	**1,551,000**	**8,383,427**	**6,469,390**	**77.17**
15	**1001**	**4003**		**СВЕГА - ПРОЈЕКАТ - MOOT COURT** ***Симулација суђења***	**2,000**	**1,353,963**	**1,192,643**	**88.09**
15	1001	4003	422	Трошкови путовања	1,000	648,995	540,570	83.29
15	1001	4003	423	Услуге по уговору	1,000	343,756	290,860	84.61
15	1001	4003	465	Остале дотације и трансфери	0	361,213	361,213	100.00
15	**1001**	**4008**		**СВЕГА - НОРВЕШКИ ПРОЈЕКАТ** ***Јачање локалних антидискриминационих и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности***	**1,549,000**	**7,029,464**	**5,276,747**	**75.07**
15	1001	4008	421	Стални трошкови	99,000	0	0	0.00
15	1001	4008	422	Трошкови путовања	0	430,395	356,963	82.94
15	1001	4008	423	Услуге по уговору	1,436,000	6,584,787	4,919,784	74.71
15	1001	4008	512	Машине и опрема	14,000	14,282	0	0.00

Напомена уз * - Почетна апропријација је одобрена Законом о буџету Републике Србије за 2019. годину („Службени гласник РС“, број 95/18 од 07.12.2018. године).
Напомена уз ** - Текућа апропријација представља почетну апропријацију увећану за износ нових донација и износ пренетих неутрошених средстава донација из претходне године, као и измене на основу Закона о изменама и допунама Закона о буџету Републике Србије за 2019. годину („Службени гласник РС“, број 72/19)

ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2019. ГОДИНУ

СТРУКТУРА БУЏЕТА ПО ПРОГРАМУ, ПРОГРАМСКОЈ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИМА

Извор финанс.	Про-грам	Програм. активност / Пројекат	Екон. клас.	О П И С	* Почетна апропријац.	**Текућа апропријац.	Извршење буџета	Проценат извршења (9:8)
1	2	3	4	6	7	8	9	10
01 - 15	**1001**			**ПРОГРАМ:** ***Унапређење и заштита људских и мањинских права и слобода***	**96,911,000**	**114,081,102**	**89,155,989**	**78.15**
01		**0012**		**ПРОГРАМСКА АКТИВНОСТ:** ***Делотворно сузбијање и заштита од дискриминације***	**94,379,000**	**94,809,000**	**79,261,143**	**83.60**
08,15		**4003**		**ПРОЈЕКАТ: MOOT COURT -** ***Симулација суђења у области заштите од дискриминације***	**4,000**	**1,528,623**	**1,217,643**	**79.66**

01		4005		**ПРОЈЕКАТ: РАВНОПРАВНО ДО ЦИЉА**	495,000	495,000	434,016	87.68
01		4006		**ПРОЈЕКАТ:** ***Не цени књигу по корицама*** **ЖИВА БИБЛИОТЕКА**	480,000	480,000	289,440	60.30
06,15		4007		**ПРОЈЕКАТ: UNICEF -** ***Превенција и заштита деце од дискриминације***	1,000	1,000	0	0.00
05,15		4008		**ПРОЈЕКАТ: НОРВЕШКИ ПРОЈЕКАТ -** ***Јачање локалних антидискриминационих и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности***	1,552,000	16,767,479	7,953,747	47.44

Напомена уз * - Почетна апропријација је одобрена Законом о буџету Републике Србије за 2019. годину („Службени гласник РС“, број 95/18 од 07.12.2018. године)
Напомена уз ** - Текућа апропријација представља почетну апропријацију увећану за износ нових донација и износ пренетих неутрошених средстава донација из претходне године, као и измене на основу Закона о изменема и допунама Закона о буџету Републике Србије за 2019. годину („Службени гласник РС“, број 72/19)

8. ПРЕПОРУКЕ ЗА СУЗБИЈАЊЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ РАВНОПРАВНОСТИ

У 2019. години спроведене су у целости поједине препоруке које је Повереник дао у свом годишњем извештају за 2018. годину, а поједине препоруке спроведене су у само одређеном делу. Имајући у виду да су препоруке дате током претходних година имале општи карактер, као и да је у појединим случајевима потребан дужи временски период како би се реализовале, поједине препоруке које су дате у годишњем извештају за 2018. годину се понављају и у овом извештају.

У том смислу у извештајном периоду донети су: *Програм о заштити менталног здравља у Републици Србији за период 2019-2026. године, Програм за ретке болести у Републици Србији за период 2020-2022. године, Програм за оснаживање жена у области информационо-комуникационих технологија за период 2019-2020. године, Акциони план за спровођење Стратегије превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава за 2019. и 2020. годину, Стратегија за развој вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2020–2025. године, Стратегија заштите потрошача за период 2019-2024. године.* Током 2019. године усвојени су и нови закони или измене и допуне важећих, попут *Закона о ученичком и студентском стандарду, Закона о централном регистру становништва, Закона о здравственој заштити, Закона о здравственом осигурању, Закона о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи, Закона о изменама и допунама Кривичног законика, Закона о изменама и допунама Закона о предшколском васпитању и образовању, Закона о изменама и допунама Закона о основном образовању и васпитању, Закона о дуалном моделу студија у високом образовању, Закона о изменама и допунама Закона о високом образовању, Закона о изменама и допунама Закона о ауторским и сродним правима, Закона о изменама и допунама*

Закона о пензијском и инвалидском осигурању, Закона о науци и истраживањима и др. као и *Правилник о изменама и допунама Правилника о начину остваривања права на специјална помагала за читање и писање која се обезбеђују из средства Републичког фонда за оензијско и инвалидско осигурање, Правилник о смерницама добре праксе за остваривање учешћа јавности у припреми нацрта закона и других прописа и аката, Правилник о измени Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центара за социјални рад*, као и низ других правилника, као што су правилници који се односе на субвенције у поољопривреди и развој руралних области и др.

На основу увида стечених у поступку по притужбама током 2019. године, као и на основу других релевантних података о проблемима у остваривању равноправности, Повереник даје следеће препоруке:

1. Приступити изради стратешких докумената и акционих планова чије је важење истекло у претходном периоду или истиче у 2020. години. То се првенствено односи на доношење стратегије превенције и заштите од дискриминације, развој социјалне заштите, превенције и заштите деце од насиља, развој образовања одраслих, друштвено одговорног пословања, као и стратегије о старењу. Нови стратешки документи треба да буду базирани на евалуацији претходно важећих стратегија и уз уважавање тренутног стања и потреба друштвених група на које се односе. Приликом припреме свих стратешких докумената реално дефинисати циљеве и активности, обезбедити изворе финансирања и спровести широк консултативни процес са свим релевантним актерима.

2. На републичком, покрајинском и локалном нивоу предвидети спровођење мера и активности у циљу смањења сиромаштва, подстицања руралног развоја, задржавања и веће укључености младих, веће једнакости при запошљавању без давања предности по било ком основу, као и постизања пуне равноправности грађана и грађанки, нарочито рањивих и маргинализованих друштвених група укључујући и децу и жене који припадају овим групама. Приликом креирања прописа и мера посебну пажњу треба посветити статистичким показатељима и подацима из релевантних истраживања за поједине области уз сагледавање дугорочних ефеката примене у пракси и реалних ефеката на грађане и грађанке и локалне заједнице.

3. Унапредити систем социјалне заштите и финансијске подршке породици са децом у циљу побољшања ефикасности и квалитета помоћи ради савладавања социјалних и животних тешкоћа, стварања услова за задовољење основних животних потреба појединца и породице, као и мера заштите породице са децом и подршке рађању. Посебно посветити пажњу јачању материјалне подршке намењене осетљивим и сиромашним групама становништва, унапређењу доступности и разноврсности услуга подршке (дневне услуге у заједници, услуге подршке за самосталан живот, интензивне услуге подршке породици која је у кризи, саветовање и подршка родитеља, подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју и др), као и других услуга социјалне заштите. Ојачати контролне механизме и увести праћење и оцену квалитета услуга социјалне заштите.

4. Неопходно је ојачати све (квантитативне и квалитативне) капацитете центара за социјални рад, као и других установа социјалне заштите како би могли да правовремено одговоре свим пословима у области социјалне и породично-правне заштите и обезбеде квалитетно мапирање

потреба, препознавање социјалне искључености и благовремено активирање свих облика подршке и помоћи.

5. Унапредити функционисање јавних служби у области здравља, просвете, социјалне заштите, друштвене бриге о деци, науке, културе, инспекцијских послова и др, посебно у погледу броја запослених и предузети мере у правцу враћања одговорности руководиоцима јавних служби у управљању и функционисању ових служби, а у циљу омогућавања остваривања свих права грађана у пуном обиму и разумном року.

6. Интензивирати рад на унапређивању архитектонске и информационе приступачности и примену универзалног дизајна у свим областима, са циљем омогућавања несметаног приступа јавним објектима и површинама, превозу, информацијама, комуникацијама и услугама за особе са инвалидитетом, лица која се отежано крећу, старије суграђане и децу. Обезбедити да информације о раду свих органа јавне власти буду доступне у одговарајућим форматима, укључујући и садржаје интернет презентација, повећати број медијских садржаја који се преводе на знаковни језик и медијских саржаја прилагођених слепим лицима, као и комуникацију преко тумача за знаковни језик. Потребно је обезбедити једнаке могућности за приступ службама за хитне интервенције, услугама обавештења, СОС линијама и сл.

7. Унапредити остваривање права особа са инвалидитетом на приступачно бирачко место и изборни материјал. Унапредити прописе који уређују питање лишења пословне способности и старатељства над пунолетним особама уз омогућавање самосталног одлучивања и промоцију способности особа са инвалидитетом и донети прописе који се односе на радно ангажовање особа са инвалидитетом, просторно техничке услове, стручну оспособљеност запослених и друге услове за рад радног центра.

8. Особама са инвалидитетом омогућити подршку за самосталан живот у најмање рестриктивном окружењу, несметан приступ здравственој заштити и превентивним прегледима, онемогућити присилно, односно смештање без пристанка лица у установе здравствене и социјалне заштите. Наставити процес деинституционализације корисника смештених у установама, уз истовремено обезбеђивање адекватне подршке и развој услуга на локалном нивоу, као и континуирано развијање сарадње система социјалне и здравствене заштите, образовања и запошљавања.

9. Наставити спровођење мера активне политике запошљавања у односу на сагледане ефекте до сада предузиманих мера и активности. Креирати нове мере и механизме активне политике запошљавања којима се постижу најбољи ефекти на запошљавање теже запошљивих лица на тржишту рада, посебно имајући у виду пол, године живота, здравствено и социјално стање и друге карактеристике незапослених лица, уз смањења учешћа нестандардних облика рада у циљу смањења несигурности и одласка младих. Јачати институције локалне самоуправе за креирање мера и спровођење активне политике запошљавања, уз уважавање карактеристика локалног тржишта рада.

10. Континуирано предузимати мере за подстицање запошљавања жена и развој женског предузетништва, за заштиту жена од дискриминације на тржишту рада уз посебну пажњу на остваривање равноправности у приступу радним местима, једнаким условима за напредовање и остваривање једнаке зараде. Предузимати мере за усклађивање рада и родитељства, смањење родне диспропорције и утицаја патријархалних образаца у бављењу децом, старању о другим

члановима породице и обављању породичних обавеза, уз промовисање једнаког дељења обавеза у односу на здравствене, економске и професионалне обавезе. У циљу постизања равноправног учешћа жена у радној снази и равноправног учешћа мушкараца у неплаћеном старању, радити на дефинисању и имплементацији законских одредаба о флексибилном радном времену, промоцији и подстицању одсуства очева са рада ради неге детета, иновирању и повећању броја наставних садржаја који обрађују теме равноправног бављења породичним обавезама и сл.

11. Законом прописати и обезбедити укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама друштвеног живота, посебно у доношењу одлука и вршењу јавних функција на свим нивоима, као и вођење родно балансиране кадровске политике и родно осетљиве статистике, а у складу са међународним стандардима и Законом о забрани дискриминације.

12. Интензивирати процес имплементације Акционог плана за спровођење Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020), са посебним акцентом на активностима у локалним заједницама.

13. Радити на унапређивању координисаног и ефикасног деловања свих институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља уз развој сервиса за подршку жртвама насиља као и деци сведоцима насиља. Наставити континуиране активности на подизању свести о препознавању и обавезности пријаве насиља, нарочито запослених у систему здравствене и социјалне заштите. Увести обавезу вођења родно осетљиве статистике која се односи на пријаве насиља и процесуиране случајеве, са акцентом на посебно осетљиве групе као што су девојчице, старије жене, жене са инвалидитетом, Ромкиње и сл.

14. Предузети мере и активности за обезбеђивање услова за пружање услуга корисницима који због специфичног социјалног и здравственог статуса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом заштитом прописивањем стандарда за пружање тих услуга. Подизати информисаност о овим правима и услугама, посебно у погледу палијативне неге и збрињавања, поједноставити процедуре за њихово остваривање, побољшати коришћење информационих технологија у сврху помоћи, обезбедити доступан и приступачан приступ палијативној нези како старијих тако и других лица која имају такву потребу, у склопу права на здравствену заштиту, без дискриминације. Радити на унапређењу положаја неформалних неговатеља унапређењем система формалне подршке онима којима је помоћ потребна, сагледавањем потреба самих неформалних неговатеља, увођењем различитих врста услуга подршке и др.

15. Наставити рад на обезбеђивању ефикаснијих терапија, лекова, материјала и помагала новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање, посебно за особе са инвалидитетом, старије, особе које се лече дијализом, које болују од ретких болести, хепатитиса, меланома, особе које живе са ХИВ-ом/АИДС-ом и др. Предузимати мере превентивне заштите, скрининг прегледа и посветити посебну пажњу подизању свести и информисаности о здравственим ризицима и репродуктивном здрављу, посебно деце и младих, али и старијих. Обезбедити већу доступност психолошке подршке.

16. Унапредити нормативни оквир за заштиту права детета усаглашавањем са Конвенцијом о правима детета, а посебно у погледу дефинисања појмова и забране физичког кажњавања. Донети нови Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања.

17. Унапредити доступност основношколског и средњошколског образовања деци из осетљивих друштвених група, предузимањем афирмативних мера нарочито усмерених према деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, ромској деци и „деци улице“ у циљу квалитетније подршке и унапређења инклузивног образовања и предузимањем мера на правовременом обезбеђивању уџбеника у прилагођеним форматима, повећању броја уписане деце али и смањењу осипања из образовног система. Предузети све неопходне радње и мере којима ће се обезбедити ангажовање личног пратиоца, педагошког асистента за децу и ученике којима је потребна додатна подршка у образовању и васпитању и наставити рад на развоју инклузивног образовања, у складу са принципима једнакости и доступности у образовању на свим нивоима.

18. Спроводити активности усмерене ка укључивању одраслих из осетљивих друштвених група у образовни систем. Радити на обезбеђивању једнаких могућности у приступу високом образовању младима из маргинализованих друштвених група, увођењем посебних мера и допуном стандарда за акредитацију високошколских установа, а нарочито у погледу приступачности простора, обезбеђивања асистивних технологија и одговарајућих сервиса за подршку студентима.

19. Спроводити програме за децу у циљу неговања вредности које промовишу културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерацијске солидарности и недискриминације. У школске програме увести здравствено и васпитање о репродуктивном и сексуалном здрављу и кроз грађанско васпитање подстицати усвајање вредности равноправности и толеранције кроз отклањање бројних уврежених стереотипа и предрасуда о различитим друштвеним групама и друштвеним појавама.

20. Интензивирати рад на побољшању положаја старијих, нарочито у руралним и неприступачним подручјима. Потребно је повећати доступност услуга здравствене и социјалне заштите за старије (кућно лечење и нега, јачање патронажних служби за обилазак и помоћ старима, саветовање путем телефона и сл, као и увођење мобилних и иновативних услуга које одговарају на специфичне потребе старијих, као што су телеасистенција, неформални неговатељи, услуге повременог и привременог смештаја и сл.). Неопходно је и боље повезивање новчаних давања са услугама, као и побошање услуга превоза што је услов за бољи приступ услугама и спречавање социјалне искључености.

21. Унапредити прописе о раду у погледу унапређења достојанственог рада, смањења несигурности на раду и омогућавања примене флексиблног радног времена у циљу побољшања положаја радника, уз ефикасније механизме контроле редовне уплате доприноса за обавезно социјално осигурање од стране послодаваца као обвезника како би се избегле последице у случајевима престанка рада послодавца. У континуитету реализовати едукативне програме намењене органима јавне власти, инспекцијаким органима, судијама, послодавцима и синдикалним организацијама, запосленим и незапосленим лицима на евиденцији Националне службе за запошљавање, како би били обучени за препознавање и адекватно реаговање у случајевима дискриминације у области рада и запошљавања.

22. Подстицати социјални дијалог јачањем капацитета државних институција и социјалних партнера да би се у складу са потребама одговорило на понуду и потражњу на тржишту рада,

подстицати дијалог о секторским политикама заснован на доброј обавештености и партиципативности свих актера, пружати подршку колективном преговарању укључујући и преговарање на нивоу предузећа, са циљем осигурања доследне примене свих прописа и поштовања савремених принципа и препорука међународних тела.

23. Предузети све потребне мере како би састав државних органа, органа локалне самоуправе и других органа јавне власти одговарао националном саставу становништва на њиховом подручју, повећањем броја запослених припадника националних мањина и њиховим школовањем и оспособљавањем за обављање послова и предузети мере у циљу управљања националном, етничком, верском, језичком и другом разноврсношћу.

24. Активно радити на унапређивању положаја Рома, посебно Ромкиња у погледу обезбеђивања личних докумената, приступа адекватном становању, здравственим, образовним и услугама социјалне заштите, као и запошљавању уз остваривање међуресорске сарадње свих актера у систему заштите и остваривања појединих права, на свим нивоима. Реализовати активности и мере предвиђене Акционим планом за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, уз редовно мерење резултата.

25. Донети прописе којима се омогућава регистрација истополних парова и регулишу дејства, правне последице и начин престанка регистрованих партнерства, у складу са препорукама Савета Европе, као и предузимати мере усмерене ка елиминисању дискриминације и стигматизације ЛГБТ особа.

26. Посебну пажњу посветити одговорном извештавању које не сме да карактерише говор мржње, сензационализам, сексизам, мизогинија, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање које је најчешће усмерено на жене и припаднике ЛГБТ популације. Подстицати интегрисање тема које развијају културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, међугенерацијске солидарности, међусобног поштовања, родне равноправности и недискриминације у медијима и на друштвеним мрежама.

27. Радити на укључивању свих друштвених актера на препознавању и превенцији говора мржње у јавном простору, са посебним акцентом на његовом благовременом и адекватном санкционисању.

28. Континуирано радити на едукацији запослених у државној управи и локалној самоуправи, запослених у систему образовања, запошљавања, здравствене и социјалне заштите, носилаца правосудних функција, полицијских службеника, запослених у инспекцијским службама, новинара и новинарки и др, у циљу упознавања са појмом, облицима, као и механизмима заштите од дискриминације.

29. У циљу постизања пуне усклађености са правним тековинама Европске уније и превазилажења проблема уочених у досадашњој примени закона, изменити и допунити Закон о забрани дискриминације и прописати адекватна решења за успостављање и операционализовање јединственог, централизованог и стандардизованог система за прикупљање и анализу релевантних података који служе за праћење дискриминације и ефикасности система заштите од дискриминације, уз предвиђање потребних буџетских средстава за његову имплементацију.

ПРИЛОГ: СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ РАДА ПОВЕРЕНИКА У 2019. ГОДИНИ

Број предмета у 2019. години

ПРЕДМЕТИ	2019.
Притужбе	**711**
Препоруке мера	**686**
Тужбе	**1**
Посредовање	**1**
Мишљења на нацрте аката	**31**
Предлог Уставном суду	**1**
Кривичне пријаве	**6**
Прекршајне пријаве	**3**
Иницијативе за изменом прописа	**16**
Упозорења	**23**
Саопштења*	**34**
УКУПАН број предмета*	**1479**

*** Саопштења не улазе у укупан број предмета**

Подносиоци притужби

Физичка лица подносиоци притужби	број	%
Мушкарци	296	51,1
Жене	283	48,9
Укупан број	**579**	**100.0**

Остали подносиоци притужби	број	%
Физичка лица	579	81,4
Организације	110	15,5
Државни органи	10	1,4
Правна лица	8	1,1
Група лица	3	0,4
Орган/институција	1	0,1
Укупан број подносилаца притужби	**711**	**100.0**

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено лично својство	578	81,3
Притужбе у којима није наведено лично својство	133	18,7
Укупан број притужби	**711**	**100.0**

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено једно лично својство	462	79,9
Притужбе у којима је наведено више личних својстава	116	20,1
Укупан број притужби	**578**	**100.0**

Притужбе у којима је наведено лично својство	број	%
Инвалидитет	118	16,2
Пол	96	13,2
Здравствено стање	86	11,8
Старосно доба	72	9,9
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	72	9,9
Неко друго лично својство	65	8,9
Брачни и породични статус	58	7,9
Национална припадност или етничко порекло	50	6,8
Имовно стање	33	4,5
Сексуална оријентација	18	2,5
Верска или политичка убеђења	14	1,9
Родни идентитет	12	1,6
Рођење	7	1,0
Осуђиваност	6	0,8
Изглед	6	0,8
Језик	6	0,8
Држављанство	4	0,5
Генетске особености	3	0,4
Преци	2	0,3
Раса	2	0,3
Укупно	**730**	**100.0**

* У 116 притужби, као основ дискриминације, наведено је више личних својстава.

<u>Области друштвених односа на које се притужбе односе</u>

Притужбе по области дискриминације	број	%
У поступку запошљавања или на послу	229	32,2
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије ...)	155	21,8
Образовање и стручно оспособљавање	102	14,3
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	53	7,5
Социјална заштита	41	5,8
Здравствена заштита	27	3,8
Јавна сфера / Општа јавност	24	3,4
Јавно информисање и медији	18	2,5
Приватни односи	17	2,4
Нешто друго	15	2,1
Становање	11	1,5
Култура, уметност, спорт	11	1,5
Деловање/активности у синдикатима, политичким	6	0,8

странкама, НВО и другим организацијама		
Пензијско и инвалидско осигурање	2	0,3
Укупан број притужби	**711**	**100.0**

<u>Области дискриминације по подносиоцима</u>

Области дискриминације по подносиоцима			број	%
У поступку запошљавања или на послу			**229**	**32,2**
Физичка лица			173	
	Мушкарци	70		
	Жене	103		
Организације			51	
Државни орган			3	
Орган/институција			1	
Правно лице			1	
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије)			155	21,8
Физичка лица			131	
	Мушкарци	84		
	Жене	47		
Организације			17	
Државни орган			4	
Правно лице			2	
Група лица			1	
Образовање и стручно оспособљавање			102	14,3
Физичка лица			91	
	Мушкарци	49		
	Жене	42		
Организације			7	
Правно лице			2	
Дражавни орган			1	
Група лица			1	
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина			53	7,5
Физичка лица			46	
	Мушкарци	24		
	Жене	22		
Организације			6	
Правно лице			1	
Социјална заштита			41	5,8
Физичка лица			36	
	Мушкарци	10		
	Жене	26		
Организације			4	
Државни орган			1	
Здравствена заштита			27	3,8
Физичка лица			23	
	Мушкарци	17		
	Жене	6		
Организације			3	

Група лица			1	
Јавна сфера / Општа јавност			24	3,4
Физичка лица			17	
	Мушкарци	7		
	Жене	10		
Организације			6	
Државни орган			1	
Јавно информисање и медији			18	2,5
Физичка лица			11	
	Мушкарци	9		
	Жене	2		
Организације			5	
Правно лице			2	
Приватни односи			17	2,4
Физичка лица			17	
	Мушкарци	8		
	Жене	9		
Нешто друго			15	2,1
Физичка лица			12	
	Мушкарци	8		
	Жене	4		
Организације			3	
Становање			11	1,5
Физичка лица			10	
	Мушкарци	6		
	Жене	4		
Организације			1	
Култура, уметност, спорт			11	1,5
Физичка лица			8	
	Мушкарци	3		
	Жене	5		
Организације			3	
Деловање / активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и др.орг.			6	0,8
Физичка лица			2	
	Мушкарци	1		
	Жене	1		
Организација			4	
Пензијско и инвалидско осигурање			2	0,3
Физичка лица			2	
	Мушкарци	0		
	Жене	2		
Укупно			**711**	**100.0**

Област рада и запошљавања

Напомена: Процентуалне вредности наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области рада и запошљавања			број	%
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама			55	27,2
Физичка лица			10	
	Мушкарци	5		
	Жене	5		
Организација			45	
Пол			41	20,3
Физичка лица			37	
	Мушкарци	5		
	Жене	32		
Организације			3	
Државни орган			1	
Здравствено стање			25	12,4
Физичка лица			24	
	Мушкарци	12		
	Жене	12		
Државни орган			1	
Брачни и породични статус			20	9,9
Физичка лица			19	
	Мушкарци	1		
	Жене	18		
Државни орган			1	
Старосно доба			15	7,4
Физичка лица			15	
	Мушкарци	4		
	Жене	11		
Инвалидитет			14	6,9
Физичка лица			14	
	Мушкарци	7		
	Жене	7		
Национална припадност или етничко порекло			12	5,9
Физичка лица			11	
	Мушкарци	6		
	Жене	5		
Организације			1	
Неко друго лично својство			9	4,5
Физичка лица			7	
	Мушкарци	4		
	Жене	3		
Орган/институција			1	
Правно лице			1	
Имовно стање			5	2,5
Физичка лица			5	
	Мушкарци	1		
	Жене	4		

Сексуална оријентација		2	1,0
Физичка лица		2	
	Мушкарци 1		
	Жене 1		
Верска или политичка убеђења		2	1,0
Физичка лица		2	
	Мушкарци 1		
	Жене 1		
Рођење		1	0,5
Физичка лица		1	
	Мушкарци 0		
	Жене 1		
Родни идентитет		1	0,5
Физичка лица		1	
	Мушкарци 1		
	Жене 0		
Укупно		**202**	**100.0**

<u>Поступање органа јавне власти</u>

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Лична својства у притужбама у области поступања органа јавне власти		**број**	**%**
Инвалидитет		32	21,9
Физичка лица		31	
	Мушкарци 14		
	Жене 17		
Државни орган		1	
Здравствено стање		20	13,7
Физичка лица		17	
	Мушкарци 6		
	Жене 11		
Организације		2	
Државни орган		1	
Пол		17	11,6
Физичка лица		15	
	Мушкарци 11		
	Жене 4		
Организације		1	
Правно лице		1	
Старосно доба		14	9,6
Физичка лица		12	
	Мушкарци 6		
	Жене 6		
Организације		2	
Национална припадност или етничко порекло		12	8,2
Физичка лица		8	
	Мушкарци 8		
	Жене 0		

Организације		2	
Правно лице		1	
Државни орган		1	
Имовно стање		12	8,2
Физичка лица		11	
	Мушкарци 8		
	Жене 3		
Државни орган		1	
Брачни и породични статус		8	5,5
Физичка лица		8	
	Мушкарци 2		
	Жене 6		
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама		7	4,8
Физичка лица		5	
	Мушкарци 4		
	Жене 1		
Организација		2	
Сексуална оријентација		4	2,7
Физичка лица		1	
	Мушкарци 1		
	Жене 0		
Организације		3	
Осуђиваност		4	2,7
Физичка лица		2	
	Мушкарци 2		
	Жене 0		
Организација		1	
Државни орган		1	
Родни идентитет		3	2,1
Физичка лица		2	
	Мушкарци 1		
	Жене 1		
Државни орган		1	
Држављанство		3	2,1
Физичка лица		3	
	Мушкарци 2		
	Жене 1		
Верска или политичка убеђења		2	1,4
Физичка лица		2	
	Мушкарци 1		
	Жене 1		
Неко друго лично својство		2	1,4
Физичка лица		1	
	Мушкарци 0		
	Жене 1		
Организација		1	
Рођење		2	1,4
Физичка лица		2	
	Мушкарци 0		

Жене 2		
Језик	2	1,4
Физичка лица	1	
Мушкарци 1		
Жене 0		
Организација	1	
Раса	1	0,7
Државни орган	1	
Генетске особености	1	0,7
Физичка лица	1	
Мушкараци 0		
Жене 1		
Укупно	**146**	**100.0**

<u>Образовање и стручно усавршавање</u>

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области образовања и стручног усавршавања	**број**	**%**
Неко друго лично својство	46	45,5
Физичка лица	45	
Мушкарци 32		
Жене 13		
Група лица	1	
Инвалидитет	12	11,9
Физичка лица	10	
Мушкарци 2		
Жене 8		
Организација	2	
Здравствено стање	11	10,9
Физичка лица	11	
Мушкарци 4		
Жене 7		
Старосно доба	7	6,9
Физичка лица	7	
Мушкарци 5		
Жене 2		
Пол	5	5,0
Физичка лица	4	
Мушкарци 1		
Жене 3		
Правно лице	1	
Национална припадност или етничко порекло	4	4,0
Физичка лица	2	
Мушкарци 1		
Жене 1		
Организација	2	
Верска или политичка убеђења	4	4,0

Физичка лица		3	
	Мушкарци 2		
	Жене 1		
Организација		1	
Родни идентитет		3	3,0
Физичка лица		1	
	Мушкарци 1		
	Жене 0		
Организација		2	
Имовно стање		3	3,0
Физичка лица		3	
	Мушкарци 1		
	Жене 2		
Брачни и породични статус		3	3,0
Физичка лица		2	
	Мушкарци 1		
	Жене 1		
Правно лице		1	
Сексуална оријентација		2	2,0
Организација		2	
Рођење		1	1,0
Физичка лица		1	
	Мушкарци 1		
	Жене 0		
Укупно		**101**	**100.0**

<u>Пружање услуга и/или коришћење јавних површина и објеката</u>

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката		број	%
Инвалидитет		19	32,5
Физичка лица		15	
	Мушкарци 7		
	Жене 8		
Организације		4	
Старосно доба		9	15,3
Физичка лица		8	
	Мушкарци 3		
	Жене 5		
Организација		1	
Пол		5	8,5
Физичка лица		5	
	Мушкарци 2		
	Жене 3		

Национална припадност или етничко порекло		5	8,5
Физичка лица		3	
Мушкарци	2		
Жене	1		
Организација		2	
Здравствено стање		5	8,5
Физичка лица		4	
Мушкарци	2		
Жене	2		
Организације		1	
Неко друго лично својство		4	6,8
Физичка лица		3	
Мушкарци	1		
Жене	2		
Правно лице		1	
Имовно стање		3	5,1
Физичка лица		3	
Мушкарци	1		
Жене	2		
Сексуална оријентација		2	3,4
Физичка лица		2	
Мушкарци	1		
Жене	1		
Изглед		2	3,4
Физичка лица		2	
Мушкарци	1		
Жене	1		
Брачни и породични статус		2	3,4
Физичка лица		2	
Мушкарци	1		
Жене	1		
Родни идентитет		1	1,7
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Језик		1	1,7
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Држављанство		1	1,7
Физичка лица		1	
Мушкарци	0		
Жене	1		
Укупно		**59**	**100.0**

Социјална заштита

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области социјалне заштите			број	%
Инвалидитет			23	37,7
Физичка лица			22	
	Мушкарци	2		
	Жене	20		
Организација			1	
Брачни и породични статус			15	24,6
Физичка лица			15	
	Мушкарци	1		
	Жене	14		
Старосно доба			4	6,6
Физичка лица			2	
	Мушкарци	1		
	Жене	1		
Организације			2	
Национална припадност или етничко порекло			4	6,6
Физичка лица			2	
	Мушкарци	2		
	Жене	0		
Организација			2	
Имовно стање			3	4,9
Физичка лица			3	
	Мушкарци	1		
	Жене	2		
Пол			2	3,3
Физичка лица			2	
	Мушкарци	1		
	Жене	1		
Осуђиваност			2	3,3
Физичка лица			1	
	Мушкарци	1		
	Жене	0		
Организација			1	
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама			1	1,6
Физичка лица			1	
	Мушкарци	1		
	Жене	0		
Рођење			1	1,6
Физичка лица			1	
	Мушкарци	0		
	Жене	1		
Преци			1	1,6
Физичка лица				
	Мушкарци	1		

Жене	0		
Укупно		**61**	**100.0**

Подносиоци притужби у области здравствене заштите

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области здравствене заштите		број	%
Здравствено стање		14	13,9
Физичка лица		10	
Мушкарци	7		
Жене	3		
Организација		3	
Група лица		1	
Старосно доба		9	8,9
Физичка лица		9	
Мушкарци	8		
Жене	1		
Инвалидитет		6	5,9
Физичка лица		6	
Мушкарци	3		
Жене	3		
Пол		3	3,0
Физичка лица		3	
Мушкарци	3		
Жене	0		
Рођење		1	1,0
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Преци		1	1,0
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Језик		1	1,0
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Имовно стање		1	1,0
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Изглед		1	1,0
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Генетеске особености		1	1,0
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		

Верска или политичка убеђења		1	1,0
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Брачни и породични статус		1	1,0
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Укупно		**40**	**100.0**

Подносиоци притужби у области јавна сфера / општа јавност

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области јавна сфера/општа јавност		број	%
Пол		9	24,3
Физичка лица		8	
Мушкарци	2		
Жене	6		
Организација		1	
Сексуална оријентација		5	13,5
Физичка лица		2	
Мушкарци	0		
Жене	2		
Организација		3	
Национална припадност или етничко порекло		5	13,5
Физичка лица		2	
Мушкарци	2		
Жене	0		
Организација		3	
Верска или политичка убеђења		3	8,1
Физичка лица		3	
Мушкарци	1		
Жене	2		
Старосно доба		2	5,4
Физичка лица		2	
Мушкарци	1		
Жене	1		
Родни идентитет		2	5,4
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Организација		1	
Инвалидитет		2	5,4
Физичка лица		2	
Мушкарци	2		
Жене	0		
Изглед		2	5,4
Физичка лица		2	

Мушкарци	1		
Жене	1		
Брачни и породични статус		2	5,4
Физичка лица		2	
Мушкарци	0		
Жене	2		
Рођење		1	2,7
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Неко друго лично својство		1	2,7
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Имовно стање		1	2,7
Организација		1	
Здравствено стање		1	2,7
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Генетске особености		1	2,7
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Укупно		**37**	**100.0**

Јавно информисање и медији

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области јавног информисања и медија		број	%
Пол		7	29,2
Физичка лица		5	
Мушкарци	3		
Жене	2		
Организација		1	
Правно лице		1	
Национална припадност или етничко порекло		6	25,0
Физичка лица		4	
Мушкарци	4		
Жене	0		
Организације		1	
Правно лице		1	
Сексуална оријентација		3	12,5
Организације		3	
Родни идентитет		2	8,3
Организације		2	
Старосно доба		1	4,2

Физичка лица		1	
Мушкарци	0		
Жене	1		
Језик		1	4,2
Организација		1	
Инвалидитет		1	4,2
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Здравствено стање		1	4,2
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Верска или политичка убеђења		1	4,2
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Брачни и породични статус		1	4,2
Физичка лица		1	
Мушкарци	1		
Жене	0		
Укупно		24	100.0

За друге области друштвеног живота није дат статистички преглед с обзиром да је број поднетих притужби испод 2,5%.

Против кога су притужбе поднете

Против кога су притужбе поднете	број	%
Државни орган	320	43,2
Физичка лица	152	20,5
Правна лица	143	19,3
Орган / Институција	106	14,3
Организације	13	1,8
Група лица	7	0,9
Укупно	**741**	**100.00**
Број предмета са једним дискриминатором		575
Број предмета са више дискриминатора		166
Укупно		**741**

Број притужби по регионима

Број притужби по регионима	Број	%
Београдски регион	261	36,7
Регион Шумадије и Западне Србије	143	20,1
Регион Војводине	94	13,2
Регион Јужне и Источне Србије	101	14,2
Регион Косова и Метохије	2	0,3
Непознати регион*	110	15,5
Укупан број притужби по регионима	**711**	**100.00**

*Регион је непознат када је притужба послата електронском поштом а подносилац не назначи адресу.

Исходи поступака

Исходи поступака по притужбама		2018.
Поднет предлог Уставном суду		1
Покренут прекршајни поступак		3
Поднета кривична пријава		6
Поднета тужба суду		1
Притужбе у којима је донето мишљење		70
- мишљење у којем је утврђена повреда права и дата препорука	52	
- мишљење у којем је није утврђена повреда права и дата препорука мера за остваривање равноправности	4	
- мишљење у којем није утврђена повреда права	14	
Посредовање-медијација*		1
Ненадлежност		69
Непотпуност (недостаци)		244
Нема повреде права		194
Води се или је окончан судски поступак		58
Већ је поступано али нису понуђени нови докази		5
Због протека времена није било могуће постићи сврху поступања		4
Повучена притужба		14
У раду: дато на изјашњење и тражена допуна		41

* Поступак посредовања је започет у 2019. години

Поступање по препорукама

Поступање по препорукама	**број**	**%**
Поступљено по препоруци	**35**	**87,5**
Није поступљено по препоруци	**5**	**12,5**
Укупан број	**40**	**100.0**

***У 12 случаја рок за поступање по препоруци још увек није истекао**

Поступање по препорукама мера	**број**	**%**
Поступљено по препоруци	**512**	**90,3**
Није поступљено по препоруци	**55**	**9,7**
Укупан број	**567**	**100.0**

***119 препорука је упућено крајем децембра 2019. године.**